

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM HİKMET EFENDİ'NİN TUHFETÜ'L-ÂŞİKÎN
HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKÎN ADLI MEVLİD ŞERHİ (83^a-164^a)**

Yüksek Lisans Tezi

KÜBRA CEYLAN

İstanbul 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM HİKMET EFENDİ’NİN TUHFETÜ’L-
ÂŞİKÎN HEDİYYETÜ’L-MA’ŞÛKÎN ADLI MEVLİD ŞERHİ (83^a-164^a)**

Yüksek Lisans Tezi

KÜBRA CEYLAN

Danışman: YRD. DOÇ DR. AHMET KARATAŞ

İstanbul 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı TÜRK-İSLAM EDEBİYATI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Kübra Ceylan'ın HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM HİKMET EFENDİ'NİN TUHFETÜ'L-ÂŞİKÎN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKÎN ADLI MEVLİD ŞERHİ (83a-164a) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 06.07.2015 tarih ve 2015/25-13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi10...../07...../2015.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. AHMET KARATAŞ	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. HASAN AKSOY	
3.	Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. M.NEDİM TAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Kübra Ceylan
Anabilim Dalı : İlahiyat
Programı : Türk-İslam Edebiyatı
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karataş
Tez Türü ve Târihi: Yüksek Lisans – Temmuz 2015
Anahtar Kelimeler : Edebiyat; Hocaşâde Râsim Efendi; Mevlid; Şerh

ÖZET

HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM HİKMET EFENDİ'NİN TUHFETÜ'L- ÂŞİKÎN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKÎN ADLI MEVLİD ŞERHİ (83^a-164^a)

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ine yazılmış bir şerh çalışması olan *Tuhfetü'l-âşikîn hediyyetü'l-ma'şûkîn*, XIX. yüzyılın sonlarında kaleme alınmış bir eserdir. Eserin yazarı Hocaşâde Muhammed Râsim Efendi Osmanlı'nın son döneminde yaşamış, Anadolu'nun çeşitli mahkemelerinde farklı kademelerde görev yürütmüş bir hukukçu, aynı zamanda bir Mevlevî müntesibi veya muhibbidir. Arapça ve Türkçe pek çok eser veren Râsim Efendi özellikle *Mesnevî*, *Füsûsu'l-hikem*, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, *Vesiletü'n-necât* gibi temel eserleri şerhe gayret etmiştir. *Vesiletü'n-necât*'ı şerh ettiği bu eserinde müellif sâhip olduğu birikimi kullanarak zengin bir kaynak literatürü sunmaktadır. Eserde klasik eserlerden müellifin yaşadığı dönemin eserlerine pek çok kaynaktan iktibaslar yer alır. Bu çalışmada *Tuhfetü'l-âşikîn*'in 83^a-164^a varaklar arası transkripsiyon alfabetiyle günümüz diline aktarılmış, Arapça ve Farsça kısımlar tercüme edilmiş, eserde alıntı yapılan kaynaklara ulaşılarak gerekli yerlerde bunlara işâret edilmiş ve eserin muhtevâsı özetlenmeye çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Kubra Ceylan
Field	: Theology
Programme	: Turkish-Islamic Literature
Supervisor	: Assistant Profossor Doctor Ahmet Karatas
Degree Awarded and Date	: Master-July 2015
Key words	: Commentary; Rāsım Efendi; Literature;

Mawlid

ABSTRACT

THE COMMENTARY OF MAWLİD: HOCAZĀDE MUHAMMED RĀSİM HIKMET EFENDİ'S TUHFETU'L-ĀSIKĪN HEDIYYETU'L-MA'SŪKĪN (83^a- 164^a)

Tuhfetu'l-āsikīn hediyyetu'l-ma'sūkīn is a literal work which was published during late 19th century as a commentary on Sulaiman Chalabi's *Mawlid*. Author of this literal work, Muhammed Rāsım Efendi, is a person who lived at the late times of Ottoman and served on different courts in Anatolia as a legist and at the same time he was a follower of Mawlawi. Rāsım Efendi composed a lot of works in Arabic and Turkish, and he also struggled to write commentaries on basic artworks such as *Mathnawi*, *Fusūs al-hikam*, *Majallah el-Ahkam-i-Adliya*, *al-Wasīla al-najat*. In this work which he commented on *al-Wasīla al-najat*, the author used his vast fund of knowledge and represent repository literature. *Tuhfetu'l-āsikīn hediyyetu'l-ma'sūkīn* includes a lot of quotation from basic artworks and author's era. In this work, pages between 83^a-164^a of *Tuhfetu'l-āsikīn* was translated to our language via transcription alphabet, Arabic and Persian sections were translated and resources quoted in the art was reached and marked in several necessary sections.

ÖNSÖZ

Medeniyet tarihimizde yazıldığı dönemi aşan bazı eserler vardır. Bunlar toplumun farklı kesimleri tarafından alâka ve hürmet görür, yüzyıllar boyunca okunup birtakım meselelerde tanık kabûl edilir ve etrafında geniş bir literatür şekillenir. Süleyman Çelebi'nin 1409'da kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* isimli mevlidi bu eserlerden biridir. Yazıldığı dönemden itibâren halk arasında çeşitli vesîlelerle okunan *Mevlid* metni birçok âlim, mutasavvıf ve şâire ilhâm olmuş, içerdiği dinî ve tasavvufî mânâlar îzah edilerek şerhler yazılmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Tuhfetü'l-âşîkîn hedîyyetü'l-ma'sûkîn* bu şerhlerden biridir.

Tuhfetü'l-âşîkîn yazarı Hocazâde Muhammed Râsim Efendi sâhip olduğu hukukçu kimliğiyle tasavvufî neşveyi bir araya getirebilmiş son dönem Osmanlı entelektüellerindendir. Râsim Efendi'nin geniş literatür bilgisi, diğer eserlerinde olduğu gibi *Mevlid* şerhinde de onun pek çok farklı kaynaktan yaptığı iktibasları bir arada sunmasını sağlamıştır. *Tuhfetü'l-âşîkîn* âyet ve hadîslerin yanında *Mevâhibü'l-ledünniyye*, *Seyfü'l-meslûl*, *Sırru'l-esrâr*, *Tesbû'l-kasîdeti'l-bürde*, *Minhâcü'l-fukarâ*, *Hüccetü's-semâ* gibi metinlerin *Mevlid* beyitleri etrafında bir araya getirildiği derleme niteliğinde bir eserdir. Eser *Mevlid*'i bu ilmî ve kültürel birikimle ele alması bakımından önemlidir.

Tuhfetü'l-âşîkîn'in ikinci yarısı (83^a-164^a varaklar) üzerine hazırladığımız bu çalışma giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Girişte Türk-İslâm edebiyatındaki mevlid türü eserlerin genel özellikleri ve Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı üzerine yazılmış şerhler hakkında bilgi verdik. Mevlid türü üzerinde çok sayıda araştırma yapıldığı ve birçok çalışma ortaya konulduğu için burada konuyu kısaca özetlemekle yetindik. Mevlid konusunda yapılmış literatürdeki başlıca çalışmalara işâret ettik. Ayrıca edebiyatımızda yazılmış *Mevlid* şerhlerini tespit etmeye çalışarak bu şerhler hakkında tanıtıcı bilgiler verdik. Birinci bölümde öncelikle Hocazâde Râsim Efendi'nin hayâtı ve eserleri hakkında ulaşabildiğimiz bilgileri özetledik. Ardından *Tuhfetü'l-âşîkîn*'in muhtevâ ve şekil özellikleri bakımından bir değerlendirmesini sunduk. Bu bölümde eserin beslendiği kaynakları, ihtivâ ettiği konuları, dil ve üslûbunu tanıttıktan sonra şerhedilen *Mevlid* beyitlerine, müellifin şerh metoduna ve eserde geçen

manzûmelerin şekil özelliklerine yer verdik. Ayrıca eserde yer alan konuların genel bir özetini yapmaya çalıştık. Eserin ikinci bölümünü ise *Tuhfetü'l-âşıkîn*'in metni oluşturmaktadır. Bu bölümde eserin ismi, sebab-i te'lîfi, nüsha özellikleri ve metinde kullandığımız transkripsiyon alfabesi hakkında bilgi verdikten sonra *Tuhfetü'l-âşıkîn*'in metnini sunduk.

Nihâyetinde bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde üzerimde emeği olan isimlere teşekkür etmek isterim. Öncelikle bu yola girmemiz konusunda bizi teşvîk eden ve çalışmalarımızı destekleyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karataş'a, yüksek lisans eğitimim boyunca ilmî birikimlerinden ve tecrübelerinden istifâde ettiğim hocalarım Prof. Dr. Hasan Aksoy, Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun, Prof. Dr. Necdet Tosun, Yrd. Doç. Dr. Meliha Yıldırım Sarıkaya'ya teşekkür ederim. Çalışmanın başından sonuna kadar bizimle birlikte mesâi harcayan, kendisine danıştığımız her konuda rehber olan Yrd. Doç. Dr. M. Nedim Tan hocama; Arapça şiirlerin veznini bulma husûsunda yardımcı olan hocam Vaid Şevki'ye; sunduğu imkânlar dolayısıyla İSAM'a minnettârım. Son olarak yalnızca bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde değil hayâtım boyunca maddî ve mânevî desteklerini hissettiğim âileme; muhabbetiyle hayâtıma neşe katan arkadaşım Tuğba'ya ve her dâim yanımda olan Şule'ye teşekkür ederim.

Kübra Ceylan
Bağlarbaşı, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. Bir Tür Olarak Mevlid.....	1
II. Edebiyatımızda Şerh Geleneği ve Mevlid Şerhleri.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM EFFENDİ VE TUHFETÜ'L-ÂŞİKİN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKİN İSİMLİ ESERİ

I. Hocâzâde Râsim Efendi'nin Hayâtı ve Eserleri	14
II. Tuhfetü'l-âşikîn hediyyetü'l-ma'şûkîn'in Genel Özellikleri.....	16
A. Muhtevâ Özellikleri.....	16
1. Eserin Kaynakları	16
a. Âyet ve Hadîsler	16
b. Diğer Kaynaklar	20
2. Müellifin Şerh Metodu ve Eserde Yer Alan Mevlid Beyitleri	27
3. Eserin İhtivâ Ettiği Konular.....	30
4. Eserin Özeti	31
a. Mehdî ve Nüzûl-i İsâ Meselesi.....	31
b. Âlem-i Mânâda Hz. Peygamber'i Görme	34
c. Hz. Peygamber'e Salât ü Selâm Getirmenin Fazîleti	35
d. Hz. Peygamber'in Diğer Peygamberlerden Üstün Oluşu	38

e. Hz. Peygamber'in Fazîletleri, Şemâili, İsimleri, Zühdü ve Âhiretteki Üstünlüğü.....	39
f. Hz. Peygamber'in Mûcizeleri.....	46
g. Hz. Peygamber'in Mir'âcı.....	50
h. Rü'yetullah Meselesi.....	52
1. Namaz.....	57
i. Vecd ve Semâ.....	59
j. Hz. Peygamber'in Vefâtı.....	60
B. Şekil Özellikleri.....	62
1. Eserin Dil ve Üslûbu.....	62
2. Müellife Âit Manzûmelerin Değerlendirilmesi.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-ÂŞİKİN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKİN

I. Eserin İsmi ve Te'lif Sebebi.....	68
II. Eserin Nüsha Özellikleri.....	69
III. Metnin Traskripsiyonunu Gerçekleştirilirken Tâkip Edilen Esaslar.....	71
IV. Metin Traskripsiyon Sistemi.....	73
V. Tuhfetü'l-âşikîn hediyyetü'l-ma'şûkîn'in Traskripsiyonlu Metni.....	74
Der Beyân-ı Ahvâl-i Mehdî.....	74
Der Beyân-ı Ahvâl-i Âsâ 'Aleyhi's-selâm.....	78
Der Beyân-ı Rü'yetü'n-Nebî (s.a.v.) Fî 'Âlemi'l-Ma'nâ.....	85
Der Beyân-ı Fazîlet-i Şalât u Selâm 'Alâ Rûhi Muhammed (a.s.).....	89
Hikâye.....	101
Lâyihâ-Nuş u Pend Der Hakk-ı Nefs-i Emmâre.....	104
Esmâ'u'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve selleme.....	144
Hâzâ Kaşîdetü İmâm es-Sübki li-Mevlidi'n-Nebiyi (a.s.).....	154

Mi'râcu'n-Nebiyi Şallallâhu 'Aleyhi ve Selleme	162
Nükte-i Hafıyye Der Mi'râc-ı Şerîf	169
Sirâc-ı Dîn-i Mübîn Olan Resûl-i Ümmîniñ Mi'râc-ı Şerîfidir	189
Vefâtü'n-Nebiyi Şallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem.....	200
Hâzihi Kaşîdetü'l-Münciye	208
Muqaddeme-i Vaşf-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn (r.anhum).....	224
Der Beyân-ı Medh-i Şiddîk-ı 'Atîk (r.a.).....	229
Der Beyân-ı Medh-i 'Ömer Mâ Tala'ati's-Şemsü Ve'l-Kamerü (r.a.)....	232
Der Beyân-ı Medh-i Câmi'u'l-Kurân Hazret-i 'Oşmân bin 'Affân (r.a.)	235
Der Beyân-ı Medh-i Esedullâhi'l-Ġâlib 'Aliyy'ibni Ebî Tâlib (k.v.).....	239
SONUÇ	245
KAYNAKLAR	247
TIPKI BASIM:	259

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Adı geçen müellif
b.	: İbni, bin
bk.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
d.	: Doğumu
DH.Said.d.	: Dahiliye, Sicill-i Ahvâl İdaresi Defteri
c.	: Cilt
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştırmız
MÜ	: Marmara Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sdl.	: Sadeleştiren
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: Tercüme eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

TÜRK İSLÂM EDEBİYATINDA MEVLİD VE ŞERHLERİ

I. Bir Tür Olarak Mevlid

Hız. Peygamber'in hayâtını, mucizelerini, vefâtını ve özellikle doğumunu anlatan ve çoğunlukla manzûm olarak kaleme alınan eserler mevlid adıyla anılır.¹ Bu eserlerin bestelenmiş formuna ve Hız. Peygamber'in doğumu vesîlesiyle düzenlenen kutlamalara da mevlid denmektedir.² Hız. Peygamber'e duyulan sevgi ve gösterilen hürmetin bir ifâdesi olarak daha kendisi hayâttayken onun vasıflarını anlatan ve onu metheden şiirler yazılmaya başlanmıştır. Hasan b. Sâbit, Ka'b b. Züheyr, Abdullah b. Revâha gibi isimler Hız. Peygamber'in döneminde yaşayıp onu metheden şâirlerdir.³ Bu manzûm eserlerin yanı sıra Hız. Peygamber'in hayâtını konu alan siyer, megâzî ve onun fizikî, ahlâkî vasıflarını bir araya getiren şemâil tarzı kitaplar da mevlidlere kaynaklık eden erken dönem eserleridir. Arap edebiyatında mevlid, Hız. Peygamber için yazılan medih türündeki şiirleri ifâde ettiği gibi onun doğumu, hayâtı, isimleri, hasâis ve şemâili, fazîletleri, mucizeleri ve gazveleri gibi konuları kapsayan sîret türü eserler için de kullanılmaktadır.⁴ Yaygın kanâate göre ilk mevlid kutlamaları ve ilk mevlid metni 604/1207 yılında Begteginliler hükümdârı Muzafferüddîn Kökböri (ö. 630/1233) zamanında Erbil'de görülmüştür. Kökböri tarafından düzenlenen ihtişamlı mevlid kutlamalarında okunmak üzere İbn Dihye el-Kelbî (ö. 633/1235),⁵ sonunda bir

¹ Hasan Aksoy, "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/9 (İstanbul 2007), s. 323.

² *Mevlid*'in bestelenmiş formu için bk. Nûri Özcan, "Mevlid" (Mûsikî), *DİA*, XXIX, 484-485. Mevlid vesîlesiyle düzenlenen kutlamalar için bk. Mehmet Şeker, "Mevlid" (Osmanlı'da Mevlid Törenleri), *DİA*, XXIX, 479-480; Marion Holmes Katz, *Mevlid: İslâm Dünyasında İbâdetler ve Dindarlık* (trc. Sıdar Bayram), İstanbul 2014, s. 11-21, 127-150. (2007 yılında New York'ta yayımlanan bu çalışma, M. H. Katz tarafından Yemen başta olmak üzere Arap ülkelerindeki çeşitli kütüphânlere yapılan detaylı bir araştırmanın ürünüdür. Eser, mevlidle alakalı rivâyetlerin doğuşu, mevlid merâsimleri ve Arap dünyasındaki mevlid metinleri hakkında tarihsel ve sosyolojik bir değerlendirme sunması bakımından önemlidir.) Mevlid kelimesinin sözlük anlamları ve okunuşu hakkındaki tartışmalar için bk. Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Neclâ Pekolcay), İstanbul 2013, s. 16-17; Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Ankara 2011, s. 20-21.

³ Hız. Peygamber dönemi şâirleri için bk. Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Târîhi*, Erzurum 2009, II, 35- 42; Hasan Taşdelen, *Hassân b. Sâbit Hayâtı ve Sanatı*, Bursa 2010, s. 37-258. Bu şâirlerin ilgili şiirlerinden örnekler için ayrıca bk. Kenan Demirayak, *a.g.e.*, II, 167-200.

⁴ İsmail Durmuş, "Mevlid" (Arap Edebiyatı), *DİA*, XXIX, 480-482.

⁵ Endülüslü Ebû'l-Hattâb İbn Dihye el-Kelbî hadîs, târih, edebiyat alanlarında çalışmış, Endülüslü ve Mağrib'in ilim merkezlerini dolaşarak bu bölgelerdeki âlimlerden faydalanmıştır. Çalışmaları hadîs alanında yoğunlaşmakla birlikte fıkıh, Arap şiiri, nahiv ve lugat sahaslarında da eserler kaleme almıştır. bk. Mehmet Özdemir, "İbn Dihye el-Kelbî",

methiyenin de bulunduğu *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr*⁶ adlı mensûr eserini kaleme almıştır.⁷ Bu eser şöhretinden dolayı ilk mevlid metni olarak kabul edilmiştir. Fakat ondan önce bu türde yazılmış eserler vardır. Nitekim mevlid üzerine yakın zamanda yapılan bir çalışmada yaygın kanâatin aksine Hz. Peygamber'in mevlidini Fâtımîler hânedanlığının (909-1171) devlet töreni şeklinde kutladığı, bilinen ilk sünnî mevlid kutlamasının ise Suriyeli hükümdar Nüreddîn Zengî'nin (ö. 569/1174)⁸ izniyle gerçekleştiği tespit edilmektedir. Buna göre Nüreddîn Zengî'nin muhibbi ve hâmisî bulunduğu Molla Ömer'in⁹ Hz. Peygamber'in doğumu için zâviyesini büyük kalabalıklara açtığı, ayrıca *Vesîletü'l-müte'abbidîn fî sîreti's-Seyyidi'l-mürselîn*¹⁰ adında Hz. Peygamber'in hayâtını konu edinen uzunca bir eser kaleme aldığı bildirilmektedir.¹¹ Mevlidin bu renkli etkinlikler, şa'şaalı şenlikler ve ziyâfetlerle kutlanmasının öncesinde mevlid törenleri şahsî ibâdetleri esas alan yerel çaplı törenlerdi. Mevlid törenlerinin ibâdet maksadıyla kutlandığı, Hz. Peygamber'in doğumunun hatırlanması ve ona ilişkin kıssaların anlatımını içeren anlayışın İmâmiyye geleneği ile daha yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Fâtımî mevlid kutlamalarından önce de İmâmî Şiîler Hz. Peygamber'in ve imamların doğum târihlerine hürmet edilmesi gerektiğini savunmuşlar ve bu konuda çok sayıda rivâyet

DİA, XIX, 413-414.

⁶ Marion Holmes Katz eserin günümüze kadar ulaşamadığını belirtir. bk. Marion Holmes Katz, *Mevlid*, s. 16. *DİA*'daki İbn Dihye el-Kelbî maddesinde eserin yazma nüshalarının Bibliothéque Nationale'de 1476 ve 3141 numaralarda kayıtlı olduğu bildirilmiştir. bk. Mehmet Özdemir, "İbn Dihye el-Kelbî", *DİA*, XIX, s. 141.

⁷ Mehmet Şeker, "Mevlid", *DİA*, XXIX, s. 480; Marion Holmes Katz, *a.g.e.*, s. 15-16.

⁸ Dimeşk ve Halep atabegi Mahmûd Nüreddîn Zengî Haçlılara karşı gösterdiği mücâdele ve başarılarla tanınır. Fâtımîler Devleti'ne son vererek Mısır'ı ele geçirmiş, Haçlılara karşı Selahaddîn Eyyübî ile ittifâk ederek başarılı bir mücâdele göstermiş, Kuzey Irak, Güneydoğu Anadolu, Suriye, Mısır, Trablusgarp'a kadar Kuzey Afrika, Sudan'ın kuzey kısmı, Yemen ve Hicaz'ı hâkimiyeti altına almıştır. Nüreddîn Zengî siyâsî alandaki bu başarılarının yanı sıra sosyal alandaki faâliyetleri ile de ön plana çıkar. Çok sayıda câmi, medrese, bîmarhâne, han, ribat, hankâh, sebîl inşâ ettirmiş; Hz. Peygamber'in mevlidi vesîlesiyile düzenlediği kutlamalarda ziyâfetler ve ikramlar vererek halkını memnûn etmiştir. Bahattin Kök, "Nureddîn Zengî", *DİA*, XXXIII, 259-262.

⁹ *Hediyetü'l-ârifîn*'de verilen bilgiye göre tam adı Ömer b. Muhammed b. Hızr el-Erdebîlî el-Mevsîlî (ö. 570/1174)'dir. Döneminin sûflilerinden olup *Vesîletü'l-müte'abbidîn fî sîreti Seyyidi'l-mürselîn* isimli eseri vardır. Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn* (tsh. Kilisli Rıfat Bilge-İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1955, I, 784. Nüreddîn Zengî dönemi üzerine yapılan bir çalışmada Molla Ömer'in dönemin Musul'unda güvenilir ve sâlih kimselerden biri olduğuna değinilir. Nüreddîn Zengî Musul'da bir câmi yaptırmaya karar verince görevli olarak Muînü'd-Devle Şeyh Ömer el-Molla'yı tâyin eder, Musul ileri gelenlerine de onun fikrine başvurmadan bir iş yapmalarını salık verir. Molla Ömer vazîfesini en iyi şekilde yerine getirir ve câmi üç yıl içinde tamamlanır. Çalışmada câminin büyük bir törenle açıldığı ve oldukça zengin vakıflar tarafından desteklendiği bilgisi yer alır. Bahattin Kök, *Nüreddîn Mahmûd b. Zengî ve İslâm Kurumları Târihindeki Yeri*, İstanbul 1992, s. 166-167.

¹⁰ Marion Holmes Katz'in verdiği bilgiye göre bu eser Hz. Peygamber'in hayâtını ve alışkanlıklarını konu edinen oldukça uzun bir eserdir. Eserin 569/1174 senesi Rebûlevvel ayında halka sunulması mevlid kutlamaları ile arasındaki bağa işâret etmektedir. Fakat eser daha sonra oluşan mevlidlerden farklıdır. Eserin ilk üç bölümü günümüze ulaşmıştır. Elde bulunan bölümlerinde Hz. Peygamber'in hastalığı, tedâvisi ve vefâtı anlatılır. bk. Marion Holmes Katz, *a.g.e.*, s. 14-15.

¹¹ *a.g.e.*, s. 13-14. Mevlid rivâyetlerinin doğuşu ve geleneksel mevlid metinleri için bk. *a.g.e.*, s. 23-125.

öne sürmüşlerdir. Sünnî gelenekteki mevlid kutlamalarının Fâtımî mevlid ihtifâllerinden ziyâde özellikle İmâmî Şîlâlerde ve sûfî uygulamalarda görülen ibâdet maksatlı küçük çaplı törenlerden etkilendiği düşünülmektedir.¹²

Günümüzde Arap dünyasında, Hindistan'da ve Güneydoğu Asya İslâm ülkeleriyle Afrika İslâm ülkelerinde en çok okunan mevlid, Medine Müftüsü Câfer b. Hasan el-Berzencî'nin (ö. 1177/1764) *Mevlidü'n-nebî* adlı eseridir.¹³ Arap edebiyatında bu eser üzerine yazılmış şerhler de vardır. Müellifle aynı soydan gelen Câfer b. İsmâil el-Berzencî'nin (ö. 1317/1899) bu mevlidin okunduğu merâsimlerin tasvîrine yer verdiği ve bu bağlamda Medine'de yaygın geleneklerden bahsettiği *el-Kevkebü'l-enver ale'l-ıkdî'l-cevher fî mevlidi'n-Nebiyi'l-ezher* isimli eseri ve Muhammed b. Ömer en-Nevevî el-Bentenî'nin (ö. 1316/1898) *Tergîbu'l-müşâkîn* isimli çalışması Berzencî'nin *Mevlid*'ini şerh eden örneklerdendir.¹⁴ Arap edebiyatında Berzencî'nin mevlidinden başka mevlidler üzerine de şerhler yazılmıştır.¹⁵ İran edebiyatında mevlid türünün gelişmediği görülür. Ahmet Ateş bu durumu İran'ın Şîleşmesi ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi dolayısıyla Muharrem ayında mâtem tutulmasının Hz. Peygamber'in doğum günü için şenlikler yapılmasına engel olması ile açıklar.¹⁶

Türk edebiyatında ise diğer dillere nazaran mevlid metinlerinde oldukça geniş bir literatür göze çarpar.¹⁷ Edebiyatımızda mevlid türünün ilk örnekleri sayılabilecek manzûmeler Ahmed Fakih'in (ö. 650/1252) *Çarhnâme*'sinde, Erzurumlu Mustâfa Darîr'in (XIV. yüzyılın ikinci yarısı) *Tercüme-i Siyer-i Nebî*'sinde, Âşık Paşa'nın (ö. 733/1332) *Garibnâme*'sinde ve Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13) *İskender-nâme*'sinde yer almaktadır. Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinin bir nüshasında yer alan *Mevlid* ilk müstakil mevlid metni olarak kabul edilmektedir.¹⁸ XV. yüzyılda Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* dan sonra Türkçe mevlid metinlerinde

¹² Marion Holmes Katz, *Mevlid*, s. 17-21.

¹³ İsmail Durmuş, "Mevlid", *DİA*, XXIX, s. 481; Marion Holmes Katz, *a.g.e.*, s. 160-161. Eser için bk. Cafer b. Hasan b. Abdülkerim Berzencî, *el-Berzencî*, Kahire 1433/2012.

¹⁴ bk. Câfer el-Berzencî, *Şerhu Mevlidi'n-Nebî bi'l-kevkebi'l-enver ale'l-ıkdî'l-cevher fî mevlidi'n-Nebiyi'l-ezher* (thk. Nâdi Ferec Dervîş), yy. ty.; Muhammed b. Ömer en-Nevevî el-Bentenî, *Tergîbu'l-müşâkîn li beyâni manzûmeti's-Seyyid el-Berzencî*, Kahire ty.

¹⁵ bk. Abdullah Muhammed Habeşi, *Câmiu'ş-şürûh ve'l-havâşî*, Abudabi 2004, III, 1996-2004.

¹⁶ Ahmet Ateş, *Vesîletü'n-necât: Mevlid*, Ankara 1954, s. 14.

¹⁷ Türkçe yazılan mevlidler için bk. Hasan Aksoy, "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", s. 326-328; Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, s. 58-82.

¹⁸ Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 31-32; Kemal Yavuz, "Mevlid'in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine", *Süleyman Çelebi ve Mevlidi*, Bursa 2007, s. 61-76.

artış görülür. Bu mevlidlerin sayısının 200 civârında olduğu tahmin edilmektedir. Genellikle manzûm olarak kaleme alınan Türkçe mevlidlerin uzunluğu ortalama 600-1400 beyittir. Mevlidler mesnevî nazım şekliyle ve aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılmışlardır.¹⁹ Süleyman Çelebi sonrası yazılan mevlidlerde büyük oranda onun etkisi hissedilir. Özellikle metin tertîbi ve konuları yönünden bu mevlidler *Vesîletü’n-necât*’a benzemektedir. Ancak her şâirin mevlidi anlatış biçimi ve kullandığı motifler birbirinden farklıdır. Bu bakımdan Süleyman Çelebi’den sonra yazılan, ondan izler taşımakla birlikte özgün nitelikte sayılabilecek mevlidler arasında Sinanoğlu²⁰, Şemseddîn Sivâsî²¹, Muhibbî²², Süleyman Nahîfî²³ ve Mehmed Fevzi Efendi’nin mevlidleri²⁴ gösterilebilir.

Türkçe mevlidlerin en meşhûru olan *Vesîletü’n-necât*’ın yazarı Süleyman Çelebi’nin hayâtı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.²⁵ Onun mevlidini kaleme almasıyla ilgili yaygın rivâyet şöyledir:

Onun Ulucâmi’de imamlık yaptığı yıllarda bir vâiz Bakara sûresinin 285. âyetini açıklarken peygamberler arasında bir fark bulunmadığını, bu sebeple Hz. Muhammed’in Hz. Îsâ’dan ve diğer peygamberlerden üstün olmadığını söyleyince cemâatten bazıları vâize karşı çıkmış, tartışmalar büyümüş, bu arada Süleyman Çelebi,

Ölmeyip Îsâ göğe bulduğu yol
Ümmetinden olmak için idi ol

beytini söylemiş, halkın çok beğendiği bu beyti, daha sonra büyük bir aşkla Hz. Peygamber’in sevgisini terennüm edecek ve onun hayâtının bazı bölümlerini içine alacak şekilde geliştirerek eserini tamamlamıştır.²⁶

Vesîletü’n-necât sâde bir dille, mesnevî tarzında, aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eser sehl-i mümtenî kabul edilmiş, içerisindeki

¹⁹ Hasan Aksoy, “Eski Türk Edebiyatında Mevlidler”, s. 325.

²⁰ Sinanoğlu Zaîfî, *Sinanoğlu Mevlidi: Ümidü’l-müznibîn* (haz. Abdullah Uçman, Hanife Koncu, Müjgan Çakır), İstanbul 2013.

²¹ Hasan Aksoy, “Şemseddîn Sivâsî Hayâtı, Eserleri ve Mevlid’i”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Sivas 2011, s. 141-159.

²² Nefise Saliş, *Muhibbî, Hayâtı, Eserleri ve Mevlid’i* (yüksek lisans tezi, 2013), Marmara Üniversitesi SBE.

²³ Yusuf Karaca, *Süleyman Nahîfî Efendi ve Mevlidi* (yüksek lisans tezi, 1997), Ankara Üniversitesi SBE.

²⁴ Mustafa Uzun, *Mehmed Fevzi Efendi ve Dîni Mesnevîleri*, İstanbul 1996.

²⁵ Süleyman Çelebi’nin hayâtı hakkında bilgi için bk. Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Neclâ Pekolcay), s. 13-15.

²⁶ Neclâ Pekolcay, “Mevlid”, *DİA*, XXIX, 486; Ayrıca bk. Hüseyin Vassâf, *Mevlid Şerhi: Gülzâr-ı Aşk* (haz. Mustafa Tatçı, Mûsâ Yıldız, Kaplan Üstüner), İstanbul 2013, s. 87-88.

edebî sanatlar, istiâre ve cinaslar yönünden de oldukça kıymetli addedilmiştir.²⁷ *Vesîletü'n-necât* tevhîd ve münâcât ile başlar. Ardından âlemin yaratılış sebebi, nûr-ı Muhammed'in zuhûru, Hz. Peygamber'in doğumu, vasıfları, mucizeleri, mi'râcı, hicreti ve vefâtı anlatılır. Okuyanlardan, dinleyenlerden duâ talebi ve Peygamber ile ashâbına salât u selâm ile eser son bulur. Yaygın *Mevlid* (*Vesîletü'n-necât*) metinlerinde eserin sonuna çeşitli manzûm hikâyeler bulunmaktadır. Süleyman Çelebi'ye ait olmadığı bildirilen bu hikâyeler halk arasında çokça rağbet gösterilen metinlerdir.²⁸ Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i Arapça, Çerkesçe, Rumca, Boşnakça, Kürtçe, Tatarca, Cava, Urdu, Savahil dilleri, Almanca, İngilizce, Arnavutça gibi pek çok dile çevrilmiş ve ondan esinlenilerek çeşitli dillerde mevlidler kaleme alınmıştır.²⁹

Mevlid okumak, okutmak, bu törenlere iştirâk etmek inananların birlik ve berâberliğini sağlayan bir gelenektir.³⁰ Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı bu bakımdan bir "geleneğin dönüm noktasıdır." Kendisinden önce siyer alanında ve mevlid türünde eserler yazılmıştır; ancak Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i târihî-dinî bir mevzûnun anlatıldığı sıradan bir eser olmayıp, Hz. Peygamber'in hayâtına dâir ele alınan konuları aşk ve irfân anlayışıyla işlemesi bakımından önemlidir. Süleyman Çelebi'nin eserinde tasavvufla şerîati güzel bir üslûbla kaynaştırdığı söylenebilir. *Mevlid* de (*Vesîletü'n-necât*) Hz. Peygamber'in maddî ve manevî doğuşu anlatıldığı gibi onun şahsında Süleyman Çelebi'nin, ayrıca onu okuyan ve dinleyenlerin var olma mertebeleri de anlatılmaktadır. Çünkü "Çelebi'nin asıl hedefi, bu metni okuyan ve dinleyenin kendini gerçekleştirmesinde elinden tutmak, insanın kendini tanımasını, bilmesini sağlamaktır. *Mevlid*, okuyanın kendi doğumunu seyrettiği bir aynadır."³¹

²⁷ Süleyman Çelebi, *a.g.e.*, s. 15. Bu husûsu Ziyâ Paşa şöyle ifade eder:

"Aşk u sühan anda müctemîdir
Başdan başa sehl-i mümtenîdir

Dört yüz seneden beri efâzıl
Bir söz demedi ona mümâsil

Tanzîrine çok çalışdı yârân
Kaldı yine bikr, misl-i Kur'an"

Ziyâ Paşa, *Mukaddime-i Harâbât*, İstanbul 1311, s. 72-73.

²⁸ Bu metinler üzerine yapılmış bir çalışma için bk. *Mevlid Hikâyeleri* (haz. N. Ahmet Özalp), İstanbul 2014.

²⁹ M. Tayyib Okıç, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlid'inin Tercümelere", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, I (Erzurum 1975), s. 27-35.

³⁰ Mevlid merâsimlerinde *Mevlid* metninin okunması ve nasıl okunması gerektiği hakkında bir çalışma için bk. Ali Rızâ Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar*, İstanbul 1951, s. 5-200.

³¹ Mustafa Tatçı, "Gülzâr-ı Aşk, Vesîletü'n-necât'ı Anlama Çabasıdır", *Orta Sayfa Sohbetleri: Edebiyat I* (haz. M. İhsan Kara), İstanbul 2013, s. 386-387.

Diğer taraftan *Mevlid* (*Vesîletü'n-necât*) Osmanlı'nın kuruluştan yavaş yavaş yükselişe geçtiği bir dönemde kaleme alınmış, günümüze kadar toplumun farklı kesimlerince tertib edilen cemiyetlerde okunagelmıştır. Sadettin Ökten *Vesîletü'n-necât*'ın bu bakımdan bir “medeniyet beyannâmesi” olduğunu ifade eder. Bu perspektife göre “asırlar boyu yaşanan mâşerî tecrübelerden süzülerek gelen toplumsal bir mutâbakat teessüs etmiş”, *Mevlid* de “toplumun zihninde ve gönlünde yer alan medeniyet telakkîsinin bir temsilcisi, sözcüsü veya ifâdesi olmuştur.”³²

II. Edebiyatımızda Şerh Geleneği ve Mevlid Şerhleri

Şerh, müşkil bir metnin daha iyi anlaşılması için o metnin başkalarından daha iyi anladığı kanâatinde olan kişiler tarafından açıklanmasıdır.³³ Şerhler bir ilim dalında meşhûr olmuş genellikle muhtasar metinler üzerine yazılır. Bu eserlerde kapalı görülen noktalar açıklanır, eksik bırakılan hususlar tamamlanır, hatalara işâret edilir ve verilen örneklerle metin genişletilir, asıl metne yeni anlam ve içerikler kazandırılır.³⁴ Bir metnin açıklanmasını ifade eden şerh, hâşiye, ta'lik gibi türler “sahalarında kendilerinden önce yazılmış, tartışılmış birçok metni, metin parçalarını, tartışma diyaloglarını, farklı terim ve târifleri, soru ve cevapları, bilgi kırıntılarını şu veya bu şekilde ihtivâ etmektedir.”³⁵ Bu bakımdan şerhlerde önceden var olan bir geleneğin yansımaları görülür. Birçok farklı yazar ve eserlerden alıntılar içermesi dolayısıyla şerhler çok yazarlı metinler olarak nitelendirilebilirler.³⁶

Metinler şerhi konusuna dâir Cumhuriyet sonrasında yapılan çalışmalarda şerh sürecinde kullanılan yöntemler tartışılmış, ortaya konan metnin hangi ilkeler çerçevesinde oluşturulması gerektiği, objektifliği sağlaması veya bunun gerekliliği gibi meseleler hakkında farklı fikirler ortaya atılmıştır. Metin şerhi üzerine hem teorik mânâda hem pratikte çalışmalar yapan Ali Nihat Tarlan, ilgili eserinde şârihin amacının şerhe konu olan eserin anlaşılması olduğunu, bunu yaparken objektifliğini koruması

³² *Mevlid*'i bu bakış açısıyla yorumlayan çalışma için bk. Sadettin Ökten, “Mevlid veya Bir Medeniyet Beyannâmesi”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara 2010, s. 32.

³³ Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII (İzmir 1994), s. 1.

³⁴ Sedat Şensoy, “Şerh”, *DİA*, XXXVIII, 555; Christina Shuttleworth Kraus, “Şerhleri Okumak/Bir Okuma Olarak Şerhler” (trc. Vildan Serdaroğlu Coşkun), *Metin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*, s. 419.

³⁵ İsmail Kara, *İlim Bilmez Târih Hatırlamaz*, İstanbul 2011, s. 35.

³⁶ Christina Shuttleworth Kraus, a.g.m., s. 424.

gerektiğini vurgular.³⁷ Tarlan'ın öncülük ettiği geleneksel yöntem olarak adlandırılan bu ekole göre şerhlerde metnin ne söylediği ile ilgilenilir ama bu söylenilenin nasıl söylendiği şerhe konu olmaz.³⁸ Bu yöntemde en nihâî amaç şerhedilen metnin okuyucu tarafından anlaşılmasıdır. Modern yöntemlerle yapılan metin şerhlerinde incelenen eserin özelliğine göre çeşitli metodların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemi esas alan çalışmalarda metin merkezli bir bakış açısı benimsenmiş ve eserlerin edebî yönü metin şerhine dâhil edilmiştir.³⁹

Şerhler ana metnin düzen ve gündemini tâkiben kurulmuş ve kendi ideolojik veya yorumsal perspektifini temelde yansıtmayan metinler olsalar da şerhi yazan kişinin deneyimleri, özel ve toplumsal yaşantısı, dünya görüşü, değer yargıları, kültür birikimi gibi sâhib olduğu subjektif özellikler kurulan metin üzerinde etkisini gösterir.⁴⁰ Şârihin bir eseri şerh ederken odaklandığı noktalar, yaptığı alıntılar, özellikle metni şerh etmesindeki maksat, ortaya çıkan eserlerin farklı içerikler kazanmasında etkili olmuştur. Şerhler yalnızca bir metni açıklamak, bilgi aktarmak, edebî bir süreklilik sağlamak, belli mahfillerde okunmak veya okuyanlara bir şeyler öğretmek gibi amaçlarla yazılmazdı. Aynı zamanda yazar şerhettiği eser vâsıtasıyla kendi kimliğini muhâtablarına ibrâz etmek, ispât-ı rüşd etmek veya prestij sağlamak gibi amaçlar taşıyabilirdi. Bunun yanında şerhler bazı nihâî amaçlara da hizmet edebilirdi. Böyle bir durumda şerh araç niteliği kazanmaktaydı. Şerhin yazılmasındaki bu çeşitli maksatlara bağlı olarak her şerh metni farklı içerikler kazanmaktadır.⁴¹

Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir yere sâhip olan şerh faâliyetleri hemen hemen her ilim dalında zengin bir literatür ortaya koymuştur.⁴² Özellikle Arapça ve

³⁷ Ali Nihat Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 192.

³⁸ M. A. Yektâ Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Târîhi*, İstanbul 2007, II, 125. Geleneksel yöntemin metin şerhi üzerindeki etkisi ve Ali Nihat Tarlan ekolu hakkında bilgi için bk. Rafiye Duru, *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmâil Hakkı Bursevî* (doktora tezi, 2007), Ege Üniversitesi SBE, s. 56-65

³⁹ Dilbilimsel/bilişsel, ontolojik, yapısalcı, göstergebilimsel, interdisipliner yaklaşımlar olarak sınıflandırılan modern yöntemlerle metin şerhin karşılaştırılması için bk. Rafiye Duru, *a.g.e.*, s. 74-102.

⁴⁰ Rafiye Duru, *a.g.e.*, s. 54; Christina Shuttleworth Kraus, “Şerhleri Okumak/Bir Okuma Olarak Şerhler”, s. 419-421.

⁴¹ Osman Ünlü, “Klasik Türk Edebiyatında Edebî Şerhlerin Yazılış Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*, İstanbul 2014, s. 161-166; Gleen W. Most, “Şerhlere Kuramsal Bir Bakış” (trc. Murat Umut İnan), *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Te'lif, Tercüme ve Şerh*, s. 464-465.

⁴² Bu konudaki bibliyografik çalışmalar için bk. Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (doktora tezi, 2011), İstanbul Üniversitesi SBE, I-II, 263-1000; Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000, s. 25-33; Ozan Yılmaz, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/9 (İstanbul 2007), s. 271-304.

Farsça edebî eserlere yönelik şerhler bu literatürün geniş bir kısmını oluşturur. Bu gelenekte *Kasîde-i Bürde*, *Mesnevî*, *Mantıku't-tayr*, *Pendnâme-i Attâr*, *Bostân*, *Gülistân* gibi eserler yanı sıra İbnü'l-Fâriz, Ka'b b. Züheyr, Hâfız-ı Şîrâzî, Sâdî-i Şîrâzî, Molla Câmî gibi Arap ve Fars edebiyatının önemli şâirlerinin şiirleri şerhedilmiştir. Türkçe manzûm metinlerin şerhedilmesi ise XV. yüzyılda başlar ve XVIII-XIX. yüzyıllarda yoğunlaşır.⁴³ Osmanlı kütüphânelerinde yapılan çalışmalar mevcut şerh literatürünün büyük bir kısmının dînî-tasavvufî muhtevâlî şerhler olduğunu göstermektedir.⁴⁴

Arap ve Fars edebiyatının klasiklerine yapılan şerhlerde şu usûl tâkip edilir: Öncelikle metin verilir. Ardından kelime ve kavramlar sözlük anlamları, gramer özellikleri, metindeki diğer kelimelerle irtibatları yönünden incelenir. Edebî sanatlara, telmîh ve iktibaslara işâret edilerek metindeki gizli mânâlar ortaya çıkarılmaya çalışılır. İlgili konudaki âyet ve hadîslere yer verilerek anlatım desteklenir. Daha önce bu konuda söylenmiş sözler, ileri sürülmüş fikirler varsa onlara işâret edilir.⁴⁵ Tasavvufî şiir şerhlerinde ise metinlerin diliyle ilgili gramer ayrıntıları nâdiren yer alır. Daha çok muhtevâyı merkeze alan bu tür şerhlerde metnin belirleyicisi tasavvufî konulardır. Bu tasavvufî şiir şerhleri, dil ve kültürle ilgili açıklamalardan ziyâde tasavvufî terimler ve konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ele alınan metnin yazarı gibi metni şerh eden şârihin de genellikle tasavvufî ilim ve terbiyeden geçmiş olduğu görülür. Şârih hedef okuyucu kitlesinin seviyesine göre bir dil ve üslûb belirler. Anlatımında dinî ilimlerin yanı sıra ilm-i nücûm, tıp, kimya, rüyâ tâbiri, ebced, belâgat vb. ilim dallarından da faydalanır. Bu tür şerhler âyet ve hadîs metinleri, peygamber kıssaları, sûfî menkıbeleri, darbimeseller, halk rivâyetleri ve diğer tahkiye unsurları bakımından da oldukça zengindir. Bu türlü dînî-tasavvufî şiir şerhlerinde soru-cevap ve örneklendirme yöntemi ile anlatım etkili hâle getirilmeye çalışılmıştır.⁴⁶ Şerhler bazen tasavvufî bir eğitim aracı olarak görülür. Bu durumda metinlerin açıklanmasında okuyucunun ihtiyaçları göz önünde tutulur. Bunun yanında özellikle tasavvufî şiir şerhleri eğitimle birlikte zevk işlevini bir arada görür. Bu zevk, mecazî sözlerle ifâde edilen mânâların hakîkatine erebilme zevkidir.⁴⁷

⁴³ Ömür Ceylan, “Şerh” (Türk Edebiyatı), *DİA*, XXXVIII, 565.

⁴⁴ a.mlf., *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, s. 24-25.

⁴⁵ Tunca Kortantamer, “Teori Zemîninde Metin Şerhi Meselesi”, s. 3; Ömür Ceylan, “Şerh”, *DİA*, XXXVIII, s. 566.

⁴⁶ a.mlf., “Şerh”, *DİA*, XXXVIII, 567.

⁴⁷ Rafiye Duru, *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmâil Hakkı Bursevî*, s. 127;

Dinî-tasavvufî manzûmeler arasında XVIII. yüzyıl sonundan itibaren şerhe konu edilen metinlerden biri de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ıdır. *Mevlid*'in bazı beyitleri, yazıldığı günden beri Osmanlı sahasında kaleme alınan pek çok kaynakta, şerhte, tanık olarak kullanılmıştır. Ayrıca ondan ilhâm alınarak yazılan çok sayıda mevlid manzûmesi olduğu gibi, ona yazılan nazîreler ve şerhler de vardır. XIX ve XX. yüzyıllarda kaleme alındığı bilinen *Mevlid* (*Vesîletü'n-necât*) şerhleri genellikle Hz. Peygamber'e duyulan sevginin ve onun şefâatine nâil olma isteğinin ürünüdür. Bununla birlikte *Mevlid* şerhi müelliflerinin Süleyman Çelebi'ye duydukları hürmet de onları *Mevlid*'i şerh etmeye götüren sâiklerden biridir.

Varlığı bilinen Türkçe *Mevlid* şerhleri şunlardır:

1. ***Mevridü'l-vusûl fi mevlidi'r-Resûl***: XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı bilinen Bosnalı şâir İbrâhim Zikrî'nin (d. 1210/1795) 1254/1838 yılında kaleme aldığı *Mevlid* şerhidir. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin bilinen ilk şerhi olan bu eserde *Mevlid*'in tamamının şerhedildiği bildirilmektedir.⁴⁸

2. ***Tuhfetü'l-âşıkân hediye-tü'l-ma'sûkîn***: Hocâzâde Mehmed Râsim Efendi'nin 1303/1886 yılında kaleme aldığı eseridir. Bu eserle ilgili bilgiler çalışmamızın birinci bölümünde verilmiştir.

3. ***Gülzâr-ı Aşk***: Osmanzâde Hüseyin Vassâf (ö. 1348/1929) tarafından 1322/1904 yılında kaleme alınmış, *Mevlid*'in bilinen en kapsamlı şerhidir. Hüseyin Vassâf Osmanlı'nın son döneminde yaşamış, tasavvufî yönüyle öne çıkmış büyük bir şâir, araştırmacı, târihçi ve mutasavvıftır. Bilhassa *Sefîne-i Evliyâ* isimli biyografik eseri onun tasavvufî hâfizaya olan katkısını gösterir niteliktedir.⁴⁹ Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*'ta Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin bazı istisnâlar dışında her beytini ele almış, tek tek açıklamıştır. Beyitlerde geçen dinî ve tasavvufî kavramları ana kaynaklardan faydalanarak şerhetmiş, bu sırada onlarca şâirden seçtiği beyit, gazel ve

Gleen W. Most, "Şerhlere Kuramsal Bir Bakış", s. 456.

⁴⁸ Tayyip Okıç, Zikrî mahlaslı şâir Öziçeli İbrâhîm tarafından kaleme alınan bu *Mevlid* şerhinin Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü Kütüphânesi'nde bulunduğunu kaydeder. Ayrıca konuyla ilgilenen Boşnak târihçi Muhammed Hacıyahîç'in kendisine eserin fotokobisini gönderdiğini zikreder. M. Tayyip Okıç, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlid'inin Tercümelere", s. 57-58; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul 1972, II, s. 438; Machiel Kiel, "Öziçe", *DİA*, XXXIV, 129.

⁴⁹ Hüseyin Vassâf'ın hayâtı hakkında detaylı bilgi için bk. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, *Hüseyin Vassâf: Hayâtı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, Ankara 1999.

kasîdelere yer vermiştir. *Gülzâr-ı Aşk* tasavvufî bir şerhtir. Vassâf'ın eserinde tefsîr, hadîs, kelâm ve fıkıh başta olmak üzere mevzûnun gelişine göre İslâmî ilimlerle ilgili temel bilgiler verildikten sonra İbnü'l-Arabî, Mevlânâ, Gazzâlî, İsmâil Hakkı Bursevî ve Niyâzî-i Mısırî başta olmak üzere pek çok mutasavvıftan iktibaslar da bulunmaktadır.⁵⁰ Vassâf'ın şerhi hem metni yeniden kurması hem de her beyitteki kavramları tek tek açıklaması açısından kendinden önceki ve sonraki metinlerin üstünde sayılır. Eser yalnızca bir *Mevlid* şerhi değil, aynı zamanda İslâm kültürüyle ilgili kavram ve mecazları ana kaynaklardan iktibaslarla yorumlayan ansiklopedi niteliğinde bir metindir. Vassâf, eserinin başında faydalandığı Arapça, Farsça ve Türkçe kaynakları zikreder. Müellif eserinde klasik şerh metodunu kullanır, ayrıca tasavvufî şerhlerde görüldüğü gibi nasîhat, temennî ve duâ edici bir üslûb benimser.⁵¹ Hüseyin Vassâf eserinde Süleyman Çelebi'ye duyduğu saygının ve ona verdiği ehemmiyetin altını çizer ve *Mevlid*'i şerhe çalışmasının sebebini şöyle ifâde eder:

Ne zamân mevlid-i şerîf cem'iyetinde bulunsam nâil-i zevk-i ma'nevî olurum. Bu sebeple Mevlidî Süleyman Çelebi Hazretlerine karşı kalbimde büyük bir muhabbet vardır. Bir vakitler gerek tercüme-i hâli, gerek manzûme-i mergûbesi hakkında alâ kadri'l-istitâ'a tedkîkât ve tetebbu'âtta bulunmuş idim. Süleyman Çelebi Hazretlerinin te'lîfine hâme-rân-ı himmet oldukları *Mevlid-i Şerîf* manzûme-i mergûbesi fi'l-hakîka tanzîr ve taklîdi gayr-ı kâbil, âsâr-ı makbûledendir ki, her türlü ta'bîriyle sehl-i mümteni'dir, sihr-i halâldir.⁵²

Süleyman Çelebi, cidden âşık-ı Resûl'dür. Fazîlet ve ma'rifet-i zâtıyyesiyle meşhûrdur. Nazm-ı bedîasında o kadar esrâr ve hakâyık, o kadar nikât ve dekâyık cem' eylemiş ki insan nazar-ı im'ân ile bakacak olursa o âşık-ı sâdık-ı Nebevî'nin irfânına meftûn ve vüs'at-i tasvîr ve azamet-i tahayyüldeki iktidârına hayrân olur.⁵³

Vâkıâ cehlîme bakmayarak böyle bir emr-i mühimme cür'etim büyük bir küstahlık idiye de, inâyet-i Hakk'a ve feyz-i rûhâniyyet-i Ahmediyeye ve himmet-i müellife i'timâden başlayıvermiş bulundum. ... Esâsen maksûdum bu yolda âcizâne bir hizmetle istihsâl-i rızâ-yı meyâmin-i irtizâ-yı peygamberîdir. Binâenaleyh âsitân-ı bülend-eyvân-ı Muhammedîye dâhil olup;

Kapındır ehl-i cürmün cilvegâhı yâ Resûlallâh

⁵⁰ Mustafa Tatçı, "Gülzâr-ı Aşk, Vesîletü'n-necât'ı Anlama Çabasıdır", s. 390-391.

⁵¹ Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 39-42.

⁵² a.g.e., s. 47.

⁵³ a.g.e., s. 48.

Usât-ı ümmetin sensin penâhı yâ Resûlallâh
Der-i devlet-meâba rûy-mâl etdikde bir müznib
Karîn-i afv olur bî-şek günâhı yâ Resûlallâh

diyerek isti'tâfa mücâseret eylerim.⁵⁴

Eserin müellif hatlı nüshası Süleymâniye Kütüphânesi, Yazma Bağışlar Bölümü 2315 numarada kayıtlı olup Mustafa Tatçı ve arkadaşları tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır.

4. *Îzâhu'l-merâm alâ vilâdeti Seyyidi'l-enâm*: Çapanoğulları torunlarından Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey (ö. 1339/1920) tarafından 1321/1905-06 civârında kaleme alınmıştır. Halvetiyye tarîkatının Şâbâniyye koluna bağlı olduğu bilinen Ârif Bey dinî ilimlerde, Arapça ve Farsça'da yetkinlik kazanmış, pek çok eser kaleme almış bir isimdir.⁵⁵ *Îzâhu'l-merâm* isimli şerhinde *Mevlid*'in 245 beytinin şerhine yer vererek Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri ve mi'râcı üzerinde durur. *Mevlid*'in izâh edilmeye muhtaç "iç anlamlar" taşıyan beyitleri olduğunu düşünen Ârif Bey bu beyitleri açıklarken âyet ve hadîslerden faydalanmakta, çeşitli İslâm târihi kaynaklarına başvurmaktadır. Müellif beyitleri şerh ederken kendine ait manzûmelere de yer verir, ayrıca bazı tasavvufî kavramları açıklar.⁵⁶ Şerhte hem klasik metin hem de tasavvufî manzûme şerhlerinde karşılaşılan iki üslûb arasında bir üslûb benimsendiği görülür. Ârif Bey eserinde tafsîlâta yer vermediğini, doğrudan Hz. Peygamber'in hayâtından kesitlerle metni açıklamayı tercih ettiğini bildirmiştir.⁵⁷ Cabbarzâde eserinin başında Sünbül Efendi Dergâhı'nda katıldığı bir mevlid merâsiminde yaşadığı coşkunu duygulara değinerek *Mevlid*'i şerhetmek istemesini şöyle anlatır:

Bu manzûme-i nefise sanâyi'-i şî'riyye ve fesâhat-i belîga ve letâif-i rûhiyye ve maârif-i ilâhiyye ve serâir-i tevhîdi bi-hakkın mu'arraf bir eser-i güzîn olarak tertîb u tanzîm edilmiş ve her bir beyti âyât-ı kerîme ve ehâdis-i nebeviyye meâl-i münîfinden iktibâs u istidlâl kılınmış olduğu gibi makbûliyyet-i Seyyidü'l-kevneyn ve Resûlü's-sakaleyn efendimizi hâiz idüğü emr-i celîdir ki suver-i elfâziyye-i belîgasını âşinâ zevâtı müstağrak-ı

⁵⁴ Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 809-810.

⁵⁵ Hayâtı hakkında detaylı bilgi için bk. Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey, *Îzâhu'l-merâm alâ vilâdeti Seyyidi'l-enâm* (haz. Ozan Yılmaz), İstanbul 2011, s. 37-44.

⁵⁶ *a.g.e.*, s. 45-47.

⁵⁷ *a.g.e.*, s. 19.

bahr-i ma'rifet ve ma'neviyât-ı lezâizine muttali' ashâb-ı ezvâkı mazhar-ı gencîne-i nûrâniyyet ve neş'e-i külliyye-i insâniyye ve hakîkatü'l-hakâyık-ı kudsiyye-i risâletten hisse-yâb olan urefâyı dahı tecellî-bahş-ı fazîlet ü vahdet itmekde bulunduğı münker değildir. Lâ-cerem bu manzûme-i şerîfe mevzûn olmak üzere kaleme alındığı cihetle âyât-ı kerîme ve ehâdis-i nebeviyyeden muktebes ma'ânî-i latîfe her bir beyt ü mısra'da icmâl ü işâret sûretiyle rakam-zen-i varak-pâre-i sahâyif olduğından istidlâl kılınan kelimât-ı âliye bu beytler evvelinde bir de nesr tarîkı ile tahrîr ü tasrîh olunsa hem kelimât-ı nâzımın hukûk-ı mukaddesesi edâ ve hem de işbu manzûme-i latîfenin kadr ü şânı i'tilâ ve ba'z-ı zevâtın hayalhâne-i fikrinde musavver bî-ma'nâ te'vilâtın rehâ olacağı hâtır-nişân-ı âbidânem olduğundan min-gayrı haddin bu bâbda gâyet vazîh bir şerhcik kaleme alınması vârid-i hâtır-ı âcizânem olmasıyla muvaffakiyyetim cenâb-ı Pîr kuddise sırruhu hazretinden kalben recâ ve rûhâniyyet-i hazret-i nâzımdan teshîl ü itmâm-ı âmâlîm sırran istid'â idilerek hitâm-ı cemiyetten sonra hâne-i fakîrâneme bi'l-avde işbu ümniyyeme besmele-keş-i bed'ü mübâşeret ve nâmını *Îzâhu'l-merâm alâ vilâdeti Seyyidi'l-enâm* yâdıyla tahrîrine mübâderet ittim.⁵⁸

Eserin müellif hattıyla yazılı bir nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphânesi, Hüdâî Efendi Bölümü 570 numarada kayıtlıdır. Eser Ozan Yılmaz tarafından günümüz harflerine aktarılmıştır.

5. *Esrâr-ı Mevlidü'n-Nebî*: Roma Sefâreti İmamı Hâşim Velî'nin 1326/1908 yılında basılmış şerhidir. Müellifin *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlü'r-Reşâd*'da yayınlanmış yazıları ve başka eserleri bulunmasına rağmen hayâtı hakkında bilgi bulunmamaktadır. *Esrâr-ı Mevlidü'n-Nebî*, Hâşim Velî'nin *Mevlid*'den seçtiği 59 beyti şerhettiği 22 sayfalık küçük bir risâlesidir. Mevlid'in ilk beytiyle başlayan risâle mi'râc bahrinde sona erer. Eserde klasik şerh yöntemi izlenmiş âyet ve hadîslerden faydalanılmış, bazen ele alınan beyit başka bir beyitle açıklanmış, bazense seçilen beytin şerhinde bir cümlelik açıklamalara yer verilmiştir. Eserin matbû nüshaları çeşitli kütüphânelerde bulunmaktadır. Eser Orhan Kaplan tarafından günümüz harflerine çevrilmiştir.⁵⁹

6. *Şerh-i Mevlid-i Şerîf*: Müellifi bilinmeyen 40 varaklık bir metin olup muhtevâsında *Mevlid*'den seçilmiş bazı beyitlerin şerhine yer verilmiştir. Eser bu

⁵⁸ Cabbarzâde, *Îzâhu'l-merâm*, s. 128-129.

⁵⁹ Hâşim Velî, *Esrâr-ı Mevlidü'n-Nebî*, İstanbul 1326/1908; Orhan Kaplan, "Son Dönem Osmanlı Müelliflerinden Roma Sefâreti İmamı Hâşim Velî'nin Mevlid Şerhi: *Esrâr-ı Mevlidü'n-Nebî*", *Dîvan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, IX (İstanbul 2012), s. 111-138.

hâliyle daha çok *Mevlid*'den yapılmış bir seçki görünümündedir. Millî Kütüphâne Yazmalar Koleksiyonu 578 numarada kayıtlı bir nüshası vardır.⁶⁰

⁶⁰ Cabbarzâde, *Îzâhu'l-merâm*, s. 35.

BİRİNCİ BÖLÜM

HOCAZÂDE MUHAMMED RÂSİM EFFENDİ VE TUHFETÜ'L-ÂŞİKİN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKİN İSİMLİ ESERİ

I. Hocâzâde Râsim Efendi'nin Hayâtı ve Eserleri

Hocâzâde Râsim Efendi'nin hayâtı hakkındaki bilgiler sicil kaydında bildirilen mâlûmattan⁶¹ ve *Hedîyyetü'l-ârifîn*'de aktarılan kısa bir bilgiden⁶² ibârettir. Bu kayda göre Râsim Efendi 1255/1839-40 yılında Malatya'da doğmuştur. Babası Müftü Ali Rızâ Efendi'dir. Eserlerinde de yer aldığı üzere mezheben Hanefî, tarîkaten Mevlevîdir. Dinî ilimlerde iyi bir eğitim aldıktan sonra küre, usturlâb, eşkâl gibi matematiksel ilimlerde eğitim görmüş; bunun yanında Farsça ve Arapça tahsîl etmiştir. Osmanlı Anadolu'sunun çeşitli yerlerinde vazîfe yapmıştır. Hakkındaki sicil dosyasında bildirildiğine göre Konya, Develi, Dersimbağı, Sivas ve Diyarbakır'da bulunmuş, çeşitli mahkemelerin farklı kademelerinde görev almıştır. Sivas bidâyet mahkemesinde görevli olduğu sırada azledilmiş fakat iki sene sonra görevine geri dönmüştür. Râsim Efendi 1316/1899 yılında İstanbul'da vefât etmiştir.⁶³ Ahmed Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) kendisini "ulemâ-i a'lâmdan ve ashâb-ı ma'lûmâtandır" diyerek tavsîf ettiği bildirilen Râsim Efendi yürüttüğü görevlerden ziyâde ilmî şahsiyetiyle ön planda görülmektedir. Gençlik yıllarında başmâbeynci Hamdi Paşa'nın⁶⁴ kütüphâyecilik görevini yürüten müellif bu dönemde birçok kitabı tanıma imkânı bulmuş ve kitaplarla derin bir münâsebet kurmuş olmalıdır. Bu durum çeşitli alanlarda kaleme aldığı eserlerinde Râsim Efendi'nin kullandığı zengin kaynak literatürü ile kendini göstermektedir. Râsim Efendi'nin İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi'nde kayıtlı *Kâşifü't-*

⁶¹ BOA, DH.Said.d., nr. 4/458. Bu sicil kaydının neşri için ayrıca bk. Züleyha Şeker, *Hocazâde Muhammed Râsim Efendi'nin Kâşifü't-te'vilât İsimli Eserinin Transkripsiyonu ve İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 2009), Marmara Üniversitesi SBE, s. 10-12.

⁶² *Hedîyyetü'l-ârifîn*'de er-Râsimu'l-Malâtî adına verilen bilgi şöyledir: "Süleyman b. Ali Rızâ b. es-Seyyid Muhammed el-Malâtî, er-Rûmî, el-Hanefî, el-Mevlevî. Diyarbakır hukuk mahkemesinde görev yaptı. Buradan İstanbul'a döndü ve Şevvâl 1316'da vefât etti. Eserleri şunlardır: Hz. Peygamber'in mevlidini konu alan manzûme-i *Tuhfetü'l-mü'minîn* üzerine yazdığı *Tuhfetü'l-âşikîn hedîyyetü'l-ma'şûkîn*, *Tefsîru'l-âlemgîr* isimli Kur'an tefsîri, *Füsûsu'l-hikem*'i şerhettiği eseri *Kâşifü't-te'vilât*, *Akâidü'l-kibrîti'l-ahmer* tercüme ve şerh, bir cilt *Akâidü'n-Neseffî* tercümesi, *Câmiu's-sahîhi'l-Buhârî* şerhi *Kimyâu's-saâde*, *Münthebât-ı Şerh-i Mesnevî*, fıkıh usûlü alanında *Mirkât* üzerine yazdığı *el-Mincât*, hadis usûlüne dâir *Nuhbetü'l-fiker*'i şerhettiği eseri *Nuhbetü'l-belâga*." Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 395.

⁶³ BOA, DH.Said.d., nr. 4/458.

⁶⁴ *Sicill-i Osmânî*'de verilen bilgiye göre Gürcü asıllı olan Hamdî Paşa dâire-i hümayûnda müstahdemlikten serkurenâliğe yükselerek sarayın önemli kademelerinde yer almış bir devlet adamıdır. bk. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (haz. Nûri Akbayar), İstanbul 1996, II, 593.

te'vilât⁶⁵ isimli *Fusûsu'l-hikem* şerhi, Mesnevî'den seçtiği beyitleri şerh ettiği *Şerh-i Müntehebât-ı Mesnevî'si*,⁶⁶ *Sahîhu'l-Buhârî* şerhi *Kimyâu's-saâde*,⁶⁷ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi*,⁶⁸ *Tercümetü'l-akâidi'l-kibrîti'l-ahmer*,⁶⁹ *Tefsîr-i Âlemgîr*,⁷⁰ *Nuhbetü'l-belâğa*,⁷¹ *el-Bedriye alâ metni'l-ğurer*,⁷² *Hâbnâme*,⁷³ *el-Mincât ale'l-mirkât*⁷⁴ isimli eserleri bulunmaktadır. Bunlara ilâveten Râsim Efendi'nin Abdürrahîm Efendi'nin *Fetâvâ'sının* üzerine hazırladığı iki ciltlik *Fetâvâ-yı Abdürrahîm ma'a'n-nukûl*⁷⁵ ve *Zübdetü't-tarîka*⁷⁶ isimli eserleri farklı kütüphânelerde kayıtlıdır. *Kâfiye*, *Kasîde-i Bürde*, *Cevherî Şerhleri*, *Mültekâ Şerhi*, *Sirâciyye Şerhleri*, *Sûre-i Yûsuf Tefsîri*, Ömer Neseffî akâidi üzerine şerh,⁷⁷ *Hidâye* şerhi, meânî ve bedî üzerine şerhleri ise hakkındaki sicil dosyasında zikredilen fakat kütüphânelerde rastlanılamayan eserleridir. Ayrıca *Fetâvâ-yı Abdürrahîm ma'a'n-nukûl* isimli eserin başında kaydedildiğine göre *Sefîne-i Râsim* isimli dört ciltlik bir *Mülteka'l-ebhûr* şerhi vardır.⁷⁸

Râsim Efendi'nin ulaşılabilen eserlerinin çoğu İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi'nde bulunmaktadır. Buradaki eserlerin başında Rızâ Paşa Kütüphânesi mührü yer alır.⁷⁹ Ayrıca Râsim Efendi'nin eserlerinin çoğu Yazıcızâde İsmâil Hakkı Sivâsî isimli müstensih tarafından kaleme alınmıştır. Eserinde bulunan istinsah hatalarının bu hattattan kaynaklandığı düşünülmektedir. Müellifin hayâtı ve

⁶⁵ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. T2008. Eser üzerine yapılan çalışma için bk. Züleyha Şeker, *Hocazâde Muhammed Râsim Efendi'nin Kâşifü't-te'vilât İsimli Eserinin Transkripsiyonu ve İncelenmesi*.

⁶⁶ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. T1605. Eser hakkında bilgi veren bir çalışma için bk. Ömer Savran, "Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı", *Türkiyat Araştırmaları*, IV/6 (İstanbul 2009), s. 387-406.

⁶⁷ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A0539.

⁶⁸ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. T1591.

⁶⁹ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A0695.

⁷⁰ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A0578 ve A0579.

⁷¹ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A0683.

⁷² İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A0716.

⁷³ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. T6739.

⁷⁴ İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. A 0683.

⁷⁵ İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, nr. 136-137.

⁷⁶ Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphânesi, nr. 19 Hk 858; Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphânesi, nr. 21796.

⁷⁷ Râsim Efendi'nin *Keşfü'l-akâid* isimli *Akâidü'n-Neseffî* şerhine atıf yapan kaynak için bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Neseffî", *DİA*, II, 219.

⁷⁸ Eser hakkında bilgi veren bir çalışma için bk. Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/5 (İstanbul 2005), s. 302.

⁷⁹ Kitap dostu ve meraklısı olmakla meşhûr bir devlet adamı ve Osmanlı aydını olan Hüseyin Rızâ Paşa'nın (ö. 1904) Rumelihisarı'nda, 3695 kıymetli eserden oluşan kütüphânesinin bulunduğu kaydedilir. Bu kütüphâne bulunan kitaplar devlet tarafından satın alınarak İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'ne nakledilmiştir. Bu koleksiyondaki eserler Rızâ Paşa Kütüphânesi damgası taşır. bk. Eyyüp Tanrıverdi, "Hüseyin Rızâ Paşa ve Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, II/11 (İstanbul 2007), s. 81; Abdülhamit Kırmızı, "Üsküdar'da Medfun Ramazanoğulları'ndan İsmet Paşa ve Oğlu Hüseyin Rızâ Paşa", *Üsküdar Sempozyumu II*, İstanbul 2004, s. 580.

eserleri hakkında daha detaylı bilgiler *Tuhfetü'l-âşıkîn*'in ilk kısmını konu alan çalışmada yer aldığı için burada kısaca değinilmiştir.⁸⁰

II. Tuhfetü'l-âşıkîn hediye-tü'l-ma'sûkîn'in Genel Özellikleri

A. Muhtevâ Özellikleri

1. Eserin Kaynakları

Hocazâde Râsim Efendi daha önce değinildiği gibi farklı alanlardaki metinlere ilgili ve tasavvufî neşvesini her alanda korumayı başarmış bir müelliftir. Eski eserlere âşinâlığının üst düzeyde olduğu görülen müellifin eserinde kullandığı kaynak çeşitliliği de bu duruma işâret etmektedir. *Tuhfetü'l-âşıkîn*'in içeriğindeki çok sayıda âyet ve hadîs çoğunlukla eserin malzemesini oluşturan kaynaklar yoluyla nakledir. Râsim Efendi işlediği konuya dâir geleneğin getirdiği birikime, daha önce o konuda söylenmiş sözlere, kullanılmış âyet ve hadîslere yer verir. Bunun yanı sıra Râsim Efendi'nin tefsîr ve Buhârî şârihi olduğunu düşündüğümüzde onun bu geleneğe yabancı olmadığını görürüz.

a. Âyet ve Hadîsler

Bizzat “*Mevlid* her cümlesinde Kur'an'dan, hadîsten, ahlâktan izler taşıyan bir eser”⁸¹ olduğundan onun şerhi olan *Tuhfetü'l-âşıkîn* de çok sayıda âyet ve hadîsten istifâdeyle yazılmış bir eserdir. *Mevlid*, na't, hilye, mi'râciye gibi Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin tezâhürü olan eserlerin kullandığı âyet ve hadîs literatürü büyük oranda benzerlik gösterir.⁸² Râsim Efendi bu türün beslendiği genel literatüre ek olarak sosyal alanda fikhî yönüyle öne çıkmış bir şahsiyet, derûnunda tasavvufî yönü baskın bir müntesip olması hasebiyle eserinde farklı pek çok âyet ve hadîse de yer vermektedir.

⁸⁰ Râsim Efendi ve eserleriyle ilgili yapılan diğer çalışmalar şunlardır: Züleyha Şeker, *Hocazâde Muhammed Râsim Efendi'nin Kâşifü't-te'vilât İsimli Eserinin Transkripsiyonu ve İncelenmesi*; Ömer Savran, “Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı”, s. 387-406.

⁸¹ A. Hümeysra Aslantürk, “Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin Kur'anî Kaynakları”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Ankara 2010, s. 260. *Mevlid*'in Kur'an ve hadîs kaynakları bakımından incelenmesi için bk. Hümeysra Aslantürk, a.g.m., s. 259; Salih Karacabey, “Vesiletü'n-necât'ın Hadîs Açısından Analizi”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, s. 274-291.

⁸² Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't* isimli çalışmada bu âyet ve hadîslerin çoğunu bir araya getirmiştir. Bu çalışma için bk. Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s. 91-161. Ayrıca bk. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufün Temel Öğretilerinin Hadîslerdeki Dayanakları*, Ankara 2000, s. 439-454.

Eserin çalıştığımız kısmında tespit edebildiğimiz kadarıyla yüzden fazla âyet ve bir o kadar da hadîs bulunmaktadır. Bu âyet ve hadîslerin tahrîcine ilgili yerlerde işâret edildiğinden burada yalnızca müellifin âyet ve hadîsleri işleyiş yöntemine değinmekle yetineceğiz.

Râsim Efendi kimi zaman bir konuyu işlerken o konuya delil teşkil eden âyet ve hadîslere yer verir; kimi zaman bir âyet veya hadîs üzerindeki tartışmalardan yola çıkarak konuyu anlatır. Bazen bir âyetin sebab-i nüzûlü, kelime mânâları, içerdiği gizli anlamlar vs. üzerinde durarak âyetleri uzun uzadıya tefsîr eder. Bu tefsîr çalışmalarında büyük ölçüde Bursevî, Râzî, Kâşânî, Kastallânî gibi âlimlerin eserlerinden faydalanır.

“**el-Yevme ye’ise’l-lezîne keferû**”⁸³ âyet-i kerîmesinin nüzûlünde aşhâb-ı kirâm mesrûr olduklarında Şiddîk-ı Ekber bükâ etdiler. Sebeb-i bükâsından su’âl olunduğda buyurdular ki bu âyet-i kerîme Resûl-i Ekrem’in dâr-ı bekâyaya teşriflerine işâretidir. Fi’l-hakîka seksen bir günden sonra ‘âlem-i kudse pervâz etdiler. Ma’nâ-yı âyet-i kerîme “**el-yevm**” bu günde ki rûz-i ‘arefe ve cum’adır, [149^b] “**ye’ise’llezîne keferû**” şanâdîd-i Kureyş kefer-i bed-me’âş ve sâ’ir firenk-i qallâş kat’-ı ümîd eder oldular. “**Min dîniküm**” ey mü’min muvahhidler siziñ dîniñizi ibtâl etmeden, zîrâ keşret-i müslimîni ve ‘ulüvv-i İslâm’ı müşâhede kıldılar. “**Fe-lâ tahşevhum**” aşla siz anlarıñ galebe ve fîtnesinden havf etmeñiz. “**Va’hşevni**” ancak benden havf u hâşyet ediñiz. “**el-Yevm**” bugündür ki yevm-i ‘arefe rûz-i cum’adır. “**Ekmeltü leküm dîneküm**” siziñ için dîniñizi tamâm kıldım **ya’nî** helâl ve harâmı itmâm eyledim. “**Ve’tmemtü ‘aleyküm ni’meti**” dañi siziñ üzeriñize dîn ve dünyâyâ müte’allık olan luţf u ihsânımı tevfir eyledim. “**Ve razîtü lekümü’l-İslâme dînen.**” Siziñ için İslâm dîni ihtiyâr eyledim. Allâhu a’lem bi murâdihi. (vr. 148^a-148^b)

Râsim Efendi “**len terânî**” âyetinin açıklamasında *Tefsîr-i Kâşânî*’den faydalanarak şunları söyler:

Velâkini’nzur ile’l-cebeli.⁸⁴ Nazar eyle sen cebel-i Tûr’a. İşâret: **Ey** unzur ilâ cebeli vücûdike.⁸⁵ **Fe-ini’steqarra mekânehu.**⁸⁶ Eger cebel-i Tûr mekânında müsteqarr olursa **fe-sevfe terânî.**⁸⁷ ‘An qarîb sen beni görürsün. İşâret: **Ey fe-ini’steqarra vücûdike fi-mekânihi emkenet [91^a]** rü’yetüke

⁸³ el-Mâide 5/3.

⁸⁴ el-A’râf 7/143.

⁸⁵ Yani kendi vücûdunun, varlığının dağına bak.

⁸⁶ el-A’râf 7/143.

⁸⁷ el-A’râf 7/143.

ıyyâye ve zâlîke min bâbi't-ta'lik bi'l-muhâl.⁸⁸ Zîrâ mâdâm ki vücûd bâkî ola müşâhede-i zât müyesser olmaz. **Fe-lemmâ tecellâ rabbuhu li'l-cebeli.**⁸⁹ Vaqtâ ki Rabb-i Mûsâ cebel-i Tûr'a veyâ cebel-i vücûd-i Mûsâ'ya tecellî buyurduysa "**Ce'alehu dekken.**"⁹⁰ Ey medkûken mütelâşî'en lâ vücûde lehu aşlen. İşâret: Cenâb-ı 'İzzet vücûd-ı cebel-i Mûsâ'yı mütelâşî kıldı. **Ve harrâ Mûsâ.**⁹¹ Ey sekağa Mûsâ 'an dereceti'l-vücûd.⁹² **Şa'ıkan.** Ey mağşıyyen 'aleyhi ve fâniyen."⁹³(90^b-91^a)⁹³

Râsim Efendi âyet ve hadîsleri genellikle Arapça olarak verir. Nâdiren hadîsi sadece Türkçe olarak zikreder:

Mekhûl'den rivâyet olunur ki Resûl-i Ekrem'in taraf-ı bâhirü's-şereflerinden min gayr-i 'amd bir a'râbiye tırnak pâresi işâbet eyleyüp kışâş da'vâ olunduğda Cibrîl-i Emîn nâzil olup "Yâ Muhammed! Cenâb-ı Hakk seni cebbâr u mütekbir ba's eylemedi" dedikde der-'ağab a'râbiyi da'vet ve "Benden kışâşını ahz eyle" buyurdıklarında a'râbî "Yâ Resûlullah zât-ı nübüvvet-me'âbîñiza helâl eyledim idi ma'lûb eylemem" dedikde Hâce-i kâ'inât a'râbiye du'a-i hayr eylediler.⁹⁴ (vr. 103^b)

Bazen hadîsin hem Arapçasına hem Türkçesine yer verir:

Hâzret-i 'Âişe rağıyallâhu 'anhâdan mervîdir ki "**Men haddeşeke enne Muhammeden ra'â rabbehu fekad a'zame'l-firyete.**"⁹⁵ **Ya'nî** ol kimse ki saña Muhammed Cenâb-ı Hakk'ı gördü deyu haber vere, taḥkîkan ol kizbi büyüdü demekdir. (vr. 89^b)

Müellif genellikle âyet ve hadîslerin tamamını aktarır. Ancak çok bilinen âyet ve hadîslerin bir kısmını zikrederek tamamını kasteder. Kimi zaman lafzen âyet veya hadîsleri zikretmez, sadece telmîhte bulunmakla yetinir:

Zîrâ taleb-i müstahîl enbiyâdan muhâldir. Huşûşen ki cehl billâhı iktizâ eyleye. Ve li-hâzâ Cenâb-ı Hakk "**Len terânî**"⁹⁶ buyurup "Len urâ" buyurmadı. **Ya'nî** Cenâb-ı Hakk'ı görmek câ'iz olmasa Hâzret-i Mûsâ taleb

⁸⁸ Eğer senin vücûdun mekânında kalabilirse beni görmek mümkün olur. Bu muhâl olan şeyi muallak bırakmak kabilindedir.

⁸⁹ el-A'râf 7/143.

⁹⁰ el-A'râf 7/143.

⁹¹ el-A'râf 7/143.

⁹² Yani Mûsâ varlık derecesinden düştü.

⁹³ krş. Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşânîyye* (trc. Ali Rızâ Doksanyedi/ haz. Vehbi Güloğlu), Ankara 1987, II, 48-49.

⁹⁴ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 367, nr. 7943; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, IX, 506.

⁹⁵ Buhârî, "Tevhîd", 7380; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 3278; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 257, nr. 60.

⁹⁶ el-A'râf 7/143.

ettiği zamânda “Sen beni rü’yet edemezsiñ” buyurmaz idi, belki “Ben görünmezim” buyurur idi. (vr. 89^a)

Çılcı altında bozuldu Rüstemi ‘atâ
Denildi şânında “**Lâ seyfe lâ fetâ**”⁹⁷ (vr. 163^a)

Müellif bazen hadîsleri istifâde ettiği kaynaktaki şekliyle sened ve me’hazini belirterek sunar.

Ĥaddeşenâ Müseddedün enne ‘Ömere’bne ‘Ubeydîn ĥaddeşehum ve ĥaddeşenâ Muĥammedü’bnü’l-‘Alâ’i ĥaddeşenâ Ebûbekrin ĥaddeşenâ Yahyâ ‘an Süfyâne ĥaddeşenâ Aĥmedü’bnü İbrâhîme ĥaddeşenâ ‘Ubeydullâhi’bnü Mûsâ küllühum ‘an ‘Âsımın ‘an Zirrin ‘an ‘Abdillâhi’bni Mes‘ûdi ‘ani’n-Nebiyi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme kâle “**Lev lem yebka mine’d-dünyâ illâ yevmin**”, kâle Zâ’idetü “**Le-ṭavvelallâhu zâlike’l-yevme ĥattâ yeb‘aşe fihi recülen minnî ve min ehli beytî yuvâtî’u ismuhu ismî ve ismu ebîhi ismu ebî yemle’u’l-arza kıştan ve ‘adlen kemâ müli’et zulmen ve cevren.**”⁹⁸ (vr. 83^a)

İmâm Taberânî Vasat’ında İbn ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anhumâ ĥazretlerinden ricâl-i şikâta isnâd ile rivâyet etmiştir ki “**İnne Muĥammeden şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ra’â rabbehu merrateyni merraten bi-başarihi ve merraten bi-fu’âdihi.**”⁹⁹ (vr. 90^a)

Müellifin eseri boyunca naklettiği hadîsler genellikle Kütüb-i Sitte’de yer alan hadîslerdir. Bunlar dışında metinde en çok adı zikredilen hadîs kaynakları arasında Süyûtî’nin *Câmiu’s-sagîr*’i, Taberânî’nin *Mu’cemleri*, Hâkim’in *Müstedrek*’i ayrıca Beyhâkî’nin *Şu’abu’l-îmân*’ı ve *Delâilü’n-nübüvve*’si gösterilebilir. Münâvî’nin *Câmiu’s-sagîr* şerhi *Feyzü’l-kadîr* ve *et-Teysîr*, İbn Hacer Askalânî’nin *Sahîhu’l-Buhârî* şerhi *Fethu’l-bârî*, İbn Battal’ın *Buhârî Şerhi* de müellifin yer verdiği hadîs kaynaklarındandır. Râsim Efendi’nin *Sahîhu’l-Buhârî* şârihi olduğu düşünülduğünde en azından Kütüb-i Sitte ile doğrudan bir münâsebet içinde olduğu âşikârdır. Ancak müellifin yukarıda zikredilen hadîs kaynaklarından *Mevâhibü’l-lenünniyye* ve *Seyfü’l-meslûl* gibi *Tuhfeftü’l-âşikîn*’in ana kaynaklarını oluşturan metinler kanalıyla faydalandığı daha muhtemel görünmektedir.

⁹⁷ “Lâ seyfe illâ zulfikâr ve lâ fetâ illâ ‘Alî.” Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 447, nr. 3069.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4282.

⁹⁹ Hz. Peygamber Rabbini bir kere gözü ile bir kere da kalbiyle gördü. Taberânî, *Mu’cemu’l-evsat*, VI, 50, nr. 5761.

b. Diğer Kaynaklar

Râsim Efendi eserini yazarken bahsi geçen konuya dâir âyet ve hadîslerin yanında o konuyla ilgili tefsîr, hadîs, siyer, kelâm, tasavvuf gibi birçok alanın temel eserlerine de başvurmuştur. Bu bakımdan *Tuhfetü'l-âşîkîn*'in kaynak yönünden oldukça zengin bir eser olduğu söylenebilir. Müellif bu kaynakları kullanırken bazen isimlerini zikretmişse de çoğunlukla kaynaklara ismen değinmemeyi tercih etmiştir. Biz burada tespit edebildiğimiz kadarıyla müellifin doğrudan iktibas yaparak kullandığı ana kaynaklardan başlayarak eserde adı zikredilen veya edilmeyen kaynaklara kısaca değineceğiz.

el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye: Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin (ö. 923/1517) Hz. Peygamber'in hayâtı ve şahsiyetine dâir kaleme aldığı eseridir. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* "maksad" adı verilen alt başlıklara ayrılmış on ana bölümden oluşmaktadır. Eserde Hz. Peygamber'in isimleri, ailesi, yaratılış ve ahlâk bakımından yüceliği, yeme içme âdâbı, giyim kuşamı, mûcizeleri, mi'râcî, fazîletine dâir âyetler, ümmetin ona beslediği muhabbet, ibâdet hayâtı ve vefâtı çerçevesinde doğumundan vefâtına kadar gelişen olaylardan bahsedilmektedir.¹⁰⁰ *Mevâhib*, Bâkî (ö. 1008/1600) tarafından *Meâlimü'l-yakîn fî sîreti Seyyidi'l-mürselîn* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiş, Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî eseri şerh etmiştir. Râsim Efendi, *Tuhfetü'l-âşîkîn*'in ana kaynağı olarak tespit edilen bu eserden çoğunlukla Bâkî tercümesi üzerinden faydalanmış; fakat eserin bazı yerlerinde doğrudan eserin Arapçasından veya Zürkânî şerhinden istifade ettiği tespit edilmiştir. (bk. vr. 107^b, 108^a, 135^a)

Meâlimü'l-yakîn fî sîreti Seyyidi'l-mürselîn: Bâkî'nin *Mevâhibü'l-ledünniyye* tercümesidir. Bâkî'nin eseri tam mânâsıyla bir tercüme olmaktan ziyâde çeşitli ekleme-çıkarmalarla, yer yer yapılan değişikliklerle bir te'lif niteliğindedir.¹⁰¹ Konu başlıkları genel olarak *Mevâhib*'deki gibidir. Bâkî lüzumlu gördüğü yerde bazı eklemeler yapmış, Kastallânî ile aralarındaki mezheb farkından doğan konularda değişikliklere gitmiştir. *Mevâhib*'de yer alan bazı Arapça şiirler Bâkî'nin tercümesinde

¹⁰⁰ Hüseyin Algül, "Mevâhibü'l-ledünniyye", *DİA*, XXIX, 421.

¹⁰¹ Ayhan Tergip, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)* (doktora tezi, 2010), İstanbul Üniversitesi SBE, s. 44.

yer almaz. *Meâlimü'l-yakîn*'in Râsim Efendi'nin en önemli kaynağı olduğu söylenebilir. Birçok yerde müellif *Meâlimü'l-yakîn*'i genişçe özetler. Eserin baş kısmında “Kezâ fi'l-Mevâhibi'l-Iedünniyye” (vr. 6^b, 23^b), “Bunun tafşîli *Mevâhibü'l-Iedünniyye*'de mezkûrdur” (vr. 25^b), “*Mevâhibü'l-Iedünniyye*'de mezkûrdur ki” (vr. 49^a) gibi ifâdelerle atıf yapılmışsa da iktibas yapılan her yerde kaynak belirtilmemiştir (vr. 87^b-88^a, 97^a, 134^a).

Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Resûl: Takıyyüddîn es-Sübkî'nin (ö. 756/1355) Hz. Peygamber'e sövmenin dinî hükmüne dâir kaleme aldığı eseridir. Hz. Peygamber'e dil uzatılmaması konusunda duyarlılık sahibi olan Sübkî eserinin son bölümünü Hz. Peygamber'in vasıflarına ayırmıştır. Râsim Efendi bu bölümü aynen iktibas eder (vr. 108^b-125^b). Sübkî Hz. Peygamber'in vasıflarını anlatırken kaynak olarak *eş-Şifâ*, *Delâilü'n-nübüvve*, *Şemâilü'l-Muhammediyye* gibi eserleri kullanmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in kabrini ziyâret etmenin fazîletlerini hadîsler çerçevesinde ele aldığı *Şifâü'l-eskâm fi ziyâreti hayri'l-enâm*¹⁰² isimli eserine atıf yapar. *Seyfü'l-meslûl*'ün yazma nüshalarının sonunda Sübkî'ye âit kasîdeler yer alır.¹⁰³ Râsim Efendi bu kasîdelerden Hz. Peygamber'in mevlidini konu alan birini nakleder (vr. 125^b-127^b).

Tesbî'u'l-kasîdeti'l-bürde: Meşhûr müfessir ve kelâm âlimi Kâdı Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Kasîde-i Bürde*'ye yazdığı tesbîidir.¹⁰⁴ *Kasîde Bürde* İslâm dünyasında en çok okunan ve üzerinde en çok eser te'lif edilen manzûmelerden biridir.¹⁰⁵ Her bendi lafzatullâh ile başlayan bu manzûme Beyzâvî'nin şâirliğini ortaya koyması bakımından da önemlidir. Eserin Osmanlı kütüphânelerinde çeşitli yazmaları mevcuttur.¹⁰⁶ Ayrıca günümüzde çeşitli Arap ülkelerinde mevlid merâsimlerinde okunduğu da bilinmektedir. Râsim Efendi Beyzâvî, Sübkî gibi âlimlere âit bu kasîdelerle Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i arasında bir bağlantı kurmak sûretiyle *Mevlid*'i yerel bir metin olarak

¹⁰² Takıyyüddîn es-Sübkî, *Şifâü's-sekâm*, Beyrut 2008.

¹⁰³ a.mlf., *Seyfü'l-meslûl 'alâ men sebbe'r-Resûl*, Süleymâniye Kütüphânesi, Süleymâniye Bölümü, nr. 319, vr. 66^a-67^b; Hacı Beşir Ağa Bölümü, nr. 657, vr. 196^a-197^a; Yeni Câmî Bölümü, nr. 209, vr. 54^a-55^a; Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 790, vr. 107^b-110^a.

¹⁰⁴ Tesbî, bir gazelin her beytinin başına, aynı vezinde ve önüne geldiği mısra ile aynı kâfiyede beş mısra ilâve ederek yedişer mısraî bentler durumuna getirilmesiyle oluşturulan nazım şeklidir. bk. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 2011, s. 108-109.

¹⁰⁵ Râsim Efendi'nin de *Kasîde-i Bürde*'ye şerh yazdığı hayâtı hakkında bilgi veren sicil kaydında bildirilmektedir. Ancak bu esere ulaşamamıştır. BOA, DH Said. d., nr. 4/458.

¹⁰⁶ bk. Kâdı Beyzâvî, *Tesbî'u'l-kasîdeti'l-bürde*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 872, vr. 3^a-59^a.

görmediğini ihdâs etmekte *Mevlid*'i de Hz. Peygamber'i metheden bu Arapça şiirler arasına dâhil etmektedir (vr. 153^a-156^a).

Sırru'l-esrâr: Abdülkâdir Geylânî'ye (ö. 561/1165-66) atfedilen tasavvufî bir eserdir. Yirmi dört fasıldan oluşan eser insanın rûhlar âleminden dünyaya gelişini, birtakım ibâdetlerin tasavvufî mânâlarını, tasavvufa dâir vecd, safâ, halvet, uzlet gibi kavramların açıklamalarını vs. ihtivâ etmektedir. Râsim Efendi *Sırru'l-esrâr*'dan iktibas ettiği bölümü *Fütûhâtü'l-Mekkiye*'ye nispet eder. Rü'yet ve namazın bâtinî yorumu konusunda bu esere başvurur (vr. 138^b-139^a, 145^b-146^b).

Minhâcü'l-fukarâ: İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) Mevlevî âdâb ve erkânına, ibâdetlerin tasavvufî mâhiyetlerine ve bazı tasavvuf terimlerinin açıklamalarına yer verdiği eseridir.¹⁰⁷ Hz. Şârih adıyla da anılan Ankaravî daha çok *Mesnevî* şerhiyle bilinmektedir. Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi* Osmanlı döneminde yazılmış en yaygın ve en kâmil şerh olarak görülmektedir. Ondan sonra yazılan *Mesnevî* şerhlerinde Ankaravî etkisi göze çapar. Öte yandan Ankaravî'nin Mevlevî kültürü üzerindeki etkisi sadece *Mesnevî* şerhiyle sınırlı değildir. Kaleme aldığı diğer eserleriyle de Mevlevî âdâb ve erkânının, seyr ü sülûkünün, tasavvufî kavramların anlaşılmasını sağlamıştır. Kendisi de Mevlevî olduğu ve *Mesnevî*'den seçtiği beyitleri şerh ettiği bilinen Râsim Efendi'nin kaynak olarak Ankaravî'den beslendiği eserinin çeşitli yerlerinde görülmektedir. (135^b, 136^a, 139^a)

Hüccetü's-semâ: İsmâil Ankaravî'ye âit olan bu eser mûsikî, semâ ve devrânın dinî hükmüne dâir bir risâledir.¹⁰⁸ Râsim Efendi vecd ve semâ konusunu büyük ölçüde Ankaravî'nin bu risâlesinden nakletmiştir. (140^b-142^b) Râsim Efendi'nin *Minhâcü'l-fukarâ* ve *Hüccetü's-semâ*'dan yaptığı iktibaslar onun Mevlevî kültüründen taşıdığı izleri yansıtması bakımından önemlidir.

Mukaddime Tercümesi: İbn Haldun'un (ö. 808/1406) târih felsefesini, içtimaî ve beşerî ilimleri temellendirdiği toplum metafiziğine dâir eseri olan *Mukaddime*'nin Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi (ö. 1162/1749) tarafından yapılan tercümesidir. 1730-31

¹⁰⁷ Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ* (haz. Sâfi Arpaguş), İstanbul 2008, s. 14.

¹⁰⁸ Sâfi Arpaguş, "Hüccetü's-semâ", *Marifê*, VII/3 (Konya 2007), s. 370.

yıllarında yapılan bu tercümede eserin ilimlere tahsis edilmiş altıncı bölümü eksiktir.¹⁰⁹ Eksik olan bu altıncı bölüm Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1895) tarafından tamamlanmıştır.¹¹⁰ Râsim Efendi mehdî ve nüzûl-i Îsâ konularının yer aldığı bölümü büyük ölçüde bu tercümeden iktibas etmiştir (vr. 83^a-87^a).

Tefsîrû'l-kebîr: Fahreddîn Râzî'nin (ö.606/1210) *Mefâtihu'l-gayb* isimli tefsîridir. Râzî, rivâyet ve dirâyet metotlarını birlikte kullandığı tefsîrinde naklî bilgileri akllî delillerle desteklemeye çalışmış, bunları yer yer felsefî tartışmalara dayandırarak incelemiştir. Tefsîrinde hadîslere çokça yer vermiş, bazı âyetleri tefsîr ederken zamanın fen bilimlerinden ve özellikle astronomiden mâlûmat aktarmış, tasavvufî açıklama ve değerlendirmelere de fazlaca yer vermiştir.¹¹¹ Müellif namaz konusunun bâtinî yorumunu yaparken Râzî'nin Fâtihâ sûresi tefsîrinden istifâde etmiştir (vr. 136^b-138^a). Râsim Efendi'nin bazen *Tefsîr-i Râzî*'ye *Mevâhib* kanalıyla atıf yaptığı da görülür (vr. 133^b).

Te'vilâtü'l-Kur'an: İbnü'l-Arabî mektebinin tasavvuf çevrelerinde yayılmasında büyük bir etkiye sâhip olan Abdürrezzâk el-Kâşânî'nin (ö. 736/1335) geniş ölçüde İbnü'l-Arabî'nin geliştirdiği kavram ve terimlere dayalı tasavvufî tefsîridir. Onun fikirlerini ilmî ve felsefî bir üslûbla yaymaya çalışmıştır. Abdullah Ensârî Herevî ve Gazzâlî gibi sûfîlerin fikirlerinden de etkilendiği görülen Kâşânî, İbnü'l-Arabî'ye getirdiği yorum ve kendine özgü görüşleriyle tasavvuf düşüncesi üzerinde etkili olmuş, İbnü'l-Arabî'nin daha sonraki tâkipçileri onu genellikle Kâşânî'nin görüşleri çerçevesinde anlamış ve yorumlamıştır.¹¹² Râsim Efendi rû'yetullah konusunda zikrettiği A'râf sûresinin 143. âyetini *Tefsîr-i Kâşânî*'ye atıfla açıklar (vr. 90^b). “Ve lâ takrabû mâle'l-yetîm”¹¹³ âyetini varak kenarına düştüğü notla Kâşânî'ye nisbetle yorumlar (vr. 130^a).

Rûhu'l-beyân: İsmâil Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) tasavvufî esaslar ışığında Arapça olarak kaleme aldığı tefsîridir. Bursevî'nin eserinde faklı tefsîrlerden ve

¹⁰⁹ Tahsin Görgün, “Mukaddime”, *DİA*, XXXI, 120.

¹¹⁰ Eser hakkında detaylı bilgi için bk. İbn Haldun, *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib/haz. Yavuz Yıldırım, Sami Erdem, Halit Özkan, M. Cüneyt Kaya), İstanbul 2008, I, s. XV-XXXIV.

¹¹¹ Lutfullah Cebeci, “Mefâtihu'l-Gayb”, *DİA*, XXVIII, 348-350.

¹¹² Süleyman Uludağ, “Kâşânî”, *DİA*, XXV, 5-6.

¹¹³ el-En'âm 6/152, el-İsrâ 17/34.

diğer türlerde eserlerden alıntılar oldukça fazladır. *Rûhu'l-beyân* tasavvufî yönü ağır basmakla birlikte kaynakları dolayısıyla hem rivâyet hem dirâyet tefsîrinin özelliklerini taşıyan bir eserdir.¹¹⁴ Râsim Efendi'nin âyetleri açıklamada yer verdiği ve bazı tasavvufî rivâyetlerde başvurduğu en önemli kaynaklarından biridir (vr. 128^b).

Şerhu alâ Mevâhibi'l-ledünniyye: Zürkânî'nin (ö. 1122/1710) Kastallânî'nin *Mevâhibü'l-ledünniyye*'sini geniş bir şekilde şerh ettiği eseridir.¹¹⁵ Özellikle bazı kelimelerin, kavramların, isimlerin vs. açıklamalarına yer vermesinden dolayı literatürde önemli bir yeri vardır. Râsim Efendi Dûhâ sûresinin tefsîrini işlerken detaylı bilgi vermesinden dolayı Zürkânî şerhine başvurur (vr. 87^b-88^a).

Feyzü'l-kadîr: Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Câmiu's-sagîr*'inin Mûnâvî tarafından yapılan şerhidir. *Feyzü'l-kadîr* Osmanlı'da çok okunan eserlerden biridir. Mûnâvî hadîsleri genişçe şerhetmiş, bazı yerlerde hadîslerin râvileri hakkında bilgi vermiş, ancak çok defa hadîsin sıhhatine dâir görüş belirtmemiştir.¹¹⁶ Râsim Efendi *Câmi'u-sagîr*'den naklettiği rivâyetlere genellikle Mûnâvî'nin açıklamalarıyla yer vermiştir (vr. 86^b, 94^b, 115^b). Müellifin eserinde yer alan bazı manzûmelerin de Mûnâvî'den iktibas edildiği görülmektedir (bk. 105^a, 115^b).

Râsim Efendi'nin eserinde doğrudan istifâde ettiği veya atıf yaptığı kaynaklar bunlardır. Aşağıda sıraladığımız eserler ise müellifin kullandığı ana kaynaklar vâsıtasıyla atıf yaptığı metinlerdir. Râsim Efendi daha önce zikredildiği üzere yaşadığı dönemin kitâbiyâtını bilen bir isimdir. Kütüphanecilik hizmetinde bulunurken matbû veya yazma birçok eserden hâberdâr olmuştur. Dolayısıyla aşağıda değinilecek olan bu kaynakların asıllarını görmüş olması da mümkündür.

İnsânu'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn: Ebü'l-Ferec Nûrüddîn el-Halebî'nin (ö. 1044/1635) *es-Sîretü'l-Halebiyye* adıyla tanınan eseridir. Hz. Peygamber'in doğumundan ölümüne kadarki hayâtını anlatan derleme bir eserdir.¹¹⁷ Osmanlı döneminde tercümeleri yapılmıştır.¹¹⁸ *İnsânu'l-uyûn* Râsim Efendi'nin

¹¹⁴ Ali Namlı, "Rûhu'l-beyân", *DİA*, XXXV, 211-213.

¹¹⁵ Tuncay Başoğlu, "Zürkânî", *DİA*, XLIV, 580.

¹¹⁶ Muhsin Koçak, "Mûnâvî", *DİA*, XXXI, 573.

¹¹⁷ Cevat İzgi, "Halebî", *DİA*, XV, 233.

¹¹⁸ Halebî, *Tercüme-i Siyerü'l-Halebî* (trc. Mütercim Âsım Efendi), Bulak 1248/1832-1833.

Mevâhibü'l-Iledünniyye kanalıyla kullandığı bir kaynaktır (vr. 87^b, 135^a).

Fütûhâtü'l-Mekkiyye: Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) tasavvufî görüşlerini en geniş boyutlarıyla açıkladığı eseridir. Müellif eserinin bir kaç yerinde “kâle’ş-Şeyhu’l-Ekber fi’l-*Fütûhâti’l-Mekkiyye*” (vr. 138^b), “zükira fi’l-*Fütûhâf*” (vr. 141^a), “kezâ fi’l-*Fütûhâf*” (vr. 143^b) şeklinde ibârelerle İbnü'l-Arabî'ye atıf yapar. Râsim Efendi'nin *Füsûs* şârihi olarak İbnü'l-Arabî'den doğrudan alıntı yapması muhtemel olmakla birlikte burada yaptığı iktibaslar *Hüçetü's-semâ* kanalıyla (vr. 141^{a-b}, 143^b). Müellif mehdî konusunda İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine de kısaca değinir (vr. 86^a).

et-Teysîr bi-Şerhi'l-Câmi'i's-sagîr: Münâvî'nin *Feyzü'l-kadîr* isimli eserini üçte bir nispetinde ihtisâr ederek hazırladığı eserdir.¹¹⁹ Râsim Efendi'nin doğrudan kaynağı olmamakla birlikte *Feyzü'l-kadîr*'de yer almayan bazı hadîsler ve şiirler bu eserde yer almaktadır (vr. 115^b, 156^b).

eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ: Kādî İyâz'ın (ö. 544/1149) en bilinen eseri olan *Şifâ*, müellifin de en temel kaynaklarından biridir. Peygamber sevgisini ve onun müslümanlar üzerindeki haklarını ihtivâ eden eser, Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî güzelliklerini, onun Allah katındaki değerini, mucizelerini, ona salât u selâm getirmenin önemini, onun müslümanlar üzerindeki haklarını, ona dil uzatmanın hükümlerini işlemektedir. Ancak Râsim Efendi *Şifâ*'yı eserinde doğrudan kullanmış gibi görünmemektedir. Onun *Şifâ*'ya yaptığı atıflar *Seyfü'l-Meslûl* üzerindedir (vr. 111^b, 116^a, 123^b).

Delâilü'n-nübüvve: Beyhakî'nin (ö. 458/1066) sahîh rivâyetlere dayanarak Hz. Muhammed'in herhangi bir insandan farklı taraflarını, peygamberliğini belirten yanlarını, mucizelerini derlediği meşhûr eseridir. Hz. Peygamber'in soyu, isimleri, doğumu vs. ile başlayarak hastalığı ve vefâtına kadar gerçekleşen olağanüstü olayları kronolojik olarak on bir bölümde aktarır.¹²⁰ Râsim Efendi bu esere Sübkî kanalıyla atıf yapar (vr. 111^b).

¹¹⁹ Muhsin Koçak, “Münâvî”, *DİA*, XXXI, 573.

¹²⁰ Y. Şevki Yavuz, “*Delâilü'n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 117-118.

el-Keşşâf: Mûtezilî âlim Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) sünnî birçok âlime de kaynaklık etmiş olan tefsîridir. Âyetleri, dil ve belâgat yönünden aklî ilkeler ışığında, naklî delillere de yer vererek ele alması bakımından önemli bir kaynak olarak görülmüştür.¹²¹ Râsim Efendi “Sübhânellezî esrâ”¹²² âyetindeki leyle kelimesinin açıklamasında *Mevâhib* kanalıyla Zemahşerî'ye atıf yapar (vr. 134^a).

Avârifü'l-maârif: Şehâbeddîn es-Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) aslında şerfata uygun olan sûfliğin esaslarını açık bir şekilde ortaya koymak ve bunları savunmak gâyesiyle yazdığı eseridir. Tekke hayâtı ve âdâbı üzerinde durup ilgili kavramları açıklayan ilk eserlerden olması bakımından da önemlidir. Eser günümüz Türkçesine H. Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz tarafından *Tasavvufun Esasları* adıyla tercüme edilmiştir.¹²³ Râsim Efendi rü'yet-i nebî konusunda *Mevâhib* vâsıtasıyla, semâ konusunda ise *Hüccetü's-semâ* kanalıyla, *Avârifü'l-maârif* e atıf yapar (vr. 92^b, 140^b-141^a).

Şemâilü'l-Muhammediyye: Tirmizî (ö. 279/892)'nin Hz. Peygamber'in şemâiline dâir kaleme aldığı eseridir. Şemâil türünün ilk örneği olması hasebiyle kendinden sonraki şemâil türü eserlere kaynaklık etmiştir. Râsim Efendi bu esere Hz. Peygamber'in şemâilini anlattığı bölümde *Seyfü'l-meslûl* kanalıyla atıf yapmaktadır (vr. 111^b-112^b).

Mesâbihü's-sünne: Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) güvenilir hadîs kaynaklarından derlediği hadîsleri ihtivâ eden eseridir.¹²⁴ Bu eser üzerine yapılan en önemli çalışma ise Ali el-Kârî'nin *Mirkâtü'l-mefâtih* adlı şerhidir.¹²⁵ Râsim efendi eserinin bir yerinde bu kaynaklara atıf yapar (vr. 136^a).

Râsim Efendi'nin *Tuhfetü'l-âşıkîn*'de bu bağlamda atıf yaptığı isimler arasında Gazzâlî (vr. 92^a, 141^a, 146^a), İmam Kurtubî (vr. 90^a, 93^a), Nevevî (vr. 89^b), İbn Mansûr (vr. 92^a), Ebu'l-Abbâs Kastallânî (vr. 92^b), Abdulkâdir Geylânî (vr. 92^b), İbn Battâl (vr.91^b), İbn Hacer (vr. 91^b), İbn Esîr (vr. 135^a), Süyûtî (vr. 95^b), Sa'deddîn Teftâzânî

¹²¹ Ali Özek, “el-Keşşâf”, *DİA*, XXV, 329-330.

¹²² el-İsrâ 17/1.

¹²³ Süleyman Uludağ, “Avârifü'l-maârif”, *DİA*, IV, 109-110.

¹²⁴ İbrahim Hatipoğlu, “Mesâbihü's-sünne”, 258.

¹²⁵ a.mlf., “Mesâbihü's-sünne”, *DİA*, XXIX, 259.

(vr. 134^a), Necmeddîn Gayfî (vr. 146b), Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (vr. 92^a), Necmeddîn Dâye (vr. 141^a), İbn Kayyim el-Cevziyye (vr. 95^b), Vâkîdî (vr. 106^a) de yer almaktadır.

Râsim Efendi'nin atıf yaptığı eserler bu kadarla sınırlı değildir. Müellif eserinde isim vermeden Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-süedâ*'sından (vr. 100^b,102^b) Mütenebbî (vr. 94^a), Kays b. Mülavvah (vr. 102^b, 163^b), İbn Fâriz (vr. 107^a) gibi Arap şâirlerin şiirlerinden, Nizâmî-i Gencevî'nin *Hüsrev u Şîrîn*'inden (vr. 129^a), Feridüddîn Attar'ın *Pend-nâme*'sinden (vr. 140^a), Dede Ömer Rûşenî'nin *Neynâme*'sinden (vr. 143^a) beyitler nakleder. Müellif'in adını andığı eserler arasında Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si (vr. 138^b, 139^a, 139^b), Feridüddîn Attar'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı (vr. 141^b), Ebu'l-Hattâb ed-Dihye'nin *el-Müstevfâ fi esmâ'i'l-Mustafâ*'sı (vr. 121^a) da sayılabilir.

2. Müellifin Şerh Metodu ve Eserde Yer Alan Mevlid Beyitleri

Râsim Efendi eserinde *Mevlid* beyitlerinin tamamını şerh etmez; seçtiği bazı beyitlere yer verir. Eserin incelediğimiz ikinci yarısında *Mevlid*'in yalnızca 20 beyti yer alır. Bu beyitler şunlardır:

Dikdi ħurmâyı [hem] ol şâh-ı cihân
Dikdiği sâ'at yemiş virdi hemân (vr. 106^b)

Mi'râcu'n-Nebiyi Şallallâhu 'Aleyhi ve Selleme

Gel berû ey 'aşk odına yanıcı
Kendüyi ma'sûka 'aşık sanıcı

Dinle gel mi'râcın ol şâhın 'ayân
'Âşık isen 'aşk odına tırma yan

Bir düşünbih gicesi taĥkîk haber
Leyle-i Kâdr idi ol gice meger

Ol hümâyûn-baĥt ol kâdri yüce
Ümmehânî evine vardı gice

Anda iken nâgehân ol yüzi aĥ

Cennete var didi Cebrâ'îl'e Hakk

Bir muraşsa' tâc bir hülle kemer

Hem daği al bir Burâk-ı mu'teber

Ol habîbime ilet binsün anı

'Arşımı seyr eylesün görsün beni (vr. 127^b)

Vefâtü'n-Nebiyu Şallallâhu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem

Gel berü ey aşk-ı ihvân-ı vefâ

Gel berü erbâb-ı irfân-ı şafâ¹²⁶

İşbu firkatlü¹²⁷ sözi gûş idelüm

Derd ile âh eyleyüp¹²⁸ cûş idelüm

Akıdalum gözümüzden yaşları

Tâzelensün bağrumuzuñ başları

Ağlayup âniñ için görmez olan

Yârin oldur Hakk cemâlini gören¹²⁹

Pes bu naql ile rivâyetdür haber

Çün fânî mülkde ol Hayru'l-beşer

Vaqt irişdi dünyâdan kıla sefer

Ol güneş yüzlü ol alnı kamer

Her kim¹³⁰ ol Sultân için yaş indire

Yaşı anuñ tamu odın söndüre¹³¹

¹²⁶ Neclâ Pekolcay'ın neşrinde bu beyit şu şekildedir:

“Gel berü ey ashâb u ihvân-ı safâ

Gel berü erbâb-ı irfân u vefâ”

Metinde yer alan diğer farklılıklara tınak içinde verilerek işaret edilmiştir.

¹²⁷ “göynüklü”

¹²⁸ “idüben”

¹²⁹ Bu beyit Neclâ Pekolcay'ın neşrinde yer almaz.

¹³⁰ “ki”

¹³¹ “tamuyı söyündüre”

Altmış üç yaşına tâ girdi Habîb
Ol Şerîf ü ol Laţîf¹³² u ol Hasîb

Geldi Cebrâ'îl Hakk'dan emr ile
Söyledi anda Resûl'e luţf ile

Didi saña Zü'l-celâl etdi selâm
Söyle bilsün didi¹³³ ol Hayru'l-enâm

Ben ana key¹³⁴ katı müştâk olmuşam
Cümle halkı ana bende kılmışam

Bu sözi çün kim işitdi ol Emîn
Kalbi maḥzûn oldu ol şâhuñ hemîn (vr. 147^b)

Râsim Efendi'in *Mevlid* şerhi tam olarak klasik metin şerhi çizgisinde kaleme alınmış bir eser değildir. Daha önce zikredildiği üzere klasik şerhlerde öncelikle beyit verilir. Ardından beyitteki kelimeler anlamlandırılır, dilbilgisi açısından çeşitli açıklamalar yapılarak kapalı kalmış kavramlar açıklanır. Râsim Efendi *Mevlid* beyitlerini şerh ederken dil bilgisi kuralları, kelimeler vs. üzerinde durmaz; beyitte geçen kavramlar veya remizlere değinmez ve birebir beyit üzerinden bir açıklama yapmaz. Eserde çok az *Mevlid* beyti zikredilmesine rağmen müellif *Mevlid*'deki neredeyse tüm konular hakkında söz söylemiştir. Râsim Efendi, *Mevlid*'de geçen konuları sırasıyla anlatır. Hz. Peygamberin doğumu, ebeveyni, vasıfları, fazîletleri, mucizeleri, mi'râcî, vefâtı gibi konuları açıklar. Konuları açıklarken tasavvufî şiir şerhlerinde olduğu gibi bazen âyet ve hadîs metinleri, peygamber kıssaları, menkıbeler, halk rivâyetleri ve diğer tahkiye unsurlarına başvurur. Soru-cevap ve örneklendirme ile anlatım yöntemleri de diğer tasavvufî şerhlerde olduğu gibi etkili biçimde kullanılmıştır.¹³⁵ Râsim Efendi'nin eseri ihtivâ ettiği âyet ve hadîsler, konuyla ilgili fıkıh, hadîs, kelâm, tefsîr ve özellikle de tasavvufî eserlerden alıntılar yönünden oldukça zengindir. Müellif mevzûyla ilgili kendine veya başka şâirlere âit Türkçe, Arapça ve

¹³² "Nesîb"

¹³³ "Dir ki şöyle bilsün"

¹³⁴ "Kim ana ben"

¹³⁵ Ömür Ceylan, "Şerh", *DİA*, XXXVIII, 567.

Farsça manzûmelere de sıklıkla yer verir. Ancak Râsim Efendi'nin şerhinin planlı ve derli toplu olduğu söylenemez. Müellif sözün geldiği yere gider, farklı eserlerden farklı derlemeler sunar.

3. Eserin İhtivâ Ettiği Konular

Eserde yer alan konular varak numaralarına göre aşağıda sıralanmıştır:

1. Mehdî [83^a-86^a]
2. Nüzûl-i İsâ [86^b-88^b]
3. Rü'yetullah [88^b-91^a]
4. Rü'yet-i Nebî [91^a-93^b]
5. Hz. Peygamber'e Salât ü Selâm Getirmenin Fazîleti [93^b-97^a]
6. Âdemin Yaratılması [104^b-105^b]
7. Mûcize ve Hz. Peygamber'in Mûcizeleri [106^b-108^b]
8. Kur'ân-ı Kerîm'de Yer Alan Hz. Peygamberin Fazîletlerine Dâir Âyetler [108^b-111^a]
9. Hz. Peygamber'in Ahlâkı [111^a-111^b]
10. Hz. Peygamber'in Şemâili [111^b-115^a]
11. Hz. Peygamber'in Nesebi [115^a-115^b]
12. Hz. Peygamber'in Zühdü [115^b-116^a]
13. Hz. Peygamber'in Allah Katındaki Üstün Değeri ve Ona Verdiği Mûcizeler [116^a-117^b]
14. İsrâ ve Mi'râc [117^b-119^b]
15. Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ ile Görüşmesi ve Konuşması [119^b-120^a]
16. Hz. Peygamber'in Âhiretteki Üstünlüğü [120^a]
17. Hz. Peygamber'in Allah'ın "Habîb"i Olması [120^a]
18. Hz. Peygamber'e Verilen Çeşitli Derece ve Fazîletler [120^a-121^a]
19. Hz. Peygamber'in İsimleri [121^a-121^b]
20. Hz. Peygamber'in Künyeleri [121^b-122^a]
21. Hz. Peygamber'in Mûcizeleri [122^a-123^b]
 - a. Kur'ân-ı Kerîm [122^a-122^b]
 - b. Şakk-ı Kamer [122^b]

- c. Güneş Battıktan Sonra Onu Geri Döndürmesi [122^b]
 - d. Bereketi [122^b-123^a]
 - e. Hayvanların ve Cansız Varlıkların Onunla Konuşması [123^a]
 - f. Hasta ve Özürlüleri İyileştirmesi [123^a]
 - g. Duâsının Kabul Edilmesi [123^a]
 - h. Gaybdan Haber Vermesi [123^b]
22. Hz. Peygamber'in İnsanlar Üzerindeki Hakları [123^b-125^a]
23. Hz. Peygamber'in Ashâbına Saygı [125^a-125^b]
24. Hz. Peygamber'in Mi'râcı ve Rabbini Müşâhedesi [127^b-135^a]
25. Namaz [135^a-140^a]
26. Vecd [140^a-141^b]
27. Semâ' [141^b-143^b]
28. Hz. Peygamber'in Mi'râcı [143^b-147^b]
29. Hz. Peygamber'in Vefâtı [147^b-153^a]
30. Çehâr Yârın Fazîleti [157^b-163^a]

4. Eserin Özeti

a. Mehdî ve Nüzûl-i İsâ Meselesi

Hem dinler târihinde hem bizim inanç târihimizde üzerinde çeşitli tartışmalar yürütülen Hz. İsâ'nın göğe yükselmesi, kıyâmet zamanı yeryüzüne inmesi ve bununla bağlantılı olarak kıyâmet alâmetleri ve mehdî meselesi Râsim Efendi'nin de ele aldığı mevzûlardan biridir. Dinlerin pek çoğunda dünyanın son zamanlarında ortaya çıkıp doğru inancı ve adâleti yeryüzünde hâkim kılacağına inanılan bir kurtarıcı motifi vardır. Çeşitli din ve dillerde farklı kelimelerle ifâde edilen bu kurtarıcı İslâm inancında mehdî kelimesiyle ifâde edilmiştir. Bu inanç târih boyunca diğer büyük ve semâvî dinlerde de farklı şekillerde tezâhür etmiş ve çeşitli dinî-siyasî hareketlerin de güç kaynağını oluşturmuştur.¹³⁶ Dünyanın sonuna doğru ortaya çıkacak, insanları maddî ve manevî sıkıntılardan kurtaracak, dini tecdîd edip dinî ve sosyal hayâtı kemâle ulaştıracak bir otorite olması mehdî kavramının taşıdığı genel özellikler olmakla berâber inancın yorumları bulunduğu din ve kültürün karakterine göre farklılıklar arz etmektedir. Mehdî

¹³⁶ Dinlerdeki mehdî inanışları için bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, Samsun 1997, s. 13-16.

inancına sahip tüm dinlerde mehdînin geleceği zamana dâir bir takım olaylar anlatılmış ve bu zaman bir şekilde hesaplanmaya çalışılmıştır.¹³⁷ İslâmî kabûle göre ise “âhir zamanda Ehl-i Beyt’ten bir adam çıkar, dini tecdîd eder, adâleti hâkim kılar, müslümanlar kendisine tâbî olur, bütün İslâm memleketlerini hâkimiyeti altına alır ve ona Mehdî ismi verilir. Deccâl’in çıkışı ve ondan sonra sahîh bir hadîsle sâbit olan eşrât-ı saatin vukûu, onu takiben meydana gelir. Mehdî’nin zuhûrundan sonra Îsâ (a.s.) iner ve Deccâl’i katleder veya Îsâ, Mehdîyle berâber iner ve Deccâl’in katli hususunda ona yardım eder.”¹³⁸ Arapça هدى kökünden türemiş, hidâyete erdirilmiş, kendisine doğru yolu gösterilmiş kişi mânâsına gelen mehdî kelimesi Kur’an’da, ayrıca Buhârî ve Müslim’de yer almaz. Mehdî inancının temeli kabul edilen hadîsler Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Taberânî gibi âlimlerin rivâyetlerinde geçmektedir.¹³⁹ Bu rivâyetler kimi âlimlerce mehdîliğin temelini oluştururken kimi âlimler ise bu hadîsleri tenkit ederek mehdî inancını reddetmektedir.

Hocazâde Râsim Efendi “Der Beyân-ı Ahvâl-i Mehdî” bölümünde büyük ölçüde İbn Haldun’un *Mukaddime*’sinin Pîrîzâde Mehmed Sâhib tarafından yapılan tercümesinden alıntı yapmış ve konuya ilişkin rivâyetleri zikrederek ilgili tartışmalara yer vermiştir. Buna göre Ebû Dâvûd tarafından nakledilen “Dünyanın sadece bir günü bile kalmış olsa Allah o günü ehl-i beytimden ismi benim ismime ve babasının ismi babam Abdullâh’ın ismine mutâbık bir adam gelinceye kadar uzatır.”¹⁴⁰, “Mehdî benim soyumdan, Fâtıma evlâdındandır.”¹⁴¹, “(Hepsi Kureyş’ten) On iki halîfe gelinceye kadar bu din azîz olarak devam edecektir.”¹⁴² hadîsleri bazı âlimlerce mehdînin varlığına delil gösterilmiştir. Mehdîyi reddedenler ise bu hadîsleri başta Buhârî ve Müslim’de yer almamaları yönünden eleştirmiş, diğer taraftan senetlerindeki eksiklikler ve bazı râvîlerle ilgili bilinmezlik ve güvensizlikler dolayısıyla bu hadîsleri reddetmişlerdir. Bu konuda delil gösterilen mehdînin Hz. Peygamberin amcası Abbâs’ın soyundan olacağı¹⁴³ ve Hz. Ali’nin ve Hz. Abbâs’ın soyundan birer adam geleceği ve birinin

¹³⁷ a.g.e., s. 9.

¹³⁸ İbn Haldun, *Mukaddime* (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 2013, II, 581.

¹³⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Mehdî”, *DİA*, XXVIII, 371.

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4282.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4284; İbn Mâce, “Fiten”, 4086.

¹⁴² Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4280.

¹⁴³ Münâvî, *Fezû’l-kadîr*, VI, 278, nr. 9242.

dünyayı zulümle diğerininse adâletle dolduracağına¹⁴⁴ dâir hadîslere de yine râvîlerindeki zayıflık sebebiyle itibâr edilmemiştir. Mehdî inancını reddeden âlimlerden bir kısmı da “Îsâ’dan başka mehdî yoktur.” hadîsini delil göstererek mehdînin ancak Hz. Îsâ olabileceğini söylemiş; ancak bu hadîs de râvîleri bakımından tenkit edilmiştir (vr. 83^a-85^a).¹⁴⁵

İslâmî çerçevede mehdî fikrini en çok vurgulayan grup olan Şia tarafından mehdî bir inanç esası olarak kabul edilmektedir. Şia’nın imâmet anlayışına göre Hz. Ali’nin soyundan gelen on ikinci imam aynı zamanda mehdîdir. O ölmemiştir, vakti gelince ortaya çıkacak ve vazîfesini gerçekleştirecektir (vr. 85^a-85^b).¹⁴⁶

Müellif, mehdî meselesine dâir rivâyetleri aktardıktan sonra son olarak mutasavvıfların görüşlerine kısaca yer verir. Buna göre sûfilerden bazıları âhir zamanda dini tecdîd edecek bir insân-ı kâmilin zuhûruna işâret etmişler, mehdînin nesebi konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları mehdî Fâtımâ soyundandır der, bazıları da herhangi bir kayda bağlı olmadan mehdîden bahsederler. Diğer bir grup sûfi ise mehdînin zuhûru için vakit tayin etmişler; ancak bu vakit gelip geçmiş, bir şey zuhûra gelmemiştir. Buna bağlı olarak mehdî olduğunu iddiâ ederek ortaya çıkan yalancı mehdîler de olmuştur (vr. 85^b-86^a).¹⁴⁷ İbn Haldun’a göre mehdî inancı sûfiler arasında yaygın bir telakkîdir. Ona göre, mehdî hakkında sûfilerden en çok söz söyleyen İbnü’l-Arabî, İbn Vâtîl ve İbn Kasî’dir. İbn Haldun, tasavvuftaki kutub, velâyet ve hâtem-i evliyâ kavramlarının Şia’daki mehdîlik ile paralellik arz ettiğini öne sürerek bu isimleri eleştirmiştir.¹⁴⁸ Râsim Efendi ise yalnızca İbnü’l-Arabî’ye değinmiş, onun mehdînin zuhûruna dâir belli bir vakte işâret ettiğini; fakat bunu kendi ilhâmına ve ictihâdına dayanarak yaptığını ve yanılma payının olduğunu belirterek bu meseleyi sonlandırmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Taberânî, *Mu’cemu’l-’evsat*, IV, 256, nr. 4130.

¹⁴⁵ Mehdî konusundaki hadîsler ve bu hadîslerin tenkit noktaları için bk. Avni İlhan, *Mehdîlik*, İstanbul 1993, s. 111-144; İbn Haldun, *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib), II, 201-216; İzmirli İsmail Hakkı, “Mehdî Meselesi” (haz. Ali Duman), *Hikmet Yurdu*, III/6 (Malatya 2010), s. 339-346. Ayrıca bk. Dımeşkî, *Peygamber Külliyatı* (ed. Yusuf Özbek), İstanbul 2011, X, 201-215.

¹⁴⁶ Şii firkalarda mehdîlik anlayışı için bk. Avni İlhan, *Mehdîlik*, s. 65-108.

¹⁴⁷ İbn Haldun, *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib), II, 224-226.

¹⁴⁸ *a.g.e.*, II, 217-224. İbn Haldun’un İbn Kasî ve eseri *Hal’u’n-na’leyn*’e yönelik eleştirileri için bk. Ercan Alkan, *İbn Arabî’nin Hal’u’n-na’leyn Şerhi* (doktora tezi, 2014), Marmara Üniversitesi SBE, s. 134.

¹⁴⁹ Sûfilere göre görünür âlemde olan her şey âlem-i sağîr olan insanda da vardır. Öyleyse hadîslerde zikredilen

Âhir zaman alâmetleri arasında sayılan olaylardan biri de Hz. Îsâ'nın semâdan yeryüzüne inmesidir. Buna göre Hz. Îsâ, mehdîden sonra yeryüzüne inecek ve mehdî ile berâber Deccâl'i katledecektir. Müellifin bu bağlamda naklettiği rivâyetlere göre Hz. Îsâ, deccâl ortaya çıktıktan sonra iki eli iki meleğin kanatları üzerinde, başından inci gibi terler süzülerek Şam'ın doğusundaki beyaz minâreye inecek, müslümanlar arasında adâletle hükmedecek, haçı kırıp domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, Deccâl'i katlettikten sonra kırk yıl yaşayacak, Şam tarafından esen bir rüzgârın etkisiyle bütün mü'minlerle birlikte ölecektir.¹⁵⁰ Bir rivâyete göre de Hz. Îsâ yeryüzünde kırk sene yaşadktan sonra vefât edecek ve Medine'de Hz. Peygamber'in yanına defnedilecektir (vr. 86^b-87^a).¹⁵¹

b. Âlem-i Mânâda Hz. Peygamber'i Görme

Râsim Efendi *Mevâhibü'l-ledünniyye*'den istifâdeyle Duhâ sûresi'nin yedinci âyetini açıklayarak Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e verilen önemi vurgular. Ardından Peygamber'e verilen lütuflardan biri olarak rü'yetullah meselesine kısaca değinerek sözü rü'yet-i nebî konusuna getirir. Râsim Efendi bu bölümde “Kim beni uykusunda görse yakazada görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.”¹⁵² hadîsi etrafında Hz. Peygamber'in görülmesi meselesine ve âlimlerin bu konudaki görüşlerine yer verir. Müellif bu bölümü çoğunlukla *Meâlimü'l-yakîn*'den iktibaslarla işlemektedir.¹⁵³ Müellife göre hadîsten şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Şeytan, Hz. Peygamber gerçekte hangi sûrette ise o sûrete giremez; fakat başka bir sûrete girip kendini peygamber olarak gösterebilir. Râsim Efendi devamla, şeytanın enbiyânın sûretine giremeyeceğini çünkü peygamberin “nûr-ı ilâhîden yaratılmış” olup “Cemâl isminin mazharı” olduğunu belirtir. Şeytan ise “cism-i nârî” olduğundan “Muzill

kıyâmet alâmetlerinin âlem-i âfâkta görünen mânâlarından başka âlem-i enfüste de mânâları olmalıdır. Bu minvaldeki bir îzah için bk. Halil İbrahim Şimşek, *Mehmed Emin-i Tokâdî: Hayâtı ve Risâleleri*, İstanbul 2005, s. 337-341. (Te'vîl-i Ahâdîs-i Eşrât-ı Sâat)

¹⁵⁰ bk. İlyas Çelebi, “Mehdî”, *DİA*, XXII, 472.

¹⁵¹ Mevlid şerhi müelliflerinden Hüseyin Vassâf mehdî ve nüzûl-i Îsâ'ya değinerek, Hz. Îsâ'nın mehdî zamanında yeryüzüne inip kırk sene yaşayacağına dâir rivâyelere yer verir. Cabbarzâde ise mi'râcta Hz. Peygamber'in Hz. Îsâ ile karşılaşmasını anlatırken bu meseleye kısaca değinir. Bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 253-254; Cabbarzâde, *İzâhu'l-merâm*, s. 258-259.

¹⁵² Buhârî, “Ta'bir”, 6993; Müslim, “Rü'yâ”, 11; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 5023.

¹⁵³ bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, İstanbul 1326/1908, I, 477-484. Konu hakkında bilgi veren diğer kaynaklar için ayrıca bk. Nuran Döner, *Sûfilere Göre Hz. Peygamber*, İstanbul 2014, s. 339-352; Annemarie Schimmel, *Halîfenin Rüyâları* (trc. Tuba Erkmen), İstanbul 2005, s. 266-269. Nablûsî'nin bu konudaki yorumları için bk. Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, s. 269-276. Bu hadîs hakkında Hüseyin Vassâf'ın açıklamaları için bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 193-195; 720-723.

isminin mazharıdır”, bu yüzden Cemâl ve Hâdî isimlerinin mazharı olan peygamberin sûretine giremez. Fakat şeytanın, tüm isimleri kapsayıcı olan ancak sûretten münezzehten olan Allah’ın sûretinde kendisini göstermesi mümkündür (vr. 91^a-91^b).¹⁵⁴

Rü’yet-i nebî konusundaki ihtilaf hadîsteki “yakaza” kelimesine farklı anlam yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Müellif bu konudaki görüşlerin bazılarını bu bölümde zikreder. Buna göre âlimlerin bir kısmı buradaki “yakaza” kelimesinin âhîret mânâsında; bir kısmı kabir mânâsında kullanıldığını söyler. Diğer bazı âlimlere göre ise Peygamber’i görmek onun şemâiline mutâbakat şartıyla mümkündür. Herkes kendi derecesine göre Hz. Peygamber’i müşâhede eder. Derecesi âlî olanlar Hz. Peygamber’i şemâiline uygun görürken derecesinde nâkıs olanlar nâkıs görürler. Yani onu gören aslında kendi kendini müşâhede etmiş demektir (vr. 91^b-92^a).¹⁵⁵

Tasavvuf kültüründe, Hz. Peygamber’in görüldüğüne veya onun kelâmının işitildiğine dâir birçok menkıbe nakledilir. Evliyânın kerâmetlerinden kabul edilen bu hâller vecd ve mukârabe âleminde gerçekleşir. Bu nedenle rü’yetin baş gözüyle gerçekleşmesi aklen muhal kabul edilirken mücâhede ve riyâzet ehlinin kalp gözüyle Hz. Peygamber’i müşâhede edebileceği benimsenmiştir (vr. 92^b-93^a).¹⁵⁶

c. Hz. Peygamber’e Salât ü Selâm Getirmenin Fazîleti

Varlığın bütün tezâhürlerinde Peygamber’den bir alâmetle karşılaşılabilceği bunun rüyâ yoluyla olabileceği gibi salât ü selâm yoluyla da olabileceği düşüncesiyle Râsim Efendi “Kim beni uykusunda görse yakazada görmüş gibidir.” Hadîsinden yola çıkarak meseleyi Hz. Peygamber’e salât etme konusuna getirir.¹⁵⁷ İslâmî kabullere göre Hz. Peygamber’in şefâatine ve sevgisine erebilmenin yollarından biri ona çokça salât ü selâm getirmektir. “Allah ve melekleri Peygamber’e salât ederler, ey inananlar siz de

¹⁵⁴ Benzer bir açıklama için bk. Ahmet Avni Konuk, *Füsûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın), İstanbul 2014, I, 98.

¹⁵⁵ Süflerin “yakaza”ya verdiği anlam için bk. Semih Ceyhan, “Yakaza”, *DİA*, XLIII, 270-271.

¹⁵⁶ Rü’yet-i nebî konusundaki bu tartışmaları ihtivâ eden bir eser için bk. Süleyman Hilmi Emirîkci, *Tenbîhu’l-gabî fî rü’yeti’n-Nebî Adlı Eserde Söz Dizimi* (yüksek lisans tezi, 1997), Pamukkale Üniversitesi SBE, s. 8-88; Yusuf b. Yakub el-Halvetî, *Tenbîhu’l-gabî fî rü’yeti’n-Nebî* (sdl. Ali Eren, İsmâil Güleç), İstanbul ty.

¹⁵⁷ *Mevlîd* in tekrar eden

“Ger dilersiz bulasız oddan necât

İşk ile derd ile aydun es-salât” beytiyle de Hz. Peygamber’e salât ü selâm getirmenin önemi vurgulanır. Hüseyin Vassâf bu beytin şerhinde Hz. Peygamber’e salât u selâm getirme konusunda Râsim Efendi ile benzer aktarımlar yapar. bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 222-236.

ona salât ü selâm getirin!”¹⁵⁸ dâvetinin muhâtabı olan mü'minler Hz. Peygamber'e salât ü selâm getirmeye büyük ihtimam göstermiş, asırlar ilerledikçe ona ithâfen sayısız salavâtlar derlemiş ve okumuşlardır. Öte yandan ona salât etmenin önemi ve fazîletine dâir eserler te'lif edilmiş, bu konuda pek çok hadîs rivâyet edilmiştir. Peygambere salât ü selâm getirmenin, mevlid yazmanın veya okumanın dinî hükmü ilim meclislerinde tartışılırken halk arasında Hz. Peygamber'e salât ü selâm getirmeden yapılacak duâların makbûl olmayacağına, mevlidinin okunduğu yeri meleklerin kuşatacağına, hilyesinin asılı bulunduğu eve yangın vs. musîbetlerin uğramayacağına dâir inanışlar yayılmıştır.¹⁵⁹

Râsim Efendi salavâtın fazîletlerine dâir açtığı bu başlık altında salât ü selâmın dinî ve sosyal yönünden ziyâde Hz. Peygamber'den kendisine salât edenlerin selâmına cevap vereceği konusunda nakledilen hadîslerdeki “rûhunun ona iâde edilmesi” bahsi üzerinde durur.¹⁶⁰ Müellif bu bölümü Bâkî'nin *Mevâhib* tercümesinden ve Münâvî'nin *Câmi'u's-sağîr* şerhinden yaptığı iktibaslarla işlemiştir.¹⁶¹ Hz. Peygamber'den nakledilen “Bir kimse bana salât ü selâm getirdiği zaman, onun selâmını almam için Allah Teâlâ rûhumu iâde eder.”¹⁶² ve “Bir kimse kabrimin yanında bana salât ü selâm getirirse ben onu işitirim. Uzak mesâfeden gönderilen salât ü selâm da bana bildirilir.”¹⁶³ hadîsleri müellife göre peygamberlerin kabirlerinde diri olduklarına işârettir. Çünkü hadîslere göre Hz. Peygamber'e salât ü selâmın arz edilmediği bir an olmadığından o dâimâ diridir, kabrinde Allah'a ibâdetle meşguldür.

Tasavvufî anlayışa göre peygamberlerin rûhları öldükten sonra da diridir, âlem-i mülk ve melekûtta dolaşır, cesetleri ise kabirlerindedir. Nitekim “Enbiyâ ve evliyâ

¹⁵⁸ el-Ahzâb 33/56.

¹⁵⁹ Hz. Peygamber'e salât ü selâm getirmenin dinî açıdan değerlendirmesi için bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, İstanbul 2014, II, 409-473; Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, XII, 432-478; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân: Kur'an Meâlî ve Tefsîri* (trc. Hasan Kâmil Yılmaz, Ali Namlı vd.), İstanbul 2007, XV, 559-604 (Ahzâb 33/56 tefsîri). Konunun sosyal açıdan bir değerlendirmesi için bk. Marion Holmes Katz, *Mevlid*, s. 150-171.

¹⁶⁰ İsmâil Hakkı Bursevî tefsîrinde bu hadîsteki “rûhumu bana iâde eder” sözünü şöyle açıklar: Allah berzah âleminde Hz. Peygamber'in işitme ve konuşma gibi duyularının idrâkini yerinde bırakır. Buna göre rûh-i Muhammedî'den küllî his ve şuûr hiç ayrılmaz. Onun için duyulardan ve bütün varlıklardan habersiz olmak yoktur. Çünkü o, âlemin rûhu ve sirâyet eden sırrıdır. Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tercümesi*, XV, 564.

¹⁶¹ Bu hadîsin *Mevâhib*'deki işlenişi için bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 452-453.

¹⁶² Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 2041; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 477, nr. 10815; Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, III, 262, nr. 3092.

¹⁶³ Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, VI, 170, nr. 8812.

evlerinde olduğu gibi kabirlerinde de ibâdet ederler.”¹⁶⁴ hadîsine göre enbiyânın cesetlerinin rûh olmaksızın kabirlerinde de diri; rûhlarının ise a’lâ-yı illiyînde, refik-i a’lâda, Firdevs veya başka bir makâmda olması mümkündür.¹⁶⁵ Râsim Efendi’ye göre mi’râcda Hz. Peygamber’in Hz. Mûsâ’yı kabrinde namaz kılarken görmesi, Mescid-i Aksâ’da diğer peygamberlerin kendisine uyararak namaz kılmaları da bunun alâmetidir. Bunun aksini ifâde eden bir takım rivâyetler varsa da bunlar zayıf veya mevzûdur (vr. 95^{a-b}).¹⁶⁶

Râsim Efendi bu başlık altında “(Evimle minberim arası) cennet bahçelerinden bir bahçedir.” hadîsini zikrederek Medine toprağının fazîleti üzerinde durur. Ona göre bu hadîs Hz. Peygamber’in Medine’deki minberinin cennete nakl olunup cennet ravzalarından bir ravza olacağı şeklinde anlaşılabilceği gibi Hz. Peygamber’in Ravza’sını ziyâret edip orada güzel ameller işlemenin âhirette cennet bahçesine girmeye vesîle olacağı şeklinde de anlaşılabilir. Bundan dolayı âlimler Medine’nin diğer beldelerden daha fazîletli olduğunu ifâde etmişlerdir (vr. 96^{a-b}).¹⁶⁷

Hz. Peygamber’in kabrini ziyâret etmenin müstehab olduğu konusunda İslâm âlimlerinin çoğu görüş birliği üzeredir. Hz. Peygamber, “Kim kabrimi ziyâret ederse mutlakâ ona şefâat ederim.”¹⁶⁸ buyurmuştur. Müellife göre, Allah mü’minlere Hz. Peygamber’in şefâati sâyesinde cennete girebilmeyi ve cennette O’nun cemâlini müşahede edebilmeyi nasip edecektir. Bu sâyede cennete giren kula “Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya!”¹⁶⁹ denir. Sonra Allah “Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz üzölmeyeceksiniz de.”¹⁷⁰ buyurur ve “Bugün size ihsânım sınırsızdır, ne isterseniz dileyin” der. Kullar da O’nun dîdârını görmeyi ve rızâsına ermeyi arzu ederler. Buna karşılık Allah “Ben sizden râzı oldum.” deyip tecellî ettiğinde cennet ehli secdeye kapanır. Allah “Başımızı secdeden kaldırın, secde mahalli

¹⁶⁴ el-Bezzâr, *Müsned*, XIII, 62, nr. 6391/ XIII, 299, nr. 6888; Ebû Ya’lâ el-Mavsîlî, *Müsned*, VI, 147, nr. 3425; Münâvî, *Feyzû’l-kadîr*, V, 467, nr. 7986.

¹⁶⁵ Bu konuda bilgi veren bir eser için bk. Dîmeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, XII, 371-386.

¹⁶⁶ Hz. Peygamber’e salavât getirmenin sûfî kültürdeki yansımaları için bk. Nuran Döner, *Sûflere Göre Hz. Peygamber*, s. 375-382.

¹⁶⁷ bk. Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, II, 454-463; Dîmeşkî, *a.g.e.*, XII, 365; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 505-509.

¹⁶⁸ Dârekutnî, *Sünen*, III, 334, nr. 2695. Hz. Peygamber’in kabrini ziyâret konusunda bk. Bâkî, *a.g.e.*, II, 447-450; Dîmeşkî, *a.g.e.*, XII, 394-426; M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 473-520.

¹⁶⁹ ez-Zümer 39/73.

¹⁷⁰ ez-Zuhruf 43/68.

değildir. Ben sizden râzı oldum. Müşâhede-i dîdârım ile sizleri muğtenim kıldım.” buyurunca cennet ehli “Bizden tasayı gideren Allah’a hamd olsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nîmet verendir.”¹⁷¹ derler (vr. 97^{a-b}).

d. Hz. Peygamber’in Diğer Peygamberlerden Üstün Oluşu

Râsim Efendi *Mevlid*’in

Enbiyânun şeksiz ol sultânıdır

Cümlesin cânı içre cânıdır

Gerçi kim anlar dahi mürseldurur

Lâkin Ahmed ekmele ü efdaldurur

beyitlerindeki muhtevâdan hareketle meseleyi Hz. Peygamber’in efdaliyyetine getirir.¹⁷² “Allah, Âdem’i yeryüzünün her tarafından alınan topraktan yarattı.”¹⁷³ hadîsini nakledip Hz. Âdem’in yaratılması meselesini Münâvî’den istifâdeyle açıkladıktan sonra Hz. Peygamber’in diğer bütün peygamberlerden fazîletli olduğunu îzâha koyulur. Onun perspektifine göre Hz. Peygamber’in Hz. Mûsâ’dan daha fazîletli olduğunun delîli Tûr-i Sînâ’da Hz. Mûsâ’nın Rabbini görmeye tâkat yetirememesi; ancak mi’râc gecesi Hz. Peygamber’in Hakk’ın cemâlini müşâhede etmesidir. Ayrıca Hz. Îsâ ve Hz. Mûsâ kendi kavimlerine gönderilmiş birer nebî iken Hz. Peygamber bütün âleme gönderilmesi, Allah’ın Hz. Peygamber’in ümmetine tevbe kapısını açması, namazı sadece mescide hasretmeyip evde veya başka yerlerde kılmaya izin vermesi gibi diğer peygamberlerin ümmetlerine verilmeyen pek çok şeyi ümmet-i Muhammed’e ihsân etmiştir. Hz. Îsâ, Hz. Peygamber’in ümmetinden olmak için âhir zamanda semâdan yeryüzüne inecek onun dînini tecdîd edecektir. Süleyman Çelebi bu mânâyı şöyle ifâde etmiştir:

Ölmeyüp Îsâ göge buldu yol

Ümmetinden olmak için idi ol

¹⁷¹ Fâtır 35/34.

¹⁷² Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden efdal oluşu konusunun *Gülzâr-ı Aşk*’taki işleniş için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 254-257. Hz. Peygamber’in efdaliyyeti için ayrıca bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, X, 312-327.

¹⁷³ Ebû Dâvûd, “Sünne”, 4693; Tirmizî, “Tefsîri’l-Kur’an”, 2955.

Müellif Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden efdal olduğunu zikrettikten sonra mi'râc hadîsesine de değinerek Hz. Peygamber'in hiçbir varlığın ulaşamadığı bir dereceye vâsıl olduğunu bildirir (vr. 105^b-106^b). Daha sonra Râsim Efendi *Mevlid*'in

Dikdi hurmâyı ol şâh-ı cihân
Dikdiği sâat yemiş verdi hemân

beytini zikrederek *Mevâhibü'l-ledünniyye*'deki mûcize tanımını verir. “Mûcize peygamberlerin doğruluğuna işâret eden harikulâde olaylardır.” der ve ardından mûcizenin şartlarını sıralar: Mûcize tahaddî (meydan okuma) ile olmalı, gösterilen mûcizenin benzerine başkası kâdir olmamalı, tahaddî eden dâvâsına mutabık sûrette mûcize göstermelidir. Mûcizenin mâhiyeti hakkında söylenecek sözlerin bitmeyeceğini belirterek Hz. Peygamber'in mûcizelerinden örnek verir (vr. 106^b-108^b).

e. Hz. Peygamber'in Fazîletleri, Şemâili, İsimleri, Zühdü ve Âhiretteki Üstünlüğü

Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî özelliklerine dâir bir bahis açan müellif bu bölümü Takıyyüddîn es-Sübki'nin *Seyfü'l-meslûl 'alâ men sebbe'r-Resûl* isimli eserinden almıştır.¹⁷⁴ *Seyfü'l-meslûl*'ün dördüncü bâbı Hz. Peygamber'in şan ve şerefine yüceliğine tahsîs edilmiştir. Bu bâb dört fasla ayrılır. Birinci faslın konusu **Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'i övmesi ve onun şan ve şerefini yüceltmesidir.**¹⁷⁵ Bu bölümde Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi; ona inananlar için şefkat ve merhamet kaynağı olması; insanlara bilmediklerini öğretip, onları kötülükten arındıracak bir elçi olması; şânının hem dünyada hem âhirette Allah tarafından yüceltilmesi; ona îmân etmenin Allah'a îmân etmek olması; Allah'ın ve meleklerinin ona salât etmesi, mü'minlerin de ona salât etmesi gerektiği; Allah'ın sevgisini kazanmanın yolunun Hz. Peygamber'i sevmekten geçmesi, onun Allah'ın sevgilisi olması; Allah'ın ona pek çok ihsânda bulunması, yükünü hafifletmesi, müşriklere karşı onu teselli etmesi; diğer bütün peygamberlerin onun peygamberliğine

¹⁷⁴ Takıyyüddîn es-Sübki'nin *Seyfü'l-meslûl* isimli eseri Râsim Efendi'nin ana kaynaklarından biridir. Eserin bir bölümü Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî özelliklerine ayrılır. Eser hakkında bilgi *Tuhtetü'l-âşikîn*'in kaynaklarının anlatıldığı bölümde verilmiştir

¹⁷⁵ Sübki'nin kaynakları arasında zikrettiği *eş-Şifâ*'da da bu konular benzer şekilde yer almaktadır. bk. Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, Ammân 1409/1988, I, 11-369; II, 2-62; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 69-308; II, 388-415. Ayrıca bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, X, 328-576.

îmân etmesi; onun yardımcısının bizzat Allah olması; Allah'ın ona Kevser'i, mi'râcı ve vesîleyi vermesi ilgili âyetlere yer verilmiştir.

İkinci fasıl **Allah'ın Hz. Peygamber'de fizikî ve ahlâkî güzelliklerin hepsini toplaması** hakkındadır. İslâm kültüründe Hz. Peygamber'e verilen önem onun aynı zamanda fizikî ve beşerî yönlerine dâir ciddi bir literatürün oluşmasını sağlamıştır.¹⁷⁶ Kur'ân-ı Kerîm'deki Hz. Peygamber'in müslümanlar için en güzel örnek olduğunu vurgulayan; onun yüce bir ahlâka sahip olduğunu, âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, ona itâat etmenin Allah'a itâat etmek olduğunu bildiren âyetler müslümanlar arasında Hz. Peygamber'e karşı duyulan muhabbetin çoğalmasını sağlamış ve inananları muhabbetlerini güçlendiren eserler yazmaya teşvik etmiştir. Hadîs ve siyer ilimleri Hz. Peygamber'in sözlerine ve hayâtına dâir bilgileri bir araya getirirken diğer taraftan onun beşerî ve nebevî özellikleri, ahlâkı, doğumu, mi'râcı gibi bir takım husûsiyetleri hakkında da müstakil eserler yazılmış, bu husûsiyetlerle ilgilenen müstakil ilim dalları doğmuştur. Bunlardan biri olan şemâil ilmi Hz. Peygamber'in beşerî yönüyle ilgilenmiş, onun vücut yapısını, hayât tarzını ve yaşama üslûbunu konu edinmiştir.¹⁷⁷ Hicrî III. (m. IX.) asrın son yarısında ortaya çıkan şemâil türü eserler özellikle Tirmizî'nin *Şemâil*'inden sonra hızla artmıştır. Bu türle ilgili birikim zamanla artarken öte yandan siyer, hadîs, edebiyat, tasavvuf sahalarında kaleme alınmış eserlerin pek çoğunda da Hz. Peygamber'in şahsiyetine dâir vesîkalar yer almıştır.¹⁷⁸ Bu türün ana kaynağı kabul edilen Tirmizî'nin *Şemâil*'i yanında İbn Hişam'ın *Siyer*'i, Kâdî İyaz'ın *Şifâ*'sı buna delâil tarzı kitapları da eklersek Beyhâkî ve İsfahânî'nin *Delâilün'n-nübüvveleri* Hz. Peygamber'in beşerî ve nebevî özelliklerini ihtivâ eden ana kaynaklardandır.

Râsim Efendi Hz. Peygamber'in vasıflarına dâir *Seyfü'l-meslûl*'den naklederek yer vereceği anlatımların başlıklarına yer verir. Bu başlıkların ilki şemâil konusuna âittir. Şemâil kitapları yukarıda da değinildiği üzere Hz. Peygamber'in hem fizikî hem

¹⁷⁶ *Mevâhibü'l-ledünniyye*, *Şifâ*, *Sübülü'l-hüdâ* gibi eserler Hz. Peygamberin fizikî-ahlâkî özelliklerinden oturma şekillerine, yeme içme âdâbından kullandığı eşyalara kadar birçok alandaki rivâyetleri derleyen eserlerin başında gelmektedir. bk. Bâkî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, I, 271-332; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi*, s. 521-626; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 161-345; Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, II, 11-98; VII, 15-528; İsfahânî, *Hız. Peygamber'in Edep ve Ahlâkı* (trc. Naim Tandoğan), İstanbul 2009.

¹⁷⁷ Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâilî*, İstanbul 2011, s. 42.

¹⁷⁸ a.g.e., s. 48.

de ahlâkî özelliklerini içerir. Şemâil türü içerisinde Hz. Peygamber'in dış görünümü, fizikî özellikleri ve yaratılış güzellikleri hilye başlığı altında ele alınmıştır.¹⁷⁹ Hz. Peygamber'in dış görünümüne dâir ashâbtan nakledilen birçok rivâyet vardır. Müellif öncelikle bu rivâyetleri Sübkî'den istifâdeyle derleyerek Hz. Peygamberin hilyesini verir.¹⁸⁰ Ardından Peygamber'in güzel ahlâkı, ashâbıyla olan ilişkisi, evindeki hâli, meclisinde bulunanlarla iletişimi, sükûtu, konuşma tarzı, gülüşü, oturuşu, güzel kokusu, temiz oluşu, fesâhati ve belâgati, kudreti ve evlilik hayâtı hakkındaki rivâyetlere yer verir (vr. 111^b-115^a).

Bu faslın ikinci konusu **Allah'ın Hz. Peygamber'e temiz ve şerefli bir soy tahsîs etmesidir**. Müellif bu başlık altında Hz. Peygamber'in üzerinde ittifak edilen nesebini zikreder. Buna göre Hz. Peygamber'in künyesi şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân (vr. 115^{a-b}).¹⁸¹

Müellif bu silsileyi zikrederek Hz. Peygamber'in Hz. Âdem'den Abdullâh'a ve Âmine'ye kadar temiz sulblerden intikâl ederek dünyaya geldiğini vurgular.¹⁸² Bu aynı

¹⁷⁹ Hilye, Hz. Peygamber'in vücut yapısından, saçlarından ayaklarına kadar çeşitli uzuvlarının şekil ve renklerinden, tavır ve hareketlerinden, ahlâk ve vasıflarından bahseden dinî ve edebî eserlere verilen addır. Türk edebiyatında bilhassa Hâkânî Mehmed Bey'in *Hilye*'sinden sonra hilye türü eserler yaygınlaşmıştır. Diğer taraftan Hâfiz Osman hattıyla Peygamberimizin hilyesi levhâ hâline getirilmiş, bu levhâlar Türk-İslâm kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Veli Aras, "Hilye ve Hilyeler", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, IV, 235-236; Mustafa Uzun, "Hilye", *DİA*, XVIII, 44-47.

¹⁸⁰ *Mevlîd*'in "Ba'zı evsâf-ı Muhammed Mustafâ (s.a.v.)" başlığı altında Hz. Peygamberi'nin özelliklerine yer verilir. bk. Süleyman Çelebi, *Mevlîd* (haz. Neclâ Pekolcay), s. 98-101. Hz. Peygamber'in hilyesi için ayrıca bk. Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Hâkânî*, İstanbul 1307/1890.

¹⁸¹ Buhârî, "Menâkıb", V, s. 44. Konunun değerlendirilmesi için bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, I, 172-269; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi*, s. 89-92; Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, I, 172-269; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), İstanbul 2011, s. 45-48.

¹⁸² Bu anlayış *Mevlîd* beyitlerinde şöyle ifade edilir:

Mustafâ nûrını alında kodı
Bil Habîbim nûridur bu nûr didi

Kıldı ol nûr anın alında karâr
Kaldı anın ile nice rûzigâr

Sonra Havvâ alnına nakl itdi bil
Durdı anda dahi nice ay u yıl

Şît doğdı ana nakl itdi nûr
Anın alında tecellî kıldı nûr

İrdi İbrâhim ü İsmâîle hem
Söz uzanur ger kalanın dir isem

Mevlîd şerhlerinde bu beyitler etrafında nûrun intikâli konusunun işleniş için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 140-165; Cabbarzâde, *İzâhu'l-merâm*, s. 241-315.

zamanda nûr-ı Muhammedî konusu ile ilgilidir.¹⁸³ Sûfilere göre Allah ilk olarak Hz. Peygamber'in nûrunu yaratmış sonra bu nûrdan bütün âlemi var etmiştir.¹⁸⁴ Âdem'in yaratılma sebebi de bu nûr olup onun alâmetini alnına vaz etti. Bu nûr Âdem'den Havvâ'ya ondan Şît (a.s)'a ve onun evlâdına intikâl ederek böylece Âmine'ye ulaştı ve Hz. Peygamber'in doğumuyla gerçek sahibine erişti.¹⁸⁵

Burada müellif “Ve teğallübeke fi's-sâcidîn.”¹⁸⁶ âyetinin sûflerce Hz. Muhammed'in nûrunun sulbden sulbe intikâlini ifâde ettiği yönündeki tasavvufî kabûlü de aktarır. Ayrıca “Allah'ın ilk yarattığı şey benim nûrumdur.”, “Âdem yaratılmadan evvel ben Rabbinin elinde bir nûrdum”, “Âdem su ile çamur arasındayken ben peygamberdim.” rivâyetleri de bu mânâyâ işârettir (vr. 26^b-27^b).

Bundan sonra Râsim Efendi **H. Peygamber'in zühdü** başlığında Hz. Peygamber'in dünya hayâtına meyletmeyip, zühd içinde yaşamasına, ibâdetlerine düşkün olmasına, Allah korkusuna, tevekkülüne, sabrına, diğer insanlara karşı şefkat ve merhametine yer verir.¹⁸⁷ Hz. Peygamberin ümmîliğine de değinerek onun bütün ilimleri doğrudan Allah'tan aldığını belirtir (vr. 115^b-116^a).¹⁸⁸

Üçüncü fasıl **H. Peygamber'in Allah katındaki üstün değeri** hakkındadır. Bu bölümde Allah'ın Hz. Peygamber'e olan muhabbetinden ve ona verdiği kıymetten söz edilmektedir. Müellif, Hz. Muhammed'in her şeyden evvel yaratıldığını ve onun tertemiz bir soydan gelip âlemde zuhûr ettiğini önceki fasılda belirtmişti. Hadîs kaynaklarında Hz. Peygamber'e Allah tarafından verilen üstünlüklerden bahseden çokça rivâyetler vardır. Burada Râsim Efendi Sübkî'yi esas alarak Beyhakî ve Hâkim'in

¹⁸³ Nûr-ı Muhammedî konusu için bk. Mehmet Demirci, *Nûr-ı Muhammedî*, İstanbul 2008. Ayrıca bk. Abdurrezzak Tek, “Mevlid'de Hakikat-i Muhammediyye Vurgusu”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, s. 175-181.

¹⁸⁴ Nuran Döner, *Sûfilere Göre Hz. Peygamber*, s. 25-95. Ayrıca bk. Süleyman Uludağ, “Nûr”, *DİA*, XXXIII, 244.

¹⁸⁵ *Mevlid*'deki bu muhtevâyâ sâhip beyitler şöyledir:

Cümle-i eslâb u erhâmdan o nûr
Cilve vü cevân ile kıldı ubûr

İşbu resm ile müselsel muttasıl
Tâ olunca Mustafâ'ya müntakil

Şöyle vardı idi ol nûr aslına
İrişince ol Muhammed alnına

¹⁸⁶ “Ve secde edenler içinde dolaşmanı (görüyor)” (Şu'arâ 26/219). Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, XIV, 170-171.

¹⁸⁷ *Mevlid*'de bu mânâyâ

“Gice gündüz âdeti tâat idi

Anun için seyyid-i sâdât idi” beyti ile işâret edilir.

¹⁸⁸ bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 407-424.

eserlerinde yer alan bazı rivâyetlere yer vermiştir. Bu rivâyetlere göre Âdem'in, cennetin, cehennem, arşın, kürsînin yaratılmasının sebebi Hz. Muhammed'dir.¹⁸⁹ Hz. Âdem onun adıyla tevbe edip günâhından af dilediği için Allah onu affetmiştir.¹⁹⁰ Bu başlık altında yalnızca bu konudaki rivâyetlere değinilmiş, başka bir açıklamaya yer verilmemiştir. Râsim Efendi eserinin başında ilk yaratılan şeyin Hz. Peygamber'in nûru olduğu ve geri kalan her şeyin onun nûrundan yaratıldığını anlatırken varlık sahasında zuhûr eden her şeyin Allah'ın Hz. Muhammed'e duyduğu muhabbetten sebep olduğunu bildirmişti (vr. 26^a-28^b). *Mevlid*'de bu inanış şöyle dile getirilir:

Bil Muhammed'dür bu varlığa sebep
Cehd edüp anın rızâsın kıl taleb

Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivâyetlerde onun Hz. Âdem rûh ile ceset arasındayken peygamber olduğu bildirilir.¹⁹¹ Müellif bu rivâyetleri de aktardıktan sonra Hz. Peygamber'in âdemoğlunun en değerlisi olduğu, Cebrâil'in onun için "Ben Muhammed'den daha fazîletli bir kimse görmedim."¹⁹² diyerek onun üstün değerini haber verdiği rivâyetleri zikreder. Allah ona daha önce hiç bir peygambere vermediği güzellikleri vermiş, onun ümmetine de daha önceki ümmetlere vermediği ihsânlarda bulunmuştur. Gönderilen her peygambere çeşitli mûcizeler vermiş; Hz. Peygamber'e de mûcize olarak kıyâmete kadar yaşayacak olan Kur'an'ı indirmiştir (vr. 116^a-117^a).

Râsim Efendi, Peygamber'e verilen bu üstünlükleri zikrettikten sonra Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması mûcizesine de değinir. Meleklerin Hz. Peygamber'in göğsünü yarıp kalbini îmân ve hikmetle doldurması hâdisesi muhtelif rivâyetlerle anlatılmaktadır. Rivâyetlerin bazısında bu olay Peygamberimiz sûtannesesi Halime'nin yanındayken, bazısında on küsur yaşında, bazısında ilk vahiy almaya başladığı sırada Hira'da, bazısında da İsrâ gecesi mi'râca çıkmadan önce vukû bulunduğu kaydedilir.¹⁹³

¹⁸⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 671, nr. 4227.

¹⁹⁰ Hâkim, *Müstedrek*, II, 672, nr. 4228; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Abdülmü'tî Kal'acî), [Beyrut] 1408/1988, V, 489.

¹⁹¹ Tirmizî, "Menâkıb", 3609.

¹⁹² Taberânî, *Mu'cemu'l-ıvsat*, VI, 237, nr. 6285.

¹⁹³ Erdinç Ahatlı, "Şakk-ı Sadr", *DİA*, XXXVII, 309. Bursevî, ehl-i keşfe göre şakk-ı sadr olayının üç defa vukû bulunduğunu ve bunda çeşitli hikmetler olduğunu belirtir. Ona göre bu olay ilkin Hz. Peygamber sûtannesesi Halime'nin yanındayken gerçekleşti. Bu ilk işlemde, şeytanın hazzı olan kan pıhtısı çıkarılıp atıldı. İkincisi, kırk yaşına geldiğinde peygamberliğini tebliğe tahammül edip zamanın inkârcılarına dayanabilmesi için gerçekleşti. Üçüncüsü

Râsim Efendi, Hz. Peygamber'in Allah katında insanların en değerlisi olduğuna dâir "Kıyâmet günü insanlar diriltildiği zaman kabrinden ilk çıkacak benim. Hesap için Rablerinin huzuruna geldiklerinde, onlar adına konuşacak benim. Kurtulmaktan ümitlerini yitirdikleri zaman, onları müjdeleyip sevindirecek benim. Livâü'l-hamd benim elimde olacak. Rabbimin katında âdemoğlunun en değerlisi ben olacağım; bunu övünmek için söylemiyorum."¹⁹⁴ hadisini naklettikten sonra onun hem dünyada hem âhirette insanların efendisi olduğunu, kıyâmet günü ancak onun şefâatçi olabileceğini belirtir (vr. 120^a).

Râsim Efendi'nin Sübkî'den istifâdeyle yer verdiği konulardan biri de **Allah'ın Hz. Peygamber'e verilen dostluk ve muhabbeti vermesidir**. Allah'ın Hz. Peygamber'i sevdiğine ve onu dost edindiğine dâir rivâyetler daha önce zikredilmişti. Allah, Hz. İbrâhim'i dost edindiği gibi Hz. Muhammed'i de sevgili edinmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in "Ben Allah'ın habîbiyim."¹⁹⁵ dediği rivâyet edilir. Özellikle sûfî kültürde bu sevgiye derin anlamlar atfedilir. Sûfilere göre âlemlerin yaratılmasındaki sebep Allah'ın Peygamber'ine duyduğu bu muhabbettir. Allah kulunu sevince onun gören gözü işiten kulağı konuşan dili olur.¹⁹⁶

Vesîle, en yüksek derece, Kevser ve diğer bazı fazîletler Allah'ın Hz. Peygamber'e verdiği hediyelerdendir. Vesîle, cennetteki en yüksek derecedir.¹⁹⁷ Hz. Peygamber bu dereceye yalnızca bir kişinin erebileceğini, onun de kendisi olduğunu ümit ettiğini, bunu için kendisine dua edilmesini salık verir.¹⁹⁸ Kevser, Hz. Peygamber'e bahşedilen, yatağı inci ve yâkuttan, suyu baldan tatlı, kardan beyaz bir nehirdir.¹⁹⁹ Hz. Peygamber'e verilen nübüvvet, hikmet, ilim, çok sayıda ümmet, tevhîd vb. mânevî nîmetler şeklinde de yorumlanmıştır.²⁰⁰

Kur'an'da ve sahîh hadîslerde Hz. Peygamber'in insanların en şerefli ve en

ise mi'râc gecesi Hak ile münâcâta kalp genişlemesi ve gönül genişliği hâsıl olup, mi'râcın sınırlarına tahammül edebilsin diye gerçekleşti. Bursevî, *Rûhu'l-beyân Tercümesi*, XI, 16-18. Hüseyin Vassaf şakk-ı sadr hâdisesinin iki kere vukû bulduğuna işaret eder. bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 494-497; 613-314.

¹⁹⁴ Tirmizî, "Menâkıb", 3610.

¹⁹⁵ Tirmizî, "Menâkıb", 3610.

¹⁹⁶ Buhârî, "Rikâk", 6502.

¹⁹⁷ Tirmizî, "Menâkıb", 3612.

¹⁹⁸ Müslim, "Salât", 11, Ebû Dâvud, "Salât", 523, Tirmizî, "Menâkıb", 3614; Nesâî, "Ezân", 678.

¹⁹⁹ Tirmizî, "Tefsîr", 3361; İbn Mâce, "Zühd", 4334.

²⁰⁰ Mustafa Ertürk, "Havz-ı Kevser", *DİA*, XVI, 546.

fazîletlisi olduğunun bildirilmesine karşın bazı hadîslerde peygamberlerin birini diğerine üstün tutmayı yasaklayıcı ifâdeler yer alır. Bu hadîslerden en meşhûru “Hiçbir kulun ‘Ben Yûnus ibni Mettâ’dan hayırlıyım.’ demesi uygun değildir.” hadîsidir. Müellif bu minvaldeki hadîsleri naklettikten sonra bu hadîs hakkında Kādî İyâz’ın da naklettiği farklı görüşlere yer verir (vr. 120^a-121^a).²⁰¹

Bundan sonra Râsim Efendi Hz. Peygamber’in *Seyfü’l-meslûl* de yer verilen isimlerini zikreder.²⁰²

“Sadece bana âit olan beş ismim vardır.” buyuran Hz. Peygamber’in hadîste zikredilen isimlerine (Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Âkîb) müslümanlar yüzlercesini eklemiştir. Muhabbet peygamberi olarak kabul edilen Hz. Muhammed’in esmâsına karşı da muhabbet beslenmiş, zâtı ile esmâsı arasında derin münâsebetler kurulmuştur. Kendisine hamdedilen Allah’ın ona “hamdedilmiş, övülmüş, övgüye değer” mânâsına gelen Muhammed, Mahmûd, Ahmed isimlerini vermesi vurgulanmış, bu yakınlık münâsebetiyle bir takım inanışlar doğmuştur.²⁰³ Diğer taraftan Hz. Peygamber’in kendinden önceki kutsal kitaplarda geçen isimleri, Kur’an’da ona hitâb için kullanılan kelimeler ve sıfatlar bir araya getirilerek zengin bir isim literatürü

²⁰¹ Bu görüşler için bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 474-479.

²⁰² Bu isimler *Mevlid*’de şöyle yer alır:

Ol Sirâc u ol Beşîr ü ol Nezîr
Ol İmâm u ol Hümâm u ol Münîr

Ol Kerîm ü ol Kelîm ü ol Halîm
Ol Şefî’ ü ol Mutî’ ü ol Selîm

Ol melîhü’l-vech ü ol kalbi safâ
Murtazâ vü Müctebâ vü Mustafâ

Âmir ü Nâhi Karîb ü hem Mücîb
Hâfiz u Vâ’iz Şekûr u hem Rakîb

Hâdi vü Mehdî vü Muhtâr u Halîl
Oldur ol kim sevdi yarattı Celîl

Ol Habîb ü ol Hasîb ü ol Nesîb
Ol Münîb ü ol Tabîb ü ol Hatîb

Oldur ol Tâhâ vü Yâsin ü Emîn
Oldur ol hem rahmeten li’l-âlemîn

Hem Muhammed dahi Mahmûd oldur ol
Cümle mahlûk içre maksûd oldur ol

Süleyman Çelebi, *Vesîletü’n-Necât: Mevlid* (haz. Ahmet Ateş), s. 105-106. (Bu beyitler Neclâ Pekolcay’ın hazırladığı *Mevlid* metninde yer almamaktadır.) Hüseyin Vassâf’ın *Mevlid* şerhinde değindiği isimler için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 206-207; 315-317.

²⁰³ Annemarie Schimmel, *Ve Muhammed O’nun Peygamberidir* (trc. Okşan Nemlioğlu Aytolu), İstanbul 2007, s. 112.

oluşturulmuştur.²⁰⁴ Ayrıca Allah bizzat kendi esmâ-i hüsnâsından bazı isimleri de Hz. Peygamber için kullanmıştır.²⁰⁵ Müellif burada Sübkî'den istifâdeyle İbn Dihye el-Kelbî'nin Hz. Peygamber'in üç yüzden fazla ismini açıkladığı *el-Müstevfâ fî esmâ'î'l-Mustafâ* isimli eserine değindikten sonra bu isimleri herhangi bir açıklama yapmaksızın zikreder (vr. 121^{a-b}).²⁰⁶

f. Hz. Peygamber'in Mûcizeleri²⁰⁷

Allah peygamberlerine, nübüvvetlerini ispatlamaları için başkalarını âciz bırakan birtakım olağanüstülükler vermiştir. Hissî, haberî veya aklî olabilecek bu olağanüstülükler İslâm âlimlerince mûcize tâbiriyle karşılanmıştır. Kur'an'da Hz. İsa'nın kuş şekline soktuğu çamuru canlandırması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körleri ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirmesi,²⁰⁸ Hz. Mûsâ'nın asâsının yılanı dönüşmesi ve elinin parıltılı bir ışık vermesi²⁰⁹ gibi peygamberlere verilen bazı mûcizeler zikredilir. Hz. Peygamber'e verilen en büyük mûcizenin Kur'an-ı Kerîm olduğu konusunda bütün âlimler ittifak içinde olmakla birlikte onun hissî mûcizelerinin varlığı tartışma konusudur. Râsim Efendi bu tartışmalara girmez ve Kur'an'ın mûcize oluşundan başlayarak, Hz. Peygamber'de gerçekleştiğine inanılan mûcizeleri Sübkî'yi esas alarak sıralar.²¹⁰

²⁰⁴ Hz. Peygamber'in isimleri özellikle şâirlerin elinde daha da zenginleşmiş, peygambere dâir naat, mevlid, mi'râciye gibi eserlerde ona çeşitli isimler atfedilmiştir. Edebiyatta bir tür olarak peygamberin isimlerinin manzûm veya mensûr olarak bir araya getirildiği esmâ-i nebîler ortaya çıkmıştır. Edebî bir tür olarak esmâ-i nebîler için bk. Emine Yeniterzi, "Divan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Nebî", *Kutlu Doğum Haftası II*, 1992, s. 87-100; Bekir Belenkuyu, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies*, X/4 (Ankara 2015), s. 167-196.

²⁰⁵ Kâdî İyâz bu isimleri tespit ederek bir araya getirmiştir. bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 235-243; Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 500-523.

²⁰⁶ Hz. Peygamber'in isimleri ve onlara dâir açıklamalar için bk. Muhammed el-Mehdi b. Ahmed b. Ali b. Yusuf, *Metali'ü'l-meserrât bi-cilâ'i Delaili'l-hayrât*, Beyrut, 1426/2005, s. 83-157; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi*, s. 393-419; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 228-243; Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 479-523; Dmeşki, *Peygamber Külliyyatı*, I, 345-523.

²⁰⁷ *Mevlid*'in bir faslı Hz. Peygamber'in mûcizelerine ayrılmıştır. bk. Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Neclâ Pekolcay), s. 84-89. Mevlid şerhlerinde bu konunun işlenişi için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 472-573; Cabbarzâde, *İzâhu'l-merâm*, s. 204-226. Türk İslâm edebiyatında *Mevlid* gibi birçok metinde Hz. Peygamber'in mûcizelerine ele alınmıştır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Mûcizât veya mûcizât-ı nebî adıyla bilinen bu eserlerin en meşhûr örneği bazı *Mevlid* metinlerinin sonunda bulunan Geyik, Güvercin, Kesikbaş destâlarıdır. bk. *Mevlid Hikâyeleri* (haz. N. Ahmet Özalp).

²⁰⁸ Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.

²⁰⁹ el-A'râf 7/107-108, 117-122; Tâhâ 20/19-22, 67-70.

²¹⁰ Hz. Peygamber'in mûcizeleri için bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 246-373; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 529-608; II, 23-270; Celâleddin Süyûtî, *el-Hasaisü'l-kübra ev kifâyetü't-talibi'l-lebîb fî hasaisi'l-habîb* (thk. Muhammed Halil Herras), Kahire 1967, I-III; Celâleddin es-Süyûtî, *Peygamberimiz'in Mûcizeleri ve Büyük Özellikleri* (trc. Ömer Temizel), Konya 1994; Yûsuf en-Nebhânî, *Hüccetullâh 'ale'l-âlemîn fî mu'cizâti Seyyidi'l-*

f.1. Kur'ân-ı Kerîm

Hız. Peygamber'in en büyük mûcizesi olarak kabul edilen Kur'an'da onun mûcize oluşunu gösteren çokça deliller vardır. Müellif Kur'an'ın îcâzı, fesâhati, belâgati ve üslûbu bakımından; muhtevâsı, geçmiş ve gelecek olaylara yönelik haber vermesi; mütevâtir olarak gelmesi, değişmemesi yönünden ve kalplerde oluşturduğu derin etki açısından Hız. Peygamber'in en büyük mûcizesi olduğunu dile getirir (vr.122^{a-b}).²¹¹

f.2. Ayın İkiye Yarılması ve Güneşin Battıktan sonra Geri Dönmesi²¹²

Kur'an'da "Kıyâmet vakti yakınlaştı ve ay yarıldı. Onlar ise ne zaman bir mûcize görseler sırtlarını dönerler ve 'Bu, sürüp giden bir büyü.' derler." (Kamer 54/1-2) âyetiyle işâret edildiği düşünölen inşikâku'l-kamer mûcizesi Mekkelilerin Hız. Peygamber'den bir mûcize göstermesini istemeleri üzerine gerçekleşmiş, Peygamberimiz de ayın iki parçaya ayrılışını kendilerine göstermiştir.²¹³ Bazı âlimler ise âyetin geleceğe yönelik olduğunu bildirerek bu görüşü reddetmektedir.²¹⁴

Müellifin Hız. Peygamber'in mûcizeleri arasında naklettiği diğer rivâyet de şöyledir: Bir defasında Hız. Peygamber, başı Hız. Ali'nin dizinde dinlenirken kendisine vahiy gelmeye başlamıştı. Bu, güneş batıncaya kadar sürmüş Hız. Ali ikinci namazını kılamamıştı. Resûlallah Efendimiz ona: "Yâ Ali, ikinci namazını kıldın mı?" diye sordu. Onun kılmadığını söylemesi üzerine Hız. Peygamber: "Allah'ım! Ali senin ve Resûl'ünün hizmetindeydi. Onun namazını kılması için güneşi geri gönder." diye dua etti. Olayı anlatan Esmâ binti Umeys şöyle dedi: "Güneşin battığını görmüşüm, ardından tekrar doğduğunu gördüm. Güneş dağların ve yeryüzünün üzerinde durdu. Bu olay Hayber kalelerinden biri olan Sahbâ'da meydana geldi." (vr. 122^b)²¹⁵

mürselin, Diyarbakır ty.; Yusuf en-Nebhani, *Peygamber Efendimiz'in Mûcizeleri* (trc. Abdülhalık Duran), Konya ty., I-II.

²¹¹ bk. Dimeşki, *Peygamber Külliyyatı*, IX, 442-462; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 5545-591.

²¹² *Vesiletü'n-necât*'ta bu mûcizeye işâret eden şu beyitler yer alır:

Çün işâret kıldı ol mahbûb-ı Hak

Parmagıyla gökde ay oldu dü şek

bk.Hüseyn Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 551-552; 565-568.

²¹³ Buhârî, "Menâkıb", 3636; Müslim, "Kıyâmet", 2800.

²¹⁴ Bu görüşler için bk. İlyas Çelebi, "İnşikâku'l-kamer", *DİA*, XXII, 343-345.

²¹⁵ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (thk. Şuayb el-Arnaûd), Beyrut 1415/1994, III, 92, nr. 1067; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, XXIV, 147, nr. 390. Ayrıca bk. Dimeşki, *a.g.e.*, IX, 462-473; M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, I, 591-597.

f.3. Parmaklarının Arasından Suyun Akması ve Az Bir Şeyin Onun Bereketiyle Çoğalması²¹⁶

Hız. Peygamber'den nakledilen rivâyetlerde onun Hendek günü parmağından akıttığı suyla ashâbının susuzluğunu giderdiği nakledilir. Ayrıca Hız. Peygamber'in az olan bir yemeği çoğaltıp yiyen herkese yetirmesi gibi onun bereketiyle çoğaldığı anlaşılan pek çok rivâyet vardır. Müellif bu rivâyetlerden bazılarına yer vermiştir (vr. 122^b-123^a)²¹⁷

f.4. Hayvanların ve Cansız Varlıkların Onunla Konuşması²¹⁸

Bu başlıkta müellif, ağaçların, dağların, taşların Hız. Peygamber'e selâm vermesi, ona itâat etmeleri, taşların tesbîhi, hurma kütüğünün Peygamber'in hasretiyle inlemesi gibi cansız varlıkların dile gelmesine dâir birtakım rivâyetleri zikreder (vr. 123^a).²¹⁹

f.5. Hasta ve Özürlüleri İyileştirmesi²²⁰

Hız. Peygamber'in savaşta yaralanan sahâbenin gözünü iyileştirdiği, âmâ birine dua etmesiyle gözlerinin açıldığı, tükürüğüyle yaraları iyileştirmesine dâir rivâyetlere yer verilir (vr. 123^a).²²¹

f.6. Duâsının Kabul Edilmesi

Râsim Efendi, Hız. Peygamber'in duâsının sadece duâ ettiği kimseye değil onun

²¹⁶ *Mevlid*'in

“Parmağından çeşmeler akıttı hem

İçti andan cümle-i hayl ü haşem”

beyti bu mânâyâ işaret eder.

²¹⁷ bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, IX, 478-515; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 598-608; II, 23-43.

²¹⁸ Söyledi avucunda taşta geldi taş

Taş değülse aşka gel sen dahi taş

Hem ağaçlar kıldılar ana sücûd

Oldılar haklıgına cümle şühûd

Kurd u kuş taş ağaç ana söyledi

Hak resûlsün yâ Resûl Allah didi

Bu beyitler Süleyman Çelebi'nin ifâdesiyle bu mucizeyi anlatır.

²¹⁹ Dimeşkî, *a.g.e.*, IX, 516-544; M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 44-78.

²²⁰ *Mevlid* de bu mucize şöyle ifade edilmektedir:

Nice gözsüzleri gözlü kıldı ol

Nice sözsüzleri sözlü kıldı ol

²²¹ Dimeşkî, *a.g.e.*, X, 35-64; M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 87-98.

çocuğuna ve torununa da fayda vereceğini²²² belirttikten sonra bu konuda rivâyet edilen çokça hadîs vardır der. Rivâyetlere burada yer vermez (vr. 123^a).²²³

f.7. Gaybdan Haber Vermesi²²⁴

Allah Hz. Peygamber’i günahlardan ve kötülüklerden korumuş, ona ilim ve hikmeti öğretmiş, melekleri ve cinleri ona tâbi kılmış, evvelki milletlere onun geleceğini haber vermiş, doğumunda birtakım hârikulâdelikler gerçekleştirmiştir.²²⁵ Müellif Hz. Peygamber’in mucizelerini kısaca zikrettikten sonra Sübkî’den istifâdeyle bu konuda Ebû Nuaym İsfahânî ve Beyhakî’nin *Delâilü’n-nübüvvelerinde* daha tafsîlatlı bilgilerin olduğunu bildirerek konuyu sonlandırmıştır (vr. 123^{a-b}).²²⁶

Dördüncü Fasil, **Hz. Peygamber’in insanlar üzerindeki haklarına** dâirdir. Müslüman olmanın şartı Allah’a îmânla birlikte Hz. Muhammed’in O’nun peygamberi olduğunu da tasdik etmektir. Râsim Efendi bu başlık altında öncelikle Hz. Peygamber’e îmân ve itâatin, onun sünnetine uymanın müslüman olmanın bir şartı olduğunu dile getirir. Âlimlerin kalp ile îmân, dil ile tasdik konusundaki fikir ayrılıklarına değinir (vr. 123^b-124^a).

Allah’ın Peygamber’ine olan sevgisi ve ona verdiği değer daha önce zikredilmişti. Bu değer bir neticesi olarak inananlardan da Hz. Peygamber’i sevmeleri, ona itâat etmeleri, sünnetine sımsıkı sarılmaları, onun gösterdiği tarzda bir hayât yaşamaları, onun ahlâkıyla ahlâklanmaları, onun sevdiğini sevmeleri, ona düşmanlık besleyenlere düşman olmaları, onun getirdiği Kur’an’a uymaları beklenir. “Din Allah için, Kitâb’ı için ve Resûlü için dürüstlük ve samîmiyettir.”²²⁷ hadîsi de bu mânâyâ işâret etmektedir. Din Allah’ın varlığına samîmiyetle inanmak, Kur’an’ın O’nun kitabı

²²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 311, nr. 23277.

²²³ Bu rivâyetler için bk. Dimeşkî, *a.g.e.*, X, 234-260; M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 98-120.

²²⁴ *Mevlid*’in bu muhtevâdaki beyitleri şöyledir:

Ağulu pişmiş kuzi ana söyledi
Yime benden yâ Resûl Allah didi

Ağuluyum bana ağı kattılar
Ol münâfiklar sana kasd ittiler

²²⁵ bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, X, 30-34; 67-233; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, II, 143-202; 230-252.

²²⁶ Hz. Peygamber’in mucizeleri için bk. Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, [Beyrut] 1408/1988; Ebû Nuaym İsfahânî, *Delâilü’n-nübüvve* (thk. Muhammed Revvâs Kal’acî, Abdülber Abbâs), Beyrut 1406/1986.

²²⁷ Buhârî, “Îmân”, 40. bâb başlığı; Müslim, “Îmân”, 95; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4944; Tirmizî, “Birr ve Salât”, 1926; Nesâî, “Bey”, 4199.

olduğuna î mân edip onun buyruklarına uymak, Peygamber'in O'nun elçisi olduğunu kabul etmek ve ona sıkı sıkıya bağlanmaktır (vr. 124^{a-b}). Kur'an'da Hz. Peygamber'e sevgi ve saygı konusu üzerinde duran pek çok âyet vardır. Onun hükmünün önüne geçmemek, onun yanında sesini çok yükseltmemek, birbirini çağırır gibi onu çağdırmamak öğütlenir. Hayâttayken olduğu gibi vefâtından sonra da ona aynı şekilde hürmet etmek gerekir. Ashâb ve ümmetin önde gelenleri bu konuda oldukça titiz davranmıştır. İmam Mâlik'in hadîs rivâyet ederken gösterdiği titizlik müellifin burada zikrettiği örneklerden biridir. Hz. Peygamber'in ashâbına saygı göstermek ve onları örnek almak da ona hürmetin bir göstergesidir (vr. 125^{a-b}).

g. Hz. Peygamber'in Mir'âcı

Râsim Efendi'nin eseri boyunca en çok üzerinde durduğu konulardan biri Hz. Peygamber'in mi'râcı ve mi'râc gecesi Rabbini görmesi konusudur. Eserin muhtelif yerlerinde bu konuya farklı kaynaklar etrafında atıflar yapar.²²⁸

Kur'an'da "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir."²²⁹ âyetiyle açıkça ifâde edilen İsrâ ve gerçekleştiğine dâir hadîsler ve âlimlerin icmânının olduğu mi'râc Hz. Peygamber'e verilen en büyük mucizelerden kabul edilir (vr. 117^b). Râsim Efendi, mi'râcın vukûunun âyet²³⁰ ve mütevâtir hadîslerle²³¹ sâbit olduğunu, rü'yete dâir de haber-i âhad²³² bulunduğunu bildirir (vr. 88^b). Mi'râcın vakti ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte çoğunluğun kabul ettiği görüş hicretten bir sene önce bi'setin on ikinci senesinde Receb ayınının 27. gecesi gerçekleştiğidir (vr. 128^a).²³³

²²⁸ Mi'râc konusunun Râsim Efendi'nin istifâde ettiği eserlerdeki işlenişi için bk. Dimeşkî, *Peygamber Külliyyatı*, III, 11-276; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 370-430. Konuyu diğer *Mevlid* şerhleriyle karşılaştırmak için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 574-779; Cabbarzâde, *İzâhu'l-merâm*, s. 231-246. Edebiyatımızda müstakil olarak mi'râc mucizesini işleyen eserler vardır. Mi'râcnâme veya mi'râciyye adıyla anılan bu tür eserlerde mi'râc hâdisesi edebî ve süslü bir dille, sanatlı tasvirlerle örölü bir şekilde anlatılır. Edebiyatımızda bu türün en meşhûr örneği Ganîzâde Nâdirî'ye âit olan mi'râciyyedir. Mi'râciyyeler için bk. Mustafa Uzun, "Mi'râciyye", *DİA*, XXX, 135-140. Ganîzâde Nâdirî'nin mi'râciyyesi için bk. Mehmed Nâdirî Ganîzâde, *Ganîzâde Nâdirî ve Divânından Seçmeler* (haz. Numan Külekçi), Ankara 1989, s. 18-39.

²²⁹ el-İsrâ 17/1.

²³⁰ el-İsrâ 17/1.

²³¹ Buhârî, "Salât", 349; Müslim, "İmân", 259.

²³² Müslim, "İmân", 291; Tirmizî, "Tefsîr" 3282.

²³³ Sâlih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, XXX, 133; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tercümesi*, XI, 8.

Râsim Efendi'nin ifâdeleriyle mi'râc hâdisesi özetle şöyle gerçekleşir:

Emr u fermân-ı İlâhî mantûk-ı münîfi üzere Hâzret-i Cibrîl 'alleyhi's-selâm istişhâb buyurduğu Burâk-ı sa'âdet-niţâk ile Şafâ ile Merve meyânında kâ'in, hâne-i sa'âdet-âşiyâne-i Hâzret-i Ümmehânî'yi bi't-teşrif bir kavle göre Cenâb-ı Mîkâ'il 'aleyhi's-selâm daği berâber olduğu hâlde ol mefhar-i sekene-i zemîn ü âsmân, Burâk-ı şerîfe rükûb ile kütüb-i mufaşşala ve mu'teberede bi'l-etraf beyân olunduğu veçhile ibtidâ Kudsi Şerîf'e, ba'dehu semavât-ı seb'aya ve andan sidretü'l-müntehâya ba'dehu kurb-ı serâ-perde-i 'izz ü 'alâya değin refâkat." (vr. 128^a-128^b) "Ol şehsüvâr-ı mizmâr-ı esrâ evvelâ Burâk-ı sa'âdet-niţâka ve soñra Refref-i nâdide-reftâra binüp tâ cemâlgâh-ı Cenâb-ı Hakk hülûv-serây-ı hâşşu'l-hâşşına kadar 'urûc ve terakkî ile cânib-i vâcibu'l-vücûddan beyân-ı keyfiyyet-i mukaddese ve hâlet-i münezzehe üzere mübârek gözleriyle müşâhede ve Kâdir-i lâ yezâl hâzretleri daği bî harf u bî şavt Habîb-i Ekremiyle esrâr-ı rubûbiyyet ve hakâyık-ı mevcûdâta müte'allık pek çok mükâleme eyledikten ve ümmet-i merhûmesi hakkında dil-h'âh-ı 'âfleri vech ile va'd-ı celîl ve müjde-i 'azîme nâ'il olduğdan ve beş vakit namâzın kılinması emr u fermânını daği aldığdan soñra şâyân buyurulan ruşsat-ı celîle mücibince yine leyle-i mezkûrede sâlifü'l-beyân hâne-i Hâzret-i Ümmühânî'ye şeref-bağş-ı 'avdet buyurmuşlardır." (vr. 129^b)

Mi'râcın rûhla mı bedenle mi olduğu, târihi, Peygamber'in Allah'ı görüp görmediği, gördüyse kalbiyle mi gözüyle mi gördüğu konuları mi'râcla ilgili tartışmalı mevzûlardır. Râsim Efendi'nin de belirttiğine göre ashâb ve tâbiînin de içinde bulunduğu İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu mi'râcın uyanıkken rûh ve bedenle olduğu görüşündedir. Bu görüşte olan âlimlere göre mi'râc uykuda, rûhen gerçekleşmiş olsaydı Kureyş'in bunu yalanlamasının bir anlamı olmazdı (vr. 118^a). Bu kabûlün bir başka dedîli de İsrâ sûresi'nin ilk âyetinde geçen "abd" kelimesidir. Âlimlere göre bu kelime rûh ve beden bütünlüğu içerisinde Hz. Peygamber'i kastetmektedir. Bu âyetin başındaki "Sübhâne" ifâdesi olayın büyüklüğüne, bu da mi'râcın uyanıkken olduğuna işârettir. Yine bu âyetteki "esrâ" kelimesinin de uykuda yürüme için kullanılmadığı belirtilmiştir.²³⁴ Âyetteki "leylen" kelimesi te'kid için kullanılmıştır. İsrâ ancak geceleyin olur. Gündüz ve sadece rûhen olduğu düşünülmesin diye te'kid

²³⁴ İsrâ ve mi'râcın rûh ve bedenle uyanıkken gerçekleştiği görüşünde olanların delilleri için ayrıca bk. Bekir Tatlı, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*, Adana 2008, s. 125-128; Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, XXX, 133.

getirilmiştir.²³⁵ Râsim Efendi'nin de belirttiği üzere bu konudaki ikinci görüş mi'râcın sadece rûh ile yani uykuda gerçekleştiğidir. Bu görüşü benimseyen âlimler Hz. Âişe'nin, "Resûlallah'ın bedeni yerinden ayrılmamış, o rûhuyla yolculuk yapmıştır." ve Muâviye'nin, "İsrâ Allah'tan gelen sâdik bir rüyâdan ibârettir." şeklindeki beyânları ve Hasan-ı Basrî'nin bu görüşe itiraz etmemesini delil kabul etmişlerdir (vr. 117^b).²³⁶ Fahreddîn Râzî'nin *Tefsîr*'inde belirttiğine göre Hz. Peygamber'in biri cismanî olmak üzere otuz üç mi'râcı vardır. Hz. Âişe'nin "Bedeni makâmından ayrılmadı." sözü rûhânî olan mi'râcı hakkındadır. Sâdeddîn Teftâzânî, Hz. Âişe'nin bu sözünü "Cesedi rûhundan ayrılmadı." şeklinde açıklar. Buna göre Hz. Peygamber rûhu ve cesedi ile uyanırken Beytü'l-Makdis'e oradan da semâya yolculuk etti (vr. 133^b-134^a). Bu konudaki üçüncü bir görüş de mi'râcın Kâbe'den Beytü'l-Makdis'e kadar olan kısmının bedenle uyanırken gerçekleştiği, Beytü'l-Makdis'ten semâya olan kısmının ise rûh ile olduğudur (vr. 118^a).²³⁷

h. Rü'yetullah Meselesi

Mi'râcla ilgili üzerinde en çok tartışılan konulardan biri Hz. Peygamber'in Rabbini görüp görmediği meselesidir. Allah'ın görülüp görülemeyeceği konusu doğrudan ilâhî sıfatlarla bağlantılıdır. II./VIII. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan îtikâdî konulardan biri olan rü'yet, Müşebbihe ve Mutezile gibi iki uç görüş arasında uzun uzadıya tartışılmış, Ehl-i sünnet âlimleri ise konuya daha ılımlı bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Müşebbihe ve Mücessime gibi Allah'a bir takım beşerî sıfatları nispet etme konusunda esnek davranan fırkalar Allah'ın görülebileceği görüşündeydiler.²³⁸ Buna karşılık Mutezile âlimleri Allah'ın görülmesinin bazı âyet ve hadîslerin yanında aklen mümkün olmadığını ileri sürerek bunun Allah'ı cismânîleştirmek demek olduğunu söylediler.²³⁹ Onlara göre âyet ve sahîh hadîslerde de hiçbir insanın Allah'ı dünyada ve âhirette göremeyeceği bildirilmiştir, buna muhâlif rivâyetler teşbîh ve tescîm inancını içerdiğinden sahîh değildir veya râvîlerce eksik nakledilmiştir. Aklen de Allah'ın görülemeyeceği, bunun Allah'ı mekân ve cihetle sınırlamak anlamına geleceği;

²³⁵ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân Tercümesi*, XI, 7.

²³⁶ bk. Salih Sabri Yavuz, "Mi'râc", *DİA*, XXX, 133; Bekir Tatlı, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*, s. 128-129.

²³⁷ bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 396.

²³⁸ Nasrullah Purcevâdî, *Gökyüzünde Ayın Görülmesi* (trc. Ahmet Çelik), İstanbul 1999, s. 55.

²³⁹ a.g.e., s. 57.

oysa Allah'ın bu türlü özellikler taşımaktan münezzeh olduğu görüşündedirler. Sonuç olarak, bu âlimlere göre teşbîh ve teccîmden kaçınmak için rü'yetullahı reddetmek hem naklî hem de aklî bir zorunluluktur.²⁴⁰

Ehl-i sünnet âlimlerine gelince onların çoğu Allah'ın âhirette mü'minler tarafından görüleceği görüşündedir. Fakat görmenin dünyada mümkün olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında karşılaştığı “Beni göremezsin!”²⁴¹ hitâbının “Beni şimdi göremezsin!” mânâsına geldiğini belirterek peygamberlerin gerçekleşmesi mümkün olmayan bir talepte bulunmayacağını bildirmişlerdir. Ayrıca “O gün Rablerine bakan parlak yüzler vardır.”²⁴² âyetinde de Allah'ın mü'minler tarafından görüleceği açıkça belirtilmiştir (vr. 89^a). Sahîh hadîslerde de belirtildiğine göre mü'minler, bulutsuz bir günün öğle vaktinde güneşi ve bulutsuz bir gecede dolunayı gördükleri gibi Allah'ı âhirette göreceklerdir.²⁴³

Öte yandan mi'râcla ilgili rivâyetlerde Hz. Peygamberin mi'râc gecesi Hakk'ı gördüğü bildirilmiştir. Bu görmenin mâhiyeti noktasında da ihtilaf edilmesi, görmenin baş gözüyle mi yoksa kalp gözüyle mi olduğu tartışılmıştır. Bu konudaki rivâyetlerde de farklılıklar vardır. Bir rivâyete göre ashâb mi'râc gecesi Rabbini görüp görmediğini Hz. Peygamber'e sormuş, o da, “Nûrdur, nasıl göreyim?” veya “Sadece bir nûr gördüm.” cevâbını vermiştir.²⁴⁴ Râsim Efendi'nin de naklettiği Hz. Âişe rivâyetine göre Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü söyleyen kişi yalan söylemiştir.²⁴⁵ Ulemâ bu rivâyetin Hz. Âişe'nin kendi ictihâdı olduğunu belirtmiş, sahâbeden bazılarının Hz. Âişe'ye muhâlif rivâyetleri olduğunu bildirmişlerdir. Nitekim Hz. Abbâs bir rivâyette Hz. Peygamber'in kalbiyle Rabbini gördüğünü, bir rivâyette de hem baş gözüyle hem de kalp gözüyle gördüğünü bildirmiştir (vr. 89^b).²⁴⁶ Necm sûresinin âyetleri de Resûlallah'ın Allah'ı gördüğüne işârettir (vr. 119^b).²⁴⁷ İmam Kurtubî gibi âlimlerin de

²⁴⁰ Temel Yeşilyurt, “Rü'yetullah”, *DİA*, XXV, 313. İbnü'l-Arabî *Şeceretü'l-kevn*'de Allah'ın Resûl'üne şöyle hitap ettiğini yazar: “Bir takım kimseler benim sûretim var zanneylediler, bunlar Mücessime tâifesidir. Bir kavim beni mahdûd sandılar, bunlar Müşebbihe tâifesidir. Bir kavim beni ma'dûm zanneylediler, bunlar Mu'attıla tâifesidir. Bir takım kimseler Benim âhirette görüleceğimi inkâr ettiler, bunlar da Mûtezile tâifesidir. İşte Ben sana kapımı açtım, hicâbımı kaldırdım.” bk. İbnü'l-Arabî, *Varlık Ağacı* (trc. Hüseyin Şemsi Ergüneş/haz. Ercan Alkan, Osman Sâcid Arı, M. Nedim Tan), İstanbul 2013, s. 111-112.

²⁴¹ el-A'râf 7/143.

²⁴² el-Kıyâme 75/22-23.

²⁴³ Buhârî, “Tevhîd”, 7434; Müslim, “İmân”, 299.

²⁴⁴ Müslim, “İmân”, 291.

²⁴⁵ Buhârî, “Tevhîd”, 7380.

²⁴⁶ Müslim, “İmân”, 284; Tirmizî, “Tefsîr”, 3281; Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, VI, 50, nr. 5761.

²⁴⁷ en-Necm 53/6-11.

bulduğu bir grup bu konuda Kitap ve hadîste açık bir delil bulunmadığını, her iki görüş için de aklî ve naklî deliller bulunduğunu belirtir (vr. 90^a, 119^b).²⁴⁸

Râsim Efendi, zâhir uleması olarak nitelediği kelâm âlimlerinin görüşlerini verdikten sonra tasavvuf ehlinin görüşlerine geçer. Sûfilere göre muhibbin nihâî hedefi “Hakk’ın cemâlini temâşâ” etmektir.²⁴⁹ Allah, sonsuz tecellîleri ile kendini çeşitli mertebelerde ve şekillerde kullarına açar. Ancak kul ile Hak arasında perdeler vardır. Bu perdeler riyâzet ve nefis mücâhedesıyla kalkar, mülk ve melekût âleminin sûretleri kulun kalbine tecellî eder. Rü’yet ve müşâhede hâdisesi budur.²⁵⁰ Kâşânî, “Len terânî” âyetinin tefsîrinde Hz. Mûsâ’nın kırk gün çölde dolaştıktan sonra zât, sıfat ve efâl hicaplarından kurtulduğunu; ancak vücûdunda varlıktan bir bakiye kaldığını ve “Rabbim, bana göster seni göreyim!”(el-A’râf 7/143) hitâbıyla da bu bakiyenin ortaya çıktığını ifade eder. Buna karşılık Hakk’tan “Zâtında beşeriyetten kalan bu bakiye ile beni göremezsin!” cevâbı gelir. Bu, müşâhede makâmında ikiliğin olamayacağına işârettir (vr. 90^b-91^a).²⁵¹

Râsim Efendi Necmeddîn Dâye’nin “Keyfe tuhyi’l-mevtâ”²⁵² âyetinin tefsîrine yer verir. Buna göre peygamberlerden üçü Allah’tan kendisini göstermesini istedi ve her birisi asıl isteklerini gizleyerek talepte bulundular. İlki İbrâhim (a.s.)’di. “İbrâhim, gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. Ay’ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zîrâ bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştüğünüz şeylerden uzağım.”²⁵³ âyetinde geçen “Hâzâ Rabbî!” ifâdesiyle Hz. İbrâhim aslında Rabbini görmeyi dilemişti. Fakat bu isteğini gizledi. Nemrûd kendisine “Rabbim kimdir?” diye sorduğunda “Rabbim

²⁴⁸ İsrâ ve mi’râc hadîslerinin tahlîli ve âlimlerin bu konudaki görüşleri için bk. Bekir Tatlı, *Âyet ve Hadîslerde İsrâ ve Mi’râc Olayı*, s. 117-193.

²⁴⁹ Ebu Süleyman Dârânî’nin (ö. 203/818) “Mârifet ehli olanlar ne ister?” sorusuna “Allah’a yemîn ederim ki Mûsâ’nın Allah’tan istediği şeyin dışında bir şey istemezler.” şeklinde cevap vermesi bu amacı ifade eden örneklerden bir tanesidir. Nasrullah Purcevâdî, *Gökyüzünde Ayın Görülmesi*, s. 133.

²⁵⁰ Süleyman Uludağ, “Rü’yet”, *DİA*, XXXV, s. 310-311.

²⁵¹ Kâşânî, *Te’vilât-ı Kâşânî*, s. 48-49. İbnü’l-Arabî *Risâle-i Ahadiyyef*’te rü’yet konusunda şunları söyler: “Beni asla göremezsin!”(el-A’râf 7/143) âyet-i kerîmesinde belirtildiği üzere Allah’ı dünyada hiç kimse göremez. Zîrâ vahdâniyet O’nun perdesidir. Varlıkta herhangi bir ikilik söz konusu olmadığı için aslında O’nu görme imkânı da ortadan kalkmaktadır.” İbnü’l-Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir* (trc. Esat Erbilî/haz. Ercan Alkan), İstanbul 2012, s. 30-33.

²⁵² el-Bakara 2/260.

²⁵³ el-En’âm, 6/76-78.

hayât veren ve öldürendir.”²⁵⁴ dedi. Nemrud “Gözünle gördün mü?” diye sorunca Hz. İbrâhim bunu fırsat bilerek “Rabbim bana ölüyü nasıl dirilttiğini göster!” dedi. Fakat asıl isteği “Rabbim kendini bana göster!” demektir. Allah bu isteğe karşılık “Böylece biz, kesin îmân edenlerden olması için İbrâhim’e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”²⁵⁵ âyetiyle cevap verdi (vr. 129^b-130^a). Mûsâ (a.s.) ise “kalbi sekrân ve lebi hayrân olmağla galebât-ı şevkden haşmet mürtefi‘ ve selebât-ı aşkıdan heybet müntefi‘ olup taleb-i rü’yetde kemâl-i taşrih ile” “Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım.” (el-A‘râf 7/143.) dedi. Fakat Allah’tan “Beni göremezsin!” cevabı geldi (vr. 130^{a-b}). Hz. Muhammed (s.a.v.) ise “işbu talebde huzû‘u ri‘âyet ve edebde huşû‘u himâyet kıllup” “Rabbim bize eşyâyı olduğu gibi göster!” dedi. Asıl murâdı “Rabbim seni bize göster!” demektir. Çünkü cümle eşyâ Allah’ın kayyûmiyet sıfatının tecellîsinden ibârettir. “Eşyâyı kemâhî bize göster demenin ma’nâsı mir’ât-i eşyâda kayyûmiyetiñ sıfâtın göster ki ol vâsıta ile zâtını müşâhede edem demektir.” Allah cevaben “Sühbânellezî esrâ...” diyerek Peygamber (s.a.v.)’i cemâlini temâşâ etmeye dâvet etti. Hz. Peygamber de dokuz tabakayı aşarak sidretü’l-müntehâ’ya vardı. “Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, ne bir mukarreb melek ne de bir mürsel nebî o vakte sığmaz.”²⁵⁶ sözü bu makâmda zuhûr etti. Sidre’ye gelindiğinde oraya kadar refîki olan Cebrâil “Bir parmak daha öteye geçersen yanarım.”²⁵⁷ diyerek Hz. Peygamber’i yalnız bıraktı. Buradan sonra Refref ile arş-ı a’zâm ve a’lâya yükseldi. Makâm-ı “kâbe kavseyni ev ednâ”ya vardıkda “bî harf u bî şavt envâ‘-ı hitâb ve cevâb u münâcât ve istima‘-ı kelâm ve keşf-i haqîkî ve müşâhede-i didâr-ı sübhânî ile kesb-i kemâl-i şeref ve imtiyâz buyurmuşdur.” Allah daha önce hiç bir peygambere nasip etmediği bir mertebeyi Hz. Peygamber’e müyesser kıldı (vr. 129^b-132^a).²⁵⁸

²⁵⁴ el-Bakara 2/258.

²⁵⁵ el-En‘âm 6/75.

²⁵⁶ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 204, nr. 2159.

²⁵⁷ Taberânî, *Mu‘cemu’l-‘evsat*, VI, 278, nr. 6407; Ebu’s-Şeyh İsfahânî, *el-Azame* (thk. Rızâullah Muhammed İdris el-Mübârekfûrî), Dârü’l-Âsime, Riyâd 1408/1987-88, II, 677; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 78, nr. 4610.

²⁵⁸ Süleyman Çelebi Hz. Peygamber’in Rabbini müşâhedesini şu beyitleriyle ifade eder:

“Âşikâre gördü Rabbü’l-izzeti
Âhirette öyle görür ümmeti”

“Hak Teâlâ hazretine irdi ol
Hak ne kim gösterdi ise gördi ol

Bî-hurûf u lafz u savt ol Pâdişâh
Mustafâ’ya söyledi bî-iştibâh

Hakkı gördü Mustafâ bî-keyf ü kem

“O kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti.”²⁵⁹ âyetinin tefsîrinde müfessirler farklı görüşler ortaya koyarlar. Bazılarına göre bu âyette Allah’ın peygambere söyleyeceklerini Cebrâil’e vahyettiği, onun da bunları Hz. Peygamber’e iletmişti ifâde edilmektedir. Çünkü “Allah’ın bir beşerle konuşması ancak vahiyle veya perde arkasından olur yâhut ona bir elçi gönderir de, Allah’ın izniyle O’nun dilediği şeyi elçi ona vahyeder.”²⁶⁰ Abdullah İbn Mes’ûd, Abdullâh İbn Abbâs, Câfer-i Sâdık, Ebu’l-Hasan el-Eş’arî gibi bazı sahâbe ve âlimlerin bulunduğu bir grup ise âyetin “Allah, Resûl’üne arada vâsıta olmaksızın vahyetti.” mânâsına geldiği görüşündedirler. Râsim Efendi’nin bu bölümü iktibas ettiği İmam Sübkî de bu görüşte olduğunu ifâde eder (vr. 119^b-120^a).

“Sonra yaklaştı, derken daha da yaklaştı.”²⁶¹ âyeti Hz. Peygamber’in Allah’a yakınlığının nihâyetini, Allah’ın ona verdiği manevî dereceyi yükseltmesini ve onu ilâhî sırlara vâkıf kılmasını ifâde eder. Hz. Peygamber sidretü’l-müntehâ’yı geçip arşa varınca “Rahmân’ın arşa istivâ ettiği” mahalli gördü. Terkîb ve tedbîr âleminden ayrıldığı için kendi cinsinden hiçbir arkadaşı kalmadı. Bedenî bakımdan onu bir yalnızlık hissi kapladı. Hz. Ebû Bekir’in sesi ile ona “Ey Muhammed dur, Rabbin salât ediyor.” diye nidâ olundu.²⁶² Tıpkı Tûr dağında Mûsâ (a.s.)’ı sakinleştirmek için “Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ?”²⁶³ diye sorması gibi Hz. Peygamber’i de sakinleştirmek için ona Ebû Bekir’in lisânıyla seslendi. Yani “Kendimi tesbîh ederim, rahmetim gazâbımı geçti.”²⁶⁴ buyurdu (vr. 134^b-135^a). Râsim Efendi Hz. Peygamber’in mi’râcına dâir yazdığı manzûmede onun Rabbini müşâhasesini şöyle ifâde eder:

Ol maķâma varup Hâbîbullâh
Gördi kim leyse fî’l-vücûdi sivâh
Kendi varlığı oldu anda ‘adem
Var olan Hâzret-i Hâķķ idi o dem

Hak durur bu sözleri ben kim direm”

Mevlid şârihlerinden Hüseyin Vassâf bu rü’yetullah konusu üzerinde dururken Cabbarzâde kısa bir şekilde değinmekle yetinmiştir. bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 682-748; Cabbarzâde, *İzâhu’l-merâm*, s. 264-268.

²⁵⁹ en-Necm 53/10.

²⁶⁰ eş-Şûrâ 42/51.

²⁶¹ en-Necm 53/8.

²⁶² Bursevi, *Rûhu’l-beyân Tercümesi*, XI, 48.

²⁶³ Tâhâ 20/17.

²⁶⁴ Buhârî, “Tevhid”, 7553; Müslim, “Tevbe”, 15, İbn Mâce, “İftitâhu’l-kitâb”, 189.

Oldu nûru tecelliye lâyıķ
Gördü ma‘şûķı ‘âşık-ı şâdıķ
Çünki şıfâtını şıfât-ı Hakk’da etdi ifnâ
Zâtını zât-ı Hakk’da eyledi imhâ
Aña ‘arz eyledi cemâlini Hakk
Nûr-i dîdâra oldu müstağraq (vr. 145^a)

1. Namaz

Mi’râcta Hz. Peygamber’e verilen hediyelerden biri de namazdır.²⁶⁵ Râsim Efendi’nin *Râzî Tefsîri*’nden naklettiğine göre Hz. Peygamber mi’râctan döneceği zaman Allah’tan ümmetine götürmek için bir hediye istedi. Allah da ona ve ümmetine namazı hediye etti (vr. 136^b).²⁶⁶ Râsim Efendi şer’î namazın belli rükünleri ve fiilleri olan namaz olduğunu açıkladıktan sonra namazın bir de hakîkî mânâsının olduğuna değinir (vr. 135^a). Bir hadîste de geçtiği üzere Allah namazı kendiyile kulu arasında taksîm etmiştir. Kul Allah’a niyâz eder ve Allah da kuluna cevap verir.²⁶⁷ Ancak bunu erbâb-ı kemâl dışındakiler anlayamaz (vr. 135^b). Öte yandan “Namaz kılan kişi, Rabbine münâcât eder.”²⁶⁸ hadîsinde de kulun Rabbine münâcât ettiği ifâde edilir. Râsim Efendi kulun Rabbi karşısında huzu’ ve huşu’ üzere olması, “yemîn u şimâle iltifât etmemesi ve albinin Cenâb-ı Hakk’dan ayrıya meyletmemesi” gerektiğine vurgu yapar (vr. 135^b-136^a). Bu mânaya gelen bir hadîsi²⁶⁹ de zikrettikten sonra Hz. Âişe’nin Hz. Peygamber’in namaz kılarkenki hâlini tasvîrine²⁷⁰ yer verir (vr. 136^a).

Râsim Efendi Fahreddîn Râzî’nin *Tefsîri*’nden aldığı bu bölümde namazın mânâsını geniş bir şekilde anlatır. Râzî’nin anlatımına göre namaz âriflerin mi’râcıdır. Hz. Peygamber’in iki mi’râcı vardır. Birisi daha önce de zikredilen Ümmühânî evinden Mescid-i Aksâ’ya olan diğeri de Mescid-i Aksâ’dan arş-ı a’lâya olan mi’râcıdır. Bu,

²⁶⁵ Bunun *Mevlid*’deki ifâdesi şöyledir:

“Sen ki mi’râc eyleyüp kıldın niyâz
Ümmetün mi’râcını kıldın namaz”

Bu beytin diğeri *Mevlid* şerhlerindeki açıklaması için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 725-742; Cabbarzâde, *İzâhu’l-merâm*, s. 269-270.

²⁶⁶ Râzî, *Tefsîr*, I, 234.

²⁶⁷ Müslim, “Salât”, 38; Ebû Dâvûd, “Salât”, 821; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 2953, Nesâî, “İftitâh”, 909; İbn Mâce, “Edeb”, 3784.

²⁶⁸ Buhârî, “Salât”, 405; Müslim, “Mesâcid”, 54.

²⁶⁹ Abdürrezzâk, *Müsânef*, II, 255, nr. 3265; Bezzâr, *Müsnef*, XVI, 200, nr. 9332; Beyhakî, *Şu‘abu’l-îmân*, IV, 488, nr. 2858.

²⁷⁰ Buhârî, “Rikâk”, 6485; Tirmizî, “Zühd”, 2313; Müslim, “Fezâil”, 134; İbnü Mâce, “Zühd”, 4190.

mi'râcın zâhirî mânâsıdır. Mi'râcın asıl mânâsına gelince Râzî onu şöyle açıklar: Hz. Peygamber'in birinci mi'râcı onun şehâdet âleminde gayb âlemine yükselişi; ikincisi ise gayb âleminde gaybu'l-gayb âlemine yükselişidir. Bu yükseliş "kâbe kavseyn ev ednâ" makâmında Hz. Peygamber'in nefsinde yok olduğuna işârettir ve bu yükselme yiyecekleri zikrullâh, içecekleri muhabbetullâh olan rûhlara kadar devam eder. Râzî bu tefsîrin devâmında namazın mi'râcta Peygamber'in ümmetine hediye edilmesini namazın cismânî ve rûhânî m'râcı birleştirmesiyle açıklar. Cismânî mi'râc fiillerle; rûhânî mi'râc ise zikirle olur. Bu kudsî bir makâmdır. Bu yüzden kişi namaz mi'râcına yöneldiğinde öncelikle temizlenmelidir. Râzî bu noktada "Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vâdi Tuvâ'dasın."²⁷¹ âyetine işâret ederek ilk önce elbiseni ve bedenini temizle der (vr. 136^b-137^a). Müellif burada "Âhîret ehline dünyâ haramdır. Dünya ehline âhîret haramdır. Ehlullâha ise her ikisi de haramdır."²⁷² hadîsini naklederek kulun dünyayı ve âhîreti terk edip kalbiyle, sırrıyla, aklıyla, fikriyle, zikriyle Allah'a teveccüh etmesi gerektiğini söyler (vr. 137^a). Temizlendikten sonra iftitâh tekberiyle başlayan namazın zâhirî mânâsının dışında kalan sırları açıklar. Buna göre namazla insana cennetin mârifet, zikir, şükür, recâ, havf, ihlâs, duâ ve hâlis rûhlara iktidâ olan sekiz kapısı açılır. Kul, rûkû ve secde ile şehvet, gazap ve hevâ engellerinden kurtulur. Kul sağına ve soluna selam verip "Allah'ın selâmı ve bereketi üzerinize olsun" der. Melekler de kul cennete girdiğinde ona "Sabretmenize mukâbil sizlere selâm olsun. Dünyanın en güzel netîcesi bu!"²⁷³ derler (vr. 137^b-138^a). Müellif, Râzî'nin *Tefsîr*'inde yer alan bu mânâlara işâret ettikten sonra mi'râc gecesi Hz. Peygamber'in "Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı."²⁷⁴ âyetine muhâtab olup, cennet ehline iltifat etmemesine değinir. Rivâyete göre cennet ehli Hz. Peygamber'in nazarına mazhar olamamaktan muzdarip olup ondan ümmetinin büyüklerinden birini kendilerine ihsân etmesini istemişler, Hz. Peygamber de onlara Hz. Bilâl'i hediye etmiştir (vr. 138^{a-b}).

Râsim Efendi'nin bu konuda başvurduğu kaynaklardan biri de *Sırru'l-esrâr*'dır. Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilen *Sırru'l-esrâr*'da zâhirî ve bâtinî abdestin belirli zamanlarla kayıtlı olduğu bâtinî abdest ve namazın ise insanın bütün ömrünü kapsadığı

²⁷¹ Tâhâ 20/12.

²⁷² Deylemî, *Firdevs* (thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1406/1986, II, 230, nr. 3110; Münâvî, *Feyzû'l-kadîr*, III, 544, nr. 4269.

²⁷³ er-Ra'd 13/24.

²⁷⁴ en-Necm 53/17.

söylenir (vr. 138^b). Müellif *Mesnevî*'den bir beyitle de buna işâret eder:

Penc vakt âmed şalât-ı kâ'imûn
'Âşikân râ fi şalâtin dâ'imûn²⁷⁵ (vr. 139^a)

Sırru'l-esrâr'da geçtiğine göre Kur'an'da "Namaza dikkat edin" âyetiyle zâhirî namaz kastedildiği gibi "Orta namaza dikkat edin" âyetiyle de bâtinî namaz kastedilmektedir. "Zirâ kalp bedeninin ortasında, sağ ile sol, ulvî ile süflî ve saâdet ile şekâvet arasında yaratılmıştır." Namazın tamam olması için zâhirî ve bâtinî namazın bir araya gelmesi gerektir. "Böyle bir namazın, rûhâniyet yönüyle kurbette, cismaniyet yönüyle de derecâtta ecri çok büyüktür. Bu kişi, zâhirde âbid, bâtında da ârif biri olur (vr. 139^a)."²⁷⁶

i. Vecd ve Semâ

Râsim Efendi salât-ı hakîkînin Hz. Peygamber'de vukû bulunduğunu belirttikten sonra Hz. Peygamber'in mânâ âlemine yükselmek istediği zaman Hz. Bilal'e "Ezan oku ve bizi ferahlandır!", mânâ âleminde bu âleme gelmek istediğinde de Hz. Ayşe'ye "Yâ Hümeyrâ benimle konuş!" dediğini söyler (vr. 140^{a-b}). Devâmında Hz. Peygamber'de bazen de *hubb-ı ilâhîden* doğan tevâcüdün vukû bulunduğunu belirtir. Müellif bahis açtığı tevâcüd ve semâ konusuna İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin *Hüccetü's-semâ* adlı risâlesinden iktibaslarla yer verir. Ankaravî risâlesinde Sühreverdî'nin *Avârifü'l-mârif*'inin yirmibeşinci bâbının semâ konusuna ayrıldığını belirterek bu konuda delil teşkil eden rivâyeti aktarır. Râsim Efendi'nin de zikrettiği bu rivâyete göre (vr. 140^b-141^a) Cebrâil Hz. Peygamber'e gelip ümmetin fakirlerinin zenginlerinden beş yüz sene önce cennete gireceğini haber verir. Hz. Peygamber bu haber üzerine memnûn olup etrafındakilere "Şiir okuyacak var mı?" diye sorar. Ashâbtan birisi çıkıp bir beyit okur. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve ashâbı vecde gelir. Hz. Peygamber'in ridâsı omuzlarından düşer. Vecd hâli geçip yerlerine döndüklerinde Muâviye'nin "Oyununuz ne güzel!" demesine Hz. Peygamber "Mahbûbun adı anılıp da hareket etmeyen kimse

²⁷⁵ *Mesnevî*, VI, 2674; Ahmed Avni Konuk'un şerhinde birinci beyit "Penc vakt âmed namâz rehnümûn" şeklindedir. bk. A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, İstanbul 2005, XII, 240, b. 2688.

²⁷⁶ Abdülkâdir Geylânî, *Sırru'l-esrâr*, s. 104-107. Tercüme için bk. a.mlf., *Sırru'l-esrâr* (trc. Mehmet Eren), İstanbul 2006, s. 67-70.

kerîm değildir.” diyerek karşılık verir (vr. 141^a).²⁷⁷ Bundan sonra müellif *Fütühât-ı Mekkiyye*’de geçen Cüneyd-i Bağdâdî’nin vecd hâline dâir bir rivâyete yer verir. Bu rivâyeti de *Hüccetü’s-semâ*’dan nakleder (vr. 141^{a-b}).

Râsim Efendi sözü semânın hükmüne getirerek bu konuda Hz. Peygamber’den nakledilen rivâyetleri aktarır. Birtakım sazların hükmüne dâir bilgi verdikten sonra Hz. Peygamber’in hicrette vardığı Medine’de şenliklerle karşılandığını vurgular. Öte yandan şarkı söylemenin, dinlemenin haram olduğunun ifâde edildiği hadîslerde kastedilenin “meclis-i şarâbda füssâk için edilen tegannî” olduğunu belirtir. “Oyun ve eğlence dinlemek fisktır ve ondan zevk almak ise küfürdür.” hadîsinin de sıhhatinde şüphe olduğunu söyler. Ayrıca, İmâm Şâfi’î’ye göre bu hadîsin semânın tahrîmine delil teşkîl etmediğini bildirir. Râsim Efendi bu rivâyetlere ve açıklamalara da Ankarâvî’den yaptığı iktibaslarla yer verir (vr. 142^{a-b}).²⁷⁸

Râsim Efendi Hz. Peygamber’e mi’râc gecesi üç türlü ilim verildiğini, bunların birinin şerîat, birinin mârifet, diğerininse hakîkat olduğunu; birincisinin “âmm u hâss u havâssu’l-havâsa telkin” edildiğini, ikincisinin *hâssa ta’lîm* edildiğini, üçüncüsünün ise “ehassu’l-havâsa ta’yîn” edildiğini söyler. Zikr edilen bu üç ilim de Kur’an’da toplanmıştır. Zîrâ “onun zâhiri şerîat, bâtını ise mârifet ve hakîkattir. Kur’an’ın bâtınından haberdâr olanlar onu herkese ifşâ etmezler çünkü bu zayıf akıllara halel getirir, şerîat hâline fesat verir (vr. 142^b-143^a).”

j. Hz. Peygamber’in Vefâtı

Altmış üç yaşına tâ girdi Hâbîb

Ol Şerîf ü ol Latîf u ol Hâsîb

Geldi Cebrâ’îl Hâkık’dan emr ile

Söyledi anda Resûl’e luğf ile

Didi saña Zü’l-celâl etdi selâm

²⁷⁷ Sühreverdî, *Avârifü’l-maârif* (thk. Edip el-Kemdânî vd.), Mekke 1422/2001, II, 371; a.mlf., *Tasavvufün Esasları* (trc. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz), İstanbul 1990(?), s. 261.

²⁷⁸ Mûsikî ve semâ konusu için bk. Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, İstanbul, 1976; Annemarie Schimmel, *İslâmın Mistik Boyutları* (trc. Ergun Kocabıyık), İstanbul 2012, s. 193-201.

Söyle bilsün didi ol Һayru'l-enâm

Ben ana key ҡatı müştâķ olmuşam

Cümle Һalkı ana bende ҡılmışam

Râsim Efendi *Mevlid*'in Vefât-ı Nebî bölümündeki bu beyitleri naklettikten sonra Hz. Peygamber'in vefâtını ve o vakitte yaşanan bazı olayları anlatır. Müellif burada Hz. Peygamber'in kendinden sonra hilafete kimin geçeceği konusunda vasiyet yazmak istemesine ve bu sırada yaşanan bazı olaylara, veda hutbesinden bazı bölümlere, Hz. Fâtımâ'ya kendisine ilk kavuşacak olanın o olduğunu müjdelemesine, Hz. Ebûbekir'in ashâba imamlık yapmasına, vefâtından sonra ashâbın ye'se düşmesine, Hz. Ebûbekir'in onları tesellî etmesine dâir rivâyetlere yer verir (vr. 147^b-153^a).²⁷⁹

Bundan sonra Râsim Efendi Kādı Beyzâvî'nin *Kasîde-i Bürde Tesbî*'nden seçtiği beyitleri aktarır. Na't niteliğinde bir eser olan bu kasîdede her bend Allah lafzıyla başlar. Müellif manzûmenin ilk kısımlarında Allah'a yakarır, nefsin elinden Allah'a sığınır ve duâ eder. Beyzâvî bu kasîdede gönlü aşk ve muhabbetle yanan bir âşıktır. Vuslat ümidiyle Allah'a yakarmaktadır. Peygamber'e olan muhabbetini dile getirirken onun üstün vasıflarını ve ona verilen ihsanları sıralar.²⁸⁰

Râsim Efendi eserinin son bölümünde Hz. Peygamberin yâr-ı güzîninin medhi için yazdığı manzûmelere yer verir ve duâ dilekleriyle eserini sonlandırır.

Kim okuyup yazar ise bu hediye-nâmeyi

Ver Һurûf-ı sağışınca cennet içre Һûr aña

Ol Һabîb'îñ Һürmetiyçün daħi hem Beytü'l-Һaram

Bu niyâzım ҡıl muvâfıķ sen rızâña Rabbenâ

...

El açup kim derse bu du'âya âmîn

Anıñ etbâ'ına Һaķķ raħmet etsin

“Yâ Rabbi lâ teslûbennî Һubbehâ ebedâ

Fe-yerħamullâhu ‘abden ҡâle âmînâ”²⁸¹

²⁷⁹ Bu hâdiseler hakkında daha detaylı bir anlatım için bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 424-477; Dimeşki, *Peygamber Külliyyatı*, XII, 240-393; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, III, 228-240.

²⁸⁰ Kādı Beyzâvî, *Tesbî'u'l-kasîdeti'l-bürde*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 872, vr. 3^a-59^a; Kādı Beyzâvî, *Kevâkibü'd-dürriyye tesbî'i bürdeti'l-Bûsîriyye*, Kâhire ty, s. 7-40; Ahmed Hüseyin Muhammed es-Sâdânî, “Tesbî'u'l-bürdeti'l-Bûsîrî”, *Mecelletü ebhâsi Külliyyeti't-terbiyyeti'l-İslâmiyye*, III/2 (Musul 2006), s. 240-268.

²⁸¹ Kays b. Mülavvah, *Divânü Mecnûn u Leylâ* (thk. Yûsuf Ferhat), Beyrut 1412/1992., s. 197.

B. Şekil Özellikleri

1. Eserin Dil ve Üslûbu

Râsim Efendi'nin önceki yüzyıllara âit metinleri okuyan ve onların istinsâhına emek veren bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Onun bu mesâisi eseri üzerinde de etkisini göstermiş, farklı yüzyıllara âit nesir ve nazım örnekleri metin boyunca içiçe geçmiştir. Eserin iktibaslarla örülü olması dolayısıyla Râsim Efendi'nin dili yaptığı iktibaslarla uygun olarak şekillenmiş, müellif kendi döneminin dil alışkanlıkları yerine zaman zaman eski yüzyılların üslûbunu ve telaffuz özelliklerini sürdürmüştür. Bununla birlikte farklı dönemlere âit dil unsurları ve farklı kabullere dâir sunuş biçimleri bu eserde bir araya getirilmiştir.

XIX. yüzyıl dil ve edebiyat üzerine yapılan tartışmaların, köklü yeniliklerin, farklı etkileşim alanlarının en yoğun olduğu dönemdir.²⁸² İfâdede anlaşılır bir dil kullanma ve sâdeleşme çalışmalarının hız kazandığı bir dönemde Râsim Efendi bu tartışmalardan uzakta eserini klasik bir tarzla kaleme almıştır. Müellifin, Fâhir İz'in *Eski Türk Edebiyatında Nesir* adlı eserinde söz ettiği üç türlü nesirden orta nesir denilen üslûbu kullandığı söylenebilir. Orta nesir, halkın konuşma dilinden ayrı olmakla birlikte sanatlı bir dille hüner gösterme amacı gütmeyen yazarın merâmını anlatmaya çalıştığı tarzıdır. İnşâ üslûbundaki yazın sanatları, secîler vs. yazardan yazara değişmekle birlikte bu tarzda da kullanılmıştır. Edebiyatın hemen her türünde bu dille eserler yazılmıştır.²⁸³ Dinî-tasavvufî edebiyat eserleri genellikle böyle bir dille kaleme alınmıştır.²⁸⁴ Râsim Efendi'nin bu nitelikteki eserinde yer yer ağır ve süslü ifâdelere yer verdiği ve secîli bir üslûb kullandığı görülür. Aşağıdaki pasajlar onun secîi gözetmesine örnektir.

Dürer-i ma'ârifîñ şadefî ve zülâl-i âb-ı hayât-ı tevhîdiñ zarfı, küşte-i hançer-i hüneriñ temyîzi, a'nî bihi Hâzret-i Şeyh Şems-i Tebrîzî. Çünkü ma'ârifden künûz-i ilâhî[ye] vâşıl, le'tâyifden rumûz-i şûfiyyeye nâ'il ve merâm oldu. Murâd eyledi ki bu genci defn etmeğe bir künc-i kâfi ve bu dürr-i yetîmi derc kılmağa bir şadef-i şâfi bulup anda ızmâr ede. (vr. 98^a)

²⁸² Türk dilinin Tanzîmat'a kadar geçirdiği devrede gösterdiği dil husûsiyetleri ve hareketleri için bk. Âgah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sâdeleşme Evreleri*, Ankara 1972, s. 15-79.

²⁸³ Diğer iki türden birisi halkın konuştuğu dili esas tutan sâde nesirdir. İkinci tür nesir ise süslü nesirdir. Arapça ve Farsça kelimelerin çoğunlukta olduğu ve edebî sanatların son derece öne çıktığı inşâ üslûbu da denilen tarzıdır. bk. Fâhir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. V-XIII.

²⁸⁴ Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 2006, s. 77.

‘Aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ilâ kıyâmi’s-sâ‘at mervîdir ki ol cân-ı cihân vâsıl-ı ‘âlem-i cân olunca muhadderât-ı muṭahharât ve âl-i tâhirât nâle ve zâre âgâz ve nevḥa-i taḥammül-güdâza dem-sâz olup âvâze-i feryâd u figânları Mescid-i Şerîf’de bulunan aşḥâb-ı kirâmîñ mesmu‘ları olduḡda cümlesi âşüfte ve ḥayrân ve dembeste ve ser-gerdân olup kimi lâ ya‘kıl kimiñin lisânı tutulup ve kiminiñ aklı muḥtel ve müşevveş olmaḡla mecnûn gibi ne söylediklerini bilmez oldular. (vr.152^a)

Râsim Efendi’nin fıkıh, tefsîr gibi ilimlerdeki birikiminin, tasavvufî neşvesinin, Arapça ve Farsçaya vukûfiyetinin yansımaları eserinde görölmektedir. Eserinde Arapça olarak yer verdiḡi âyet ve hadîslerin yanı sıra diḡer Arapça kaynaklardan da çok fazla alıntı yapması, özellikle âyet veya hadîsleri açıklarken Arapça iktibaslarda bulunması onun bu vukûfiyetinin göstergesidir. Öte yandan eserin Türkçe kısımlarında da Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar oldukça fazla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra eserde “birle” (vr. 98^a, 98^b, 148^a), “kaḡrı” (vr. 98^b), “aparmak” (vr. 101^b), “turu gelmek” (vr. 144^a), “koçmak” (vr. 158^a) gibi eski Türkçe kelimeler istifâde edilen kaynaklara göre nâdirende olsa bulunmaktadır.

Gördü ki üstühânı şikestelenmiş, kadem-rencîde ve re’si mecrûḥ ve cebhesinden dem-i gülgûn revâdedir. **Eyitdi:** “Ey Leylâ gerçi pâyim şikeste ve üstühânım inkisârda ve demim revân olmuş ise de yine muḥabbetiñ cismimde mânend-i ḡan ve bedenimde rûḥ-i revândır.” (vr. 102^b)

Yâ nefsi! Eger sen bu gürûhdan olduḡuñ ḥâlde iḡbâl-i serî‘u’z-zevâl-i dünyâ-yı çend rûze ile gürûru ḥâlinde baḡteten giriftâr-ı ser-pençe-i ecel olmaḡla sermâye-i sa‘âdet-i ‘uḡbâ olacaḡ nuḡûd-ı ḥasenâtdan maḥrûm ve melûm olarak bu ‘âlem-i fânîden güzerân ve a‘zâr-ı vâhiye maḡbûl olmayacaḡ dîvân-ı ‘adl-‘unvân-ı Ḥazret-i Ḥakîm-i Muṭlaḡ’a revân olup cem‘ eylediḡiñ seyyi’âtı zebânî-i cehenneme bâ-defter-i müfredât teslîm eylersiñ. (vr. 104^a)

Râsim Efendi’nin eserinde yapılan pek çok iktibasa baḡlı olarak eserde çeşitli kavram ve terimlerle karşılaşılr. Âhad, seyyiu’l-hıfz, tedlîs, müttehem, cerh ve ta’n gibi hadîsle ilgili; semâ, vecd, tevâcüd, tecellî, müşâhede, fenâ gibi tasavvufla ilgili; zan, burhân, bedîḥî gibi mantıkla ilgili; usul, furû, icmâ, kıyas, istihsân gibi fıkıhla ilgili kavramlar ve terimler yer almaktadır.

2. Müellife Âit Manzûmelerin Değerlendirilmesi

Râsim Efendi'nin eserinde kendine âit olduğu düşünülen on dört manzûme vardır. Bu manzûmelerin içinde tek beyitlik şiirler olduğu gibi yetmiş yedi beyitlik uzun manzûmeler de bulunmaktadır. Şâirlik iddiâsı taşımayan müellifin şiirleri daha çok merâmını anlatmaya yönelik ve öğüt verici niteliktedir. Bu yüzden şiirlerinde sâde bir dil kullanmıştır. Şiirleri arasında Hz. Peygamber'in mi'râcını anlatan mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış bir manzûme ve dört halîfenin her birini medheden uzun manzûmeler yer almaktadır. Bunlar dışında kalan şiirleri bazen aşağıdaki gazelde olduğu gibi nasîhat tarzındadır:

Faḳḫâ zann ile da'vâ-yı burhânı neylersin
Bedîhî lafzile zâ'il olan îmâmı neylersin
Uşûlile furû'ıñ aşl u faşlın etmeyüp idrâk
Edât-ı mübhemiñ vaşfında istihsânı neylersin
Mevâlî vü müderris ḳâdî-i şehri olmakdır maṭlab
Bu yüzden ṭâlib-i dünyâ olup 'unvânı neylersin
Nefî' virmez 'ulûm-ı mâsivâ eylediñ taḫşîl
Cidâl u imtiḫân u 'ilm-i bî-'irfânı neylersin
Gider eşkâl-i naḳş-i mâsivâyı levḫ-i ḫâtırdan
Derûnuñ şafḫasında şûret-i bî-cânı neylersin
Mu'allim ḫâne-i idrâkiñi sedd eyle ey ḫâce
Bu bâzâr-ı ta'alluḫda tehî dükkânı neylersin
Râsimâ mekteb-i 'irfâna gel meşḳ it sebaḳ ḫân ol
Sevâd-ı ḫâme-i ser şafḫa-i şıbyânı neylersin (vr. 97^b)

Râsim Efendi bazı beyitlerinde tasavvufî öğretileri nasîhat edici bir üslûbla aktarmıştır. Meselâ bir şiirinde mâsivâdan arınarak Resûlullah'a yönelmeyi, Allah'ın ondaki tecellîsini görmeyi, Hak yolunda kendi varlığından arınmayı öğütler:

Cism u cân u mâlî terk eyle Ḥalîlullâha baḳ
Baḳ ne vech ile tecellî eylemişdir ana Ḥaḳḳ
Millet-i ḫaḳ Ḥaḳḳ'a teslîm olduḡun bildiñ ise
Varlığı ḳo kendiñi yoḳluḳ oduna ṭurma yaḳ (vr. 108^b)

Râsim Efendi eserin ismi de dâhil olmak üzere pek çok yerde aşk kavramına

vurgu yapmıştır.²⁸⁵ Eserin çoğunluğunda ağırlığı hissedilen aşk kavramı müellifin şiirlerinde de kendini göstermektedir:

Kimde kim ola ‘aşk-ı Rabbânî
‘Âkıbet cezbesi çeker anı

Kim ki şıdık ile râh-ı ‘aşka gider
Kendüyi vaşl-ı yâre lâyıık eder (vr. 143^b)

Düşenler vâdi-i ‘aşka dem-â-dem zıkr eder yârin
Yoluna şarf idüp mâlın eder medh u şenâsın

‘Akıl hayrân gönül vîrân ciğer büryân dil sûzân
Olup ‘aşk ile sergerdân çeker âh u şudâ’ın (vr. 147^a)

Râsim Efendi eserinde gazel, kıt’a, mesnevî, terkîb-bend nazım şekillerini kullanarak şiirler yazmış, şiirlerinde aruzun “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün”, “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün”, “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” ve “fâ’ilâtün fefâ’ilün fâ’ilün” kalıplarını kullanmıştır. Müellifin şiirlerinde imâle, zihaf gibi aruz kusurlarının yanı sıra eksik veya fazla heceden kaynaklı vezin aksaklıkları da görülmektedir. Şiirlerinde görülen bu türlü aksaklıkların bir kısmının istisahla ilgili olduğu düşünülebilir.

Gel bugün zulmetde **kalma geceñi** ir gündüze
Şağ u **şoluñ** fark **ide** var iken cândan şafağ (vr. 108^b)

Ķulağima geldi ĶaĶĶ’dan bir nidâ
Yandı maĶv **oldu** bu **Râsim** gedâ
Fedâke ebî ve ümmî yâ ceddâ
Dönmenem ‘aşkıñdan **neye döneyim**
Derd-i firâkıñla başdan **yanayım** (vr. 101^b)

Râsimâ mekteb-i ‘irfâna gel meşĶ it sebağ Ķân ol
Sevâd-ı Ķâme-i ser şafĶa-i şıbyâni neylersin (vr. 97^b)

Cem‘ olup bir **yere nice** yârân
İder iken bu ‘âlemi seyrân (vr. 157^b)

Bu sözü söyleyince anda hemân
Sözüme **kâ’il oldu** hep yârân (vr. 158^a)

²⁸⁵ Aşk konusuna *Gülzâr-ı Aşk*’ta da vurgu yapılmaktadır. krş. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 130-145; 788-791.

Bir ün geldi kulağına “**Udnî udnî yâ Eba'l-Kâsim**”
Çünkü sen olduñ ins ü cinne hâsim (vr. 145^a)

Müellif şiirlerinde genellikle tam ve yarım kâfiye, nâdiren zengin kâfiye kullanmıştır:

Kim ki şıdķ ile râh-ı ‘aşķa gider
Kendüyi vaşl-ı yâre lâyıķ eder (vr. 143^b)

Dedi Cibrîl sefâret oldu tamâm
Var devlet ile huzûra ey hümâm (vr. 144^b)

Oldu nûru tecelliye lâyıķ
Gördü ma‘şûķı ‘âşık-ı şâdıķ (vr. 145^a)

Ey gönül bu kıbâb-ı çerh-i ‘ikâb
Oldu seyl-i fenâda hemçü hâb (vr. 159^b)

Bir kitâb eyle ‘aşķ ile peydâ
Anı el üzere tûtalar zurefâ (vr. 158^a)

Âferîn itdi melekler saña ey Murtażâ
Dediler dâmâd u hem ibn-i ‘amm-i Muştafâ (vr. 163^a)

Müellifin şiirleri arasında “-ı neylersin” redifli bir gazel yer almaktadır. Bunun hâricinde mesnevî nazım şekliyle yazdığı manzûmelerin bazı beyitlerinde de redif kullanmıştır.

Fakîhâ zann ile da‘vâ-yı burhânı neylersin
Bedîhî lafzile zâ’il olan îmâmı neylersin (vr. 97^b)

Gice târîk-i tâze sünbül idi
Gökde her biri encümiñ gül idi (vr. 143^b)

Kendi luţfuñla beni şâd eylegil
Gönlümüñ vîrânın âbâd eylegil (vr. 162^a)

Özellikle Kasîde-i Bürde’yi taklîden yazdığı Arapça şiirinde kâfiye konusunda serbest davrandığı görülmektedir.

Yâ men yucîbu du‘â’e’l-‘abdi fi’z-zulemi
Yâ kâşife’d-đürri ve’l-belvâ ma‘a’s-seķami

Ƙad nâme vefduke havle'l-beyti ve'ntebehu
Ve ente ya Hayyu yâ Ƙayyûmu lem tenumi
Ed'ûke Rabbî hazînen râciyen ferecen
Fe'rham bükâ'î bi-ħakkı'l-beyti ve'l-ħaremi
Ente'l-gâfûru fe-ekrimnî bi-mağfiretin
Va'tuf bi-cûdike yâ ze'l-cûdi ve'l-keremi
În kâne 'afvuke lâ yercûhu zû zelelin
Fe-men yecûdu 'ale'l-'âşîne bi'n-ni'ami (vr. 156^b)

Râsim Efendi eserinde meşhûr şâirlerin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerine de sıklıkla yer vermiştir. Eserde yer alan en önemli manzûmeler arasında Sübkî'nin kasîdesi ve Kādı Beyzâvî'nin *Kasîde-i Bürde Tesbîi* yer alır. Ayrıca Râsim Efendi eserinde Fuzûlî, Şemseddîn Sivâsî, Dede Ömer Rûşenî, Yazıcızâde Muhammed gibi Türkçe söyleyen şâirlerin; Mütenebbî, Kays bin Mülavvah, İbn Fârız gibi Arap şâirlerin ve Mevlânâ, Ferîdüddîn Attar, Nizâmî-i Gencevî gibi Farsça yazan şâirlerin şiirlerinden alıntılar yapmakta, bu manzûmeleri genellikle birer veya ikişer beyit şeklinde nakletmektedir. Yalnızca Şemseddîn Sivâsî'nin bir gazelinin tamâmına yer vermiştir (vr. 100^a). Eserde yer alan Türkçe şiirler için bk. 100^a, 100^b, 101^b-102^a, 102^b, 103^a, 143^a, 145^a, 147^b. Arapça şiirler için bk. 94^a, 102^a, 102^b, 105^a, 107^a, 107^b, 125^b-127^b, 140^b, 142^{a-b}, 153^a-157^a. Farsça şiirler için bk. 101^{a-b}, 129^a, 138^b, 139^a, 139^b, 140^a.

Râsim Efendi eserini te'lif ederken mensûr eserler kadar manzûm eserlerden de istifâde etmiştir. Gerek Arapça ve Farsça gerekse Türkçe pek çok şâirin mısırâlarını eserine taşımış, yeri geldikçe merâmını ifâde etmek üzere kendisi de şiir tanzîm etmiştir. *Tuhfetü'l-âşıkîn* pek çok meşhûr şâirin dizelerini barındırmakla birlikte örneklerde görüldüğü gibi Râsim Efendi'nin şâirliğinden de izler taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-ÂŞİKİN HEDİYYETÜ'L-MA'ŞÛKİN

I. Eserin İsmi ve Te'lif Sebebi

Râsim Efendi *Mevlid*'i şerhetme sebebini eserinde şöyle ifade etmiştir:

Ve lâkin mücez ve muhtaşar olmağın taḥkîk ve tafşîli mestûr ḳalup nûr-baḥş-i bâsıra-i enâm ve eyyâm ve behcet-efzâ-i ḥavâtır-ı ḥâş u 'âm olmadan fi'l-cümle dûr düşmeğın bu fakîr-i ḥaḳîr-i şikeste-zamîr ve zelîl-i üftâde-i bî-destgîr mecrûḥ-ı meḥâlib-âzâr ve âzurde-i azfâr-ı mekâ'id-i eṣrâr Ḥ'âcezâde es-Seyyid Muhammed Râsim Ḥikmet cezâhullâhu yevme'l-ḳıyâme ḳaşd u himmet ve taşmîm-i 'azîmet eyledi ki ol dürer-i gurerin ruḥsâre-i mihr-i iltimâ'-ı ma'ânîsinden kûşe-i ḳınâ'ı ref' idüp dîde-i erbâb-ı iştiyâḳ ve nazar-ı nezzâr-giyân-ı merâşid-ı eşvâḳı rûşen ḳıla. (vr. 2^b)

Aşağıdaki beyitlerde ise Râsim Efendi eseri yazmasının gerekçesi olarak dostlarının ondan böyle bir eser yazması için talepte bulunmalarını gösterir.

Bu sözü söyleyince anda hemân
Sözüme ḳâ'il oldu hep yârân
İçlerinden birisi ḳıldı nidâ
Dedi ey ma'rifetle bî-hemtâ
Yürü var baḥr-i nazma ol ḡavvâş
Getür ortaya nice gevher-i ḥâş
Bir kitâb eyle 'aşḳ ile peydâ
Anı el üzere ṫutalar zurefâ
Diñle 'aşḳıñ ḥikâyetini
Söyle bir zâtıñ rivâyetini
Gül gibi söyle tâze bir divân
Aḡlaya olduḳca bülbül-i cân
Ola cümle ḥurûfu pür sevdâ
Kendin zeyn ide 'aşḳ ile peydâ (vr. 158^a)
Aşḳdan behre-mend olam dirseñ
Cânib-i Ḥaḳḳ'a yol bulam dirseñ
Diñle ol Süleyman'ıñ rivâyetini

Oku o Şâh'ın pâk mevlid hikâyetini (vr. 16^a)

Bu beyitlerden ve eserin genel muhtevâsından yola çıkarak Râsim Efendi'nin *Mevlid*'i Hakk'a yaklaştıran bir yol ve aşktan nasibdâr eden bir vesîle olarak gördüğünü ve bu nedenle eserine *Tuhfetü'l-âşıkîn hediyyetü'l-ma'sûkîn* adını verdiğini söyleyebiliriz. Ona göre “aşk-ı Haqq ile fenâ bulmak” Hz. Peygamber'e muhabbetten geçer. Müellifin eseri kaleme almaktaki gâyelerinden biri de Hz. Peygamber'in şefâatine nâil olmak ve Allah'ın rızâsını kazanmaktır:

Kim okuyup yazar ise bu hediye-nâmeyi
Ver hurûf-ı sağışınca cennet içre hûr aña
Ol Habîb'in hürmetiyçün daği hem Beytü'l-Haram
Bu niyâzım kıl muvâfık sen rızâña Rabbenâ (vr. 163^b)

Aşağıdaki beyitlerde “hediye-nâme” olarak nitelediği eserini 1303 yılının Ramazan ayında bitirdiğini bildirerek okuyanlardan duâ taleb eder.

Hamdulillâh bu hediye-nâmeyi ey **Seyyid Râsim**
Buldu şehri-şîyâm âhîrinde intihâ
Târîh biñ üç yüz üçde hitâm buldu
Vergil rûhuna lâyıq selâm bî-had şenâ (vr. 163^b)

II. Eserin Nüsha Özellikleri

Tuhfetü'l-âşıkîn'in tespit edilebilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T01621 numarada kayıtlıdır. Mücelled 234x163 mm. ebadlarındadır ve 164 varaktan oluşmaktadır. İlk varakta eserin ismi ve müellifin adının yazılı olduğu renkli bir şemse motifi yer almaktadır. Mensûr olarak kaleme alınan eserin her bir sayfasında 19 satır bulunmaktadır. Eserde yer alan manzûmeler iki sütun hâlinde verilmiştir. Metin nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Metnin çoğunluğu harekesizdir. Âyet ve hadîslerle bazı manzûmelerde hareke konulmuştur. Metin genel olarak siyah mürekkeple yazılmıştır. Konu başlıkları, *Mevlid* beyitleri; eserde yer alan manzûmelerin bir kısmı; konuyla ilgili vurgulanmak istenen bazı ibâreler; ya'ni, ba'dehu, ba'dezâ, eger gibi ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılıdır. Bazı varakların kenarında çeşitli notlar ve düzeltmeler vardır. Siyah mürekkep ve ta'lik hatla düşülen bu notların müellife âit olduğu tahmin edilmektedir.

Eser “Ḥamd-i lâ-yuḥşâ Ḥazret-i Ḥudâ-i bî-hemtâ celle şenâ’uhû ‘ani’l-‘addi ve’l-iḥşâ cenâbına elyaḳ ve evlâdır ki ...” [1^b] şeklinde mensûr bir mukaddime ile başlamakta “Ve ‘alâ âlihi ve aşḫâbihî ecma‘în ve selâmun ‘ale’l-mürselîn ve’l-ḥamdu lillâhi Rabbi’l-‘âlemîn” [163^b] duâsıyla sona ermektedir. Eserin te’lif târihi 1303/1885-86’dır. Son varaktaki ferâğ kaydında duâ ifâdelerinden sonra eserin müstensihinin Yazıcızâde nâmıyla bilinen es-Seyyid İsmâ’îl Hakkı Sivâsî olduğu ve istinsah târihinin 1303 olduğu kayıtlıdır (vr. 164^a). Bu zât Râsim Efendi’nin diğeri eserlerinin de müstensihidir.

III. Metnin Traskripsiyonunu Gerçekleştirilirken Tâkip Edilen Esaslar

Belirttiğimiz üzere *Tuhfetü'l-âşîkîn*'in tespit edilebilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi T01621 numarada kayıtlıdır. Eserin metnini hazırlarken bu nüshayı esas aldık. Ancak *Tuhfetü'l-âşîkîn*, bir önceki bölümde incelediğimiz üzere birçok kaynaktan beslenmiş olup bu kaynaklardan yapılan birçok alıntıyı içermektedir. Bu iktibasların yapıldığı eserleri tespit ederek metni bu kaynaklarla karşılaştırmaya gayret ettik. Karşılaştırma sırasında istinsahdan kaynaklandığı anlaşılan hataları düzeltmeye çalıştık. Ortaya çıkan farklılıklara dipnotlarda işâret ettik. Ayrıca eserde yer alan *Mevlid* beyitlerini Neclâ Pekolcay'ın hazırladığı *Mevlid* metni ile karşılaştırarak farklılıkları gösterdik.

Tuhfetü'l-âşîkîn'de yer alan âyetlerin sûre ve âyet numaralarını dipnotlarda gösterdik. Aynı şekilde metinde geçen hadîs, şiir ve diğer alıntılarının kaynaklarına da ulaşabildiğimiz kadarıyla dipnotlarda yer verdik. Âyet meâlleri için Türkiye Diyânet Vakfı tarafından hazırlanan meâli esas almakla birlikte farklı meâllerden de faydalandık.²⁸⁶ Hadîs tercümelerinde varsa ilgili hadîs külliyâtının Türkçe tercümelerini esas aldık. Metinde yer alan diğer Arapça ve Farsça kısımların tercümelerini dipnotlarda verdik. Bu tercümelerde faydalandığımız kaynakları ilgili yerde gösterdik.

Esere tarafımızdan yapılan müdâhaleleri köşeli parantez içinde [] göstererek metinde okuyamadığımız kelimelere [...] koyarak işâret ettik. Emin olmadığımız kelimeleri, yanına [?] işâreti koyarak belirttik.

Metinde adı geçen isim ve eserler hakkında dipnotlarda kısa bilgiler verdik. Bu konuda ana kaynak olarak *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ni kullandık. Bununla birlikte ilgili isim veya eser hakkında yapılmış çalışmalar varsa onlardan faydalandık.

Nüshada kırmızı mürekkeple yazılı yerlere metinde **koyu karakterle** yazarak işâret ettik. Varak kenarlarında yer alan notları dipnotlarda verdik.

²⁸⁶ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (haz. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez vd.), Ankara 1999; Hasan Basri Çantay, *Tefsîrlî Kur'an Meâli: Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (haz. Yektâ Saraç), İstanbul 2014, I-III; Hasan Tahsin Feyizli, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, İstanbul 2008.

Metinde genel transkripsiyon alfabesi kullandık. Arapça ve Farsça kelimelerde bulunan uzun sesliler kaf (ق) ve ğayn (غ) harflerinden sonra geldiklerinde Ā ā, Ī ī, Ū ū şeklinde yazdık. XIX. yüzyıla âit olması hasebiyle metni günümüz imlâsına yakın bir seslendirmeyeyle latin harflerine aktardık. Metinde itdi, girüb, virmek, idegelmek vb. şekilde yazılan kelimeleri etdi, girüp, vermek, edegelmek şeklinde yazdık.²⁸⁷

²⁸⁷ Metin tespitinde en çok istifâde ettiğimiz sözlükler şunlardır: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2011; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2004; İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, I-III; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, I-VIII; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995; Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010; Dihhudâ, *Lugatnâme*, Tahran 1377/1999.

IV. Metin Transkripsiyon Sistemi

Metinde kullanılan transkripsiyon alfabesi şöyledir:

ء	: '
ث	: Š š
ح	: Ĥ ĥ
خ	: Ħ ħ
ذ	: Ž ž
ص	: Š š
ض	: Đ đ Ž ž
ط	: Ṭ ṭ
ظ	: Ž ž
ع	: '
غ	: Ğ ğ
ق	: K k
ك	: Ń ń

V. Tuhfetü'l-âşıkîn hediye-tü'l-ma'sûkîn'in Transkripsiyonlu Metni

Der Beyân-ı Ahvâl-i Mehdî²⁸⁸

“Mehdîniñ hürücu hakkında e'imme-i hadîş ehadîs-i 'adîde tahric ve rivâyet edüp da'vâlarını işbât ve ihticâc etdiler. Ve 'ulemâdan ba'zıları dañi mehdîniñ hürücünü inkâr edüp nakl olunan ehadîsi cerh u ta'n edüp ehadîs-i mezkûreye mu'âraza ve muqâbele etdiler. **Sâdât-ı** mutaşavvıfa dañi hürüc-ı mehdî hakkında keşf u şuhûd ile istidlâl etdiler.”²⁸⁹ **Ve tâ'ife-i** Şi'î dañi mehdî el-ân ber-hayâtdır deyu birtakım evhâma zâhib oldular. **Ma'lûm** ola ki Kütüb-i Sitte'den *Sünen-i Ebû Dâvûd* bu bâbda işbu hadîş tahric etdi ki: Hâddeşenâ Müseddedün enne 'Ömere'bne 'Ubeydin hâddeşehum ve hâddeşenâ Muhammedü'bnü'l-'Alâ'i hâddeşenâ Ebûbekrin hâddeşenâ Yahyâ 'an Süfyâne hâddeşenâ Ahmedü'bnü İbrâhîme hâddeşenâ 'Ubeydullâhi'bnü Mûsa küllühum 'an 'Âsımın 'an Zirrin²⁹⁰ 'an 'Abdillâhi'bni Mes'ûdi 'ani'n-Nebıyyi şallallâhu 'aleyhi ve selleme kâle **“Lev lem yebka mine'd-dünyâ illâ yevmin”**, kâle Zâ'idetü **“Le-tavvelallâhu zâlike'l-yevme hattâ yeb'aşe fihî recülen minnî ve min ehli beytî yuvâtî'u ismuhu ismî ve ismu ebîhi ismu ebî yemle'u'l-arza kıştan ve 'adlen kemâ müli'et zulmen ve cevren.”**²⁹¹ [83^b] “İşbu hadîs-i şerîfi 'Âsım hazretleri Zirr bin Hubeyş'den ol dañi 'Abdullah bin Mes'ûd hazretlerinden ol dañi Cenâb-ı Fağr-i 'âlem Efendimiz hazretlerinden rivâyet edüp buyururlar ki “Eger 'âlem-i dünyâda cemî'-i eyyâm munkażî olup ancak bir gün bâkî kalsa”, rivâyet-i ehadîsden Zâ'ide rivâyeti üzere “Cenâb-ı Hağğ ol bâkî kalan günü tatvîl edüp tâ ol gâyete dek mümtedd eder ki ol günde ehl-i beytimden ümmet-i merhûmeye bir recül ba's eder ki kendi ismi benim ismime ve babası ismi babam 'Abdullah'ın ismine mu'tâbık olur.” deyu bu hadîs-i şerîfi vech-i mezkûr üzere Ebû Dâvûd nakl u rivâyet edüp ricâli hakkında sükût eyledi.”²⁹² “Taraf-ı münkirînden cevâb verildi ki a'lâm-ı muhaddisîn ve huffâz-ı aqdemîn Buğârî ile Müslim zıkr etdiği ehadîs-i şerîfin şihhatine icmâ' ve ittifâk edüp ve ilâ hâze'l-ân 'ulemâ-i millet ve 'uzamâ-ı ümmetiñ müte'ahhirîni dañi ehadîs-i *Şahîhayn* kabûl ile

²⁸⁸ Râsim Efendi mehdî hakkında yazdığı bu bölümü, büyük ölçüde İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinin Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi (ö. 1162/1749) tarafından yapılan tercümesinden almıştır. İbn Haldun, *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib), 200-226.

²⁸⁹ *a.g.e.*, II, 200.

²⁹⁰ Müellif burada “Ebî Zerr” olarak yazmışsa da aşağıda hadîsi tercüme ederken bu ismi “Zirr” olarak kaydetmiştir. Nitekim kaynaklarda da bu isim “Zirr bin Humeys” şeklinde geçmektedir.

²⁹¹ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4282.

²⁹² Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 202.

telakki ve mazmûn-ı münîfleriyle ‘amele icmâ’-ı muttasıl ile icmâ’ ve ittifâk etmişlerdir. İşbu huşûsda ferd u ahad şahîhine dahl u ta‘arruz edegelmemiştir.”²⁹³ **Ammâ** bu ikiniñ gayrıda senedlerine dahl u ta‘arruz olagelmıştır. Ve li-hâzâ ‘inde’l-uşûliyyîn ‘Âsım’dan rivâyet olunan hadîsin cümlesi seyyi’u’l-hıfzıdır ve huffâz-ı muhaddisînden dahi ma‘dûd değildir.²⁹⁴ “**Ve yine** bu bâbda taḥrîc olunan eḥâdîsdendir ki kâle Ebû Dâvûd fî *Sünenihi* ‘an ‘Aliyyi’bni Nüfeylin ‘an Sa‘îdi’bni’l-Müseyyebi ‘an Ümmi Selemete kâlet: Semi’tü Resûlallâhi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme yeḡülü **“el-Mehdî min ‘ıtretî min veledi Fâtimate.”**²⁹⁵ [84^a] **Ya’nî** “Mehdî benim ‘ıtret-i tâhirimden ve duḡter-i sa’d-aḡterim Ḥazret-i Fâtımâ’nın evlâdın[dan]dır.” Ḥadîs-i mezkûru Ebû Dâvûd vech-i meşrûḡ üzere nakl u rivâyet edüp sükût eyledi. Ve İbn Mâce daḡi **“min veledi Fâtıma”** lafzına ḡasr edüp **“min ‘ıtretî”**²⁹⁶ kelimesini rivâyet etmedi.”²⁹⁷ Muḡâlifîn cevâb verdiler ki “İşbu hadîş tedlîsdendir.” Tedlîs ile müttehem olan râvîdir ki ‘inde’l-muhaddisîn maḡbûl olmamasına ittifâk ettiler. Aşl-ı râvî ki ‘Aliyyi’bnü Nüfeyl’dır. Ve yine Ebû Dâvûd’uñ taḥrîc ettiḡi hadîs-i şerîf ki ḡaddeşenâ Müse’bnü İsmâ’ile ḡaddeşenâ Vüheybün ḡaddeşenâ Dâvûdu ‘an ‘Âmirin ‘an Câbiri’bni Semürete kâle: Semi’tü Resûlallâhi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme yeḡülü **“Lâ yezâlû hâze’d-dînu ‘azîzen ilâ işney ‘aşera ḡalîfeten.”** Kâle: Fe-kebbera’n-nâsu şümme kâle kelimeten ḡafıyyeten. ḡultü li-ebî: Yâ ebeti mâ kâle? Kâle: Küllühüm min Ḳureyşin.²⁹⁸ “Ya’nî “Bu emr-i dîn kıyâm-ı sa‘ate dek ḡâ’im ve millet-i İslâm dâ’im olup Ḳureyşu’n-neseb on iki ḡalîfe kürsî-nişîn-i ḡilâfet olur.” İşbu hadîşden istidlâl edüp ber-muḡtezâ-yı hadîs-i şerif ḡulefâ-yı râşidînden soñra Ḥazret-i İmâm Ḥasan ḡalîfe olup ba‘dehu tâc-ı ḡilâfeti Ḥazret-i Mu‘âviye’ye ḡasr-ı yed etdikde otuz seneye muntehî olmaḡla ol ḡilâfet-i Mu‘âviye de munkazî olup Mu‘âviye ḡulefânın altıncısı olur. Ve yedincisi mülûk-ı Emeviyye’niñ efdâli ve a‘deli olan ‘Ömer bin ‘Abdül‘azîz olup bâḡî beş nefer ḡalîfe daḡi ehl-i beyt-i nübüvvetden ve sülâle-i ‘aliyye-i ‘Ali’den mehdî vücûda gelir. Taḡtgâh-ı Ḳayâşıra-i Rûm olan medîne-i Kostanḡiniyye’yi [84^b] fetḡ u teşḡir edüp **“Fe-ni‘me’l-emîru**

²⁹³ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 201.

²⁹⁴ *a.g.e.*, II, 202-203.

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4284; İbn Mâce, “Fiten”, 4086.

²⁹⁶ İbn Mâce, “Fiten”, 4086.

²⁹⁷ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 204.

²⁹⁸ “On iki halife gelinceye kadar bu din aziz olarak devam edecektir. Bunun üzerine insanlar tekbir getirdiler. Sonra Resûlullah sessizce bir şey söyledi. Babama “Babacığım Resûlullah ne söyledi?” dedim. “Hepsi Kureyş’tendir.” dedi.” Ebû Dâvûd, “Mehdî”, 4280.

emîruhâ ve ni'me'l-ceyšü zâlike'l-ceyš²⁹⁹ medîhasına da mazhâr olur. Yetmiş sene mehdîniñ müddet-i hîlâfeti olup bâkîsi andan soñra mesned-nişîn-i imâmet olan hulefâyı erba'a-i bâkıyeniñ vaqt-i hükûmetleri olur deyu hadîs te'vîl etdiler.³⁰⁰ Ve zükira fi'l-*Câmi's-Sağîr*³⁰¹ 'an Ümmü Selemete ve isnâdühu hasen, "**el-Mehdî min veledi'l-Abbâs ammî.**"³⁰² "**Ve yine** bu bâbda İmam Taberânî³⁰³ Talha bin 'Amr'dan bu hadîsi ta'hrîc edüp **kâle** Talha âfitâb-ı meşriq-ı risâlet 'aleyhi efdâlü't-ta'hiyye hazretleri muhâcirîn ve enşârûn bir gürûh-ı pür-şükûh ile encümen-pîrâ-yı şoḥbet olup 'Ali bin Ebî Tâlib cânib-i yesârlarında ve Hazret-i 'Abbâs cenb-i yemînlerinde hâzır idiler. Nâgâh Hazret-i 'Abbâs ile enşârdan bir kimse bir huşûşda münâza'a ve mübâḥaşe edüp recül-i enşârî Hazret-i 'Abbâs'a 'unf ile mu'amele etdikde Hazret-i Nebî şallallâhu 'aleyhi ve sellem Hazret-i 'Abbâs'ın ve Hazret-i 'Ali'nin yedlerini ahz edüp buyurdular ki 'Şunun şulbünden bir şahış zuhûr edüp şahîfe-i cihânı zulm ve cevr ile memlû eder ve bunun neslinden daḥi bir şahış hürûc edüp vech-i arzı envâr-ı 'adl ile münevver eder.'³⁰⁴ Münkirîn tarafından cevâb verdiler ki hadîseyñ meyânında tevfiḳ mümkün olmayup şırf tenâkuz olduğundan mâ'adâ râvîleri za'îf olup naql u rivâyetleri i'tibârdan sâkıttır. İşte mehdîniñ hürûcunu inkâr edenler zikri sebkat eden hadîsleri ta'n u cerḥden sâlim kılmadılar. "Münkirîniñ delilleri ez-cümle Muhammed bin Hâlid el-Cenedî Ebân bin Şâlih'den ol daḥi Ebî 'Ayyâş'dan ol daḥi [85^a] Hasan-ı Başrî'den ol daḥi Enes bin Mâlik'den Hazret-i Enes daḥi şallallâhu 'aleyhi ve sellemden bir hadîs-i şerîf rivâyet edüp sultân-ı melâ'ik-sipâh şalli 'aleyhi'l-ilâh buyurdular ki "Âḥir zamanda zuhûru mev'ûd ve muntazar olan mehdî ancak 'Îsâ bin Meryem" 'aleyhime's-selâm olup Hazret-i 'Îsâ'dan gayrı mehdî olmadığı beyân buyuruldu. Bu hadîsiñ şıḥhati ḥaḳkında Yahyâ, Muhammed ḥaḳkında mevşûḳ olmak üzere şehâdet edüp lâkin İmâm Beyḥakî³⁰⁵ hadîs-i mezkûru naḳilde "Muhammed ibn Hâlid müteferriddir, andan gayrı kimseden

²⁹⁹ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, XXXI, 287, nr. 18957; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, II, 38, nr. 1216; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 468, nr. 8300.

³⁰⁰ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 221.

³⁰¹ Celâleddîn Süyûtî'nin (ö. 911/1505) umumiyetle bir veya birkaç cümlelik kısa hadîslerden meydana gelen, daha çok akâid, âdâb, tıp, terḡîb ve terḥîb, ilim, duâ ve zikir, tövbe ve istiḡfar, şemâil ve fezâil konularına dâir eseridir. Genellikle saḥih ve hasen hadîsleri içeren eserde hadîsler alfabetik olarak sıralanmış, hadîslerin senedlerine yer verilmemiştir. Münâvî'nin *Câmi's-sağîr*'i şerhettiği *Feyzû'l-kadir* isimli eseri Osmanlı'da çok okunan eserlerden biridir. *Câmi's-sağîr* hadîsleri için bu eseri kaynak olarak gösterdik.

³⁰² Münâvî, *Feyzû'l-kadir*, VI, 278, nr. 9242.

³⁰³ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971). Mu'cemleriyle bilinen hadîs hâfızı. Hadîs, ensâb ve târih bilgisiyle döneminin önde gelen âlimlerinden olmuştur.

³⁰⁴ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 215. Hadîs için ayrıca bk. Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, IV, 256, nr. 4130.

³⁰⁵ Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyñ b. Alî el-Beyḥakî (ö. 458/1066). Muhaddis ve Şâfiî fakihî. Hadîs ve fıkıh alanlarında yaşadığı dönemin otoritesi sayılmıştır. Özellikle *es-Sünenü'l-kübrâ* ve *Delâilü'n-nübüvve* eserleriyle bilinmektedir.

mervî değildir.” dedi.³⁰⁶ Nisâbüri³⁰⁷ dağı bu naklı Muhammed ibn Hâlid’e nisbet etmeyüp Muhammed bin İdrîs Şâfi’î’ye nisbet etdi. Bu dağı ta’nden sâlim olmadı. Mukırrîn mehdîniñ vücûdu hakkında nakl olunan eğâdîş ile mâbeynini cem’ için dediler ki “Hâdîşde vârid olan lafz-ı “mehdî” ile murâd “gehvâre” ma’nâsına olan “mehd” etfâle nisbet olup **“Lâ mehdıyye illâ ‘İsâ”**³⁰⁸ ya’nî vaqt-i şabâda tekellüm eden tıfl-ı sağır ancak Hâzret-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmdir.” deyu hadîş te’vîl etdiler. Münkirîn işbu te’vîli redd edüp dediler ki etfâlde nuţk û tekellüm vukû’u Hâzret-i ‘İsâ’ya mahşûs olmayup Benî İsrâil’de Cüreyc hikâyesinde zıkr olunan tıflın ve Hâzret-i Yûsuf’uñ tebriye-i sâha-i zimmeti için şehâdet eden sağırın nuţk u tekellümü³⁰⁹ ba’zı aqvâlde şâbit olmağla hadîş-i mezkûr için zıkr olunan te’vîl şahîh olmaz deyu cevâb verdiler.”³¹⁰ **Tâ’ife**-i Şî’a dağı mehdîye muntazır el-ân bir beriyyede [85^b] sirdâb nâm mevzi’de mevcûddur deyu Muhammed bin Hanefıyye’dir gözden pinhân olmuşdur deyu her sene başında mevki’-i mezbûra cem’ olup “Hurûc eyle!” deyu nidâ ederler, çıkmadı deyu sene-i âtiyeye terk ederler.³¹¹ **Gulât**-ı Şî’a dağı tenâsühe kâ’il olup e’imme-i işnâ’aşeriñ ba’de’l-vefât yine bu ‘âleme gelür ‘âlemi işlâh eyler deyu ric’atine zâhib oldular.³¹² “Ve ba’zı Şî’a dağı zu’mları üzere eğâdîşde mezkûr mesîh ile murâd mehdî olup âl-i Muhammed ve ehl-i beyt-i benvinden zuhûr eden meşâyıh-ı zekiyyeniñ mesîhidir. **“Lâ mehdıyye illâ ‘İsâ”** hadîşini bu vech ile te’vîl edüp dediler ki mehdî değildir illâ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm maķâmında olan mehdîdir. Şöyle ki Hâzret-i ‘İsâ ekşer-i aĥkâmda şerî’at-i Mûsâ’ya tâbi’ olup tekmîl-i dîn-i Mûsâ için meb’ûş olduğu gibi Hâzret-i Mehdî dağı âhir zamanda tekmîl-i dîn-i İslâm için zuhûr edüp ‘alâ mâ yenbeġi icrâ-yı aĥkâm-ı şerî’at ile ĥükm u ĥükûmet eder.”³¹³ **Tâ’ife**-i şüfiyye³¹⁴ dağı iki fırķa olup bir fırķası

³⁰⁶ Beyhakî, *Beyânu Hatâi men ahtae ale’s-Şâfi’i* (thk. Şerîf Nâyif Daîs), Beyrut 1402/1983, s. 296.

³⁰⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri (ö. 405/1014). *el-Müstedrek* adlı eseriyle tanınan hadîs hâfızı.

³⁰⁸ İbn Mâce, “Fiten”, 4039; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 488, nr. 8363.

³⁰⁹ Buhârî, “Ehâdisü’l-enbiyâ”, 3436; Müslim, “Birr”, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 434, nr. 8071; Hâkim, *Müstedrek*, II, 650, nr. 4161; Taberânî, *Mu’cemu’l-evsaf*, VII, 279, nr. 7498. Buhârî ve Müslim’de Hz. İsa ve Benî İsrâil’den Cüreyc isimli çocuk ve diğer bir çocuktan bahsedilmekte, “Sâhibu Yûsuf veyâ şahidu Yûsuf” ifâdesi yer almamaktadır.

³¹⁰ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 216.

³¹¹ Ebû Dâvûd bu hadîsin açıklamasında (4281) “Râfîziler, Semerra’daki sirdâbdan mehdînin çıkmasını beklerler.” der. bk. Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 4281. *Mukaddime*’de ise “İsnâ Aşeriyye tarafından Mehdî kabul edilen Muhammed b. Hasan el-Askerî’nin Bağdat yakınlarında Hille nâm mahalde bir sirdâba hulûl ve dühûl ettiğine, âhir zâmanda hurûc ve zuhûr edeceğine inanıldığı” söylenir. bk. Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 17.

³¹² Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 217.

³¹³ *a.g.e.*, II, 222.

³¹⁴ Süfîlerin mehdilik hakkındaki görüşleri için bk. Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 216-226; Avni İlhan, *Mehdilik*, s. 151-161.

bunuñ üzerinedir ki merâsim-i dîn ve milleti müceddid bir merd-i kâmilin zuhûruna işâret edüp “nesl ü nesebini ta’yinde daħi ihtilâf edüp ba’zıları evlâd-ı Fâtîmatü’z-Zehrâ’dan olmak üzere idde’â ve ba’zıları daħi ‘ale’l-ıtlak zuhûrunu da’vâ ederler.”³¹⁵ **Dîger** fırkası daħi vakit ta’yîn edüp sekiz yüz târihinde ve yâhûd biñ târihinde zuhûr eder deyu “**Ene ekremu ‘inde’llâhi min en yetrukenî fi’t-türâbi elfe senetin.**”³¹⁶ haber-i mevzû’uyla istidlâl eylediler. Târîh-i mezkûr daħi mürûr edüp da’vâlarından **[86^a]** bir şey zuhûr edegelmemiştir. “**Rivâyet** olunur ki altı yüz toksan târihinde tâ’ife-i Gümâre’den ‘Abbâs nâm bir şahş zuhûr edüp mehdîyim deyu idde’â etdikde kabîle-i Gümâre’den cem‘-i keşîr ittibâ’ edüp ‘ale’l-gâfle medîne-i Pars’a duhûl ve esvâkıını ihrâk eyleyüp nice nice memâlike istilâ edüp cânları yakdı. ‘Âkıbet-i encâm mekr u hîle ile katl u i’dâm olunup ‘âlem şerrinden halâş oldu. **Ve daħi** vech-i mezkûr üzere nice vakâyi‘-i keşîre zuhûr edüp nice kimseler bu hulyâ-yı bî-me’âl ile helâk oldular el-ân olmadadırlar.”³¹⁷ **Ammâ Şeyhu**’l-Ekber hazretleri mehdîniñ zuhûruna vakit ta’yîn edüp falân vakit hürûc eder deyu ‘alâ tarîki’l-cifr beyân etmişler ise de ta’yîn-i vakit kendi ilhâmına ve ictihâdına mevķûf olup müctehid gibi ictihâdında hatâyaya ihtimâli vardır ve hesâbı daħi hesâb-ı takrîbî olup hesâb-ı tahķîkî değildir.³¹⁸ “**el-İlmu ‘inda’llâh**”³¹⁹ deyu beyân etmişlerdir. **Ve’l-hâşıl** mehdî hakkında olan hadîşler her ne kadar Buħârî ve Müslim’de mevcûd değil ise de Kütüb-i Sitte’den Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivâyet etdikleri hadîş üzere ekşer-i muħaddişîn ‘indinde mehdî-i mev’ûd ve muntazariñ hürûcuna zâhib olmuşlardır. **Ammâ** Buħârî ve Müslim’de mehdî hakkında olan hadîşin mevcûd olmadığı budur ki *Şahîhayn* müttefaķun ‘aleyh hadîşleri beyân edüp muhtelefun fih olan hadîşlerden ašlâ bahş etmemişlerdir. Ve li-hâzâ âyet-i kerîmeden soñra naşş Buħârî-i şerîfdir ki muħaddişîn-i ‘izâm ka‘b-ı Buħârî’ye vâsıl olmadığından hiç bir senedine ta‘n edememişlerdir.

[86^b] Der Beyân-ı Ahvâl-i İsâ ‘Aleyhi’s-selâm

“Ma’lûm ola ki kütüb-i şihâhda tahķîk olunduğı üzere deccâl hürûc edüp

³¹⁵ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 223.

³¹⁶ Ben kıyâmet günü Allah nezdinde, toprak altında bin yıl bırakılmayacak kadar sevimliyim. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, I, 228, nr. 608.

³¹⁷ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 224-225.

³¹⁸ İbnü’l-Arabî’nin mehdî hakkındaki görüşleri için bkz. *Fütühât-ı Mekkiye* (trc. Ekrem Demirli), İstanbul 2010, XIII, 64-98.

³¹⁹ el-Mülk 67/26; el-Ahkâf 44/23.

ba'dehu sâ'ir eşrât-ı sâ'ât peyderpey zuhûr eder. **Ve dahî** mehdîden sonra Hâzret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm semâdan zemîne nüzûl edüp deccâli katlı u ihlâk eder."³²⁰ Ve zükira fi *Câmi'i's-sağîr* hâ-mimde³²¹ 'an Ebî Hureyrete 'ani'n-Nebiyi 'aleyhi's-selâm kâle "Yenzilü 'Îse'bnü Meryeme" ey mine's-semâ'i âhîri'z-zamân. "İnde'l-menâreti'l-beyzâ'i." Kâle'l-Münâvî³²² fi rivâyeti "Vâdî'an yedeyhi 'alâ ecnihati melekeyni, şarkıyyi'd-Dimeşki."³²³ Kâle'l-Hâfîzu ve huve'l-eşheru fi mevzî'i nüzûlihi. Vuride fi ba'zi'l-ehâdişi "İnne 'Îsâ 'aleyhi's-selâm yenzilü beyte'l-mağdisi." Ve fi rivâyetin "bi'l-Ürdün" ve fi rivâyetin "bi-'askeri'l-müslimîn". Ma'nâ-yı hadîş, "Hâzret-i 'Îsâ Dimeşkü's-Şâm'ın taraf-ı şarkîsinde vâki' minâre-i beyzâ katında bir maħalle nâzil olup üzerlerine hule-i cinândan za'ferân ile maşbûğ iki hulle-i zerd-fâm maşbû' ve kefleri iki melek-i mükerrerlerin cenâhları üzere mevzû' ola, vech-i şerîflerinde hâller keşîr olup ve hamâmdan çıkmış âdem gibi 'arağ-rîz olmağla mübârek re's-i şerîflerin cânib-i zemîne imâle etdikde 'arağ teğâtur eder. **Ve yine** hadîş-i âhârda vârid oldu ki endâm-ı dilkeş-hırâmları tavîl u kaşîr meyânında mu'tedil ve mutavassîf olup sîmâ-yı letâfet-pîrâları humret ve beyâza mâ'ildir."³²⁴ Ba'z-ı 'ulemâ mekân taşîş olmasına kâ'il olmadılar ki 'aşr-ı sa'âdetde Şâm'da mescid u minâre yoğ idi. Şâm-ı Şerîf Hâzret-i 'Ömerü'l-Fârûk rağıyallâhu 'anh [87^a] zamânında feth olundu. **el-Cevâb** işbu hadîş-i şerîf mu'cize-i Fahr-i 'âlemdir ki kıyâmete kadar vukû'-yâfte olan kazıyyeleri haber vermişlerdir. Velîkin işbu hadîş-i şerîf Buhârî ve Müslim'de mevcûd değıldir. Ancak *Şahîhain*'da mevcûd olan "Yenzilü 'Îse'bnü Meryeme mine's-semâ'i yeksiru's-şalîbe ve yaqtulu'l-hinzîre ve yerfe'u'l-cizyete."³²⁵ buyurulmuştur. Bu tağdırce Hâzret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmın semâdan zemîne nüzûlü müttetafun 'aleyhdir. Ta'yîn-i mekânda ihtilâf olunmuştur. Ve taşîş-i zamâna dâ'ir hağğında bir eşer vârid olagelmemiştir. Ancak nüzûlü eşrât-ı sâ'âtden ma'dûd olmağla teşrîfleri muğarrerdir. "Ve yine hadîş-i âhâr muğtelefun fihde vârid olmuştur ki Hâzret-i Mesîh 'aleyhi's-selâm nüzûl etdikde ğarbde ehl-i bâdiyeden biriniñ duğterin tezvîc etmelerine ve

³²⁰ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 200.

³²¹ "Hâ-mim" ifâdesi Süyûtî'nin *Câmi'u's-sağîr*'de Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i için kullandığı işrettir. bk. Münâvî, *Feyzû'l-kadîr*, I, 17.

³²² Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâci'l-ârifîn b. Nûreddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî (ö. 1031/1622). Hadîs âlimi, fakih ve sûfi. Bilhassa *Kevâkibü'd-dürriyye* isimli sûfi tabakatu ve Süyûtî'nin *Câmi'u's-sağîr*'ini şerh ettiğı *Feyzû'l-kadîr* ve *et-Teyşîr* isimli eserleriyle tanınmıştır.

³²³ Müslim, "Fiten", 110; İbn Mâce, "Fiten", 4075; Münâvî, *Feyzû'l-kadîr*, VI, 464, nr. 10023.

³²⁴ Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 222.

³²⁵ "Meryem oğlu 'Îsâ semâdan inecek, haçı kıracak, hınzırı öldürecek ve cizyeyi kaldıracaktır." Buhârî, "Ehâdisü'l-enbiyâ", 3448; Müslim, "İmân", 242.

ba'de't-tezevvüc evlâdları olup kırk sene arzda ta'ayyüş edüp ba'dehu vefât edüp vâşıl-ı hayât-ı ebediyye olur. **Ve yine** haberde vârid oldu ki Hâzret-i Mesîh 'aleyhi's-selâm Medîne-i Münevvere'de harem-i sarây-ı lâhûta teşrîf edüp Ravza-i Muṭahhara'da Hâzret-i 'Ömer el-Fârûk raḍıyallâhu anhu hâzretleriniñ maḳbereleri cânibine defn olunur. Hattâ Hâzret-i Ebû Bekir ve 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ Resûl 'aleyhi's-selâm ile Hâzret-i Mesîh meyânına defn olunmağla iki nebî-i mükerrerlerin meyânından haşr olunurlar deyu haberde vârid oldu."³²⁶ ***Elem yecidke yetîmen fe'âvâ.**³²⁷ **"Yecidke"** 'ilm ma'nâsına olan vücûddandır. **"Yetîmen"** mef'ûl-i şânîdir. Yâhûd teşâdüf ma'nâsınadır. Takdîr-i evvel üzere "Abd-i aḥlaş nebî-i muḥtaşşım, seni yetîm bulup daḥî saña penâh [87^b] vermedi mi?" Takdîr-i şânîye göre ma'nâ "Zât-ı nübüvvet-me'âbîñi yetîm hâlinde bulup saña necât vermedi mi?" **Ve vecedeke dâllen fehedâ.**³²⁸ Dâlâlet lafzında müfessirîn-i 'izâm ihtilâf etmişlerdir. İbn 'Abbâs bâb-ı belâgatde gavvâş raḍıyallâhu 'anhumâ rabbü'n-nâs kâle ey 'an me'âlimi'n-nübüvveti işbu tefsîri **"Mâ künte tederî me'l-kitâbu ve le'l-îmânu"** kavlı-i şerîfi mü'eyyiddir. Ya'nî "Yâ Muhammed ḳable'l-vaḥy sen zât-ı muṭahhariñ Ḳur'ân-ı bâhiretü's-şânî kırâ'at ve me'ânî-i münîfesine dirâyet-i kâmilîñ olmayup ve ḥalkı îmâna nice da'vet edüp ṭarîḳ-i hidâyete muḥâṭ-ı 'ilm-i 'âlîñ olmamış idi. İmdi bâ-vaḥy-i rabbânî onlara ta'lîm-i dîn edüp ḳa'rına dirâyet-i kâmilîñ oldu." Kavlı-i şânî dâlâlden murâd 'ubûdiyyet ṭarîḳidir ki kemâ **ḳâle** 'aleyhi's-selâm **"Ḍaleltü 'an ceddî 'Abdulmuṭṭalibi ve ene şabiyyün hattâ kâde'l-cû'u yaḳtülenî fe-hedâniye'lallâhu."**³²⁹ Ya'nî "Evân-i şabâvetde ceddîm 'Abdulmuṭṭalib'den tefrîḳ ile yol yañıldım, baña cû' galebe edüp derece-i helâke ḳarîb ḳılmış idi. Ba'demâ Cenâb-ı Ḥaḳḳ beni hidâyete vâşıl ḳılıp ṭarîḳ-i müştâḳîmi buldum." Bu ḥadîs-i şerîf işbu ma'nâyı mü'eyyiddir. **Şâliş** 'inde'l-'Arab "Ḍalle'l-mâ'u fî'l-lebenî" derler. Ma'nâsı mâ taḥt-ı lebene rucû' etmekden kinâyedir. Şöyle ki "Mekke-i Mükerreme'de şanâdîd-i Ḳureyş kefere-i bed-me'âş gûyâ saña galebe göstermişler idi. Cenâb-ı Ḥaḳḳ cism-i pâkiñe ḳuvvet ve nûr-ı nübüvvetiñi müzdâd ve dîn-i mübîniñi

³²⁶ Bu rivâyet için bkz. Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, III, 585; Pîrîzâde, *Mukaddime*, II, 222.

* Ha-mim [Müsned-i Ahmed] 'an Sa'd ḳâle's-Şeyḥ ḥadîşün şaḥîḥun seyekûnu bi-Mıṣra recülün min Benî Ümeyyete aḥnesu ey munḳabız ḳabzati'l-unufi 'arîzu'l-ernebeti yelî sultânen şümme yuglebu bi-zammi evvelihî 'aleyhi ev yünze'u minhu fe-yefirru ile'r-Rûmi fe-ye'tî bihim ile'l-İskenderiyyeti fe-yuḳâtilu ehle'l-İslâmi bihâ, fe-zâlike evvelü'l-melâḥimi. Ve câ'e fî rivâyetin ennehu yuḳâlu lehu el-velidü ya'melu fî ümme'ti 'amele Fir'avne fî ḳavmihi. *Kezâ Câmî'u's-şâḡîr*. (bk. Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 131, nr. 4777.)

³²⁷ ed-Duhâ 93/6.

³²⁸ ed-Duhâ 93/7.

³²⁹ Halebî, *İnsânu'l-uyûn* (thk. Nebîl b. Hâşim el-Gamrî), Beyrut 1427/ 2006, I, 139; Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 594; Râzî, *Tefsîrü'l-kebîr*, Beyrut 1420/1999-2000, XXXI, 197. (Duhâ 97/7 tefsîri)

izhâr etdi.” **Râbi‘** tâ’ife-i ‘Arab bir şahrâda yalnız bir dâne şecer bitmiş olsa tâ’ife-i ‘Arab oña dâl tesmiye ederler. Bu taqdirce [88^a] ma’nâ demek olur ki “Mekke-i Mükerreme evvel zamânda ol bir yabana beñzer idi ki ânda şecer bitmeye.” **Ya’nî** “Senden gayrı îmân ve ma’firedullâh meyvesi getürür şecere yok idi. İmdi Mekke-i Mükerreme şahrâsında zât-ı sûtûde-şiyemiñ bir şecere-i müşmire-i ferîdesin ki cümle ‘âlem şemere-i ‘âlîlerinden fâ’ide-mend olup hidâyet bulurlar.” **Hâmîs** gâh olur ki “dâl” Seyyide hitâb olunur ve kavmi murâd olunur. **Ey** “Vecede kavmeke dâllen fe-hedâ” ma’nâsı murâd olunur. **Sâdis** “dâl”den murâd “Muhibben li-ma’rifetî”den kinâyedir bu kavli dañi ‘Aâtâ’dan³³⁰ mervîdir. Ve li-hâzâ kâlellahu Te’âlâ “**İnneke lefi dâlâlike’l-kadîm.**”³³¹ âyet-i kerîmesinde “dâlâl”den murâd muhabbetdir. Zîrâ bu kelâmı Hâzret-i Yûsuf’uñ qarındaşları Hâzret-i Ya’kûb’a beyân itmişler idi. **Eger** murâd evlâd-ı Ya’kûb dâl fi’d-dîn olaydı kâfirinden olmak lâzım gelir idi. Bu taqdirce demek oldu ki “dâlâlûke’l-kadîm” “muhabbetûke’l-kadîm” demek ma’nâsına oldu. **Sâbi‘** “Vecedeke nâsiyen fe-zekkereke” demektir. **Ya’nî** leyle-i mi’râcda heybet-müstevlî olup Resûl-i Ekrem mañlûbunu der-hâtır edemediğinden Cenâb-ı Hâkî keyfiyyet-i şe’ni hidâyet edüp bildirdi. **Şâmin** “Vecedeke beyne ehli dâlâlin fe-‘aşameke min zâlîke ve hedâke li’l-îmâni ve ilâ irşâdihim.” **Ya’nî** Cenâb-ı Hâkî seni şanâdîd-i Kureyş kefere-i bed-me’âş olan dâl kavminiñ arasından mümtâz edüp dâlâletden hıfz ile îmâna ve anlara irşâda hidâyet etdi.³³² “**Mâ dâlle şahibukum ve mâğavâ.**”³³³ âyet-i kerîmesi dañi bu âyeti mü’eyyiddir. [88^b] **Fe-emme’l-yetîme felâ tekhar. Ve-emme’s-sâ ile felâ tenhar. Ve emmâ bi-ni’meti rabbike fe-ğaddis.**³³⁴ Yetîm-i za’îfiñ mâlına galebe ve istilâdan ve faķîr-i sâ’ili men‘ u zecrden nehy etdi. Te’âlâ ve Tağaddes hâzretleriniñ ni’metini ta’dâd eyle deyu emr buyurdu. Zîrâ ni’meti zikretmek anıñ şükürdür. ‘İnde’l-ba’z ni’metden murâd nübüvvet ve tağdîşden murâd anı tebellüğüdür. Allâhu a’lem bi-murâdihî. **Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem** Efendimiz’iñ leyle-i mi’râca teşriflerini müfessirîn-i ‘izâm muğaddisîn-i kirâm tağķîk ve tedķîk edüp naşş-ı şerîf ve hadîş-i münîf ile işbât

³³⁰ Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh Eslem el-Kureşî (ö. 114/732) Tâbiîn devri Hicaz fıkıh mektebinin teşekkülünde önemli bir yeri olan muhaddis ve müfessir. Kendisinin de bir tefsîri olduğı kaynaklarda bildirilen İbn Atâ b. Rebâh’ın rivâyetleri kendinden sonra gelen Abdürrezzâk, Süfyân es-Sevrî ve Taberî gibi müfessirlerin tefsîrlerinde yer almaktadır.

³³¹ “Onlar da: Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın, dediler.” (Yûsuf 12 /95)

³³² Bu âyetin tefsîri (ed-Duhâ 93/7) için bkz. Kastallânî, *el-Mevâhibü’l-ledünniyye*, II, 594-595; Zürkânî, *Şerhu alâ Mevâhibi’l-ledünniyye*, Beyrut 1417/1996, IX, 3-11; Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn fi sîreti Seyyidi’l-mürselîn*, II, 109-110.

³³³ “Arkadaşınız Muhammed doğru yoldan sapmadı. Bâtıla da inanmadı.” (en-Necm 53/2)

³³⁴ ed-Duhâ 93/9-11

itmişlerdir. Şöyle ki otuz dört def'a mi'râc vuku' bulup otuz üçü rûhânî bir dânesi ki cesed-i şerîfiyle Ümmühânî hâne-i sa'âdetinden Mescid-i Haram'dan Mescid-i Akşâ'ya teşrîfleri ki işbu naşş ile şâbitdir.³³⁵ Münkiri mu'tlakâ tekfir olunur. Mescid-i Akşâ'dan semâvât-ı seb'aya teşrîfleri Buhârî ve Müslim'in beyân etdikleri hadîs-i mütevâtir ile şâbitdir.³³⁶ Bunun daği münkiri kâfirdir. 'Arş-ı a'zamdan teşrîfleri hadîs-i meşhûr ile şâbitdir. Bunu münkir olanın küfründe beyne'l-muḥaddişîn ihtilaf vaқи' olmuştur. Hazret-i Resûl'ün Cenâb-ı Hakk'ı rü'yeti daği hadîs-i âḥâd ile müsbetdir.³³⁷ Bunun münkiri daği kâfir olmayup mübtedi' ve ehl-i hevâ ve bid'atdır. **Ve yine** muḥaddişîn 'inde rü'yetden murâd başâr mıdır yohsa başîret midir bu bâbda daği ihtilâf-ı keşîre vuku' bulmuştur. Min evvelihi ilâ âḥîrihi ber-vech-i tafşîl zıkr u beyân olunur. "**Ḳâle'l-Ḳādî**"³³⁸ fi tefsîrihi rü'yetullâh fi'l-cümle câ'iz [89^a] idiğine delil vardır. Zîrâ taleb-i müstahîl enbiyâdan muḥaldır. Huşûşen ki cehl billâhî iktizâ eyleye. Ve li-hâzâ Cenâb-ı Hakk "**Len terânî**"³³⁹ buyurup "Len urâ" buyurmadı. **Ya'nî** Cenâb-ı Hakk'ı görmek câ'iz olmasa Hazret-i Mûsâ taleb etdiği zamânda "Sen beni rü'yet edemezsiñ" buyurmaz idi, belki "Ben görünmezim" buyurur idi. Bundan müstebân oldu ki dilediği kuluna dilediği evânda görünmek câ'iz olmuş oldu."³⁴⁰ **Ammâ** tâ'ife-i Mu'tezilî "**len**" kelimesini mü'ebbede ḥaml edüp ne dünyâda ve ne âḥiretde rü'yet olunur deyu ḥalt-ı kelâm etdiler. **Ve ammâ** Ehl-i Sünnet "**len**" kelimesini mü'ekkede ḥaml edüp cevâzına delâlet eden âyetler serd etdiler ki "**Vücûhun yevme'izin nâziratün ilâ rabbihâ nâziratün.**"³⁴¹ kavlı-i şerîfidir. "Velâkin bu kadar vardır ki Hazret-i Mûsâ hemân ol sa'atde görmek câ'iz olur zannetmiş idi. Cenâb-ı Hakk cevâbında "Şimdi göremezsiñ yâ Mûsâ!" demek idi. Hazret-i Mûsâ gelecekte görmek dilemedi ki nefy-i me'âle sarf olunur. **Ya'nî** "Gelecekte göremezsiñ." demek ola. Bu taḳdîrce cevâb su'âle münâsib oldu."³⁴² "Lâkin Seyyidinâ Seyyidu'l-küll ve Hâdiyü's-sübül şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretlerine rü'yet işbât eden zevât-ı mütekellimîniñ 'umûm kelâmında dâḥil

³³⁵ el-İsrâ 17/1.

³³⁶ Buhârî, "Salât", 349; Müslim, "İmân", 259.

³³⁷ Müslim, "İmân", 291; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'an", 3282.

³³⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286). Müfessir, Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihî. Şîraz kâdilkudâtlığı yaptığı için "Kādî" ve "Kādilkudât" diye de tanınır. İslâmî ilimlerin hemen hepsine dir birçok eser telif ederek "allâme" unvanını kazanan Beyzâvî daha çok tefsîr, kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh sahasında meşhûr olmuştur. *Envârü't-tenzîl* isimli tefsîri Osmanlı'da çok okunan tefsîrlere arasındadır.

³³⁹ el-A'râf 7/143.

³⁴⁰ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 36-37.

³⁴¹ "Yüzler vardır ki, o gün ışıl ışıl parılayacak, Rablerine bakacaklardır." (el-Kıyâme 75/22-23.)

³⁴² *a.g.e.*, II, 36.

olmaz.”³⁴³ **Ya'nî** Hâzret-i Risâlet bundan müsteşnâdır. **Ya'nî** Hâzret-i Mûsâ görmemekle sâhib-i risâlet görmemek lâzım gelmez. “**Meşelâ** havâşş-ı harem-i sulţâniden bir zât taşra çıkup erbâb-ı dîvâna “Bugün pâdişâh görülmez.” deyu haber verse bu kelâmından “Ben daği görmezem.” [89^b] demek lâzım gelmez.”³⁴⁴ Ancak Hâzret-i Risâletîñ mi'râc-ı şerîfde baş gözüyle mi gördü yoħsa gönül gözüyle mi gördü beyne'l-muħaddişîn ihtilâf bundadır. “Hâzret-i 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâdan mervîdir ki “**Men ħaddeşeke enne Muħammeden ra'â rabbehu fe-ħad a'zame'l-firyete.**”³⁴⁵ **Ya'nî** ol kimse ki saña Muħammed Cenâb-ı Ĥaĥĥ'ı gördü deyu haber vere, taħĥîĥan ol kızbi büyüdü demektir. **İmâm Nevevî**³⁴⁶ bu rivâyete cevâb verdi ki Hâzret-i 'Â'îşe rü'yetiñ vuĥû'unu ħadîş-i merfu' ile nefy etmedi. **Eger** kendiniñ ħâtırında ħadîş-i merfu' olaydı anı zıkr eder idi. Hemân âyet-i kerîmeniñ zâhirine i'timâd eyledi. Ĥâlbuki şâĥâbe-i kirâmdan ba'zısı bu kelâmda Hâzret-i 'Â'îşe'ye muħâlefet eylemişdir. Şöyle ki aşĥâbdan bir zât bir kelâm îrâd eylese aşĥâbdan ba'z-ı âĥâr aña muħâlefet eylese ol kelâm aña ĥucet olmadığına 'ulemânîñ ittifâkı vardır. Bu kelâm Hâzret-i Şiddîka'nıñ bi'z-zât kendi ictihâdıdır.³⁴⁷ Bu maĥûle umûrda şâĥâbe-i kirâmdan ittifâĥ vâĥî' olursa ol ĥavl bize ĥucet olup aña göre i'tikâd ve 'amel ederiz. Ve birinden muħâlefet vâĥî' ola ol ĥavl ĥucet olmaz.”³⁴⁸ “Velâkin İbn-i Merdûye³⁴⁹ tarîĥ-i 'Aĥâ'dan³⁵⁰ İbn 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ ĥazretlerinden “**Lem yerahu Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve innemâ ra'âhu bi-ĥalbihi**”³⁵¹ deyu rivâyet eylemişdir. Bu taĥdîrce İbn 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumânîñ işbâtıyla Hâzret-i 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhânîñ nefyin cem' etmek bunda tevfiĥ mümkündür. **Ya'nî** Hâzret-i 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâ görmedi [90^a] dediği baş gözüyle görmedi demektir. İbn 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ ĥazretleriniñ gördü buyurduğu gönül gözüyle gördü demektir. Velâkin İmâm Taberânî *Vasaı*nda İbn 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ ĥazretlerinden ricâl-i şıĥâta isnâd ile rivâyet

³⁴³ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 37.

³⁴⁴ a.g.e., II, 37.

³⁴⁵ Buhârî, “Tevhîd”, 7380; Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 3278; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 257, nr. 60.

³⁴⁶ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277). Ĥadîs âlimi ve fakih. Ĥadîs ilminde devrinin otoritesi sayılan bir ĥadîs hafızı ve Şâfiî fikhında kendisine îtibâr edilen bir âlim idi. Ayrıca Sahîh-i Müslim üzerine yapmış olduğu ĥalıřmalarla bilinmiştir.

³⁴⁷ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Beyrut 1392/1972, III, 4.

³⁴⁸ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 34.

³⁴⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. Merdûye b. Fûrek el-İsfahânî (ö. 410/1020). Ĥadîs hâfızı, tefsîr, tarîh ve coĥrafya âlimi.

³⁵⁰ Ebû Muhammed Atâ b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî (ö. 103/721) Tâbiîn devri fikh ve ĥadîs âlimleri arasında önemli bir yeri bulunan ve rivâyetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan âlim.

³⁵¹ “Ĥz. Peygamber Rabbini ancak kalbiyle gördü.” Müslim, “İmân”, 284; Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 3281; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 257, nr. 60; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, XI, 174, nr. 11421.

etmiştir ki “İnne Muḥammeden ṣallallâhu ‘aleyhi ve selleme ra’â rabbehu merrateyni merraten bi-başarihi ve merraten bi-fu’âdihi.”³⁵² İmdi kalb ile görmekten murâd mücerred huşûl-i ‘ilm değildir. Zîrâ Fahr-i ‘âlem hazretleri ‘ale’ d-devâm ‘âlim billâh idi. Belki maḫşûd, aña ḥâşıl olan rü’yet kalb-i şerîfde ḥalk olundu. Ğayrılara ḥâşıl olan rü’yet gözlerinde ḥalk olunduğu gibi demektir. Ve ‘aklen rü’yete âlet-i maḫşûsa olmak lâzım değildir. Ya’nî egerçi bi-ḥasebi’l-‘âde rü’yet göz ile olur. Velâkin Cenâb-ı Haḫḫ kâdirdir ki çeşmde vaz’ ettiği ḥâleti bir âḫar ‘uzva vaz’ ile anıyla rü’yet ḥâşıl ola.”³⁵³ “Ammâ, İmâm Kurtubî³⁵⁴ *Müfhim*³⁵⁵ ismiyle müsemmâ olan kitâbında bu huşûsda tevaḫḫufu tercîh etmiştir. Evlâ budur ki bu mes’elede bir cânibe cezm etmeyüp tevaḫḫuf edeler. Zîrâ bu bâbda delîl-i kat’î yokdur. Ve temessük olan zevâhir müte‘ârızadır her biri kâbil-i te’vîldir. Ve mes’ele-i ‘ameliyyâtdan değildir ki bunda edille-i zanniyye ile iktifâ oluna. Belki i’tikâdiyyâtdandır bunuñla iktifâ olunmaz. İllâ delîl-i kat’î ile olunur. Mâdâm ki delîl-i kat’î olmaya bir cânibe i’tikâd câ’iz değildir. Ve hâzâ ‘inde ‘ulemâ’i’z-zâhir.”³⁵⁶ Ve ammâ erbâb-ı şuhûd ‘inde “Len terânî” âyet-i kerîmesinde bir sırr-ı ‘azîm vardır ki nûr-ı Haḫḫ bu zâhir gözüne istîlâ [90^b] edüp bu dîde-i beşeriyete ol kâbiliyyeti verdikde çeşm-i ser ‘ayn-ı sır olup zâhir u bâtının ve bâtın u zâhiriñ ‘aynı olduğda bu göz ile Cenâb-ı Haḫḫ’ı müşâhedeye kâdir olur. Ve ammâ ehl-i zâhir bu ma’nâya rızâ göstermezler. Zîrâ ‘uḫûl-i mücerredeye ḥalel ve fikr-i ‘avâma i’vicâc ḥâşıl olup ta’rîfî ḥavşala-i ḥâm ervâḫdan bîrûndur. Ehl-i taḫḫik buyurlar ki “Sen sen olduğun cihetden beni görmezsiñ. Ve illâ zâtıñ zâtında ve sıfât u ef’âliñi sıfât u ef’âlimde fenâ kıldıkda râ’î ve mer’î ḫaḫîkatde ben olup ḡayriyyet mâbeyninden ref’ olduğda zâtımı müşâhede ederim” demektir. Ve li-hâzâ kâle’l-Cüneyd³⁵⁷ ḫuddise sırruhu “Ra’eytü Rabbî bi-Rabbî. Fe-kâle men ente? Fe-ḫultü ente.”³⁵⁸ *Tefsîr-i Kâşânî*’de³⁵⁹ bu ma’nâya dâl bi-işâretihi tefsîr buyurlar ki “Ḥazret-i

³⁵² Hz. Peygamber Rabbini bir kere gözü ile bir kere de kalbiyle gördü. Taberânî, *Mu’cemu’l-evsat*, VI, 50, nr. 5761.

³⁵³ Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, II, 38.

³⁵⁴ Ebü’l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 656/1258). Endülüslü muhaddis ve Mâlikî fakihî.

³⁵⁵ İmâm Kurtubî’nin *el-Müfhim şerhu Sahîbi Müslim* isimli eseri *Sahîh-i Müslim*’deki ḫadîslerin senedlerinin ve mükerrer ḫadîslerin alınmadığı bir ihtisar çalışmasıdır.

³⁵⁶ Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, II, 39.

³⁵⁷ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) Erken dönem sûfilerinden biridir. Birçok meşhûr sûfiye ders vermiş ve kendisinden sonra gelen pek çok sûfiyi etkilemiştir. Cüneyd-i Bağdâdî’in tasavvufî görüşleri, hem çağdaş sûfiler hem de daha sonraki mutasavvıflar üzerinde derin tesirler bırakmıştır.

³⁵⁸ “Rabbimi Rabbimle gördüm. Dedi ki: “Sen kimsin?” Dedim ki: “Sen!”

³⁵⁹ Tasavvufî tefsîr ve terimlere dâir eserleriyle tanınan Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Ebi’l-Ganâim Muhammed el-Kâşânî (ö. 736/1335)’nin *Te’vilâtü’l-Kur’ân* ismiyle bilinen tefsîri geniş ölçüde İbnü’l-Arabî’nin geliştirdiği kavram ve terimlere dayalı tasavvufî bir tefsîrdir. Kâşânî, İbnü’l-Arabî mektebinin yayılmasında ve anlaşılmasında önemli

Mûsâ eyyâm-ı mev'ûdeniñ 'aşr-ı evvelinde ifnâ-yı ef'âl edüp 'aşr-ı şânide ifnâ-yı sıfat ve 'aşr-ı şâlişde ifnâ-yı zât etdikde ammâ zâtında baқыıye-i beşeriyyet ıalmağla ma'a tilke'l-baқыıye ya'nî "Len tectemi'a'l-müşâhedete ma'a tilke'l-baқыıyeti" müşâhede edemezsiñ demek olur. Ammâ Seyyidinâ Seyyidü'l-küll Efendimiz ıazretleri bi'l-küllııye ifnâ-yı zât etdiğinden müşâhede-yi rü'yet müyesser oldu. **Velâkini'nzur ile'l-cebeli.**³⁶⁰ Nazar eyle sen cebel-i Tûr'a. İşâret: **Ey unzur ilâ cebeli vücûdike.**³⁶¹ **Fe-ini'stekarra mekânehu.**³⁶² Eger cebel-i Tûr mekânında müstekar olursa **fe-sevfe terânî.**³⁶³ 'An ıarıb sen beni görürsün. İşâret: **Ey fe-ini'stekarra vücûduke fi-mekânihi emkenet [91^a]** rü'yetüke iyyâye ve zâlike min bâbi't-ta'lik bi'l-muhâl.³⁶⁴ Zîrâ mâdâm ki vücûd bâkî ola müşâhede-i zât müyesser olmaz. **Fe-lemmâ tecellâ rabbuhu li'l-cebeli.**³⁶⁵ Vaqtâ ki Rabb-i Mûsâ cebel-i Tûr'a veyâ cebel-i vücûd-i Mûsâ'ya tecellî buyurduysa "**Ce'alehu dekken.**"³⁶⁶ **Ey medkûken mütelâş'en lâ vücûde lehu aşlen.** İşâret: Cenâb-ı 'İzzet vücûd-ı cebel-i Mûsâ'yı mütelâşî kıldı. **Ve harra Mûsâ.**³⁶⁷ **Ey sekağa Mûsâ 'an dereceti'l-vücûd.**³⁶⁸ **Şa'ıkan. Ey mağşııyen 'aleyhi ve fâniyen.**"³⁶⁹ İntehâ kelâmuhu.

Der Beyân-ı Rü'yetü'n-Nebî Şallallâhu 'Aleyhi Ve Selleme Fî 'Âlemi'l-Ma'nâ³⁷⁰

"**Ķale İmâm Müslim fi rivâyetihi "Men ra'ânî fi'l-menâmi fe-seyerânî fi'l-yakazati lâ yetemeşşelü's-şeytânü bî.**"³⁷¹ **Ya'nî** bir zât ki şallallâhu 'aleyhi ve sellem ıazretlerini menâmda görse tahkîk şahîh anı görmüşdür. Zîrâ şeytân şûret-i nebîye duĶûl edemez. Çünkü "Beni gören şahîh görmüşdür. Şeytân benim şûretime duĶûl edemez." demektir. Şöyle ki Resûl-i Ekrem ıazretleri fi'l-ıakîkâ ne şûretde ise şeytân ol şûrete duĶûl edemez. Yoısa şûretlerden bir şûrete girüp menâmda bir kimseye

yeri olan bir mutasavvıftır.

³⁶⁰ el-A'râf 7/143.

³⁶¹ Yani kendi vücûdunun, varlığının dağına bak.

³⁶² el-A'râf 7/143.

³⁶³ el-A'râf 7/143.

³⁶⁴ Eğer senin vücûdun mekânında kalabilirse beni gören mümkün olur. Bu muhâl olan şeyi muallak bırakmak kabîlindedir.

³⁶⁵ el-A'râf 7/143.

³⁶⁶ el-A'râf 7/143.

³⁶⁷ el-A'râf 7/143.

³⁶⁸ Yani Mûsâ varlık derecesinden düştü.

³⁶⁹ kış. Kâşânî, *Te'vilât-ı Kâşâniyye* (trc. Ali Rızâ Doksanyedi/ haz. Vehbi Güloğlu), II, 48-49.

³⁷⁰ Bu bölüm için bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 477-484.

³⁷¹ Buhârî, "Ta'bir", 6993; Müslim, "Rüyâ", 11; Ebû Dâvûd, "Edeb", 5023.

kendüyi Nebiyy-i mükerrem şüretinde göstermek câ'izdir. Hattâ dâr-ı âhirete ne şüretde teşrif buyurdularsa ol şüretde rü'yet etmek lâzımdır.”³⁷² İblîsin şüret-i enbiyâya ‘adem-i temeşşülü budur ki enbiyâ-i kirâm nûr-i İlâhî’den halk olup Cemâl ismine mazhar olmuşlardır. Şeytân cism-i nârî olup Muđill ismine mazhar olduğundan Cemâl ve Hâdî isimlerine duhûl edüp kendüsini şüret-i nebî ve sîret-i [91^b] resûlde gösteremez. Şüretten münezzeh olan Cenâb-ı Hakk şüretinde kendisini gösterüp “Ben Cenâb-ı Hakk’ım” deyu ‘âlem-i ma’nâda nice kimseleri idlâl eder. Zîrâ Muđill ismine mazhar olduğundan bu vech ile cesâret eder deyu muhakkiķün beyân buyurmuşlardır. Hafazallâhu min şerrihi, ne’ûzü bi’llâhi min ħiyelihi.³⁷³ **Fe-seyerânî fi’l-yaķazati.** Kâdî ‘İyâz³⁷⁴ ‘inde yakazada, rü’yet eder demeniñ ma’nâsı beni âhiretde rü’yet eder demektir. “İbn Battâl³⁷⁵ bu ma’nâyâ rızâ-dâde olmadılar ki âhiretde cemî‘-i ümmet Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ħazretlerini rü’yet eder. Buña cevâb verdiler ki ‘uşât-ı ümmet için bir vaķt Resûl-i Ekrem ol ümmete görünmez. Ba‘demâ görünür dedilerse de bu daĥi İbn Battâl ‘inde merdûddur.”³⁷⁶ ‘İnde’l-ba‘z yakazayı kabirde Ĥazret-i Resûl’ü görür deyu tefsîr etdiler. Ve ba‘zıları daĥi teşbîhe ħamletdiler. **Ya‘nî** bir kimse beni rûyada gördü taĥķik beni rü’yet etmiş oldu. Bâtıl deĥildir ħaķdır. “Ve yakazada beni görmüş gibi oldu “**Fe-ke’enne mâ ra’â fi’l-yaķazati**”³⁷⁷ rivâyeti daĥi bu ma’nâyı mü’eyyiddir. Ve yâĥûd İbn ‘Abbâs ħazretleri ‘âlem-i menâmda Ĥazret-i Resûl-i Ekrem’i gördükde ħâletesi olan Meymûne rağıyallâhu ‘anhâya ru’yâsın naķl etdikde ol daĥi Ĥâce-i kâ’inatıñ âyinesin yed-i ‘Abbâs’a şunduķda ol daĥi âyineye nazar etdiklerinde derûn-i âyinede şüret-i Resûlullâh’ı rü’yet etmekle işbu ĥadîş-i şerîf bu ķavle işâretidir dediler.”³⁷⁸ **Ammâ** İbn Ĥacer³⁷⁹ bu tefsîr gâyetle ba‘iddir [92^a] buyurdu. Bu ĥuşûşda bu te’vîl becâdır ki “Resûl-i Ekrem ħazretleri bir âyine-i mücellâdır ki ânda

³⁷² Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 478.

³⁷³ Allah onun şerrinden korusun. Onun hilelerinden Allah’a sığınırız.

³⁷⁴ Künyesi, Ebü’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149)’dir. Mâlikî kadısı, ĥadîs, fıkıĥ ve dil âlimidir. Çoĥu ĥadîs, usûl-i ĥadîs ve târiĥ sahasında olmak üzere pek çok eseri bulunmakta, devrinin ĥadîs imâmı olarak anılmaktadır. Ayrıca ricâlü’l-ĥadîs, kırâat ve Kur’an ilimleri, fıkıĥ ve usûl-i fıkıĥ, kelâm, ensâb, Arap dili ve edebiyatı alanlarında da söz sahibi olduĥu bilinmektedir.

³⁷⁵ Ebü’l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî (ö. 449/1057). *Şerhu’l-Câmi’i’s-Sahîh* isimli *Sahîh-i Buhârî* şerhiyle bilinen âlim.

³⁷⁶ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî* (thk. Ebû Tenîm Yâsir b. İbrâĥim), Riyâd 1423/2003, X, 460. Ayrıca bk. Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 480.

³⁷⁷ Müslim, “Rüyâ”, 11.

³⁷⁸ Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 480.

³⁷⁹ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449). Ünlü ĥadîs âlimi ve ĥâfızı. İslâmî ilimlerin pek çok sahasında eser vermiştir. Özellikle *Fethu’l-Bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî* isimli eseri *Sahîh-i Buhârî* üzerine yapılmış en mükemmel çalışma olarak kabul edilmiştir.

aşlâ küdüret olmaya. Aña nazar eden zât kendi şûretini müşâhede kıla güzel ise güzel görüne, kabîh ise kendi kabâhatin müşâhede eyleye.”³⁸⁰ Ve ‘inde’l-ba‘z, ‘aşr-ı sa‘âdetde bulunup da şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretleriniñ vech-i sa‘âdetin görmeyen ümmet hakkında ki benim zamân-ı sa‘âdetimde bulunup da beni görmeyen ‘an qarîb beni görürler ma‘nâsına maħmûldür.³⁸¹ Kâđî Ebû Bekir bin el-‘Arabî³⁸² ‘indinde şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi görmek şemâ’il-i şerîfe muţâbakatı şartdır ve illâ görmemiş olur buyurdular. İmâm Gazzâlî³⁸³ *İhyâ*’da³⁸⁴ buyururlar ki herkes derece ve kırbîyyet i‘tibâriyle rü‘yet eder. Şemâ’il-i şerîfe muţâbakat ederse derecesi ‘âlî olduğuna işâretidir. Muţâbakatdan noķşân görse derecesi nâķışdır. Meşelâ âlem-i ma‘nâda Fahr-i kâinat hazretlerinden bir kelâm istimâ‘ edüp ol kelâm sünnet-i şerîfe muvâfık ise şaħîhdir. Muħâlîf olursa ol ħalel, sâmi‘ cânibindedir. Ėazretiñ zât-ı şerîfin görmek ħaķdır ve muħalefet ve noķşân vâķi‘ olursa gören kimsenin ħâlidir. Ba‘z-ı ‘ulemâ buyurmuşdur ki Resûl-i Ekrem hazretlerini pîr şeklinde görmek ħâyet-i şulĥe delâlet eder. Ve şâb şûretinde görmek muħârebeye delâlet eder. Güzel şûretde görmek gören kimsenin a‘mâl-i ĥasenesine delâlet eder. A‘zâ-yı şerîfinden birin noķşân görmek ‘amelinde noķşâna delâlet eder. “İbn Mansûr³⁸⁵ *Risâle*’sinde [92^b] beyân eder ki Şeyĥ Ebu’l-‘Abbâs hazretleri³⁸⁶ Ravza-i Muţahhara’yı ziyâretde “Eĥzellâhu bi-yedike yâ Aĥmedu!” deyu nidâ buyurdular. Ya‘nî “Yâ Aĥmed Cenâb-ı Ėaĥķ dest-gîriñ ola!” demekdir.”³⁸⁷ “*Avârifü’l-ma‘ârif*”de³⁸⁸ mezkûrdur ki ‘Abdulĥâdir Geylânî hazretlerinden ĥikâyet etmişdir ki “Resûl-i Ekrem tâ baña tezevvüc eyle demeyince ben tezevvüc etmedim” buyurmuşlar.”³⁸⁹ Ve yine zıkr ederler ki “Bir gün câmi‘-i şerîfde ħâl-i yaķazada gördüm, ‘Yâ büneyye cemâ‘ate va‘z u naşîĥat eyle!’ deyu fermân buyurdularsa ben daĥi cemâ‘ate va‘z eyledim.” buyururlar. Bu taķdîrce bunu münkir

³⁸⁰ Bâķî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 481-482.

³⁸¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî* (tsh. Muhammed Fuâd Abdülbâķî-Muhibbüddîn el-Hatîb), Beyrut 1379/1959-1960, XII, 385.

³⁸² Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148). Endülüslü Mâlikî fakihlerinin önde gelenlerinden biridir. Dinî ilimlerin hemen her alanında eser neşretmiştir.

³⁸³ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111). Eş‘arî kelâmcısı, Şafîî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiĥi eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

³⁸⁴ Gazzâlî’nin başta tasavvuf ve ahlâk olmak üzere fikh, kelâm gibi ilimlere bilhassa amaçları bakımından yeni yaklaşımlar getiren önemli eseri.

³⁸⁵ Safiyyüddîn İbn Ebî Mansûr.

³⁸⁶ *Meâlimü’l-yakîn*’de belirtildiĥine göre bu isim, Ebu’l-Abbâs b. Kastallânî’dir. Ebû Bekr Kutbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Kastallânî (ö. 686/1287). Ėadîs ĥâfızı, fakih ve mutasavvıf.

³⁸⁷ Bâķî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 482.

³⁸⁸ Sünnî süfliĥin tanınmış temsilcilerinden Şehâbeddîn es-Sühreverdî’nin (ö. 632/1234) süfliĥin esaslarını anlattıĥı tasavvufa dâir eseri.

³⁸⁹ Sühreverdî, *Avârifü’l-maârif*, II, 288; Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 215; Bâķî, *Meâlimü’l-yakîn*, I, 483.

olan kimse bundan hâlî değildir ki evliyânın kerâmetin taşdıķ eyleye yâ eylemeye. Eger taşdıķ eylemez ise anıyla bahş câ'iz değildir. Eger taşdıķ eyleyse kezâlik mübâhaşeniñ lüzûmu yokdur. Zîrâ evliyâ-i kirâm 'âlem-i 'ulvîde ve süflîde nice nesneyi hârik-i 'âde tarîķi ile müşâhede ederler. Anların gözlerinden hicâb zâ'il olup eşyâ münkeşif olur. Keşf tarîķiyle Hâce-i kâ'inat Efendimizi müşâhede ederler. Bu tarîķ ile kelâm-ı şerîfin daħi istima' ederler. "Bedrüddîn hazretleri"³⁹⁰ rü'yet mes'elesinde buyurmuşdur ki bu huşûş evliyâ-i kirâma vâķi' olduğu gibi mütevâtir olmuşdur. Lâkin bu hâl ba'zılarına vecd ve muķârabe 'âleminde vâķi' olur. Gözlerin kıparlar müşâhede ederler. Zîrâ kendilerine bir hâl gelir ki ol hâl ki 'ibâre ile zabt olunmağa kıabil değildir. İşbu rü'yetde daħi merâtib tefâvüt üzeredir. Ekşeri râvîlerinde ğalať vâķi' olur ve ğayr-i mu'temed kimselerden kızb daħi câ'izdir. Bu taķdîrce [93^a] Resûl-i Ekrem'i yaķazada baş gözüyle görmek fâsid idüĝi delâ'il-i 'uķûl ile idrâk olunur. Zîrâ lâzım gelir ki ba'de'l-irihâl kıabr-i şerîfinden ħurûc edüp tarîķde mürûruyla ħalk ile mükâleme eyleye kıabr-i şerîfi cesed-i şerîfinden hâlî kıala. Nâs mücerred hâlî kıalan kıabr-i şerîfi ziyâret ederler bu ki nâ-ma'ķüldür. 'Aķıl kıabûl edecek şey' değildir. İmâm Kıurtubî daħi bunun fesâdına işâret edüp ednâ 'aķlı olan bunu söylemez, huşûşan ki fi zamâninâ baş gözüyle gördüm diyen şahşı 'uķâlâdan ħiķbir ferd taşdıķ eylemez. Ammâ şulehâdan ender-i nâdir riyâzet ve mücâhede ile kendi murâķabeleri 'âleminde kıalb gözüyle müşâhede ma'nâsını kimse inkâr eylemez. Bu daħi vaķt-i hâle ğoredir. Zîrâ bunda daħi vera' şartdır. Ekl u şurbde ğâyet perhîz lâzımdır. Bu taķdîrce "**Fe-seyerânî fi'l-yaķazati**" buyurulduĝunun ma'nâsı benim müşâhedemi taşavvur eyler daħi nefsinı benim 'indimde hâzır olmaķ menzilesine tenzîl eyler. Bir ħayşiyetle ki âdâb u sünenim dâ'iresinden ħurûc etmez. Minhâc-ı şerî'at ve tarîķatim üzere sülûk eyler demek olur. Şeyh Ebu'l-'Abbâs el-Mürsî³⁹¹ rahmetullâhi 'aleyh "Lev ħacebe 'annî Resûlallah şallallâhu 'aleyhi ve sellem tarfete 'aynin mâ 'adedtü nefsi müslimen."³⁹² deyu buyurduĝu mü'evveldir. **Ya'nî** "Resûl-i Ekrem hazretleri tarfetü'l-'ayn miķdârı benden mestûr ve ğâ'ib ola idi ve ben Resûlullâhi müşâhede kıılmayaydım kendimi müslim 'addetmez idim." demektir. Ehdel hazretleri³⁹³

³⁹⁰ Ebû Muhammed Bedrüddîn Hüseyin b. Abdırrahmân b. Muhammed el-Hüseyinî el-Alevî (ö. 855/1451) "Kutbü'l-Yemen" lakabıyla tanınan büyük dedelerinden Muhammed el-Ehdel'den dolayı İbnü'l-Ehdel olarak anılmış olan Yemenli âlim.

³⁹¹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ömer el-Ensârî el-Mürsî (ö. 685/1287). Şâzelî şeyhi.

³⁹² Kastallânî, *Mevâhibü'l-Jenünniye*, II, 376; ed-Dimeşķî, *Sübütü'l-Hudâ* (thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Ma'vaz), Beyrut 1414/1993, X, 467.

³⁹³ Bedrüddîn b. Hasan el-Ehdel.

bu kelâmı Ebu'l [93^b] 'Abbâs'dan ba'de'l-hikâyet bunda tecevvüz vardır deyu bunuñ emşâli kelâm meşâyih-i kirâmdan vaqi' olur. Hazret-i Şeyh'in murâdı "Eger hicâb ve gaflet ve nisyân ile maħcûb ve mestûr olaydı andan kalbim bir lahza ğâfil olaydı kendimi müslümân 'addetmez idim." demekdir. Yoħsa rûh-ı şahşıyyesinden maħcûb olmak ma'nâsı murâd deĝildir. Zîrâ ol muhâldir deyu buyurdu."³⁹⁴ V'allâhu a'lemu bi's-şavâb.

Der Beyân-ı Fazîlet-i Şalât u Selâm 'Alâ Rûhi Muhammed 'Aleyhi's-Selâm

"Ma'lûm ol[a] ki Ebû Dâvûd naħlinde Ebû Hureyre rağıyallâhu 'anh hazretlerinden mervîdir ki kâle Resulullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem "**Mâ min müslimin yüsellimu 'aleyye illâ reddellâhu 'aleyye rûhî hattâ erudde 'aleyhi's-selâm.**"³⁹⁵ Ya'nî "Ümmet-i aşhâbımdan bir mü'min ve müslim-i muvaħhid baña şalât u selâm eyleye elbette Cenâb-ı Haħk ve Feyyâz-ı Muħlak hazretleri rûh-ı pür-fütûhumu baña redd ü i'âdeye emr u fermân buyurur. Ben daħi ol ümmetimiñ şalât u selâmını aña redd ederim ve ol vech ile memnûn olurum." demek olur. **Ve yine** İbn Ebî Şeybe rivâyetinde Ebû Hureyre rağıyallâhu 'anhu hazretlerinden merfû'an rivâyet eder ki "**Men şallâ 'aleyye 'inde kabrî semi'tühu ve men şallâ 'aleyye nâ'iben bellağathu.**"³⁹⁶ Ya'nî "Baña kabrim nezdinde ümmetimden bir zât şalât eyleye ben anı sema' ederim ve dıĝer ümmetim daħi baña âhirden nâ'ib olup şalât eyleye, ol şalât baña vâsıl olur." demekdir. Bu ma'nâda şek ve şübhe yokdur ki enbiyâ 'aleyhimü's-selâmıñ hayâtları şâbite ve müstemirredir. Huşûşen ki Faħr-i 'alemiñ hayâtı sâ'ir [94^a] enbiyâdan etemm ü ekmel ola. Ebû Dâvûd hadîşinde "**İllâ reddellâhu rûhî**" lafz-ı şerifinden bu muhâlif ma'nâ fehm olunmasın. Zîrâ bundan murâd dâ'imâ redd-i selâm itmek şübûtiyle vaşf-ı hayât şübûtunu i'lâmdır. Hâşılı sebebi müstemirr ve dâ'im olmak hasebiyle müsebbibi daħi müstemirr u dâ'imdir. Hiç bir ân yoktur ki ânda melâ'ike ve ins u cinden Seyyid-i kâ'inât 'aleyhi efdâlü't-tahıyyât hazretlerine şalât ü selâm olunmaya. Belki her ânda nice biñ maħalden şalât ü selâm olunur. İmdî lâzım gelir ki aşlâ hayatdan hâlî olmaya. Evliyâ-i 'izâmndan birine su'âl etdiler ki Faħr-i 'alem hazretleri kendine meşâriħ ve meĝarib-i arzdan şalât u selâm verenleriñ selâmların ne ğüne reddeyleyler. Ol daħi

³⁹⁴ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 483-484.

³⁹⁵ Ebû Dâvûd, "Menâsik", 2041; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 477, nr. 10815, Taberânî, *Mu'cemu'l-evsat*, III, 262, nr. 3092; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân* (thk. Abdulalî Abdülhamîd Hâmid), Riyad 1423/2003, III, 139, nr. 1479.

³⁹⁶ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, VI, 170, nr. 8812; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, III, 140, nr. 1481.

Ebû't-Tayyib'in³⁹⁷ bu ebyâtı ile cevâb verdi:

[Bahr-i Kâmil: Müstef'îlün Mütefâ'îlün Mütefâ'îlün]

Ke's-şemsi fi vasa'ti's-semâ'i [ve nûruhâ]

Yağsi'l-bilâde meşârikan ve meğariben³⁹⁸

Ya'nî güneş gibidir ki vasa't-ı semâda тұrur, daği nûru meşriķ ve mağribde olan cem'î-i bilâdı ihâta eyler demekdir. Nitekim 'Azrâ'îl 'aleyhi's-selâm vaķt-i vâhîdde yüz biñ rûh kabz eyler. Bir kabz bir kabza müzâhim olmaz, cümlesine vâşıl olur. Ma'a zâlike yine Cenâb-ı Hakk'a tesbîh ve takdîsine meşğûldür. Cenâb-ı Fahr-i 'âlem daği ber-hayât olup Cenâb-ı Hakk'a 'ibâdete meşğuldür. Hiţâb-ı Hakk'ı sema' eder. İbn Müseyyeb³⁹⁹ rağıyallâhu 'anhu eytdiler ki "Bir gün vaķt-i şalât-ı zuhûr taķarrüb etdikde Ravza-i Muţahhara'dan ezân istima' etdim ba'dehu iki rek'at namaz kıldım, ba'dehu ikâmet iştdim [94^b] öyle namâzın edâ eyledim. Hattâ İbn Kuteybe dedikleri zâlim Medîne-i Münevvere'yi hişâr etdikde her namâz vaķti geldikde kabr-i muķaddesden ezân ve ikâmet semâ' olunup üç gün üç gece mürûr edince böylece vâķi' oldu." deyu rivâyet eder."⁴⁰⁰ **Münâvî** merhûm bu hadîs-i şerîfi İmâm Ahmed ve Taberânî ve Ebû Dâvûd ve Beyhakî, Ebû Hureyre rağıyallâhu 'anh hazretlerinden rivâyet ederler⁴⁰¹ ki hadîs-i şerîfin müfâd-ı zâhirîsi her bir şalât u selâm eden ümmet-i merhûmeniñ şalâtı yegân yegân 'arza-ı ravza-i mu'aţţara olunur ve rûh-ı füyûz-ı fütûh-ı Hazret-i Fahr-i dü dâreyniñ zât-ı 'âlîlerine i'âde kılınarak taraf-ı bâhirü's-şereflerinden her bir ümmet şalâthân u selâm 'inâyet buyurulur demekdir. Ve bu hadîs-i şerîfde tevehhüm olunan eşkâl ref' olunur ki Fahr-i kâ'inâtiñ rûh-ı şerîfleri mufâraķat etmemekle kabr-i münevverlerinde dâ'imâ ahyâdırlar. Ve li-hâzâ redd-i selâm için i'âde olunan rûhdan murâd zıkr-i melzûm ve irâde-i lâzım tarîķiyle mecâz-ı mürsel olarak nuţķdur. Enbiyâ-i 'izâm 'âlem-i kabirde ahyâl-i melekût ile meşğûl olduklarından bi'l-fi'l nâtiķ değil iseler de bi'l-ķuvve nâtiķdırlar. Ve redd-i selâm için me'zûnen 'ani'r-Rabbi Te'âlâ şânuhu bi'l-fi'l nuţķ ederler. Bu şûretde bir ânda Ravza-i Muţahharaya 'arz-ı selâm ümmetden

³⁹⁷ Ebû't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu'fi el-Kindî el-Mütenebbî (ö. 354/965). En meşhûr Arap şâirlerinden biridir. Özellikle methiye tarzında yazdığı şiirleri ile yaygın bir şöhrete sâhiptir.

³⁹⁸ Kastallânî, *Mevâhibu'l-Iedünniyye*, III, 599.

³⁹⁹ Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 94/713). Medine'nin meşhûr yedi fakihinin (fukahâ-i seb'a) en önde gelenidir.

⁴⁰⁰ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 452-453.

⁴⁰¹ Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, V, 467, nr. 7986.

hâliye olmayup belki bir ânda hesâba gelmez şalâvât ‘arz olunmağla hadîsin zâhiri delâlet eylediği i‘âde-i ‘âdiye müstahîl olmağla dâ’imâ rûh-ı beden bâkî olması [95^a] muktezî olur. Bu ise “**İllâ reddellâhu ‘alâ rûhî**” kavlı-i şerîfine muhâlifdir. Ve redd-i rûh daği şallallâhu ‘aleyhi ve sellemiñ ravza-i enverlerinde hayy olmamalarını müsted‘îdir. Ne ân ki böyledir. Bu taqdirce hâtıra burası gelirse “Ba‘de’l-irtihâl enbiyânın ervâh-ı şerîfleri kabr-i enverlerinde cesed-i şerîflerinde dünyâda olduğu hâlet üzere midir yâhûd a‘lâ-yı ‘illiyinde midir yâhûd cây-ı vâlâ-yı dîgerde midir?” deyu su‘âl olunursa **el-cevâb**, ervâh-ı enbiyâ için cezmen bir maqarr-ı mu‘ayyen ta‘yîn olunmayup ancak ahyâlardır ve ecsâdları kubûrlarındadır. Ve hayâtlarının derecesi hayât-ı şühedâ derecesiniñ fevkinde olarak tâ‘atullâhda telezzüz için namâz kılarak Qur‘ân okurlar ve tesbîh ederler. Bu vech ile ‘inde’llâhda fazîletleri ziyâdelenir deyu i‘tikâd olunmak vâcibdir. Ve ‘ibâdet-i mezkûrları telezzüz kaçdıyla olduğundan âhîret dâr-ı teklîf değıldir deyu i‘tirâz daği vârid olmaz. Kemâ kâle ‘aleyhi’s-selâm “**el-Enbiyâ’u ve’l-evliyâ’u yuşallûne fî kubûrihim**⁴⁰² **kemâ yuşallûne fî buyûtihim.**” Ve’l-murâdu bihi eş-şalâtü’l-cismâniyyü. Ve kâle ba‘zuhum er-rûhâniyyü. **Ey lâ bi-erkâni’l-ma‘lûmeti ve lâ bi-ef‘âli’l-mahşûseti.** Fe’fhem.⁴⁰³ **İmdî** bu şûretde kubûrlarında ecsâd-ı şerîflerinde ervâh-ı tayyibeleri olmak ve kabr-i şerîflerinde oldukları hâlde hâriq-i ‘âde tarîkıyle ‘âlem-i mülk ü melekûtda seyrân ile mütene‘im olup ba‘dehu Cenâb-ı Hakk Feyyâz-ı Muṭlak dilediği vakitte kubûrlarına ‘avdet [95^b] eylemeleri ve ecsâd-ı şerîfleri kabr-i enverlerinden bilâ-rûh Cenâb-ı Hakk’ın hîn-i meşiyetine kadar ahyâ olmak ve ervâh-ı şerîfleri a‘lâ-yı ‘illiyin ve yâhûd Refîk-i A‘lâ ve yâhûd Firdevs veya dîger maqâm-ı mu‘allâda olmak şıklarından her birisi câ’izdir ki bu cevâza aḥbâr-ı şahîha delâlet edüp mezkûrâtdan birisi bi’l-ḥuşûş maqarları olup âhîretde olmamasını muktezî değıldir. Zîrâ ervâh-ı mukaddesleriniñ bir hâlden dîger hâle naķilleri câ’iz olduğu ve yâhûd rûhuñ şe’n-i bedene muğâyir bir şe’ni olduğu içindir ki rûh mekân-ı mezkûrâtdan birisi olduğu hâlde kabr-i sa‘âdetlerinde redd-i selâm eder. İşbu cevâzları daği İbn Kâyyim⁴⁰⁴ ve İmâm Süyûtî risâlelerinde beyân buyurmuşlardır deyu rivâyet eder. **Ve daği** Seyyidinâ Seyyidü’l-küll şallallâhu ‘aleyhi ve sellem leyle-i mi‘râca

⁴⁰² el-Bezzâr, *Müsned*, XIII, 62, nr. 6391/ XIII, 299, nr. 6888; Ebû Ya‘lâ el-Mavsîlî, *Müsned*, VI, 147, nr. 3425; Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, V, 467, nr. 7986.

⁴⁰³ “Peygamberler ve velîler evlerinde olduğu gibi kabirlerinde de salât ederler.” Buradaki salâtın murâd salât-ı cismânîdir. Bazılarına göre ise salât-ı rûhânîdir. Yani bilinen rükun ve fillerle yapılan salât değıldir.

⁴⁰⁴ İbn Kâyyim el-Cevziyye. Künyesi, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimeşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350). İslâm ilimlerinin birçok alanında eser vermiş Hanbelî âlimi.

teşrîflerinde seyyidinâ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmı kabır-i şerîflerinde namâz kılar oldukları hâlde müşâhededen soñra Mescid-i Akşâ’da sâ’ir enbiyâ ile kendülerine iktidâ eylediklerin rü’yet etdiler. Ba’dehu semâ-ı sâbi’ada anları ve sâ’ir enbiyâ-i ‘izâmı rü’yet edüp müşâhabet kıldılar. Ve işbu zıkr olunan aqvâl ve ehadîs-i şahîhanın medlûlûdür. Fahr-i kâ’inât Efendimiz’in Ravza-i Muṭahharaları muṭlakâ üç günden veyâ kırk günden soñra zât-ı şerîflerinden hâlî olduğuna dâ’ir olan ehadîs yâ za’ife ve yâhûd mevzu‘ veyâ bâtıladır. Her ne kadar elsine-i nâsda o maḳûle aḥbâr-ı mevzû’aya [96^a] ve bâtılaya istinâd etdilerse de anlara ta’vîl ve temessük câ’iz değıldir ki za’fı ve te’vîliyle bile. “**Ene evvelü men tenşakḳu ‘anhu’l-‘arza**”⁴⁰⁵ hadîs-i şahîh ile Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmın Mısır’da olan ravza-i şerîfesinden Şâm-ı Şerîf’de olan âbâ-i kirâmı maḳbere-i münevverlerine naḳl olunduğı hadîs gibi enbiyâ-i kirâmın kabır-i şerîflerinde beḳâsına delâlet eden ehadîs-i şahîhaya mu’arız olamaz. “**Ve yine Buhârî-i Şerîf** naḳl etdiğı üzere kâle ‘aleyhi’s-selâm “**Ravzatün min riyâzi’l-cenneti**.”⁴⁰⁶ buyurmuşdur. **Ya’nî** “Mevzi’-i şerîf bi-‘aynihi cennete naḳl olunup cennet ravzalarından bir ravza ola ve yâhûd anda ‘ibâdet etmek şâhibine cennetde bir ravza verilmek îcâb eder.” demek ola. Mercûdur ki iki vech bile vâkı‘ ola. Zîrâ mâbeyninde münâfât yokdur. Bu daḳi câ’izdir ki el-ân riyâz-ı cennetden bir kıṭ’a ola bunda ḥikmet-i ḥafiyye Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri ‘ilm-i Rabbânide sebḳat etmişdir ki cemî’-i maḳlûkâtın eşrefi ola. Ve her şey’ ki ona nisbet eylemesi ola, ol şey’ kendi cinsi üzerine tafḳîl olunur. Vaḳtâ ki meşiyet-i ilâhîye iḳtizâ etdi ki anın bir beyti ola ve bir minberi ola. Ḥâce-i kâ’inât ḥazretleri minberle beyt-i şerîf mâbeyninde keşret-i telezzüz buyura. **Ya’nî** mevzi’-i mezkûra gelüp gitmesi çokça vâkı‘ ola. Zamân-ı hicretten ḥîn-i irtihâl-i beḳâyaya varınca ol mevzi’-i pâkde tâ’ât ve ‘ibâdete mülâzemet ve devâm eyleye lâzım gelür ki şeref ve menziletde kendü cinsinden [96^b] olanın cümlesinden terfî‘ ede. Ḥattâ “**Ravzatün min riyâzi’l-cenneti**” ola. Bu cihetden ol mevzi’-i muṭahhara mevâzi’-i mescidden sâ’irinin üzerine tafḳîl olunmuşdur. Ve mescid-i şerîf mevzi’i ṭaşrada olan mevâzi’den tafḳîl olunmuşdur. Ve nefsi-i Medîne-i Münevvere sâ’ir bilâddan mufaẓẓal kılinmışdır.”⁴⁰⁷ Bâ-ḥuşûş vücûd-i sa’âdeti mess eden türâb-ı şerîf ‘arş u kürsden eḳaldır deyu ‘ulemâ ittifaḳ etmişlerdir. Gerçi ṭıyn-ı sa’âdet beyt-i şerîfden ḳabz olunmuşdur. Velâkin ṭûfân-ı

⁴⁰⁵ “Kıyâmet gününde yerin kendisinden ilk yarılacağı yani kabri ilk açılan kimse ben olcağım.” Buhârî, “Husûmât”, 2412; Ebû Dâvûd, “Sünne”, 4673; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 3148; İbn Mâce, Zühd”, 4308.

⁴⁰⁶ Buhârî, “Cum’a”, 1195; “Hac”, 1888; “Rikak”, 6588; “İ’tisâm”, 7335.

⁴⁰⁷ Bâkî, *Meâlimü’l-yakîn*, II, 454.

Nûh'da türâb-ı şerîf ol Ravza-i Muṭahhara'da qarâr-gîr olmağla efdâliyyet ol mevzi'-i muṭahharaya tahşîş olunmuşdur. Vücûd-i sa'âdet dîger türâba vaz' olunup muktezâ-yı 'aql ol türâb daḥi sâ'ir türâbdan efdal olmağ lâzım gelirdi deyu su'âl mündefi' oldu. "**Ba'dezâ** ma'lûm ola ki Ravza-i Muṭahhara'yı ziyâret etmek a'zam-ı tâ'at ve eşref-i 'ibâdetden ma'dûddur. Bunun ḥilâfına mu'tekid olan şahş Cenâb-ı Hakk'a ve Resûl'üne ve cemâ'at-i müslimîne muḥâlefet edüp ribka-i İslâm'dan münḥali' olmuşdur. el-'ÿyâzû bi'llâhi Te'âlâ. İmâm Mâlik 'inde ziyâret-i kabr-i şerîf vâcibdir deyu itlâk etmişdir. Ammâ Kâḍî 'ÿyâz ziyâret-i Ravza-i Muṭahhara sünen-i mürselînden bir sünnet-i mecma'un 'aleyhâ ve bir fazîlet-i mergûbun fihâdır deyu beyân etmişdir. Dâreḳutnî rivâyetinde İbn 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ ḥazretlerinden mervîdir ki "**Men zârenî vecebet lehu şefâ'atî**"⁴⁰⁸ [97^a] buyurmuşlar."⁴⁰⁹ "İcmâ'-ı müslimîn bunun üzerinedir ki ziyâret-i Ravza-i Muṭahhara müsteḥab ola. İşbu ziyâret daḥi 'umûm ve ḥuşûş üzere maṭlûb idiği şâbitdir. Ba'z-ı 'ulemâ her ne kadar tâ'ife-i nisânî ziyâretine cevâz vermeyüp mekrûhdur deyu zâhib olmuşlar ise de 'ale'l-ittifâk ta'zîmen li-şânihi ricâl ile nisâ beyninde fark yokdur deyu fetvâ-yı şerîf vermişlerdir."⁴¹⁰ "**Ma'lûm** ol[a] ki Cenâb-ı Hakk ve Feyyâz-ı Muṭlak, Resûl-i Ekrem ḥazretlerinin şefâ'ati sâyesinde cennet-i a'lâya duḥûlümüzde a'zam-ı na'ım-i cennet ve etemm-i lezâ'îz-i dâru'l-kerâmet müşâhede-i cemâl-i Rabb-i 'izzet ve mütâla'a-i vech-i kerîm-i ḥazret-i aḥadiyyetdir. Cemâl-i kemâl 'adîmü'l-mişâldir ki hîç âferîdenîñ âyîne-i taşavvurunda cilve-ger olmağ muḥâldir. Ol zamân ki ehl-i îmân qarîn-i rahmet-i Rahmân ve mazhar-ı 'inâyet-i Yezdân olup ravza-i rıḍvâna duḥûl edeler. Ḥazene-i cennet envâ'-ı iclâl ve i'zâm ile karşu gelüp "**Selâmun 'aleyküm [ṭibtüm] fe'dḥulûhâ ḥâlidîne**"⁴¹¹ deyu taḥiyyet ve ikrâm edeler. Cenâb-ı Hakk cânibinden "**Selâmun 'aleyküm 'ibâdi lâ ḥavfun 'aleykümü'l-yevme ve lâ entüm taḥzenûn.**"⁴¹² ḥiṭâbıyla ḥil'at-i sūrûr ve şâdmânî erzânî buyurula. **Ba'dehu** Cenâb-ı Hakk, "Yâ 'ibâdî, bugün size in'âm ve iḥsânım ḳudreti küşâdedir, benden ne dilerseñiz dileñiz!" deyu buyura. Anlar daḥi "Yâ Rab, Cenâb-ı pâkinden murâd-ı 'âcizânemiz dîdâr-ı şerîfîñ görmek ve ravzâ-i rızâna ermekdir." derler. Cenâb-ı Hakk daḥi beşâret buyurup "**Şâd [97^b]** oluñ ki ben sizden râzî oldum." diye andan ref'-i ḥicâb

⁴⁰⁸ "Kim beni ziyâret ederse şefâatim ona vâcib olur." Dâreḳutnî, *Sünen*, III, 334, nr. 2695.

⁴⁰⁹ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 447.

⁴¹⁰ *a.g.e.*, II, 448.

⁴¹¹ "Selâm size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya." (ez-Zümer 39/73.)

⁴¹² "Ey kullarım! Bugün size korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz de." (ez-Zuhruf 43/68.)

edüp tecellî kıla, hemân ehl-i cennet cemî'an secdeye varalar. Cenâb-ı Hakk "Ey kullarım! Başınızı secdeden ref'eylen secde mahalli değildir, ben sizi da'vetden murâd rubûbiyetim müşâhede-i didârim ile muğtenim olasız diye. Yâ 'ibâdî! Sizden cemî'-i vech ile râzî oldum." buyurdukdâ ehl-i cennet daği "Elhamdü li'llâhi'llezî ezhebe 'anne'l-hazene inne rabbenâ leğafûrun şekûr."⁴¹³ deyu hamd u şenâ eyleyeler."⁴¹⁴

Şi'ir:

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün]

Fakîhâ zann ile da'vâ-yı burhânı neylersin

Bedîhî lafzile zâ'il olan îmânı neylersin

Uşûlile furû'un aşl u faşlın etmeyüp idrâk

Edât-ı mübhemiñ vaşfında istihsânı neylersin

Mevâlî vü müderris kâdî-i şehri olmakdır maṭlab

Bu yüzden tâlib-i dünyâ olup 'unvânı neylersin

Nefî' virmez 'ulûm-ı mâsivâ eylediñ taḥşîl

Cidâl u imtiḥân u 'ilm-i bî-'irfânı neylersin

Gider eşkâl-i naqş-i mâsivâyı levḥ-i ḥâtırdan

Derûnuñ şafḥasında şûret-i bî-cânı neylersin

Mu'allim ḥâne-i idrâkiñi sedd eyle ey ḥâce

Bu bâzâr-ı ta'alluḡda tehî dükkânı neylersin

Râsimâ mekteb-i 'irfâna gel meşḡ it sebaḡ ḥân ol

Sevâd-ı ḥâme-i ser-şafḥa-i şıbyânı neylersin

İşbu eş'ârdan murâd fakîhiñ ilmîne daḡl u ta'arruḡ, ḥâtıra ḥuṭûr etmeye, murâd irşâda irâ'e-i tarîḡdir. Çünki 'ulûm-ı şer'iyye 'ilm-i tefsîr, 'ilm-i ḥadîs, 'ilm-i fıkıhdır. 'Ulûm-ı mezkûru taḥşîlden maḡşad Cenâb-ı Hakk'a ḡurbiyyetdir. Bu ḡurbiyyete daği

⁴¹³ "Cennette şöyle derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nîmet verendir." (Fâtır 35/34.)

⁴¹⁴ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, II, 495-496.

muvaḥḥak olmak zevâhiri sâlifü'l-beyân ulûm-i şerîf ile mühezzebe, bâtını 'ulûm-i ḥaḳîkatle müteḥallî, derûnu mâsivâdan müteḥallî bir [98^a] nâtîka mevḳûfdur ki ulûm-i selâşeniñ ma'nâ-yı bâtının nuḥka getürüp faḳîh-i mezbûr, şûret-i zâhirin 'alâ ḥasebi'l-'amel tezyîn ve derûnu daḥi gıll u gışdan tebriye birle kıdem-i ḥaḳîkate ḳadem başırsın. Faḳîhâ, sen deme ki erbâb-ı ḳulûb hep gitdi ve 'aşḳ şehri vîrân oldu. Dirâyet-i faḳîhâneñiz olmadı mı ki cihânıñ her gûşesinde bir Şems-i Tebrîzî vardır. Lâkin ḳanı Monlâ-yı Rûm gibi bir faḳîhi cevher-şarrâf ki miḥekk-i dânişle ceyb-i cânında doḳuduḡu gevherin bilüp ve anı almaḡa nesi var ise vere.⁴¹⁵ İşbu ḳazıyye feḥvâsınıñ kemâl-i keşfi bu ḥikâye-i mergûbeye mevḳûfdur. Şöyle ki ol dürer-i ma'ârifin şadeḫi ve zülâl-i âb-ı ḫayât-ı tevḫîdin zarḫi, küşte-i ḫançer-i hünerin temyîzi, a'nî bihi Ḥazret-i Şeyḫ Şems-i Tebrîzî çünki ma'ârifden künûz-i ilâhî[ye] vâşıl, letâyifden rumûz-i sûfiyyeye nâ'il ve merâm oldu. Murâd eyledi ki bu genci defn etmeḡe bir künc-i kâfi ve bu dürr-i yetîmi derc ḳılmaḡa bir şadeḫ-i şâfi bulup anda ızmâr ede. Çünki bu niyyet ve merâm üzere ḫıṭta-i Tebrîz'den seyr ederek vilâyet-i Rûm'dan Konya nâm şehri Karaman'a ḳadem-rencîde olup teşriflerinde 'ârifâne şehri mezkûruñ etrâf u eknâfin temâşa ederken nâḡâḫ manzûr-ı 'ayn-ı velâyetleri bir merd-i monlâ-yı faḳîh-i nâbûda teşâdüf etdikde nâşiyesinde feḳâhet kemâle resîde olup naḫvîlik daḥi vech-i sa'âdetinde ḫuşûl-pezir olmaḡla maḫvîlik daḥi derûnundan zâhirine leme'ân eder. Şûreti cübbe-i destâr ile pür, ester-i mâriyâne [?] süvâr olup [98^b] öñünce merd-i ḡâşîye-vâr sa'âdet-şi'âr ve yemîn u yesârında merdümân-ı salâḫ-ı âşârlar ve tuḡyân-i naḫvi cûş edüp cereyân u ḳaṭarât ile rikâb-ı feḳâhetinde nice mevâlî birle vaḳâr üzere seyr u ḫareket ederler. Çünki Ḥazret-i Şems mevâlî-i mûma-ileyhimden bir zât-ı 'âlîden istifsâr etdiler ki "Bu zât-ı ḳadr-i 'âlî ḳanḳı eşcârın ḫaṭîbi ve ḳanḳı medreseniñ bülbülü ve ḳanḳı tekkeniñ 'andelîbi ve ḳanḳı naḫlin eşmârı ve ḳanḳı mürşidiñ şaydı?" **el-Cevâb** şehri Konya enfâs-ı ḳudsiyyesi sofrasından şeb'ân-i şa'bân olmuş bir ferd-i fâzıl ve 'âlim-i 'âmil, yedinde yed-i beyzâyı ḫâvî 'aşâ-i şu'bân, a'nî bihi Monla Celâleddîn er-Rûmî, İbni Sultânü'l-'ulemâ'i'l-Belḫî, ḫâlen sa'âdetle medrese-i siyâdet-medâr ve dirâset-enverde zümre-i tâlibîne ta'lîm-i 'ulûm-i dîniyye bed' etmeḡe 'azîmet ederler. Ḥazret-i Tebrîzî'niñ nûr-i velâyetle ḫâtır-ı nûr fâtırlarına bu lâyh oldu ki "Âyâ bizim

⁴¹⁵ "Me gû ashâb-ı dil reftend ve şehri aşḳ şod ḫâlî
Cihân râ pür Şems-i Tebrîzest merdî kü çü Mevlânâ"

"Deme ki ashâb-ı dil bu şehirden gittiler ve aşḳ şehri boş kaldı. Cihân Şems-i Tebrîzî'lerle doludur, Mevlânâ gibi er neredede?" İsmâil Ankaravî, *Minhâcü'l-fukarâ* (haz. Sâfi Arpaḡuş), s. 435.

mağsûdumuz olan sîne-i şâfi iştîyâk-ı vâfi der-âgûşumuza kâfi bu ola mı? Ve ‘acabâ Şems-i Tebrîz bunuñ gibi evc-i ‘azametde olan hümâ-şânı hażîz-i meskenetde dâma sala mı?’” deyu tefekkür ve mülâhaza ederken rikâb-ı sa‘âdetlerince bir kaç haţve giderken der-‘akâb ahz-ı ‘inân edüp eyitdi: “Ey Hażret-i Monlâ-yı Rûm ve ey kâşif-i müşkilât-ı huşûş ve ‘umûm Cenâb-ı zât-ı şîme-i melâ’ik-ıudsîlerinden bu müşkiliñ ħalline cevâb-ı şavâb ricâ-mend olunur ki Hażret-i Muhammed Muhtâr büzürkest yâ Bâyezid-i Bisţâmî büzürkest?” Hażret-i Mevlânâ min külli’l-vücûh [99^a] evlânâ bu eşkâl-i mûcib-i kelâli gûş-i hûşîyle sema‘ etdikde füc’eten ‘itâb-âmîz ile ahz-ı ‘inân edüp “Ey dervîş-i ‘ayş bu ne cây-ı eşkâldir ki eydürsin ve henüz yâdına gelüp ma‘lûm-ı feţânetiñ olmadı mı ki Bâyezid, Hażret-i Faħr-i dû-cihânîñ ħırmen-i ma‘ârifinden bir ednâ dâne-çîn ve bâb-ı maţbah-ı semâhatinden cüyende-i nân bir miskîn-i kemterdir.” Ol demde Hażret-i Şems ifâde-i merâm eyledi ki “Yâ Mevlânâ ne‘am öyledir, velâkin sebep nedir ki Hażret-i Seyyidü’l-beşer Şeffî-i rûz-i mahşer evc-i ‘azametde zirve-i aqşâda iken izhâr-i ‘aczkılıp ve cebhe-i i‘tizârı tıyn-i mezellete vaz‘ edüp “**Lâ uhşî senâ’ en ‘aleyke ente kemâ eşneyte ‘alâ nefsike**”⁴¹⁶ buyurdular ve Bâyezid hażîz-i denâ’etde ve meskenet-i ahkârında kâ’in iken “Sübĥânî mâ a‘zame şânî.”⁴¹⁷ deyu cevelân ve deverân eyledi?” Çünki Hażret-i Mevlânâ dervîş-i zî-fünûnuñ kelâm-ı kimyâ-yı sa‘âdetlerinden bûy-i müşk-i ma‘ârifî şemm edüp eyitdi: “Ey dürr ü mürşid-revîş kadem-rencîde buyurup ħalvet-ĥâne-i faķîre teşrîfe raġbet edilürse cevâb-ı şavâb ile reyyân olup biz daĥi kudûmünüz ile müşerref oluruz.” deyu “İn ci’te leylem gece gelürseñ, fe’l-beytü ĥâlî hem oda tenhâ.” gûyân olup ol daĥi “Kad ecî’u nehâran gündüz gelürem, fe’l-fu’âdu ‘ârî, hem gönül de edhâ” deyu ĥidmet-i dirâset edâ olduĥdan soñra sa‘âdet-ĥânelerine ‘azîmet etdiklerinde Hażret-i Şems tâlîb-i cevâbı ĥâzır bulup buyurdular ki “Ey Şems-i Tebrîzî, Hażret-i [99^b] Ĥâce-i kâ’inât ‘aleyhi eşrefü’s-şalavât Efendimiziñ ‘ilmi bir baħr-i bî-kerândır ki fużalâ-yı ümmetden, küberâ-yı cemâ’atden bir ferd-i ferîd sâĥiline vâşıl olup nihâyet u ġâyetinden ĥaber vermedi. Ammâ Bâyezid vücûd kûzesin ol deryâya bırakıp toldukda ĥavşala-i ħalbi müteĥammil olmayup ‘ulûm-i Muhammediyyeniñ cümlesine vâriş olmaķ zannıyla kûze-i [vü]cûdu ġulġul edüp “Sübĥânî mâ a‘zame şânî” lâfin urup cevelân eyledi. **Ammâ** Hażret-i Risâlet sefîne-i vücûd-ı şerîflerin deryâ-yı

⁴¹⁶ “Sana hakkıyla senâ etmem mümkün deġildir; ancak sen kendini hakkıyla bildiġin için, kendi kendine senâ edersin.” Müslim, “Salât”, 222.

⁴¹⁷ Kendimi tenzih ederim, benim şânım pek yücedir.

vaḥdete ğark edüp ve kaṭresin ummâna ulaşıdırmağın vücûd-ı pür-cûdundan eşer gösterüp hazmen li-nefsihi “**Lâ uhşî senâ’u ‘aleyke**” i’tirâfın verdi.” Ol demde Ḥazret-i Monlâ-yı Rûm’uñ işbu muḳaddemât-ı müsellemesinden nüṣḥa-i maḳbûle zuhûr etdi.⁴¹⁸ Şems-i Tebrîz ḥidmetlerinde müşârun ileyhiñ cevâbından “**en-Nâsu ma’âdinü ke-ma’âdini’z-zehabi ve’l-fizzati**”⁴¹⁹ mışdâkınca bûy-i isti’dâd şemm edüp ve şafâ-yı nihâdından kâbil-i irşâd olduğı ma’lûm olup lâ cerem bunuñ gibi hümâ-yı hümâmı şikâr etmek arzûsunda olup min ba’d dâne-i kelimât-ı şevk-engîz ve teveccüh-i tâm-ı dil-âvîzler ile dâm tarîķine şalmaḳ arzûsunda binâ-i ‘aşḳ ber-ḳarâr ve serîr-i muḥabbet üstüvâr olsun deyu kâ’ide-i şayyâdın ve mürġ-i dili şayd etmek üzere Ḥazret-i Şems-i Tebrîz’i ḥıṭṭa-i Rûm’dan pervâz edüp sa’âdetle cânib-i Tebrîz’e süvâr oldular. **Vaḳtâki** Ḥazret-i Mevlânâ min külli’l-vücûh [100^a] evlânâ pâ-yi taleb ile ḳarar ḳılmayup Cenâb-ı Şems-i Tebrîz’den dûr oldu ise şahn-ı şahrâya düşüp ne âyendeden bir şân ve ne revendeden nişân tıydu. Resm-i talebde cüst u cûy edüp ol ḥadde bâliġ oldu ki bir şahş Mevlânâ’ya dese ki “Ḥazret-i Şems’i falan mevzi’de gördüm” cübbe vü destârın müjde verir idi. Ḥattâ ol mertebeye vâşıl oldu ki kütübḥânelerine ‘ankebût perde-dâr ve bûmiyân pâsbân olmuş idi. İşbu ğazel vird-i zebânları olup mânend-i ‘andelîb feryâd ederler idi.

Ġazel

[Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün]

Düşelden mekteb-i ‘aşḳa unuttum ders ü fetvâyı

Girüp meyhâne-i deyrde yañıldım zühd ü taḳvâyı

Göñül levḥinde yazaldan maḥabbet nâmesi şeyḫim

Görünmez çeşmime evrâḳ seçemez âġ u ḳarayı

O olup fermânına maḥkûm esîr oldu dil-i ‘aşḳıñ

Maḥabbet kâtibi anda yazaldan ḥûn-ı tuġrâyı

⁴¹⁸ Benzer bir anlatım için bk. Abdurrahman Câmî, *Evlîyâ Menkıbeleri* (haz. Süleyman Uladağ, Mustafa Kara), İstanbul 2011, s. 611-612; Derviş Mahmud Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, (haz. Hüseyin Ayan, Gönül Ayan, Erdoğan Erol), Konya 2007, s. 57.

⁴¹⁹ “İnsan gümüş ve altın madeni gibi bir madendir.” Müslim, “Bir”, 160; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 560, nr. 10956; el-Bezzâr, *Müsned*, XV, 393, nr. 9013.

Gözüm yaşı gibi gönlüm revândur bî-ķarâr oldu
Arar maķşûdunu bulmaz gezer bî-ķâre her câyı

Gehî yanmaķdayım gâhî ġarîķ-ı baħr-i hicrânım
Duħânım göklere çıķdı başıım yerlerde arayı⁴²⁰

Bu tarafından Mevlânâ'nın ne pâ-yi ķarârı ve ne bir firârı olduġu nûr-i velâyetle Ĥazret-i Tebrîz'in ma'lûm-ı cenâbları oldu ise Őefķat-i Şems ġurûŐ edûp cânib-i Mevlânâ'ya ġaber irsâl buyurdular ki "Mevlânâ Şemsi yine maṭla'ından taleb etsün ve Şehr-i Tebrîz'de bizi maħalle-i dÛrÛġ zenânında ya'nî yalancılar maħallesinde taleb etsün ki bizim mesken ve me'vâmız orasıdır." Āünkü bu ġaber-i sÛrÛr-encâm sem'î-âlîlerine vâsıl oldu. Hemândem cânib-i Tebrîze Őitâb edûp [100^b] pâ-bÛrehne yÛrÛyÛp işbu mazmûnu vird-i zebân eyledi.

Beyt

[Fe'ilâtÛn Fe'ilâtÛn Fe'ilâtÛn Fe'ilÛn]

Őulasam kâse-i ķeŐmimle n'ola yollarını
Ģarazım bu ki dÛrr ile mercân ola⁴²¹

EŞnâ-yı râhda sefer meŐaķķatinden âh u feryâd edûp dÛdmânı kÛngÛre-i âsmâna Şu'ûd eder idi.

[Fâ'ilâtÛn Fâ'ilâtÛn Fâ'ilâtÛn Fâ'ilÛn]

âŐıķam dırsen belâ-yı âŐķdan âh eyleme
âh edûp aġyârı esrârından âġâh eyleme

âŐķ sultânı ne fermân itse ġöŐter inķıyâd
İctinâb itme teneffÛr ķılma ikrâh eyleme⁴²²

Ĥâşılı Őedd-i raħl edûp hemândem seyr-i cÛz'iyyede ġıttâ-i İrân'a vâsıl olup

⁴²⁰ Şemseddîn Sivâsî, *Divân* (haz. Recep Toparlı), Sivas 1984, s. 133. *Divân*'da son beyitteki "ġarîķ-i baħr-i hicrânım" ibaresi "ġarîķ-i ķeŐm-i giryânem" olarak ġeçmektedir.

⁴²¹ İkinci mısradâ eksiklik var.

⁴²² Fuzûlî, *Hadîkatü's-süedâ* (haz. Şeyda ġüngör), Ankara 1987, s. 79.

“Kandedir bunda dūrûğ-zenân maħallesi?” deyu su’âl etdikde herkes suħriyye edüp gülüşdüler. Etrâf-ı eknâfi devr ederken “İzâ taħayyertüm fi’l-umûri fe’ste’inû min ehli’l-kubûr.”⁴²³ mışdâkı yâdına gelüp gûristâna revân olup ervâh-ı muħaddesden bu ħuşûşa istimdâd edüp seyr ederken görürler ki bir gûr-ħânede bir zât-ı şerîf ku’ûd edüp envâr-ı rûyı gûristâna ziyâ vermiş. Diğkatle nazâr kıldıkda görürler ki Ĥazret-i Şems-i Tebrîz ne Tebrîz belki âfitâb-ı heme ve şehr-i dîn. Der-‘aķab ihtiyâr-i rûy-i zilleti pâ-y-i ‘izzetlerine vaz’ edüp eyitdi.

Şi‘ir:

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

**Şükr kim oldum müşerref devlet-i dîdârına
Dîde-i ħûnbârımı açdım gül-i ruħşârına**

**Olmadı zâyi‘ ‘adem menzillerin kaç’ etdiğim
Vâşıl oldum pertev-i ħurşîd-i ‘âlem-tâbına**⁴²⁴

Resm-i mülâkât ‘alâ aħseni’l-ħâlât edâ olunduğdan soñra tebessüm-künân buyurdular ki “Yâ Mevlânâ! Ne ‘aceb ğalať etdiñ maħalle-i ma‘hûdeyi yañıldıñ dūrûğ maħallesi işbu gûristândır ki bunda yatanlar işbu diyârıñ taht u sarâyı ve mezârı [101^a] u ħurâsı bâğ u bostân belki şahrâ ve fezâsı hep benimdir deyu da‘vâ edenlerdir. Bu cümleniñ şâhibleri maħkeme-i ħazâ ve ħaderde mâlikü’l-mülke maħşûş “**Li-meni’l-mülk**”⁴²⁵ ħitâb-ı müste‘âbı müste‘bân olduğda şimdi bunlarıñ kızbleri zühûr edüp ħâmûş olmuşlardır. Ba‘dezâ vârişlerine intikâl eyledikde anlardan ba‘zıları daħi şer‘-i şerîfde şu benimdir şu seniñ deyu niza‘ ve diğeri daħi tarîķatde hem seniñdir hem benim deyu hem-cihet olup ittifâķ etmişlerdir. **Ammâ** anlar ki ħaķîķatde ne seniñdir ne benim deyu “**Limeni’l-mülkü’l-yevme li’llâhi’l-vâħidi’l-ķahhâr.**”⁴²⁶ âyet-i bâħiretü’ş-şâni yâdlarına getürüp temellüklerin ferâmûş ile mâsivâyı derûnlarından iħrâc, cânib-i tecrîde yüz tuťup ħalaş-yâb olmuşlardır.” deyu buyurduğdan soñra Ĥazret-i Şeyħ,

⁴²³ “Bir mühim işinizde şaşıp hayrette kalırsanız kabir ehline gidiniz, yardım isteyiniz.” Aclûnî, *Keşfü’l-ħafâ*, I, 97, nr. 213.

⁴²⁴ Fuzûlî, *Ĥadîkatü’s-süedâ*, s. 182-183. *Ĥadîkatü’s-süedâ* da son beyitteki “âlem-tâbına” ibaresi “pür-envârına” şeklindedir.

⁴²⁵ “Bugün hükümrânlık kimindir?” (Mü’min 40/16.)

⁴²⁶ “Kahhâr olan tek Allah’ındır.” (Mü’min 40/16.)

Mevlânâ'nın hüsn-i ihtîşâsın ve âyîn-i irâdetinde şıdık u hulûşın şafha-i ruhsârından okuyup cebhe-i pür-envârlarından tutup ve Mevlânâ daği nuhâs-ı kalbin kimyâgere teslîm etdi ise lâ-cerem Hâzret-i Tebrîz daği hazâyin-i himmetlerin fethe âgâz ve bâb-ı iksîri bâz edüp 'atıyye-i mâ lâ yuhşâlarına mazhar kıldılar ki nâgâh gedâ iken şâh ve şâh iken pür-intibâh olup gâhî iftihâr ve gâhî terennüm edüp işbu ebyâtı gûyân olur oldular.

Müstezât

Yek çend pey-i zînet u zîver geştem
Der ehl-i şebâb
Yek çend pey-i dâniş u defter geştem
Kerdîm hisâb
Çün vâkıf ez în cihân-i ebter geştem
Nağşîst der-âb
Terk hem kerdîm kâlemler geştem

Zideştî-yi bî hodî mî âyem
Ez vezn-i âdâb dûrem

[101^b] Cünûn ger künem ey şehri-yâr
Ez hûş ma'zûrem ve'z gûş geştem⁴²⁷

Ey fakîhâ bezm-i belâda câm-ı 'aşk-ı şehâdet nûş etmeğe henüz saña nevbet gelmemişdir. 'An qarîb sen daği "elestü"⁴²⁸ hîfâbın gûş edüp bu şerbet-i 'aşkdan nûş edüp ol demde şıkket-i vücûddan fâriğu'l-bâl olup zümre-i 'uşşâka mülhâk olmağla murâdıñca bu hân-ı 'aşkdan naşîb alsañ gerekdir.

Li-muharririhî:

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Kulağıma geldi Hâkık'dan bir nidâ
Yandı maıv oldu bu **Râsim** gedâ

⁴²⁷ Bir müddet gençlik eğlencelerinde gösteriş ve servet peşinde oldum. Bir müddet de ilim ve tedris peşinde oldum, birlikte hesap gördüm. Bu cihanın su üstündeki bir nakış gibi olduğunu görünce ondan kesildim. Böylece onu terk ettim, kalender oldum. Bensizliğin sahrasından geliyorum, âdâb ölçüsünden uzağım. Eğer bir mecnûnluk gösterirsem akıldan mazûrum, iştikten de geçtim.

⁴²⁸ el-A'râf 7/172.

Fedâke ebî ve ümmî yâ ceddâ
Dönmenem ‘aşkıñdan neye döneyim
Derd-i firâkıñla başdan yanayım

[Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün]
Göñül bir sîne ister ki firâk oduna yanmışdır
Ki şerha şerha olmuşdur yanup derd-i dilârâyı
Eger Rûm’uñ revânında görürsem ben dilârâyı
Revânına revân idem Semerķand u Buĥârâyı
Vücûdum nây gibi şurâĥ şurâĥ olsa da âh etmem
Maĥabbetden dem urdum belâ dedim belâ-râyı

‘Âşıkam ma‘şûkam rûy-i şem‘âneyem
Çi pervâyem ger aparsa şâh mârâyı

Hikâye

Leylâ’nıñ ĥaymesi her ne mevzi‘a rezk olsa Mecnûn zî-fünûn. “Rü’yetü’l-
ma‘şûk nârun taĥruķu’l-‘âşıkâ ĥayşü ra‘â”⁴²⁹ mışdâķınca lâ cerem maĥfice ĥayâl-i Leylâ
ile ķanâ‘at kılup Leylâ tarafından olan serv yâ şanavber yâ ümmü’l-ĥaylân-ı bürîde
nazar edüp Leylâ’nıñ el-yevm lâ cerem buña nazarı toķunmamışdır deyu anıñ rü’yetin
ĥanîmet bilüp evķât-güzâr edinür idi.

Rubâ‘î

[Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ûlün]
Budur ‘uşşâķ içinde de‘b ü ‘âdet
Ki olmaz rü’yet-i ‘âşıkâ tâķat
[102^a] Velî âşâr ile edüp tenessüm
Ķılur mir‘atde ‘aks ile ķanâ‘at

deyu bu efķâr-ı ‘amîķa ile seyr u temâşâ ederken nâĥâĥ bir şaĥşa teşâdüf edüp eyitdi:

⁴²⁹ Ma‘şûkun görölmesi gördüğünde âşığı yakan bir âteştir.

“Ey Mecnûn-ı tâbi‘u’z-zunûn! Bunda tenhâ ve yalnız ne turursun, Leylâ bundan rihlet edeli çend rûz oldu.” Çün Leylâ’nıñ rihlet haberi sem‘ine vâsıl olduğda hemân-dem gönül mürğu kafesden uçdu. Rihlet tedâriğın görüp bir nâkaya süvâr olduğda çendân ki cânib-i Leylâ’ya teveccüh eder ol nâka-i ‘âkka ‘aksine gider. Çünki süvâr ile revâne olmadı, hemân nâkadan nüzûl edüp ve zimâm-i nâkayı destine alup cebren yürüdü. Ve bir mesâfe kaç‘ edüp bi’z-zarûre ‘ar‘arı [?] gitdi ol nâka-i miskîn enîn ü hazîn ederek Mecnûn’uñ yedinden halâş olup maqâm-ı evvele geldi. İşbu hâl üzere kerrât ve merrât ‘ukûs-ı haţavât vâkı‘ olduğda Mecnûn-i hayret-füzûn gördü ki nâka-i za‘ifeniñ beççesi hânede bağı ve bunca enîn ü hazîn andan imiş.

Beyt

[Bahr-i Tavîl: Fe’ûlün Mefâ’îlün Fe’ûlün Mefâ’îlün]

Hevâ nâkatî halfî ve quddâmi’l-hevâ⁴³⁰

Ve innî ve iyyâhâ le-muhtelifâni⁴³¹

Ve bu hayretde tefekkür ederken hamîyyet-i ‘aşk-ı Leylâ kalb-i kâlibına bunu ilkâ eyledi ki “Ey Mecnûn-i bî-ğayret ve ey za‘if-i bî-hamîyyet! Bu ne himmetsizlikdir ki bir hayvân-ı lâ-yefhem beççe arzusiyüçün bu kadar serkeşlik edüp seni maşşûd-i ‘azîzinden alıkoya ve sen anı bu kâr üzere râm etmeyesin.” **Ba‘dezâ** yine nâkaya süvâr olup tâziyâne-i himmet ve savta-i gayretle bir miqdâr tilkâ’-i medyen-i maşşûda teveccüh etdikde [102^b] nâka-i ‘âkkanıñ yavrusu muhabbeti yine galebe edüp ve bi’z-zarûrî seyri ma‘kûs tutup kendü hevâsına tâbi‘ oldu.

Beyt

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Ey felek bir gün benim re’yimle devrân etmediñ

Derdi çok verdiñ velî [bir] derde dermân etmediñ

Hîç menzilde benim muhlîşlerim cem‘ olmadı

Ki bir engîz ile ol cem‘i perîşân etmediñ⁴³²

⁴³⁰ Metinde yer ikinci “hevâ” kelimesi fazladır.

⁴³¹ Devem ardına gitti, aşk ise benim önümdedir. Ben ve o, bu hususta ihtilâf üzereyiz.

Lâ cerem Mecnûn-ı ğayret-füzûnuñ fikret-i himmeti buña muncerr oldu ki bi'l-âhare nâkadan geçe ve piyâdece maqşûd tarafına uça. Bu vech ile ol Mecnûn-i âgâh-ı sırr-ı kâf u nûn dedi ki “Ey nâka-i engîz! İkimiz de dü ‘âşıkız ben Leylâ’ya sen beççeye. ez-Zıddâni lâ-yectemi‘ân.”⁴³³ deyüp kendüsini nâka-i ‘âkqadan bir sengistân maħalle atdı. Gördü ki üstühânı şikestelenmiş, kadem-rencîde ve re’si mecrûh ve cebhesinden dem-i gülgûn revâdedir. **Eyitdi** “Ey Leylâ gerçi pâyim şikeste ve üstühânım inkisârda ve demim revân olmuş ise de yine muħabbetiñ cismimde mânend-i kan ve bedenimde rûh-i revândır.”

Beyt

[Bahr-i Basît: Müstef’ilün Fe‘ilün Müstef’ilün Fe‘ilün]

Yâ rabbî lâ-teslubbennî ħubbehâ ebedâ
Fe-yerħamullâhu ‘abden kâle âmînâ⁴³⁴

[Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün]

Ölem bir gün yatam bin yıl tenim türâb ola küllî
Muħabbet koķusu gele yıl esdikçe mezârımdan
Yârîñ ayrılığı yekdir benim kâlbimde muħkemdir
Yayılr cisme kan gibi çıkıp gitmez tamârımdan

İşte tob u çevğân gibi yüzüm üzerine payton tekerleği gibi ħuzûr-i ‘işmetiñe deħâlet eylerem deyu yuvarlanarak gitdikde nâgâh gördü ħıyâm-ı Leylî rûz-i rûşen gibi nümâyân olmuş. Ol demde şâd u ħürrem oldu. **Nükte-i ħafiyye:** Mecnûn’dan murâd ‘ârif-i billâh, Leylâ’dan murâd muħabbet-i Mevlâ, [103^a] nâkadan murâd cism, beççeden murâd ‘alâ’iķ-i dünyâ, sengistândan murad şalţanât-ı cihân, şikesteden murâd nâsiñ inķita‘-ı rağbeti. Çünkü Mecnûn nâkadan fâķaya ve dürüstlükden şikesteliğe tenezzül etmedikce seferi ğâyetine ve seyri nihâyetine vâşıl, rü’yet-i ħıyâm-ı Leylâ’ya kârînu’l-‘ayn ve zû merâm olmadı. ‘Âşık-ı şâdik daħi varın vermedin, mecâzî yârîñ terk

⁴³² Fuzûlî, *Hadikatü’s-süedâ*, s. 287.

⁴³³ İki zıt bir arada olmaz.

⁴³⁴ Rabbim! Beni onun sevgisinden sonsuza dek ayırma! Allah bu duâya âmin diyerek rahmet etsin. Kays b. Mülavvah, *Divânü Mecnûni Leylâ* (thk. Yûsuf Ferhat), Beyrut 1412/1992, s. 197.

etmedin yâr-i haqîkîye vuşlat müyesser olamaz. **Ya‘nî** nâka-i cism-i cândan geçmedin ve muhâlif olan nâka-i cismden uçmadın enfüs ve âfâkda maḥbûb nedir anı bilmedin, maḥbûb-ı haqîkî yolunda sa‘y-i vücûd ve bezl-i mevcûd ve şarf-ı makḍeret etmedin, Haḳḳ’a vâşıl olmak ḳatı müşkildir.

Beyt

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Haḳḳ’a vâşıl olmak istersen ḥalka menfûr olmadan
Pâdişâh ḳonmaz sarâya ḥâne ma‘mûr olmadan

Lâyiḥa-Nuş u Pend Der Haḳḳ-ı Nefs-i Emmâre

Ey nefis! Cenâb-ı Haḳḳ’ın saña iḥsân buyurduḡu rızḳ-ı maḳsûma ḳanâ‘at edüp Mün‘im’e teşekkür eyle, hiçbir ferdiñ şervetine ve devletine ḥased eyleme. Razînâ ḳismete’l-Cebbâr’ı⁴³⁵ vird-i zebân eyle.

Beyt

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Rızḳ için çekme ḡamı “**naḥnu ḳasemnâ**”⁴³⁶yı gözet
Ḳula i‘lâma ne ḥâcet der-i Mevlâyı gözet

Kimseye zûlm ve te‘addî eyleme. Zûlm ile herkesiñ aḳcesini alup saraylar bünyâd eyleme. Zûlm ile ma‘mûr olan ‘adl ile olur ḥarâb. Perdedârı ‘ankebût olup bayḡuşa vîrân eyleme. **Rivâyet** olunmuşdur ki, Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleriniñ mübârek dest-i şerîflerinde bir çûb [103^b] pâresi olup âniñla istiyâk ve hem gürûh-ı münâfikîniñ ḳulûblarına ilkâ-yı rev‘ eder idi. Cibrîl-i Emîn nâzil olup

⁴³⁵ “Razîynâ ḳismete’l-Cebbâri finâ
Lenâ ‘ilmun ve le’l-a’dâ’i mâl
Fe-inne’l-mâle yefnâ ‘an karîb
Ve inne’l-‘ilmu bâkin lâ yezâl”

“Ḳismet-i Cebbâr’a râzî olmuşuz
Bizlere verdi ulûm a’dâya mâl
Mâl-ı dünyâ fânîdir çok olsa da
İlm-i Hak bâkîdir ol bulmaz zevâl”

Hazret-i Ali Divânı (trc. Müstakimzâde Süleyman Saadeddîn Efendi), İstanbul 1981, s. 484-485.

⁴³⁶ “Dünyâ hayâtında onların maişetlerini aralarında biz taksim etdik.” (Zuhuf 43/32.)

“Yâ Muhammed! Dest-i mübâreğîñizde olan çûb pâre ile ümmetiñ kulûbunu kesr u rev‘ u ru‘b ile memlû eylediñ.” deyu haber virdi. Yâ nefis sen ki me‘mûriyyetiñde zu‘afâ-i ra‘iyyetiñ perde-i nâmusların hetk ve hûnların rîzân ve hânelerin harâb ve mâlların ahz eylediğîñ hâlde ‘acabâ rûz-i mahşerde hâlin nice olur? **Yine** Mekhûl’den⁴³⁷ rivâyet olunur ki Resûl-i Ekrem’iñ taraf-ı bâhirü’s-şereflerinden min gayr-i ‘amd bir a‘râbiye tırnağ pâresi işâbet eyleyüp kışâş da‘vâ olunduğda Cibrîl-i Emîn nâzil olup “Yâ Muhammed! Cenâb-ı Hakk seni cebbâr u mütekebbir ba‘ş eylemedi” dedikde der-‘ağab a‘râbiyi da‘vet ve benden kışâşîñi ahz eyle buyurduklarında a‘râbî “Yâ Resûllullah zât-ı nübüvvet-me‘âbiñize helâl eyledim idi matlûb eylemem” dedikde Hâce-i kâ’inât a‘râbiye du‘a-i hayr eylediler.⁴³⁸ **Yine** rivâyet olunur ki bir vâlî ve hâkim yoğdur ki umûr-i müslimînden bir şey’ kendüye tefvîz oluna illâ yevm-i kıyâmetde yedleri rakabelerine rabt olarak gelüp nârdan bir köprü üzerinde tevķîf olunduğdan soñra köpri-i mezkûr ol hâkimi bir mertebe tahrîk eder ki mecmû‘-ı a‘zâsı birbirinden tefrîk olup muhâsebesi rü‘yet olunur. **Eger** ihsânı zuhûr ederse necât bulur. **Eger** seyyi‘âtı zuhûr ederse ol şırât pâre pâre olup nâr-ı cahîme dâhil olup yetmiş sene ta‘zîb olunur. Revâhu Ebû Zerr radıyallâhu [104^a] Té âlâ ‘anhu. Yâ nefis! Bu dâr-ı fenâ bir kârgâh-ı emti‘a-i a‘mâldir ki âmed u refit eden nâsdan ba‘zısı yarın rûz-i pâzâr-ı kıyâmetde râbiğ ve kendüye nâfi‘ kâlâ-yı hulûş tamğa-yı a‘mâl-i hayriyye istiğşâl ve istiğşâb ve naql-i çâr sûy-i mülk-i ‘uğbâ etmekle iktisâba sûd-i bî-pâyân eder. Ve ba‘zısı daği merdûd sûd-ı kerân-ı mahşer ve kendüsine ziyân u zarâr olacak palâspâre-i seyyi‘âtı cem‘ u naql ile ‘azm be-dergâh-ı ‘uğbâ eder. Yâ nefis! Eger sen bu gürûhdan olduğñ hâlde iğbâl-i serî‘u‘z-zevâl-i dünyâ-yı çend rûze ile gürûru hâlinde bağteten giriftâr-ı ser-pençe-i ecel olmağla sermâye-i sa‘âdet-i ‘uğbâ olacak nuğûd-ı hasenâtdan mahrûm ve melûm olarak bu ‘âlem-i fânîden gûzerân ve a‘zâr-ı vâhiye mağbûl olmayacak dîvân-ı ‘adl-‘unvân-ı Hazret-i Hâkim-i Mutlak’a revân olup cem‘ eylediğîñ seyyi‘âtı zebânî-i cehenneme bâ-defter-i müfredât teslîm eylesiñ. Yarın irtihâl-i huğûr-ı Rabb-i ‘izzet ve ‘azamete geldikde saña zâd-ı râh-ı âhîret olacak zâyi‘ haseneye sa‘y u ihtimâm ve bezl u cûd u ikdâm ile bu sûğ-ı fânîde bezl-i nuğûd-ı ‘ömr-i nâzenîn ederek pâzâr-ı ‘uğbâda kâsid olan kâlâ-yı ma‘yûb ve varğa-i hevl-nâki îcâb edecek seyyi‘âta harîdâr olursañ şimdiden

⁴³⁷ Ebû Abdillâh Mekhûl b. Ebî Müslim Şehrâb b. Şâzel eş-Şâmî ed-Dımeşkî el-Hüzelî (ö. 112/730). Tâbiîn fakihî. Yaşadığı dönemin önemli fakihleri arasında yer almıştır. Ayrıca, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermiştir.

⁴³⁸ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 367, nr. 7943; Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, IX, 506.

bunları fikr u mülâhaza edüp ceres-i ecel feryâd etmeden kendine bir hışn-ı metîn ve penâh olacak, hâliñe çesbân bir cây tedârik kıl ki becâ olsun. Yoħsa bu gidiş ve bu reviş seni ‘âkıbet bir varṭa-i hevl-nâke ve bir gül-i ka‘r-ı câha düşürüp derûn-i [104^b] çâhda ta‘zîb olsañ gerekdir. İntehâ. Muħaddişîn-i kirâm şemâil-i şerîfi ħadîş-i merfu‘dan ma‘dûd kılmışlardır ki velîkin Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden kavlen ve fi‘len ve taḳrîren şudûr etmemişdir. ‘An ‘Amri’bni’l-‘Aş ve huve ħadîşün şahîħun. “İnne’llâhe Te‘âlâ ħaleķa Âdeme min ḳabzatin.” “Min” müte‘allikatün bi-ħalkın fehiye ibtidâ’iyyetün. Ey ibtede’e ħalkahu min ḳabzatin. “Ḳabezahâ min cemî‘i’l-arzi.” Ey min cemî‘i eczâ’ihâ. Ev el-murâdu enne ‘Azrâ’ile ‘aleyhi’s-selâm ḳabezahâ ħaḳḳaten bi-emrihi Te‘âlâ. Fe-lemmâ erâdellâhu Te‘âlâ ħalka Âdeme fe-emerallâhu Cibrîle li-ḳabzi türâbi Âdeme. Fe-lemmâ erâde ḳabzahâ fe-tazarra‘a’l-arzu min ḳabzihâ in kâne’l-insânü yaħluķu minnî ve ene ekûnu sebeben bi-‘işıyânihi fe-yekûnû’l-insânü ‘âşıyen bi’llâhi Te‘âlâ yefsukı ve yefcuru ve yaḳtulu ‘alâ fevkî fe-yağzabullâhu Te‘âlâ bî. Ve ene eħûfu mine’llâhi Te‘âlâ. Fe-race‘a Cibrîlü minhâ, tazarra‘a ilallâhi. Fe-emerallâhu bi-Mikâ’ile ve İsrâfile ke-zâlike tazarra‘ahumâ fe-race‘â ilallâhi Te‘âlâ. Şümme emerallâhu ‘Azrâ’ile fe-ḳabeza ‘Azrâ’ilü’t-türâbe min cemî‘i’l-arzi kezâ kezâ.⁴³⁹ **Ḳâle** İbn ‘Abbâs ḳabeza ‘Azrâ’ilü türâbe Âdeme ‘aleyhi’s-selâm min eḳâlîmi’d-dünyâ. Fe-re’suhu min türbeti’l-Ka‘beti ve şadruhu min türbeti’d-Dehnâ’i ve baṭnuhu ve zahruhu min türbeti’l-Hindi ve yedeyhi min türbeti’l-meşriķı ve ricleyhi min türbeti’l-mağribi. **Ve ḳâle** gayruhu uħiza min sittîne nev‘an min envâ’i’l-arzi min türâbi’l-ebyazi ve’l-esvedı ve’l-aħmeri ve’l-aşferi ve gayrihim mine’l-elvâni.⁴⁴⁰ “**Fe-câ’e benû Âdeme ‘alâ ḳadri’l-arzi.**” Ey ‘alâ nev‘ihâ ve ṭab‘ihâ. “**Câ’e minhumu’l-aħmeru ve’l-ebyazu ve’l-esvedu.**” Ey fe mine’l-beyzâ’i min levnihi ebyazün ve mine’l-ħamrâ’i min levnihi aħmerün ve mine’s-sevdâ’i min [105^a] levnihi esvedün. “**Ve beyne zâlike**” ey min cemî‘i’l-elvâni. “**Ve’s-sehlu**” ey el-leyyinü’l-münḳâdi. “**Ve’l-ħaznü**” bi-fethi’l-ħâ’i’l-

⁴³⁹ “Allâh Teâlâ, Âdem (a.s.)’ı topraktan yarattı.” Burada ‘min’ yaratma ile bağlantılıdır ve ibtidâiyyedir. Yani onu (Âdem’i) yaratmaya bir tutam toprakla başladı. “Yeryüzünün her tarafından aldırđı topraktan.” Yani arzın bütün kısımlarından. Ve yahut bundan murâd Azrâil (a.s.)’ın, Allah Teâlâ’nın emri ile aldđı topraktır. Allah Teâlâ Âdem (a.s.)’ı yaratmak istediğinde yeryüzünden onun toprağını alması için Cebrâil’e emretti. Cebrâil yerden toprak alacağı zaman arz bundan Allah’a sđıandı. “Eğer insan benim toprağımdan yaratılırsa ben onun isyânına sebep olurum. İnsanın Allah’a isyan etmesinden, doğru yoldan sapmasından, günah işlemesinden, benim üzerimde kan dökmesinden ve Allah’ın ona gazap etmesinden korkarım ve Allah’a sđınırım.” dedi. Cebrâil oradan toprak almadan döndü ve Allah’a sđıandı. Allah bu kez Mikâil’e ve İsrâfil’e bu işi yapmayı emretti, ikisi de yapamadan döndü ve Allah’a sđındılar. Sonra Allah Azrâil’e emretti ve Azrâil yeryüzünün her tarafından toprak alıp getirdi.

⁴⁴⁰ İbn Abbâs şöyle söylemiştir: Azrâil, Âdem’in toprağını dünyanın çeşitli yerlerinden aldı. Onun başını Kâbe toprağından, göğsünün Dehnâ toprağından, sırtını ve karnını Hint toprağından, ellerini doğu, ayaklarını batı toprağından aldı. Başka bir rivâyete göre beyaz, siyah, kırmızı, sarı ve diğer renklerdeki altmış çeşit topraktan aldı.

mühmeleti ve sükûni'z-zâyi ey el-ğalîzü't-tab'î'l-ħaşni'l-yâbisi min ħazni'l-arzi ve huve'l-ğalîzü'l-ħaşni. **“Ve'l-ħabîsü ve't-tayyibu.”** Ey câ'e'l-ħabîsu mine'l-arzi'l-ħabîseti ve't-tayyibu mine'l-arzi't-tayyibeti. Urîdu bi'l-ħabîsi mine'l-arzi's-sebħati ve min benî Âdeme el-kâfiru, ve bi't-tayyibi mine'l-arzi'l-uzbeti ve min benî Âdeme el-mü'minü. Ve ħad ħarabellâhu meşele'l-mü'mini ve'l-kâfiri ve't-tayyibi ve'l-ħabîsi. Fe-meşsele'l-mü'mine mişle'l-beldeti't-tayyibeti'z-zâkî yehrucu nebâtühu. Ey zera'ahu bi-izni Rabbihi sehlen ve'llezî ħabuşe mişlü'l-kâfiri ke-mişli'l-arzi's-sebħati't-tıyneti'lletî lâ yehrucu nebâtehâ illâ nekiden. Ey 'usran ħalîlen ve meşakħaten. Ve kezâ el-mü'minü men yu'tiye'l-a'tâ'e bi-suhûletin ke-suhûleti tab'îhi. Ve'l-baħîlu lâ yu'tî illâ bi-tekellüfin kebîrin.⁴⁴¹ Ve mâ aħsenu ħavlu'ş-şâ'ir:

[Bahr-i Recez: Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün]

En-nâsu ke'l-arzi ve minhâhum⁴⁴²

Min ħuşnin fi'l-lemisi ev leyyinin

Fe-cendelin tüdmî bihi ercelü

Ve'l-eşmedün yec'alu fi'l-a'yuni⁴⁴³

Ķâle'l-Münâvî, ħâle'l-Ĥakîm ve kezâ cemî'u'd-devâbbi ve'l-vuhûşi ve'l-ħayyeti ebdet cevherehâ ħayşu ħânet âdeme ħattâ lu'inet ve uhricet mine'l-cenneti ve'l-fe'ru ħarâza ħibâle seffineti Nûĥin ve'l-ğurâbu ebdâ cevherehu'l-ħabîsi ħayşü erselehu Nûhun mine's-seffineti li-ye'tiyehu bi-ħaberi'l-arzi fe-aħbele 'alâ cîfetin ve terekehu."⁴⁴⁴ **“Ve beyne zâlike”** Yaħtemilü enne'l-murâde bihi, el-mü'minü mine'l-mürtekiibi'l-ma'âşî. Ķabeza 'Azrâ'îlü türâbe nebiyyin şallallâhu 'aleyhi ve sellem min türâbi Ka'beti'l-Mükerremeti ve min eyyi maħallin uħize türâbu aħadin düfine fi hâze'l-

⁴⁴¹ **“Benî Âdem arzın miktarına göre yaratıldı.”** Yani çeşitleri ve tabiatlarına göre. “Zürriyetinden bazıları siyah, bazıları beyaz, bazıları kırmızı renkte oldu.” Yani beyaz topraktan olan beyaz, kırmızı topraktan olan kırmızı, siyah topraktan olan siyah renkte oldu. [105^a] “Bazıları da bu renklerin arasındadır.” Yani bütün renklerden. “Bazısı düz topraktan”, yani yumuşak ve işlenmesi kolay, “Bazısı engebeli topraktan”, yani sert, kuru tabiatlı engebeli topraktan sert ve kaba oldu. “Bazısı kötü ve bazısı iyi.” Yani pis topraktan kötü tabiatlı, ve temiz topraktan temiz tabiatlı oldu. “Habîs”le kötü topraktan Benî Âdem’in kâfir olanlarının yaratıldığını, tatlı topraktan tayyib ve Benî Âdem’den mü'min olanların yaratıldığını kastediyorum. Allah Teâlâ mü'min-kâfir ve tayyib-habîs misâlini getirdi. (Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi güzel çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka birşey çıkmaz. el-A'râf 7/58.) Yani mü'mini güzel bir yerde büyümüş ve kendisinden nebât bitmiş toprağa benzetti. Allah’ın izniyle onu düz bir toprağa dikti. Ve kâfir de kendisinde nebât bitmeyen kötü tabiatlı, zor ve meşakħatli yer gibidir. Keza mü'min tabiatının yumuşaklığı dolayısıyla kolaylıkla verir. Cimri büyük bir zorluk olmaksızın veremez.

⁴⁴² Metinde “minhâ hemmü” şeklinde yazılmış olsa da doğrusu “minhâhum” olmalıdır. bk. Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, II, 231'deki dipnot.

⁴⁴³ Şâirin sözü ne güzeldir: “İnsanlar toprak gibidir; onlardan bazıları dokunduğunda sert, bazıları yumuşaktır. Büyük taşları ayaklar yürüterek ufalar; rastık taşını ise göze sürme yaparlar.” bk. Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, II, 231'deki dipnot.

⁴⁴⁴ Münâvî, *Fezû'l-kadîr*, II, 231.

maḥalli. **Fe-in kulte** uḥize türâbu şallallâhu ‘aleyhi ve selleme mine’l-Ka‘beti [105^b] ve düfine fi’l-Medîneti’l-Münevvereti. **Kulnâ** câ‘et türâbu fi tûfâni Nûhin bi-cereyâni’l-mâ‘i fi’l-Medîneti’l-Münevvereti ve qarra fi Ravzati’l-Muṭahharati ve düfine fihâ. Ve messe vücûdehu’ş-şerîfe. Ve li-hâzâ kâne türâbuhu efḍalü min sâ‘iri’t-türâbi. İttefeka’l-‘ulemâ’u hazîhi’t-türâbu efḍalü mine’l-arşı ve’l-kürsî. Ve hazîhi min ḥaşâ’işi’n-nebiyyi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kezâ fi şerhi *Câmi’u’ş-şagîr*.⁴⁴⁵ **Ma‘lûm** ola ki Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz cemî‘-i enbiyâ-i kirâmdan efḍal olduğuna aşlen ve kaç‘an şek ve şübhe yokdur. Kezâlik rusûl-i ‘izâmıdan daḥi ‘ale’l-ittifaq efḍaldir. Ḥazret-i Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmıdan efḍal olduğu muşarraḥdır ki Ḥazret-i Mûsâ’ya da‘vet Tûr-i Sînâ’da vâkı‘ olup rü’yet müyesser olmadı. **Ammâ** Ḥâce-i kâ’inât Efendimiz’e ‘arş-ı a‘lâdan nûr bisâtıda vâkı‘ olup dîdâr-i Ḥakḥ ile şeref-yâb oldu. Ḥazret-i Mûsâ Hızır ile mülâkâtıda ‘ulûm-i ledünnî taḥşîl eyledi. Ammâ Seyyidinâ seyyidü’l-küll “**Ûtütü cevâmi‘a’l-kelimi.**”⁴⁴⁶ buyurup rusûl-i kirâmın ‘ulûmunu câmi‘ kıldı. Bu ümmet-i merḥûmede nice nice Hızır gibi velîler zuhûra geldi ki aẓhar mine’ş-şemsdir. Ḥazret-i Mûsâ ve ‘Îsâ ‘aleyhime’s-selâm ancak kavmine meb‘ûşdür. Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Resûlü’ş-şekaleyn olup ‘âleme meb‘ûş olduğundan mâ‘adâ dü cihâna meb‘ûş-ı rahmet ile şâfî‘ oldu. Ve bir de kavm-i Mûsâ ve ‘Îsâ ‘aleyhime’s-selâmda bir günâhda buldukları vakıt tevbelerinîñ kabûlü katl-i nefslerine mevķûf idi. Ve yine ḥâne ve şahrâda şalât câ‘iz olmayup ancak ma‘bed [106^a] ḥâneye münḥaşır idi. Ümmet-i Aḥmediyye’de tevbe ile günâh sâkıṭ olup her bir maḥalde şalâtın cevâzıyla ma‘an pâk olan türâb ile teyemmüm etmek daḥi farz oldu. Biri daḥi enbiyâ-i ‘izâma mâl-ı ğanâyim ḥarâm olup Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ḥelâl oldu. Dîger daḥi cinn u şeyâtın görülmekle

⁴⁴⁵ Münâvî şöyle dedi: Hakîm dedi ki devâb (dabbe’nin çoğulu), yılan ve yabanî hayvanların hepsinin cevherleri Âdem’e ihânet etmesi bakımından lânetlendikleri ve cennetten çıkarıldıklarından beri ve Nûh’un gemisinin iplerini kemiren fare ve Nûh’un yeryüzünden haber getirmesi için gönderdiği fakat leşle meşğul olup ve işini terkedene karga habîs cevherli olarak kaldı. “Bazıları da bu renklerin arasındadır.” Bu, kötü bir iş işleyen mü’min mânâsını taşır. Azrâil Hz. Peygamber’in toprağını Ka‘be-i Mükerreme’nin toprağından aldı ve onun toprağı nereden alındıysa oraya defnedildi. Eğer sen “Hz. Peygamber’in toprağı Ka‘be-yi Mükerreme’nin toprağından alındı [105^b] fakat O, Medine-i Münevvere’ye defnedildi” dersin, biz de deriz ki, toprak Tufân-ı Nûh’ta suyun cereyânıyla Medine-i Münevvere’ye geldi ve Ravza-i Mutahhara’da karar kıldı. Hz. Peygamber buraya defnedildi ve bu toprak onun vücûd-ı şerîfini mesetti. Bu yüzden onun toprağı âlimlerin ittifağıyla diğer topraklardan, arş ve kürsüden efḍal kabul edilir. Bu, Hz. Peygamber’in niteliklerindedir. Câmiu’s-Sagîr Şerhi’nde de böyle zikredilmiştir. “Allah Te’âlâ, Âdem (a.s.)’ı yeryüzünün her tarafından aldırđı topraktan yarattı. Bu sebeble zürriyetinden siyah, beyaz, esmer, kırmızı renkte olanlar olduğu gibi, bâzıları da bu renklerin arasındadır. Bâzısı yumuşak, bâzısı sert, bâzısı hâlis ve temiz oldu.” hadîsi için bk. Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 4693; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 2955; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXII, 353, nr. 19582; İbn Hibbân, Sahîh, XIV, 29, nr. 6160; Hâkim, Müstedrek, IV, s. 604, nr. 8681; Münâvî, Feyzül-kadîr, II, 231, nr. 1734.

⁴⁴⁶ “Bana cevâmiu’l-kelîm (az sözle çok mânâyı ifade kabiliyeti) verildi.” Buhârî, “Cihâd ve’s-siyer”, 2977; Müslim, “Mesâcid”, 5; Nesâî, Cihâd, 3087; Ahmed b. Hanbel, Müsned, XII, 366, nr. 7403; İbn Hibbân, Sahîh, VI, 87, nr. 2313.

semâya su‘ûd edüp birtakım havâdişât ile nev‘-i beşeri tarîk-i dâlâlete sevğ ederler idi. Bunlar daği görünmeyüp semâya su‘ûdlarında tard u teb‘îd oldular. Ve yine ümem-i sâlifede ‘işyanları sebebiyle semâdan dâfda‘ ve kaml ve dem gibi şeyler nüzûl edüp mu‘azzeb olurlar idi. Bu daği sâye-i Hâzret-i Muhammediyye’de ref‘ oldu. Ve bu gibi nice nice teklîf-i mâlâ-yuâtâklar ile muhâtab olurlar idi. Bunlar daği sâye-i Hâzret-i risâletde bi’l-küllîyye def‘ u ref‘ oldu. Hâzret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâma havâriyyûn vüzerâ oldu ise Şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimize daği hulefâ-i râşidîn vüzerâ oldu. Hâzret-i ‘Îsâ vâlidesi içün mehde tekellüm ettiyse Fahr-i ‘âlem efendimiz daği hîn-i velâdetinde “Ümmetî ümmetî” buyurdular. “**Kemâ-kâle** el-Vâkîdî⁴⁴⁷ enne Nebiyyinâ Muhammeden ‘aleyhi’s-selâm tekelleme fî evâ’ili mâ vulide.”⁴⁴⁸ Vaza‘a cebhetehu ‘alâ’l-arzi kâle fî sücûdihi “Ümmetî ümmetî!” Ve ‘alâ rivayetin meşşa şedyete Hâfîmete **kâle** “Allâhu ekber.” Ve huve evvelü kelâmîhi. Ve âhiruhu “**Allâhumme** ente’r-refîku’l-a’lâ.”⁴⁴⁹ **Hâzret-i ‘Îsâ Cenâb-ı Hâkk’dan Hâzret-i Risâlete ümmet olmağlğın** istirhâm eyleyüp ol cihetden âhir vakîtte semâdan nüzûl ile ‘alâ hasebi’l-velâye tevdîd-i dîn-i Ahmedî edeceği [106^b] kütüb-i hadîşde muşarrahdır. Hâzret-i ‘Îsâ cesed-i şerîfiyle semâya şu‘ûd etdilerse Cenâb-ı Fahr-i kâ’inât daği cesed-i sa‘âdetleriyle şu‘ûd etdikleri naşş-ı kâtı‘ ile şâbitdir. Ol da‘vet-i maşşûşaya enbiyâdan birisi muvaffaq ola gelmemişdir. Binâberîn Hâzret-i Cibrîl bu huşûşda taşşâyürde kaldğını işbu hadîş-i şerîf mü‘eyyiddir. **Kâle** ‘aleyhi’s-selâm “**Merertü leyleten usriye bi’l-mele’i’l-a’lâ ve Cibrîlü bî ke’l-hılsî’l-bâlî min haşyeti’llâhi Te‘âlâ.**”⁴⁵⁰ Cibrîl-i Emîn daği “**Lev denevtü haşveten le’hterektü.**”⁴⁵¹ deyu izhâr-ı ‘acz etdikleri ‘inde’l-muhaddisîn müşbetdir. **İşte** bu vaşşıfda kalem-i ‘âcizî kesr olup feryâd eyledi. Mürekkeb daği yüz sürüp vaşşa tâkat getüremeyüp fiğanlar edüp kurudu. **Elhamdulillâhillezî** hedânâ ‘alâ

⁴⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823). Megâzî müellifi, İslâm târihçisi, muhaddis ve kadî.

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VI, 480; Kastallânî, *Mevâhibu’l-ledünniyye*, I, 93; Dîmeşkî, *Sübülü’l-hudâ*, III, 104. (Burada Vâkîdî’den nakledilen rivâyet *Fethu’l-bârî*’de *Siyer-i Vâkîdî*’den rivâyetle yer almakta, *Mevâhib*’de de *Fethu’l-bârî*’den rivâyetle yer almaktadır.)

⁴⁴⁹ Vâkîdî’nin söylediği gibi Peygamberimiz Hz. Muhammed doğumundan hemen sonra konuşmuştur. Başını yere koydu ve secdede “Ümmetim, ümmetim” dedi. Bir rivâyete göre de Hz. Halîme’nin memesinden emdi ve “Allâhu Ekber” dedi. Bu onun ilk sözüdür. Son sözü de “Allahım sen en yüce refksin” olmuş idi. (Bu rivâyetler için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, VIII, 138; Kastallânî, *Mevâhibu’l-ledünniyye*, I, 93.)

⁴⁵⁰ İsrâ gecesi Mele-i A’lâ’ya uğradım. Orada Cebrâil’i Allah korkusundan eski bir kilim gibi titriyorken gördüm. Taberânî, *Mu‘cemu’l-evsat*, V, 64, nr. 4679; İbn Ebî Âsım, *Kitâbu’s-sünne* (thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî), Beyrut 1400/1979-80, I, 276, nr. 621; Münâvî, *et-Teysîr*, II, 375.

⁴⁵¹ “Buradan bir adım dahi ileri geçersen yanarım.” Benzer bir rivâyet için bk. Taberânî, *Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 278, nr. 6407; Ebu’ş-Şeyh İsfahânî, *el-Azame*, II, 677; Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, IV, 78, nr. 4610.

dîni'l-İslâmi ve ce'alenâ min ümmeti Muḥammedin 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm.⁴⁵²

Dikdi ḥurmâyı [hem] ol şâh-ı cihân

Dikdiği sâ'at yemiş virdi hemân

“**Ma'lûm** ola ki mu'cize deyu enbiyâ 'aleyhimü's-selâmiñ şıdkına delâlet eden emr-i ḥâriku'l-'âdeye derler ki taḥaddiye maḥrûn ola. **Ya'nî** bir fi'ldir ki 'âdete muḥâlif ola ve şâdir olduğı zamânda halkdan taleb-i mu'âraza ideler “Ben şöyle eyledim siz de kâdir iseñiz bunuñ mişlin ityân idiñ.” diyeler. Ve mu'cizeniñ bir şartı daḥi budur ki taḥaddî eden kimseniñ ettiğı fi'liñ mişlini bir kimse daḥi kâdir olmaya. **Meşelâ** Şallallâhu 'aleyhi ve sellem [107^a] ḥazretlerinden şâdir olan şakḳ-ı kamer ve sâ'ir mu'cizâtı gibi. Ve taḥaddî kaydıyla kerâmât-ı evliyâ ki taḥaddîsiz⁴⁵³ olur, anlar ḥâric kalur. Ve taḥaddiye muḳârenet şartıyla ol nesnelere ki muḳaddem vâḳı' olur. Şallallâhu 'aleyhi ve sellem üzerine bulut sâyebân olup sâye şalmağ gibi. Ve bunlariñ emşâli ne var ise ḥâric kalur. Ve bir şartı daḥi oldur ki taḥaddî eden kimseniñ da'vâsına muvâfiğ olmak gerekdir. **Meşelâ** bir kimse da'vâ-yı nübüvvet edüp izhâr-ı mu'cize maḥallinde behâyimden şu ḥayvânı ben tekellüm etdirebilirim dese vâḳı'an ol ḥayvân daḥi tekellüm eylese ammâ kiḏbine şehâdet edüp bu da'vâsında kâzib dese yine mu'cize olmaz; zîrâ taşdığ etmek lâzımdır. Nitekim Müseylimetü'l-Kezzâb da'vâ-yı nübüvvet edüp bir ḳuyunuñ şuyunu keşret bulmağ için derûn-i ḳüyuya tükürdü, ḳüyudaki şu ḳurudu. Ve bir şahşın gözüne tükürdü gözleri a'mâ oldu. Bu şartlar mevcûd olmaḳsızın Deccâl'iñ da'vâsına muvâfiğ bir nice umûr-ı 'izâm zuhûr etse gerekdir denilür ise cevâb budur ki Deccâl-i la'îñ risâlet da'vâsı etmez. Rubûbiyyet da'vâsı eyler. Gerçi Cenâb-ı Ḥaḳḳ'ıñ emriyle ḥikmetine muvâfiğ anıñ yedinde ba'zı nesne zuhûr eyler ammâ yine şıdkına delâlet etmez.”⁴⁵⁴ “**Rivâyet** olunur ki mu'cize ḥaḳḳında tafşîle şurû' olunsa 'ömürler âḥir olup niḥâyetine vuşûl müyesser olmaz. Nitekim bu ma'nâda buyurmuşlar.

Beyt

[Kâmil: Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün]

Ve 'alâ tefennüni vâşıfıhi bi-ḥüsnihî

⁴⁵² Allah'ım bize dîn-i İslâm üzere hidâyet ver ve bizi Muhammed (a.s.)'ın ümmetinden kıl.

⁴⁵³ Metinde “taḥrîz” şeklinde geçse de “taḥaddîsiz” olması daha uygun görünmektedir. bk. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 387.

⁴⁵⁴ Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 387-388; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi*, s. 722-726; Kastallânî, *Mevâhibü'l-Iedünniyye*, II, 235-253.

Yefne'z-zemânu ve fihi mâ lem yûşafi⁴⁵⁵

Ya'nî hüsniyle anı vaşf edenleriñ vaşfi üzere zamân [107^b] fâni ola. Ol hâlde ki anda vaşf olunmadık ba'zı nesne kıala demekdir. Hâşılı inkırâz-ı zamâna değın vâşıflar vaşf etseler henüz tamâm edemeyeler.

Beyt

[Bahr-i Kâmil:Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün]

Mâ şî'te kul fihi fe-ente muşaddakun

Fe'l-ħubbu yukzâ ve'l-meħâsinu teşhedü⁴⁵⁶

Ya'nî anın vaşfında her ne dilerseñ söyle. Kimse seni tekzîb etmez; sen taşdıķ olunmuş olursuñ. 'Âşıkıñ muhabbeti kazâ eyler ve anın meħâsinini şehâdet eder."⁴⁵⁷ İmâm Tirmizî ģazretlerinden rivâyeten ģadış-i şaħîħde vârid olmuşdur ki "Cenâb-ı Fahr-i kâ'inât Efendimiz evvelden ģuţbe buyurduğı vaķıtde cum'a ģünü ol mübârek zahr-ı sa'âdetlerin mescid-i şerîfde rekz olmuş bir ciz'a istinâd edüp aşģâba ģuţbe eder idi. **Ba'dehu** bir minber vaz' olunup anın üzerine ku'ûd edüp ģuţbeye mübâşeretinde ol ciz' Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ģazretlerinden iftirâķ oldu ise ģüzn ü kederinden şabî âvâzı gibi âvâz edüp bükâ eyledi. Ve şavt-ı ģazîninden mescid-i şerîf rakşa geldi. **Ba'dehu** Fahr-i kâ'inât Efendimiz minberden nüzûl edüp der-âģuş eyledi. Ol hâlde ciz' daħi âvâzından sükût etdi.⁴⁵⁸ Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ģasem billâhi'l-'aliyyi'l-'âlâ edüp buyurdu. '**Eger** bu ciz'i der-âģuş etmeyeydim tâ kıyâmete ģadar böyle âvâz eder idi.' Andan soñra emr buyurup ol ciz'i defn etdiler."⁴⁵⁹ "Bir rivâyetde ciz'i dünyâ ile âģiret meyânında muģayyer kıldı, ciz' daħi âģireti ihtiyâr etdi.⁴⁶⁰ Ve bunuñ tafşili budur ki Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ģazretleri ol ciz'i der-âģuş edüp buyurdular ki "**Eger** dilerseñ evvel [108^a] olduģuñ bâģģeye redd ideyim ânda yine dal ve budadıñ bite ve yapraklanasıñ, eşmâr viresiñ. **Eger** dilerseñ seni cennete rekz ideyim, evliyâ'ullâh seniñ eşmârından ekl ideler." Ciz' eyitdi: "Yâ Resûllallâh beni cennete rekz edüp ehlullâh benim yemişimden ekl etsinler ve bir mekânda olam ki fenâ bulmayayım." dedi. Yakın

⁴⁵⁵ *Divânü İbn Fârız* (haz. Heysem Hilâl), Beyrut 2008, s. 104.

⁴⁵⁶ Kastallânî, *Mevâhibü'l-Iedünniyye*, II, 251.

⁴⁵⁷ Bâķi, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 401; Ayhan Tergib, *Bâķi'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi*, s. 746-747. Ayrıca bk. Kastallânî, *Mevâhibü'l-Iedünniyye*, II, 251.

⁴⁵⁸ Tirmizî, "Cum'a", 505, "Menâķıb", 3627.

⁴⁵⁹ Bâķi, *a.g.e.*, I, 417; Ayhan Tergib, *a.g.e.*, s. 773-774. Bu ģadış için ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 227, nr. 2400.

⁴⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 179-180, nr. 21260.

olan aşhâb ciz'in bu kelâmını istimâ' etdiler. Faḥr-i kâ'inât Efendimiz daḥi "**Ḳad fa'altü**" deyu buyurdu. **Ba'dehu**, "**İhtâra dâra'l-beḳâ'i 'alâ dâri'l-fenâ'i.**" deyu buyurdu.⁴⁶¹ **Ya'nî** ciz'a "N'ola seni ânda rezk ideyim" deyu buyurduktan sonra aşhâba ḥaber verüp "Ciz' âḥireti dünyâ üzerine ihtiyâr etdi." deyu buyurdu.⁴⁶² **Ḥasan-ı Baḫrî** ḥazretleri bu ḥadîṣ-i şerifi naḳl etdiḡi zamânda aḡlar idi ki "Bir aḡaç pâresi Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinden iftirâḳ etmekle nâle vü feryâd eyler idi. Ey me'âşir-i müslim noldu size ki ânın liḳâsına müştâḳ olmaḡa sezâ iken ḥâb-ı ḡafletde ḳalup bîdâr olup feryâd u fiḡânlar etmezsiñiz vâh vâh."⁴⁶³ **Ve revâ** Buḫârî ve Nesâ'i ve Ebû Dâvûd 'ale'l-ittifâḳi 'an Câbir raḍıyallâhu 'anhu **ḳâle: Kâne'n-Nebiyyu 'aleyhi's-selâm izâ ḥaḫabe istenede ilâ ciz'i naḫletin min sevâriyi'l-mescidi fe-lemmâ şuni'a lehu.**" Ey li-'aleyhi's-selâm. "**el-Minberu fe'stevâ 'aleyhi's-selâm 'aleyhi.**" Ey 'ale'l-minberi bi'l-ḳu'ûdi. "**Feṣâḫati'n-naḫletü'lletî kâne yaḫḫubu 'aleyhi's-selâm 'indeḫâ.**" Ey 'inde'n-naḫletu. "**Ḥattâ kâdet en tenşâḳḳa fe-nezele 'aleyhi's-selâm ḫattâ eḫzehâ fe-ḍammehâ ileyhi.**" Ey en-naḫleti. "**Fe-ce'alet.**" Ey en-naḫletü. "**Ke'enne enîne'ş-şabîyyi'lezzî yüsekketü ḫattâ isteḳarrat. Ḳâle'n-Nebiyyu 'aleyhi's-selâm "Beket 'alâ mâ kânet.**" Ey sâmi'an [108^b] min zikri'llâhi 'ale'l-bu'di ve'l-müfâraḳati "**Tesme'u mine'z-zikri.**" Ey zikrillâhi.⁴⁶⁴ **Ḳâle** ba'zu'l-'ulemâ'i ḥâzihi me'âli semi'a'n-nebiyyu ve'l-aşḫabu bi-semâ'i'l-bâtını ve'l-eşāḫḫu semi'û bi-semâ'i'z-zâhiri ve ḥâzihi mu'cizetün li'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm.⁴⁶⁵

Li-mütercimihî

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Cism u cân u mâlı terk eyle Ḥalîlullâha baḳ

Baḳ ne vech ile tecellî eylemişdir ana Ḥaḳḳ

⁴⁶¹ Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 274; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 584; Hargûşî, *Şerefü'l-Mustafâ*, II, 436.

⁴⁶² Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 418; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi*, s. 775-776.

⁴⁶³ Bâkî, a.g.e., I, 418; Ayhan Tergib, a.g.e., s. 775. Ayrıca bk. Beyḫakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 558-559.

⁴⁶⁴ Buḫârî, Nesâ'i ve Ebû Dâvûd ittifâḳla Câbir (r.a.)'dan şöyle rivâyet ederler: "Hz. Peygamber (s.a.v.) hutbe buyuracağı zaman mescidin direklerinden bir hurma kütüḡüne yaslanırdı. Sonraları Hz. Peygamber için bir minber yapıldı. Resulallah o minbere oturdu. Hz. Peygamber'in kendisinin yanında vaaz ettiḡi hurma kütüḡü neredeyse yarılacaktı. Hz. Peygamber minberden indi ve o hurmayı alıp kucakladı. Çocuk gibi aḡlayan hurma sustu ve sakinleşti. Hz. Peygamber "O zikri duymadığı için aḡladı" dedi. Yani, Allah'ın zikrini duymaktan uzaklaştığı ve ayrıldığı için." bk. Buḫârî, "Cum'a", 918, "Menâkıb", 3583, 3585; Nesâ'i, "Cum'a", 1396.

⁴⁶⁵ Ulemâdan bazıları bu konuda (hurma kütüḡünün sesini) Hz. Peygamber ve aşhâbı yalnızca bâtın kulaḡıyla duydu deseler de daha doḡru olan zâhiren de duyduklarıdır. Bu, Hz. Peygamber'in bir mücizesidir.

Millet-i haḳ Ḥaḳḳ'a teslîm olduḡun bildiñ ise
Varlıḡı o kendiñi yoḡluk oduna urma yaḳ
Bülbülü gr nice İbrâhîm ile düşdi oda
Anın için Őahñ-ı gülşende oḑur biñ bir sebaḳ
Gel bugün zlmetde alma geceñi ir gündüze
Őaḡ u Őoluñ farkı ide var iken cndan Őafaḳ
Bugnñ yarını olmuşdu Őabâh-ı âhîret
Az aldı “Fliḳu'l-işbah”⁴⁶⁶ ide fecri Őaḳḳ
Tze tze gncalar cem' eyle bâḡ-ı feyzden
Pîr eşiḡinde Rsim neylersin elde gl abaḳ

Hateme bihi na'tu'n-Nebiyi Őallallhu 'aleyhi ve sellem ve Őem'iluhu ve fez'iluhu bi'l-Ḳur'ni ve'l-hadîşi ve'l-icm'i ve'l-ḳıysi. Ve fihi erba'at fuşlin.⁴⁶⁷ **E**l-faşlu'l-evvel fi ta'zîmi'llhi Te'l ve Ően'ihi 'aleyhi fi'l-Ḳur'ni.⁴⁶⁸ **Ḳ**lellhu Te'l “Le-ḳad c'ekm resln min enfsikm 'azîzn 'aleyhi m 'anittm ḥarîşun 'aleyküm bi'l-m'minne ra'fun raḥîm”⁴⁶⁹ **V**e **Ḳ**lellhu Te'l “**K**em erseln fikm Reslen minkm yetl 'aleyküm âytin ve yzeḳkkm ve yu'allimkm'l-kitbe ve'l-hikmete ve yu'allimkm m lem tekn ta'lemn.”⁴⁷⁰ **V**e **Ḳ**lellhu Te'l “Le-ḳad mennellhu 'ale'l-m'minne iz be'aşe

⁴⁶⁶ “O sabahı, gecenin karanlıḡından yarıp çıkarandır.” (En'm 6/96.)

⁴⁶⁷ “Hz. Peygamberin sıfatları, Őemili ve faziletleri Kur'an, hadîs, icm ve kıyas ile belirlendi. Bu konuda dört fasıl vardır.” Peygamber Efendimiz'in özellikleri, faziletleri ve Őemilinden bahseden vr. 108^b-125^b arasındaki Arapça kısmı müellif Takıyyüddin es-Sbk'nin Hz. Peygamber'e sövmenin hükmünü konu edinen *Seyf'l-mesll 'al men Sebbe'r-Resl* isimli eserinden almıştır. Sbk eserinin son bölümünü Hz. Peygamber'in bir takım özelliklerine tahsîs etmiştir. Bu bölüm, Kdi İyz'ın *eş-Őif* isimli eserinin I. kısmının zeti niteliḡindedir. Konu başlıkları *eş-Őif* ile aynıdır. Bu bölümün bir kısmı doḡrudan iktibas edilirken bir kısmı özetlenerek alınmıştır. bk. Takıyyüddin es-Sbk, *Seyf'l-mesll* (thk. İyd Ahmed el-Gavc), Ürdün 1421/2000, s. 437-526. krş. Kdi İyz, *eş-Őif*, I, 11-164. Tercüme için ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir, *Őif-i Şerif Şerhi*, I, 69-159.

⁴⁶⁸ “**Birinci Fasil:** Allah Tel'nın Kur'an'da Hz. Peygamberi övmesi ve onun Őn ve Şerefini yüceltmesi hakkındadır.” Bu fasıl için bk. Sbk, *Seyf'l-mesll*, s. 437-447. Ayrıca bk. Kdi İyz, *eş-Őif*, I, 13-54. Tercümesi için bk. Kandemir, *Őif-i Şerif Şerhi*, I, 69-160.

Birinci Fasil: Allah Tel'nın Kur'an'da Hz. Peygamberi övmesi ve onun Őn ve Şerefini yüceltmesi.

⁴⁶⁹ “Andolsun size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uḡramanız ona çok aḡır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok Őefkatli ve merhametlidir.” (et-Tevbe 9/128.)

⁴⁷⁰ “Nitekim kendi içinizden size yetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitb'ı ve hikmeti tlim edip bilmediklerinizi size ġreten bir Resl gönderdik.” (el-Bakara 2/151.)

fihim resûlen min enfûsihim.”⁴⁷¹ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ve mâ ersalnâke illâ rahmeten li'l-‘âlemîn.**”⁴⁷² **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**İnnâ ersalnâke şâhiden ve mübeşşiren ve nezîren ve dâ‘iyen ilallâhi bi-iznihi ve sirâcen münîrâ.**”⁴⁷³ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**E lem neşrah leke şadrake ve vaza‘nâ ‘anke vizrake’llezî [109^a] enkaza zahrake ve refe‘anâ leke zikrak.**”⁴⁷⁴ **Kâle** Kâtâdetü:⁴⁷⁵ Refe‘allâhu kâdrahu⁴⁷⁶ fi‘d-dünyâ ve‘l-âhîreti fe-leyse haţîbun ve lâ müteşehhidün ve lâ şâhibu şalâtin illâ yeķülü: “Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden resûlullâhi.”⁴⁷⁷ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ve eţ‘ullâhe ve eţ‘u‘r-resûle**” ve “**Âminû billâhi ve resûlihi.**” Fe-ķarene tâ‘atehu bi-tâ‘atihi ve ceme‘a beynehumâ bi-vâvi‘l-‘atfî ve lâ yecûzu cem‘u hâze‘l-ķelâmi fi haķķı ğâyrihi.⁴⁷⁸ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**İnnellâhe ve melâ‘iketehu yuşallûne ‘ale’n-nebiyyi yâ eyyühe’llezîne âmenû şallû ‘aleyhi ve sellimû teslîmâ.**”⁴⁷⁹ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Men yuţ‘u‘r-resûle feķad eţ‘allâhe.**”⁴⁸⁰ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ķul in küntüm tuĥibbûnellâhe fe‘t-tebi‘ûnî yuĥbibkûmullâhu ve yağfir leküm zünûbeküm vallâhu ğafûrun raĥîm.**”⁴⁸¹ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ķul eţ‘u‘llâhe ve‘r-resûle.**”⁴⁸² **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Yâ eyyühe’n-nebiyyü innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiren.**”⁴⁸³ **el-Âyetü**, fe-lem yuĥâtıbhü b’ismihî fi şey’in mine‘l-Ķur‘âni bel kâle “Yâ eyyühe’n-Nebiyyü”, “Yâ eyyühe‘r-Resûlü”. Ve ĥâtabe ğayrahu bi’smihî “Yâ Âdem”, “Yâ Nûĥ”, “Yâ Mûsâ”, “Yâ ‘Îsâ”. **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ellezîne**

⁴⁷¹ “Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah’ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü’minlere büyük bir lütufta bulunmuştur.” (Âl-i İmran 3/164.)

⁴⁷² “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (el-Enbiyâ 21/107.)

⁴⁷³ “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah’ın izniyle, bir dâvetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik). (el-Ahzâb 33/45-46.)

⁴⁷⁴ “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı? Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?” (İnşirâh 94/1-4.)

⁴⁷⁵ Kâtâde bin Diâme es-Sedûsî (v.117/735). Tâbiîn dönemi müfessirlerinden ve Hasan-ı Basrî’nin talebelerindendir.

⁴⁷⁶ *Seyfî ‘l-meslûl* de “kâdrahu” kelimesi “zikrehu” şeklindedir. Bundan sonraki farklılıklara dipnotlarda tırnak içinde verilerek işaret edilecektir.

⁴⁷⁷ Kâtâde bu konuda şöyle demiştir: Allah Teâlâ, Resûl-i Ekrem’in şânını hem dünyada hem âhirette yüceltmıştır. Çünkü bir kimse halka hitâp ederken veya kelime-i şehâdet getirirken yahut namaz kılan kimse tahiyâtta iken mutlaka “Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resûlullâh” (Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun resûlü olduğuna şâhitlik ederim) der.

⁴⁷⁸ Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Allâh’a ve Resûl’üne itâat edin. (en-Nisâ 4/59, el-Mâide 5/92, en-Nûr 24/54, Muhammed 47/33, et-Teĝâbun 64/12), Ve onlara imân edin.” (en-Nisâ 4/136, el-A‘râf 7/158, el-Hadîd 57/7, et-Teĝâbun 64/8.) Kendisine itâati peygambere itâatle bir arada andı. Atıf vâvı (ve) ile ikisini bir araya getirdi. Hz. Peygamber’den başka bir şahsın adıyla Allah’ın adının birleştirilmesi söz konusu olamaz.

⁴⁷⁹ “Allah ve melekleri, Peygamber’e çok salavât getirirler. Ey mü’minler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin.” (el-Ahzâb 33/56.)

⁴⁸⁰ “Kim Resûl’e itâat ederse Allah’a itâat etmiş olur.” (en-Nisâ 4/80.)

⁴⁸¹ “(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Âl-i İmran 3/31.)

⁴⁸² “De ki: Allah’a ve Resûl’üne itâat edin.” (Âl-i İmran 3/32.)

⁴⁸³ “Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.” (el-Ahzâb 33/45.)

yettebi'üne'r-resûle'n-nebiyye'l-ümmyye."⁴⁸⁴ el-Âyetü. **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ "Ve kezâlike ce'alnâküm ümmeten vasa'ten li-tekûnû şühedâ'e 'ale'n-nâsi ve yekûne'r-resûlü 'aleyküm şehîden."⁴⁸⁵ **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ "Fe-keyfe izâ cî'nâ min külli ümmetin bi-şehîdin ve cî'nâ bike 'alâ hâ'ulâ'i şehîdâ."⁴⁸⁶ **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ "Ve beşşiri'lezzîne âmenû enne lehum şıdkın 'inde rabbihim."⁴⁸⁷ **Kâle** Kâtâdetü ve'l-Hasanu⁴⁸⁸ ve Zeydû'bnü Eslemi⁴⁸⁹ "kademe şıdkın" huve Muhammedün şallâllâhu 'aleyhi ve sellem yeşfe'u lehum. **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ "Le-'amruke innehum lefî sekretihim ya'mehûn."⁴⁹⁰ İttefeka ehlü't-tefsîri ennehu şasemun minellâhi Te'âlâ bi-müddeti hayâti'n-Nebiyi[109^b] şallâllâhu 'aleyhi ve sellem. **Kâle** Ebü'l-Cevzâ:⁴⁹¹ Mâ aksamellâhu bi-hayâti ahadin ğayri Muhammedin şallâllâhu 'aleyhi ve sellem, li-ennehu ekremu'l-beriyyetü 'indehu. **Ve 'an Ka'bin:**⁴⁹² "Yâ Sîn" şasemun aksemellâhu Te'âlâ bihi kable en yahluğa's-semâ'e ve'l-arza bi-elfey 'âmin. Ve kâle'n-Nakkâşu:⁴⁹³ Lem yüksimillâhu li-ahadin min enbiyâ'ihî bi'r-risâleti fî kitâbihî illâ lehu. **Ve kîle** ma'nâhu "Yâ Seyyid" ve lâ yahfâ mâ fihî mine't-ta'zîmi eyd'an. **Ve kad kîle** Şallâllâhu 'aleyhi ve sellem "Ene seyyidü veledi Âdem."⁴⁹⁴ **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ "Lâ uşsimu bi hâze'l-beledi ve ente hıllün bi hâze'l-beled."⁴⁹⁵ **Ve Kâlellâhu** Te'âlâ

⁴⁸⁴ Allah Teâlâ Kur'an'da Hz. Peygamber'e doğrudan ismiyle hitâp etmemiş, "Ey Nebî", "Ey Resûl" şeklinde hitâp etmiştir. Diğer peygamberlere ise "Ey Âdem", "Ey Nüh", "Ey Mûsâ", "Ey İsâ" gibi isimleriyle hitâp etmiştir. Allah Teâlâ: "Onlar Ümmî, Nebî olan o Resûl'e tâbî olanlardır." (el-A'râf 7/157) buyurmuştur.

⁴⁸⁵ "İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mütedil bir millet kıldık." (el-Bakara 2/143.)

⁴⁸⁶ "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!" (en-Nisâ 4/41.)

⁴⁸⁷ "İmân edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makâmı olduğunu müjdele!" (Yûnus 10/2.)

⁴⁸⁸ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728).

⁴⁸⁹ Zeyd bin Eslem el-Adevî (ö. 136/754). Tâbiîn âlimi, ünlü bir zâhid, rivâyetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan bir muhaddis ve fakîhdır.

⁴⁹⁰ Kâtâde, Hasan-ı Basrî ve Zeyd b. Eslem âyetteki "kademe şıdkın" (doğruluk makâmı) ifâdesinin Muhammed'in ümmetine şefâati anlamına geldiğini söylemişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "(Resûlüm!) Hayâtın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı." (el-Hicr 15/72.)

⁴⁹¹ Ebü'l-Cevzâ Evs bin Abdillâh er-Rabaî (v.83/702). Hz. Âişe, İbn Abbâs, Ebü Hureyre gibi sahâbelere talebelik etmiş, Basralı bir zâhid. Kütüb-i Sitte'de rivâyetleri bulunan bir muhaddistir.

⁴⁹² Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652)

⁴⁹³ Ebü Bekir Muhammed İbn Hasan el-Mevsılî (ö. 351/962). Tefsîr, kırâat ve hadîs âlimi. Mesleği binâ süslemek olduğu için Nakkâş lakabıyla tanınmıştır. Aynı zamanda bir kırâat âlimi olan Nakkâş'ın tefsîr ve kırâat ilimlerine dâir birçok eseri vardır.

⁴⁹⁴ Tefsîr âlimlerinin hemen hepsi, Allah Teâlâ'nın bu âyette Muhammed (s.a.v.)'in hayâtının süresine yemin ettiği görüşündedir. [109^b] Ebu'l-Cevzâ şöyle demiştir: Allah Teâlâ Muhammed (s.a.v.)'i kendi katında yaratılmışların en değerlisi kabul ettiği için onun hayâtından başka hiçbir kimsenin hayâtına yemin etmemiştir." Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demiştir: "Yâ Sîn, Allah Teâlâ'nın yeri, göğü yaratmadan bin yıl önce yaptığı bir yemindir." Nakkâş ise şöyle demiştir: "Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de, Resûl-i Ekrem'den başka hiçbir nebisinin peygamberliğine yemin etmemiştir." Yâ Sîn'in "Yâ Seyyid" diye açıklanması dikkate alındığında, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in değerini son derece yücelttiği açıkça görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber: "Âdemoğlunun efendisi benim." buyurmuştur." Müslim, "Fezâil", 2278; Ebü Dâvûd, "Sünnet", 4673; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'an", 3148; İbn Mâce, "Zühd", 4308.

⁴⁹⁵ "Senin bulunduğu bu beldeye yemin ederim." (el-Beled 90/1-2.)

“**Ve’d-đuhâ ve’l-leyli izâ secâ.**” İlâ âhîri’s-sûreti ve lâ yahfâ mâ fihâ mine’t-tenvîhi ve’t-ta’zîmi.⁴⁹⁶ **Ve Kâlellâhu** Te’âlâ “**Ve’n-necmi izâ hevâ.**”⁴⁹⁷ ‘**An Ca’feri**’bni Muhammedin ennehu Muhammedün şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. **Ve kâle:** Huve kalbu Muhammedin şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. Ve lâ yahfâ mâ fî hazîhi’s-sûreti min evvelihâ ilâ âhîrihâ min ‘azîmi kadri’n-Nebiyyi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. Ve mâ şâhedehu mimmâ lem yettefik zâlîke li-ğayrihi mine’l-enbiyâ’i ve müşâhedetihi min ‘acâ’ibi’l-melekûti mâ lâ yuhîtu [bihi]’l-’ibâdâtü ve tekdümühi ‘ale’l-melâ’iketi ve sâ’iri’l-halkı ve mâ haşale lehu mine’l-ħaşâşi.⁴⁹⁸ **Ve Kâlellâhu** Te’âlâ “**Nûn ve’l-kalemi ve mâ yesturûn**” ilâ âhîrihâ ve mâ fihâ mine’s-senâ’i ‘aleyhi ve ‘alâ hulukîhi ve beyâni ‘azîmi kadrihi.⁴⁹⁹ **Ve Kâlellâhu** Te’âlâ “**İnnâ fetahâ leke fetthen mübînâ. Li-yagfirakellâhu.**” es-Sûretü küllühâ ve kezâlîke’s-sûretü’lletî telihâ suretü’l-Hucurât fe-li-yete’emmelü’l-lebîbü mâ fihimâ mine’t-ta’zîmi li-hâze’n-nebiyyi’l-kerîmi mimmâ lev busîta le-kâne mücellidâtin ve lüzûmi’l-edebi ma’ahu ve’t-tevkîri ve’l-iclâli.⁵⁰⁰ **Ve Kâlellâhu** Te’âlâ “**Tâhâ. Mâ enzelnâ ‘aleyke’l-Kur’âne li-teşkâ.**” Ve lâ yahfâ mâ fihi mine’s-şefkati ‘aleyhi ve’l-ikrâmi lehu.⁵⁰¹ Ve kezâlîke **ķavluhu** Te’âlâ “**Fe-le’alleke bâhi’un nefseke ‘alâ âşârihim in lem yü’minû bi-hâze’l-hadîsi esefen**”⁵⁰². **Ve ķavluhu** Te’âlâ [110^a] “**Le-‘alleke bâhi’un nefseke ellâ yekûnû mü’minîn.**”⁵⁰³ **Ve ķavluhu** Te’âlâ “**Ve le-ķad na’lemu enneke yedîķu şadruke bimâ yekûlûn.**”⁵⁰⁴ **Ve ķavluhu** Te’âlâ “**Fe-innehum lâ yükezzibûneke ve lâkinne’z-zâlimîne bi-âyâtillâhi yechedûn.**”⁵⁰⁵ **Ey** leste ‘indehum mimmen yükezzibu li-ennehum ya’lemûne şıdkake ve

⁴⁹⁶ “Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim.” (ed-Duhâ 93/1-2.) Bu sûrenin sonuna kadar Allah Teâlâ’nın Peygamber Efendimiz’i övmesi ve onun şânını yüceltmesi açıkça görülmektedir.

⁴⁹⁷ “Battığı zaman yıldıza andolsun ki...” (en-Necm 53/1.)

⁴⁹⁸ Ca’fer İbn Muhammed bu âyeti tefsîr ederken “yıldız”ın Muhammed (s.a.v.) olduğunu söylemiş ve şöyle demiştir: “Necm, Muhammed (s.a.v.)’in kalbidir.” Bu sûrenin başından sonuna kadar Hz. Peygamber’in şeref ve üstünlüklerini dile getirdiği görülür. Peygamberlerden bir başkası için böyle bir şeyin vâki’ olduğu görülmemiştir. Ayrıca bu sûrede onun melekûtün ibâdetler tarafından kuşatılmayan hayret verici durumlarını müşâhedesinden bahsedilmektedir. Onun melekler ve diğer yaratılmışlar arasından öne geçirilmesinden ve ona has kılınmış özelliklerden söz edilmektedir.

⁴⁹⁹ “Nûn. Kaleme ve kalem tutanların yazdıklarına andolsun ki...” (el-Kalem 68/1.) Bu sûre sonuna kadar Peygamber Efendimiz’in medhi ve onun yaratılışı için güzel ve üstün bir beyândır.

⁵⁰⁰ “Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar.” (el-Fetih 48/1-2.) Bu sûrenin tamamı ve onu tâkip eden Hucurât sûresi akıl sâhiplerinin bu kerîm olan Nebîyi tâzîmi düşünmesi için geldi. Bu sûreler Peygamber Efendimiz’in yanında göstermemiz gereken edepten, ağırbaşlılıktan ve saygıdan uzun uzadıya bahsetselerdi bu, ciltler alırdı.

⁵⁰¹ “Tâ. Hâ. Biz, Kur’an’ı sana, güçlük çekesin diye indirmedik.” (Tâhâ 20/1-2.) Bu ayette Allah Teâlâ’nın, Resûlullâh’a olan şefkati ve ona verdiği değer açıkça görülmektedir.

⁵⁰² “Bu yeni Kitâb’a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.” (el-Kehf 18/6.)

⁵⁰³ “(Resûlüm!) Onlar imân etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!” (eş-Şu’arâ 26/3.)

⁵⁰⁴ “Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz.” (el-Hicr 15/97)

⁵⁰⁵ “Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler açıkça Allah’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.” (el-En’âm 6/33.)

emâneteke ve innemâ ceħadehum bi-âÿâtillâhi ħamelehum ‘ale’t-tekzîbi.⁵⁰⁶ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Le-ħadi’stühzi’e bi-rusûlin min ħablike.**”⁵⁰⁷ “**Fe-şaberû ‘alâ mâ küzibû ve ûzû ħattâ etâhum naşrunâ.**”⁵⁰⁸ **Kâle** Mekkiyyü⁵⁰⁹ sellâhullâhu Te‘âlâ ve hevvene ‘aleyhi ve a‘lemehu enne men temâdâ ‘alâ zâlike yeħillu bihi mâ ħalle bi-men ħâblehu. Ve’l-Ķur‘ânü maħşüvvün bi-zâlike tâfihun bihi.⁵¹⁰ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ve iz eħazellâhu mîşâķa’n-nebiyyîne lemâ âteytüküm min kitâbin ve ħikmetin şümme câ’eküm resûlün muşaddiķun limâ ma‘aküm le-tü’minünne bihi ve le-tenşurunnehu.**”⁵¹¹ **el-Âÿetü, ħâle** Ebü’l-Ĥasani’l-Ķâbisiyyi⁵¹² aħtaşşallâhu Muhammeden şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bi-fazlin lem yu’tihi ġâyrahu ve huve mâ zekerehu fi’l-âÿeti. **Kâle**’l-müfessirün: Eħazellâhu’l-mîşâķa bi’l-vahÿi fe-lem yeb‘aş nebiyyen illâ zekera Muhammeden ve ba‘şehu ve eħaze ‘aleyhi mîşâķahu in edrekehu li-yü’minenne bihi ve en yübeyyinehu li-ķavmihi ve ye’ħuze mîşâķahum en yübeyyinûhu li-men ba‘dehum. **Kâle** ‘Aliyyü’bnü Ebî Tâlib rağıyallâhu ‘anhu: Lem yeb‘aşillâhu nebiyyen min Âdeme fe-men ba‘dehu illâ eħaze ‘aleyhi’l-‘ahde fi Muhammedin şallallâhu ‘aleyhi ve sellem li-enne bu‘işe ve huve ħayyun le-yü’minenne bihi ve le-yenşurennehu ve yu’ħazü’l-‘ahde bi-zâlike ‘alâ ķavmihi. Ve naħvühu ‘ani’s-Süddiyyi⁵¹³ ve Ķatâdeti.⁵¹⁴ **Ve Kâlellâhu** Te‘âlâ “**Ve iz eħaznâ mine’n-nebiyyîne**

⁵⁰⁶ Bu âÿetlerde olduğu gibi aslında onlar seni yalanlıyor değiller. Şüphesiz ki senin doğruluğunu ve güvenilirliğini biliyorlar fakat Allah’ın âÿetlerini yok sayarlar.

⁵⁰⁷ “Elbette senden önce birçok peygamberle alay edilmişti.” (el-En‘âm 6/10.)

⁵⁰⁸ “Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız onlara yetiştii.” (el-En‘âm 6/34.)

⁵⁰⁹ Ebü Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammüş b. Muhammed el-Kaysî (ö. 437/1045). Endüslü tefsîr ve kırâat âlimi.

⁵¹⁰ el-Mekki şöyle demiştir: “Allah Teâlâ bu âÿetlerle Resûl’ünü teselli etmiş, böylece onun müşriklerden gördüğü sıkıntıları hafifletmiş ve bundan sonra kim onunla alay edecek olursa, daha önceki peygamberlerle alay edenlerin başına gelenlerin onların da başına geleceğini bildirmiştir.”

⁵¹¹ “Hani Allah, peygamberlerden: ‘Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz.’ diye söz almış, ‘Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklediniz mi?’ dediğinde, ‘Kabul ettik.’ cevâbını vermişler, bunun üzerine Allah: ‘O hâlde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim.’ buyurmuştu.” (Âl-i İmrân 3/81.)

⁵¹² Metinde “Ķâbi’î” şeklinde yazılmışdır; doğrusu “Ķâbisî” olmalıdır. Ebü’l-Hasan Ali bin Muhammed el-Meafirî el-Kayrevânî el-Kâbisî (v.403/1012). Mâlikî fakihî ve eğitimcidir. Hadis ve fıķha dâir çeşitli eserleri vardır.

⁵¹³ Ebü Muhammed İsmâil b. Abdîrahmân b. Ebî Kerime el-A‘ver es-Süddî el-Kebîr el-Kûfî (ö. 127/745). İbn Abbâs ve Enes b. Mâlik’ten hadîs rivâyet etmiş bir tâbiün müfessiridir.

⁵¹⁴ Ebü’l-Hasan el-Kâbisî der ki: Allah Teâlâ Hz. Muhammed (s.a.v.)’e hiçbir peygambere vermediği üstünlükler vermiş ve onu bu âÿette zikredilen üstünlüklerle başkalarından ayırmıştır. Müfessirler şöyle demişlerdir: Allah Teâlâ vahiy yoluyla peygamberleriyle sözleşme yapmış, gönderdiği bütün peygamberlere Muhammed (s.a.v.)’in sıfatlarını bildirmiş, onun zamanına yetiştikleri takdirde, kendisine mutlaka imân edeceklerine dâir onlardan söz almıştır. Ayrıca Resûl-i Ekrem’in özelliklerini kavimlerine anlatacaklarına, kavimlerinden de bu özellikleri kendilerinden sonra gelecek nesillere aktaracaklarına dâir söz almıştır. Hz. Ali b. Ebü Tâlib (r.a.) şöyle söylemiştir: “Cenâb-ı Hak, Hz. Âdem’den itibaren gönderdiği bütün peygamberlerden, şâyet yaşadıkları süre içinde Muhammed (a.s.) Allah’ın elçisi olarak görevlendirilecek olursa, ona mutlaka imân ve yardım edeceklerine, kavimlerinden de aynı yönde söz alacaklarına dâir taahhüt almıştır.” Bu sözün benzeri Süddî ve Katâde’den de rivâyet edilmiştir.

mîşâkahum ve minke ve min Nûhin.⁵¹⁵ Ve **Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**İnnâ evĥaynâ ileyke kemâ evĥaynâ ilâ Nûhin.**”⁵¹⁶ **el-Âyetü.** ‘An ‘Ömere’bni’l-Ĥattâb rağıyallâhu ‘anhu **ĳâle:** Bi-ebî ente ve ümmî yâ Resûlallah, [le-ĳad] beļaęa min fażiletike ‘indellâhi enne be‘aşeke âĥıra’l-enbiyâ’i [110^b] ve zekerake fî evvelihim, le-ĳad beļaęa min fażlike ‘indehu enne ehle’n-nâri yüveddüne lev kânü eĥâ‘üke ve hum beyne aĥbâĳihâ yu‘azzebûne “**Yeĳülüne: Yâ leytenâ eĥa‘nâ’llâhe ve eĥa‘ne’r-resûle.**”⁵¹⁷ Ve ‘an Kelbiyyi⁵¹⁸ fî ĳavlihi Te‘âlâ “**Ve inne min şî‘atihi le-İbrâĥîme**” Enne’l-hâ’e ‘â’idetün ilâ Muĥammedin şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. **Ve Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**Ve mâ kânellâhu li-yu‘azzibehum ve ente fihim.**”⁵¹⁹ **Ve ĳâle** Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “**Enzelellâhu emâneyni li-ümmetü fe-izâ mażeytü terektü fihimü’l-istiĳfâre.**”⁵²⁰ **Ve ĳâle** ba‘zuhum: er-Resûlü şallallâhu ‘aleyhi ve sellem huve’l-emânü’l-a‘zamu mâ ‘âşe ve mâ dâmet sünnetühu bâĳiyeten fe-huve bâĳin fe-izâ ümîtet sünnetühu fe’ntazîru’l-belâ’e ve’l-fitene.⁵²¹ **Ve Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**Sübĥânellezî esrâ bi-‘abdihi leylen mine’l-Mescidi’l-Ĥarâmi ile’l-Mescidi’l-Aĳşa’llezî bâreknâ ĥavlehu li-nuriyehu min âyâtinâ innehu huve’s-sem‘u’l-başîr.**”⁵²² **Ve mâ tazammenet[hu] hâzihi’l-ĳışşatü:** mine’l-acâyibi.⁵²³ **Ve Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**Vallâhu ya‘şimuke mine’n-nâsi.**”⁵²⁴ **Ve Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**İllâ tenşurühu fe-ĳad naşarahullâhu.**”⁵²⁵ **Ve Ķâlellâhu** Te‘âlâ “**İnnâ a‘ĥaynâke’l-kevsere fe-şalli li-rabbike ve’nĥar inne şâni’eke huve’l-ebter.**”⁵²⁶

⁵¹⁵ “Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh’tan ...” (el-Ahzâb 33/7)

⁵¹⁶ “Biz Nûh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.” (en-Nisâ 4/163.)

⁵¹⁷ Bu âyetle (el-Ahzâb 33/7) ilgili olarak Hz. Ömer bin Hattâb (r.a.)’ın şöyle dediği rivâyet edilir: “Anam babam sana fedâ olsun ey Allah’ın Elçisi! Allah katında senin değerin o kadar yücedir ki seni son peygamber olarak gönderdiği hâlde adını peygamberlerin en başında zikretmiştir. [110^b] Allah katında senin değerin o kadar yücedir ki Cehennemlikler Cehennem’in tabakaları arasında azap görürken: ‘Yazık bize! Keşke Allah’a itâat etseydik, keşke Peygamber’e itâat etseydik!’ (el-Ahzâb 33/66.) diyerek senin yolundan gitmiş olmayı ne kadar arzu etmiş olduklarını söylerler.”

⁵¹⁸ Ebü’n-Nadr Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfi (ö. 146/763). İbnü’s-Sâib diye anılan Kûfeli tefsîr ve neseb âlimi. Hadîs otoriteleri tarafından hakkında olumsuz değerlendirmeler yapılan bir âlimdir.

⁵¹⁹ Kelbî’den rivâyet edilir ki, “Şüphesiz İbrahim de onun milletinden idi.” (es-Saffât 37/83.) âyetinde “hâ” Hz. Muhammed (s.a.v.)’e âittir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Hâlbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir.” (el-Enfâl 8/33.)

⁵²⁰ Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 3082.

⁵²¹ Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ ümmetim için bana iki güvence vermiştir. Ben aranızdan ayrıldıktan sonra, (kıyâmete kadar devâm etmek üzere) istiĳfârı size bırakıyorum.” Bazı âlimler bu hadîsi şöyle açıklamışlardır: Resûl-i Ekrem hayâtta bulunduğu sürece bütün olumsuzluklara karşı en büyük güvence idi. Onun vefâtından sonra sünneti yaşadığı takdirde, söz konusu güvence devam edecektir. Sünneti ortadan kalkıp uygulanmaz hâlde gelince, işte o zaman belâlar ve fitneler birbirini kovalayacaktır.

⁵²² “Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten iştendir, görendir.” (el-İsrâ 17/1.)

⁵²³ Bu kıssanın içerdiği şeyler hayret verici hâllerdendir.

⁵²⁴ “Allah seni insanlardan koruyacaktır.” (el-Mâide 5/67.)

⁵²⁵ “Eğer siz ona (Resûlallah’a) yardım etmezseniz bu önemli değil; ona Allah yardım etmiştir.” (et-Tevbe 9/40.)

⁵²⁶ “Resûlüm! Kuşkusuz biz sana Kevser’i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan,

Ve **Ķālellāhu** Te‘ālā “**Ve le-Ķad āteynāke seb‘an mine’l-meşānî ve’l-Ķur‘âne’l-‘azîm.**”⁵²⁷ Ve **Ķālellāhu** Te‘ālā “**en-Nebiyü evlâ bi’l-mü’minîne min enfüsihim.**”⁵²⁸ Ve **Ķālellāhu** Te‘ālā “**Afāllāhu ‘anke lime ezinte lehum.**”⁵²⁹ Ve fî hazîhi’l-âyeti mine’l-mülâtafeti ve’l-edebi mâ yazharu li-uli’l-beşâ’iri. Fe-innehu kâne muĥayyeran şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fe’htāre ihde’l-ĥaşlateyni’l-câ’izeteyni. Ve hiye’l-iznu feteti’l-âyetü’l-kerîmetü bi-beyâni mâ kâne yezharu min ĥâlihîm lev “lime ye’zene lehum” ve şuddiret bi’l-‘afvi li-ellâ yahmile şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘alâ Ķalbihi min zâlike fî zâlike mâ lâ yahfâ mine’l-mülâtafeti ve’l-edebi. Ve kem fî’l-Ķur‘âni min âyetin lâ yestetî‘u ĥasrahâ [111^a] mimmâ fihi. Tasrîhun ve işâretün ilâ ‘ulüvvi Ķadrihi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mimmâ zekernâ[hu] bi-keşîrin. Fe-sübĥâne men kerremehu ve şerrefehu ve ‘azzamehu ‘alâ sâ’iri’l-ĥalkı. Ve şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘alâ hâze’n-nebiyyi’l-kerîmi ve ĥaşernâ fî zümretihi ve men nuĥibbu bi-mennihi ve keremihi.⁵³⁰ **El-faşlu’s-şâni**⁵³¹ fî ennehu Şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cema‘a’l-meĥâsine küllehâ ĥulĶan ve ĥulūĶan. Ve kellemeĥullāhu Te‘ālâ şûreten ve ma‘nen ve mâ min ĥaşletin min ĥişâli’l-ĥayri, yetefâdelü’l-ĥalâyıĶu bihâ ve yefteĥirüne bi-şey’in minhâ illâ ve Ķad cema‘ahallāhu⁵³² Te‘ālâ [lehu] fî kemâli ĥilĶatihi ve cemâli şûretihi ve Ķuvveti ‘aklihi ve şîĥĥati fehmihi ve feşâhati lisânihi ve Ķuvveti cenânihi ve ĥavâssihi ve a‘zâ’ihi ve i’tidâli ĥarekâtihi ve şerefi nesebihi ve ‘izzeti Ķavmihi ve keremi arzîhi ve aĥvâli bedenîhi fî ĝizâ’ihi ve nevmîhi ve melbesîhi ve menkeĥîhi ve meskenîhi ve mâlihi ve câhihi ve aĥlâĶîhi’l-‘aliyyeti ve âdâbihi’ş-şer‘iyyeti fî dînihi ve ‘ilmîhi ve ĥilmîhi ve şabrihi ve şükrihi ve ‘adlihi ve zühdîhi ve tevâzu’îhi ve ‘afvihi ve ‘iffetihi ve cûdihi ve şecâ‘atihi ve ĥayâ’îhi ve mürüvvetîhi ve şamtîhi ve te’ûdetîhi ve vefâ’îhi ve şıdkı leĥcetîhi ve rahmetîhi ve ĥüsni edebihi ve mu‘âşeretîhi ve ĝayri zâlike. Mimmâ lâ yuĥşâ min şıfâti’l-kemâli’lletî izâ vücudet vâĥidetün minhâ fî vâĥidin min ‘aşrin mine’l-a‘şâri.

şüphesiz sana hiç besleyendir.” (el-Kevser 108/1-3.)

⁵²⁷ “Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur’an’ı verdik.” (el-Hicr 15/87.)

⁵²⁸ “Peygamber, mü’minlere kendi canlarından daha yakındır.” (el-Aĥzâb 33/6.)

⁵²⁹ “Allah seni affetsin. Niçin onlara izin verdin?” (et-Tevebe 9/43.)

⁵³⁰ Bu âyette basîret ehline âşikâr olan edeb ve lutfâ âit husular vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) câiz olan iki hasletten birini seçme konusunda muhayyerdi. Âyet-i kerîme onların hâllerinden ortaya çıkan şeyin ne olduğuna dâir geldi. Eğer “Niçin onlara izin verdin?” şeklinde gelse ve af üzere sâdir olsaydı bundan ötürü Efendimiz’in kalbi muknî olmazdı. Bunda edeb ve lütuf âşikârdır. Görüldüğü üzere Kur’an’daki âyetler tek bir mânâyâ hasredilmemiştir. Bu çoklukla zikrettiğimiz gibi Hazret-i Peygamber’in kadrinin yüceliğine işâret ve açıklamadır. [111^a] Onu diğer yaratılmışlara nisbetle azîz kılan, şerefini yücelten ve kadrini keremlendiren Allah’ı tesbîh ederim. Allah Teâlâ bu nebî-i kerîmine salât u selâm etsin. Bizi de lütfu, cömertliğı ve ihsanı ile sevdiklerimizin zümresinde ĥaşreylesin.

⁵³¹ İkinci fasıl için bk. Takıyüddîn es-Sübkî, *Seyfü’l-meslûl*, s. 448-454; Kâdı İyaz, *eş-Şifâ*, I, 54-57.

⁵³² Metinde “ca‘alehallāhu” şeklinde yazılmıştır. Bundan sonraki farklılıklar dipnotlarda tırnak içinde gösterilecektir.

Duribe bihi'l-meşale ve şâra yu'azzamu bihâ 'alâ memerri'd-dühûri ve'l-a'şâri fe-keyfe bi-men ictema'at fîhi küllühâ 'alâ akşâ derecâti'l-kemâli. Hâzâ ma'a'l-hışâli'lletî lâ meţma'a li-beşerin fî şey'in minhâ fî fazîleti'n-nübüvveti ve'r-risâleti ve'l-mağabbeti ve'l-hulleti ve'l-iştifâ ve'l-isrâ'i ve'r-rü'yeti ve'l-ķurbi ve'd-dünüvvi ve'l-vaħyi ve's-şefâ'ati ve'l-vesîleti ve'l-fazîleti ve'd-dereceti'r-refî'ati ve'l-Maķâmî'l-Maħmudi [ve'l-Burâķ] ve'l-mi'râci ve'l-ba'şî ile'l-aħmeri ve'l-esvedi ve's-şalâti bi'l-enbiyâ'i ve's-şehâdeti beyne'l-enbiyâ'i ve'l-ümemi ve siyâdeti veledi Âdeme ve livâ'i'l-ħamdi ve'l-siyâdeti⁵³³ ve'n-nezâreti [111^b] ve'l-mekâneti 'inde zî'l-'arşî ve't-tâ'ati şemme ve'l-imâm⁵³⁴eti ve'l-hidâyeti ve rahmetin li'l-'âlemîne ve i'tâ'i'r-rıza ve's-su'li ve'l-kevşeri ve semâ'i'l-kavli ve itmâmî'n-ni'meti ve'l-mağfîreti limâ taķaddeme ve mâ te'aħħara ve şerħi's-şadri ve vaz'i'l-vizri ve ref'i'z-zikri ve 'izzeti'n-naşri ve nüzûli's-sekîneti ve't-te'yîdi bi'l-melâ'iketi ve îtâ'i'l-kitâbi ve'l-ħikmeti ve's-seb'i'l-meşânî ve'l-Ķur'ânî'l-'azîmi ve tezkîyeti'l-ümme⁵³⁵ti ve'd-du'â'i ilallâhi Te'âlâ ve şalâtillâhi ve'l-melâ'iketi ve'l-ħükmi beyne'n-nâsi bimâ erâhullâhu ve vaz'i'l-ışri ve'l-ağlâli 'anhum ve'l-ķasemi bi'smihi ve 'alâ risâletihî ve icâbeti da'vetîhi ve teklîmi'l-cemâdâti ve'l-'ucmi ve ihyâ'i'l-mevtâ ve ismâ'i's-şummi ve neb'i'l-mâ'i min beyne eşâbi'ihî ve tekşîri'l-ķalfîli ve inşikâķi'l-ķameri ve reddi's-şemsi ve ķalbi'l-a'yânî ve'n-naşri bi'r-ru'bi ve'l-ıttılâ'i 'ale'l-ğaybi ve zıllî'l-ğamâmî ve tesbîhi'l-ħaşâ ve ibrâ'i'l-ekmehi ve'l-işmeti mine'n-nâsi ve rü'yetihî min ħalfihî kemâ yerâ emâmehu ve ennehu lâ yenâmu ķalbehu ve ħıllü'l-ğanâyimi li-ümme⁵³⁶tihî ve ca'li'l-arzi küllihâ lehum mesciden ve taħûran ilâ ħayri zâlike min şifâti'l-kemâli'lletî lâ yuħîtu bihâ illallâhu Te'âlâ ellezî âtâhu iyyâhâ ve fazzalehu bihâ lâ ilâhe ħayruhu, [ma'a] mâ e'adde lehu fi'l-âħireti min menâzili'l-ķerâmeti ve derecâti'l-ķudsi ve merâtibi's-sa'âdeti ve'l-ħüsnâ ve'z-ziyâdeti'lletî la-tekıfu dühâ devvenehe'l-'uķülü ve yehâru dühâ edâ'ihel-vehmi. Ve hâze'llezî ecmelnâhu ve eşernâ ileyhî mufaşşalün meşrûħun küllühu fi's-Siyeri ve's-Şemâ'ili ve Delâ'ilü'n-nübüvveti ve's-Şifâ li'l-Ķâdî İyâzin. Şekerallâhu sa'yehu ve ħayretehu ve'n-nüşru ilâ şey'in minhâ.⁵³⁵ **Ve ammâ şifatuhu** şallallâhu 'aleyhi ve sellem.⁵³⁶ Fe-kâne

⁵³³ "beşâreti"

⁵³⁴ "emâneti"

⁵³⁵ **İkinci Fasil:** Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber (s.a.v.)'de beden ve huy güzelliğlerinin hepsini toplaması ve onunla sûreten ve mânen konuşması hakkındadır. Hayra âit ve yaratılmışların onun birbirlerine üstün geldikleri ve övündükleri hasletlerden bir haslet yoktur ki o hasleti Allah, Efendimiz'de toplamamış olsun. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in yaratılışını mükemmel, yüzünü güzel, aklını tam, anlayışını sağlam, dilini fasîh, beş duyusunu ve organlarını noksatsız, hareketlerini yerli yerinde, soyunu asil, kavmini saygın, memleketini değerli kıldı. Bu gibi doğuştan getirdiği özelliklerinin yanında Allah Teâlâ ona beslenme, uyku, elbise, ev, evlilik, mal ve makâm gibi

ezhere'l-levni ebyaza müşraben ħumraten, 'azîme'l-hâmeti, eġarre recile's-şa'ri, ini'nferakat 'akîşatühu⁵³⁷ fereka ve illâ fe-lâ yucâvizu şa'ruhu şehmete üzüneyi izâ huve vefferehu, vâsi'a'l-cebîni, ezece'l-ĥavâcibi sevâbiga fî ġayri ħarenin, beynehumâ [112^a] 'ırkun yüdirruhu'l-ġazabü. Ve ħâlet Ümmü Ma'bedin: Aġrane fe-le'allehu ħarenün ħafıyyün ed'ace 'azîme'l-'ayneyni, eşkele ve huve ħumratün fî beyâzı'l-'ayni, ehdebe'l-eşfâri, sehle'l-ĥaddi, müstedîre'l-vechi, faĥmen mufahĥamen, yetele'le'ü vechehu tele'le'ü'l-ħameri leylete'l-bedri. Leyse bi'l-muĥahhemi ve le'l-mükelşemi,⁵³⁸ aĥsenü'n-nâsi levnen, vechuhu mişlü's-şemsi ve'l-ħameri, bel aĥsenü minhumâ, ke'enne's-şemse tecrî fî vechihi, keşşü'l-lıĥyeti temle'ü şadrahu, tâmu'l-üzüneyni, đalî'a'l-femi ħasenühu, aġne'l-ırmîne lehu nûrun ya'lûhû, yeĥsebuhu men lem

bedeninin ihtiyacı olan hâllerini ve dindarlık, ilim, yumuşak huyluluk, sabır, şükür, adâlet, zühd, tevâzu, baġışlama, iffet, cömertlik, yiġitlik ve hayâ duygusu, mertlik, sessizlik, terbiye, vefa, sözünde durma, merhamet, edep ve davranış güzelliği ve bunun gibi güzel ahlâkın meydana getirdiği üstün ahlâkî değerleri ve dinî meziyetlerini de verdi. Bir kimse Hz. Peygamber'in bu büyüklük ve mükemmellik vasıflarından birine sâhip olduğunda çevresinde büyük itibar görür, âdetâ bayraklaşır; böyle biri yüzyıllar önce yaşamış olsa bile kalplerde dâima büyük yer tutar. Öyleyse, bütün bu üstün özelliklerin kendisinde sayılamayacak ve sözle anlatılmayacak kadar çok miktarda bulunduğu Peygamber Efendimiz'in değeri, itibarı ve gönüllerdeki yeri ne olmalıdır? Onun nebî, resûl, Allah'ın dostu, sevgilisi ve seçilmiş insan olması; gecenin bir vaktinde onu Mekke'den alıp Kudüs'e götürülmesi; bir şekilde Allah'ı görmesi; O'na yakın olması; Allah'tan vahiy alması; şefâatin kendisine verilmesi, Vesîle'ye, Fazîlet'e, cennette en üstün mertebeye ve Makâm-ı Mahmûd'a sâhip olması; Mi'râca çıkması, sadece bir kavme değil bütün insanlığa gönderilmesi; peygamberlere imam olup namaz kıldırması; kıyâmet gününde peygamberler ile ümmetleri arasında şâhitlik yapması; Âdemoğlunun efendisi, Livâü'l-hamd'ın sahibi olması; mü'minleri cennet ile müjdeleyip kâfirleri Cehennem ile uyarması; [111^b] Arş sahibi Allah'ın katında itibarlı ve orada melekler tarafından sözü dinlenir ve kendisine güvenilir olması; Allah tarafından hidâyete erdirilmesi; kendisinin de insanlara ve cinlere hidâyet etmesi; âlemlere rahmet olması; Cenâb-ı Hakk'ın ona istediği mertebeyi ve Kevser'i vermesi; mahşer yerinde sözünün dinlenmesi; ona verilen nîmetlerin tamamlanması; geçmiş ve gelecek hatalarının baġışlanması; göğsünün ferahlatılması; göğsünün yarılp yükünün kaldırılması; şânının yüceltilmesi; kendisine yardım edilmesi; üzerine sekînet indirilmesi ve meleklerle desteklenmesi; ona Kitap, hikmet, yüce Kur'ân ve onun devamlı tekrarlanan yedi âyetinin (Seb'u'l-mesânî) verilmesi; ümmetinin kusurlardan arındırılması; insanları Allah'a dâvet etmesi; Allah'ın ve meleklerin ona salât etmesi; Cenâb-ı Hakk'ın kendisine öğrettiği şekilde insanlar arasında hüküm vermesi; ümmetinin üzerindeki ağır yükü ve zor ibâdetleri Allah'ın hafifletmesi ve onun adıyla ve onun peygamberliğine yemin etmesi; duâsını kabul etmesi; cansız cisimlerin ve hayvanların onunla konuşması; Allah'ın onun için ölüleri diriltmesi; sağrıları duyurması; parmaklarının arasından suların fişkırması; duâ edince az miktardaki yiyeceğin çoġalması, ayın ikiye bölünmesi ve güneşin batmaktan alıkonulması; cisimlerin onun elinde başka şekil alması; düşmanlarının kalbine korku salmak sûretiyle ilâhî yardıma nâil olması; Allâh'ın lütfuyla gaybı bilmesi; bulutun onu gölgelemesi; avucundaki çakıl taşlarının Allah'ı tesbîh etmesi; ashâbının acı ve elemelerini iyileştirmesi; Allah'ın onu insanların yapmayı düşündüğü kötülüklerden koruması; önünü gördüğü gibi arkasını da görmesi; kalbinin asla uyumaması; ganîmetleri ümmetine paylaşması, yeryüzünün her yerinin ümmeti için mescid ve temiz kılınması gibi Allah Teâlâ Resûl'üne saymakla bitmeyecek kadar çok özellikler verdi. Resûl-i Ekrem'in bu üstünlüklerini, onları kendisine lutfeden Allah Teâlâ'dan başkasının bilmesi mümkün değildir. Sonsuz lütuf sahibi Rabbimiz, ahirette Resûl-i Ekrem'ine akılların kavramaktan âciz kaldığı, hiç kimsenin hatır ve hayâlinde bile geçiremediği değerli ikramlar, yüce makâmı, sonsuz mutluluklar, saymakla bitmeyecek güzellikler ve ihsânlar hazırlamıştır. Bütün bu özellikleri kısaca *es-Siyer*, *eş-Şemâil*, *Delâilü'n-nübüvve* ve Kâdı İyâz'ın *eş-Şifâ* isimli eserinden özetledik. Allah sa'y ve gayretlerini meşkûr etsin.

Tercüme için bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 161-166.

⁵³⁶ Hz. Peygamber'in özelliklerinden bahsededen bu bölüm için bk. Takıyüddîn es-Sübķi, *Seyfü'l-meslûl*, s. 455-474. Tercüme için bk. M. Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, I, 162-211 ve I, 336-345. Hz. Peygamber'in hilyesi için bk. Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâili*, s. 72-78. Hz. Peygamber'in şemâilinden bahseden bu bölümü Sübķi belirttiği gibi şu eserlerden özetlemiştir: Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, I, 55-92 ve I, 155-164; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 194- 391 ve I, 270 ve I, 627-632; Tirmizî, *Şemâilü'l-Muhammediyye* (thk. Seyyid b. Abbâs el-Celîmî), Mekke 1413/ 1993, I, 28-91.

⁵³⁷ "akâbetihî"

⁵³⁸ "mükellemu"

yete' emmelhu [eşemme] müfellecû'l-esnâni, eşnebu, ke'enne 'araķuhu fî vechihi el-lü'lü'ü, ke'enne 'unuķahu ciydün dümeyetin⁵³⁹ fî şafâ'i'l-fizzati, tavîlü'l-mesrûbeti rakîķuhâ ve huve şa'run min lebbetihi ilâ surretihi yecrî ke'l-gağîbi, leyse fî bağnihi ve illâ şadrihi şa'run ğayruhu, vâsi'u's-şadri 'azîmu'l-menķibeyni, zaķmuhumâ ba'îdü mâ beynehumâ, 'azîmu's-sâ'ideyni, zaķmu'l-'azudeyni, eş'aru'z-zirâ'ayni ve'l-menķibeyni, tavîlü'z-zendeyni, raķbu'r-râĥeteyni, sebtü'l-ķaşabi⁵⁴⁰ şeşnü'l-keffeyni'l-ķademeyni, sâyilü'l-etrâfi, zaķmu'l-'izâmi, enveru'l-mücerredü, mu'tedilü'l-ĥalkı, bâdinün mütemâsikün, ebyazu'l-keşĥayni, şeşnü'l-etrâfi,⁵⁴¹ celîlü'l-müşâşi ve'l-ķetedi,⁵⁴² ĥumşâne'l-aĥmeşayni, mesîĥu'l-ķademeyni yenbû 'anhume'l-mâ'u, izâ zâle zâle ķâl'an. Ve ķile: Leyse bi-aĥmaşin ve huve maĥmûlün 'alâ ennehu leyse bi-şedîdi'l-ĥameşi bel mu'tedilehu, yaĥtû tekeffiyen ve yemşi hevnen, zerî'u'l-mişyeti izâ meşâ ke-ennemâ yenĥaţtu min şabebin ve izâ iltefete iltefete cemî'an, ĥâfîzu't-ĥarfi, nazaruhu ile'l-arzi aţvelü min nazarihi ile's-semâ'i, cüllü nazarihi'l-mülâĥazati. Leyse bi't-ĥavili'l-bâyini ve lâ bi'l-ķaşiri ve izâ meşâ Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ma'a ĥavîlin ĥâlehu, "Zâhiru'l-vazâ'eti, eblecû'l-vechi, [112^b] ĥasenü'l-ĥalkı, lem ta'ibhu şücletün,⁵⁴³ ve lem tüzri [bi]hi şa'letün vesîmun ķasîmun, fî şavtihi şaĥalün, şedîdü sevâ'di's-şari, in şamete fe-'aleyhi'l-vaķâru ve in tekelleme semâhu ve alâhu'l-bahâ'u, ecmelü'n-nâsi ve ebĥâ'hu min ba'îdin ve aĥsenühu ve aĥlâhu min ķarîbin, ĥulvü'l-mantıķı, faşlün lâ nezrun ve lâ hezrun, ke'enne mantıķahu ĥarezâtü nazmin. Lâ lâ teşne'ehu⁵⁴⁴ min ũlin ve lâ taķteĥimuhu 'aynun min ķışarin, ğuşnün beyne ğuşneyni fe-huve enzaru's-selâseti manzaran ve aĥsenühüm ķadren, lehu rufekâ'u yeĥuffüne bihi, izâ ķâle'stemi'û li-ķavlihi ve in emera tebâderü ilâ emrihi, maĥfûdun maĥşûdun, lâ 'âbisün ve lâ müfennedün."⁵⁴⁵ Yesûķu aşĥâbehu yebduru men leķiye bi's-selâmi. Mutavâşilü'l-

⁵³⁹ "ĥududun minhu"

⁵⁴⁰ "saţtu'l-'aşabi"

⁵⁴¹ "sâyilü'l-etrâf"

⁵⁴² "ĥalîle'l-müşâsi ve'l-ķebedi"

⁵⁴³ "nuĥletün"

⁵⁴⁴ "tesve'u"

⁵⁴⁵ **Peygamber Efendimiz'in Özellikleri:** Hz. Peygamber'in parlak ve nûrânî, rengi kırmızıya mâil beyaz idi. Başı büyükçe idi. Saçları kendiliğinden ikiye ayrılmışsa onları başının iki yanına salardı, uzattıkları takdirde saçları kulak memesini geçirdi. Rengi nûrânî beyaz, alını açtı, kaşları kalem gibi, gür ve birbirine yakındı. İki kaşının arasında [112^a] öfkelenildiğinde kabaran bir damar vardı. Ümmü Mâbed şöyle söylemiştir: Kaşları birbirine yakındı. Gözleri iri ve simsiyah ve gözlerinin akında kırmızılık vardı. Kirpikleri sık ve uzun, yüzü yuvarlak ve büyükçe idi. Yüzü, dolunay hâlindeki ayın parlaklığı gibi nûr saçardı. Tombul yüzlü ve yumru yanaklı değildi. Yüzünün rengi insanların içinde en güzeli idi, güneş ve ay gibi parlaktı fakat onlardan da güzeldi. Güneş sanki yüzünde akıp giderdi. Sakalı sık ve gürdü, yüzünü kulaklarına kadar doldurdu. Ağzı genişti. Burnunun üzerinden onu yüksek gösteren bir nûr yükselirdi. Dişlerinin arası seyrek ve dişleri inci gibi parlardı. Yüzündeki terler inci gibiydi. Gerdanı, saf mermerden yapılan heykellerin boynu gibi gümüş berraklığında idi. Göğsünden göbeğine kadar ince bir çizgi hâlinde uzanan

ahzâni, dâyi'mü'l-fikri, leysset lehu râhatün. Lâ yetekellemu fî gayri hâcetin, tavîlü's-sekti. Yeftetehu'l-kelâme ve yahtimuhu bi-eşdâkıhi. Ve yetekellemu bi-cevâmi'î'l-kelimi. Şallallâhu 'aleyhi ve sellem şalâtü ehli's-semâvâti ve'l-arazîne leyse bi'l-câfi ve le'l-mehîn,⁵⁴⁶ lâ yağhakü illâ bi-tebessümin. Beyne ketifeyhi hâtemu'n-nübüvveti ve huve hâtemu'n-nebiyyîne. Ecvedü'n-nâsi keffen ve ecre'ü'n-nâsi şadren ve aşdaqu'n-nâsi lehçeten ve evfe'n-nâsi bi-zîmmetin ve elyenühüm 'arîketen ve ekremehum⁵⁴⁷ 'işreten, men ra'âhu bedîhетен hâbehu ve men hâleţahu ma'rifeten ve eĥabbehu. Lem yekün fâhişen ve lâ mütefaĥhişen ve lâ şaĥĥâben fî'l-esvâki. Yu'azzimu'n-ni'meti ve in deĥkat, lâ yezümму minhâ şey'en lâ yezümму züvâkan ve lâ yemdeĥuhu, "**İni'stehâhu ekelehu ve illâ terekehu**",⁵⁴⁸ lâ tuġzibuhu'd-dünyâ ve mâ kâne lehâ, fe-izâ tü'ûtiye'l-ĥakku lem ya'rifhu aĥadün ve lem yeĥum li-ġazabi[hi] şey'ün ĥattâ yenteşiru, lâ yaġzabu li-nefsihi ve lâ yenteşiru le-hâ ve innemâ yenteşirullâhu. İzâ eşâra eşâra bi-keffihi küllihâ ve izâ ta'accebe ħalebihâ ve izâ taĥaddeşe faşşale bi-hâ, yağribu bi-râĥatihi'l-yümnâ [113^a] bâtine ibhâmihî'l-yüsrâ. Ve izâ ġazibe a'raza ve eşâĥa ve izâ ferihâ ġazza ħarfehu yefterru 'an mişli ĥabbi'l-ġamâmi.⁵⁴⁹ "İzâ âvâ ilâ menzilihi cezze'e

tüyler vardı. Karnında ve göğsünde başka tüy yoktu. Göğsü ile iki omzunun arası genişçe, eklemeleri kalıncaydı. Bilekleri uzun, el ayakları geniş, kolları güçlü, el ve ayakları kalın, parmakları uzuncaydı. Kemikleri kalınca, vücûdunun açık yerleri gayet nûrlu idi. vücûdunun bütün âzaları birbiri ile uyumlu olup yakışıklı bir yapıya sâhipti. Böğrü beyazca idi. Parmakları kalınca, Ayaklarının altı çukurdu. Ayaklarının üstü ise pürüzsüzdü; öyle ki, üzerine su dökülse yağ gibi akar giderdi. Ve denilir ki ayağı çok çukurlu değildi, mütedil idi. Yürüdüğü zaman geniş ve hızlı adımlarla, meyilli bir yerden iniyormuş gibi yürürdü. Bir tarafa baktıklarında bütün vücutları ile birlikte dönerdi. Sağa sola bakmazdı. Yere bakışları, göğe bakışlarından daha çoktu. Çoğunlukla göz ucuyla bakar; çok uzun veya çok kısa süre bakmazdı. Geniş adımlarla yürürdü. Aydın yüzlü [112^b] ve güzel yaradılışlı idi; şişman olmadığı gibi zayıf ve ince de değildi. Orantılı bir yüz güzelliği vardı. Sesi kalındı. Saçları oldukça siyahtı. Sustuğu zaman vakarlı, konuştuğu zaman da heybetli idi. Uzaktan bakıldığında insanların en güzeli ve en sevimlisi görünümündeydi; yakından bakıldığında da tatlı ve hoş bir görünüşü vardı. Çok tatlı konuşuyordu. Orta boylu idi; bakan kimse, ne kısa ne de uzun olduğunu hissederdi. Üç kişinin arasında en güzel görüneni ve nûr yüzlü olanıydı. Arkadaşları, ortalarına almış durumda hep onu dinlerler; buyurduğu zaman da hemen buyruğunu yerine getirirlerdi. Konuşması tok ve kararlı idi. (Ümmü Mâbed rivâyeti için bk. Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 48, nr. 3605; Hâkim, *Müstedrek*, III, 10, nr. 4274; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 276-279.)

⁵⁴⁶ "müheyminü"

⁵⁴⁷ "elzemehum"

⁵⁴⁸ Buhârî, "Menâkıb", 3563; Müslim, "Eşribe", 187; Ebû Dâvûd, "Et'ame", 3763; Tirmizî, "Birr", 2031.

⁵⁴⁹ Arkadaşlarıyla yürürken onları öne geçirirdi. Yolda karşılaştığı kimselere önce o selâm verirdi. Çoğu zaman hüzünlüydü, hep düşünürdü, rahat nedir bilmezdi. Gerekmedikçe konuşmaz, çoğu zaman sükût ederdi. Sözü'nün başından sonuna kadar her kelimenin hakkını vererek konuşurdu. Az sözle çok mânâ ifade ederdi. Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun. Leşler ve rezillikle sıfatlanan mahlûklar hâric gökler ve yerlerin salât ü selâmı onun üzerine olsun. Gülmesi tebessüm şeklindeydi. Kürek kemikleri arasında nübüvvet mührü vardı. Ve O, peygamberlerin sonuncusudur. Eli açık olma bakımından insanların en cömerdi, kalp bakımından insanların en cesuru, konuşma yönünden en doğru sözlüsü, zimmet cihetinden en vefâlısı, tabiatçe en yumuşağı, yaşayışça onların en cömerdi idi. Onu ilk defa gören kimsenin içinde, onun etkili görünümü dolayısıyla bir ürperti hâsil olurdu; fakat onunla bir süre kalıp kendisini tanıyınca, gönlünde ona derin bir muhabbet uyanırdı, Çarşılarda şirret değildi ve herhangi bir aşırılığı yoktu. Ne kadar az olursa olsun, Allah'ın nimetlerine saygı gösterir, onları asla küçümsemezdi. Yenilen içilen şeyleri lezzetsiz diye kötülemez, aşırı şekilde övmeydi. Acıktığı zaman yer yoksa yemezdi. Dünya ve dünyaya dâir şeyler onu öfkelendirmezdi. Dinin bir emrini uygulayacağı sırada buna aykırı bir şey söylendiğinde son derece öfkelenir, gerekeni yapınca kadar da öfkesi yatmazdı. Kendine yapılan kaba ve haksız bir davranıştan dolayı öfkelenmez ve onun intikamını almaya kalkmazdı. Bir şeye işaret edeceği zaman parmağıyla değil, eliyle

duhûlehu şelâsete eczâ'in: Cüz'en li'llâhi Te'âlâ ve cüz'en li-ehlihi ve cüz'en li-nefsihi. Şümme cezze'e cüz'ehu beynehu ve beyne'n-nâsi. Fe-yeruddu zâlîke ['ale'l]'âmmeti bi'l-hâşşati ve lâ yeddehîru 'anhum şey'en. Ve kâne min sîretihî fî cüz'il-ümme'ti îşâru ehli'l-fazli bi-iznihî ve kâsemehu 'alâ kâdri fazlihîm fî'd-dîni, fe-minhum zü'l-hâceti ve zü'l-hâcete'yni ve zü'l-havâyici fe-yeteşâgalu bihim ve yeşgalühüm fîmâ aşlahahum ve'l-ümme'te min mes'eletihî⁵⁵⁰ 'anhum ve ihbârihim bi'llezî yenbeğî lehum ve yeķülû: "Yübellîgu'ş-şâhidü'l-gâyibe" ve ebligûnî hâcete men lâ yesteftî'ü iblâğî hâcetehu fe-innî men eblağa sultânen hâcete men lâ yesteftî'ü iblâğahâ iyyâhu şebbetellâhu kademeyni yevme'l-kıyâmeti. Lâ yüzkeru 'indehu illâ zâlîke ve lâ yüķbelü min ahâdin ğayraha, yedhulüne ruvvâden ve lâ yefteriküne illâ 'an zevâķın ve yeħrucüne edilleten."⁵⁵¹ Yahzünü lisânehu illâ mimmâ ya'nîhim ve yü'ellifühüm ve lâ yüferriķühüm ve lâ yüneffirühüm. Yükrîmu kerîme külli kavmin ve yüvellîhi 'aleyhim ve yüħazzîru'n-nâse ve yaħterîsu minhüm⁵⁵² min ğayri en yetviye 'an ahâdin bişrahu ve lâ ħulukahu, yetefakķadu aşhâbehu, yes'elu'n-nâse 'ammâ fî'n-nâsi, yüħassinü'l-ħasene ve yüķavvîhu ve yüķabbîhu'l-ķabîħa ve yühinuhu, mu'tedilü'l-emri ğayru muħtelifin. Lâ yağfulü meħâfete en yağfulû, li-küllî ħâlin 'indehu 'atâdün, lâ yüķaşşîru 'ani'l-ħakķi ve lâ yecûzuhu, ellezîne yelûnehu⁵⁵³ mine'n-nâsi men ħıyâruhüm efdâluhum 'indehu ve e'ammuhüm naşîħaten ve a'zamuhüm 'indehu menziletin aħsenühüm muvâsâten ve muvâzereten."⁵⁵⁴ Lâ yeclîsu ve lâ yeķümü illâ 'alâ zıkrin, lâ yüvaţţînû'l-emâkine ve

işâret ederdi. Bir şeye hayret ettiğî zaman elinin içini semâya doğru kaldırırdı. Konuşurken, sözüyle uyumlu olarak elini hareket ettirir ve sağ elinin başparmağın [113^a] sol elinin avucuna vururdu. Birine öfkelendiğî zaman başını ondan çevirirdi. Sevindiğî zaman bakışlarını yere indirirdi. O gülerken, dişleri dolu tanesi gibi bembeyaz görünürdü.

⁵⁵⁰ "se'eleti"

⁵⁵¹ Tirmizî, *Şemâ'il*, s. 277.

⁵⁵² "taħrîriyyetühüm"

⁵⁵³ "yelû minhu"

⁵⁵⁴ Hz. Peygamber evine girdiğî zaman vaktini üçe taksim ederdi: Üçte birini Allah'a ibâdet ve tâate ayırır, üçte birinde eşleriyle meşğül olup evinin ihtiyaçlarını temin eder, üçte birinde de dinlenip şahsî işlerini görürdü. Kendine âit olan zamanı da diğeri insanlarla paylaşırdı. Bu saatlerde yanına çok yakın arkadaşları girer, onlar da öğrendikleri bilgileri orada olmayan kimselere anlatırlar, böylece Allah'ın elçisi ilmini kimseden esirgememiş olurdu. Resûl-i Ekrem'in bir âdeti de, ümmeti için ayırdığı zamanda, mânevî bakımdan üstün mertebedeki ashâbını kabul etmek ve dindeki üstünlükleri nisbetinde onlara vakit ayırmaktı. Onların da kiminin bir, kiminin iki, kiminin daha fazla görürecektir meselesi olur, o da kendileriyle meşğül olur, hem kendilerinin hem de ümmet-i Muhammed'in dünya ve âhirette işlerine yarayacak bilgileri onlara öğretirdi. Sonra da şöyle buyurdu: "Burada olanlar, benden duyduklarını burada bulunmayanlara iletinler, ihtiyacını bana anlatamayanların derdini öğrenip bana söyleyin. Sıkıntısını yöneticilere anlatamayan kimselerin derdini öğrenip ilgili makâmlara kim iletirse Allah o kimsenin ayaklarını kıyâmet gününde Sırat üzerinde kaydırmaz." Hz. Peygamber'in huzûrunda sadece dinin öğretimi ve ümmet-i Muhammed'in işi konuşulurdu. O hiç kimsenin bunların dışında faydasız bir şey konuşmasına râzî olmazdı. Ashâb-ı kirâm onun huzûruna ilim öğrenmek için girer, ilmin tadını almış olarak çıkıp gider, her biri Kitap ve Sünnet'i öğrenmiş olarak oradan ayrılırlardı. Peygamber Efendimiz, insanlara faydası dokunmayacak bir sözü söylemezdi. Ashâbıyla kendisi arasında sevginin çoğalmasına yarayacak sözler söyler, onların kendisinden kopup uzaklaşmasına yol açacak, hoşlanmayacakları sözleri ağzına almazdı. Her kabilenin önde gelen kişilerine ikramda bulunur ve onları kendi kabilelerine başkan tayin ederdi. Tutumlarını beğenmediğî yöneticilere karşı müslümanları dikkatli ve uyanık

yenhâ ‘an îfânihâ fe-ize’ntehâ ilâ kavmin celese hayşü yentehî bihi’l-meclisü ve ye’muru bi-zâlîke yu’tî külle cülesâ’ihi [113^b] naşîbehu, lâ yaşîbu celîsühu enne aḥâden ekremu ‘aleyhi minhu, men câlesehu ev kâvemehu fî ḥâcetin şâberahu ḥattâ yekûne huve’l-munşarifü ve men se’elehu ḥâceten lem yeruddehu illâ bihâ ev bi-meysûrin mine’l-ḳavli ḳad vesi’a’n-nâse⁵⁵⁵ baştuhu ve ḥulḳuhu fe-şâra lehum eben ve şârû ‘indehu fi’l-ḥaḳḳı sevâ’en, meclisühu meclisü [ḥilmin] ve ḥayâ’in ve şabrin ve emânetin. Lâ turfe’u fihi’l-aşvâtü ve lâ tü’benü⁵⁵⁶ fihi’l-ḥuramu ve lâ tünşâ fe-letâtühu, müte’âdilîne, yetefâḍalûne fihi bi’t-taḳvâ, mütevâzî’îne, yuvaḳḳırûne fihi’l-kebîra ve yerḥamûne fihi’ş-şagîra ve yu’sîrûne ze’l-ḥâceti ve yaḥfezûne’l-garîbe.”⁵⁵⁷ “Ve kâne şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dâyime’l-bişri, sehle’l-ḥuluḳı, leyyine’l-cânibi. Leyse bi-fazzin ve lâ ğalîzin ve lâ şaḥḥâbin ve lâ fehḥâşin ve lâ ‘âbisin ve lâ ‘ayyâbin ve lâ meddâḥin yetegâfelu ‘ammâ [lâ] yeşteḥî ve lâ yü’yisü minhu [râciyehu], ve lâ yücîbu fîhi, ḳad tereke⁵⁵⁸ nefsehu min şelâşin: el-Mirâ’i ve’l-iksâri ve mimmâ [lâ] ya’nîhi ve nezele’n-nâse⁵⁵⁹ min şelâşin: Lâ yezümму aḥâden ve lâ yu’ayyiruhu ve lâ yaḥlubu ‘avretehu ve lâ yetekellemu illâ fîmâ recâ şevâbehu. İzâ tekelleme eṭraḳa cülesâ’uhu ke’ennemâ ‘alâ ru’ûsihimu’t-tayru ve izâ sekete tekellemû, lâ yetenâze’üne ‘indehu’l-ḥadîşe, men tekelleme enşatû lehu ḥattâ yefruğa, ḥadîşuhum ‘indehu ḥadîşu evvelihim. Yaḍḥaku mimmâ yaḍḥakûne minhu ve yu’accebu mimmâ yete’accebûne minhu. Ve yaşbiru li’l-garîbi ‘ale’l-cefveti fî mantıḳıhi ve mes’eletihi, ḥattâ in kâne aşḥâbuhu le-yesteclibûnehum ve yeḳülû: İzâ ra’eytüm tâlibe ḥâcetin yaḥlubuhâ fe-erfidûhu. Ve lâ

olmaya teşvik eder; kendisi de kimseden tebessümü ve güzel sözlerini esirgememekle berâber, onlara karşı daha ihtiyatlı davranırdı. Meclisinde göremediği sahâbîlerin durumlarını sorup araştırır, halkın arasında ne olup bittiğini yine onlardan sorup öğrenirdi. İyi ve güzel olanın güzelliğinden söz edip onu tavsiye eder; kötü olan şeyin kötülüğünü dile getirip ondan sakındırırdı. Yaptığı her iş ölçülü olup, hiç bir işi ve sözü diğerine ters düşmezdi. İnsanlara, yapmaları gereken din ve dünya işlerini gerektiği gibi yapmayabilecekleri veya gevşek davranabilecekleri endişesiyle onlara görevlerini hatırlatmaktan geri durmazdı. Dünya ve âhiretle ilgili her müşkil meseleye bir çözüm bulurdu. Yapması gereken görevi uygulamada kusur etmediği gibi, hakkın dışına da çıkmazdı. Onun etrafında bulunanlar, insanların en iyileri, en hayırlıları idi. Ona göre en faziletli olanlar, başkaları hakkında en çok hayır düşünenler idi. Onun gözünde en üstün mertebede bulunanlar, fakirleri en çok görüp gözeten, onlara en çok yardım edenlerdi.

⁵⁵⁵ “ve semi’allâhu beyne”

⁵⁵⁶ “yü’şeru”

⁵⁵⁷ Resûlallah (s.a.v.) oturup kalkarken Allah’ı zikrederdi. Bir topluluğun yanına vardığında, meclisin baş tarafına geçmez, nerede boş yer varsa oraya oturur, başkalarına da böyle yapmalarını emrederdi. [113^b] Belirli kişiler için yer tahsis etmezdi Her isteyene istediğini verir ya da güzel bir sözle geri çevirirdi. Güzel huyu ve ahlâkı herkese yetmişti. Ümmetin babası gibiydi. Hak söz konusu olunca herkes onun katında eşitti. Ona göre üstünlük ölçüsü takvâ idi. Onun meclisi [hilim], hayâ, sabır ve dürüstlük meclisiydi. Orada yüksek sesle konuşulmaz, kimsenin ayıbı söylenmez, hatası yayılmazdı. Onun meclisinde herkes eşitti. Üstünlük sadece takvâ sâhiplerinindi. Herkes tevâzu içindeydi. O mecliste büyüğe saygı, küçüğe şefkat gösterilir, ihtiyaç sâhiplerine öncelik verilir, garipler korunurdu. Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 88.

⁵⁵⁸ “nezele”

⁵⁵⁹ “tereke’n-nâse”

yağbelu's-şenâ'e illâ min mükâfi'in ve lâ yakta'u 'alâ ahadin hadîşehu hattâ yekûne huve'llezî yakta'u bi'ntihâ'in ev kıyâmin."⁵⁶⁰ "Ve kâne sükûtühu Şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'alâ erba'in: 'Ale'l-hilmi ve'l-hazeri ve't-tedebbüri ve't-tefekküri. Fe-ammâ tedebbürühu fe-fî tesviyeti'n-nazari ve'l-istimâ'î mine'n-nâsi. Ve ammâ tefekkürühu fîmâ yefnâ ve yebkâ. [114^a] Ve cumi'a lehu'l-hilmi fi's-şabri, fe-kâne lâ yuğdibuhu şey'un ve lâ yestefizzühu. Ve cumi'a lehu'l-hazeru fî erba'in: Ahzihi'l-hasene li-yuktedâ bihi ve terkihi'l-kabîha le-yüntehâ 'anhu ve'ctihâdihî'r-re'ye fî mâ aşlağa ümmetehu ve'l-kıyâmi fî mâ cema'a lehum min emri'd-dünyâ ve'l-âhireti."⁵⁶¹ Lâ ye'huzü ahaden bi-kavli ahadin ve lâ yaşaddıku ahaden 'alâ ahadin. Ve kâne evkara'n-nâsi fî meclisihi ve lâ yekâdu yuhricü şey'en min eţrâfihi.⁵⁶² Kâne ekşeru culûsihi muhtebiyen ve rubbemâ terabbe'a ve rubbemâ celese'l-kurfüsâ. Lâ yetekellemu fî gayri hâcetin ve yu'rizu 'ammen tekelleme bi-gayri cemîlin fî kelâmihî tersîlün ev teressülün. Yeğülü nâ'itühu: Lem era kablehu ve lâ ba'dehu mişlehu şallallâhu 'aleyhi ve sellem. Ve'l-ahadîşu fî bastî şifatihî meşhûretün keşîretün, fe-lâ nuţavvilü bi-zikrihâ. Ve-kad ittefeka'l-hükemâ'u 'alâ enne's-şifâte'lletî nuķilet fî hilkatihî şallallâhu 'aleyhi ve sellem taktezî en yekûne a'dele'n-nâsi mizâcen ve ekmelehum i'tidalen.⁵⁶³ "Kâle Vehbü'bnü Münebbihin: Kare'tü fî ahadin ve seb'ine kitâben enne'n-nebiyye şallallâhu

⁵⁶⁰ Resûlallah Efendimiz her zaman güleç yüzlü, güzel huylu, halîm selimdi. Kötü huylu, katı kalpli değildi. Bağırıp çağırılmaz, çirkin söz söylemez, kimseyi ayıplamaz ve aşırı derecede övmezdi. Hoşlanmadığı şeyi görmezden gelirdi. Ondand bir şey isteyen ümidi boş çıkmazdı. Üç şeyden uzak durdu: tartışmadan, çok konuşmaktan ve kendisini ilgilendirmeyen şeyle meşgûl olmaktan. Üç konuda insanlarda kusur aramazdı: Hiç kimseyi aşağılayıp küçümsemez, kimseyi ayıplamaz, kimsenin gizli kusurlarını araştırmazdı. Sevap kazandırmayan faydasız sözleri söylemezdi. Resûlallah konuşmaya başlayınca, meclisinde bulunanlar başlarında kuş varmışçasına sükûnet içinde onu dinler, ancak o susunca konuşurlardı. Ashâb-ı kirâm onun yanında birbiriyle konuşmazdı. Birisi onun yanında konuşurken diğerleri o kişi sözünü bitirene kadar onu dinlerlerdi. Ashâbının gönlünü hoş etmek için onların güldüğü şeylere güler, onların hayret ettiği şeye o da hayret ederdi. Huzûrunda konuşma edebini bilmeyen yabancıların kaba saba konuşmalarına karşı sabırlı davranırdı. "İhtiyaç sahibi biri sizden yardım isterse, elinizden geldiğince onun ihtiyacını gideriniz." buyurdu. Kendisine teşekkür edilmesi dışında övülmesine izin vermezdi. Bir kimse uygun olmayan bir şey söylemedikçe sözünü kesmezdi. Uygun olmayan tarzda konuşan kimseyi ise ya sözünü keserek uyarır ya da oradan kalkıp giderdi.

⁵⁶¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, XXII, s. 155, nr. 414.

⁵⁶² Resûl-i Ekrem şu dört hâlde sükût ederdi: Hilim, hazer, tedebbür ve tefekkür. İnsanları dinleyip, görüşlerini tesviye ederken susup düşünürdü. Allah'ı tefekkür ettiğinde sükût içinde olurdu.[114^a] Öfke ve hiddet gerektiren durumlarda Cenâb-ı Hak ona sâkin ve serinkanlı olma yeteneği verdiği için, başkalarını sinirlendiren şeyler onu kızdırmazdı. Allah Teâlâ ondan dört konuda dikkatli olmasını istedi: Ümmetinin kendini övmesi için iyi ve güzel olanı söylemek ve yapmak; ümmetinin uzak durması için kötü olan her şeyden uzak durmak; ümmetinin faydasına olan konuları karara bağlamak; ümmetinin dünya ve âhireti için gerekli olan şeyleri yapmak.

⁵⁶³ Resûlallah bir yere oturduğunda çoğunlukla bacaklarını karnına dayar ve kollarıyla dizlerini tutardı, bazen bağdaş kurarak oturur bazen de kalçası üzerine oturur, dizlerini diker, ellerini koltuklarının altına koyardı. Konuşması gerekmedikçe konuşmazdı. Uygun olmayan şekilde konuşanlara dönüp bakmazdı. Konuşması tane tane ve yavaş yavaşta. Resûl-i Ekrem'i vasfedenler sözlerini şöyle bitirirdi: "Sözün kısası ben daha önce de daha sonra da onun bir benzerini görmedim. Allah'ın salât u selâmı ona olsun." Peygamber efendimizin sıfatlarına anlatan pek çok ve pek meşhûr hadîs-i şerîf vardır. Onların hepsini zikrederek sözü uzatmayacağız. Âlimler, Hz. Peygamber'in mizâcen insanların en âdili ve en mükemmeli olduğunu ifade eden rivayetlerde belirtilen özellikleri üzerinde ittifak etmiştir.

‘aleyhi ve sellem ercehu’n-nâsi ‘aqlen ve efd alühum re’yen.”⁵⁶⁴ Ve fî rivâyetin uhrâ: Fe-vecedtü fî cemî‘ihâ enne’llâhe Te‘âlâ lem yu‘tı cemî‘a’n-nâsi min bed’i’d-dünyâ ilâ inkıdâ‘ihâ mine’l-aqli fî cenbi ‘aqlihi illâ keḥabbeti remelin min rimâli’d-dünyâ.”⁵⁶⁵ İntehâ. Ve ḥâzihi nûktetün zekernâhâ nüstedellü bihâ ‘alâ kemâli ḥilkâtihi şûreten ve ma‘nen.⁵⁶⁶ Ve enne beşeriyetehu zâ‘idetün ‘alâ men sivâhu mine’l-beşeri, ma‘a [mâ] zâdehullâhu ‘alâ zâlike min ḥavâşsi’n-nübüvveti ve’r-risâleti ve’l-ma‘ârifî’r-rabbâniyyeti ve’l-envârî’l-ilâhiyyeti. Ve mimmâ ḥaşşahullâhu bihi kuvvetü ḥavâssihi, ḥattâ kîle innehu kâne yerâ [fî’s]-şüreyyâ aḥade ‘aşere necmen. Ve’htülife fî velâdetihi maḥtûnen, fe-mine’n-nâsi men enkerahu ve min hum men kâle: Vülide maḥtûnen maḥtû‘a’s-surreti. Ve kânet râyiḥatühu ve ‘arâkuhu aṭyebe mine’l-miski, yeza‘u yedehu⁵⁶⁷ ‘alâ re’si’s-şabiyyi fe-yu‘rafu min beyni’s-şabiyyâni bi-rîḥihâ ve lem yemurra bi-târîkin fe-yetbe‘ahu aḥadün [114^b] illâ ‘arefe ennehu selekehu min ṭybihi. Ve kâne izâ erâde en yetegavveta inşakâti’l-arzu fe’btele‘at gâ’iṭahu ve bevlehu, fâḥat li-zâlike râyiḥatün ṭayyibetün. Ve şeribe bevlehu Ümmü Eymenü ve şeribâ demehu ‘Aliyy’ibnü Ebî Tâlibi ve İbnü ‘Abbâs raḍıyallâhu ‘anhumâ. Ve hâzâ yü’eyyidü kavle Ebî Ca‘feri’t-Tirmiziyyi min aşḥâbinâ bi-ṭahâreti fażalâtihi Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve verede ḥadışün merfû‘un “**Enne’l-arza teble‘u mâ yuḥracü mine’l-enbiyâ‘i felâ yerâ minhu şey’ün.**”⁵⁶⁸ Ve ene aḥtâru fî ḥâzihi’l-mes’eleti kavle Ebî Ca‘feri’t-Tirmiziyyi bi’t-ṭahâreti ve in kâne’l-meşhûru ‘inde aşḥâbinâ ḥilâfehu li-ḥadışi’lletî şeribet bevlehu ve huve şahîḥun elzeme’d-Dârekuṭniyyü eş-Şeyḥayni iḥrâcehu ve lem ye‘murhâ bi-ğasli femihâ, fe-delle ‘alâ ṭahâretihi.⁵⁶⁹ Ve kâne Şallallâhu ‘aleyhi ve selleme tenâmu ‘aynâhu

⁵⁶⁴ Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, I, 67.

⁵⁶⁵ *a.g.e.*, I, 67.

⁵⁶⁶ Vehb ibn Münebbih şöyle demiştir: “Okuduğum yetmiş bir kitapta, Resûlallah’ın en akıllı, en üstün görüşlü kimse olduğunu gördüm.” Bir başka rivâyete göre de şöyle demiştir: “Bütün bu kitaplarda, Allah Teâlâ’nın dünyanın başlangıcından sonuna kadar gelecek bütün insanlara verdiği aklın, Peygamber (a.s.)’in akli yanında dünyadaki bütün kumlar arasında bir kum tanesi gibi kaldığını gördüm.” Söz burada bitti. Biz bu nükteyi mânâ ve sûret bakımından onun yaratılışının mükemmelliğine delil olarak zikrettik.

⁵⁶⁷ “re’sehu”

⁵⁶⁸ Kâdı İyâz, *a.g.e.*, I, 155.

⁵⁶⁹ Onun beşerliği, diğer beşer evlâdına nisbetle Allah’ın nübüvveti, risâleti, rabbânî mârifetler ve ilâhî nûrlar bakımından ona ziyâde kıldığı husûsiyetler dolayısıyla daha ziyâdedir. Hz. Peygamber’in Süreyyâ takımıyıldızındaki on iki yıldızı bir arada gördüğü rivâyet edilir. Onun doğduğunda sünnetli olup olmadığı konusunda ihtilâf edilmiştir. İnsanların bazıı bunu inkâr etmiş bazıı da “Hz. Peygamber sünnet edilmiş ve göbeği kesilmiş olarak doğmuştur.” demiştir. Onun kokusu ve teri miskten daha güzeldi. Hz. Peygamber eliyle bir çocuğun başını okşasa, o çocuk Resûlallah’ın elinin kokusuyla diğer çocuklar arasında hemen fark edilirdi. Hz. Peygamber bir sokaktan geçse, ardından da bir başkası o yola girse, [114^b] orada kalan güzel kokudan dolayı Hz. Peygamber’in oradan geçtiğini anlardı. Hz. Peygamber def-i hâcet ettiğinde yer onun büyük ve küçük abdestini yutardı ve o sırada etrâfa güzel bir koku yayılırdı. Ümmü Eymen’in Hz. Peygamber’in idrarını, Hz. Ali ve İbn Abbâs’ın da kanını içtiği rivâyet edilir. Bu Ebû Ca‘fer et-Tirmizî’nin sözünü destekler. Merfu‘ bir hadîste peygamberlerin atıklarını yerin yuttuğu, bu sebeple bir şey görülmediği rivâyet edilir. Nitekim içtikten sonra dudağını yıkamasını emretmemesi tahâretine delâlet eder.

ve lâ yenâmu qalbuhu fe-lâ yüntekâzu vuzû'u[hu] bi'n-nevmi ve kezâlike'l-enbiyâ'u. Ve kîle innehu kâne yerâ fi'z-zulmeti kemâ yerâ fi'z-zav'i. Ve kâne bi'l-mahalli'l-aqşâ fi feşâhati'l-lisâni ve cezâleti'l-kavli ve şîhhati'l-ma'ânî ve kıletî't-tekellüfi, maşşûsan bi-bedâyi'i'l-hikemi ve 'ullime elsinete'l-'Arabi, yuhâtıbu⁵⁷⁰ külli ümmetin bi-lisânihâ. Kâle lehu aşhâbuhu rağıyallâhu 'anhum: Mâ ra'eynâ efşâha minke. Kâle: “**Mâ yemne'unî ve enzelellâhu'l-Kur'âne bi-lisânî?**”⁵⁷¹ Ve fi rivâyetin: “**Beyde ennî min Kureyşin ve neşe'tü fi Benî Sa'din.**”⁵⁷² Fe-cumi'a lehu bi-zâlike kuvvetü 'ârizati'l-bâdiyeti ve cezâletühâ ve neşâ'atü⁵⁷³ elfâzi'l-hâdıratı ve revnaqu kelâmihâ ve hâzihi ihda'l-hikemi ve'l-fevâ'idü fi rıdâ'atihi Şallallâhu 'aleyhi ve sellem fi'l-bâdiyeti. Ve min fevâyidihâ eydan tefhîlü'l-mevlûdi ve taqviyetühu ve kad kâne Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ütiye kuvvete erba'îne recülen, şâra'a Rükânete fe-şâra'ahu'n-Nebıyyü şallallâhu 'aleyhi ve sellem şelâse merratin fi vaqtin vâhidin ve kâne Rükânetu min eşeddi'n-nâsi kuvveten. Ve li-ecli kuvvetihi şallallâhu 'aleyhi ve sellem tâfe 'alâ [115^a] nisâ'ihî fi leyletin vâhidetin ve cema'a'n-nebiyyü şallallâhu 'aleyhi ve sellem beyne tis'i nisvetin mâte 'anhünne, ve'llâtî dahale bi-hünne gayruhünne ve'llâtî akade 'aleyhinne ve lem yedhul bihinne ekşeru min zâlike ve fi keşreti tezevvücihi hikemün ve fevâyidün **minhâ:** Ma'rifetü kemâlihi fi tavri'l-beşeriyeti kemâ huve kâmilün fi haşâişî'r-risâleti. Ve **minhâ:** Ennehu şallallâhu 'aleyhi ve sellem şedîdü't-ta'alluķi bi-cânibi'r-rûbûbiyyeti ve'l-melekûti'l-a'lâ ve külle vaqtin yeterakķâ fi zâlike ve muhâtabetühu li'l-beşeri taķtazî li-ecli münâsebeti iltifâten ileyhim ve fi mu'âşereti'n-nisâ cezbün ilâ zâlike. **Ve minhâ:** Ennehu şallallâhu 'aleyhi ve selleme kâmilün fi zâhirihi ve bâtınihi [ve celvetihi] ve halvetihi ve'r-ricâlü 'alimû bi-zâlike ve naķalühu fi evķâti'l-celveti'z-zâhirati⁵⁷⁴ ve urîde keşretü nisâ'ihî li-ya'lemne ve yenķulne kemâlehu ve ahvâlehu fi'l-halveti'l-bâtıneti ve mâ yahşulu fihâ mine'l-aķkâmi. **Ve minhâ:** Enne fi'n-nisveti men ķatele ebâhâ ve ehâhâ ev 'âdâ ehlehâ ve't-tıbâ'u'l-beşeriyetü taķtazî meyle'l-mer'eti ilâ ehlihâ ve ıtlâ'ihim 'alâ ahvâli zevcihâ ve ma'a zâlike kâneti'l-vâhidetü minhünne lâ ta'dilü bi-Resûlillâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem ahâden, hattâ tavet Ümmü Habîbete

Bu meselede ben Ebû Ca'fer et-Tirmizî'nin görüşünü tercih ediyorum. Her ne kadar meşhûr olan görüş, Resûlullah'ın idrarını içen kadın hakkındaki hadîsin sahîh olduğuna muhalefet etmek ise de Darekutnî sahîh olan bu hadîsi eserlerine almadıkları için Buhârî ve Müslim'i tenkit etmiştir.

⁵⁷⁰ “muhâtaben”

⁵⁷¹ Kâdi İyâz, *eş-Sifâ*, I, 80.

⁵⁷² *a.g.e.*, I, 80.

⁵⁷³ “feşâhatü”

⁵⁷⁴ “halveti'z-zâhireti”

fırâşe Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme lâ yeclisü ‘aleyhi ebûhâ ve hâzâ innemâ yaşduru ‘an ittîlâ‘in ‘alâ kemâlin ‘azîmin lâ yukderu qadruhu, fe-sübhâne men kemmelehu zâhîran ve bâtînen Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem.⁵⁷⁵ **Ve mimmâ haşşahullâhu Teâlâ bihi** şerefü nesebihi,⁵⁷⁶ fe-lem yezel yetekallebu min Âdeme ilâ ‘Abdillâhi ilâ baṭni ümmihi fî nikâhin şaḥîhin ke-nikâhi’l-İslâmi lem yeşubhu şey’ün min sifâhin ve lâ min enkiḥati’l-câhiliyyeti, bel müntakilen mine’l-aşlâbi’l-kerîmeti ile’l-erḥâmi’t-tâhireti. Ve huve eşrefü’l-halkı fe-innehu ḥıyâru Benî Hâşimin ve Benü Hâşimin ḥıyâru Kureyşin ve Kureyşün ḥıyâru Kinânete ve Kinânetü ḥıyâru’l-‘Arabi [115^b] ve’l-‘Arabu ḥıyâru Benî Âdeme ve cemî‘u’l-enbiyâ’i kâmilüne fî ensâbihim ve sıfâtihim ve innemâ ba‘aşellâhu nebiyyen fî zirveti kavmihi.⁵⁷⁷ **‘An Ebî Hureyreti kâle’ş-Şeyḥu ḥadîşen şaḥîhan: “Ene Muhammedü’bnü ‘Abdillâhi’bni ‘Abdimuṭṭalibi’bni Hâşimi’bni ‘Abdimenâfi’bni Kuşayyi’bni Kilâbi’bni Mürreti’bni Ka’bi’bni Lü’eyyi’bni Ğalibi’bni Fihri’bni Mâliki’bni’n-Naḍri’bni Kinânete’bni Huzeymete’bni Müdrîke’bni İlyâsi’bni Muḍari’bni⁵⁷⁸ Nezzâr.”⁵⁷⁹** Hâzâ huve nesebu’ş-şahîhi el-müttefeḳu ‘aleyhi ve mâ fevka zâlike muḥteḳun fîhi. “Ve mâ iftereḳa’n-nâsu fırqateyni illâ ce‘alniya’llâhu fî ḥayri minhumâ. Fe’ḥaractü min

⁵⁷⁵ Hz. Peygamber’in gözleri uyur fakat kalbi uyumazdı. Peygamberler için uyku bir eksiklik değildir. Ve denilir ki Hz. Peygamber aydınlıkta gördüğü gibi karanlıkta da görürdü. Resûl-i Ekrem’in düzgün ve doğru konuşma, etkili ve yerinde söz söyleme yeteneği en üstün seviyede idi. Sözlerinde tabiatından gelen bir açıklık vardı. Her kabileye kendi lehçeleriyle hitâb ederdi. Ashâbı ona “Senden daha düzgün konuşan birini görmedik” dediklerinde onlara şöyle buyurmuştu: “Kur’ân, benim dilimde inmişken niçin düzgün konuşmayayım?” Bir rivâyette Hz. Peygamber, “Ben, Arapça’yı en iyi konuşan Kureyş kabilesine mensûbum ve Benî Sa’d topraklarında yetiştim.” demiştir. Bedevî Arapların tatlı ve düzgün söz söyleme kabiliyetine; şehirlielerin açık, anlaşılır ve parlak konuşma yeteneğine sâhip olmasının hikmeti budur. Hz. Peygamber ‘in çölde bir aileye süt emmesi için gönderilmesinin sebeplerinden biri de budur. Ona âit hususlardan biri de kuvvet yönüyle tamlığı ve desteklenmiş olmasıdır. Hz. Peygamber’e kırk erkek gücü verildi. Resûl-i Ekrem o devrin en güçlü pehlivanı olan Rükâne ile gürüşmüş ve onu bir defasında üç kez yenmiştir. [115^a] Hz. Peygamber bir gecede bütün hanımını da ayrı ayrı ziyâret ederdi. Efendimiz’in vefâtı esnâsında kendisiyle birlikte olduğu dokuz eşi vardı. Ayrıca nişan yapıp da birlikte olmadığı hanımların sayısı bundan fazlaydı. Onun çok evlenmesinde hikmetler ve faydalar vardır. Bunlardan biri, onun peygamberlik özelliklerinde mükemmel olduğu gibi beşerî davranışlarında da mükemmel olmasıdır. Efendimiz’in rubûbiyet mertebesine ve melekût-i a’lâya güçlü bir teveccühü vardır ve her vakit o derecelerde terakkî eder. Muâşeretten ötürü beşere hitâbı onlara iltifat sadedindedir ki kadınlarla münâsebetinde buna dönük bir câzibe vardır. Bir diğeri, o zâhirinde ve bâtınında, halvetinde ve celvetinde kâmilidir. Civârındaki kimseler bunu bilerek celvet vakitlerinde naklettiler ki hanımların çokluğu ile onun halvetteki kemâlini ve hâllerini bilmeleri ve bu hususta ahkâmın zuhûru murâd edildi. Bununla berâber bu kadınlardan birisi Hazret-i Peygamber ile bir başkasını denk tutmazdı. Ümmü Habîbe, babası Resûlullâh’ın yatağına oturmak isteyinde yatağı dürüp kaldırmıştır. Bu Resûlallah’a hürmetin büyük ve mükemmel bir göstergesidir. Onu zâhiren ve bâtinen mükemmel kılan Allah’ı tesbîh ederim.

⁵⁷⁶ Bu bölüm için bk. Takıyyüddîn es-Sübki, *Seyfû’l-meslûl*, s. 474-475.

⁵⁷⁷ **Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’e temiz ve şerefli bir soy tahsis etmesi.** Hz. Peygamber, Âdem’den Abdullâh’a ve annesinin rahmine kadar islâm nikâhi hükmündeki sahîh evlilikten intikâl ederek dünyaya gelmiş, bu intikâle herhangi bir câhiliyye nikâhi karışmamıştır. Bilakis o, en asil sulplerden tertemiz rahimlere geçmiştir. O yaratılmışların en hayırlısıdır. Çünkü o Benî Hâşim’in, Benî Hâşim Kureyş’in, Kureyş Kinâne’nin, Kinâne Arapların, Araplar Âdem evlâdının en hayırlısıdır. [115^b] Bütün peygamberler neseplerinde ve sıfatlarında kâmilirdirler. Allah Teâlâ kavminin en üst seviyesinde olan bir nebî gönderdi.

⁵⁷⁸ “Muḍmir”

⁵⁷⁹ Buhârî, “Menâkıb”, V, s. 44.

beyni ebeveyni fe-lem yuſibnî ſey'en min 'ahdi'l-câhiliyyeti ve ħaractü min nikâhin ve lem eħruc min ſifâhin min ledün Âdeme ħattâ inteheytü ilâ ebî ve ümmî." "**Fe-ene ħayruküm neseben ve ħayruküm eben**"⁵⁸⁰ Fûhe kezâ fi *Câmi'i's-ſağîr*. Kâle'l-Münâvî: **Ķureyſün ħıyâru Benî Âdeme ve ħayru Ķureyſi Benû Hâſimin ve ħayru Benî Hâſimi Aħmedün, Resûlü'l-ilâhi ile'l-âlemi.**⁵⁸¹ **Ve ammâ zühdühü** Şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁵⁸² ve'ctihâdühü fi'l-'ibâdeti ve ħaſyetühü minallâhi Te'âlâ ve tevekkülühü 'aleyhi ve ſabruhu ve rızâhu ve ſeġkatühü 'ale'l-ħalki ve sâ'irü ſifâtihi'l-ħalbiyyeti'lletî mâ atġala'a'n-nâsü illâ 'alâ ba'zihâ ve ħüsnü ſemâ'ilihî ve bedâyi'ü siyerihî ve ħikemü ħadîſihî ve 'ilmuhu bimâ fi't-Tevrâti ve'l-İncîli ve'l-kütübî'l-münezzeleti ve ħikemi'l-ħükemâ'i ve siyeri'l-ümemi'l-ħâliyyeti ve eyyâmihâ ve ħarbi'l-emſâli ve siyâsâti'l-enâmi ve takrîri's-ſerâyi'i ve ta'ſîli'l-âdâbi'n-nefîseti ve's-ſiyemi'l-ħamîdeti ve fûnûni'l-'ilmi'lleti'tteħaze ehlühâ kelâmehü 'aleyhi's-selâmu ħudveten ve işârâtihi ħuccten, ke'l-'ibâratî ve't-ṭıbbî ve'l-ħisâbi ve'l-ferâ'izi ve'n-nesebi ve ġayri zâlike: Fe-zâlike ħad mele'e'd-devâvîne ve'd-defâtire ve istefreğal-aqlâme⁵⁸³ ve'l-meħâbira ve lem yebluğî'n-nâsu minhu mi'sâra 'uſrihi, 'alâ keſreti mâ iğterafühü⁵⁸⁴ min dürri bahrihi hâzâ ma'a kevnihî **[116^a]** Şallallâhu 'aleyhi ve sellem ħable'n-nübüvveti mâ tâle'a kitâben ve lâ câlese 'âlimen bel nebiyyün ümmiyyün ve lem yu'raf bi-ſey'in min zâlike ħattâ ſereħallâhu ſadrahü bi'l-Ķur'âni ve âtâhu'l-vaħye ve'n-nübüvmete ve bi-ħatî'i'l-burhâni ve hâzâ baħrun lâ sâhile lehu, fe'l-teġtaſiru minhu 'alâ hâze'l-ħadri'l-yesîri.⁵⁸⁵ **el-Faſlu's-ſâliſ**. Fî mâ verede mine'l-eħâdîſi min ta'zîmi'llâhi Te'âlâ ve

⁵⁸⁰ Münâvî, *et-Teyſîr*, I, 433.

⁵⁸¹ Ebû Hureyre'den rivâyetle Buhârî ſöyle nakleder: "Ben Nezzâr oğlu Mudar oğlu İlyâs oğlu Müdrike oğlu Huzeyme oğlu Kinâne oğlu Nadr oğlu Mâlik oğlu Fıhr oğlu Gâlib oğlu Lüey oğlu Ka'b oğlu Mürrre oğlu Kilâb oğlu Kusayy oğlu Abdimenâf oğlu Hâſim oğlu Abdülmuttalib oğlu Abdullah oğlu Muhammed'im." Bu, Hz. Peygamber'in üzerinde ittîfâk edilen sahîh nesebidir, bundan yukarı giden silsileler hakkında ihtilâf vardır. "İnsanlar iki fırkaya ayrıldıkları zaman Allah beni o firkaların en hayırlısında var etti. Ben ebeveynimden câhiliyye âdetleri bulaſmamıſ bir ſekilde, Âdem'den itibaren ebeveynime kadar aslâ fuhuştan değıl muhakkak nikâhtan doğdum. Nitekim *Câmiu's-Sağîr*'de de geġtiğı üzere Hz. Peygamber "Ben insanların nesep ve ebeveyn cihetinden en hayırlısıyım." Münâvî ſöyle demiſtir: Âdemoğlundan Kureyſ seçilmiſtir. Ve Kureyſ'in hayırlısı Hâſimoğullarıdır. Hâſimoğullarının hayırlısı Ahmet'tir. O âlemin Resûlüdür. Ey Kureyſ! Ey Âdem evlâdının en hayırlıları! Ve ey Kureyſ'in hayırlısı olan Benî Hâſim! Ve ey Benî Hâſim'in hayırlısı, Allah'ın âleme resûlü olan Ahmed!" (Münâvî, *a.g.e.*, I, 433.)

⁵⁸² Bu konu için bk. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 475-476. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *eſ-Şifâ*, I, 139-143. Tercümesi için bk. M. Yaſar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 304-320.

⁵⁸³ "İstedene'l-aqlâme"

⁵⁸⁴ "aġtera"

⁵⁸⁵ **Hz. Peygamber'in zühdü**, ibâdetlere düşkünlüğü, Allah'tan haſyet duyması, Allah'a tevekkülü, sabrı, rızası, yaratılmışlara ſeġkati ve insanların sâdece bâzılarına muttali' oldukları diğerkalbî sıfatları, yaşama üslubu, hayât tarzı, sözünün hikmetleri, güzel huyları, eſi ve benzeri olmayan hayâtı, sözlerindeki hikmetleri hakkında; ayrıca Tevrat, İncil ve diğerkalbî ilâhî kitaplar, hakîmlerin hikmetli sözleri, eski milletlerin ibretli hayâtları ile başlarından geġen önemli olaylar, atasözleri, siyâset, kanun ve kurallar, ahlâk ve edep esasları, güzel huylar, ilimlere ehil olanların onun sözünden hareketle esas aldığı ve işaretiyle hüccet saydığı rüyâ tâbiri, tıp, hesap, ferâiz, neseb ilmi gibi diğerkalbî hususlara dâir bilgisi hakkında yazılſa defterler, dîvânlar dolar, kalemler, mürekkepler tükenir de insanlar o denizden

senâ'ihî 'aleyhi ve'l-âyâtî'l-mu'cizâtî'z-zâhireti.⁵⁸⁶ Ve revâ el-Hâkimu fi'l-*Müstedreki* ve'l-Beyhakî fi *Delâ'ili'n-nübüvveti*: “Enne Âdeme ‘aleyhi’s-selâm kâle: Yâ Rabbi es’elüke bi-**hâkki Muhammedin lemâ gafertü lî. Fe-*Qâlellâhu* Te’âlâ: Yâ Âdemu, keyfe ‘arefte Muhammeden ve lem ahlûkhu? *Qâle*: Yâ Rabbi [li]enneke lemmâ *halaqtenî* bi-yedike ve nefahte fiyye min rûhike refa’tü re’sî fe-ra’eytü ‘alâ kavâ’imi’l-‘arşi mektûben: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlullâh. Fe-‘alimtü enneke lem tuzif ilâ ismike illâ eḥabbe’l-halkı ileyke.” Fe-*Qâlellâhu* ‘azze ve celle: **Şadaqte yâ Âdemu, innehu le-uḥibbu’l-halka ileyke ve izâ se’eltenî bi-hâkkihî fe-*kad* gafertü leke ve levlâ Muhammedün mâ *halaqtüke*.**”⁵⁸⁷ *Qâle*’l-Hâkimu: Hâzâ hadîşün şahîhu’l-isnâdi ve huve evvelü hadîşin zekertühü li-‘Abdi’r-Raḥmâni’bni Zeydi’bni Esleme fi hâze’l-kitâbi.⁵⁸⁸ Ve fi’l-*Müstedreki* eydan ‘an İbn ‘Abbâsin raḍıyallâhu ‘anhumâ **kâle: Evḥâllâhu ilâ ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm: Yâ ‘Îsâ âmin bi-Muhammedin ve mur men edrekehu min ümmetike en yû’minû bihi fe-levlâ Muhammedün mâ *halaqtü* Âdeme ve levlâ Muhammedün mâ *halaqtü*’l-cennete ve’n-nâra ve le-*kad* *halaqtü*’l-arşa ‘ale’l-mâ’i fe’*d*tarabe fe-ketebtü ‘aleyhi: Lâ ilâhe illallâh [Muhammedün resûlullah] fe-sekene.**”⁵⁸⁹ *Qâle*’l-Hâkimu “Hazâ hadîşün şahîhu’l-isnâdi ve lem yuḥarricâhu.”⁵⁹⁰ Ve’l-âşâru’lletî vüridet fi fazli’t-tesmiyeti bi-Muhammedin ekşeru min en tuḥşâ. Ve ‘ani’n-nebiyyi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem **ennehu *qîle* lehu: Metâ vecebet leke’n-nübüvvetü? *Qâle*: “Ve Âdemu****

saçılan incinin çokluğu karşısında ancak azın azına ulaşırlar. [116^a] Üstelik Resûl-i Ekrem nübüvvetten önce bir kitap okumamış, bir âlimin meclisinde oturmamıştır. Öyle ki Allah onun sadrını Kur’an ile şerhedip kat’î bir delil ile vahiy ve nübüvveti ona verene kadar bu hususta bir şey bilmezdi. Bu konu sâhilsiz bir deryâya benzer, onun için bu kadarla yetinip kısa kesiyoruz.

⁵⁸⁶ **Üçüncü Fasil:** Allah’ın ona medh ü senâsı ve tâzimi ile ona verilen mucizeler hakkında vârid olan hadisler. Bu fasıl için bk. Takıyyüddin es-Sübki, *Seyfü’l-meslûl*, s. 477-489. Ayrıca bk. Kâdı, İyâz, *eş-Şitâ*, I, 165-173. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 347-364.

⁵⁸⁷ Hâkim, *Müstedrek*, II, 672, nr. 4228; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, V, 489.

⁵⁸⁸ Hâkim’in *Müstedrek*’inde, Beyhakî’nin *Delâilü’n-nübüvve*’sinde şöyle rivâyet edilir: Âdem o günahı işleyince: “Yâ Rabbi! Muhammed hakkı için beni bağışlamamı istiyorum.” dedi. Cenâb-ı Hak: “Ey Âdem! Ben daha onu yaratmamışken sen Muhammed’i nasıl bildin?” diye sordu. O da: “Yâ Rabbi! Çünkü sen beni kendi elinle yaratarak bana rûhundan üffleyince, başımı kaldırdım ve arşın sütunları üzerinde Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlallah yazılı olduğunu gördüm. Anladım ki sen, isminin yanına ancak mahlûkat içinde sana en sevgili olanı eklemiştir.” dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “Ey Âdem, doğru söyledin! Doğrusu o, yaratılmışlar içinde bana en sevgili olandır. Sen onun hakkına benden istemişsen, ben de seni affettim. Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım.” buyurdu. Hâkim bu hadîsin isnadının sahîh olduğunu ve bunun Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem’den eserinde naklettiği ilk hadîs olduğunu söyledi.

⁵⁸⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 671, nr. 4227.

⁵⁹⁰ Yine *Müstedrek*’te İbn Abbâs’dan şöyle rivâyet edilmiştir: Allah Teâlâ, Hz. Îsâ’ya şöyle vahyetti: “Muhammed’e îmân et, ümmetine de ona îmân etmelerini emret. Muhammed olmasaydı, ne Âdem’i ne cenneti ne de cehennemi yaratırdım. Suyun üzerinde arşı yaratmıştım, titredi. Üzerine Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlallah yazdım, bu sefer sakinleşti.” Hâkim, bu hadîsin isnadının sahîh olduğunu belirtmiştir.

beyne'r-rûhi ve'l-cesedi.”⁵⁹¹ Revâhu't-Tirmizî fi'l-menâkıbi min hadîsi Ebî Selemete 'an Ebî Hureyrete rağıyallâhu 'anhu. Kâle hadîşün hasenün ğarîbun.⁵⁹² [116^b] Ve 'anhu şallallâhu 'aleyhi ve sellem kâle: “Ene ekremu veledi Âdeme 'alâ Rabbî ve lâ fahra.” Ve “Ene ekremu'l-evvelîne ve'l-âhîrîn ve lâ fahra.” Ve “Ene seyyidü veledi Âdeme yevme'l-kıyâmeti, ve lâ fahra.”⁵⁹³ Ve 'anhu şallallâhu kâle “Etânî Cibrîlü fe-kâle: **Ķallebtü meşârika'l-arzi ve meġaribehâ fe-lem era recülen efdale min Muĥammedin ve lem era Benî Ebin efdale min Benî Hâşimin.**”⁵⁹⁴ Ve lemmâ ũtiye'n-Nebıyyü şallallâhu 'aleyhi ve selleme bi'l-Burâkı leylete ũsriye bihi fe'steş'abe 'aleyhi, fe-kâle lehu Cibrîlü: E bi-Muĥammedin tef'alu hâzâ? Fe-mâ rakibeke aĥadün ekremu 'ale'llâhi 'anhu, fe'rfadde 'araken.”⁵⁹⁵ Ve 'anhu şallallâhu 'aleyhi ve sellem kâle: **Ķâlellâhu Te'âlâ: “Sel yâ Muĥammed!” Fe-ķultü: “Mâ es'elü yâ Rabbî? İtteĥazte İbrâhîme ĥafilen ve kellemt e Mûsâ teklîmen ve ştafeyte Nûĥan ve a'tayte Süleymâne mülken lâ yenbeġi li-aĥadin min ba'dihi.” Fe-Ķâlellâhu Te'âlâ: “A'taytüke ĥayran min zâlike, a'taytüke'l-Kevşere ve ce'altü ismeke ma'a ismî yünâdâ bihi fî cevfi's-semâ'i ve ce'altü'l-arza ťahûren leke ve li-ũmmetike. Ve ġafertü leke mâ taĥaddeme min zenbike ve mâ te'aĥara, fe'nte temşî fî'n-nâsi maġfûren leke ve lem aşna' zâlike li-aĥadin ķableke ve ce'altü ķulûbe ũmmetike meşâĥifehâ ve ĥabbe'tü leke şefâ'ateke ve lem eĥbe'hâ li-nebiyyin ġayrike.”**⁵⁹⁶ Ve fî hadîşin âĥarin “Beşşeranî -ya'nî Rabbehu- enne evvele men

⁵⁹¹ Tirmizî, “Menâkıb”, 3609.

⁵⁹² Hz. Peygamber'in Muhammed ismi ile isimlendirilmesinin fazîleti pek çok hadîs vârid olmuştur. Hz. Peygamber'den kendisine “Üzerine nübüvvet ne zaman vâcib oldu?” diye sorulduğu zaman “Âdem rûh ile ceset arasındayken.” diye cevap verdiği rivâyet edilir. Tirmizî, Ebu Seleme'nin Ebû Hureyre'den naklettiği bu hadîsi “Menâkıb” bâbında rivâyet etmiştir. Ve hadîsin hasen garib olduğunu belirtmiştir.

⁵⁹³ Bu konuda Resûlullâh'dan rivâyet edilen hadîslerden bazıları şöyledir: “Ben Rabbimin nezdinde âdemoğlunun en değerlisiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum. Ben önce gelenlerin ve sonra gelecek olanların en değerlisiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum. Ben kıyâmet günü âdemoğlunun efendisiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, “Menâkıb”, 3616.

⁵⁹⁴ “Bir gün Cebrâil (a.s.) bana geldi ve şöyle dedi: ‘Yeryüzünün doğusunu, batısını dolaştım; Muhammed'den daha fazîletli bir adam, Haşimoğulları'ndan daha fazîletli bir soy görmedim.’ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 632, nr.1494; Taberânî, *Mucemu'l-Evsat*, VI, 237, nr. 6285.

⁵⁹⁵ “İsrâ gecesinde Burak, Resûl-i Ekrem'in yanına getirildi. Hz. Peygamber ona bineceği sırada Burak biraz huysuzluk etti. O zaman Cebrâil ona şöyle söyledi: ‘Sen Muhammed'e mi bunu yapıyorsun? Bugüne kadar senin sırtına, Allah Teâlâ'nın ondan daha değerli kabul ettiği bir kimse binmedi.’ Bunun üzerine Burak utancından ter içinde kaldı.” Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'an”, 3131; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 107, nr. 12672; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 468, nr. 7255; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 235, nr. 46.

⁵⁹⁶ Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Allah Teâlâ, (Mi'râc'ta) bana: “Ey Muhammed, benden ne dilerse dile!” buyurdu. “Yâ Rabbî senden ne dileyeyim? Sen, İbrâhîm peygamberi kendine dost edindin. Mûsâ peygamber ile konuştu. Hz. Nûh'u insanların arasından seçtin. Hz. Süleymân'a, kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak saltanat verdin.” dedim. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Sana verdiklerim, bunların hepsinden hayırlıdır. Ben sana Kevser'i verdim. Adının adıyla birlikte anılmasını sağladım; böylece adın, adıyla birlikte göklerin derinliklerinde yankılanıp duracak. Yeryüzünü senin ve ũmmetin için temiz kıldım. Senin gelmiş geçmiş bütün hatalarını bağışladım. İnsanların arasında bağışlanmış biri olarak dolaşırsın. Bu özelliği senden önce kimseye vermedim. ũmmetinin kalplerini,

yedhulü'l-cennete min ümmetî seb'üne elfen ma'a külli elfin seb'üne elfen leyse 'aleyhim hisâbun. Ve a'tânî en lâ tecû'a ümmetî ve lâ tuglebe ve a'tânî'n-naşra ve'l-izzete ve'r-ru'bu yes'â beyne yedeyi ümmetî şehran ve tayyibe lî ve ümmetiye'l-gânâyimi ve eħalle lenâ keşîran mimmâ şüddide 'alâ men kâne kâblenâ ve lem yec'al 'aleynâ fi'd-dîni min ħaracin."⁵⁹⁷ Ve 'anhu Şallallâhu 'aleyhi ve sellem kâle: "Mâ min nebiyyin mine'l-enbiyâ'i illâ ve kad u'çıye mine'l-âyiati mâ mişlühu âmene 'aleyhi'l-beşeru ve innemâ kâne'illezî ûtütü vahyen evħallâhu ileyye, fe ercû en ekûne ekşerahum tâbi'an [117^a] yevme'l-ķiyâmeti."⁵⁹⁸ Ma'nâhu beķâ'u'l-mu'cizetihi mâ baķiyeti'd-dünyâ ve mu'cizâtü'l-enbiyâ'i zehebet ve mu'cizetü'l-Ķur'âni bâķiyetün yeķifü 'aleyhâ küllü men ye'tî ķarnen ba'de ķarnin 'iyânen lâ ħaberan ilâ yevmi'l-ķiyâmeti."⁵⁹⁹ Ve 'anhu şallallâhu 'aleyhi ve sellem "İnnî 'Abdullâhi ve ħâtemu'n-nebiyyîne. Ve inne Âdeme li-müncedilün fi fınetihi ve da'vetü Ebî İbrâhîme ve beşâretü İsâ'bni Meryeme."⁶⁰⁰ Ve 'an İbn 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ: "İnne'llâhe fazzale Muħammeden şallallâhu 'aleyhi ve selleme 'alâ ehli's-semâ'i ve 'alâ'l-enbiyâ'i şalavâtullâhi 'aleyhim."⁶⁰¹ Ve 'anhu şallallâhu 'aleyhi ve sellem "Ene da'vetü Ebî İbrâhîme." Ya'nî ķavlehu: "Rabbenâ ve'b'aş fihim resûlen minhüm."⁶⁰² "Ve beşşera bî 'İsâ. Ve ra'et ümmî ħîne ħâmelet bî ennehu ħarece

onların mushafı yaptım. Senin şefâatini kıyâmet gününe sakladım; senden başka hiç bir peygambere böyle bir imkân vermedim." Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 402; Kâdi İyaz, *eş-Şifâ*, I, 170.

⁵⁹⁷ Başka bir hadîste şöyle buyrulur: "Rabbim bana; benimle birlikte ümmetimden yetmiş bin kişinin, ayrıca her bin kişiyle birlikte de yetmiş bin kişinin sorgusuz sualsiz cennete gireceğini müjdeledi. Ve ümmetimin hepsini birden yok edecek bir kılığı, hepsini imhâ edecek bir düşman istilâsını göstermeyeceğini bana müjdeledi. Beni düşmanlarıma karşı destekleyip onları yenmemi sağlayacağını; ümmetimin düşmanlarının kalbine, bir aylık mesâfeden bile hissedebilecekleri bir korku salacağını vadetti. Bana ve ümmetime ganîmetleri helâl kıldı. Bizden önceki ümmetlere yasakladığı birçok şeyi bize helâl kıldı. Ve bize dinde zorluk kılmadı." Ahmed b. Hanbel, *Müsneğ*, XXXVIII, 361, nr. 23336.

⁵⁹⁸ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an", 4981, "İ'tisâm", 7274; Müslim, "İmân", 239; Ahmed b. Hanbel, *Müsneğ*, XV, 515, nr. 9828.

⁵⁹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: "Gönderilen her peygambere, insanların inanıp değer verdiği çeşitli mucizeler mutlaka verilmiştir. Allah Teâlâ'nın bana verdiği mucize ise bana vahyettiği Kur'an-ı Kerim'dir. İşte bu sebeple kıyâmete gününde ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı umuyorum." [117^a] Bu hadîsin mânâsı şöyledir: Diğer peygamberlerin mucizeleri kendi zamanlarıyla sınırlıydı. Hz. Peygamber'in mucizesi olan Kur'an ise dünya durdukça duracak, kıyâmete kadar her sırda yaşayacak olanlar onu kendi gözleriyle görecektir, diğer peygamberlerin mucizeleri gibi, onu vaktiyle meydana gelmiş bir olay diye nitelemeyecekler.

⁶⁰⁰ Resûl-i Ekrem'den şöyle nakledilmiştir: "Allah'ın kulu ve peygamberlerin sonuncusuydum. Ben, atam İbrâhim'in duâsı, Meryem oğlu İsâ'nın müjdesiyim." Ahmed b. Hanbel, *Müsneğ*, XXVIII, 379, nr. 17150; Bezzâr, *Müsneğ*, X, 135, nr. 4199; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 313, nr. 6404; Taberânî, *Mu'cemu'l-ķebîr*, XVIII, 252, nr. 629, 630, 631; Hâkim, *Müstedrek*, II, 453, nr. 3566; 656, nr. 4175.

⁶⁰¹ İbn Abbâs'dan şöyle rivâyet edilir: "Allah Teâlâ, Muhammed'i gök ehlinden ve diğer peygamberlerden (a.s.) üstün tutmuştur." Dârimî, *Sünen*, I, 193, nr. 47; Taberânî, *Mu'cemu'l-ķebîr*, XI, 239, nr. 11610; Hâkim, *Müstedrek*, II, 381, nr. 3335.

⁶⁰² Peygamber Efendimiz "Ben atam İbrâhim'in duâsıyım." buyurmuştur. "Ey Rabbimiz! Onlara, kendi içlerinden bir peygamber gönder." (el-Bakara 2/129.) ayeti bu mânâdadır.

minhâ nûrun eğâ'e lehu kuşûru Buşrâ min arzî's-Şâmi⁶⁰³ ve istürzi'tü fî Benî Sa'di fe-beynâ ene ehin lî İz câ'enî recülâni 'aleyhimâ şiyâbun bîzun."⁶⁰⁴ Ve fî hadîsin âhara: "Li-ennehu ricâlün betaşet min zehbin memlû'etin şelcen fe-ağazânî fe-şekķâ baţnî min naħrî ilâ merâķķi baţnî. Şümme'staħrecâ minhu ħalbî fe-şakķâhu fe'staħracâ minhu 'alaķaten sevdâ'e fe-ţarahâhâ. Şümme ğaselâ baţnî ve ħalbî bi-zâlike's-şelci ħattâ enķayâhu."⁶⁰⁵ Kâle fî hadîsin âhara: "Şümme tenâvele aħaduhumâ şey'en fe-izâ bi-ĥâtemin fî yedihi min nûrin yeħârû'n-nâzıru dûnehu fe-ĥateme bihi ħalbî fe'mtele'e îmânen ve ĥikmeten. Şümme e'âdehu mekânehu ve emerra'l-âħaru yedehu 'alâ mefriķi şadrî fe'lte'eme."⁶⁰⁶ Ve fî rivâyetin uħrâ enne Cibrîle kâle: Ķalburn vekî'un -ey şedîdün- fîhi 'aynâni tûbşirâni ve üzünâni semî'atâni."⁶⁰⁷ "Şümme kâle aħaduhumâ li-şâhibihi: Zinhu bi-'aşretin min ümetihi. Ve vezenenî bihim fe-raceĥtühüm. Şümme kâle: Zinhu bi-mi'etin min ümmetihi. Fe-vezenenî bihim fe-vezentühüm. Şümme kâle: Zinhu bi-elfin min ümmetihi.' Fe-vezenenî bihim fe-vezentühüm. Şümme kâle: Da'hu 'anke. Fe-lev vezentehu bi-ümmetihi [117^b] le-vezenehâ."⁶⁰⁸ Kâle fî hadîşi âhara: "Şümme ħammûnî ilâ şadrihim ve ħabbelû re'sî ve mâ beyne 'ayneyyi. Şümme ħâlû: Yâ ħabîbu lem tura'. İnneke lev tedrî mâ yurâdü bike mine'l-ħayri le-ķarrat 'aynâke, mâ ekremeke 'alellâhi 'azze ve celle. İnnellâhe ma'ake ve melâ'iketehu." "Fe-mâ huve illâ enne velleyâ 'annî fe-ke'ennemâ eraye'l-emra mu'âyeneten."⁶⁰⁹ Kâle

⁶⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 395, nr. 17163; Dârimî, *Sünen*, I, 163, nr. 13, İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 313, nr. 6404; Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 212, nr. 545; Hâkim, *Müstedrek*, II, 656, nr. 4175.

⁶⁰⁴ "Ben, Hz. İsa'nın müjdesiyim. Ve annem bana hâmile kaldığında, vücûdundan bir nûr çıktığını ve bu nûrun Şâm'ın Busrâ şehrindeki sarayları aydınlattığını görmüş. Süt emme çağım Benî Sa'd kabilesinde geçti, bir gün evimizin arkasında sütkardeşlerimden biriyle koyunumuzu otlatırken, üzerinde beyaz elbiseler olan iki adam yanıma geldi." Ebî Yal'â el-Mevsilî, *Müsned*, XIII, 93, nr. 7163; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 243, nr. 6335; Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, I, 172.

⁶⁰⁵ Başka bir hadîste şöyle geçmektedir: "Yanıma üç kişi geldi. Ellerinde içi karla dolu altın bir tas vardı. Beni tutup göğsümden karnımın altına kadar yardılar. İçinden kalbimi çıkarıp ikiye yardılar. Kalbimin içinden de siyah bir kan pıhtısı çıkarıp attılar. Sonra o karla kalbimi ve karnımı tertemiz oluncaya kadar yıkadılar." Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 195, nr. 17648; Dârimî, *Sünen*, I, 163, nr. 13; Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, I, 172.

⁶⁰⁶ Diğer bir hadîste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Meleklerden biri diğerinden bir şey aldı. Bu göreni hayrete düşüren nûrdan bir mühür değil mi? Onunla kalbimi kapatıp mühürledi ve yine onunla kalbimin içini îmân ve hikmetle doldurdu, sonra da kalbimi yerine koydu. Diğer melek elini göğsümün üzerinde gezdirince göğsüm kapanıverdi." Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, I, 173.

⁶⁰⁷ Dârimî, *Sünen*, I, 199, nr. 54.

⁶⁰⁸ Başka bir rivâyete göre Resûlullâh şunları söyledi: "Cebrâil şöyle dedi: Onda sapaşğlam bir kalp var. Ve bu kalbin içinde de gerçekleri gören iki göz, hak sözleri duyan iki kulak var. Sonra meleklerden biri diğerine: 'Onu ümmetinden on kişiyle tart' dedi. Beni on kişiyle tarttı, hepsinden ağır geldim. Yine öteki melek: 'Onu ümmetinden yüz kişiyle tart!' dedi. Beni yüz kişiyle tarttı, onlara da ağır bastım. Yine melek: 'Onu ümmetinden bin kişiyle tart!' dedi. Tartıldım, yine onlardan ağır geldim. Bunun üzerine melek: 'Artık bırak onu. Allah'ın salât u selâmı onun üzerine olsun, kendisini bütün ümmetiyle tartsan, [117^b] yine de hepsinden ağır gelir.' dedi." Bezzâr, *Müsned*, IX, 436, nr. 4048; Dârimî, *Sünen*, I, 163, nr. 13; 164, nr. 14.

⁶⁰⁹ Diğer bir hadîste şu ilave vardır: Melekler beni bağırlarına basıp, başımdan ve iki gözümün arasından öptüler

‘Aliyyü’s-Sübkiyyü ğafera’llahu lehu ve li-vâlideyhi ve li-sâ’iri’l-müslimîn: Yenbeğî li’l-âkili en yete’emmele hâzihi’l-hilkate’s-şerîfeti, şümme taḥîra’l-ḳalbi, şümme îdâ’ahu zâlike’n-nûra’l-‘azîmi, keyfe yekûnu şafâ’uhu ve ma’ârifuhu ve aḥvâlûhu. Ve’l-vâhidü minnâ -ma’a denesihi- izâ şafâ lehu vaḳtün yesîrun yenfetiḥu li-ḳalbihi fihi bâriḳatün: yeraye’l-ekvâne dūnehu. Fe-keyfe bi-hâze’l-ḳalbi’l-[naḳıyyı]’l-mümteli nûran min ğayri denesin ya’terîhi fi şey’in mine’l-evḳâti. Ve ḳad câ’e enne şakḳa’s-şadra leyleti’l-isrâ ve zâlike taḥlîṭun min şerîkin râviye’l-ḥadîşi ve innemâ kâne şakḳa’s-şadri ve huve şabiyyün ‘inde Ḥalîmeti.⁶¹⁰ **Ve min mu‘cizâtihi** şallallâhu ‘aleyhi ve sellem⁶¹¹ ve mâ ekremehullâhu bihi, el-isrâ’u ve ḳad nataḳa’l-Ḳur’ânü bihi ve’cma’a’l-müslimûne ‘alâ şihḥatihi ve vuḳû’ihi ve’l-ḥaḳḳu’llezî ‘aleyhi cumhûru’l-müslimîne mine’s-selefi ve’l-ḥalefi ennehu İsrâ’un bi’l-cesedi ve’r-rûhi fi’l-yaḳazati. Ve huve ḳavlu İbn ‘Abbâsin ve Câbirin ve Enesin ve Ḥuzeyfete ve ‘Ömera ve Ebû Hureyrete ve Mâliki’bni Şa’sa’ati ve Ebî Ḥabbe el-Bedriyyi ve İbni Mes’ûd ve Ḍaḥḥâkin ve Sa’îd’ibni Cübeyrin ve Ḳatâdete ve İbni’l-Müseyyebi ve ibni Şihâbin ve İbni Zeydin ve’l-Ḥasane ve İbrâhîmi ve Mesrûḳi ve Mücâhidi ve ‘İkrimeti ve İbni Cüreyyin. Ve huve delîlü ḳavli ‘Â’işete ve huve ḳavlu’t-Ṭaberiyyi ve İbni Ḥanbelin ve cemâ’atin ‘azîmetin ve huve ḳavlu ekşeri’l-fuḳahâi ve’l-muḥaddişi ve’l-mütekellimîne ve’l-müfessirîne. Ve ‘an Mu’âviyete ennehu İsrâ’un bi’r-rûhi ve ennehu rü’yâ fi’l-menâmi ve rü’ye’l-enbiyâ’i ḥaḳḳun. Ve eşâra ilâ hâzâ Muḥammedü’bnü İshâḳ ve nuḳile [118^a] ‘ani’l-Ḥasan ve lâkinne’l-meşhûra ‘anhu ḥilâfuhu. Ve ḳâlet tâ’ifetün şelâsetün: Kâne’l-isrâ’u ilâ Beyti’l-Maḳdisi bi’l-cesedi ve ile’s-semâ’i bi’r-rûhi. Ve’s-şahîḥu’l-meşhûru el-evvelu. Ve emme’s-şânî fe-yuḳṭa’u bi-butlânihî li-ennehu lev kâne ke-zâlike lemmâ enkerethu Ḳureyşün ve ‘acebün in şahḥa zâlike ‘an Mu’âviyete. Ve kezâ men ḳâle: Üsriye bi-cesedihi nâ’imen ve ḳalbuḥu ḥâzirun: ḳavlün bâṭılün limâ vüride min şalâtihi

sonra da şöyle dediler: “Korkma ey Allah’ın Sevgilisi! Senin için ne çok hayır murâd edildiğini bilseydin, pek sevinirdin. Allah ile melekleri seninle berâberdir. Bir bilsen Allah katında sen ne kadar kıymetlisin.” Ben ise onlar beni bıraktıktan sonra âdetâ bütün hâdiseyi gözle görür hâldeydim. Bezzâr, *Müsned*, IX, 436, nr. 4048.

⁶¹⁰ Aliyyü’s-Sübki (Allah onun, âilesinin ve diğer müminlerin günahlarını bağışlasın) şöyle dedi: “Akıl sâhibine gereken bu mükemmel kılınmış yaratılışı tefekkür etmesidir, sonra kalbini temizlemesi ve sonra da kalbine bu azîm nûru koymasıdır. Böyle olduğunda onun safâsı, mârifetleri ve hâlleri nasıl olur bir bak! Bizden birisi, noksanı varken, az bir vakit safâ bulduğunda kalbi içinde parıltı bulunan bir fetih hâsıl olur da yaratılmışları kendi mertebesinin dūnunda görür. Noksan taşıyanın hâli böyleyken, kusursuz şekilde nûr ile dolu olan ve vakitleri etkisi altına alan mâsivâyâ âit herşeyden sâf olan kalpte bu hâl nasıl gerçekleşir var sen düşün!” Haberde şakk-ı sadr hâdisesinin İsrâ gecesi gerçekleştiği vârid oldu. Bu hadîs râvisinin katkısı dolayısıyla ortaya çıkan bir karışıklıktır. Onun kalbi o Halîme’nin yanında bir çocukken yarıldı.

⁶¹¹ Bu bölüm için bk. Takıyyüddîn es-Sübki, *Seyfü’l-meslûl*, s. 489-492. Ayrıca bk. Kâdı, İyâz, *eş-Şifâ*, I, 187-195. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 393-400.

bi'l-enbiyâ'i ve nahve zâlike. Ve kad tazammene'l-İsrâ'u envâ'an mine'l-kerâmâti ve'l-İsrâ'u ve'l-mi'râcu kânâ fi leyletin vâhidetin. Ve'htülife fi târîhihi ma'a'l-icmâ'i 'alâ ennehu kâne fi Mekkete ve'llezî kâne yahtâruhu şeyhunâ Ebû Muhammed ed-Dimyâtiyyü ennehu kâble'l-hicreti li-senetin ve huve fi rebî'i'l-evveli ve lâ ihtifâle bi-mâ tazammenethu *et-Tezkiretü'l-ḥamd ve'n-niyye*⁶¹² ennehû fi recebe ve bi-ihyâ'i'l-mısrıyyîne leylete's-sâbi'i ve'l-işrîne minhu li-zâlike, fe-enne zâlike bid'atün munzammetün ilâ ceqli.⁶¹³ **Ve le-nezküru ḥadîse'l-isrâ'**⁶¹⁴ 'an Enes rağıyallâhu 'anhu: **Enne Resûlellâhe şallallâhu 'aleyhi ve selleme kâle: "Ûtütü bi'l-Burâki ve huve dâbbetün ebyazu [tavîlün] fevka'l-ḥimâri ve düne'l-bağli, yeḍa'u ḥâfirahu 'inde müntehâ ṭarfihi. Kâle: Fe-rakibtühu ḥattâ ütütü Beyte'l-Makdisi. Fe-rabeṭtühu bi'l-ḥalkati'lletî yerbiṭü bihi'l-enbiyâ'u. Şümme deḥaltü'l-mescide ve-şalleytü fihi rek'ateyni. Şümme ḥaractü fe-câ'e[nî] Cibrîlü bi-inâ'in min ḥamrin ve inâ'in min lebenin, fe'htertü'l-lebene. Fe-kâle Cibrîlü: "İhterte'l-fiṭrate." Şümme 'arace bî ile's-semâ'i fe'stefteḥa Cibrîlü fe-kîle lehu: "Men?" Kâle "Cibrîlü." Kîle ve "Men ma'ake?" Kâle "Muḥammedün." Kîle "Ve kad bu'ise ileyhi?" Kâle, "Kad bu'ise ileyhi." Fe-fütiḥa lenâ, fe-izâ bi-Âdeme, fe-rahḥabe bî ve da'â lî bi-ḥayrin. Şümme 'arace binâ ile's-semâ'i's-şâniyeti, fe'stefteḥa Cibrîlü fe-kîle: "Men ma'ake?" Kâle: "Muḥammedün" kîle: "Ve kad bu'ise ileyhi?" Kâle: "Bu'ise ileyhi" kîle: [118^b] "Merḥaben bihi ve ni'me'l-mecî'u câ'e." Fe-fütiḥa lenâ fe-izâ ene bi ibnâ el-ḥâleti**

⁶¹² Ebü'l-Meâlî Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Hamdün el-Bağdâdî (ö. 562/1167)'nin *Tezkiretü'l-Hamdüniyye* adıyla bilinen eseri.

⁶¹³ **Hz. Peygamber'in Mûcizelerinden Allah Teâlâ'nın ona ikrâm ettiklerinden:** Bunlardan ilki İsrâdır ki Kur'an bunu beyân etmiş, müslümanlar onun sıhhati ve vukûu husûsunda icmâ etmişlerdir. Halef ve selef âlimlerinin çoğunluğu Mi'râc'ın uyanıkken rûh ve bedenle olduğu görüşündedirler. Bu aynı zamanda İbn Abbâs, Câbir, Enes, Huzeyfe, Ömer, Ebû Hureyre, Mâlik ibn Sa'sa'a, Ebu Habbe el-Bedri, İbni Mesûd, Dahhâk ve Saîd ibni Cübeyr ve Katâde, İbn Müseyyeb, İbn Şihâb, İbni Zeyd, Hasan, İbrâhîm, Mesrûk, Mücâhid, İkrime ve İbn Cüreyh bu görüştedir. Bu, aynı zamanda Hz. Âişe'nin de görüşünün delilidir. Ayrıca Taberî, Ahmed b. Hanbel ve büyük bir grup ile daha sonra gelen fıkıh, hadîs, kelâm ve tefsîr âlimlerinden büyük bir çoğunluğun da görüşüdür. Muaviye ise Mi'râc'ın sadece rûh ile yani uykuda meydana geldiğini söylemiştir. Peygamberlerin rüyaları hakır. [118a] Hasan-ı Basrî'nin de bu görüşte olduğuna dâir bir rivâyet varsa da Muhammed ibn İshak'ın belirttiğine göre Hasan-ı Basrî bunun tam aksini söylemiştir. Üçüncü bir grup ise Mi'râc'ın, Kâbe'den Beytül-Makdis'e kadar olan kısmının bedenle; Beytül-Makdis'ten semâya olan kısmının ise rûh ile yapıldığını söylemiştir. Sahîh ve meşhûr olan birinci görüştür, ikinci görüş butlânı sebebiyle hükümsüz sayılır. Çünkü Mi'râc uykuda meydana gelseydi, Kureyş de böyle bir olay karşısında Hz. Peygamber'i inkâr etmezdi. Eğer bu görüş Muâviye'den hareketle sahîh görüldüyse bu şaşkıncı bir şeydir. Ayrıca peygamberlere imamlık yaptığma dâir rivâyetler dolayısıyla cesedi uyur ve kalbi hâzır bir şekilde isrâ gerçekleşti kavli de bâtıldır. İsrâda pek çok kerâmetler vardır. İsrâ ve Mi'râcın her ikisi de bir gecede gerçekleşmiştir. İsrâ'nın Mekke'de olduğuna dâir icmâm varlığıyla berâber onun vukû bulma târihi hususunda ihtilâf edilmiştir. Şeyhimiz Ebû Muhammed Dimyâtî'nin de tercih ettiğine göre İsrâ hicretten bir yıl öncedir ve Rebülevvel ayındadır. Buna göre *et-Tezkiretü'l-ḥamd ve'n-niyye* adlı eserin ihtivâ ettiği şekliyle Receb ayında ihtilâf yoktur ve Mısırlıların mi'râc kandilini Receb'in 27'sinde ihyâ etmeleri ceahâletten ötürü ortaya çıkmış bir bid'attir.

⁶¹⁴ Bu bölüm için bk. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 492-496. Ayrıca bk. Kâdı, İyâz, *eş-Şifâ*, I, 195-198. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 372-376,406-417.

‘İse’bni Meryeme ve Yahyâ’bni Zekerıyyâ’ şalâvâtullahi ‘aleyhimâ fe-rahğhabâ bî ve da’avâ lî bi-ğayrin. Şümme ‘arace bî ile’s-semâ’i’s-şâlişeti fe-zekera mişle’l-evveli fe-fütiğha lenâ fe-izâ ennâ bi-Yûsufe ‘aleyhi’s-selâm ve izâ huve kad u‘tıye şağra’l-ğüsni, fe-rahğhabe ve da’â lî bi-ğayrin. Şümme ‘arace binâ ile’s-semâ’i’r-râbi‘ati ve zekera mişlehu ve izâ ennâ bi-İdrîse, fe-rahğhabe ve da’â lî bi-ğayrin. **Ğâlellâhu Te‘âlâ:** “Ve rafa’nâhu mekânen ‘aliyyen”.⁶¹⁵ Şümme ‘arace binâ ile’s-semâ’i’l-ğâmiseti fe-zekera mişlehu fe-izâ ennâ bi-Hârûne fe-rahğhabe ve da’â lî bi-ğayrin. Şümme ‘arace binâ ile’s-semâ’i’s-sâdiseti fe-zekera mişlehu fe-izâ ennâ bi-Mûsâ fe-rahğhabe ve da’â lî bi-ğayrin. Şümme ‘arace binâ ile’s-semâ’i’s-sâbi‘ati fe-zekera mişlehu, fe-fütiğha lenâ fe-izâ ennâ bi-İbrâhime müsniiden zâhrahı ile’l-Beyti’l-Ma‘mûri ve izâ huve yedğulühu külle yevmin seb’üne elfe melekin lâ ye‘ûdüne ileyhi. Şümme zehhebe ilâ Sidreti’l-Müntehâ ve izâ verağuhâ ke-âzâni’l-fıyeleti ve izâ şemeruhâ ke’l-ğılâli, fe-lemmâ ğâşiyehâ min emrillâhi mâ ğâşiyeteğayyerat, fe-mâ ağadün min ğalkıllâhi yesteğfı‘u en yen‘ateğâ min ğüsniğâ. Fe-evğhallâhu ileyye mâ evğâ fe-feraza ‘aleyye ğamsîne şalâten fı külli yevmin ve leyletin. Fe-nezeltü ilâ Mûsâ, fe-ğâle: “Mâ feraza Rabbıke ilâ ümmetike?” **Ğültü:** “Ğamsîne şalâten.” **Ğâle:** “İrci‘ ilâ Rabbıke fe’s’elhu’t-tağğffe, fe-inne ümmeteke lâ yuğğküne zâlike. Fe-innî kad belevtü Benî İsrâile ve ğabertüğhum.” **Ğâle:** fe-race‘tu ilâ Rabbî, fe-ğültü: “Yâ Rabbi ğaffif ‘alâ ümmeti”, fe-ğatğta ‘annî ğamsen. Fe-race‘tu ilâ Mûsâ. Fe-ğültü: “Ğatğta ‘annî ğamsen.” **Ğâle:** “İnne ümmeteke lâ yuğğküne zâlike, fe’rci‘ ilâ Rabbıke fe’s’elhu’t-tağğffe”. **Ğâle:** fe-lem ezel erci‘u beyne Rabbî tebârake ve Te‘âlâ ve beyne Mûsâ ğattâ ğâle: “Yâ Muğammed ğünne ğamsü şalavâtin külle yevmin ve leyletin, li-küllü şalâtin ‘aşrun, fe-zâlike ğamsüne şalâten ve men [119^a] ğemme bi-ğasetin fe-lem ya‘melğâ kütibet lehu ğaseten, fe-in ‘amileğâ kütibet lehu ‘aşran. Ve men ğemme bi-seyyi’etin fe-lem ya‘melğâ lem tükteğ şey’en. Fe-in ‘amileğâ kütibet seyyi’eten vâğideten.” **Ğâle:** “Fe-nezeltü ğattâ inteğeytü ilâ Mûsâ fe-ağbartühu.” Fe-ğâle: “İrci‘ ilâ Rabbıke fe’s’elhu’t-tağğffe.” Fe-ğâle Resûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem: “Fe-ğültü kad rece‘tü ilâ Rabbî ğattâ istağeytü minhu.”⁶¹⁶ Hâzâ ğadışün şağğğhun müttefeğun ‘aleyhi.⁶¹⁷ Ve fı

⁶¹⁵ Meryem 19/57.

⁶¹⁶ Müslim, “İmân”, 259.

⁶¹⁷ İsrâ ğadısinı burada zikrediyoruz. Enes (r.a.), Hz. Peyğamber’in şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: Bana Burak getirildi. O merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvandı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak

rivâyetin fihi kavlü **“Külli nebiyyin: Merhâben bi’n-nebiyyi’s-şâlihî. İllâ Âdeme ve İbrâhîme fe-kâlâ: el-İbnu’s-şâlihî.”**⁶¹⁸ Ve fi rivâyeti İbn ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anhumâ: **“Şümme ‘urice bî hattâ zahertü bi-müstevâ esme’u fihî şarîfe’l-aqlâmi.”**⁶¹⁹ Ve fi rivâyeti Ebî Hureyre rağıyallâhu ‘anhumâ: **“Fe-ğad ra’eytünî fi cemâ’atin mine’l-enbiyâ’i, fe-câ’eti’s-şalâtü fe-ememtühüm, fe-ğale: Yâ Muhammed, hâzâ Mâlikü hâzinü’n-nâri fe-sellim ‘aleyhi. Fe’lfeftü. Fe-bede’enî bi’s-selâmi.”**⁶²⁰ Ve fi bedâ’eti Mâlikin lehu bi’s-selâmi ma’a bedâ’ihi huve li-ğayrihi lağfetün ve işâretün ilâ selâmeti ümmetihî mine’n-nâri.⁶²¹ Ve’htelege’s-selefü fi rü’yeti şallallâhu ‘aleyhi ve

yol alıyordu. Ona binip Beytü’l-Makdis’e vardım ve onu daha önce peygamberlerin bağladığı halkaya bağladım. Sonra mescide girip iki rekat namaz kıldım. Sonra dışarı çıktım. Cebrâil bana birinde şarap ve birinde süt bulunan iki bardak getirdi. Ben süt olan bardağı aldım. Bunun üzerine Cebrâil “Fıtrata uygun olanı seçtin” dedi. Sonra Burak bizi gökyüzüne yükseltti. Cebrâil semâ kapısının açılmasını istedi. Ona “Gelen kim?” denildi. “Cebrâil!” dedi. “Berâberindeki kim?” denildi. “Muhammed (s.a.v.)” dedi. “Onun semâyâ çıkmasına izin verildi mi?” denildi. “Evet.” dedi. Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Âdem’i gördüm. Bana “Merhaba” dedi ve hayır duâ etti. Sonra Burak bizi ikinci kat semâyâ çıkardı. Cebrâil semâ kapısının açılmasını istedi. Ona “Gelen kim?” denildi. “Cebrâil!” dedi. “Berâberindeki kim?” denildi. “Muhammed (s.a.v.)” dedi. “Onun semâyâ çıkmasına izin verildi mi?” denildi. “Evet, izin verildi” dedi. [118^b] “Merhaba ona, o gelenin gelişi ne güzeldir.” Derken bize semânın kapısı açıldı. Bir de baktım ki iki teyze çocuğu orada Allah’ın selâmı üzerlerine olsun. Meryem oğlu İsa ve Zekeriyâ oğlu Yahya. Bana “Merhâbâ” dediler ve hayır duâ ettiler. Sonra Burak bizi üçüncü kat semâyâ çıkardı. Cebrâil yine konuşup izin aldı ve semânın kapısı açıldı. Bir de baktım ki Yûsuf (a.s.) orada. Meğer ona güzelliğın yarısı verilmiş. Benimle merhabalaştı ve bana hayır duâ etti. Sonra Burak bizi dördüncü kat semâyâ çıkardı. Önceki gibi tekrar etti. Ve kapı açıldı. Bir de ne göreyim, İdris (a.s.) orada. O da benimle merhabalaştı ve hayır duâ etti. Allah Teâlâ onun hakkında “Onu yüce bir mertebeye çıkarmıştık.” (Meryem 19/57) buyurmuştur. Ardından Burak bizi beşinci kat semâyâ çıkardı. Evvelki gibi tekrar izin alma olayı tekrar etti. Kapı açıldı. Bir de ne göreyim Hârün peygamber orada değil mi? Bana “Merhaba” dedi ve hayır duâ etti. Daha sonra Burak bizi altıncı kat semâyâ çıkardı. Evvelki gibi tekrar izin alma olayı tekrar etti ve kapı açıldı. Bir de baktım ki Hz. Mûsâ orada. O da benimle merhabalaştı ve bana hayır duâ etti. Ondan sonra Burak bizi yedinci kat semâyâ çıkardı. Evvelki gibi tekrar izin alma olayı tekrar etti ve kapı açıldı. Bir de baktım ki İbrahim (a.s.) sırtını Beyt-i Mâmur’a dayamış vaziyette orada duruyor. Beyt-i Mâmur’u her gün yetmiş bin melek ziyâret ediyor, oradan çıkan bir daha oraya girmiyordu. Sonra beni sidretü’l-müntehâ’ya götürdü. Baktım ki sidretü’l-müntehâ yaptıkları fil kulakları, meyveleri testi gibi bir ağaç. Bu ağaç Cenâb-ı Hakk’ın nûru kaplayıp aydınlattığı için, hâlden hâle girmektedir. Allah’ın yarattıklarından hiçbiri onun güzelliğini anlatamaz. Derken Allah Teâlâ bana vahyedeceği şeyleri vahyetti. Bir gün ve bir gecede bana elli vakit namazı farz kıldı. Sonra oradan Mûsâ (a.s.)’ın yanına indim. Hz. Mûsâ, “Rabbim ümmetine neleri farz kıldı?” diye sordu. “Elli vakit namazı” dedim. Bunun üzerine “Sen tekrar Rabbine dön ve O’ndan bu farzı hafifletmesini niyâz et. Çünkü ben, İsrailoğullarına denediğim için biliyorum, bu görevi yerine getirmeye ümmetinin gücü yetmez.” dedi. Ben yine Rabbimin huzûruna çıkıp “Yâ Rabbî! Ümmetimin yükünü hafiflet.” diye niyâz ettim. Rabbim beş vakti hafifletti. Tekrar Mûsâ’nın yanına dönüp “Rabbim beş vakti bağışladı” dedim. Mûsâ (a.s.), “Ümmetin buna da dayanamaz. Sen yine Rabbine dön ve O’ndan namaz borcunu hafifletmesini iste.” dedi. Ben bu şekilde birkaç defa daha Yüce Rabbimin huzûruna çıktım, tekrar Mûsâ (a.s.)’ın yanına döndüm. Sonunda Yüce Rabbim şöyle buyurdu: “Ey Muhammed! Bir gün ve bir gecede beş vakit namazı farz kıldım. Her bir vakitte on sevap vereceğim. Böylece elli vakit namaz borcu ödenmiş olacak. [119^a] Bir iyilik yapmak isteyip de yapamayana bir iyilik sevâbı yazılır. Onu yapana ise on iyilik sevâbı yazılır. Öte yandan bir kötülük yapmak isteyip de onu yapmaktan vazgeçene hiçbir günah yazılmaz. Ama düşündüğü o kötülüğü yaparsa, ona sadece bir günah yazılır.” Bu görüşmenin ardından inip Mûsâ peygamberin yanına vardım ve durumu haber verdim. Mûsâ yine bana “Tekrar Rabbinin huzûruna dön ve O’ndan bu farzı hafifletmesini niyâz et.” dedi. Ben de “Rabbimin huzûruna, artık O’ndan utanacak kadar çok çıktım.” dedim.” Bu hadîs âlimlerinin ittifak ettiği sahîh bir hadîstir.

⁶¹⁸ Bu konudaki rivâyetlerin birine göre her Peygamber Resûlullâh’a “Hoş geldin, safâ geldin sâlih nebî!” demiştir. Yalnız Âdem (a.s.) ile İbrâhim (a.s.) ona “Hoş geldin, safâ geldin sâlih oğlum!” demişlerdir. Buhârî, “Salât”, 349, “Enbiyâ”, 3342, “Menâkıb”, 3887; Müslim, “İmân”, 263.

⁶¹⁹ İbn Abbâs’tan şöyle rivâyet edilmiştir: “Cebrâil beni öyle yüksek bir yere çıkardı ki, orada kaza ve kaderi yazan kalemin cızırtılarını duymaya başladım.” Buhârî, “Salât”, 349, “Hacc”, 1636, “Enbiyâ”, 3342; Müslim, “İmân”, 263.

⁶²⁰ Müslim, “İmân”, 278.

⁶²¹ Ebû Hureyre (r.a.)’nin rivâyet ettiği hadîste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kendimi peygamberlerden oluşan bir cemâatin içinde buldum. Namaz vakti de girmişti. İmam olup onlara namz kıldırıldım. O sırada biri bana:

sellem li-Rabbihi fî tilke'l-leyleti bi-'ayni re'sihi. Fe-zehebe ilâ zâlike İbnü 'Abbâsin ve cemâ'atün mine's-şahâbeti ve men ba'dehum ve Ebü'l-Hasan el-Eş'ariyyi ve Aḥmedi'bni Ḥanbelin. Ve mimmen ḥukiye zâlike 'anhu İbn Mes'ûdin ve Ebû Hureyretin ve Ebû Zerrin ve'l-Ḥasanü ve kâle Sa'îdi'bnü Cübeyrin: Lâ eḳûlu ra'ahû ve lâ lem yerahu. Ve 'an Aḥmedi'bni Ḥanbelin ennehu kâle: Ra'ahu bi-ḳalbihi ve cebune 'ani'l-ḳavli bi-rü'yetihi fi'd-dünyâ bi'l-ebşâri. Ve tâbi'a hâ'ulâ'i 'ale't-tevâḳkufi fî zâlike tâ'ifetün. Kâle'l-Ḳādî 'Iyâzin raḥimehullâhu: Ve'l ḥaḳḳu'llezî lâ imtirâ'e fihi enne rü'yetehu Te'âlâ fi'd-dünyâ câ'izetün 'aḳlen velâkinne vuḳû'ahâ mine'l-ğaybi'llezî lâ ya'lemuhu illâ men 'allemehullâhu ve vücûbuhu li-nebiyyinâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem [119^b] ve'l-ḳavlu bi-ennehu ra'âhu bi-'aynihi. Leyse fihi ḳatı'un ve lâ naşşun, izi'l-mu'avvelü fihi 'alâ âyeti'n-Necmi Ve't-tenâzü'u fihimâ me'sûrun ve'l-iḥtimâlü lehumâ mümkünün ve lâ eşera ḳatı'un mütevâtirun 'ani'n-Nebiyyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem bi-zâlike fe-in vüride ḥadîsün naşşun beyyinün fi'l-bâbi ü'tüḳıde ve vecebe'l-meşîru ileyhi. **Ḳultü:** Ve leyse min şartıhi en yekûne ḳatı'an ev mütevâtiran. Kâne ḥadîşün şaḥîḥun ve lev zâhıran ve huve min rivâyeti'l-âḥâdi câze en yu'temedede 'aleyhi fi zâlike. Li-enne zâlike leyse min mesâ'ili'l-i'tikâdi'lletî yüşteratu fihâ el-ḳatı'u 'alâ ennâ lesnâ mükellefne bi-zâlike ve'l-cezmi fihi bi-aḥadi't-ḫarafeyni lâ 'ilmen ve lâ zannen.⁶²² **Ve emme'l-münâcâtü:**⁶²³ Ve ḳavluhu Te'âlâ: **"Fe-evḫâ ilâ 'abdiḥi mâ evḫâ"**⁶²⁴ Fe-ḳâle'l-Ḳādî 'Iyâzun: Ekşeru'l-müfessirîrine 'alâ enne'l-mûḫiyellâhu Te'âlâ ilâ Cibrîle ve Cibrîlü ilâ Muḫammedin şallallâhu 'aleyhi ve selleme, illâ şüzûzen

"Muhammed! Şu melek, Cehennem'in bekçisi Mâlik'tir. Ona selâm ver." dedi. Ona yöneldim. Malik benden önce davranıp bana selâm verdi." Mâlik'in ona ilk olarak selâm vermesinde bir latîfe vardır. Bu, Hz. Peygamber'in ümmetinin cehennemden kurtuluşuna işârettir.

⁶²² Peygamber Efendimiz'in Mi'râc'da, Rabbini baş gözüyle görmesi konusunda sahâbe ve tâbiîn âlimleri ihtilâf etmiştir. İbn Abbâs, sahâbeden bir grup ve sonrakiler, Ebu Hasan el-Eş'arî ve Ahmed bin Hanbel bu görüştedir. İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre, Ebû Zerr ve Hasan'dan da böyle rivâyet edilmiştir. Saîd ibn Cübeyr "Ben, Resûl-i Ekrem Allah Teâlâ'yı ne gördü ne de görmedi derim." demiştir. Ahmed b. Hanbel ise "kalbi ile gördü" demiş "dünyada ve baş gözüyledir" demekten çekinmiştir. Bir grup bu konuda tevakkuf üzere onlara tâbi oldu. Kâdî İyâz (Allah kendisine merhamet etsin) şöyle söylemiştir: Şu kesin bir gerçektir ki Allah Teâlâ'nın dünyada görülmesi aklen câizdir; akıl bunu imkânsız görmez. Peygamber Efendimiz'in Allah Teâlâ'yı görüp cemâline bakabilmesi ise, ancak Cenâb-ı Hakk'ın öğrettiği kimsenin bileceği akıl ve duyular ötesi bir konudur. Peygamber Efendimizin Mi'râc'da Cenâb-ı Hakk'ı görüp görmediği konusuna gelince; [119^b] bu hususta Kitap ve sünnette açık bir delil yoktur. Çünkü mesele Necm sûresinin iki âyetine göre te'vil edilmiştir. (en-Necm 53/11-12) O iki âyetin mânâsı hakkında farklı rivâyetler vardır. Bu mânâyı her ikisine de atfetmek mümkündür. Peygamber Efendimiz'den konuya dâir kat'î, mütevâtir bir hadîs gelmemiştir. Eğer açık ve kat'î bir hadîs bu konuda vârid olsaydı ona itikâd edilir ve onu esas almak gerekirdi. Ben bu konuda derim ki, kat'î ya da mütevâtir olması onun şartından değildir. Bilakis ne zaman mânâsı zâhir bir hadîs olursa, âhad rivâyetten bile olsa ona itimâd etmek câizdir, mütevâtir olması şart değildir. Çünkü bu kat'iyetleri şart koşulmuş itikad meselelerinden değildir. Nitekim biz bu mevzûyu kabul ile mükellef olmadığımız gibi ilim ve zan bakımından da iki taraftan birini tutmak zorunda değiliz.

⁶²³ Bu bölüm için bk. Takıyyüddin es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 496-497. Kâdî, İyâz, *eş-Şifâ*, I, 202-203. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 424-426.

⁶²⁴ en-Necm 53/10.

minhum. Fe-zükira ‘an Ca‘feri’s-Şâdıki rağıyallâhu ‘anhu kâle: Evhâ ileyhi bi-lâ vâsıtatin ve naħvuhu ‘ani’l-Vâsıtıyyi ve ilâ hâzâ zehebe ba‘zu’l-mütekellimîne enne Muħammeden kelleme Rabbehu fi’l-İsrâ’i ve ħukiye ‘ani’l-Eş‘ariyyi. Ve ħekâ[hu] ‘ani’bni Mes‘ûdin ve’bni ‘Abbâsin rağıyallâhu ‘anhum. Ve enkerehu âħarûne. **Ķultü:** Ve hâze’l-inkâru ğayru müttecihin ve lâ delîle ya‘zudühu ve’l-muħtâru ennehu kellemehu bi-lâ vâsıtatin kemâ ħukiye ‘ani’l-Eş‘ariyyi ve ğayrihi. Fe-enne zâlike zâhiru’l-mürâca‘ati’lletî ceret beynehu ve beyne Mûsâ ve ğayri zâlike mimmâ tazammunehu’l-isrâ’i. Na‘amu, lâ budde en yekûne min verâ’i ħicâbin immâ ‘ale’l-ķavli bi-‘ademi’r-rü’yeti ve immâ ‘ale’l-ķavli bi’r-rü’yeti fi ğayri vaķtîhâ ev fi vaķtîhâ kemâ yeşâullâhu Te‘âlâ ma‘a’l-muħâfazati ‘alâ ķavlihi Te‘âlâ: **“Ve mâ kâne li-beşerin en yükellimehullâhu illâ vahyen ev min verâ’i ħicâbin ev yursile resûlen fe-yûĥiye bi-iznihi mâ yeşâ’u.”**⁶²⁵ **Ve ammâ** ed-dünüvvü ve’t-tedellî fe-‘ibâretün ‘an nihâyeti’l-ķurbi [120^a] ve luĥfi’l-maħalli ve îzâhi’l-ma‘rifeti⁶²⁶ ve yestehîlü’dünüvvü ve’t-tedellî ħissen mine’llâhi Te‘âlâ.⁶²⁷ **Ve min tafđ ilîhi** şallallâhu ‘aleyhi ve sellem fi’l-ķıyâmeti⁶²⁸ mâ delle ‘aleyhi ķavluhu: **“Ene evvelü’n-nâsi ħurûcen izâ bu’işû ve ħaĥıbuhum izâ vefedû ve ene mübeşşiruhum izâ eyisû, Livâ’u’l-ħamdi bi-yedî ve ene ekremu veledi Âdeme ‘alâ Rabbî ve lâ faħra.”**⁶²⁹ **Ve fi rivâyetin: “Ve ķayidühum izâ vefedû ve ene ħaĥıbuhum izâ enşatû ve ene şeffı‘uhum izâ ħubisû ve ene mübeşşiruhum izâ**

⁶²⁵ eş-Şûrâ 42/51.

⁶²⁶ “infıtâhi’l-ma‘rifeti”

⁶²⁷ **Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamberle Konuşması:** Allah Teâlâ’nın “O, kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti.” (en-Necm 53/10) âyeti ile ilgili olarak Kâdı İyâz şöyle söylemiştir: Müfessirlerin çoğunluğuna göre, bu âyette, Allah Teâlâ’nın Resûl’üne söyleyeceklerini Cebrâil’e vahyettiği, onun da bunları Hz. Muhammed’e iletmesi anlatılmaktadır. Ancak bazı müfessirler bu âyeti farklı şekillerde yorumlamışlardır. Câfer-i Sâdik’tan nakledildiğine göre âyetin anlamı “Allah Teâlâ Resûl’üne arada vâsita olmaksızın vahyetti.” demektir. Vâsıtı’dan de buna benzer bir görüş nakledilmiştir. Bazı kelâm âlimleri de Hz. Muhammed’in Mi’râc’da Rabbiyle konuştuğunu söylemiştir. Ebu’l-Hasan el-Eş‘arî’nin de görüşü budur. Abdullah ibn Mesûd ve Abdullah ibn Abbâs’ın da bu görüşte oldukları söylenmiştir. Bazıları da Resûl-i Ekrem’in Rabbiyle aracısız konuştuğunu kabul etmemiştir. Ben derim ki kabul etmeyen bu görüş tercih edilmeyen ve kendisini destekleyen bir delil bulunmayan görüştür. Tercih edilen görüş ise Eş‘arî ve diğerlerinin dediği gibi Allah Teâlâ’nın seçtiği kimselerle vâsitasız konuştuğu görüşüdür. Nitekim bu görüş aynı zamanda Hz. Mûsâ ile Rabbi arasında cereyân eden görme talebinin zâhirine ve İsrâ’nın tazammun ettiğine uygundur. Evet, ister rü’yetin yokluğu ister varlığı kabul edilsin, hitâb vaktinde yahut vaktinin dışında, Allah’ın dilediği üzere ve O’nun kavlinin hükmünü muhâfaza edecek şekilde görüşmenin bir perde ardından olması kaçınılmazdır. “Allah’ın bir beşerle konuşması ancak vahiyle veya bir perde arkasından olur yahut ona bir elçi gönderir de, Allah’ın izniyle, O’nun dilediği şeyi elçi ona vahyeder.” (eş-Şûrâ 42/51) Dünüvv ve tedellî kelimeleri ise kurbun en son noktasından, mahallin inceliğinden ve mârifetin izahından ibârettir. Yoksa dünüvv ve tedellî Allah’tan bir his olmak bakımından muhaldir.

⁶²⁸ Bu bölüm için bk. Takıyyüddîn es-Sübķî, *Seyfü’l-meslûl*, s. 498-499. Ayrıca bk. Kâdı, İyâz, *eş-Şifâ*, I, 206-207. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 431-433.

⁶²⁹ **Hz. Peygamber’in Âhiretteki Üstünlüğü:** Hz. Peygamber’in bu konuda şöyle söylediği rivâyet edilir: “Kıyâmet günün insanlar diriltildiği zaman kabrinden ilk çıkacak benim. Hesap için Rablerinin huzûruna geldiklerinde, onlar adına konuşacak benim. Kurtulmaktan ümitlerini yitirdikleri zaman, onları müjdeleyip sevindirecek benim. Livâü’l-ħamd benim elimde olacak. Rabbimin katında âdemoğlunun en değerlisi ben olacağım; bunu övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, “Menâkıb”, 3610.

ublisû, livâ'u'l-keremi bi-yedî.”⁶³⁰ Ve fî hadîsin âhara: “Ene seyyidü veledi Âdeme yevme'l-kıyâmeti ve bi-yedî Livâ'u'l-hâmdi ve lâ fahra. Ve mâ min nebiyyin yevme'izin Âdeme fe-men sivâhu illâ tahte livâ'î ve ene evvelü men tenşakku 'anhu'l-arzu ve evvelü şâfi'in ve evvelü müşeffe'in ve ene evvelü men yuharrikü halaka'l-cenneti fe-yüftehu lî.”⁶³¹ Huve şallallâhu 'aleyhi ve sellem seyyidühüm fî'd-dünyâ ve'l-âhireti. Ve innemâ kâle: Yevme'l-kıyâmeti işâreten ilâ teferrüdihi bi's-sû'dedi ve zuhûri zâlîke'l-fazli'l-'azîmi ve'l-mağamu'l-mahmûd ve ennehu lâ yednû li'ş-şefâ'ati ğayruhu, ke-ğavlihi Te'âlâ: “Li-meni'l-mülkü'l-yevme.”⁶³² Ve hadîsü'ş-şefâ'ati meşhûrun lâ yahtâcu ilâ zikrihi. Ve fihi laţîfetün nebbehe 'aleyhâ el-Kâdî 'Iyâzun rahimehullâhu fî 'işmetii'l-enbiyâ'i fe-innehum i'tezerû bi-eşyâ'e ve'addûhâ zünûben ve leyse minhâ illâ mâ lehu mahrecün⁶³³ ve lev kâne şey'un ğayruhâ le-zekerûhu ve naħnu nüvâfiķu'l-Kâdî 'Iyâzin 'alâ ihtiyâri enne'l-enbiyâ'e ma'sûmûne mine'l-kebâ'iri ve'ş-şagâ'iri 'amden ve sehven.⁶³⁴ **Ve mimmâ ekrimihullâhu bihi:**⁶³⁵ el-Muħabbetü ve'l-hulletü, ammâ el-hulletü fe-ğavluhu: **Ve lâkin şâhibukum ħâlîullâhi.**⁶³⁶ Ve amme'l-muħabbetü fe-min rivâyeti İbni 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ: “Elâ ve ene ħabîbullâhi.”⁶³⁷ **Ve mimmâ ekremihullâhu bihi:**⁶³⁸ el-vesîletü ve'd-derecetü ve'r-refî'atü ve hiye a'lâ'u derecetün fî'l-cenneti lâ yenbeĝi li-ğayrihi. Ve'l-Kevşeru ve huve neħrun mine'l-cenneti yesîlü fî ħavzihi şallallâhu 'aleyhi ve sellem. Ve

⁶³⁰ Bu hadîsin başka bir rivâyeti de şöyledir: “Onlar Rablerinin huzûruna geldiklerinde önderleri ben olacağım. Susup beklediklerinde, onlar adına ben konuşacağım. Bir yere gitmekten alıkonulduklarında onlara ben şefâat edeceğim. Kurtulmaktan ümitlerini yitirdiklerinde, onlara ben müjde vereceğim. Kerem sancağı benim elimde olacak.” Bezzâr, *Müsned*, XIII, 131, nr. 6523; Ebû Ya'lâ el-Mavsîlî, *Mu'cem*, I, 147, nr. 160.

⁶³¹ Başka bir rivâyette ise şöyle yer almaktadır: “Kıyâmet günü Rabbim katında âdemoĝlunun en değerlisi ben olacağım, Livâü'l-hamd benim elimde olacak, bunu övünmek için söylemiyorum. O gün Âdem ile diğer peygamberler sancağımın altında olacak. Kabri ilk açılacak kimse de ben olacağım. Bunu da övünmek için söylemiyorum.” Tirmizî, “Menâkıb”, 3616.

⁶³² el-Mü'min 40/16.

⁶³³ “minhe'l-âmâlühü”

⁶³⁴ Hz. Peygamber dünyada ve âhirette insanların efendisidir. Hadîste “kıyâmet günü” demesi, onun efendi olma ve bu büyük ihsânın zuhûru ve makâm-ı mahmûd bakımından yegâne oluşuna işârettir. Çünkü şefâat için bir başkasına yakın olmaz. Nitekim “Mülk ve saltanat o gün kimindir?” (el-Mü'min 40/16) âyeti de bu mânâyâ delâlettir. Şefâat hadîsi meşhûr olduĝu için burada zikretmeye gerek yoktur. Peygamberlerin ismetine dâir Kâdî İyâz'ın dikkat çektiĝi bir incelik vardır. Şöyle ki peygamberler bazı şeyler için özür beyân etmiş ve onları günah saymışlardır. Halbuki bu bir günahın ötürü deĝil yalnızca bir özür beyânıdır. Eĝer özür beyânından başka bir şey olsaydı onu zikrederlerdi. Biz peygamberlerin büyük-küçük, bilerek-bilmeyerek işlenen her türlü günahın mâsum olduĝu hususunda Kâdî İyâz'a muvâfat ediyoruz.

⁶³⁵ Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 499.

⁶³⁶ Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe”, 3; Tirmizî, “Menâkıb”, 3655; İbn Mâce, “İmân ve Fezâilü's-Sahâbe”, 93.

⁶³⁷ **Allah Teâlâ'nın ona ikrâm ettiĝi şeylerden biri de dostluk ve muħabbettir.** Dostluk, “Fakat berâberinde olduĝunuz Allah'ın halilidir” hadîsiyle, muħabbet ise İbn Abbâs'tan rivâyet edilen “Şunu iyi bilin ki ben Allah'ın sevgilisiyim.” hadîsiyle sâbittir. Tirmizî, “Menâkıb”, 3610.

⁶³⁸ Bu bölüm için bk. Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 499-502. Ayrıca bk. Kâdî, İyâz, *eş-Şifâ*, I, 224-228. Tercümesi için bk. M.Y. Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 469-479.

ka'd evrede'l-Kâdî 'İyâzun hunâ izâ te'karrara [120^b] min delîli'l-Ḳur'âni ve şahîhi'l-eşeri ve icmâ'i'l-ümmeti kevnühu ekreme'l-beşeri ve efd'ale'l-enbiyâ'i. Fe-mâ ma'nâ el-ḥadîşi'l-vârideti bi-nehyihi 'ani't-tafzîli?⁶³⁹ Ke-ḳavlihi: "**Mâ yenbeḡi li-'abdin en yeḡüle ene ḥayrun Yûnuse'bni Mettâ.**"⁶⁴⁰ Ve ḳavlihi "**Lâ tufaḡḡilû beyne'l-enbiyâ.**"⁶⁴¹ Ve ḳavlihi: "**Lâ tuḥayyirûni 'alâ Mûsâ.**"⁶⁴² Ve ḳavlihi: "**Ve lâ eḡülü inne aḥaden efd'alü min Yûnuse'bni Mettâ.**"⁶⁴³ Ve ḳavlihi: "**Men ḳâle ene ḥayru min Yûnuse'bni Mettâ fe-ḳad kezebe.**"⁶⁴⁴ Ve lemmâ ḳîle lehu "**Yâ ḥayra'l-beriyyeti.**" **Ḳâle: "Zâke İbrâhimu."**⁶⁴⁵ Ve ecâbe bi-enne li'l-'ulemâ'i fihâ te'vîlâtin: **Aḥadühâ:** Enne nehyehu 'ani't-tafzîli kâne ḳable en ya'leme ennehu seyyidü veledi Âdeme. **Ḳultü:** Ve hâzâ za'îfun li-enne'n-nehye min rivâyeti Ebî Hureyreti raḡıyallâhu 'anhu ve huve müteahḥirun ve'n-Nebıyyu şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'alime fazlehu 'alâ ḡayrihi ḳâble zâlike elâ terâ ilâ ḥadîşi'l-isrâ'i fe-inne fihî cümleten tedüllü 'alâ zâlike.⁶⁴⁶ **eş-Şânî:** Ennehu 'alâ tārîḳi't-tevâzu'i. Ḳâle ve hâzâ lâ yeslemu 'ani'l-i'tirâzi.⁶⁴⁷ **eş-Şâlisü:** Lâ yufaḡḡilû beynehum tafzîlen yü'eddî ilâ tenḳîşi ba'zihim.⁶⁴⁸ **er-Râbi'u:** Men'u't-tafzîli fî ḥaḳḳi'n-nübüvveti ve'r-risâleti. Fe-inne'l-enbiyâ'e fihâ 'alâ ḥaddin vâhidin iz hiye şey'un vâhidün lâ yetefâdalü ve inneme't-tefâḡülü fî ziyâdeti'l-aḥvâli ve'l-ḥuşûsi ve'l-kerâmâti ve'r-rutebi ve'l-eltâfi ve ammâ en-nübüvvetü fî nefsihâ fe-lâ tefâḡüle ve inneme't-tefâḡülü bi-umûrin uḡrâ. Ve ke-zâlike "**Minhum men kelle mellâhu ve refe'a ba'zahum derecâtin.**"⁶⁴⁹ **el-Hâmisü:** En yekûne "ene" râci'an ile'l-ḳâyili nefsihi. Ey lâ

⁶³⁹ Allah Teâlâ'nın ona ikrâm ettiklerinden biri de vesîle ve en yüksek derecedir. Vesîle, Resûl-i Ekrem'den başka kimseye verilmeyen cennetin en yüksek derecesidir. Kevser, Hz. Peygamber'in havzına akan Cennet'teki bir ırmaktır. Kâdî İyâz şöyle söylemiştir: [120^b] Resûlallah'ın insanların en şerefli ve peygamberlerin en faziletli olduğu Kur'ân-ı Kerîm, sahîh hadisler ve icmâ-i ümmet ile bilindiği hâlde peygamberlerin birini diğerinden üstün tutmayı yasaklayan hadisler ne anlama gelmektedir?

⁶⁴⁰ Hiçbir kulun "Ben Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım." demesi uygun değildir. Buhârî, "Ahâdisu'l-Enbiyâ", 3413.

⁶⁴¹ "Peygamberlerin birini diğerinden üstün tutmayınız." Buhârî, "Husûmât", 2412.

⁶⁴² "Benim Mûsâ peygamberden daha üstün olduğumu söylemeyiniz." Buhârî, "Husûmât", 2411; Müslim, "Fezâil", 160.

⁶⁴³ "Ben bir kimse Yûnus b. Mettâ'dan daha üstündür demiyorum." Buhârî, "Ahâdisu'l-Enbiyâ", 3415.

⁶⁴⁴ "Ben Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım diyen kimse, kesinlikle yalan söylemiş olur." Buhârî, "Tefsîr", 4604.

⁶⁴⁵ Peygamber Efendimiz kendisine "Ey yaratılmışların en hayırlısı!" diye hitâp eden birine, "O, İbrâhim (a.s)'dır." buyurmuştur. Müslim, "Fezâil", 150; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 4672.

⁶⁴⁶ Peygamberleri üstün tutma konusundaki bu hadisleri âlimler çeşitli şekillerde yorumlayarak cevap vermişlerdir. **Birinci görüş:** Resûl-i Ekrem'in kendisini diğer peygamberlerden üstün tutmayı yasaklaması, âdemoğlunun efendisi olduğunu Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bildirmesinden önceydi. Ben derim ki: Bu zayıftır, çünkü nehy hadisi Ebû Hureyre'den rivâyet edilir, o ise sonraki dönemden bir sahâbedir. Hz. Peygamber ise faziletinin diğerlerinden üstün olduğunu bundan önce biliyordu. İsrâ hadisini görmez misin? O hadiste buna tam anlamıyla delâlet vardır.

⁶⁴⁷ **İkinci Görüş:** Bu (Peygamber Efendimiz'in beni diğer peygamberlerden üstün tutmayın buyurması) tevâzu sebebiyledir. Bu, itirâza müsâit bir görüştür.

⁶⁴⁸ **Üçüncü görüş:** Bu söz "Peygamberler arasında bâzısını noksan saymaya meydan verecek bir üstünlük derecelendirmesi yapmayın" demektir.

⁶⁴⁹ **Dördüncü görüş:** Bu sözden maksat nübüvvet ve risâlet bakımından bir üstünlük bulunduğunu söylemenin

tezunne aḥadün ve in beleğa mine'z-zekâ'i ve'l-işmeti ve't-ṭahâreti mâ beleğa ennehu ḥayrun Yûnuse'bni Mettâ. Li-ecli mâ ḥakallâhu 'anhu fe-inne dereceteḥu efdâlü ve a'lâ ve tilke'l-eşyâ'u lem teḥuttahu 'anhâ ḥabbete ḥardelitini ve lâ ednâ.⁶⁵⁰ **Ve ekûlü** fi kavlihi: Lâ tufaḍḍilû beyne'l-enbiyâ'i **cevâbun sâdisün**: Ve huve fi zımnı kelâmi 'İyâzin ve lâkinnî ebsuṭuhu [121^a] ve ekûlu: el-Ma'nâ lâ tufaḍḍilû entüm ve in kânellâhu ve rusûlühu -el-'âlimûne bi-ḥakâyıkı'l-aḥvâli- yufedḍilûne, li-enne't-tafḍîle yeḥtâcu ilâ tevķîfi ve men faḍḍale bi-lâ 'ilmin fe-ḳad kezebe ev zelle, fe'n-nehÿü li'l-muḥâtabîne 'alâ sebîli't-te'dîbi. Limâ huve'l-gâlibu min ḥâlihimi mine'l-cehli bi-miḳḍâri'l-enbiyâ'i ve lâ yedḥulu fi zâlike men faḍḍale bi-'ilmin ev eḥaze't-tafḍîle mine'l-kitâbi evi's-sünneti.⁶⁵¹ **Ve min fezâ'ilihî** şallallâhu 'aleyhi ve sellem esmâ'uhu⁶⁵² ve-ḳad câ'e fi's-*Şahîhi* ennehu ḳâle: "**Lî ḥamsetü esmâ'**."⁶⁵³ Ve lem yec'ali'l-'ulemâ'u zâlike li'l-ḥaşri bel zekerû ḡayrahâ. Fe-min esmâ'ihî şallallâhu 'aleyhi ve sellem elletî zekerûhâ ve ḳad şannefe fiḥâ Ebu'l-Ḥattâbi 'Ömerü'bnü Ḥasani'bni 'Aliyyi'bni Dihyete⁶⁵⁴ mücellideyni fe-minhâ.⁶⁵⁵

yasaklanmasıdır. Çünkü bütün peygamberler, peygamber olmak bakımından birbirine eşittir; nübüvvet ve risâlet birbirinden üstün tutulamaz bir şeydir. Derece bakımından üstün olmak; hâllerin ziyâdeliği ve husûsiyetinde, mükemmelliklere ermede, Allah yolunda gösterilen gayretlerin mertebelerinde ve insanlara lutf ile muâmele etmede söz konusu olur. Dolayısıyla nübüvvet bakımından değil, başka durumlar sebebiyle peygamberlerin şahısları arasında bir üstünlükten söz edilebilir. Nitekim bir âyette şöyle buyrulmuştur: "Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir."(el-Bakara 2/253)

⁶⁵⁰ **Beşinci Görüş:** "Ben Yûnus b. Mettâ'dan hayırlıyım" sözünde geçen "ben" zamiri, Peygamber Efendimiz'i değil, bu sözü söyleyen kimseyi ifade eder. Yani hiç kimse, zekâvet, kusursuzluk ve mânevî temizliği ermiş olsa bile Allah Teâlâ'nın Yûnus peygamberden hikâye ettiğine bakarak kendisinin Yûnus (a.s.)'dan daha hayırlı olduğu zannetmesin! Onun derecesi pek faziletli ve pek yücedir. Allah'ın onun hakkında takdîr buyurduğu olaylar, onun derecesini bir hardal tanesi, hatta zerre kadar düşürmez.

⁶⁵¹ "Peygamberlerin birini diğerinden üstün tutmayınız" sözü hakkında **altıncı cevap** olarak ben derim ki: Bu altıncı görüş Kâdı İyâz'ın sözü zımnındadır fakat ben genişleterek şöyle diyorum. İlgili sözün mânâsı "siz üstün tutmayın, eğer hâllerin hakikatlerini âlim olan Allah ve resulü üstün tutarlarsa da itiraz etmeyin"dir. Çünkü bir şeyi üstün tutmak o şeye vâkıf olmayı gerektirir. İlim olmaksızın üstün tutan yalan söylemiş yahut yanlış yapmıştır. Dolayısıyla buradaki nehy, muhatâpları te'dib maksadıyladır. Çünkü muhatâpların hâline peygamberlerin mertebeleriyle ilgili olarak ilimden ziyâde cehâlet gâliptir. Öyleyse bu nehye, ilim ile üstün tutanın yahut üstün tutuşunu Kur'an'dan ve sünnetten alanın durumu dâhil değildir."

⁶⁵² Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 502-503.

⁶⁵³ Buhârî, "Menâkıb", 3532.

⁶⁵⁴ Ebü'l-Hattâb Meccüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh el-Kelbî el-Belensî ed-Dânî (ö. 633/1235) Endülüslü muhaddis, târihçi ve edip.

⁶⁵⁵ **Hz. Peygamber'in İsimleri ve Bu İsimlerin Faziletleri:** Sahîh-i Buhârî'de yer alan bir hadîste şöyle buyrulmaktadır: "Sadece bana âit olan beş isim vardır." Âlimler bu isimleri beşe hasretmemişler, bu isimlerden başkalarını da zikretmişlerdir. Hz. Peygamber'in âlimler tarafından zikredilen bu isimlerini Ebu'l-Hattâb Ömer bin Hasan bin Ali bin Dihye iki ciltte toplamıştır.

Esmâ' u'n-Nebiyi şallâhu 'aleyhi ve selleme⁶⁵⁶

Muhammed. Ve Ahmed. Ve'r-resûl. en-Nebiyi. el-Ümmiyy. el-Evvel. el-Âhir. el-Emîn. ve't-Taqiyy. el-A'lemu billâh. İmâmu'n-nebiyyîn. Ekşeru'l-enbiyâ'i tâbi'an. Erhamu'n-nâsi bi'l-'iyâl. Ercehu'n-nâsi 'aklen. el-Âhizü bi'l-ḥucezât. Aḥsenü'n-nâs. Ecvedü'n-nâs. Eşce'u'n-nâs. el-Beşîr. Burhân. Beyân. Bâtn. Belîg. el-Berkalîtis. et-Taqiyyü. et-Tâlî. et-Tihâmî. Şâniyü'l-işneyn. el-Ḥaḥku'l-mübîn. Beyyinetün mine'llâh. el-Ebṭahî. el-Hâşîr. Hâmilü livâ'i'l-ḥamd. el-Ḥalîm. Hâ mîm. Ḥakîm. Ḥamîd. Ḥâfiz. Ḥüccet. Harîşu'l-ḥanîf. Hâ Mîm 'Ayn Sîn Kâf. Ḥafîz. Ḥasîb. Ḥammaṭâyâ. Ḥâtîm. Ḥâmid. Hâtemu'n-nebiyyin. el-Hâtem. el-Ḥabîr. Ḥalîlu'llâh. Dâ'iyullah. Zü'l-vesîle. Zü'l-mu'cizât. ez-Zâkir. Ra'ûf. Raḥîm. er-Resûl. Raḥmetün li'l-'âlemin. Raḥmetün mühdâtün. Râkibu'l-cemel. er-Râzî. er-Reffî'u'z-Zîkr. ez-Zekiyyü. Zeynü men vâfe'l-kıymeti. Tâ hâ. el-Lisân. el-Mekiyyü. [121^b] Mergâme. el-Medeniyyü. el-Mukaddes. el-Müheymin. el-Müşeffa'. el-Müzzemmil. el-Müslim. el-Mürsel. el-Münîr. el-Mütevekkil. el-Mübeşşîr. el-Müzzemmil. el-Müddeşşîr. Müşeffah. Bi's-şîni'l-mu'cemeti ve'l-fâ'u ve'l-hâ'u'l-mühmeleti. el-Mâhî. el-Muḥaffî. Muḥîmu's-sünneti. Muṭahhir. el-Maşş. el-Merr. el-Münḥamennâ. el-Me'mûn. el-Müzzekkir. el-Mübîn. el-Mevlâ. Muḥallil. Muḥarrim. el-Mü'temen. Muhâcir. Mâcid. Mü'min. Mu'aḳḳîb. el-Munşîf. el-Mükrim. el-Mehdiyyü. el-Muştafâ. el-Muṭâ'. el-Münzir. el-Mürfa'ud-derecât. el-Mu'azzez. el-Muvaḳḳar. el-Mübellig. en-Nezîr. Ni'metullah. en-Nûr. en-Nebiyü'l-merḥame. Nebiyü'l-melḥame. en-Necmu's-şâkıb. en-Nebiyü's-şâliḥ. eş-Şâdik. el-Maşdûk. eş-Safûh. Şâhibu'l-kaḍîb. Şâhibu't-tâc. Şâhibu'l-Kevşer. Şâhibu'l-herâve. eş-Şâhib. Şâhibu'l-minber. Şâhibu'l-Vesîle. Şâhibu ḳavli lâ'ilâhe illâllâh. eḍ-Ḍaḥûk. 'Abdullâh. el-'Âkıb. el-'Azîm. el-'Afüvv. el-'Urvetü'l-vüşkâ. el-'Afîf. el-'Adl. el-'Arabî. el-'Âlim. el-Ġalîb. el-Ġaniyy. el-Ġayş. el-Fârḳalîṭ. el-Fecr.⁶⁵⁷ el-Fâtiḥ. el-Ferat. Fazlullâh. Ḳayyim.⁶⁵⁸ el-Ḳattâl. Ḳademu şıdḳin. Ḳâsım. el-Ḳâyim. el-Ḳureşî. es-Sirâc. Seyfullâhu'l-meslûl. eş-Şâhid. eş-Şehîd. eş-Şeffî'. eş-Şâfi'. eş-Şekûr. el-Hâdî. el-

⁶⁵⁶ Hz. Peygamberin isimleri ve künyeleri için Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 505-508. Bâkî, *Meâlimü'l-yakîn*, I, 197-211; Ayhan Tergib, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi*, s. 393-419; Dımeşki, *Peygamber Külliyyati*, I, 345-523; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 479-523.

⁶⁵⁷ "el-Bahr"

⁶⁵⁸ Bu isim yerine *Seyfü'l-meslûl* de tüm hayırları kendisinde toplayan mânâsında "Kuşem" ismi yer almaktadır. bk. s. 507.

Vâ'iz. el-Velî. Yâsin.⁶⁵⁹

Ve künyetühu şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁶⁶⁰ el-meşhûratü Ebü'l-Kâsım. Ve kad künniye eydan bi-Ebi'l-Erâmil. Ve kîle: Künyetühu Ebü'l-Kâsım li-ennehu yaqsimu'l-cennete beyne'l-halki yevme'l-kıyâmeti. **Fe-in kulte:** Ekşeru hâzihi şıfâtün lâ esmâ'. **Ve kültü:** el-Murâdu bi'l-esmâ'i mâ yeştemilü'n-nev'eyni e lâ turâ ile'l-esmâ'i'l-hüsnâ ve hiye müstemiletün 'ale's-şıfâti. **Fe-in kulte:** Min hâzihi'l-esmâ'i [122^a] mâ hüve min esmâ'i'llâhi Te'âlâ. **Kültü:** Min esmâ'i'llâhi Te'âlâ mâ yüsemmâ bihi'l-hâliku ve'l-mahlûku ve zâlike min bâbi'l-işrâki'l-lafziyyi ve leyse beynehumâ

⁶⁵⁹ **Hız. Peygamber'in İsimleri**

Muhammed. Ahmed. Resûl. Nebî. Ümmî, Peygamberlerin İki ve Sonuncusu. Güvenilir. Takvâ sahibi. Allah Teâlâ'yı zât ve sıfat noktasında en iyi bilen. Bütün peygamberlerin imâmı. Peygamberlerden kendisine en çok tâbi' olunan. Ailesine karşı insanların en merhametlisi. Akıl bakımından insanların en üstünü. Ateşten korumuak için insanların eteğinden tutan. İnsanların en güzeli. İnsanların en cömerdi. İnsanların en cesuru. Müjdecî. Delil. Açıklayan, Vahiy yoluyla bütün eşyanın bânına muttâlî olan. En belîğ ve fasih surette ifâde eden. el-Berkalilis (İbn İshak bu ismin Hz. Peygamber'in Rumca ismi olduğunu söylemişlerdir.) Takvâ sahibi. Kendinden önce gelenleri izleyen. Tihâmeli. (Tihâme, Mekke'nin isimlerindedir.) İki kişiden biri. Açık bir hakikat. Allah'tan bir delil. Ebtahlı (Ebtah ismi, su yatağı; içerisinde küçük çakıl taşlarının toplandığı su yatağı anlamına gelmektedir. Burada kastedilen Mekke vâdisidir. Bu vâdi de Mekke ile Mina arasında kalan yer olup el-Muhassab mevkiisinin başlangıç noktasıdır. Dimeskî, *Peygamber Külliyyatı*, I, 367.) İnsanları bir araya toplayan. Livâü'l-Hamd'ın taşıyıcısı. Zorluklara sabır ve yumuşakbaşlılıkla yaklaşan. Hâ mîm. Yumuşak huylu. Ahlâkı övülen ve fiilleri tasvip edilen. Vahiy ve ümmetini muhafaza eden. Delîl. İmân etmenizi aşırı bir şekilde isteyen. Hâ Mîm Ayn Sîn Kaf. Koruyan. Kifâyet miktarı ihsanda bulunan. Hammatâyâ (Harem bölgesini koruyan mânâsında daha evvelki kitaplarda anılan Hz. Peygamber'in isimlerinden biri.) Övülen. Peygamberlerin sonuncusu. Allah'ın kendisine bildirdiklerini en iyi bilen ve bunlardan haberdâr edendir. Allah'ın dostu. Allah'a dâvet eden. Cennetteki en yüksek derece olan Vesîle'nin sahibi. Mûcizeler sahibi. Allah'ı en çok zikreden. Yaratıkların en şefkatlisi ve en merhametlisi. Peygamber. Âlemlere rahmet. İnsanlığa hediye edilmiş bir rahmet. Deveye binen. Kendisine verilen şeylere kanaat eden, râzı. Herkesten üstün dereceye sâhip olan ve ümmetini yücelten. Tâhir ve pâk olan. Kıyâmeti idrâk edenlerin en iyisi. Tâ hâ. Mekkelî. Kâfirleri zelîl kılmak üzere gönderilen. Medînelî. Günah ve kusurlardan arındırılmış. Kur'ân kendisine emânet edilen. Şefâat edip şefâati kabul olunan. Örtüsüne bürünen. Övülmeye lâyık olan. Allah Teâlâ'ya itirazsız bir şekilde teslim olan. Gönderilmiş bir peygamber. Getirdiği öğretilerle mü'minlerin kalbini aydınlatan. Allah'a tevekkül eden. Müjdeleyen. Allah ile dost. Örtüsüne bürünen. Hamdeden. Noktalı şîn, kâf ve noktasız hâ ile. Allah Teâlâ'nın kendisiyle küfür ve günahların mahvedeceği. Kendisinden sonra peygamber olmayan. Sünneti ikâme eden. Zâhiren ve bâtinen temiz ve pâk olan. el-Mass. Kâmil ve olgun olan. Himâye edilen korunan. Me'mur. Önceki semâvî kitaplarda zikredilen. Kendisine gönderilen insanlara açıklayan. İhsân ede, yardım eden, seven. Helâli şeriat olarak getiren. Harâmı açıklayan. Kendisine güvenilen. Hicret eden. Çok fazl u ihsan sahibi. İmân ile muttasıf. Kendisinden sonra onu tâkip eden bir nesil bırakan. İnsanların en âdili. İkrâm eden, değer veren. İrşâd eden ve hayır yola dalâlet eden. Seçilmiş. Emrine itâat edilen ve kendisine uyulan. Allah'tan insanlara bir uyarıcı. Derecesi yükseltilen. Hümete lâyık, izzet ve şeref sahibi. İlim ve vakar sahibi. Tebliğ görevini yerine getiren. İlâhî azaba karşı insanları uyaran. Allah'ın nîmeti. Yüklendiği misyonun açık ve net olması ve getirdiği öğretilerle mü'minlerin kalbini aydınlatması sebebiyle Nûr olan. Rahmet ve cihat peygamberi. Nûru ve ışığı ile karanlıkları delen yıldız. Sâlih Peygamber. Doğru ve sözleri onaylanan. Kötülüğe kötülükle muamelede bulunmayan, kusurları görmezden gelip affeden. Kılıç sahibi. Sarık sahibi. Kevser'in sahibi. Âsa sahibi. Arkadaş. Minber sahibi. Vesîl'nin sahibi. Lâ ilâhe illallah sözünün sahibi. Çok mütebessim. Allah'ın kulu. Son peygamber. Ulu ve büyük olan. Çok affeden. Din konusunda en sağlam dayanak ve Allah Teâlâ'nın rızasına ulaştıran yol. İffetli olan, mekrûh şeylerden nefsinin alıkoyan ve şüphelerden uzak duran. Şehâdeti yeterli olan ve doğru yol üzere olan. Adâletli, Arap. Âlim. Gâlib ve kâhîr. Allah'tan başka hiç kimseye ihtiyaç hissetmeyen kimse. Bereketli. Cömert ve kerîm. Hak ile hükmeden. Önden giden ve ümmeti için hazırlık yapan. Allah'ın ümmeti üzerine fazl ve ihsanı. Bütün kâmil hasletleri şahsında toplayan. Küfrü yok etmek için cihada düşkün olan. Şeref ve fazilette önde olan. Her şeyi yerli yerine koyan, âdil taksimât yapan. Allah'ın emrini ikâme eden, uygulayan. Kureyşli. Kandil. Allah'ın kılıcı. Âlim veya hâl-i hazıra muttâlî olan. Bilgin ve tezkiye eden, adâlet sahibi. Şefâat eden. Şefâat isteğinde bulunan. Çok şükreden. Ümmetini sırat-ı müstakîme ileten. Nasihat eden, hayri ve kalpların yumuşadığı güzel şeyleri hatırlatan. Allah Teâlâ'ya kulluğu ve tâati kendine vazife edinen, ümmetinin maslahatını üzerine alan. Yâ Sîn.

⁶⁶⁰ Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 508-509.

kıadrın müşterekün, fe-kemâ enne zâtehu Te‘âlâ lâ tüşbihü’z-zevâte ke-zâlike şıfâtuhu lâ tüşbihü’s-şıfâte. Ve tereknâ şereha hâzihî’l-esmâ’i ihtişâren ve li-ennehâ lâ tahfâ. Ve mine’l-ulûmi enne “Muhammeden” mübâlagatün fi kevnihî Maḥmûden ve iştimâlihî ‘âlâ şıfâtî’l-ḥayri. Ve “Ahmedü” mübâlagatün fi kevnihî ḥâmiden lillâhi Te‘âlâ. Fe-lâ ahmede lillâhi Te‘âlâ minhu.⁶⁶¹ **Ve min mu‘cizâtihî** şallallâhu ‘aleyhi ve sellem: el-Ḳur‘ânü⁶⁶² ve huve a‘zamu’l-mu‘cizâti. Ve huve müştamilün ‘alâ ekşeri min seb‘îne elfi mu‘cizâtin, li-enne’n-Nebiiye şallallâhu ‘aleyhi ve selleme teḥaddâ bi-sûretin minhu ve akşaru’s-sûreti: **“İnnâ a‘ṭaynâke’l-kevşer.”**⁶⁶³ Ve küllü âyetin ve âyâtin minhu bi-a‘dedihâ mu‘cizetün. Şümme fihâ nefsihâ mu‘cizâtün min cihâti ḥusni te’lîfihî ve’t-ti‘âmi kelimihi ve feşâḥatihî ve vücûhi îcâzihî ve belâgatihî’l-hâriqati ‘âdete’l-‘Arabi’l-fuşâḥâ’i ve şûreti nazmihî’l-‘acîbi ve’l-üslûbi’l-ğarîbi’llezî ḥârat fihî ‘uḳûluhum ve tedüllehet dûnehu aḥlâmuhum. Ve mâ inṭavâ ‘aleyhi mine’l-iḥbâri bi’l-muğayyebâti ve mâ enbe’e bihi min aḥbâri’l-ḳurûni’s-sâlifeti ve’s-şerâyi’i’l-ḳadîmeti, mimmâ kâne lâ ya‘lemu minhu’l-ḳışşate’l-vâḥidete ile’l-fezzû min âḥâdi ehli’l-kitâbi’llezî ḳaṭa‘a ‘ömrêhu fi ta‘allûmi zâlike, fe-yûridühu’n-Nebiiyü şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ‘alâ vehihî ve ye’tî bihi ‘alâ naşşihî. Fe-hâzihî erba‘atü envâ’in mine’l-i‘câzi fi zâlike’l-‘adedi’l-keşfi. Fe-lâ ya‘lemu ḳadra mâ fi’l-Ḳur‘âni mine’l-mu‘cizâti illallâhi Te‘âlâ. Ma‘a beḳâ’ihî ‘alâ memerre’d-dehri yüşâhiduhu ve yesme‘uhu’l-müte’ahḥîrüne kemâ şâhedehu ve semî‘ahu’l-evvelüne. Lâ tenḳazî ‘acâyibühu ve lâ yaḥlaḳu ‘an keşreti’r-reddeti ve huve mütevâtîrun maḳtû’un bihi fi akşâ derecâti’t-tevâtüri, mâ min beledin mine’l-bilâdin illâ ve fihâ [122^b] min şüyûḥihâ ve küḥûlihâ ve şıbyânihâ min ḥameletihî ‘adedün lâ ya‘lemuhum illallâhu ve mâ fihî min mâ tuḥuddiye bihi mine’l-umûri’l-ḥâşşati. Ya‘cizü ‘anhu’l-muḥâṭabüne ve mâ yaḥşulu fi ḳulûbi sâmi‘ihî mine’l-heybeti

⁶⁶¹ **Hız. Peygamber’in Künyeleri:** Bu künyelerin en meşhûru Ebu’l-Kâsım’dır. Ayrıca ona Ebu’l-Erâmil (dulların hâmi) künyesi de verilmiştir. Fakat kıyâmet günü insanlara cenneti bölüştüreceği için Ebu’l-Kâsım künyesi kullanılmıştı. “Bunların çoğu sıfattır esmâ değildir” dersin, “Esmâ her iki türü de kapsar. Yani sıfatları da içine alır. Esmâ-i hüsnâyı görmüyor musun? Bu isimler aynı zamanda sıfatları da müştemeldir.” derim. Eğer hem bu isimlerden hem de Allah’ın isimlerinden olanlar hakkında sorarsan şöyle derim: “Allah’ın isimlerinden olup yaratıcı ve yaratılanın birlikte taşıdığı isimler, aralarında ortak bir meretebe bulunduğu için değil lafzî iştirak dolayısıyla; yani yaratan ve yaratılanların sıfatları hakkında kullanılan kelimeler arasında görünüşte bir benzerlik olsa bile bu tamamen mecâzîdir, gerçekte onlar arasında herhangi bir benzerlik yoktur. Nitekim Allah Teâlâ’nın zâtı hiçbir kimseye benzemediği gibi O’nun sıfatları da hiçbir sıfata benzemez. Biz Hız. Peygamber’e âit bu isimlerin şerhini kısaca vermekle yetindik, çünkü mânâları gizli değildir. Bu ilimlerden olarak, Muhammed ismi hilkatinde övülmüş ve hayır sıfatlarını kendinde toplamış dolayısıyla mübâlagadır; Ahmed ismi ise hilkatinde Allah’ı öven olması dolayısıyla mübâlagadır, öyle ki Allah için ondan daha güzeli yoktur.

⁶⁶² Takıyyüddîn es-Sübķî, *Seyfü’l-meslûl*, s. 509. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, I, 258-276; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 538-570.

⁶⁶³ el-Kevser 108 /1.

ve'r-rev'i ve'l-ḥaṣyeti ve teysîru ḥıfzîhi ve'l-ennü min tağyîrihi ve lev şeraḥnâ ḥâzihi'l-ma'ânî le-câ'et mücellidâti.⁶⁶⁴ **Ve min mu'cizâtihi** şallallâhu 'aleyhi ve sellem: İnşikâku'l-kamer.⁶⁶⁵ Talebe minhu ehlü Mekketi 'ayeten fe-erâhum el-kamera firḳateyni, firḳaten fevḳa'l-cebeli ve firḳaten taḥtehu ve ḥirâ'un beynehumâ. **Ve minhâ:** Ennehu kâne yûḥâ ileyhi ve re'sühu fi ḥicri 'Aliyyin raḍıyallâhu 'anhu ḥattâ ğarabeti'ş-şemsü. Fe-kâle: "E şalleyte yâ 'Aliyyü?" Kâle: "Lâ." Fe-kâle Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem: "**Allâhumme** innehu kâne fi tâ'atike ve tâ'ati nebiyyike ve resûlike. Fe'rdud 'aleyhi'ş-şemse." Kâle Esmâ' binti 'Umeyyin: "Fe-ra'eytühâ ğarabet şümme ra'eytühâ ḫala'at ba'de mâ ğarabet ve veḳa'at 'ale'l-cibâli ve'l-arzi ve zâlike bi'ş-Şahbâ'i fi Ḥaybera." Revâhu'-t-Taḥâviyyü ve kâle'l-Kâḍî 'İyâz: "Enne rüvvâtehu şikâtün." Ve kâle Ahmedü'bni Şâlihi'l-Mısrıyyi: "Lâ yenbeġi li-men sebîlühu'l-'ilmü't-teḥallüfü 'an ḥıfzi ḥadısi Esmâ', li-ennehu min 'alâmâti'n-nübüvveti." Ve kâle Ebu'l-Ḥattâbi'bnü Dıhyete: "Ennehu mevzû'un. Ve huve min rivâyeti Fuḫayli'bnü Merzûk 'an İbrâhîme'bnü'l-Ḥasan 'an Fâtimate'bnü Ḥüseyn 'an Esmâ' ve İbrâhîmü'bnü'l-Ḥasan ḥâzâ lâ yu'rafu ve't-taḥlîtu min Fuḫayli'bnü Merzûk."⁶⁶⁶ **Ve minhâ** neb'u'l-mâ'i min beyni

⁶⁶⁴ **Hz. Peygamber'in mucizelerinden** biri Kur'an'dır, o en büyük mucizesidir ve yetmiş binden fazla mucizeyi ihtivâ eder. Çünkü Hz. Peygamber ondan bir süre ile meydan okudu. Kur'an'ın en kısa süresi "Biz sana Kevser'i verdik" [âyetiyle başlayan] Kevser süresidir. Kur'an-ı Kerim'in her bir âyeti yahut âyetleri sayısınca mucizesi vardır.. Kur'an-ı Kerim'de onun mucize oluşuna dâir pek çok özellikler vardır. Kur'an'ın eşsiz telif tarzı, kelimelerinin ahenk ve insicam içinde dizilişi, fesâhati, sözü kısa ve özlü biçimde ifâde etme tarzı, Arap ediplerinin alışık olduğu tarza benmemeyen belâgati, insanı şaşırtan metni, Arapların alışık olduğunun aksine akıllara hayret verecek derecede farklı üslûbu, geleceğe yönelik verdiği haberler, geçmiş yüzyıllar, yok olup gitmiş milletler, artık izi bile kalmamış olan dinler hakkında haber vermesi onun mucizelerindendir. Bu haberler ve kıssalardan biri bile, ömrünü bu bilgileri öğrenmeye vermiş Ehl-i kitap âlimlerinden birkaç nâdir kişi dışında, hiç kimsenin bilmeyeceği türdendir. Peygamber Efendimiz bu haberleri kendisine vahyedildiği gibi anlatırdı. Kur'an'ın pek çok bakımdan mucize olma özelliği vardır, bunlar onun dört başlık altında toplanmış hâlidir. Kur'an'daki mucizelerin sayısını ise Allah'tan başkası bilemez. Kur'an'ın mucizelerinden biri de zaman içinde olduğu gibi kalması, evvelkiler onu nasıl işitip duyduysa sonrakiler de aynı şekilde işitip görmeksidir. Onun olağanüstülükleri tükenmez, çok okunmaktan dolayı eskimez, mütevâtirdir. Tevâtür derecesinin en yükseğiyle nakledilmiştir. [122^b] Bir belde yoktur ki orada gencinden, yaşlısından, çocuğundan sayılarını Allah'ın bileceği hâfizları bulunmasın. O, meydan okunan hususların tümünde muhâtablarını âciz bırakmıştır. Dinleyenlerinin kalblerinden heybet ve haşyet hâsil eder. Hıfzedilmesi kolay, her türlü deġiştirme ve müdâheleden emindir. Eğer bu mânâları uzun uzadıya şerhe kalkışsak ciltleri doldururdu.

⁶⁶⁵ Takıyyüddin es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 510-511. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, I, 2276-284; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, 591-597.

⁶⁶⁶ Hz. Peygamber'in mucizelerinden biri de **ayın yarılmasıdır**. Mekkeliler Hz. Peygamber'den bir delil istediler. Onlara ayın ikiye bölünmesi gösterildi. Onun bir parçası daġın üzerinde, bir parçası da onun altındaydı. İkinin arasından Hira görünüyordu. Bir defasında Resûl-i Ekrem, başı Hz. Ali'nin dizinde dinlenirken kendisine vahiy gelmeye başlamıştı. Bu, güneş batıncaya kadar sürmüştü Hz. Ali ikinci namazını kılamamıştı. Resûlullâh Efendimiz ona: "Yâ Ali, ikinci namazını kıldın mı?" diye sordu. Onun kılmadığını söylemesi üzerine Hz. Peygamber: "Allahım! Ali senin ve Resûl'ünün hizmetindeydi. Onun namazını kılması için güneşi geri gönder." diye duâ etti. Olayı anlatan Esmâ binti Umeyy şöyle dedi: "Güneşin battığını görmüştüm, ardından tekrar doğduğunu gördüm. Güneş daġların ve yeryüzünün üzerinde durdu. Bu olay Hayber kalelerinden biri olan Sahbâ'da meydana geldi." Bunu Tahavî nakletmiştir. Ve Kâdı İyâz onun sika olduğunu söylemiştir. Ahmed bin Sâlih el-Mısrî şöyle demiştir: "Esmâ tarafından rivâyet edilen ve Resûlullâh'ın peygamberliğini gösteren en büyük alâmetlerden biri olan bu hadîsi, ilim yolunda yürüyen kimsenin hıfzetmemesi doğru olmaz." Ebu'l-Hattâb ibn Dıhye şöyle söylemiştir: "Bu hadîs mevzûdur. Çünkü bu Fadîl ibn Merzûk'tan o İbrâhim ibn Hasan'dan o da Ḥüseyn bin Fâtuma'dan o da Esmâ'dan rivâyet etmiştir. Bu seneddeki İbrâhim ibn Hasan tanınmaz ve Fuḫayl ibn Merzûk ise lafzı karıştıran bir râvîdir.

eşâbi'ihî⁶⁶⁷ ve zâlike şahîhun, lâ şekk fihi.⁶⁶⁸ **Ve minhâ** teksîru'l-kalîl bi-bereketihi şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁶⁶⁹ ve zâlike fî vaqâyi'a keşîratün fî 'ayni Tebük ve fî bi'ri'l-Hudeybiye ve fî'l-mîd'a'eti ve fî mezâdeteyi'l-me'eti ve'l-idâveti. Ve lemmâ đarabe bi-ka'demihi'l-arza fe-ħarece'l-mâ'e. Ve teksîru't-ıta'âmi bereketihi ve du'â'ihî ve fî ħadîşi Câbirin yevme'l [123^a] Ĥendeği e't'ame elfe recülin min akrâşi şa'îrin ve 'anâkin. Ve e't'ame seb'îne ev şemânîne min akrâşin câ'e bihâ Enesün taħte ibtîhi. Ve şane'a Ebû Eyyûb ta'âmen yekfiye'n-Nebiyye şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve Ebâ Bekre rağıyallâhu 'anhu fe't'ame minhu mi'eten ve şemânîne recülen. Ve ũtiye bi-kaş'atin fîhâ laħmun fete'an kabûhâ min ġadvetin ħatte'l-leyli. Ve lemmâ da'â bi-bakıyyeti'l-ezvâdi. Ve ħadîşu Ebî Hureyrete fî şurbi ehli'suffeti ve ħurşı Ümmi Süleym ve ġayri zâlike mine'l-vaqâyi'i'l-keşîrati'l-münteşirihî.⁶⁷⁰ **Ve minhâ:** Kelâmu's-şeceri ve şehâdetühâ lehu bi'n-nübüvveti ve icâbetühâ da'vetihi lemmâ talebehâ ve ħanînü'l-ciz'i ve tesbîhu'l-ħaşâ fî keffihî ve teslîmu'l-aħcârî 'aleyhi ve kavluhâ lehu "Ente Resûlullâh." ve teklîmu'l-ħayvânâti lehu eğ-đabbi ve'l-ġazâli ve'z-zî'bi ve'l-cemeli ve tesĥîru'l-esedi li-sefîneti Mevlâhu. **Ve minhâ:** Ahyâ'u's-şâti'l-meyteti'l-mesmûmeti ħattâ kellemethû.⁶⁷¹ Ve kîle inne'l-kelâme vücide minhâ min ġayri ħayâtin. Ve ħazâni kavlâni li'l-mütekellimîne heli'l-ħayâtu şartun⁶⁷² li-vücûdi'l-ħurûfi ve'l-eşvâti ev lâ.⁶⁷³ **Ve minhâ** ibrâ'u'l-marazâ⁶⁷⁴ ve züviye'l-âhâti ve reddü 'ayni Ķatâdeti ba'de en vaqa'at 'alâ

⁶⁶⁷ Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 511. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *a.g.e.*, I, 285-287; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, I, 598-602.

⁶⁶⁸ Onun mücizelerinden biri de parmakları arasından suyun kaynamasıdır ki bu rivâyet sahih olup onda şüphe yoktur.

⁶⁶⁹ Onun mücizelerinden biri de bereketiyle azı çoğaltmasıdır. Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 511-512. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *a.g.e.*, I, 287-297; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, I, 602-608, II, 23-39.

⁶⁷⁰ Hz. Peygamber'in bereketiyle az bir şeyi çoğalması hâdisesi Tebük'te, Hudeybiye kuyusunda, abdest alınan yerlerde, mataralarda ve küçük kaplarda pek çok kere gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber ayağını yere vurunca yerden suyun çıkması ve duâsının bereketiyle yemeğin çoğalması da onun mücizelerindedir. Câbir hadîsinde şöyle geçmektedir: "Ĥendek günü az bir arpa ve bir oğlak ile bin kişiyi doyurdu." Resûl-i Ekrem'in, Enes bin Mâlik'in koltuğunun altında getirdiği, arpa unundan yapılmış bir kaç çörekle seksen veya yetmiş kişiyi doyurması da böyledir. Ebû Eyyûb, Hz. Peygamber ile Hz. Ebûbekir'e sadece onlara yetecek kadar bir yemek hazırlayıp onları dâvet etti. O yemekten o gün yüz seksen kişi yedi. Resûl-i Ekrem'e bir tabak kebab ikram edilmişti. Efendimiz'in dâveti üzerine ashâb-ı kirâmdan akşama kadar gruplar hâlinde geldiler ve o tabaktan yediler, sonra kalkıp gittilerinde hâlâ o etten kalan bir parça vardı. Ebû Hureyre'nin Ehl-i suffeye yeten bir kap sütü, Ümmü Süleym'in ekmeği ve buna benzer birçok olay nakledilmiştir.

⁶⁷¹ Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfî'l-meslûl*, s. 512-514. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, I, 298-315; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf*, II, 44-78.

⁶⁷² "hel"

⁶⁷³ Onun mücizelerin biri de ağaçların kendisiyle konuşması ve onun nübüvvetine şehâdet etmesi, istediğinde dâvetine icâbet etmesi, hurma kütüğünün onun ayrılığında feryadı, taşların avucunda tesbîhi, ağaçların ona selâm vermesi ve "sen Resûlullâhsın" demeleri, kertenkele, ceylan, kurt, deve gibi bazı hayvanlarla konuşması, aslanı Sefîne'nin hizmetine vermesi, ölü zehirli bir koyunu diriltmesi ve onu konuşturmasıdır. Denildi ki Allah Teâlâ bu konuşma olayında onlara (ölü koyuna vs.) hayât vermeden onlarda harfler ve sesler meydana getirmiştir. Bu hususta kelâmcılar harflerin ve sesin varlığı için hayâtın şart olup olmadığını tartışmışlardır.

⁶⁷⁴ Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 514-516. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *a.g.e.*, I, 321-325; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 87-95.

vecnetihi, fe-kânet ahsene ‘ayneyhi. Ve’l-a‘me’llezî tevessele bihi ve keşefellâhu ‘an başarihi. Ve’llezî nefese fi ‘ayneyhi fe’bşaru. Fe-kâne yüdhîlü’l-hayta fi’l-ibreti ve huve ibnü şemânîne. Ve rumiye Külsûmün fi nahrihi fe-başaka Resûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme fihi fe-beri’e. Ve tefele ‘alâ şeceti ‘Abdillâhi’bni Üneysin fe-lem tümidde ve tefele fi ‘aynâ ‘Aliyyin yevme Haybere ve kâne remiden ve-eşbağa bâri’en. Ve nefese ‘alâ dârbetin bi-sâkin Selemete’bni’l-Ekvâ’i yevme Haybere fe-beri’et. Ve vakâyî‘un keşîratün gayra hâzîhi.⁶⁷⁵ **Ve minhâ:** İcâbetu du‘â’ihi ve hâzâ bâbun vâsi‘un lâ yenhaşiru. Ve kâne izâ da‘â li-recülin edreketi’d-da‘vetü veleduhu ve veledede veledihî.⁶⁷⁶ **Ve minhâ:** İnşîlâbu’l-a‘yânî ve bereketühu fimâ lemesehu bi-yedihî [123^b] ev garasehu ev rakibehu. **Ve minhâ:** Bereketuhu fi dürûri’ş-şâti ve’l-havâyili bi’l-lebeni’l-keşîri ke-şâti Ümmi Ma‘bedi ve ganemi Halîmeti ve şâti Enesin ve gayrihâ.⁶⁷⁷ **Ve minhâ:** Mâ atâla‘a ‘aleyhi mine’l-guyûbi ve huve bâbun vâsi‘un cidden yahtemilü mücelledât.⁶⁷⁸ **Ve minhâ:** ‘İşmetüllâhi lehu mine’n-nâsi ve kifâyetuhu min âzâhi.⁶⁷⁹ **Ve minhâ:** Ma‘ârifuhu ve ‘ulûmuhu’l-bâhirati.⁶⁸⁰ **Ve minhâ:** Aḥbâruhu ma‘a’l-melâ’iketi ve’l-cinni ve imdâdullâhi lehu bi’l-melâ’iketi ve tâtü’l-ḥakḳi lehu.⁶⁸¹ **Ve minhâ:** Aḥbâru’r-ruhbânî ve’l-kühhânî ve’l-aḥbâri ve ‘ulemâ’i ehli’l-kitâbi min na’tihi ve şifatihi ve ismihi ve ‘alâmâtihi ve zikri’l-hâtemi’llezî beyne ketifeyhi ve tazlîli’l-gamâmi lehu.⁶⁸² **Ve minhâ:** Mâ zahara mine’l-âyâti ‘inde mevlidihî ve aḥbâru

⁶⁷⁵ **Hız. Peygamber’in Hasta ve Özürlüleri İyileştirmesi:** Katâde’nin yerinden akan gözünü Peygamber Efendimiz yerine koydu. Sakatlanan gözü diğerinden daha iyi gördü. Bir âmâ, Hız. Peygamberle tevessül etti, (ondan gözlerinin açılması için duâ etmesini istedi.) Allah da onun gözlerini açtı. Resûlullah gözlerine üfleyince seksen yaşında bir ihtiyar iğneye iplik geçirirdi. Külsûm’un boğazına ok atılmıştı, Hız. Peygamber onun yarasına tükürünce yarası iyileşti. Hız. Peygamber Abdullah bin Üneys’in başındaki yaraya tükürüğünü çalınca, yaradan eser kalmadı. Hayber Savaşı’nın yapıldığı gün, Allah’ın Resûlü, Hız. Ali’nin ağrıyan gözlerini tükürüğüyle tedâvi edip iyileştirdi. Hayber Savaşı’nın yapıldığı gün bacağından yaralanan Seleme bin Ekvâ’nın yarasına üfleyince yarası iyileşti. Bunun gibi pek çok olay gerçekleşmiştir.

⁶⁷⁶ **Hız. Peygamberin Duâsının Kabul Olması:** Bu geniş bir konudur. Resûlullâh bir kimseye duâ ettiğinde, bu duânın bereketi sadece o kimseye değil, onun çocuğuna ve torununa da fayda verirdi. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfû’l-meslûl*, s. 516. Burada sadece başlık olarak yer verilen bu konu için bk. Kâdi İyâz, *eş-Şifâ*, I, 325-330; M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 98-120.

⁶⁷⁷ **Gözleri iyileştirmesi, dokunduğunda, diktiğinde veya bindiğinde bereketlendirmesi.** Hız. Peygamber’in bereketlerinden biri de sütü olmayan keçi ve koyun gibi hayvanların süt vermesidir. Ümmü Mâbed’in koyunu, Halîme’nin sürüsü ve Enes’in koyunu ve diğerleri bunun örneğidir. Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 516-517. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *a.g.e.*, I, 330-335; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 120-143.

⁶⁷⁸ **Hız. Peygamber’in gaybdan haber vermesi.** Bu konu ciltler tutacak kadar geniştir. Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 517. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *a.g.e.*, I, 335-346; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 143-202.

⁶⁷⁹ **Allah Teâlâ’nın Resûl-i ekrem’i İnsanların kötülüklerinden ve ona eziyet edenlerin şerrinden koruması.** Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 518. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *a.g.e.*, I, 346-354; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 202-216.

⁶⁸⁰ **Allah Teâlâ’nın Resûl-i Ekrem’e verdiği bilgiler ve ilimler.** Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 518. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *a.g.e.*, I, 354-360; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 217-230.

⁶⁸¹ **Hız. Peygamber’in melek ve cinlerle olan haberleri, Allah Teâlâ’nın ona melekler aracılığı ile yardım etmesi ve cinlerin ona itâat etmesi.** Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 518. Ayrıca bk. Kâdi İyâz, *a.g.e.*, I, 360-363; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 230-240.

⁶⁸² **Hıristiyan râhipleri ile yahûdi din adamları ve Ehl-i Kitap bilginlerinin, Peygamberimiz’in ve Ümmetinin**

hevâtifi'l-cinâni bi-Mekketi.⁶⁸³ **Ve minhâ:** Hîrâsetü's-semâ'i bi's-şuhubi ve қата'у раşadi'ş-şeyâtîni ve mene'uhum istirâka's-sem'î ve mâ neşe'e 'aleyhi min buğzi'l-esnâmi ve'l-iffeti 'an umûri'l-cahiliyyeti. Ve mâ haşşallâhu bihi min zâlîke. Ve hamâhu ve'htârahu fî vefâtîhi.⁶⁸⁴ Va'leme enne mu'cizâtehu şallallâhu 'aleyhi ve sellem şannefe'n-nâsu fihâ kütüben muṭavveleten ke-Ebî Nu'aymin ve'l-Beyhakiyyi ve ğayrihimâ. Ve lem yestev'ibû ve nahnu hunâ innemâ қаşdunâ el-işârete ilâ şey'in minhâ mimmâ yezîdu'l-mü'mine muḥabbeten ve i'tikâden.⁶⁸⁵ **el-Faşlu'r-râbi**⁶⁸⁶ fî mâ yecibu 'ale'l-enâmi min ḥuḳûkihi şallallâhu 'aleyhi ve selleme. Fe-yecibu'l-îmânu bihi ve'l-i'tirâfu bi-nübüvvetîhi ve risâletîhi bi'l-ḳalbi ve'l-lisâni lâ yaşahḥu İslâmun ve lâ îmânun illâ bi-zâlîke. Ve'cme'a'l-'ulemâ'u 'alâ enne men vaḥḥadellâhe Te'âlâ ve lem ya'terif bi'r-rusûli fe-huve kâfirun ğayru 'ârifin billâhi. Fe-yecibu taşdîḳu'n-Nebiyi şallallâhu 'aleyhi ve selleme fî cem'î'î mâ câ'e bihi [bi'l-ḳalbi] ve nuṭḳu'l-lisâni bi-zâlîke. Ve ihtelefe'l-'ulemâ'u fî-men lem yetemekken mine'n-nuṭḳi ve lâkin âmene bi-ḳalbihi. Ve'hteremethu'l-meniyyetü ḳable ittisâ'i vaktin [124^a] li'ş-şehâdeti bi-lisânihi. Fe-minhum men ḳâle: Lâ yetimmu'l-îmâne. Ve minhum men ḳâle: Yetimmu ve yestevcibu'l-cennete ve huve şaḥîḥun. Amma'l-ḳâdiru 'ale'n-nuṭḳi ve lâ budde minhu. Ve naḳale'l-Ḳâdî 'Iyâzun ḥilâfen ğarîben fî ennehu kâfirun ev 'âşin ve hâzâ ğayru'l-maḥalli'llezî naḳalnâ fîhi'l-icmâ'a evvelen fe-inne zâke fî men vaḥḥade⁶⁸⁷ ve lem ya'terif bi'r-rusûli lâ bi-ḳalbihi ve lâ bi-lisânihi ve ḳad belaġathu da'vetühüm fe-lâ şekke ennehu kâfirun bi'l-icmâ'i. Ve hâzâ fî-men i'terefe bi'llâhi ve resûlihi bi-ḳalbihi ve lem yetruki'ttelaffuza 'an reybin ve lâ 'inâdin ve lâkin ihmâlen ve'ş-şaḥîḥu ennehu kâfirun. Ve necibu tâ'atuhu 'alellâhi 'aleyhi ve sellem fî cem'î'î mâ câ'e bihi ve ittibâ'uhu ve imtişâlü sünnetîhi ve'l-iḳtidâ'u bi-hedyîhi ve'l-inḳiyâdu li-ḥükmîhi ve't-teslîmu zâhiren

özelliklerini haber vermesi, Peygamber Efendimizin isminin kendi kutsal kitaplarında geçtiğini söylemeleri, peygamberliğin alâmetlerinde ve iki omzu arasındaki peygamberlik mühründen söz etmeleri. Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 518. Ayrıca bk. Kâdî İyâz, *a.g.e.*, I, 363-366; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 240-252.

⁶⁸³ **Resûl-i Ekrem doğarken görülen mucizeler ve cinlerin Mekke'ye dâir haberleri.** Takıyyüddîn es-Sübkî, *a.g.e.*, s. 518. Ayrıca bk. Kâdî İyâz, *a.g.e.*, I, 366-369; M.Yaşar Kandemir, *a.g.e.*, II, 252-260.

⁶⁸⁴ Onun mucizelerinden biri de mevlidiyle beraber semânın kapılarının şihâblarla korunarak şeytanların kulak hırsızlığını artık yapamaz oluşları ve putlara kin üzere yetişerek câhiliyet âdetlerin temiz kalmasıdır. Allah onu Bu Allah'ın ona mahsus kıldığı bir haslettir ve Allah vefâtında da onu böylece himâye etti. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 519.

⁶⁸⁵ Bil ki Hz. Peygamber'in bütün bu mucizeleri Ebû Nu'aym, Beyhakî gibi âlimlerin kitaplarında uzunca yer almaktadır. Biz buraya hepsini almadık, burada sadece mü'minlerin îmânını ve muhabbetini artıracak bir kaç şeye işâret ettik. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 519.

⁶⁸⁶ Dördüncü fasıl için bk. Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 520-522; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, II, 2-24. Tercüme için bk. M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 273-323.

⁶⁸⁷ "vecede"

ve bâtinînen hattâ lâ yekûne fi'l-ḳalbi ḥarecün min ḳazâ'ihî ve terkü muḥâlefetihî fî ḳavlin ev fi'lin ve maḥabbetühu ve lüzûmu sünnetihî, lâ yetecâvezuhâ ilâ bid'atin ve en yekûne eḥabbe ileynâ min enfûsinâ ve'ş-şâdiḳu ḥubbihi men tazharu⁶⁸⁸ 'alâmetü zâlike 'aleyhi. Ve evvelühâ el-iktidâ'u bihi ve'sti'mâlü sünnetihî ve'ttibâ'u aḳvâlihî ve ef'âlihî ve'mtişâlü evâmirihi ve'ctinâbu nevâhîhi ve't-te'edübü bi-edebihî fî 'usrihi ve yüsrihi ve menşetihî ve mekrihihi ve îşâru mâ şera'ahu ve ḥazza 'aleyhi 'alâ hevâ nefsihi ve muvâfaḳatî şehvetihî. Ve'shâtü'l-'ibâdî fî rızâyillâhî Te'âlâ fe-meni'tteşafe bi-hâzihi'ş-şifati fe-huve kâmilü'l-muḥabbeti. Ve men ḥâlefehâ fî ba'zî ḥâzihi'l-umûri fe-huve nâḳıṣu'l-maḥabbeti. Ve lâ yahricü 'ani'smihâ ve delîluhu ḳavluhu 'aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm lillezi ḥaddehu fi'l-ḥamri: "İnnehu yuḥibbullâhe ve Resûlehu."⁶⁸⁹ **Ve min 'alâmâtî maḥabbetihî**⁶⁹⁰ keşretü zikrihi ve keşretü şevḳihî ilâ liḳâ'ihî ve ta'zîmuhu ve tevḳîruhu 'inde zikrihi ve izhâru'l-ḥuşû'i ve'l-inkimâşi ma'a semâ'i'smihi ve maḥabbetühu li-men eḥabbehu ve li-men huve min âli [124^b] beytihi ve şaḥâbetihî ve'l-muhâcirîne ve'l-enşâri ve 'adâvetü min 'âdâhim ve buḡzu men ebḡazahum ve sebbehum. Fe-men eḥabbe şey'en eḥabbe men yuḥibbe:

⁶⁸⁸ "nazara"

⁶⁸⁹ **Dördüncü Fasal:** Resûl-i Ekrem'in insanlar üzerindeki hakları. Resûl-i Ekrem'e îmân etmeden, onun peygamberliğini dil ve kalp ile ikrar etmeden müslüman olunamaz. Âlimler Allah'ın birliğini kabul edip Hz. Muhammed'in onun peygamberi olduğunu kabul etmeyen bir kimsenin kâfir olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamberden gelen herşeyi tasdik etmek ve bunu dilin de söylemesi gerekir. Âlimler, kalbiyle îmân edip bunu diliyle söylemeyen kişinin durumu hakkında ihtilâf etmişler. [124^a] Kalbiyle tasdik edip diliyle söylemeye fırsat bulamadan ölen kişinin durumu hakkında âlimlerden bir kısmı böyle bir kimsenin mü'min olmadığını, bir kısmı da mü'min olduğunu ve cennete gideceğini söylemiştir. Sahîh olan bu ikinci görüştür. Fakat dile getirmeye gücü olan için dil ile söylemek zorunludur. Kâdî İyâz tuhaf bir karşı görüş nakletmiştir: Gönülden inanıp da bunu diliyle söylemeyen Allah'a isyan etmiş olmadığı gibi, bir günah da işlemiş sayılmaz. İlk olarak naklettiğimiz icmâya göre bu görüşün yeri değildir. Bu icmâya göre kim kendisine dâvet ulaşmasına rağmen tevhibî ikrâr edip de peygamberlere kalp ve dil ile îmân etmezse onun kâfir olduğunda şüphe yoktur. Yukarıda dediğimiz görüş ise kalbiyle Allah'a ve Resûl'üne îmân eden, fakat şüphe veya inat yüzünden onu değil ihmâl sebebiyle ikrârı terk eden kişi hakkındandır, onun kâfir olduğu kesindir. Her ne olursa olsun Allah ve Resûl'üne îmân ve itâat etmek ve onun sünnetine sarılmak, gösterdiği yola uymak, onun verdiği hüküm gönlümüzde sağlam oluncaya kadar ona zahîren ve bâtinînen teslim olmak, onun sözlerine, fiillerine muhalefet olmayı terketmek, onu sevmek ve sünnetine tutunmak ve bid'ate sapmamak bizim için gereklidir. Onun bizim için nefsimizden daha sevgili olması gerekir. Birini seven onu kendine tercih eder ve onun arzusuna aykırı bir şey yapmamaya çalışır. Hz. Peygamber'i gerçekten seven kimsede bu sevginin belirtileri görülür. Bu belirtiler şunlardır: Peygamber'e uymak, onun hayât tarzını benimsemek ve sünnetine göre yaşamak; onun sözlerine ve fiillerine göre kendine çeki düzen vermek; buyruklarını yapmak, yasakladıklarından kaçınmak; kolay ve zor zamanlarında, sevinçli ve kederli olduğunda vakitlerde onun ortaya koyduğu edeple edeplenmek. Peygamber'in getirdiği dini bütün varlığı ile benimsemek, dinin ortaya koyduğu esasları kendi heva ve hevesine, nefsinin isteklerine üstün tutmak; Allah'ın rızasını kazanmak için kulların öfkelerini göze almak, işte bu özelliklere sâhip olan kimse, Allah ve Resûl'ünü derin bir muhabbetle seviyor demektir. Bu özelliklerin bir kısmına sâhip olmayan kimsenin, Allah'ı ve Resûl'ünü sevmediği söylenemez; ancak muhabbetinde bir noksanlık bulunduğu söylenebilir. Hz. Peygamberin içki içtiği için cezalandırılan biri hakkında "Ona lânet etme, çünkü o Allah'ı ve Resûl'ünü sever." (Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 380, nr. 13552; Bezzâr, *Müsned*, I, s. 393, nr. 269; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, II, 25.) demesi bunun delilidir.

⁶⁹⁰ Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl*, s. 522-524. Ayrıca bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, II, 24-34. Tercüme için bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 323-346.

“Habîbun ilâ ƣalbî habîbu habîbî.”

Ve maĥabbetü'l-Ƙur'âni'illezî etâ bihi ve maĥabbetü sünnetihi ve'l-vuƣûfu 'inde ĥudûdihâ ve'z-zühdü fi'd-dünyâ ve îşâru'l-fakri ve'nşâfuhu bihi. Ve ĥaƣıƣatü'l-maĥabbeti: el-Meylü ilâ mâ yuvâfıƣu ammâ li-cemâli sûreti ve amme li-ĥüsni sûreti ve amme li-vuşûli ilâ iĥsâni, en-nebiyyü şallallâhu 'aleyhi ve sellem câmi'un li-zâlîke küllihi, limâ 'urife min cemâli sûretihi ve ĥüsni sûretihi ve lâ a'zame min iĥsânihi ileynâ ve minnetihi 'aleynâ li-aĥadin mine'l-ĥalkı. Ve tecibu münâşahatuhu şallallâhu 'aleyhi ve sellem. “**Fe'd-dînü'n-naşîhatü lillâhi**”⁶⁹¹ bi-şîĥhati'l-i'tikâdi ve'r-raġbeti fi maĥabbihî ve'l-bu'di min mesâĥıtihi ve'l-iĥlâşi fi 'ibâdetihi. Ve'n-naşîhatü li-kitâbihî bi'l-îmâni bihi ve'l-'ameli bimâ fihi ve taĥsîni tilâvetihi ve't-taĥaşşu'î 'indehu ve't-ta'zîmi lehu ve tefehhümihi ve't-tefeĥĥuhi fihi ve'z-zebbi 'anhu min te'vîli'l-ġâlîne ve't-ta'ni'l-mülĥidîne. Ve'n-naşîhatü li-Resûlihi bi't-taşdıƣı bi-nübüvvetihi ve bezlu't-tâ'ati lehu fimâ emera bihi ve nehyi 'anhu. Ve mu'âzeretihî ve nuşretihî ve himâyetihî ĥayyen ve meyyiten ve iĥyâ'ihî sünnetehu bi't-talebi ve'z-zebbi 'anhâ ve'n-neşrihâ ve't-taĥalluƣı bi-aĥlâƣihî'l-kerîmeti ve âdâbihî'l-cemîleti ve'd-da'veti ilallâhi ve ilâ kitâbihî ve ilâ resûlihi ve'l-'ameli bihâ ve bezli'n-nüfûsi ve'l-embvâli dûnehu ve mücânebeti men raġibe 'an sünnetihî ve buġzıhi ve't-taĥzîri minhu ve's-şefƣati 'alâ ümmetihî ve'l-baĥşı 'an ta'arrufi aĥlâƣihî ve siyerihî ve âdâbihî ve's-şabri 'alâ zâlik.⁶⁹² **Ve mimmâ yecibu**

⁶⁹¹ Buhârî, “İmân”, 40. bâb başlıġı; Müslim, “İmân”, 95; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4944; Tirmizî, “Birr ve Salât”, 1926; Nesâî, “Bey”, 4199.

⁶⁹² Hz. Peygamber'e muhabbetin göstergelerinden biri de onu çok zikretmekle berâber, ona büyük bir saygı göstermek, adını anarken onu yüceltmek, kendisinden söz edildiğini iştince derin bir tevâzu içinde ondan ayrı kalışın hüznünü duymaktır. Onu sevmenin bir alâmeti de onun sevdiği kimseleri sevmektir. [124^b] Resûl-i Ekrem'in hanımı olması veya soyundan gelmesi gibi sebeple Ehl-i beyt mensuplarına, Muhâcîrin ve Ensâr'dan olan ashâbına muhabbet beslemektir. Peygamber (a.s.)'a ve onun yakınlarına düşmanlık besleyenlere düşman olmak, onlara kin besleyen ve sövüp sayanlara buġzetmek de Peygamber sevgisinin belirtilerindedir. Çünkü birini seven onu sevdiğini de sever. “Sevdiğimin sevdiğini kalbim de sever.” Peygamber sevgisinin göstergelerinden biri de, Resûlullâh'ın Allah'tan vahiy yoluyla alıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîm'i, onun sünnetini, haddelere riâyeti, dünyâda zühdü, fakrı tercih etmeyi ve hak bilirliliği sevmektir. Muhabbetin hakikati, sûretin yahut sûretin güzelliğinden dolayı veya ihsâna kavuşmak maksadıyla gönle muvâfık olana meyildir. Hz. Peygamber (s.a.v.), cemâl-i sûret ve ĥüsni sûretiyle ve bize ihsânından daha büyük bir olmaması dolayısıyla bunların hepsini kendinde toplamıştır. Öyleyse onun bize nasîhatini tutmak gerekir. “Din dürüstlük ve samimiyettir.” Allah'ın birliğine samimiyetle inanmak, O'nu sevip râzı olduğu şeyleri yapmak, râzı olmadığı ve gazabına sebep olan işlerden uzak durmak, samimiyetle ibâdet etmektir. Kitâbı için dürüstlük ve samimiyet; öncelikle Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğuna îmân etmek, sonra bu kitâbın içinde buyurdıklarını uygulamak, onu güzel bir şekilde ve huşu içinde okumak, ona lâıyk olduğu şekilde saygı göstermek, onu anlamaya çalışmak, ona karşı çıkanlar ve onu maksadını aşacak şekilde yorumlayanlara karşı çıkmaktır. Resûlü için dürüstlük ve samimiyet; onun Allah'ın elçisi olduğunu kabul etmek, emrettiği ve yasakladığı konularda ona bütün gücüyle itâat etmek, onun getirdiği dini Resûlallah hayâttaiken ve vefâtından sonra da desteklemektir. Resûlallah yaşadığı sürece dürüstlük ve samimiyet, onun sünnetine yapışmak ve onu yaymak, başkalarını sünneti yaşamaya teşvik etmek, onun güzel ahlâkı ve edebiyi ahlâklanmak, insanları Allah'ın dinine, kitâbına, resûlüne inanmaya, Resûl'ün sünnetine sarılmaya ve onunla amel etmeye dâvet etmek, bu uğurda canlarını ve mallarını fedâ etmek, onun sünnetine önem vermeyip uzaklaşanlara uzak mesâfede durmak, onlara buġzetmek, insanları onların kötülüğünden sakındırmak, Resûlallah'ın ümmetine şefkat beslemek, onun ahlâkını, yaşayışını ve fazîletlerini

lehu şallallâhu ‘aleyhi ve selleme tevķīruhu ve birruhu.⁶⁹³ Ve en lâ yetekaddeme beyne yedeyhi⁶⁹⁴ ve lâ yerfe‘a’l-eşvâtü fevķa şavtihi⁶⁹⁵ ve yuġazza’ş-şavtü ‘indehu⁶⁹⁶ ve lâ yec‘ale du‘âhu ke-du‘â’i [125^a] ba‘zinâ ba‘zen.⁶⁹⁷ Ve ta‘zīruhu bi’l-mübâlagati fi ta‘zīmihi ve nuşretihi ve i‘ânetihi ve ‘âdetü’ş-şahâbeti rağıyallâhu ‘anhum fi zâlike’l-mübâlagati ve levi’staķşaynâ mâ vüride ‘anhum fi zâlike le-ţâle ve hum ve in bâlegü fi zâlike fe-lem yebluġü mâ huve haķķuhu şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve mâ aġadün mine’l-beşeri yetıķu’l-kıyâme bi-haķķihi ‘ale’t-temâmi, lâkin yahşebu ũaķatihi. Ve ħürmetühu şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ba‘de mevtihi ve tevķīruhu ve ta‘zīmuhu lâzimün kemâ kâne fi ħayâtihi ve zâlike ‘inde zıkrıhi ve zıkrı ħadīşıhi ve sünnetihi ve semâ’i’smihi ve sîretihi ve mu‘âmeleti âlihi ve ‘ıtratihi. Fe-vâcibun ‘alâ külli mü‘minin metâ zekerahu ev zükira ‘indehu en yuġda‘a ve yahşe‘u ve yetevaķķaru ve yüsekkine min ħareketihi ve ye’ġuzü fi heybetihi ve iclâlihi bi-mâ kâne ye’ġuzü bihi nefsehu lev kâne beyne yedeyhi ve yete‘eddebe bi-mâ eddebenallâhe bihi. Ve hâzihi kânet sîrete’s-selefi’ş-şâlihi ve’l-e‘immeti’l-mâzīne rağıyallâhu ‘anhum. Ve kâne Şafvânü’bnü Süleymin rağıyallâhu ‘anhu izâ zükira’n-Nebiyyü şallallâhu ‘aleyhi ve selleme bekâ fe-lâ yezâlü yebkâ ħattâ yeķümü’n-nâsu ‘anhu ve yetrukûhu. Ve kâne Mâlikü’bnü Enesin raġimehullâhu ‘aleyhi lâ yuġaddışü bi-ħadīşi Resûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem illâ ve huve ‘alâ vuğû’in li-iclâlihi. Ve rüviye ennehu kâne yaġtesilü ve yeteġayyebu ve yelbesu şiyâben cüdüden ve sâcetü ve ta‘ammemu ve yeğa‘u ‘alâ re’sihi ridâ’ehu ve tulķâ lehu minaşşatün fe-yehrucu ve yeclisü ‘aleyhâ ve ‘aleyhi’l-ġuşû‘i ve illâ yezâlü yubahġharu bi’l-‘ûdi ħattâ yefruġa min ħadīşi Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. Ve lem yekün yeclisu ‘alâ tilke’l-minaşşati illâ izâ ħaddeşe ‘an Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem.⁶⁹⁸ **Ve min tevķīrihi** şallallâhu ‘aleyhi ve sellem tevķīru aşġâbihi⁶⁹⁹ ve’l-

öġrenmeye çalışmak, bunları kendine hay3at tarzı yapmak için gayret göstermektir.

⁶⁹³ Takıyyüddīn es-Sübkī, *Seyfü’l-meslûl*, s. 524-525. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 34-46. Tercüme için bk.

M.Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, II, 347-370.

⁶⁹⁴ el-Hucurât 49/1.

⁶⁹⁵ el-Hucurât 49/2.

⁶⁹⁶ el-Hucurât 49/3.

⁶⁹⁷ en-Nûr 24/63.

⁶⁹⁸ **Resûlallah’ı yüceltme ve ona karşı görevlerini yerine getirme:** Hz. Peygamber’in hükmünün önüne geçmemek, sesini onun sesinden çok yükseltmemek, sesini kısarak konuşmak, birbirini çağırır gibi onu çağırmamak, [125^a] Onun itâbı tâzimi, nusreti ve iâneti hususunda aşırıya kaçılması dolayısıyladır. Sahâbenin âdeti de böyledi ki onlardan vârid olanları bir araya getirseydik söz çok uzardı. Böyleyken, onlar dahi bu hususta aşırıya kaçtırlarsa bile onun hakkını edâ edememişlerdir. Çünkü beşerden bir kimseye onun hakkını tamamen edâ etmeye tâkat yoktur. Herkes tâkati nisbetinde bunu yapar. Peygamber Efendimiz hayâttaiken ona nasıl saygı göstermek gerekiyorsa, vefâtından sonra da aynı şekilde ħürmet etmek, şahsını yüceltip saygı göstermek gerekir. Bu saygı adını anınca, hadîsini ve sünnetini zikredince gösterileceġi gibi, bir başkasının onun adını anıp yaşama tarzından söz ettiġini, yakın çevresinden bahsettiġini, Ehl-i beytini ve ashâbını dile getirdiġini duyunca da gösterilecektir. Bir mü‘min, Peygamber

imsâkû ‘ammâ şecera beynehum ve tevķīru müşâhedihî min Mekketi ve’l-Medîneti ve mu‘âhedihî ve mâ lemesehu ev ‘urife bihi. Ve eftâ Mâlikün fî men kâle: “Türbetü’l-Medîneti redîetün.” [125^b] bi-đarbi şelâşîne dirreten ve emera bi-ħasbihî ve kâne lehu ķadrun. Ve kâle: Mâ aħvecehu ilâ đarbi ‘unuķihî, türbetün düfine fıha’n-Nebıyyü şallallâhu ‘aleyhi ve selleme. eş-Şalâtü ‘aleyhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, naķale’l-Ķâđî ‘İyâzun el-icmâ’a ‘alâ vücûbihâ ve’ħtelefû: Hel yekfâ fı’l-‘ömri merreten ev külle mâ zükira ev fı külli şalâtın? ‘Alâ mâ ‘urife beyne’l-‘ulemâ’i ve ķavlu’t-Ṭaberî enne maħmele’l-âyeti ‘ale’n-nedbi bi’l-icmâ’i maħmûlün ‘alâ mâ zâde ‘alâ zâlike. Ve ķad cema’anâ elfâze’s-şalâtı fı kitâbinâ el-müsemmâ *Şifâ’ü’s-sekâm fı ziyâreti ħayri’l-enâm*.⁷⁰⁰

Hâzâ Kaşîdetü İmâm es-Sübkî li-Mevlidi’n-Nebıyyi ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm

Temelleke ķalbî nesîmun serâ

Yesrî min naħvi Ümmi’l-ķurâ

Ve heyyecenî neşratü’l-Yesribî

Fe-fâzat dümû’î mimmâ cerâ

Fe-fı’l-ķâlbî men zâ heven müz’icün

Efendimiz’in adını andığında veya bir başkası onun yanında Resûlallah’dan söz ettiğinde hemen tevâzu göstermeli, itâatkâr ve saygılı bir tavır takınmalı, duygulanmalı, daha sakin bir hâl almalıdır. Peygamber Efendimiz’in huzûrunda olsaydı ona karşı nasıl davranacaksa öyle davranmaya, Allah Teâlâ’nın bizden istediği şekilde ona en üstün edebî göstermeye çalışmalıdır. Böyle yapmak her mü’minin görevidir. Nitekim ashâb-ı kirâm ve tabiîn efendilerimiz ile büyük âlimlerimiz böyle yapardı. Safvân ibn Süleymân (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.v)’in adı anılınca ağlamaya başlardı. O kadar çok ağlardı ki, insanlar onu bırakıp giderdi. İmam Mâlik b. Enes, Hz. Peygamber’den hadîs rivâyet edeceği zaman önce boy abdesti alır, güzel koku sürünür, yeni elbiselerini giyer, sarığını sarar, ridâsını başına alır, ağırbaşlı ve saygı uyandıran bir edâ ile dışarı çıkıp kendisi için hazırlanmış olan kürsüye gelip otururdu. Hadîs rivâyeti sona erene kadar yanan buhurdanlıktan da etrafa güzel kokular yayılırdı. Başka bir rivâyete göre de İmam Mâlik o kürsüye sadece Resûlallah’dan hadîs rivâyet edeceği zaman otururdu.

⁶⁹⁹ Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü’l-meslûl*, s. 525-526. Ayrıca bk. Kâdı İyâz, *eş-Şifâ*, II, 52-62. Tercüme için bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 388-415.

⁷⁰⁰ **Hz. Peygamber’in ashâbına saygı:** Peygamber Efendimiz’e duyulan saygının bir gereği de onun ashâbına saygı göstermek, onların bizim üzerimizdeki haklarını bilip takdîr etmek ve onları kendimize örnek almaktır. Resûl-i Ekrem ile ilgili şeylere değer verip hürmet etmek; Mekke’de, Medine’de yaşadığı yerlere ve uğradığı mahallelere, dokunduğu nesnelere ve bugün onunla ilgili olduğu bilinen şeylere önem vermek onun şahsına saygı ve sevgi göstermek demektir. İmam Mâlik, halkın değer verdiği bir adamın “Medine toprağı kötüdür.” dediğini duyunca, [125^b] ona otuz kırbaç vurulmasına dâir fetvâ vermiş, ayrıca bu şahsın hapsedilmesini emretmiş ve şöyle demiştir: “Hz. Peygamber’in defnedildiği bir toprağın temiz olmadığını söyleyen kimse, esasen boynunun vurulmasını hak etmiştir.” Kâdı İyâz şöyle nakleder: Hz. Peygamber’e salât ü selâm getirmenin farz olduğu konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Ancak insanın ömründe bir defa salât u selâm getirmesinin mi yoksa Hz. Peygamberin adını her ammada mı salâvât getirilmesi gerektiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Taberî, bu ayetteki (Ahzab 33/56) salât u selâm emrinin farz değil mendub olduğunu söylemiş, hatta bu konuda ulemâ arasında fikir birliği olduğunu ileri sürmüştür. Biz salât konusundaki görüşleri *Şifâ’ü’s-sekâm fı ziyâreti ħayri’l-enâm* isimli kitabımızda topladık.

Ve fi'l-ķalbi men zâke mâ azmerâ

Fe-lâ tes'elnî 'an hâletî

Ve 'an fakdi 'aynî lezîzû'l-kerâ

Ve 'an cismin nâhili'l-mâhili

Ve da' mâ semi'te ve huz mâ terâ

Fe-ķalbî men ħaraķa fi lezâ

Ve feyzu dümû'î len taħserâ

Ve mâ en 'ahidte'l-hevâ hâkezâ

Ve lâ en semi'te bihi muħberâ

Ve lakin ķatlî hevâ Taybetin

Ġadtü lâ tübâ'u ve lâ tüşterâ

Fe-billâhi ŧahbî in cezzetüm

Bi-tilke'r-runâ ve bi-zâke't-terâ

Efidû medâ ma'aküm 'indehâ

Vebeŧŧû lehâ ŧevķî el-ekberâ

[126^a] Ve ķülû irħamû müdnefen fikumu

Ve ûlû 'abîdükümü'l-aŧħarâ

Ve cûdû bi-vaŧlin 'alâ cismihi

Fe-ķad seffehe'ŧ-ŧevķu mimmâ yerâ

Ve bi'llâhi ķülû li-hâze'd-delîli

Ye'ummu bine'l-minhacü'l-aķŧarâ

Ve lâ taħŧe min farķi tûli'l-meŧri

Fe-ķâŧid Aħmede len yazcerâ

'Adimtü iŧtübârî fe-mâlî ķarârî

Ve ‘an mişli⁷⁰¹ Taybetin len yaşberâ

Ve’ fşet dümû‘î sırra’l-maşûni

Ve mâ küntü’ktümu kad aţharâ

Ve bahhat bi-vecdî ve lezze’l-hevâ

Ve lâ lâyimun fi hevâhâ yerâ

Halîlî ceddâ ve haşşe’l-maţiy

Ve lâ şeniyâ fi’ğtinâmi’s-serâ

Fe-Taybetün a‘lâmuhâ kad bedet

Ve’ hdet lenâ miskühe’l-ezferâ⁷⁰²

Ve fâha şemîmu ‘anberin bihâ

Fe-ense’r-reyyâhînu⁷⁰³ ve’l-anberâ

Ve ‘aţtarati’l-kevnu min neşrihâ

Fallâhi Taybetün mâ a‘tarâ

Ve râhat rabâhâ raĥaben bihâ⁷⁰⁴

Ve câdet li-đayfânihâ bi’l-ķarâ

Ve Mekketü min şerefîn mâdiĥin

‘Alâ ķadrihâ bi-menî‘i’z-zerâ

Ve ĥürmetühâ ‘azumet fi’l-ķulûbi

Ve Ka‘betühâ tebheru’l-manzarâ

Fe-hel ba‘du hâze’ş-şabbi sivâ

Rükûbu’l-feyâfi ve cezbü’ş-şerâ⁷⁰⁵

Ve hel yenbegî ba‘de hâzâ maķâmun

701 “şelle”

702 “sekehe’l-ezferâ”

703 “fe lem nesâ er-reyyâhînu”

704 “ve ĥassâtehâ”

705 “ceddetü’ş-şerâ”

Ve men yeķumu'l-yevme len ya'zerâ

Fu'âdiye'l-'akîķi sebâ mühcetî

Ve ĥaťame'l-ĥaťîmu⁷⁰⁶ bi-ķalbî serâ

Fe-billâhi yâ şâĥu kıf bi'ş-şafâ

Ve nâde fu'âdî bihi ve'nzarâ

Ve illâ fe-fi'l-Ĥicri ev fi'l-Maķâmi

Evi'r-Rükni ev Zemzemi ev Ĥirâ

[126^b] Fe-tilke'l-meşâ'iru lâ ta'dühâ

Ve tavvef bi-hâ meş'aran meş'arâ

Ve yâ ķalbu rifķan bi-cismî en-naĥîli

Ve mehlen fe-yûşekü en yazferâ

Ruveyyedeke hâze'l-hevâ fe'llezî

Îmâmüke a'zamun en yahzarâ

Temellek ķalbeke mâ ķad semi'te

Fe-lev şâhedet 'ayneyke'l-manzarâ

Ve ķabrü'n-Nebiyyi ve tilke'r-riyâz

Ve'bşarte manzarahe'l-ezherâ

Ra'eyte maķâmen yefütü'l-maķâl

Ve ĥalfu'l-muĥbiri ķad aķşarâ

Ve lem tera ķavlen bihi ķad vefâ

Ve lâ 'aşera'l-ĥabere'l-muĥberâ

Hunâlike min ĥubbihi şâdıķun

Yübeyyinü ve men ĥabbehu müfterâ

⁷⁰⁶ "ĥazmu"

Hunâlike yedrfî maşûne'd-dümû'î
Ve tefennî fe-yebkı'd-deme'l-aħmerâ

Ve in fezte minhu bi-neyli'l-münâ
Fe-ķad rabihte şafķahu'l-müşterâ

Ve illâ feyâ 'aşreten lâ tuķâlû
Ve men lî eţma'u en yağferâ

Ve men irtecâ nef'ahu fi'l-me'âdi
Ve men lî izâ verede'l-maħşerâ

İzâ eħaze'l-Muştafâ bi-yedî
Veşıktü bi-ħabli veşıķa'l-'urâ

Ve in şadde'anî ve ħâşe'l-kerîmu
Fe-yâ zay'atü'l-'ömri mâ aħserâ

Fe-nefsüke lem va'ħşuşan bi'l-'itâbi
Fe-ķad a'zera'l-yevmu men enzerâ

Velâkin zannî yeranî cemîlün
Ve bi'l-Muştafâ münceden mü'eşşerâ

Fe-ķad menne bi'l-cüdi ķable's-su'âli
Ve a'ta'l-cezîle ve mâ enzarâ

Fe-yâ eyyühe's-Seyyidü'l-müctebâ
Bikellâhu ezhebe 'anni'l-mirâ

Ve yâ şehra mevlidihi ķad bedâ
Fîke Aħmedun ķadreke len yağderâ

[127^a] Ve yâ yevme'l-işneyn ķad ci'tenâ
Bi-ħayri'l-berâyâ huden münzerâ

Fe-ķassün ve eşyâ'uhu ħabberû

Bi-mevlidihi qable en yazharâ
Ve Tevrâtü Mûsâ bihâ zikruhu
Ve İncîlü 'Îsâ bihi beşşerâ
Ve nâru'l-Mecûsî hâbet 'indehu
Ve eyvânü Kistrâ bihi kesserâ
Ve bi'ş-Şâmi minke eğâ'et kuşûru
Bi-nûri cebînike izâ esferâ
Vülide mükemmilü dîni'l-ilâhi
Ve min qabli qad küntü müstenzarâ
Ve'kmelte bünyâne qarî'l-melîki
Fezente'l-binâ'e li-men ebşarâ
'Alevte bi-aşli refî'i'z-zürâ
Min ledün Âdeme 'unşuran 'unşurâ
Ve huztü'l-fehhâru 'alâ külli kavmin
Ve seddethum ma'sşeran ma'sşerâ
Tenâqale nûruke min Âdemin
İlâ Hâşimi muṭahharan muṭahharâ
İlâ vâlidin⁷⁰⁷ lemmâ gadâ
'Alâ binti Nevfelin qad ebşarâ
Fe-nâlethu Âminetü binti Vehbin
Ve nâlet bihi şerefü'l-ekberâ
Ve kânet eḥaqqu ve evlâ bihi
Ve min külli ünşâ bihi aḥderâ

⁷⁰⁷ Metinde "leke" kelimesi eklenmiş.

Ve evlet bihi Benû Zührete rif'aten
Ve fî zâlike'l-ķavli lâ yemterâ

Femâ vecedet Őikle ĥamlin bihi
Ve lâ Şa'arat bi'llezî ķad'arâ

Îlâ en etâhâ minellâhi âtin
Ĥamelet bi-seyyidi hâze'l-verâ

Ve lem yebķa cinne ve lâ kâhine
'Ale'l-arzi illâ bihi ĥabberâ

Secedet 'alâ 'arzin lemmâ vülidet
Ve ĥarafüke naĥve's-semâ'i mübŐirâ

Fe ente'l-müberrâ'u min külli mâ
YeŐînu ve ze'l-ķavli lâ yufterâ

[127^b] Ve'nte'llezî kâneti's-semâ'u
Bihi 'ammeti'l-beledu'l-aķferâ

Ĥalîmetü müz eĥazetke razî'an
Bedâ beĥahâ ķable en taŐderâ

Ve sa'dü Benî Sa'îdin iz ente fihim
'Azîmun ve levlâke lem yüzķerâ

Hunâke Őakķa fu'âdeke Şümme
Müli'e ĥikmeten ba'de en aķharâ

Ve bânet leke'l-mu'cizâtü'lletî
Tedüllü 'aleyke bi-ġayri'mterâ

Fe-Őallî'l-ilâhu 'aleyke kemâ

Yelîku bi-ğadrike en yüzkerâ⁷⁰⁸

⁷⁰⁸ Ümmü'l-kurâ tarafından esen bir rüzgâr kalbimi kendine esîr etti. Medîne'ye âit bir dâvet beni galeyâna getirdi, akan gözyaşlarım sel oldu taşıtı. Kalpte aşk u muhabbeti olan sükûnet nedir bilmez; kalpte bu hâle sâhip olan kişi hâlini gizlemez. Bana hâlimden soru sorma artık! Uykunun lezzetini kaybeden gözümünden, tâkatsiz ve biçâre bedenimden... İştittğini bırak, gördüğüne bak! Yanan kalbim daha da şüelendi; sel olmuş gözyaşlarım artık durmak nedir bilmiyor. Aşka böyle bağlanmamışsan eğer, ona dâir bir haber işitmemişsindir. Benim katlim ise Medîne'nin aşkından ötürüdür. Kendimi aşkına öyle verdim ki o ne satın alır ne de ona müşteri olunur. Ey dostlarım! Bu kifâyetsizlik ve inkâtâ sebebiyle benden uzaklaşsanız, Allah için sizinle olan emânetimi sevdiğimin nezdine ulaştırınız, iştîyâkımı onun makâmına arz ediniz. Deyiniz ki, sizin aşkınızdan ötürü bitâb düşene merhamet buyurunuz ve bu âciz ve kıymetsiz biçâre kula sâhip çıkınız, onun cisminde vuslatı ikram ediniz. Çünkü gördüğü şevk dolayısıyla küstahlık etmiştir, aşk yolunda cesur bir işe soyunmuştur. Bu rehber için deyin ki bizimle berâber en kısa yol (aşk yolu) uğruna başı çekerde. Mesâfenin fazlalığından ötürü korkuya kapılma, sen asla hoşnutsuz etmeyecek olan Ahmed'e yönel! Tahammülüm artık tükendi, kararım yok. Medîne gibisinin ayrılığına asla dayanılmaz. Saklı sırrımı gözyaşlarım ifşâ etti, ben de âşikâr olanı gizlemedim. Vecdimden ötürü sesim keldi ve aşkın lezzeti ziyâdeleşti. Hiçbir kınayıcı aşkın lezzetini görüp idrâk etmez. Dostum! Elinden geleni esirgeme ve binekleri hareketlendir. Ekâbirin ganîmet elde etme çabasına îtibâr etme, onlardan yüz çevir! İşte Medîne'nin alâmetleri göründü, bize güzel kokulu miskini ilette. Onunla birlikte hoş kokulu bir esinti geldi de reyhan ve anber gibi diğer kokuları unutturdu. Âlem onun kokusunun yayılmasından ötürü mahlûk niteliği kazandı. Allah için Medîne ne de güzel kokar! Güzellîği misâfirini hoş karşılayacak şekilde estî, misâfirlerine güzelliğini büyük bir âlicenâplıkgösterdi. Ve Mekke'ye gelince orası öyle bir yerdir ki şerefının büyüklüğü medhedenin sözüyle anlaşılmaz. Onun hürmeti kalplerde pek yücedir ve ondaki Ka'be her türlü görüşü ışıktandırır. Aşkın bu mertebesinden sonra sahrâların bineği ve toprağın çekişinden öte bir şey mi var? Bu makâma erdikten sonra daha ne gerekir? Böyle bir şeyi ileri süren o gün özü beyân edemez. Sînem kalbimin en gizli yerini kendine râm etti. Ka'be'nin Hatîm kısmı kalbimi kırıp parçaladı. Ey dost! Safâ tepesinde dur ve sîneme nidâ edip nazar kıl! Eğer Safâ tepesinde olmazsa Hicir'de, Makâm-ı İbrâhim'de, Rûkn-i Yemânî'de, Zemzem kuyusunda yahut Hira dağında bunu yap! Menâsikin yapıldığı bu duraklarda sakın haddi aşmayasın, birinden diğerine tertîb üzere bu menâsiki ifâ et! Ey tâkatsiz düşen cisminde refâkat eden ve tez zamanda muvaffâk olması için ona mühlet veren kalbim! Bu aşk seni de âheste kılar, çünkü o huzûruna varılan en büyük imâmdır. İştittğin şey husûsunda gözlerin başka bir şey görse bile kalbine sâhip ol! Gördüğün yer Nebî'nin kabri ve cennet bahçeleridir ki en güzel ve en parlak manzaradır. Öyle bir makâm gördün ki sözü hükümsüz bırakır, haber verenin doğruluk adına verdiği ahdi kifâyetsiz kılar. Aslâ ona lâyük bir söz veya ona yakın doğru bir haberin varlığını göremezsin. Onun sevgisinde sâdik olan bir alâmet vardır ki onu sevenin bu iddiâsıyla aslında iftirâ ettiğini beyân eder. Ancak samîmi gözyaşları tükenip de artık kan ağlayan bunu hakikatiyle idrâk eder. Eğer murâdına ermekle birlikte ondan ötürü tedirgin olur, ürperirsen o zaman sen istenip de erilen şeyin övgüsünü kazandın. Aksi takdîrde bu beni affetmeyi murâd edenin nezdinde öyle bir sürçmedir ki dile gelmez. Ahirette hayrî umulan ve benim için mahşerde ortaya çıkan şey karşısında destek olur. Muhammed Mustafâ Efendimiz elimi tuttuğu zaman öyle bir ipi tutmuş olurum ki itimâda şâyân olan yegâne şeydir. Bana bir huzûrsuzluk vâkî olursa elbette kerem sahibi bundan münezzehtir. Ömrünü zâyî eden kendini nasıl da büyük bir zarara uğratmıştır! Halbuki nefsin itâba mazhar olmak için var değildir. Uyarın o gün senin için bir mâzeret kabûl etmez, burada uyarıldıktan sonra orada bir daha uyarılmazsın. Fakat hüsn-i zannım kendi kendimi güzel görmekte, çünkü Mustafâ'nın şefâati ile ma'mûr ve mesrûr hâldedir. O istemeden önce cûd ve keremi ile ihsân buyurmuş, karşılıksız olarak ve bir şeye denk olmayacak şekilde şefâatini ikrâm etmiştir. Ey seçilmiş olan Seyyid-i kâinat! Allah senin varlığıyla bizden kederi ve kavgayı gidermiştir. Ey o mübâreğın henüz girmiş olan mevlid ayı! Sende Ahmet vardır, bu yüzden kıymetin takdîr edilemez. Ey pazartesî gecesi! Bize yaratılmışların en hayırlısını hidâyet ve inzâr üzere getirdin. Râhipler ve tâkipçileri onun doğumunu zühür etmezden önce haber verdiler. Mûsâ'nın Tevrat'ında onun zikri vardır ve İsâ'nın İncil'i onu müjdeledi. Onun doğumu esnâsında Mecûsî ateşi söndü ve Kisrâ'nın eyvânı kırılıp çöktü. Senin nûrundan Şam'ın sarayları aydınlandı, çehrenin nûruyla üzerlerine gün ağardı. Allah'ın dînini ikmâl için doğdun, doğmadan önce de zaten beklenmekteydin. Rabbin sarayını tamamladın ve bakanlar için o binâyı daha da güzelleştirdin. Onu Âdem'in nezdinden alıp mertebe mertebe zirvelerdeki mevkîine, aslına yücelttin. Nûrun Âdem'den Benî Hâşim'e dek pâk sulblere geçti. Ve sonra babası Abdullâh'a intikâl etti. Nitekim Binti Nevfel onu gördüğü vakit Abdullâh'a tâlip oldu. Ardından bu nûr Hz. Âmine'ye erişti, böylece en büyük şeref ona ulaştı. Bütün kadınlardan daha iffetli olan Hz. Âmine bu nûra en lâyük ve ehil sayıldı. Derece bakımından kabilesi Benî Zühre'nin en evlâsı o idi. Nitekim bu sözde kimse ihtilâf etmez. Hz. Peygamber'e hâmileliği esnâsında hiçbir külfet yaşamadı, onu doğurma esnâsında da bir ızdırıp duymadı. Çünkü bu âlemin efendisini taşımaktaydı, ona gelen Allah'tan gelmekteydi. Efendimiz'in velâdeti esnâsında yeryüzünde haberdâr olmamış bir kâhin ve cinnî kalmadı. Doğduğu vakit yeryüzüne secde etti ve gözünü göğe dikti. Yâ Resûlallah! Sen her türlü halelden müberrâ olarak doğdun! Bu söze aslâ noksanlık atfedilemez. Sen o kimsesin ki doğumunla yeryüzü ma'mûr oldu da gökyüzü virân kaldı. Halîme emzirmek maksadıyla seni aldığınan îtibaren sûtü vermeden önce hep sevinç duydu. Sen orada oldukça Halîme'nin kabilesi Benî Sa'd için öyle bir saâdetti ki sen olmasaydın bilinmezdi. Orada sadrın yarıldı da sonra kalbin çıkarılıp hikmet ile dolduruldu. Senin mertebene delâlet eden bu mucize hiç kimseye âşikâr olmadı. Allah sana senin kadrine lâyük ve zikredilmeye şâyân bir şekilde salât u selâm eylesin. Takıyyüddîn es-Sübķī, *Seyfû'l-meslûl 'alâ men sebbe'r-*

Mi‘râcu’n-Nebiyyi Şallallâhu ‘Aleyhi ve Selleme

Gel berû ey ‘aşk odına yanıcı

Kendüyi ma‘şûka ‘aşık sanıcı

Dinle gel mi‘râcın ol şâhın ‘ayân

‘Âşık isen ‘aşk odına  urma yan

Bir d şenbih gicesi ta k k haber

Leyle-i  adr idi ol gice meger

Ol h m y n-baht ol  adri yüce

 mmeh n  evine vardı gice

Anda iken n geh n ol yüzi a 

Cennete var didi Cebr ‘ l’e H kk

Bir mura sa‘ t c bir hülle kemer

Hem da i al bir Bur k-ı mu‘teber

Ol hab bime ilet bins n anı

‘Arşımı seyr eylesün görsün beni

“Ma‘l m ola ki  m m Bu ar  riv yetinde  at de ve Enes bin M lik ra ıyall hu ‘anhum dan riv yet oldu dan sonra *Fethu’l-b r * ş hibi  bn H cer riv yetinde, H ce-i k ‘in t şallall hu ‘aleyhi ve sellem hazretleri  mm h n  h nesinde [128^a] yatmış idi. Ol gece sa f ‘l-beyt sa k  olundu. Ma all-i mezk rdan H zret-i Cibr l n z l edüp h ne-i sa‘ detden alup Mescid-i H r m’a getürüp orada yanı üzeri yatırdı. Henüz Fahr-i k ‘in t hazretleri h b- l d idi. Mescid-i H r m’dan da i alup Bur k-ı şerife bindirdi.”⁷⁰⁹  avl-i eşher ve a v ya göre bi‘řet-i seniyyeniň on ikinci senesi řehr-i receb-i řerifiň yigirmi yedinci leyle-i m b rekesinde mek n ve cihetden münezzeh olan H kk s bh nehu ve Te‘ l  Hab b-i muhteremini teşrifen ve ta‘z men ‘ac ‘ib-i mülk ve melek tunu seyr etd r p göstermek i  n semav t-ı seb‘  zere çıkararak on mertebe ‘ur c-i ris let-pen h 

Res l, S leym niye K t ph nesi, S leym niye Bölümü, nr. 319, vr. 66^a-67^b. Ayrıca bk. Hacı Beşir A a Bölümü, nr. 657, vr. 196^a-197^a; Yeni C mi Bölümü, nr. 209, vr. 54^a-55^a; şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 790, vr. 107^b-110^a.

⁷⁰⁹ Bak , *Me lim ’l-yak n*, II, 10-11.

vâki‘ olmuştur ki yedisi semavât-ı seb‘a ve sekizincisi sidretü’l-müntehâya tokuzuncusu aqlâm-ı ‘âliyâtın şadâları işitildiği müstevâ denilen maḥall-i mukaddese ve onuncusu ‘arş-ı a‘lâya varıncaya kadar idi. Tafsil-i keyfiyetiñ icmâli şöyledir ki, kürsî-nişîn-i ‘arş-ı berîn Efendimiz ḥazretleriniñ Kuds-i Şerîf’e ve andan ‘âlem-i bâlâya ‘urûc-ı hümâyunları naşş-ı şerîf-i Kur’ân ve eḥâdîs-i şaḥîḥa-i ḥaḳâyık-beyân ile mertebe-i şübût u taḥkîḳda ve ol gece şeref-şudûr eden emr u fermân-ı İlâhî mantûḳ-ı münîfi üzere Ḥazret-i Cibrîl ‘alleyhi’s-selâm istişâb buyurduğu Burâḳ-ı sa‘âdet-niṭâḳ ile Şafâ ile Merve meyânında kâ’in, ḥâne-i sa‘âdet-âşiyâne-i Ḥazret-i Ümmehânî’yi bi’t-teşrîf bir kavle göre Cenâb-ı Mîkâ’îl ‘aleyhi’s-selâm daḥi berâber olduğu ḥâlde ol meḥar-i sekene-i zemîn ü âsmân, Burâḳ-ı şerîfe rûkûb ile kütüb-i mufaşşala ve mu‘teberede bi’l-etrâf [128^b] beyân olunduğu veçhile ibtidâ Kuds-i Şerîf’e, ba‘dehu semavât-ı seb‘aya ve andan sidretü’l-müntehâya ba‘dehu ḳurb-ı serâ-perde-i ‘izz ü ‘alâya deġin refâḳat. Ve ba‘dehu Cebrâîl eyitdi: “Yâ Resûlallah, benim makâmım sidretü’l-müntehâ idi. Buraya kadar mücerred zâtınıza ta‘zîm ve ihtirâm için geldim.” “**Lev denevtü ḥaṭveten l’ahṭeraḳtû**”⁷¹⁰ ‘ibâresiyle ileriye gitmeġe bir dürlü muktedir olamayacağından bahisle baş-ı cenâḥ-ı ma‘zeret etmiş idi. Ma’nâsı, eger buradan bir parmak ve yâḥûd bir ḥaṭve öte gidersem envâr-ı esrâr-ı ilâhî ve tecelliyât-ı celîle-i sübhânî perr u bâlimi iḥrâḳ edüp yanarım demektir. Andan öte daḥi lisân-ı ḳâl ve ḳalem ile taḥrîr ve tavşîfi mümkün olmayacak şûretde daha nice nice maḥâll-i münevvere ve âşâr-ı mukaddese görölür. Çok esrâr-ı ‘azîme-i rubûbiyyet ve âşâr-ı celîle-i ulûhiyyet buyurulduġdan sonra artık zîrdân-ı sa‘âdetlerinde bulunan Burâḳ-ı şerîfiñ mecâl-i seyr u ḥareketi bitmiş olduğu cihetle o daḥi orada ḳalarak işbu maḳâm-ı mu‘allâdan öte ‘urûc buyurulacak maḥall-i mukaddese ve mübârekede seyr u ḥarekete ḳâbil ve rikâb-ı müstetâblarına maḥşûş olan Refref-i revḥ-reftâra süvâr ile melâ’ike-i muḳarrebîn ġâşiye-keşi ve ḥavâşş-ı sekene-i ‘arş-ı berîn taşliye-ḥân-ı pes ve pîşi oldukları ḥâlde ‘arş-ı a‘zâm ve a‘lâya ve andan daḥi taraf-ı aḳdes-i hüviyetden şeref-şudûr eden “**Yâ Muhammed üdnü minnî**”⁷¹¹ ḥiṭâb-ı şeref-nişâbına imtişâlen tâ maḳâm-ı mu‘allâ-yı “**Ḳâbe ḳavseyni ev ednâ**”⁷¹²ya ‘urûc ve teraḳḳî ve ‘avârız-ı mâsivâllâh olan keyf ü kem-i mesâfeden bi’l-küllîyye berî ve münezzeḥ olarak ḳurb-ı celîl-i Cenâb-ı [129^a] Mevlâ’ya ve ni‘met-i tecelliyât-ı

⁷¹⁰ Benzer bir rivâyet için bk. Taberânî, Mu‘cemu’l-evsat, VI, 278, nr. 6407; Ebu’s-Şeyh İsfahânî, el-Azame, II, 677; Münâvî, Feyzû’l-Kadîr, IV, 78, nr. 4610.

⁷¹¹ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, V, 121; *Rûhu’l-beyân Tercümesi*, XI, 47.

⁷¹² en-Necm 53/9.

maḥşûşa-i ‘ulyâya neyl u telakḳî ile “**Ra’eytü Rabbî fî aḥseni şûretin**”⁷¹³ mışdâḳ-ı şerîfî üzere tek u tenhâ ol Ḥabîb-i Ḥudâ ve maḥrem-i ḥâşşu’l-ḥâşş-ı ḥalvet-serâ-yı dîdâr-ı kibriyâ ve mazhar-ı sırr-ı “**Fe-evḥâ ilâ ‘abdihi mâ evḥâ**”⁷¹⁴ olduğu hâlde bî ḥarf u bî şavt envâ‘-ı ḥitâb ve cevâb u münâcât ve istima‘-ı kelâm ve keşf-i ḥaḳḳî ve müşâhede-i dîdâr-ı sübhânî ile kesb-i kemâl-i şeref ve imtiyâz buyurmuşdur. Ba‘z-ı fużalâ-yı eslâfîñ Faḥr-i âlem Efendimiziñ rü’yet-i dîdâr-ı ilâhîye taşavvuruyla nâ’il olduğunu mutazammın nazm olduğu ebyât-ı laṭife-i Fârisiyyeden iki beyti her ne kadar mübtedîniñ tamâmıyla anlayacağı şey’ değil ise de bu ḥuşûş ḥaḳḳında îzâḥ-ı merâma ziyâdesiyle muvâfık görüldüğüne binâ’en bu mahalle derc olunmuşdur:

[Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ûlün]

Muḥammed der mekân-ı bî mekânî

Bedîd âncâ nişân-ı bî nişânî

Kelâm-ı sermedî bî naḳl be-şinîd

Ḥudâvend-i cihân râ bî cihet dîd⁷¹⁵

Ol refref-rân-ı ‘arşa-i lâhût henüz taraf-ı semâya ‘urûc buyurmazdan muḳaddem Beytü’l-Muḳaddes’de kâ’in Mescid-i Akşâ’da tecemmu‘ eden ervâḥ-ı enbiyâ-i ‘izâm ve nice biñ melâ’ike-i kirâma İmâmu’l-aşfiyâ’ ḥazretleri muḳtedâ olup iki rek‘at namâz daḥi kıldırılmış ve ba‘dehu semavât-ı seb‘ada yine kütüb-i mu‘teberede beyân buyurulan tafşîlât veçhile enbiyâ-i ‘izâm ‘aleyhimü’s-selâm Efendimiz ile mülâḳât ve mükâmelât-ı seniyyeleri vuḳu‘ bulmuş idi. Ḥâşıl-ı kelâm cumhûr-ı muḥaddişîn ve mütekellimîn ve fuḳahâ-i muḥaḳḳıḳîn aḳvâl-i mevşûḳa ve mezâhib-i mu‘tebereleri bâlâda beyân [129^b] olunduğu üzere ol şehsüvâr-ı miżmâr-ı esrâ evvelâ Burâḳ-ı sa‘âdet-niṭâḳa ve soñra Refref-i nâdîde-reftâra binüp tâ cemâlgâh-ı Cenâb-ı Ḥaḳḳ ḥalvet-serây-ı ḥâşşu’l-ḥâşşına kadar ‘urûc ve terakḳî ile cânib-i vâcibu’l-vücûddan beyân-ı keyfiyyet-i mukaddese ve ḥâlet-i münezzehe üzere mübârek gözleriyle müşâhede ve Kâdir-i lâ yezâl ḥazretleri daḥi bî ḥarf u bî şavt Ḥabîb-i Ekremiyle esrâr-ı rubûbiyyet ve ḥaḳāyık-ı mevcûdâta müte‘allık pek çok mükâleme eyledikten ve

⁷¹³ Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 3234; Dârimî, *Sünen*, II, 1365, nr. 2195.

⁷¹⁴ en-Necm 53/10.

⁷¹⁵ “Muḥammed mekânınlığın bir mekânında, nişânsızlığın bir nişânını gördü. İlâhî kelâmı vâsitasız olarak işitti, kâinâtın Hâlıkını cihetsiz olarak gördü.” Nizâmî-i Gencevî, *Hüsrev u Şirin*, Tahran 1960, s. 440. Tercüme için bk. Nizâmî, *Hüsrev ve Şirin* (trc. Sabri Sevsevil), İstanbul 1955, s. 365.

ümme-i merhûmesi hakkında dil-h^vâh-ı ‘âlîleri vech ile va‘d-ı celîl ve müjde-i ‘azîme nâ’il olduğdan ve beş vakit namâzın kılınması emr u fermânını daî aldıkdan sonra şâyân buyurulan ruḥsat-ı celîle mûcibince yine leyle-i mezkûrede sâlifü’l-beyân hâne-i Ḥazret-i Ümmühânî’ye şeref-baḥş-ı ‘avdet buyurmuşlardır. Necm-i Dâye hazretleri “**Keyfe tuhyî’l-mevtâ**”⁷¹⁶ âyet-i kerîmesinin tefsîrinde buyururlar ki, meşâhir-i enbiyâdan üç mürsel taleb-i rü’yet kılip “**erînî**” dediler. Ve her biri nâm-ı mahbûbu setr edüp ve talebde edebe ri‘âyet etmek endâzesiyle her birine bir dürlü cevâb geldi. Ol Ḥazret-i Ḥalîl-i Celîl ‘aleyhi’s-selâm “**Rabbî erînî keyfe tuhyî’l-mevtâ**”⁷¹⁷ dedi. Ḥazret-i İbrâhîm “**Hâzâ rabbî**”⁷¹⁸ demekden murâdı taleb-i rü’yet arzûsunda idi. Ketmine mehâbet-i ‘azamet-i Celâl mâni‘ olup sükût eder idi. Ve su‘âle fırsat gözedir idi. Pes taḳdîr aḥsen-i tedbire sevk edüp nâgâh Nemrûd-ı merdûd dedi ki “Men rabbuke yâ İbrâhîm?” Çünki Ḥazret-i ‘Alîm bi-zâti’s-şudûr zamîr-i Ḥalîl’de muzmer olana [130^a] zuhûr buldurmak için lisânına bunu icrâ etdi ki “**Ellezî yuhyî ve yumîtü**”⁷¹⁹ Nemrûd eyitdi ki “Ḥayy olduğunu gözüñle gördüñ mü?” Pes Ḥazret-i Ḥalîl, Nemrûd’dan bu maḳâlî ruḥsat-ı su‘âle fırsat bulup ve derûnunda mevcûd olanı bahânesiyle bu su‘âlde derc edüp “**Rabbî erînî keyfe tuhyî’l-mevtâ**” dedi. Egerçi bu kelâmı Nemrûd’a cevâb olmaḳ şuretinde sevk etdi. Lâkin murâd-ı şerîfleri “Yâ Rab, seni baña göster!” demek idi. Setr-i hâl için “**Keyfe tuhyî’l-mevtâ**” şeklinde gösterdi. Zıkr-i müsebbeb irâde-i sebeb vechiyle zîrâ ḥaḳîkat-i ḥayât müşâhede-i zât ile olur demek murâd etdi. Egerçi muḥâtab bu remze a‘lem idi ve lâkin nâ-mahremden murâdın setr kılip “**Keyfe tuhyî’l-mevtâ**” dedi. Ammâ murâdı rü’yetullâh idi. Zîrâ Ḥazret-i Ḥalîl kâse-i vuşlatdan kirâren ve mirâren şarâb-ı hullet nûş etmekle vücûd-i şerîfleri envâr-ı tecelliyâta mütemekkin ve şarâb-ı müşâhedâta mutavaḫḫın olmuş idi. Binâ’en ‘alâ zâlik, taleb-i rü’yetde edebe mâlik oldu ise lâ cerem Ḥazret-i Ḥaḳḳ’a hoş gelüp “**Ve kezâlike nûrî İbrâhîme melekûte’s-semâvâtî**”⁷²⁰ deyu tesellî buyurdu. * Ya‘nî “Yâ

⁷¹⁶ “Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster.” (el-Bakara 2/260.)

⁷¹⁷ el-Bakara 2/260.

⁷¹⁸ “İbrâhîm, gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. Ayı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zîrâ bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.” (el-En‘âm, 6/76-78.)

⁷¹⁹ “Rabbim hayât veren ve öldürenidir.” (el-Bakara 2/258.)

⁷²⁰ “Böylece biz, kesin îmân edenlerden olması için İbrâhîm’e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.” (el-En‘âm 6/75.)

* *Tefsîr-i Kâşânî*’de mezkûrdur ki “**Ve lâ taḳrabû mâle’l-yefîm**” âyeti (el-En‘âm 6/152, el-İsrâ 17/34) kerîmesinde mâldan murâd cemâlullâhdır. Yefîmden murâd Ḥazret-i Muḥammed’dır. Ya‘nî sizler Ḥazret-i Muḥammed’in taleb etdiği rü’yet talebine teḳarrüb etmeyin.

İbrâhîm bunda bizi bu göz ile görmek kânde olur. Lâkin saña melekûtumuz temâşâsın etdirelim.” buyurdu. **Ammâ** Hazret-i Mûsâ şallallâhu ‘alâ Nebiyyinâ şarâb-ı mülâtafâtını ke’sât-ı mükâlemâtdan vi’â-yı üzñ ile fetḥ etdi ise kalbi sekrân ve lebi hayrân olmağla galebât-ı şevkden ḥaşmet mürtefi‘ ve selebât-ı ‘aşqdan heybet müntefi‘ olup taleb-i rü’yetde [130^b] kemâl-i taşriḥ ile “**Rabbi erinî enzur ileyke**”⁷²¹ dedi. Hazret-i maḥbûb-ı muṭlağa işbu taşriḥ hoş gelmemek gibi olur ise hemândem ‘aşâ-yı kelâm ile te’dîb ve peyâm-ı ḥırmân-i merâm ile ta’rîk edüp “**Len terânî**”⁷²² buyurdu. **Ya’nî** yâ Mûsâ bizi görmek kânde ve melekûtumuz seyrinde henüz fûrû-mândesin. **Velâkin unzur ile’l-cebeli.**⁷²³ Ya’nî ‘âlem-i mülkde, Zebîr nâm tağa bak deyu cevâb-ı ḥırmân ve ‘itâb-ı i’lân vâkı‘ oldu. Ammâ cenâb-ı seyyidinâ ve seyyidü’l- küll Hazret-i Muhammed hâdiyu’s-sübül şallallâhu ‘aleyhi ve sellem işbu talebde ḥuzû’u ri’âyet ve edebde ḥuşû’u ḥimâyet kılip buyurdular ki “**İlâhî erine’l-eşyâ’e kemâ hiye.**” **Ya’nî,** “İlâhî eşyayı bize olduğu gibi göster.” **Egerçi** kelâm-ı şerîfi bu üslûba sevk etdi velâkin murâd-ı şerîfleri “İlâhî seni bize göster!” demek idi. Zîrâ cümle eşyânın vücûdu ve beķası Hazret-i Ḥaķķ’ın celle şânuhu kayyûmiyyet şıfatıyla tecellî etmesiyledir. Eşyâyı kemâhî bize göster demenin ma’nâsı mir’ât-i eşyâda kayyûmiyyetin şıfatın göster ki ol vâsıta ile zâtını müşâhede edem demektir. Nihâyet bu ḥuşûşda hazmen li-nefsihi ‘adem-i liyâkat iş’âr edüp “İlâhî bize seni görmek nice olur, lâkin maḥlûku olduğu gibi göreyim” demeği izhâr kılip edebe ri’âyet eyledi. Fe-lâ cerem tâlib-i şâdıķ çünki taleb-i rü’yetde murâdın ihfâ edüp maṭlûba ‘ilmle iktifâ gösterüp kemâl-i inkisârla ‘arz-ı merâm kıldıysa bu vaşfi Hazret-i Maḥbûb-ı ḥaķıķıye hoş gelüp cemâl-i bî çûnun göstermek için da’vet olunmağı [131^a] mutazammın âyet-i kerîme inzâl edüp “**Sübḥânellezî esrâ**”⁷²⁴ buyurdu. Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem envâ’-ı i’zâm ve aşnâf-ı efḥamla mi’râca da’vet olunup sa’âdetle nüh tıbâķı zîr-i pâyinde kılip ve evvelki seyrine ‘âlem-i esfelde Mescidu’l-Aķşâ’ya efzâ ve târem-i a’lâda sidretü’l-müntehâ’ya müntehâ olup belki “**Lî ma’allâhi vaķtun lâ yeseu’nî fiḥî melekün muķarrebün ve lâ nebiyyün mürselün**”⁷²⁵ şadaķı zuhûr bulup ḥarem-i esrâr maḥrem-i muḥterem ve miḥmân-ḥane-i “**Ebîtü ‘inde Rabbi**”⁷²⁶de dayf-ı mûkerrem olduķda Cenâb-ı Ḥaķķ’dan ve kıbâb-ı

⁷²¹ “Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım.” (el-A’râf 7/143.)

⁷²² “Sen Beni göremezsin.” (el-A’râf 7/143.)

⁷²³ “Ama dağa bak.” (el-A’râf 7/143.)

⁷²⁴ el-İsrâ 17/1.

⁷²⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 204, nr. 2159.

⁷²⁶ Bezzâr, *Müsned*, nr. 9008.

muṭlakdan ḥiṭâb-ı ‘izzet vârid oldu ki, “Ey Ḥabîbim! İşbu dem mihmân-ı muḥteremsin, saña bir vech ile imtiyâz vermek murâd-ı rubûbiyyetimidir ki nev‘-i benî enbiyâdan bir nebîye i‘tâ olunmamış ola. Ve bu şâḥa-i ‘izzetden ber-murâd-ı ‘azîmet edesin ve bu ḥuşûşda zât-ı nübüvvet-me’âbîñ muḥber ola ve murâdâtından mâ fi’l-fu’âdi sâḥa ve ḥuzûr-ı ‘azametime ‘arz kıl.” Pes Ḥabîb-i ‘âlicenâb bu ḥiṭâb-ı müsteṭâbîñ bûyundan revâyiḥ-i ḥuşûl-i merâmı şemm etdi. Meger ki bu ḥâtıra dâ’imâ ḥâtır-ı ‘âtırlarda mürtesem olurdu ki ‘izzet-i bende ‘ubûdiyyete göredir. Ve Cenâb-ı Feyyâz-ı Muṭlakıñ “Kefâ bi’l-mer’i ‘an en yekûne lî ‘abden” deyu buyurduḡu ḥaber-i ḳudsîsi bu merâma şâhiddir. “Âyâ Ḥazret-i Rabbü’l-erbâb bu ḳuluna “‘Abdim’ demek şerefi müyesser olur mu ola?” derler idi. Lâ-cerem bu fırsatı ḡanîmet bilüp eyitdi: “Ey Ḥazret-i Ḥudâ-yı bende-perver zât-ı pür-‘aṭâ-yı bihter bu ḳuluñ bundan a‘zam murâdı yokdur ki baña [131^b] ‘abd ıtlâk etmek ‘izzetiyle mu‘azzez ḳılasıñ ki bu bendeniñ aḳşâ-yı şerîfi ‘ubûdiyyet-i sultânda ve ḥıdmet-i cânândadır. Murâd-ı ‘âcizânem budur ki râye-i ‘izzetimi fevḳa’l-‘ulâda naşb buyurup ve menşûr-i ḥürmetimi ‘arş-ı a’lâda şebt edüp ḳulum diyesin.” Çünki Ḥazret, ḳavs-i ihlâşdan tîr-i ricâyı tilḳâ-yı medyen-i hedef-i rızâya perrân etdi. Hemândem meḥbet-i icâbetden riyâḥ-ı isticâbet hubûb edüp ḥabîbiniñ bu ḥil‘atle mütahalli‘ ve serâ-perde-i ḡaybda bu ḳına‘la müteḳanni‘ olduḡun ‘amme-i ‘ibâdına i‘lân için ‘aḳıbu’l-mi‘râc işbu âyât-ı sa‘âdât-nümâyâtı ve beyyinât-ı siyâdet-nihâyâtı inzâl buyurdu. “**Sübḥânellezî esrâ bi-‘abdihi.**” Ve bu teşrîfe ‘ilâve olmaḳ için Ḥazret-i Ḥaḳḳ buyurur ki “Ḥabîbim çünki saña dünyada ve ‘uḳbâda sen benim ḳulum olmaḡla i‘tizâr etdiñ ‘izzet ü celâlim ḥürmetiçün saña dünyâda ve ‘uḳbâda bir ‘izzet verdim ki aşlâ bir ferde i‘tâ olunmamış ola. Ve dünyâdaki oldur ki seniñ nâmını kelime-i şehâdete benim nâmımla muḳârin ḳılam. Ve saña îmân getirmeyeniñ baña îmân getirmesi maḳbûl olmaya. Mâdâm ki saña îmân getirmez ve seniñ dîniñ cümle edyânı nâsiḥ ve kitâbıñ heme kütübü fâsiḥ olduğundan ḡayrı şerî‘at-ı ḡarrâ ki ilâ ḳıyâmi’s-sâ‘at mü‘eyyed ḳılıp ümmetiñ lisânıyla rûy-i zemîne kelime-i şehâdet erişe. Ve dâr-ı ‘uḳbâda oldur ki feze‘u’l-ekber ḥâleti zuḥûr etdikde cümle enbiyâ ümmetiyle seniñ şefâ‘atiñe muntazır ola. Ve sen ümmetiñle cennete girmeyince sâ’ir ümem-i sâlîfe [132^a] cennete duḡûl etmeye.” Bundan müstebân oldu ki Cenâb-ı Ḥaḳḳ bir ḳuluna ‘abd ıtlâk etmek mûcib-i kemâl-i ‘izzet ve müstevcib-i ‘inâyet ve ḥürmet imiş. Fe’fhem. **Ve yine** ma‘lûm ola ki Ḥazret-i Ḥallâḳ-ı âlem ber-muḳtezâ-yı ḥikmet ḥilkat-i semâvatı evc-i ‘alâ ve kemâl-i bahâda ve şûret-i zemîni ḥazîz-i ednâda ḳıldı. Çünki âsumân-ı refi‘ü’ş-

şân şeref-i ‘unvânına nigerân olup ve zemîn-i mihmâna haķâretle nazâr kıilup dedi ki “Ey hasâset-i tab’ile pest olan zemîn-i mehîn, baña nigâh eyle ki mekânım ‘âlî olduğundan ğayrı maħall-i aķşâna ‘alâ ve maħfil-i maħkeme-i kübrâ benim ve âfitâb-ı ‘âlem-tâb, kamer-i ‘âlî-cenâb ve seb’a-i seyyârât, kevâkib-i neyyirât kâmusu benden olduğundan mâ’adâ nüfûs-i zekiyye-i melekiyye-i kudsiyye ve ervâh-ı muķaddese-i insiyye ki “**Yüsebbihûne’l-leyle ve’n-nehâra lâ yefturûn**”⁷²⁷ anlar ki hücec-i fezâ’illerine imzâ düşmüşdür hep bende sâkinlerdir. Ve sâhâ-i şeref-me’âb ve ‘arşa-i ‘izzet-i kıbâbda miķdâr-ı şibr yokdur ki anlardan biri anda kâ’im ve râki‘ yâ sâcid yâ hâzî‘ olmaya. Ve yâ arz! İnşâf ile nazâr eyle ki seniñ rûyuñ siyâh tab’ım tebâh olduğundan ğayrı ekşer-i sükkân-i dükkânıñ küffâr-ı füccâr ve füssâķ-ı bî-kârdır ki dehân-ı me’âşîleri Cânib-i ‘alâyı jengâr-ı pür-ğubâr eyledi. Yâ arz bende çeşme ve eşmeler var ve her tarafından enhâr akar. Ve bâĝ u bostân, şunûf-ı gülistân, eşcâr u eşmâr, envâ’-ı irhâb, ecnâs-ı nebâtât-ı tayyibât, menâfi’-i ğâyât ve eşnâf-ı hayvânât ve keşret-i berekât var dersen henüz bilmediñ ki [132^b] bu cümle menâfi’ benim tarafından nüzûl eder. **Eger** bende seħâb ağlamasa sende çemen gülmez idi. Çünkü tıfl ağladı tâye-i müşfik meme verdi. Bu cümlesi benden. **Eger** yağmasa sende zuhûr etmez idi deyu kendisini medh ve zemîni ķadh etmekle vücûdunu evc-i ‘azametde tayyâr ve arz-ı miskîni hażîz-i haķâretde hâr-zâr tutduķda arz-ı haķîrin bu cümle muķaddemât-ı müselleme ve kelimât-ı muķavvemeye cevâb-ı şavâb ve faşlu’l-ħiţâbı olmamasını çâr u nâ-çâr meskenet vâdîsinde ķarâr tutup “Rażıynâ kısmete’l-cebbâr” deyu i’tirâf-ı kuşûr u kûsûr ve mezelletde zâr olduķda nâĝâh şol zamâna erdi ki ol hażret-i menşe-i mükevvenât, mefhar-ı kâ’inât, şefî-i ‘uşât Seyyidinâ seyyidü’l-küll a’nî Cenâb-ı Muhammed Muştâfâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kudûm-i sa’âdetleriyle rûy-i zemîni reşķ-i cenân ve ğıbta-i ‘arş-ı Raħmân kıla. Hemân Hażret-i Mennân, âferîde arza ħiţâb-ı müsteţâbıyla vahy edüp beşâret buyurdu ki: “Yâ Arz! Ser-i haçletî âsumân-ı ‘izzete ķaldır ve dîde-i haşreti tilķâ-yı medyen-i merâma aldır ki tâlî’iñ şems-i burc-ı sa’âdetden toĝmak ve anıñ sebebiyle üstüne bârân-ı raħmet yağmak ve cihândan küfr ü şikâķ zulmeti mürtefi’ olup nûr-ı îmân basît-i zemîni münevver ve pür-ziyâ kılmak maħalli gelmişdir. Ol Ĥabîbime seni meşvâ ve mesken edüp seniñ üzeriñde ğazâ-yı sezâlar kıilup a’dâ-i dîne bi’sel-ħaber erecekdir ve ol Faħr-i cihânıñ ğünde beş nevbet şalât-ı ĥamse

⁷²⁷ “Onlar, bıķıp usanmaksızın gece ğündüz Allah’ı tesbih ederler.” (el-Enbiyâ 21/20.)

ezânı şadâsı kıbâb-ı âsumânı zelzeleye [133^a] ve cenâb-ı ‘arş-ı Rahmân’ı velveleye verecektir. Ve yâ Arz! Ol Habîbim sende medfûn olup anıñ vücûd-ı şerîfin mess eden türâb ‘arş u kürsîden efdal olacaktır” deyu Hâzret-i Cebbâr-ı ‘âlem cerâhat-i arza merhem şardıqda bu haber-i sürûr, bârân-ı hubûr, gûş-i zemîne erişdikde zemîn-i tîre-i hazîn bu beşâsetle güldü. Lâ-cerem âsumân-ı refi’u’l-bünyân arza bu beşâretin gûşundan perişân ve ra’d u berkle nâlân ve bu reşkle ebr-i gamdan eşk-efşân olmağla arz üzerinde seyler kopardıqda deryâ-yı rahmet-i Rahmân semâhatinde cûşiş edüp bu resme hıttâb-ı müstetâbla tesliye vârid oldu ki “Ey semâ! Nâr-ı gıbta ile nâlân ve yâr-ı gayretle giryân olma. Ol Habîbimi mi’râca da’vet kıilup yümn-i kudûmüyle semavât u ‘arşımı müşerref kılsa gerek.” deyu va’d buyurdu. Vaqtâ ki ol pâdişâh-ı ferîşte-sipâh sultân taht-ı lî ma’allâh şallallâhu ‘aleyhi’l-ilâh teşrîf-i mi’râcda ‘arş-ı a’zâma kadem başmak murâd eylediye kadem-i sa’âdetlerinde olan na’leyni ihrâc etmek murâd etdikde sürâdikât-ı ‘izzetden ve kıbâb-ı ‘âzametden “Lâ tahta’ na’leyke yâ Ebâ’l-Kâsım li-keylâ yetereşşehu ‘arşî bi-gubâri na’leyke fe-inne ‘arşî müntazırın bi-kudûmike”⁷²⁸ hıttâb-ı müstetâbı vâki’ olduğda ol Cenâb-ı Seyyidü’l-beşer şeffi’-i rûz-i mahşer ‘arz-ı murâd etdiler ki “Ey benim perverdigâr-ı merzûgârım, Hâzret-i Mûsâ [133^b] hakkında “Fe’hla’ na’leyke inneke bi’l-vâdi’l-muqaddesi Tuvâ.”⁷²⁹ buyurduñ. Ol vech ile bu ‘abd-i ahlâşın dañi imtişâlen li’l-emri’l-âlî na’leynimi ihrâc etdim.” deyu ‘arz-ı beyân etdilerse kâlellâhu Te’âlâ “Yâ Muhammed, Mûsâ kelîmî ve ente habîbî fe’l-habîbu evlâ mine’l-kelîmî.”⁷³⁰ İşbu taht-ı kademiñde olan ‘arş ki sen olmasañ idiñ ne eflâk ve ne melek ve ne de ‘arş ve kürsî halk etmez idim” deyu fermân-ı cebbârî şadır oldu.

Nükte-i Hafıyye Der Mi’râc-ı Şerîf

Ma’lûm ola ki Fahreddîn-i Râzî⁷³¹ *Tefsîr-i kebîr*’de zıkr eder ki şallallâhu ‘aleyhi ve sellem rûh ve cesed-i şerîfleriyle Cenâb-ı Haqq Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Akşâ’ya isrâ buyurduğuna delâlet eden Qur’ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfdir. **Ammâ Qur’ân-ı ‘azîm** “Sübhânellezî esrâ bi-‘abdihi” buyurmuş. Zîrâ “‘abd” lafzı rûh ma’a’l-cesedin ismidir. Ke-zâlik “Esrâ bi-‘abdihi” buyurdu. Ve li-hâzâ Cenâb-ı Resûl-i

⁷²⁸ Ey Ebû Kâsım! Arşımın ayağının tozuyla parçalanmaması/çözülmemesi için ayakkabını çıkarma; o senin gelişini beklemededir.

⁷²⁹ “Hemen ayakakabılarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi Tuvâ’dasın!” (Tâhâ 20/12.)

⁷³⁰ Ey Muhammed! Mûsâ benim Kelîm’im idi; sen ise Habîb’imsin. Habîb, Kelîm’dan evlâdır.

⁷³¹ Ebu Abdillâh (Ebû’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210). Kelâm, felsefe, tefsîr ve usûl-i fıkıh alanındaki çalışmalar yapan bilhassa *Tefsîru’l-kebîr* isimli eseri ile tanınan Eş’arî âlimi.

Ekrem daği “üsriye bî” deyu buyurdu. Ya‘nî beni gece ile alup getürdiler demekdir. Kemâ **ķāle** ‘aleyhi’s-selâm **“Merertü leyleten usriye bi’l-mele’i’l-a’lâ ve Cibrîlü bî ke’l-ħılsı’l-bâlî min ħaşyeti’lîlâhi Te‘âlâ.**”⁷³² **“Ammâ Ĥazret-i ‘Âiše** rağıyallâhu anhâ ħazarâtınıñ **“Mâ feķade cesedü’ş-şerîfi.”** Ya‘nî mübârek cism-i laţîfi aşlâ maķâmından tefrîķ olunmadı”⁷³³ kelâmları Ĥâce-i kâ’inât Efendimizde otuz üç def‘a mi‘râc-ı şerîf vukû‘ bulup birisi cismânî ki Ümmühânî ħâne-i **[134^a]** sa‘âdetlerinde olan mi‘râcdır ki âyet-i kerîme nâzil oldu. Dîgerleri ki rûĥânîdir. Ĥazret-i ‘Âiše rağıyallâhu ‘anhânıñ kelâmı mi‘râc-ı rûĥânîyi beyândır. **“Mevlânâ Sa‘düddîn** Teftâzânî⁷³⁴ buyururlar ki, Ĥazret-i ‘Âiše-i şiddîķa rağıyallâhu ‘anhâ ħavliniñ ma‘nâsı cesed-i şerîf rûĥ-ı pür-fütûĥlarından ayrılmadı bile idi. Mi‘râc rûĥ ve cesed ile cem‘ oldu ve yaķazada cesed ile Beytü’l-Maķdis’e vâşıl olup andan daği rûĥ-ı pâki eflâke şu‘ûd etdi. İşbu âyet-i kerîme ile istidlâl edüp Mescid-i Aķşâ isrâya ġâyet oldu. **Eger** cesed-i şerîfiyle andan mâverâya teşrîf etmiş olsa idi Cenâb-ı Ĥaķķ anı ġâyet eyler idi ve medĥde daği eblaġ olur idi.”⁷³⁵ Buña müfessirîn-i ‘izâm cevâb verdiler ki: Mescid-i Aķşâ’yı taĥşîşin ĥikmeti bu idi ki şanâdîd-i Ĥureyş Mescid-i Aķşâ’nıñ ‘alâmetlerinden su’âl etdiler, Faĥr-i kâ’inât Efendimiz daği müşâhede buyurduķlarını yegân yegân ĥaber verdikde muvâfaķat edüp mülzem oldular. **“Şâĥib-i Keşşâf**⁷³⁶ ve Beyzâvî âyet-i kerîmede **“leyleten”** zikriniñ nükte-i ĥafiyyesi tenkîr ile isrâ zamânınıñ ĥilletine delâletdir. Ba‘zı ħırâ’atde **“mine’l-leyli”** vârid olmuşdur, **“ba‘zu’l-leyl”** murâddır. Cenâb-ı Ĥaķķ mekândan münezzeĥ olup ol ĥazreti semavât üzere terfî‘i mücerred teşrîf u ta‘zîm ile ba‘z-ı ‘acâib-i mülk ve melekûtun seyr etdirmek için idiġi ma‘lûm oldu.”⁷³⁷ Fe-lemmâ ‘arace’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm **[134^b]** ķāle fî sidreti’l-müntehâ **“Ûtütü bi-inâ’in min ĥamrin ve inâ’in min lebenin ve inâ’in min ‘aselin. Fe’ĥtertü’l-lebene. Fe-ķāle: ‘Ĥiye’l-fiĥratü’lletî ũtîte ‘aleyĥâ ve ũmmetüke.’ Şümme furizat ‘aleyye eş-şalavâtü ĥamsîne şalâten külle yevmin ve leyletin. Fe-race‘tü fe-merertü ‘alâ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm. Fe-ķāle ‘Bi-mâ umirte?’ Ĥāle ‘Umirtü bi-ĥamsîne şalâtin külle yevmin.’ Ĥāle ‘İnne**

⁷³² Taberânî, *Mu‘cemu’l-ıvsať*, V, 64, nr. 4679; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, I, 276, nr. 621.

⁷³³ Bâķî, *Meâlimü’l-yakîn*, II, 3.

⁷³⁴ Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burĥâniddîn Abdillâĥ el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî (ö. 792/1390). Dinî ilimlerin pek çok alanın özellikle belâġat, mantık ve kelâmda önemli bir yere sâĥip, Osmanlı eğitim sisteminde kendisinden oldukça faydalanılan çok yönlü bir âlim.

⁷³⁵ Bâķî, *a.g.e.*, II, 3-4.

⁷³⁶ Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144). el-Keşşâf adlı tefsîri yanında Arap dili ve edebiyatına dâir çalışmaları ile tanınan Mu‘tezilî âlim. *el-Keşşâf* onun en meşĥûr eseridir. Dirâyet tefsîri alanında önemli sayılan bir eserdir. Sünnî pek çok âlime de kaynaklık etmiştir.

⁷³⁷ Bâķî, *a.g.e.*, II, 6-7.

ümmeteke lâ testeḫî'ü ḥamsîne şalâtin külle yevmin fe'rci' ilâ rabbike fe's'elhu't-tahḫiffe li-ümmetike.' Fe-race'tü fe-vaẓa'a 'annî 'aşeren. Fe-race'tü ilâ Mûsâ. Fe-ḳâle mişlehu. Fe-race'tü fe-vaẓa'a 'an 'aşeren. Fe-race'tü ilâ Mûsâ 'aleyhi's-selâm. Fe-ḳâle mişlehu. Fe-race'tü fe-vaẓa'a'annî 'aşeren. Fe-race'tü ilâ Mûsâ 'aleyhi's-selâm. Fe-ḳâle mişlehu. Fe-race'tü fe-vaẓa'a'annî 'aşeren. Fe-race'tü ilâ Mûsâ. Fe-ḳâle 'Bi-mâ umirte?' Ḳultü 'Umirtü bi-ḥamse şalâvâti külle yevmin.' Ḳâle 'Ümmetüke lâ testeḫî'ü ḥamse şalâvâtin külle yevmin ve innî cerrebtü'n-nâse ḳablîke ve 'âlictü Benî İsrâîle eşedde'l-mu'âliceti, fe'rci' ilâ rabbike fe's'elhu't-tahḫiffe li-ümmetike.' Ḳâle 'Se'eltü ḥattâ istehyeytü velâkinne arzâ ve usellimü.' Ḳâle 'Fe-lemmâ câveztü nâdâ münâdin emẓaytü ferîẓatî ve ḥaffeftü 'an 'ibâdî.'⁷³⁸

"Ba'dezâ Fahr-i 'âlem terkîb ve tedbîrden müfâraḳat etdikde enîs-i mücânîs ḳalmayup vücûd-i sa'âdetlerine vahşet gelüp heybet müstevlî olmağla ibtidâ-yı ḥâlinden berî yâr-ı ğarî ve muşâḫib ve hevâdârî olan Şiddîk-i Ekber lisânından def'-i vahşet için nidâ geldi ki "Yâ Muḫammed ḳif inne rabbeke yuşallî."⁷³⁹ Nitekim Cenâb-ı Hakk vahşeti def' için muḳaddemen enîs olan [135^a] 'aşâdan Ḥazret-i Mûsâ'ya su'âl buyurup "Ve mâ tilke bi-yemînike yâ Mûsâ"⁷⁴⁰ buyurduğı gibi Fahr-i 'âlemiñ daḫi vahşetini Şiddîk lisânına müşâbih lügat ile izâle buyurdu. Yoḫsa ḫaḳîḳat üzere nidâ-yı Şiddîk değıl idi. Ol maḳâmda Fahr-i 'âlem ḳâle "İnne Rabbî le-ġaniyyün 'an en yuşallî." Fe-Ḳâlellâhu Te'âlâ "Ene'l-ġaniyyü 'an uşallî li-aḫadin." Ve-innemâ ekûlu "Sübḫânî sebekat rahmetî 'alâ ğazâbî."⁷⁴¹ İmdî burası ma'lûm oldu ise şer'an şalât erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i maḫşûşadan 'ibâretidir. Ve ammâ 'alâ tarîḳi'l-ḫaḳîḳat şalât şöyle beyân olunur ki

⁷³⁸ "Bana bir kap şarap, bir kap sût, bir kap da bal getirildi. Ben sût dolu kabı aldım. Cibrîl bana, 'İçtiğün sût senin ve ümmetin fitratıdır.' dedi. Sonra benim üzerime her gün elli vakit namaz farz oldu. Ben dönüp Mûsâ'ya uğradığımda, Mûsâ bana, 'Ne ile emrolundun?' diye sordu. Ben, 'Her gün elli namazla emrolundum.' diye cevap verdim. Mûsâ, 'Senin ümmetin her gün elli vakit namaza güç yetiremez. Sen Rabb'ine dön ve O'ndan ümmetin için hafifletme iste.' dedi. Ben de Rabbime döndüm. Benden on vakit namaz indirdi. Bunun üzerine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ evvelki gibi tavsiyede bulundu. Ben de Rabbime dönüp niyâz ettim. Bu defa benden on vakit namaz indirdi. Ben yine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ da yine evvelki sözleri gibi söyledi. Ben de Rabbime dönüp niyâz ettim. Benden on vakit namaz daha indirdi. Ben yine Mûsâ'ya döndüm. Mûsâ evvelki sözleri gibi söyledi. Ben yine Rabbime döndüm. Bu sefer bana her gün on vakit namaz emrolundu. Tekrar Mûsâ'ya döndüm. Mûsâ "Ne ile emrolundun?" diye sordu. "Günde beş vakit namazla emrolundum" dedim. Bunun üzerine Mûsâ, "Ümmetin her gün beş vakit namaza güç yetiremez. Ben senden önce insanları epey tecrübe ettim ve İsrâiloğullarını sıkı bir denemeye tabi tuttum. Şimdi sen Rabbime müracaat et de ümmetin için bir hafifletme iste" dedi. Resûlallah dedi ki: 'Ben, Rabbimden artık utanacak kadar istedim.' 'Lakin ben beş vakit namaza râzı oluyor ve buna teslimiyet gösterip kabul ediyorum' dedim. Peygamber dedi ki: 'Ben Mûsâ'nın yanından geçince bir nidâ edici, ben beş vakit namazla farizemi imzâ ve irâde eyledim ve kullarımdan fazlasını hafifletip indirdim' diye nidâ eyledi." Buhârî, "Menâkıb", 3887.

⁷³⁹ "Ey Muhammed dur, Rabbin salât ediyor."

⁷⁴⁰ "Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?" (Tâhâ 20/17.)

⁷⁴¹ Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, II, 483; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, I, 566-567. "Rahmetim ğazâbımı geçti." hadîsi için ayrıca bk. Buhârî, "Tevhîd" 7553, Müslim, "Tevbe", 15; İbn Mâce, "İftitâhu'l-kitâb", 189.

ibtidâ şalâta şurû‘ olunduğda iftitaḥ tekbîrinden “Allâhu ekber” demeniñ ma’nâsı, mâsivâyı terk etdim nefis-i emmâremi hużûr-i ‘âlîde zebḥ eyledim demekdir. Kemâ kâle ‘aleyhi’s-selâm “eş-Şalâtü kurbânü külli taḳıyyin”⁷⁴² **Ķâle** İbn Eşîrin⁷⁴³ fi’*n-Nihâyeti*, el-etḳıyâ’u mine’n-nâsi yetekarrabûne ila’llâhi.⁷⁴⁴ **Ve ḳâle** ‘aleyhi’s-selâm “**et-Taḥrîmetu’l-ûlâ ḥayrun mine’d-dünyâ ve mâ fihâ.**”⁷⁴⁵ **Ma’nâhu** Allâhu ekber min külli şeyin. **Ve ammâ** ‘inde’l-‘ârif ekberu min en ya’rife künhe zâtihi.⁷⁴⁶ Bu maḳâmda delâlet-i iltizâm ile delâlet vardır ki **ma’nâhu** bi’l-Fârisî: Ey Ḥudâ pîş-i tû kurbân kerdem nefsi.⁷⁴⁷ Çünkü “Cenâb-ı Ḥaḳḳ, Feyyâz-ı Muṭlaḳ, şalâtı ‘abd ile kendi zât-ı pâki beyninde taḳsîm buyurmuşlardır. ‘Abd, Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a niyâz eyler ve Cenâb-ı Ḥaḳḳ daḫi ‘abdine kelâm-ı müsteṭâb ile ḫiṭâb eyler. ‘Abdiñ ricâ ve niyâzı zâhirdir. **Ammâ** Cenâb-ı Ḥaḳḳ’ıñ kelâmı ḥafîdir. [135^b] Herkes anı fehme ṭâḳat getüremez illâ erbâb-ı kemâl. Buḫârî ve Müslim’de vârid olmuştur ki Ebû Hureyre raḍıyallâhu ‘anhu ḫâzretleri rivâyet ederler ki: Cenâb-ı Ḥaḳḳ ḫadîş-i ḳudsîde buyurur ki “**Ḳasemtü’s-şalâte beynî ve beyne ‘abdî nişfeyni fe-nişfuhâ lî ve nişfuhâ li-‘abdî.**” Ya’nî ben ‘azamet-i şânım şalâtı ḳısmet ḳıldım zât-ı pâkim ile ‘abdim beyninde. Nişfi benim için ve nişf-ı dîgeri ‘abdim için. **Fe-izâ ḳâle’l-‘abdü “Bismillâhirrahmânirrahîm”, yeḳülüllâhu zekeranî ‘abdî. Ve izâ ḳâle “Elḫamdulillâhi rabbi’l-‘âlemîn” yeḳülüllâhu ḥamidenî ‘abdî. Ve izâ ḳâle “er-Rahmânirrahîm” yeḳülüllâhu mecedeni ‘abdî.**⁷⁴⁸ Bu taḫşîşât ancak Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a maḫşûşdur. **Ve izâ ḳâle’l-‘abdü “İyyâke na‘budü ve iyyâke nesta‘în.” Yeḳülüllâhu Te‘âlâ ḫâzâ beynî ve beyne ‘abdî. Ve li-‘abdî mâ se‘ele.**⁷⁴⁹ Ya’nî “na‘budü” Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a maḫşûş olandır. Ve “nesta‘înü” ‘abde ‘â’id olandır. **Ve izâ ḳâle’l-‘abdü “İhdine’s-şırâte’l-müstaḳîm.**

⁷⁴² “Namaz Allah’a bütün muttakilerden daha yakındır.” İbn Esîr, *en-Nihâye fi gâribi’l-hadîs* (thk. Tâhir Ahmed ez-Zârî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Beyrut 1399/1979, IV, 32.

⁷⁴³ Ebû’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüdîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210). Hadîs ve tefsîr âlimi, edebiyatçı ve biyografî yazarı. *en-Nihâye* isimli eseri hadîslerdeki nadir kelimeleri alfabetik sırayla açıklayan ve garîbül’l-hadîs konusunun önemli kaynaklarından.

⁷⁴⁴ “Allah korkusuyla günah işlemekten çekinen ve muttakî olan kimseler Allah’a yaklaşırlar.” İbn Esîr, *en-Nihâye*, IV, 32.

⁷⁴⁵ İftitaḥ tekbiri dünyadan ve onda olan her şeyden daha hayırlıdır.

⁷⁴⁶ Mânâsı “Allah, her şeyden büyüktür.” demektir. Âriflerin indinde “Allah zâtının künhünün bilinmesinden büyüktür.”

⁷⁴⁷ Allahım! Senin önünde nefsimi kurbân ettim.

⁷⁴⁸ Kul “Bismillâhirrahmânirrahîm” (Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla) (el-Fâtiha 1/1) dediği zaman Allah Teâlâ “Kulum beni zikretti.” der. Kul “Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.” (el-Fâtiha 1/2) dediği zaman Allah Teâlâ “Kulum bana hamdetti.” der. Kul “O Rahmân ve Rahîm’dir.” (el-Fâtiha 1/3) dediğinde Allah Teâlâ “Kulum bana senâ etti” der.

⁷⁴⁹ Kul “Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz.” (el-Fâtiha 1/5) dediği zaman Allah Teâlâ “Bu, benimle kulum arasındadır ve kulum için istediği vardır.” der.

Şırâta'İlezîne en'amte 'aleyhim ğayri'l-meğzûbi 'aleyhim ve le'd-d-âllîn.", **yeķûlullâhu hâzâ li-'abdî ve li-'abdî mâ se'ele.**⁷⁵⁰ Ya'nî bu fıkra şâfi 'abdim içindir. Ve 'abdim için taleb ettiği murâd vâdır. Zîrâ "el-Muşallî yünâcî rabbehu"⁷⁵¹ fehvâsınca muşallî her vâkıdde Cenâb-ı Hakk'la böyle münâcât eylemededir ve 'arz-ı hâcât eyleyüp mükâleme kılmaktadır. Gerekdir ki 'abd seyyidi hużûrunda hużû' ve huşû' üzere ola. Yemîn u şimâle iltifât etmeye ve kalbi Cenâb-ı Hakk'dan [136^a] ğayrıya gitmeye. Tâ kim 'itâb-ı Hakk'a müsteħak olmaya."⁷⁵² **Ruviye** 'an Ebî Hureyrete rağıyallâhu 'anhu. **Ķâle** Resûlullâhu şallallâhu 'aleyhi ve selleme "İzâ kâme'l-'abdü ile's-şalâti fe-innehu beyne yede'î'r-Rahmâni. Fe-ize'ltefeti'l-'abdü kalben ev kâliben kâle lehu'r-Rabbu ilâ men telettefte men huve hayrun leke minnî yâ İbn âdem, iķbel ileyte fe-ene hayrun leke mimmen telettefte ileyhi."⁷⁵³ **Ķâlet** 'Âişetü rağıyallâhu 'anhâ "Kâne'n-Nebıyyü 'aleyhi's-selâm yuhaddışünâ ve nuħaddışühu. Fe-izâ ħazareti's-şalâte fe-ke-ennehu lem ya'rifnâ ve lem na'rifhu iştiġâlen bi-'azameti'llâhi Te'âlâ. Ve kâne yuşallî ve fî kalbihi ezîzün ke-ezîzü'l-mirceli."⁷⁵⁴ **Ķâlet:** "Me'l-ĥâlü yâ Resûlallah?" **Ķâle:** "Lev ta'lemüne mâ a'lemu le-bekeytüm keşîran ve le dâĥiktüm kalîlen ve mâ ekeltüm ta'âmen 'alâ şehvetin ebeden ve lâ şeribtüm şerâben 'alâ şehvetin ebeden ve lâ deħaltüm beyten testeẓillüne fihî ve le-merertüm 'ale's-şu'adâti telzemüne şudûraküm ve tebküne 'alâ enfüsiküm."⁷⁵⁵ **Şümme** sü'ile 'an huşûmeti mele'i'l-a'lâ. Fe-ecâbe'n-Nebıyyü 'aleyhi's-selâm 'anhum kemâ kâle 'aleyhi's-selâm "Ra'eytü Rabbî fî aħseni şûretin. Ve kâle "Fîme yaħteşimu'l-mele'u'l-a'lâ yâ Muhammed?" **Ķültü** "Ente a'lemu." **Ķâle** "Fe-vaza'a

⁷⁵⁰ Kul "Bize doğru yolu göster. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu değil." (el-Fâtiha 1/6-7) dediğinde Allah Teâlâ "Bu kulum içindir ve kulum için ne istiyorsa o vardır." der. Müslim, "Salât", 38; Ebû Dâvûd, "Salât", 821; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'an", 2953; Nesâi, "İftitah", 909; İbn Mâce, "Edeb", 3784.

⁷⁵¹ "Namaz kılan kişi, Rabbine münâcât eder." Bu ibâre Buhârî'nin "Mevâkîtü's-Salât"taki sekizinci bâb başlığıdır. Ayrıca Buhârî'nin naklettiği bu minvaldeki hadîs için bkz. Buhârî, "Salât", 405; Müslim, "Mesâcid", 54.

⁷⁵² İsmâil Ankaravî, *Minhâcü'l-fûkarâ*, s. 174-176.

⁷⁵³ "Kaçan bir kul salâta kâim olsa ol Rahmân'ın önündedir. Pes kaçan ya kalben ya kâliben bir şeye iltifât eylese Rabbu'l-âlemîn ona der ki 'Ne kimseye iltifât edersin, kimdir sana benden hayırlı? Yâ âdemoġlu! Bana teveccüh eyle, Benim sana, iltifât eylediğin şeyden hayırlı.'" Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 255, nr. 3265; Bezzâr, *Müsned*, XVI, 200, nr. 9332; Beyhâkî, *Şu'abu'l-îmân*, IV, 488, nr. 2858. Tercüme için bk. İsmâil Ankaravî, *Minhâcü'l-fûkarâ*, s. 176.

⁷⁵⁴ Nesâi, "Sehv", 1214; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 239, nr. 16312; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 440, nr. 665; Hâkim, *Müstedrek*, I, 396, nr. 971.

⁷⁵⁵ Hz. Âişe'den şöyle söylediği rivâyet edilir: Hz. Peygamber bizimle sohbet ederdi. Ve şalâta şurû'larında ol mübârek sînelerinde ĥaffif çölmek kaynar gibi ġâyetle latîf bir şadâ zuhûr idüp ba'de ikmâlü's-şalât bükâ ederler idi. Bükâlarından su'âl olunduğda, aşhâb-ı kirâma "Eger benim bildiğimi sizler bilmiş olaydınız aşlâ gülmeyüp ekl u şürbden dür ve gölge altında kâ'im olmayup cebel üzerine şu'ud idüp taşlar ile sîneñizi döġer idiniz." buyururlar idi."(Tercüme için bk. *Tuhfetü'l-âşikîn*, vr. 54^a) Buhârî, "Rikâk", 6485; Tirmizî, "Zühd", 2313; Müslim, "Fezâil", 134; İbn Mâce, "Zühd", 4190.

keffehu beyne ketifeyye.” Ey îşâle feyzîhi ileyhi. “Fe-vecedtü berdehâ beyne sedyeyye.” Ey ‘an nüzüle’r-rahmete’r-rabbâniyyeti ‘alâ fu’âdihi ve’nşabâbe’l-‘ulûmi’l-vaḥdâniyyeti ilâ şadrihi. “Fe-‘ullimtü mâ fi’s-semâ’i ve’l-arzî”. Ey enne vuşûle zâlike’l-feyzi ileyhi şâra sebeben li-‘ilmîhi. **Şümme kâle** “Fîme yaḥteşimu’l-mele’u’l-a’lâ yâ Muhammed?” Ey ‘alâ ‘âdeti’s-su’âli ba’de’t-ta’lîmi. **Ḳultü** “Fî’l-keffârâti.” **Ḳâle** “Ve mâ hünne?” Ey el-keffârâtü. **Ḳultü** “el-Meşyü ‘ale’l-aḳdâmi ile’l-cemâ’ati ve’l-culûsi [136^b] fi’l-mescidi ḥalefe’ş-şalâti iblâğu’l-vuzû’i emâkinehâ.” Ey ma’a’l-ferâ’izi ve’s-sünneti. “Fî’l-mekârihi.” Ey fî şiddeti’l-berdi.⁷⁵⁶ **Revâhu** Mu’âz raḍıyallâhu ‘anhu kemâ zükira fi’l-Meşâbîhi⁷⁵⁷ fi’l-bâbi’l-mescidi. **Ḳâle** Fahreddîn Râzî fî *Tefsîri’l-kebîr* “İnne’ş-şalâte mi’râcû’l-‘ârifîn. **İ’lem** ennehu kâle li-Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mi’racâni. Aḥadühumâ, mine’l-Mescidi’l-Ḥarâmi ile’l-Mescidi’l-Aḳşâ. Ve’l-âḥaru, mine’l-Aḳşâ ilâ’l-mele’i’l-a’lâ. Fe-hâzâ mâ yete’alleḳu bi’z-zâhiri. **Ve ammâ** yete’allaḳu bi-‘âlemi’l-ervâhi. Fe-lehu mi’racâni. Aḥaduhumâ min ‘âlemi’ş-şehadeti ilâ ‘âlemi’l-ğaybi. **Ve’ş-şânî:** min ‘âlemi’l-ğaybi ilâ ‘âlemi’l-ğaybi. Ve humâ bi-menzileti ḳâbe ḳavseyni. Ve huve’l-murâdu “**Fe-kâne ḳâbe ḳavseyni ev ednâ.**”⁷⁵⁸ İşâretun ‘ilâ fenâ’ihi fi nefsihi. **Ammâ el-intiḳâlü** min ‘âlemi’l-şehâdeti ilâ ‘âlemi’l-ğaybi. Ve yubşiru küllü ‘âlemi’l-ervâhi, hum sükkânü dereceti’l-kürsiyyi. Şümme inteḳale ilâ ervâhi’l-muḳaddeseti. Ve humü’llezîne ta’âmuhum zikru’llâhi ve şarâbuhum muḥabbetullâhi.”⁷⁵⁹ Kemâ nûdiye min sūrâdikâti’l-‘izzeti

⁷⁵⁶ Hz. Peygambere mele-i âlâ hakkında sorulduğunda Efendimiz şöyle cevap verdi: “Rabbimi en en güzel sûrette gördüm.” Dediler ki: “Yâ Muhammed mele-i âlâ ne hususta mübâhase ediyorlar, biliyor musun?” Dedim ki: “Sen bilirsin.” Bunun üzerine Hz. Peygamber dedi ki: “Elini iki omzumun arasına koydu.” Yani feyzinin ona ulaşması için. “Ve ben o elin soğukluğunu iki göğsüm arasında hissettim.” buyurdu. Yani Rabbânî rahmetin kalbine inmesi ve ilimlerin kalbine dökülmesini hissetti. “Sonra göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildim.” Yani bu feyzin ona varması onun ilminin sebebidir. “Sonra Yâ Muhammed, mele-i âlâ ne hususta mübâhase ediliyor, biliyor musun?” Bu âdet üzere sorulan bir soru kabîlindedir. Ben de “Keffâretler hakkında” dedim. “Onlar nedir?” dedi. Yani keffâretler nedir? Dedim ki: “Keffâretler namazdan sonra mescide kalmak, cemaatlere yaya olarak yürümek ve güçlüklerde abdesti tam yapmaktır.” Yâni farzlar ve sünnetlerle berâber. Güçlüklerden kasıt şiddetli soğuklardır. Begavî, *Mesâbîhü’s-sünne* (thk. Yûsuf Abdurrahman Mar’aşlı vd.), Beyrut 1407/1987, I, 290-293, nr. 512. Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtîh*, Beyrut 1422/2002, II, 610, nr. 726. Ayrıca bk. Tirmizî, “Tefsîrü’l-Kur’ân”, 3234; Dârimî, *Sünen*, II, 1365, nr. 2195; Bezzâr, *Müsneḍ*, XI, 42, nr. 4727; Taberânî, *Mu’cemu’l-kebîr*, XX, 141, nr. 290.

⁷⁵⁷ *Mesâbîhü’s-sünne*, Ferrâ el-Begavî’nin (ö. 516/1122) güvenilir hadîs kaynaklarından derlediği hadîsleri ihtivâ eden eseridir. Eser daha sonra Hatîb et-Tebrîzî (ö. 741/1340) tarafından tamamlanmış, Aliyyü’l-Kârî tarafından da *Mirkâtü’l-Mefâtîh* adıyla şerhedilmiştir.

⁷⁵⁸ en-Necm 53/9.

⁷⁵⁹ Namaz âriflerin mi’râcıdır. Hz. Peygamber’in iki mi’râcı vardır. Bunlardan biri, Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya kadar olanı; diğeri de Mescid-i Aksâ’dan başlayıp, Allah’ın melekûtunun en yücelerine kadar olanıdır. Bu hadîslerin zâhirine taalluk eden kısım. Mi’râc hâdisesinin rûhlar âlemine taalluk eden kısmına gelince, Hz. Peygamber’in yine iki mi’râcı vardır. Biri, şehâdet âleminde başlayıp gayb âlemine kadar olan; diğeri de, gayb âleminde, gaybî’l-gayb âlemine kadar olanıdır. Bunlar birbirine bitişmiş “kâbe kavseyn” mesâbesindedir ki Cenâb-ı Allah’ın “O (Peygamber’e) iki yay kirişi kadar yahut daha yakın oldu.” (en-Necm 53/9) âyetinde kastedilen de budur. Bu, Hz. Peygamber’in, nefsinde yok olduğuna işârettir. Şehâdet âleminde gayb âlemine geçer. Kürsinin muhtelif derecelerinde meskûn olan rûhlara varıncaya kadar, rûhların bu yükselişi devam eder. Daha sonra rûhlar, her türlü

“İhtar hazeyni’l-kağeğayni yâ Muđammed.” **Ķāle** “İhtertü’l-lebene ve ihtebe’tü’l-đamra li-ağyâri’l-ümmetî. Ve ittesehum bi’s-šenâ’i ‘ale’llâhi ve lezzetühum fi hidmeti’llâhi.”⁷⁶⁰ “İzâ a’refte hâzâ fe’lnerci’ ile’l-mağsûdi fe-nekûlü: inne Muđammeden ‘aleyhi’s-selâm lemmâ vaşale ile’l-đurbi ve erâde en yerci’a ilâ vağani’z-zâhiriyyi. **Ķāle**: “Rabbü’l-‘izzeti inne’l-müsâfira izâ erâde ye’üdu ilâ vağanihi ihtâce ilâ mağmûlâtin yuthifu [bihâ] aşhâbehu ve ağbâbehu.” **Fe-ķile** min ĳibelillâhi lehu: inne tuhfete ümmetike’s-şalâtü ve zâlike li-ennehâ câmi’atun beyne’l-mi’râci’l-cismâniyyi ve’r-rûğaniyyi. **Ammâ el-cismâniyyu** fe-bi’l-ef’âli. [137^a] **Ve ammâ er-rûğaniyyü** fe-bi’l-ezkâri. Fe-hâzihi’l-mağâm mağâmu’l-đudsi. Fe-izâ eradte eyyühe’l-‘abdu’s-şürü’a fi hâze’l-mağâmi fe-teťahher nefseke evvelen, li-enne’l-mağâme mağâmu’l-Ķudsi fel-yekün şevbüke tâhiran ve bedenüke tâhiran li-enneke bi’l-vâdi’l-muğaddesi Tuvâ. Kemâ Ķālellâhu Te’âlâ “**Fe’đla’ na’leyke inneke bi’l-vâdi’l-muğaddesi Tuvâ.**”⁷⁶¹ **Ey** fe’truk zevceteke ve veledeke ve’truki’d-dünyâ ve’l-âğirete fe’şteğil bi-rızâ’î ve veccih ĳalbeke ve rûğake, sırreke ve ‘aķleke ve zikreke ve fikreke ila’llâhi. Kemâ ĳāle ‘aleyhi’s-selâm “**ed-Dünyâ’u ĳarâmun ‘alâ ehli’l-âğireti ve’l-âğiretü ĳarâmun ‘alâ ehli’l-d-dünyâ ve ĳilâhumâ ĳarâmani ‘alâ ehli’llâhi.**” Revâhu Deylemî.⁷⁶² “Şümme izâ teťahharte fe’rfe’ yedeyke, zâlike’r-ref’u işâretün ilâ tevdî’i ‘âlemi’d-dünyâ ve ‘âlemi’l-âğireti. Fe’ĳta’ nazareke ‘anhumâ bi’l-külliyeti ve veccih ĳalbeke ve rûğake ilallâhi Te’âlâ. Şümme ĳul “Allâhu Ekber”. **Ey** ennehu ekberu min külli’l-mevcûdâti ve a’zamu min külli’l-ma’lûmâti. **Şümme** ĳāle “Sübĳâneĳellâhumme ve bi-đamdıke.” Ve fi hâze’l-mağâmi tecellâ nûru sübüĳâti’l-celâli. **Şümme** teraĳķeyte mine’t-tesbîĳi ile’t-

ilişĳiden uzak olan rûğlara ulaşırlar. Onların yiyecekleri zıkrullah, içecekleri muĳabbetullahtır. Fahreddîn Râzi, *et-Tefsîru’l-ķebîr*, Beyrut 1420/1999-2000, I, 233-234. Tercüme için bk. a.mlf., *Tefsîr-i Ķebîr* (trc. Suat Yıldırım-Sâdıĳ Ķılıç vd.), Ankara 1988, I, 386-387.

⁷⁶⁰ İzzet perdesinden “Yâ Muğammed, bu iki bardaktan birini seç” diye seslendiğinde Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Sütü seçtim ve şarâbi ümmetimden fazilet ve kemâl sâhiplerine bıraktım. Onların âlâmetleri Allah Teâlâ’yı övmeleri ve onların lezzet aldıkları şey ise Allah Teâlâ’ya hizmettedir.” Fahreddîn Râzi, *et-Tefsîru’l-ķebîr*, I, 234. Tercüme için bk. a.mlf., *Tefsîr-i Ķebîr Tercümesi*, I, 387.

⁷⁶¹ Bunu anladıysan maksadımıza dönüp şöyle deriz: Hz. Muhammed (s.a.v.) mi’râca varıp geri dönmek istediğinde “Ey izzet sahibi Rabbim! Yolcu, vatanına dönmek istediğinde, eşine, aĳbâbına ve dostuna hediye olarak götürceği bazı şeylere ihtiyaç hisseder.” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e “Senin ümmetine verilecek hediye namazdır.” denildi. Bu böyledir, çünkü namaz, cismânî mi’râc ile rûğânî mi’râci birleştiren. Cismânî mi’râc, fiillerle; [137^a] rûğânî mi’râc ise zikirlerle olur. Bu makâm, ĳudsî bir makâmdır. Bu namaz mi’râcına başlamak istediğinde ilk önce temizlen. Çünkü bu makâm, ĳudsî bir makâmdır. Binâenaleyh elbisen ve bedenini temiz olsun. Çünkü sen mukaddes Tuvâ vâdisindesin. Allah Teâlâ’nın “Hemen ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vâdi Tuvâ’dasın.” (Tâĳâ 20/12.) buyurduğu gibi... Fahreddîn Râzi, *et-Tefsîru’l-ķebîr*, I, 234. Tercüme için bk. a.mlf., *Tefsîr-i Ķebîr Tercümesi*, I, 387-388.

⁷⁶² Sonra eşini ve çocuklarını terk et. Dünyayı ve âğireti terk et. Benim rızâm ile meşđul ol. Ve kalbinle, sırrınla, aĳlınla, zikrinle ve fikrinle Allah’a teveccüh et. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur “Âğiret ehline dünyâ haramdır. Dünya ehline âğiret haramdır. Ehlullâha ise her ikisi de haramdır.” Bunu Deylemî rivâyet etmiştir. bk. Deylemî, *Firdevs*, II, 230, nr. 3110; Münâvî, *Feyzü’l-ķadîr*, III, 544, nr. 4269.

tahmîdi. **Şümme** kâle “Ve tebâreke’smuke.” Fî hâze’l-mağâmi’nkeşefe leke nûru’l-ezeli ve’l-ebedi. Li-enne kavlehu “tebâreke” işâretün ile’d-devâmi’l-münezzehi ‘ani’l-ifnâ’i ve’l-i’dâmi. Ve zâlîke yete’allaku bi-mütâla’ati haqîkati’l-ezeli fi’l-‘ademi. Ve mütâla’ati haqîkati’l-ebedi fi’l-beğâ’i. **Şümme** kâle “Ve te’âle ceddüke.” Ve huve işâretün ilâ ennehu a’zamu min en tekûne şîfâtu celâlihi. **Şümme** kâle “Ve lâ ilâhe gayruke.” Ve huve işâretün ilâ külli şîfâti’l-celâli lehu lâ li-gayrihi. Fe-huve’l-kâmilü’llezî lâ kâmile lehu illâ huve. Ve’l-‘aqlu hâhunâ yenka’î’u ve’l-lisânü [137^b] ya’takîlü ve’l-fehmu yetebelledu ve’l-ḥayâlu yetehayyeru. Ve huve mi’râcu’l-melâ’iketi’l-muḥarrabîne. Ve huve’l-mezkûru fi kavlihi “**Ve nahnu nusebbihu bi-ḥamdike ve nuḥaddisu leke.**”⁷⁶³ Ve huve mi’râcu nebiyyinâ ‘aleyhi’s-selâm. **Şümme** izâ ferâğte min hâzihi’l-hâleti fe-ḳul “**E’ûzü bi’llâhi mine’s-şeyṭâni’r-racîm.**” Li-tedfa’a zârare’l-‘ucbi min nefsike. **Va’lem** enne li’l-cenneti şemâniyete ebvâbin. Fe-fi hâze’l-mağâmi’nfeteḥa leke bâbun min ebvâbi’l-cenneti. Ve huve bâbu’l-ma’rifeti. **Ve’l-bâbu’s-şânî** bâbu’z-zikri. Ve huve kavluke “**Bismillâhirrahmânirrahîm.**” **Ve’l-bâbu’s-şâlişü** bâbu’s-şükri. Ve huve kavluhu “**el-Ḥamdu lillâhi rabbi’l-‘âlemîn.**” **Ve’l-bâbu’r-râbi’u** bâbu’r-recâ. Ve huve kavluke “**er-Rahmânu’r-rahîm.**” **Ve’l-bâbu’l-ḥâmisü** bâbu’l-ḥavf. Ve huve kavluke “**Mâliki yevmi’d-dîn.**” **Ve’l-bâbu’s-sâdisü** bâbu’l-iḥlâşi’l-mütevellidi min ma’rifeti’l-‘ubûdiyyeti. Ve huve kavluke “**İyyâke na’budu ve iyyâke nesta’in.**” **Ve’l-bâbu’s-sâbi’u** bâbu’d-du’â’i ve’t-tazarru’i. Ve huve “**İhdine’s-şirâṭa’l-müstakîme**”⁷⁶⁴ “**Şirâṭallezîne en’amte ‘aleyhim gâyri’l-meğzûbi ‘aleyhim ve le’d-dâllîn.**” **Şümme**’c’alehâ maḥniyyeten li’n-nâri bi’r-rükû’i fe-ḳul: “Semi’allâhu li-men ḥamideh.” **Şümme**’trukhâ merraten uḥrâ. Fe-inne hâze’d-dîne metînün. Ve’zḳür Rabbeke bi-gâyeti’l-‘ulüvvi. Ve ḳul “Sübḥâne rabbiye’l-a’lâ.” Fe-izâ eteyte bi’s-secdeti’s-şâlişeti⁷⁶⁵ fe-ḳad ḥaşale leke şelâsetü envâ’in mine’t-tâ’ati: er-rükû’u’l-vâhîdi, ve’s-sücûdâni ve bihâ tencû mine’l-‘aḳabâti’s-şelâşi, fe-bi’r-rükû’i tencû ‘an ‘aḳabeti’s-şehvâti ve bi’s-sücûdi’l-evveli tencû ‘an ‘aḳabeti’l-gaḍabi, ve bi’s-şânî ‘an ‘aḳabeti’l-hevâ. Ve teḥallaşte ‘an hâzihi’d-derekâti fe-ḳad vaşalte ile’d-derecâti’l-‘âliyâti. **Şümme** kâle “et-Taḥiyyâtü [138^a] lillâhi.” **Ey** bi’l-lisâni. “Ve’s-

⁷⁶³ el-Bakara 2/30.

⁷⁶⁴ Müellif burada sekizinci kapıya yer vermemiş. *Tefsîr-i Râzî*’de şöyle yer almaktadır: “Ve’l-bâbu’s-şâminetü bâbu’l-iḳtidâ’i bi’l-ervâhi’t-tayyibeti’t-tâhireti ve’l-ihtidâ’i bi-envârihim. Ve huve kavluke “Şirâṭallezîne en’amte aleyhim.” (el-Fâtihâ 1/7)” “Sekizinci kapı, temiz ve güzel rûhlara uyma, onların nûrlarıyla hidâyete erme kapısıdır.” bk. Fahreddîn Râzî, *et-Tefsîru’l-kebîr*, I, 235. Tercüme için bk. a.m.f., *Tefsîr-i Kebîr Tercümesi*, I, 389.

⁷⁶⁵ “şâniyeti” şeklinde olmalıdır. bk. Fahreddîn Râzî, *et-Tefsîru’l-kebîr*, I, 236.

şalavâtü” ey bi’l-cenâni. **Şümme** kul: “es-Selâmu ‘aleyke eyyühe’n-nebiyyü ve rahmetü’llâhi ve berakâtühü.” Fe-‘inde zâlîke yeķülü Muhammedun ‘aleyhi’s-selâm. “es-Selâmu ‘aleynâ ve ‘alâ ‘ibâdi’llâhi’ş-şaliĥîn.” Ve ke-ennehu ķable zâlîke fe-hâzihi’l-ĥayrâti bi-eyyi vesîletin vecedtehâ ve bi-eyyi tarîķin vaşalte ‘ileyhâ. Fe-ķul bi-ķavley “Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne Muhammeden ‘abdühu ve resûlühü.” Fe-ķîle leke inne Muhammeden huve’llezî hedâke ileyhi. Fe-eyyu şey’in hediyetüke lehu? Fe-ķul: “**Allâhumme** şalli ‘alâ Muhammedin ve ‘alâ âli Muhammed.” Fe-ķîle leke inne İbrâhîme huve’llezî talebe mine’llâhi en yursile ileyke mişle hâze’r-resûli. Fe-ķâle “**Rabbenâ ve’b’aş fihim resûlen minhüm.**”⁷⁶⁶ Fe mâ cezâ’uke lehu? Fe-ķul “Kemâ şalleyte ‘alâ İbrâhîme ve ‘alâ âli İbrâhîm.” Fe-yuķâlü leke: Fe-küllü hâzihi’l-ĥayrâti min Muhammedin ev min İbrâhîme ev mine’llâhi? Fe-ķul bel mine’l-ĥamîdi’l-mecîdi “İnneke ĥamîdün mecîd.” **Şümme** yeķülü’l-‘abdu ‘an yemînihi ve ‘an şimâlihi. “es-Selâmu ‘aleyküm ve rahmetü’llâhi ve berakâtühü.” Fe lâ cerem ennehu izâ deĥale’l-cennete’l-melâ’iketü yedĥulüne ‘aleyhi min külli bâbin fe-yeķülüne “**Selâmun ‘aleyküm bi-mâ şabertüm fe-ni’me ‘uķbe’d-dâri.**”⁷⁶⁷ İntehâ kelâmu’r-Râzî. **Vaķtâ ki**

⁷⁶⁶ el-Bakara 2/129.

⁷⁶⁷ Sonra temizlendiğinde, her iki elini kaldır; bu iki elini kaldırman dünya ve âhiret âlemine vedâ etmene işârettir. Bu iki âlemden tamamen alâkını kes, kalbini, rûhunu, sırrını, aklını, anlayışını, zikrini ve fikrini Allah’a yönelt de sonra “Allâhu Ekber” de. Allah her türlü varlıktan büyük ve her bilinen her şeyden daha yücedir. Sonra “Allah’ım seni tenzih eder, hamd ile tesbih ederim.” de. Bu makâmda sana Celâl’in azametinin nûru tecellî eder. Sonra tesbih makâmından tahmîd makâmına yükseldiğinde “İsmin ne yücedir.” de. Bu makâmda sana ezel ve ebedin nûru açılmış, inkişâf etmiş olur. Çünkü “Tebâkeke” sözü, yok olmaktan ve sona ermekten münezzeĥ olan bir sürekliliĥe işârettir. Bu da yoklukta ezel hakikatini, bekâda da ebed hakikatini mütalâa etmekle ilgilidir. Sonra “Ve senin şânın ne yücedir” de. Bu da, Cenâb-ı Hakk’ın, celâl sıfatıyla muttasif olmaktan daha büyük olduğuna işârettir. “Ve senden başka ilah yoktur.” de. Bu da celâl sıfatlarının ve diĥerlerinin Allah’a âit olduğuna işârettir. Buna göre Allah, kendisinden başka kâmil bir varlık olmayan bir Kâmil’dir. İşte burada akıl, inkıtâya uğrar, dil düĥümlenir, [137^b] anlayış katılaşı, hayal şaşırır ve akıl felce uğrar. Buna göre bu söz (Sübĥâneke Allâhumme) mukarreb meleklerin sözüdür. Bu da, Cenâb-ı Hakk’ın “Seni hamdinle tesbih eder ve seni takdîs ederiz” (el-Bakara 2/30) âyetinde bahsedilmiştir. Bu, Hz. Peygamber’in mi’râcıdır. Sonra bu durumu sona erdirince, nefisinden kendini beĥenmişlik belâsını savuşturman için “Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınırım” de. Bil ki cennetin sekiz kapısı vardır. Bu makâmda sana, cennet kapılarından biri olan mârifet kapısı açılır. Cennet kapılarından ikincisi zikir kapısıdır. Bu da “Bismillahirrahmanirrahîm (Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla)” sözüdür. Üçüncü kapı, şükür kapısıdır. Bu da “Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’adır.” demendir. Dördüncüsü recâ (ümit) kapısıdır. Bu da “O Allah ki Rahmân ve Rahîm’dir” demendir. Beşinci kapı, havf (korku) kapısıdır. Bu da “Din gününün sahibi O’dur.” demendir. Altıncı kapı, ubûbiyet ve rubûbiyet bilgisinden meydana gelen ihlas kapısıdır. Bu da “Ancak sana ibâdet eder ve ancak senden yardım dileriz.” demendir. Yedinci kapı, duâ ve niyâz kapısıdır. Bu ise senin “Bizi dosdoĥru yola ilet. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduĥun kimselerin yolunu; gazaba uğramışların ve sapmışların yolunu deĥil!” demendir. Onları rûkû ile ateşten kurtulmuş kıldı. Rûkûya eğil ve “Allah kendisine hamdedenin hamdini kabul buyurdu.” de. Sonra onu, doĥrulsun diye ikinci kez bırak, salıver. Çünkü bu din, güçlüdür. Yüceliĥin zirvesiyle Rabbini an da “Yüce Rabbimi tesbih ve tenzih ederim.” de. İkinci secdeyi yaptıĥında, senin için üç çeşit tâat meydana gelmiş olur: bir rûkû ve iki secde. Bunlarla helâk edici üç mâniadan kurtulursun. Rûkû ile şehvet engelinden, birinci secde ile gazap engelinden ve ikinci secde ile her türlü helâk ve sapıklıĥa çağırان hevâ engelinden kurtulursun. Bu engelleri geçip, bu derekelerden kurtulunca, yüce derecelere vâsıl olursun. Sonra [138^a] “En mübarek selâmlar Allah’adır” de. Dilin ile “En mübarek selâmlar” ve kalp ile “En güzel duâlar” de. Sonra “Ey Peygamber, Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi sana olsun” de. İşte o zaman Hz. Muhammed (s.a.v.) “Selâm bize ve Allah’ın sâlih kullarına olsun” der. Sanki sana: “Bu hayır ve bereketleri hangi vesîleyle buldun ve hangi yol ile onlara ulaştın?” der. Sen buna cevâben “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resûlühü” sözünü söyleyerek

Cenâb-ı Fahr-i ‘âlem hazretlerine cennet ve mâfihâ istikbâl eylediler ise aslâ ve kaçâ manzûr-ı ‘ayn-ı nübüvvetleri meyl eylemedi. Kemâ kâlellâhu Te‘âlâ “**Mâ zâğâ’l-başaru ve mâ tağâ.**”⁷⁶⁸ “**Mâ zâğâ**” ednâ meyl ile meyl eylemedi. “**el-Başaru**” başar-ı Muhammedî. “**Ve mâ tağâ**” haddini daği tecâvüz eylemedi. Zirâ murâd-ı şerîfleri şâh-ı muṭlak temâşâsı idi. ‘Adem-i iltifâtdan ehl-i cennet me’yûs oldular ise ricâ ve iltimas etdiler ki “Yâ Resûlallah bizlere nazâr buyurmadığınız ne ola? [138^b] Kibâr-ı ümmetden birine bizleri ihsân eyle.” Ol demde Hazret-i Bilâl-i Hâbeşî mescid-i sa‘âdete giderken na’liniñ şadâsını gûş etdikde buyurdular ki “Sizleri ümmetimden Bilâl’e ihsân eyledim.” Kemâ vüride fi hadîsi’ş-şahîhi “**Yâ Bilâlü haddeşenî bi-erçeği ‘amelin ‘amilte fi’l-İslâmi fe-innî semi’tu dağğa na’leyke beyne yedeyye fi’l-cenneti.**”⁷⁶⁹ Ehl-i cennet ‘arz-ı merâm etdiler ki “Yâ Muhammed bizleri bir gulâm-ı esvede ihsân buyurduğunuz cây-ı ta’accübdür.” Resûl-i Ekrem buyurdular ki “Muhsinât-ı hüsnden sizleriñ vechinde hâller noğşandır. Hazret-i Bilâl’iñ yüzünde olan siyahlık hâl olup sizlere tağsîm olsa gerekdir.” **Ve mine’l-‘acâ’ib** Cenâb-ı Fahr-i ‘âlem mi‘râcdan ric‘atlerinde ol Bilâl hużûr-ı risâlete ifâde-i mâ fi’z-zamîr ederler ki “Yâ Resûlallah bu Bilâl ol kadar esîr-i nefis oldu ki hûr u gûlmânı baña ihsân buyurduñ.”

Meşnevî:

‘Aşğ kâhhârest ve men mağhûr-i ‘aşğ
Çün şükker-i şîrîn şudem ez şûr-i ‘aşğ⁷⁷⁰

Ya’nî ‘aşğ kâhhârdır ve ben ‘aşğın mağhûruyam çün şeker gibi şîrîn oldum
‘aşğın şûrundan. **Ya’nî** telh iken şîrîn zebân oldum. Çünkü benim ‘aşğım Cenâb-ı

ulaştım de. Sana “Seni buna ulaştıran Muhammed (s.a.v.)’dir. Peki, seni Muhammed (s.a.v.)’e ulaştıran nedir?” denilir. Sen “Allah’ın Muhammed (a.s.)’a ve onun âl ü ashâbına rahmet et” de. Sana “Rabbimiz, onların içinden onlara bir peygamber gönder.” (el-Bakara 2/129) diyerek Cenâb-ı Allah’tan böyle bir peygamberin sana gönderilmesini isteyen İbrahim (a.s.)’dir. Öyleyse ona vereceğin hediye nedir?” denilir. Buna karşılık sen de “İbrâhîm’e ve O’nun âl ü ashâbına rahmet ettiğin gibi.” de. Sana şöyle denilir: “Bütün bu hayırlar Muhammed (s.a.v.)’den, İbrâhîm (a.s.)’dan ya da Cenâb-ı Allah’tandır. Öyle mi, ne dersin?” buna karşı sen, “Hayır, doğrusu bunların hepsi hamde yegâne lâyük ve yüce olan Allah’tandır. Yâ Rabbî, sen Hamîd ve Mecîd’sin.” de. Sonra kul sağına ve soluna “Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun.” der. Hiç şüphesiz kul cennete girdiği zaman melekler de her kapıdan onun yanına girerek “Sabretmenize mukabil sizlere selâm olsun. Dünyanın en güzel neticesi bu!” (er-Ra’d 13/24) derler. Râzî’nin sözü burada bitti. Fahreddin Râzî, *et-Tefsîru’l-kebir*, I, 235-236. Tercüme için bk. a.mlf., *Tefsîr-i Kebîr Tercümesi*, I, 388-391.

⁷⁶⁸ en-Necm 53/17.

⁷⁶⁹ “Yâ Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve senin nazarında menfaatçe en ümitli olan bir amelini bana söyle. Çünkü ben bu gece cennetin içinde önümde senin iki ayağının yürüyüş sesini işittim.” Buhârî, “Cum’a”, 1149; Müslim, “Fezâil”, 108; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 129, nr. 9672.

⁷⁷⁰ *Mesnevî*, VI, b. 906; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, XI, 311, b. 918.

Hakk'a ve Resûl'ünedir. 'Aşk-ı dîgerân hebâ-i menşûrdur. **Kâle** eş-Şeyhu'l-Ekber kuddise sırruhu'l-aþhar fi'l-*Fütûhâtî'l-Mekkiyye*. "Fe-vuzû'u'z-zâhiri ve şalâtuhu muvaqqatün li-küllü yevmin ve leyletin bi-hamse şalavâtin bi-hilâfi vuzû'i'l-bâtini ve innehu mü'ebbedün fi 'ömrihi. **Ve ammâ beyânu** şalâti's-şer'iyyeti fe-ka'd 'alimtü bi-hâzihi'l-âyeti "**Hâfizû 'ale's-şalavâti.**"⁷⁷¹ El-murâdu minhâ erkânü'l-cevârihi'z-zâhiriyyeti bi'l-harekâtî'l-cismâniyyeti. Mişlü'l-kıyâmi ve'l-kırâ'ati [139^a] ve'r-rükû'i ve's-sücûdi. **Ve ammâ** şalâtü't-tarîkati ma'a's-şer'ati fe-hiye şalâtü'l-kalbi ve 'alimtü hâzihi'l-âyeti "**Ve's-şalâti'l-vustâ.**"⁷⁷² **Ey** şalâtü'l-kâlbi li-enne'l-kalbe huliķa fi vasatî'l-cesedi beyne'l-yemîni ve'l-şimâli ve beyne'l-'ulviyyi'n-nûrânî ve's-süfliyyi'z-zulmânî ve beyne's-sa'âdeti ve's-şekâveti. Kemâ kâle 'aleyhi's-selâm "**İnne kalbe Benî Âdeme küllehâ beyne işbi'ayni min eşabi'i'r-Rahmâni yuķallibuhâ keyfe yeşâ'u.**"⁷⁷³ Ve'l-murâdu mine'l-işbi'ayni şıfatuhu'l-Kahhâr ve'l-Laţîf. Fe-hâzihi'l-âyetü ve'l-hadîşu yu'lemu enne'l-aşle şalâti'l-kalbi fe-izâ gafele'l-kalbu 'alâ şalâtihi fesedet şalâtühu ve şalâtü cevârihihi. Kemâ kâle 'aleyhi's-selâm "**Lâ şalâte illâ bi-huzûri'l-kalbi.**"⁷⁷⁴ El-murâdu minhu nefyu şevâbi's-şalâti ve fazîletihâ lâ nefyu şihhatihâ fe-izâ icteme'a şalâte's-şer'ati ve't-tarîkati zâhiren ve bâtinen fe-ka'd temmeti's-şalâtü. **Ey** ecrun 'azîmun fi'l-kurbeti ve'd-dereceti bi'l-cismâniyyeti. Fe-yekûnu'l-muşallî 'âbiden fi'z-zâhiri fe-'ârifen fi'l-bâtini. İntehâ kelâmuhu.⁷⁷⁵ **Ammâ** Hazret-i Monlâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu güft:

⁷⁷¹ el-Bakara 2/238.

⁷⁷² el-Bakara 2/238.

⁷⁷³ "Kalp, Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir." Müslim, "Kader", 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 130, nr. 656.

⁷⁷⁴ "Kalp huzûru olmadıkça namaz sahîh olmaz."

⁷⁷⁵ "Zâhirî abdest ve namaz, belirli vakitlerle kayıtlıdır, her gün ve gece beş vakit. Bâtınî abdest ve namaz ise, kişinin bütün ömrünü kaplar. Şeriat namazı şu âyet-i kerîme ile sabittir: "Namazlarınıza dikkat edin..." (el-Bakara 2/238) bu âyetteki namazlardan kasıt, zâhirî organların cismânî hareketiyle yerine getirilen rükünlerdir. Kıyâm, kırâat, rükû, sücûd gibi. Tarikat namazı ise, kalbin olup devamlıdır. Bu namaz şu âyetten anlaşılır: "Orta namaza (dikkat edin)..." (el-Bakara 2/238) Orta namazdan kasıt, kalbin namazıdır. Zira kalp, bedenin ortasında, sağ ile sol, ulvî ile süflî ve saâdet ile şekâvet arasında yaratılmıştır. Resûlallah bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kalp, Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir." Bu hadîsteki "iki parmak"la kahr ve lutf sıfatları kastedilmiştir. Yukarıda zikredilen âyet ve hadîsin delâletiyle, kalp namazının asıl olduğu anlaşılır. Öyle ki kişi bundan gâfil olunca namazı ve organlarının namazı fâsid olur (bozulur). Nitekim Resûlallah: "Kalp huzûru olmadıkça namaz sahîh olmaz." buyurmuştur. Bundan murâd namazın sevâbını ve fazîletini nefyettir; sıhhatini değil. Şeriat ve tarikat namazı, zâhirî ve bâtınî olarak bir araya toplanınca, şalât tamam olmuş olur. Yani, o kişinin namazı tam-kâmil bir namaz olmuş olur. Böyle bir namazın, rûhâniyet yönüyle kurbette, cismaniyet yönüyle de derecâtta ecir çok büyüktür. Bu kişi, zâhirde âbid, bâtında da ârif biri olur." Müellif bu bölümün *Fütûhâtî'l-Mekkiyye*'den olduğunu belirtmiş de *Fütûhât*'ta böyle bir açıklama yoktur. Bu bölüm Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilen *Sırru'l-esrâr* isimli eserden nakledilmiştir. bk. Abdülkâdir Geylânî, *Sırru'l-esrâr*, s. 104-107. Tercüme için bk. a.mlf., *Sırru'l-esrâr* (trc. Mehmet Eren), s. 67-70.

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Penc vaqt âmed şalât-ı kâ‘imûn

‘Âşıkân râ fî şalâtin dâ‘imûn.⁷⁷⁶

Ya‘nî kâ‘im olan ‘âmme-i nâsiñ şalâtı beş vaqit gelmişdir. Vaqt-i hümse-i mefrûza‘yi edâ edüp kendi kârlarına meşgûl olurlar. **Ammâ** ‘âşıklar için şalâtda dâ‘im olurlar. **Ya‘nî** nevâfile dañi müdâvemet ederler. Qalbinde marîz olan ba‘z-ı mülhid meşreb olanlar işbu beyti sened ittiḥâz edüp zu‘m-ı fâsidlerince “Biz müşâhede-i Ḥaqq’a vâşil olduğ evkât-ı hümse-i mefrûzaya ihtiyâcımız yokdur.” deyu kâfir olurlar.⁷⁷⁷ **[139^b]** Ne‘ûzü bi’llâhi min şürûrihim.⁷⁷⁸ Ḥattâ *Mesnevî-yi Şerîf* de güft Ḥazret-i Pîr:

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Bâz fermân mî resed ber dâr ser

Ez rükû‘ u pâsuḥ-i Ḥaqq ber şumar⁷⁷⁹

İşbu beytiñ tafşîli budur ki ‘abd namâza şurû‘ edüp “**İyyâke na‘budu**” dedikde qalellâhu Te‘âlâ “Ente kâzibun ente kâzibun.” Ve qâle‘l-‘abdu “**Ve iyyâke nesta‘în.**” Fe-yeqûlü‘l-Ḥaqqu “Ente kâzibun ente kâzibun.” **Ve ammâ** qâle‘l-‘abdü‘l-‘ârifu ḥaşren li-zâtihi‘l-kerîmi. Qâle “**İyyâke na‘budu ve iyyâke nesta‘în.**” Ve-yeqûlü‘l-Ḥaqqu “Ente şâdıkun yâ ‘abdî.”⁷⁸⁰ **Vaqtâ ki** ‘abd-i ‘ârif ḥavfindan nâşî kıyâmdan rükû‘a vardıkda ḥiṭâb-ı ‘izzet vâқи‘ olur ki “Ey ‘abdim başıñı ref‘ eyle rükû‘dan. Ḥaqq’a cevâb ver, ta‘dâd eyle, ne fî‘ilde bulunduñ?” ‘Abd-i mezkûr başıñı rükû‘dan ref‘ etdiği ḥâlde yine geri yüzü üzerine düşer. Ḥâm olan kârdan ṭolayı be-tekrâr fermân-ı ilâhî gelür. “Ref‘ eyle re’siñi sücûddan, dünyâda etdiđiñ ‘amelden ḥaber ver!” Kemâ ruviye ‘an İbn Mes‘ûd raḍiyallâhu ‘anhu qâle “**Lâ yezâlü qademâ İbn Âdeme yevme‘l-kıyâmeti ḥattâ yüs‘elu ‘an ḥamsin ‘an ‘ömrihi fî mâ efnâ ve ‘an şebâbihi fîmâ ibtelâhu. Ve**

⁷⁷⁶ *Mesnevî*, VI, 2674; Ahmed Avni Konuk’un *Şerh’inde* birinci beyit “Penc vakt âmed namâz rehnümûn” şeklindedir. bk. A.Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, XII, 240, b. 2688.

⁷⁷⁷ Hz. Mevlânâ’nın bu beyti ve şerhi için bk. İsmâil Ankaravî, *Minhâcû‘l-fûkarâ*, s. 179.

⁷⁷⁸ Onların şerrinden Allah’a sığınırız.

⁷⁷⁹ “Rükûdan başıñı kaldır ve sorulan suâllerin cevâbıñı ver!” diye Hak Teâlâ hazretleri tarafından ferman gelir.” *Mesnevî*, III, b. 2158; Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, V, 570, b. 2149.

⁷⁸⁰ Kul “Ancak sana kulluk ederim” dediğinde Allah Teâlâ “Sen yalancısın, sen yalancısın” der. Ve kul “Ancak senden yardım dileriz” dediğinde Allah “Sen yalancısın, sen yalancısın” der. Fakat kul Zât-ı Kerîm’e hasrederek “Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz” dediğinde Hak Teâlâ “Doğru söyledin ey kulum!” der.

‘an mâlihi min eyne iktesebehu ve fîmâ enfekahu.’⁷⁸¹ ilh. **Yine** başını ref‘ eyler, şerm-sâr olduğu hâlde geri yine yüzü üzerine düşer mâr u hayye gibi. **Yine** hitâb-ı ‘izzet vâki‘ olur ki “Ref‘ eyle re’siñi, söyle ki ben isterem senden kalîl u keşîr dünyâda ne ‘amel etdiñiz ise.” Cenâb-ı Hakk’ın hitâbının heybetinden ‘abd-i mezkûr kıyâma tâkat getüremeyüp teşehhüd için ku‘ûd eyledi. **Yine** hitâb-ı ‘izzet [140^a] vâki‘ olur ki “Şimdi hâl-i ku‘ûdda olup râhatdasıñ. Söyle ki dünyâda ben saña ni‘met verdim, kanı seniñ şükrün? Ve saña sermâye-i vücûd ve mâl verdim kanı ribh u nemâsı?” ‘Abd-i mezkûr hayretinden sağ tarafına selâm verüp enbiyâdan şefkat taleb eder. Ve şol tarafına dañi selâm verüp kirâmen kâtibînden yedlerin vechine ref‘ edüp “Yâ ilâhe’l-‘âlemîn yâ ğıyâşe’l-müsteğişîn eğişnâ eğişnâ.”⁷⁸² Bu le‘îm olan siyâh ‘abdi mu‘âheze buyurma. Zîrâ ayağı kayup günâha ğark olmuşdur. Cümleden kaç‘-i ümîd edüp dergâh-ı ‘izzetiñe yüz süre geldim, lütf buyurup ‘afveyle.

Beyt

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Pâdişâhâ cürm-i mâ râ der güzâr

Mâ günehkârîm tû âmurzgâr⁷⁸³

Vaktâ ki “Sebekat rahmeti ‘alâ ğazabi”⁷⁸⁴ cûşa gelüp şefâ‘at-i şâfi‘ ile ‘afv buyurur. **Ruviye** ‘an İbn ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anhumâ ‘ani’n-Nebıyy ‘aleyhi’s-selâm “Lev lem teznibû le-câ‘ellâhu bi-ķavmin yeznibûne ve yeğfiru lehum.”⁷⁸⁵ **Ve** **Ķâlellâhu** fî hadîsi’l-ķudsî “Etlübu’l-‘illete key eğfuru’z-zillete.”⁷⁸⁶ **Ķâlellâhu** Te‘âlâ “Yâ Muhammed beşşiri’l-mü‘minîne’l-müznibîne bi-ennî ğafûrun ve enziri’s-şiddîķine bi-ennî ğayûrun.”⁷⁸⁷ **Ve** **ķale** ‘aleyhi’s-selâm “İnne Rabbeküm ğayıyyün”⁷⁸⁸

⁷⁸¹ Ebü Ya‘lâ el-Mevsilî, *Müsned*, IX, 178, nr. 5271.

⁷⁸² Ey âlemlerin Rabbi, ey yardım isteyenlerin Yardımcısı bize yardım et, bana yardım et.

⁷⁸³ “Pâdişâhâ cürmümüzden geç bizüm

Kârmuz ‘isyân işimiz geç bizüm”

Emre, *Terceme-i Pend-i Attâr* (haz. Azmi Bilgin), İstanbul 1998, s. 39.

Beytin şerhi için ayrıca bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Pend-i Attâr*, İstanbul 1250/1834, s.79-82.

⁷⁸⁴ Buhârî, “Tevhîd” 7553, Müslim, “Tevbe”, 15; İbn Mâce, “İftitâhu’l-kitâb”, 189.

⁷⁸⁵ İbn Abbâs, Hz. Peygamber’den şöyle rivâyet etti: “Eğer sizler günah işlemeseydiniz fertleri günah işleyip Allah’tan mağfîret dileyecek ve Allah’ın da kendilerine mağfîret edeceği bir kavim getirirdi.” Müslim, “Tevbe”, 11; İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I, 31, nr. 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 410, nr. 8043.

⁷⁸⁶ İlleti araştırın tâ ki zilleti gidereyim.

⁷⁸⁷ Günahkâr mü‘minleri benim mağfîret sâhibi olduğumla müjdele. Sıdk sâhiplerini benim kiskanç oluşumla uyar!

⁷⁸⁸ Metinde “ğayıyyün” şeklinde yazılmışsa da hadîste hayâ sahibi mânâsında “ğayıyyün” kelimesi geçmektedir.

kerîmun yestahyî min ‘abdihi izâ refe‘a yedeyhi ileyhi en yeruddehumâ şifren.”⁷⁸⁹

Şümme yağfîru lehum ve’n-nâsu yete‘accebûne. Kezâ fi *Tefsîri’l-Kâşânî. Sâlifü’l-beyân* şalât-ı hakîkat ki Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizde gâh gâhî vuku‘ bulur idi. Şöyle ki zât-ı risâletlerinden beşeriyet zâ’il olup ‘âlem-i melekûta kadem başdıklarında [140^b] **“Erihnâ yâ Bilâl”**⁷⁹⁰ deyu hitâb buyurdıklarında Hâzret-i Bilâl “Allâhu Ekber” dedikde aşhâb-ı havâşş mest olurlar idi. “Eşhedu en lâ’ilâhe illallâh” dedikde Fahr-i ‘âlem Efendimiz ‘âlem-i kudse teveccüh buyururlar idi. “Eşhedu enne Muhammeden Resûlullâh” deyu âvâz-ı hûb etdikde Hâzret-i Bilâl daği mest olur idi. ‘İnde’l-meşâyih buña leyle-i ‘arâyis tesmiye ederler. ‘Âlem-i melekûtiyyet kendülerinden selb olduğda Hâzret-i ‘Âişe radıyallâhu ‘anhânîñ hâne-i sa‘âdetlerine teşrîf buyurup **“Kellimî yâ Humeyrâ”**⁷⁹¹ buyururlar idi.⁷⁹² Ve ahyânen daği hubbu’l-ilâhîden tolayı tevâcüd vukû‘ bulur idi. **“Fe-in kulte** et-tevâcüdü bid‘atün ve’l-bid‘atü dâlâletün. **Kultü** lâ nüsellimu enne’t-tevâcüde bid‘atün ve keyfe yekûnu bid‘atün ve kad şadara ‘ani’n-Nebiyi ‘aleyhi’s-selâm kemâ şarraha’s-Sühreverdî⁷⁹³ evrede fi’l-bâbi’l-hâmisi ve’l-işrîne min *‘Avârifü’l-ma‘ârifî* fi kavli’s-semâ’i.⁷⁹⁴ “Ruviye hadîşen müsnedden ilâ Enesi’bni Mâlik radıyallâhu ‘anhu **ķale: Künnâ ‘inde Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem izâ nezele ‘aleyhi Cibrîle fe-ķale “Yâ Resûlallah fuķara’u ümmetike yedhulûne’l-cennete ķable’l-ağniyâ’i bi-nişfi yevmin ve huve ķamse mi’etü ‘âmin.”** Fe-ferâķa Resûlullâhi ‘aleyhi’s-selâm fe-ķale **“E fi-küm men yenşedunâ?”** Fe-ķale bedeviyyün **“Na‘am yâ Resûlallah.”** Fe-ķale ‘aleyhi’s-selâm **“Hâti.”** Fe-enşede’l-bedeviyyü.”

⁷⁸⁹ “Şüphesiz Rabbiniz son derece hayâ ve kerem sahibidir. Kulu ona elini kaldırdığı zaman, o elleri boş çevirmekten hayâ eder.” Ebû Dâvûd, “Salât”, 1488; Tirmizî, “ed-Da‘avât”, 3556; İbn Mâce, “Du‘â”, 3865.

⁷⁹⁰ “Ey Bilâl! Ezan oku ve bizi ferahlandır.” Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4985, 4986; İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, 412, nr. 940; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 178, nr. 23088; Taberânî, *Mu‘cemu’l-Kebîr*, VI, 276, nr. 6214.

⁷⁹¹ “Yâ Humeyrâ! Benimle konuş.”

⁷⁹² Hz. Peygamber mânâ âlemine yükselmek istediği zaman Hz. Bilâl’e “Ezan oku ve bizi ferahlandır”, mânâ âleminden bu âleme gelmek istediğinde de Hz. Ayşe’ye “Yâ Humeyra benimle konuş” derdi. bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 176.

⁷⁹³ Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 632/1234). Sühreverdîye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis. Sûfiliğin esaslarını açıkladığı *Avârifü’l-maârif* en önemli eseri sayılmaktadır.

⁷⁹⁴ Eğer sen dersin ki “Tevâcüd bid‘attir ve her bid‘at dalâlettir”, buna karşılık ben de derim ki, tevâcüdün bid‘at olduğunu kabul etmiyoruz. Hz. Peygamber’den sâdır olan bir şey nasıl bidat olur? Nitekim Sühreverdî bu konuyu *Avârifü’l-maârif*’te yirmi beşinci bâbda, semâ konusunda açıklamıştır. bk. Sühreverdî, *Avârifü’l-maârif*, II, s. 361-374; Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları* (trc. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz), s. 256-262. Ayrıca müellifin vecd ve semâ hakkında yazdığı bu bölüm İsmâil Ankaravî’nin Hücetü’s-semâ isimli risâlesinden alınmıştır. bk. İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Hücetü’s-semâ*, İstanbul 1286/1869, s. 11-14; Sâfi Arpaguş, “Hücetü’s-semâ”, *Marife*, VII/3 (Konya 2007), s. 382-398.

Şi‘ran

[Bahr-i Kâmil: Mütefâ’ilün Mütefâ’ilün Fâ’ilün]

Ƙad lese‘at hayyetü’l-hevâyi kebedî

Fe-lâ tabîbu le-hâ ve lâ râķin⁷⁹⁵

İlle’l-ħabîbe’llezî şugiftü bihî

Fe-‘indehu rukyetî ve tiryâķin⁷⁹⁶

Hazret-i Enes rağıyallâhu ‘anh buyurur ki biz Hazret-i Resûl-i Ekremiñ ħuzûr-ı [141^a] sa‘âdetlerinde ħâzır idik. Cibrîl-i Emîn nâzil olup “Yâ Resûlallah Cenâb-ı Zât celle ve ‘alâ Resûlüne selâm buyurur ki fuķarâ-i ümmetiñ ħable’l-ağniyâ cennet-i a‘lâya dâhil olurlar, nişf-ı yevm miķdârı ya‘nî beş yüz sene miķdârı ola.” **Pes** Cenâb-ı risâlet mesrûr olup emir buyurdular ki “Ey aşhâbım! Sizden bir zât var mıdır ki eş‘âr ve manzûm kelâm tekellüm eyleye?” “Ne‘am yâ Resûlallah, vardır.” Emir buyuruldu ise mezkûr olan ebyâtı ol aşhâb kırâat eyledi ise “Fe-tevâcede Resûlullâh ve tevâcede’l-aşhâbu ma‘ahu ħattâ seķaťa ridâ’uhu ‘an menkibeyhi. Fe-lemmâ feragû âvâ külle vâhidin ilâ mekânihi. **Ƙâle** Mu‘âviyetü’bnü Ebî Süfyân ‘Mâ aħsene lü‘buküm yâ Resûlallah’. **Ƙâle** ‘aleyhi’s-selâm ‘Meh meh yâ Mu‘âviye leyse bi-kerîmin men lem yehtez ‘inde zikri’l-ħabîbi.’ **Tetimmetü’l-ħadîş**. Şümme ķaseme ridâ’ehu ‘alâ men ħâzara bi-erba‘a mi’eti ķit‘atin.”⁷⁹⁷ Ve ħâzâ ħüccetün li’ş-şûfiyyeti kezâ zekerahu İmâm el-Ġazzâlî ve Necmüddînü’ d-Dâye.⁷⁹⁸ “Ve zükira fi’l-*Fütûħâtî’l-Mekkiyye* ħaddeşenâ Aħmed İbn Şeddâdu’l-Ma‘ziyü’l-Mevşilî **ķâle** ħaddeşenâ Ebû Ca‘fer el-Ġâdî **ķâle** ħaddeşenâ Yûsuf ibn Ebi’l-Ġanemi’ d-Diyârbekrî **ķâle** ħaddeşenâ Cemâlü’l-İslâm Ebu’l-

⁷⁹⁵ “râķin” kelimesi metinde “râķî” şeklinde yazılmıştır.

⁷⁹⁶ “tiryâķin” kelimesi metinde “tiryâķî” şeklinde yazılmıştır.

“Sînemi hayye-i hevâ soktu

Rukye-hân u tabîb yoktur ona

Beni meşğûf eden habîbimde

Bulunur yalnız bu derde devâ” A.Avni Konuk’un *Mesnevî-i Şerif Şerhi*’nden alınan bu tercüme için bk. Sâfi Arpağuş, “Hüccetü’s-semâ”, s. 382.

Nefis ve hevâ yılanı ciğerimi soktu. Onun doktoru da, efsûncusu da yok. Fakat benim kendisine âşık olduğum bir sevgilim var ki, benim efsûnum da panzehirim de ondadır.

Sühreverdî, *Avârifü’l-maârif*, II, s. 370-371; Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 261.

⁷⁹⁷ “Pes Hz. Risâlet-penah Efendimiz, bu beyitte habîb nâmını istima‘ edince tevâcüd eyledi. Ve ashâb dahi ol Hazret’le maan tevâcüd eylediler. Hattâ mübârek ridâları omuzlarından düştü. Pes tevâcüdden fâriğ olup mekânlarına geldikte Muâviye dedi ki “ Ne acep güzel oynarsınız, Yâ Resûlallah!” Hazret dahi buyurdular ki “Sus yâ Muâviye! Kerîm değildir şol kimse ki mahbûb anıldıkta hareket etmeye.” Hadîs burada bitti. Pes ol Hazret mübârek ridâlarını ħâzırında olan dört yüz ashâbâ taksîm ve tavzi‘ eyledi. Birer pâre teberrûken onlara verdi.” Sâfi Arpağuş, “Hüccetü’s-semâ”, s. 383. ayr. bk. Sühreverdî, *Avârifü’l-maârif*, II, 371; Sühreverdî, *Tasavvufun Esasları*, s. 261.

⁷⁹⁸ İmâm Gazzâlî ve Necmeddîn-i Dâye’nin de zikrettiği gibi bu sûfilerin semâ konusundaki delilleridir.

Hasan ‘Aliyyü’bnü Kureyşî **ķāle** ĥaddeŝenâ Ebu’l-Ĥasanu’l-Kerĥî **ķāle** ĥaddeŝenâ Ebu’l-‘Abbâs Ahmed ibn Fazlu’n-Nihâvendî **ķāle** semi‘tü ŝeyĥî Ca‘fer el-Ĥuldî yeķŭlŭ: Kŭntŭ ma‘a’l-Cŭneydi fî ŧarîķi’l-Ĥicâz ĥattâ şa‘adenâ ilâ’l-cebeli ŧŭri Sînâ fe-lemmâ veķafnâ fî’l mevzi‘i’llezî veķafe fihî Mŭsâ ‘aleyhi’s-selâm. Vaķa‘at ‘aleynâ heybete’l-mekâni ma‘anâ ķavvâlun fe-eşâra ileyhi el-Cŭneydu ķuddise sırruhu en yeķŭle şey‘en fe-ķāle’l-ķavvâlu beyten fe-lemmâ semi‘a el-Cŭneydu **[141^b]** tevâcede ve tevâcedenâ ma‘ahu ĥattâ lem yedir aĥadŭ minnâ e fî’s-semâ‘i naĥnu⁷⁹⁹ em fî’l-arzı.⁸⁰⁰ **Ba‘dehu** bize ķarîb bir kilise var idi. Anda bir râhib olup bizlere nidâ eyledi ki “Eyâ fazl-ı luĥf baĥna cevâb i‘tâ eylediñ!” dedikde birimiz cevâba muķtedir olmadık. Merre-i ŝânîde yine nidâ eyledi yine cevâb verilmeyŭp tâ ki sema‘dan bizlere fŭtŭr geldikde Ĥazret-i Cŭneyd’e ba‘de ifâdeti’l-ķazıyye bâ-emr-i ŝeyĥ ol râhib ĥuzŭr-i ŝeyĥe geldikde selâm verdi. “Meyâneñizde serdârıñız kimdir?” dedikde bizler daĥi Ĥazret-i ŝeyĥe işâret ettiĥimizde eyitti: “Yâ ŝeyĥ işbu semâ‘ı ne niyyet ŭzere edersıñız?” dedikde Ĥazret-i ŝeyĥ buyurdu “**Elestŭ bi-rabbikŭm**”⁸⁰¹ âyet-i kerîmesi lezzetiyle.” Ve “Ne ķaŝd ile ŝaĥva gelirsiniz?” **el-Cevâb**: “‘Abdiñ Ĥaķķ’a icâbet etmesi ķaŝdıyla. Zîrâ ŝaĥva gel[mey]ince ‘abd Rabb’e icâbet etmez.” Râhib eyitti: “ŝâdıķsıñ.” ŝeyĥ buyurdu ki “Yâ râhib ne delîl ile ma‘lŭm oldu ki ben ķavlimde ŝâdıķım?” Eyitti: “Ben İncîl-i şerîf’de gördŭm ŭmmet-i Muĥammed’iñ faẓilet ve ĥaŝŝalarını. Ve anlar ki ‘ulemâ-i ‘âmildirler Benî İsrâîl’iñ enbiyâsı maķâmındadırlar.”⁸⁰² deyu ol kelime-i mŭnciyye ile ĥatm-i kelâm ve dâr-ı beķâyâ rıĥlet eyledi. Raĥmetullâhi ‘aleyhi.⁸⁰³ Ve ŝeyĥ ‘Attâr ĥazretleri daĥi bu kıŝŝayı Fârisiyyŭ’l-‘ibâre *Tezkire-i Evliyâ*⁸⁰⁴sında mufaŝŝalan beyân buyurmuşlardır.”⁸⁰⁵ **Ve fî’l-ĥadîŝi** “**Mâ be‘aşellâhu nebiyyen illâ ĥŭsne’ŝ-şavti.**”⁸⁰⁶ **Ve fî’l-ĥadîŝi** “**Fî**

⁷⁹⁹ Metinde “huve” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁰⁰ *Fŭtŭĥâtŭ’l-Mekkiyye*’de şöyle zikredilir: Ahmed b. Mesud, İbn ŝeddad el-Mukrî el-Musilî şöyle aktarmıştır: Bize Ebŭ Cafer b. el-Kâdî aktarıp şöyle demiştir: Bize Yusuf b. Ebu’l-Ganem ed-Diyarbakri aktarıp şöyle demiştir: Bize Cemâlŭ’l-İslâm Ebu’l-Ĥasan Ali b. Ahmed el-Kureyŝi aktararak şöyle demiştir: Bize Ebu’l-Ĥasan el-Kerĥî aktararak şöyle demiştir: Bize Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. El-Fadl en-Nihavendî aktararak şöyle demiştir: ŝeyĥim Cafer İbn Muhammed el-Ĥuldî’nin şöyle dediĥini işittim: “Biz Cŭneyd ile tarîķ-i Ĥicâz’da bile idik. Hatta Cebel-i ŧŭr’a çıktık ve Hz. Mŭsâ’nın durduĥu yerde durduk. Ve ol mekânın heybeti bizim ŭzerimize vâki‘ oldu. Ve ol mahalde bizim ile bir kavvâl var idi. Pes Cŭneyd ol kavvâle işâret eyledi. Pes ol serâĥâz edip bir beyit okudu. Hemândem ki, Cŭneyd-i Baĥdâdî istima‘ eyleyip tevâcŭd eyledi. Biz dahi onunla maan tevâcŭd eyledik. Ĥattâ şol ĥadde geldik ki bizden birimiz bilmedi ki gökte miyiz yerde miyiz.” Sâfi Arpaĥuŝ, “Ĥüccetŭ’s-semâ”, s. 383-384.

⁸⁰¹ el-A‘râf 7/172.

⁸⁰² Aclŭnî, Keŝfŭ’l-ĥafâ, II, 74, nr. 1744.

⁸⁰³ İbnŭ’l-Arabî, *Fŭtŭĥâtŭ’l-Mekkiyye*, Beyrut 1329/1930-31, IV, 549; a.m.f., *Fŭtŭĥâtŭ’l-Mekkiyye* (trc. Ekrem Demirli), XVIII, 439-440.

⁸⁰⁴ Feridüddîn Attâr, *Evlîyâ Tezkireleri* (trc. Süleyman Uludaĥ), İstanbul 2005, s. 392. (Bu rivâyetin eserin aslında olmayıp Osmanlıca tercŭmelerinde olduĥuna dâir not dŭŝŭlmŭŝ.)

⁸⁰⁵ Sâfi Arpaĥuŝ, a.g.m., s. 382- 385.

⁸⁰⁶ Bir ĥadîŝte Hz. Peygamber buyurur: “Allah Teâlâ bir nebî göndermedi, illâ savt-ı hasen ile.” Tirmizî, *şemâ’il*, s.

ma‘razi’l-medhi li-Dâvûde ‘aleyhi’s-selâm innehu kâne hüsnu’ş-şavti fi’n-niyâhati ‘alâ nefsihi ve fi tilâveti’z-Zebûri [142^a] kâne yectemi‘u’l-insu ve’l-cinnu ve’l-vuhûşu ve’ṭ-tuyûru ilâ semâ‘ihi.”⁸⁰⁷ Ve fi hadîşin âḥar fi medhi Ebî Mûsâ el-Eş‘arî “Le-ḳad u‘ṭite yâ Ebâ Mûsâ mizmâren min mezâmîri âl-i Dâvûd.”⁸⁰⁸ Ma‘lûm ola ki âvâz-ı hoş, meḥâric i‘tibâriyle üç kısımdır. Çünkü şavt-i mevzûne yâ cemâdât olur meşelâ düdük ve kıl sazlarının âvâzı gibi ve ṭanbûr ve rebâb ve ṭabl ve naḳḳâre ve emşâlihîm. Ve yâḥûd zû-cân olanların boğazından çıkar ol ki yâ insân ve yâḥûd bülbül ve ḳumrûlar gibi ve tuyûrdan hoş âvâz olan tuyûrlar gibi bunlar istimâ‘ olunması mübâḥdır. Kezâlik nây u def u ḳudûm daḥi böyledir. İllâ kıl ve evṭâr ve mizmâr men‘ olundu. Bunlar ki şe‘âir-i ehl-i şirkdendir. Nitekim bir ecnebî ḥâtun ile ḥalvet ḥarâm oldu; zîrâ muḳaddime-i cimâ‘dan ma‘dûd olduğundan için. Mezâmîr ve evṭâr ve kıl sazları daḥi ḥarâm oldu meclis-i ḥamra ta‘alluḳ etdiğinden için. Ğâzîlerin ve ḥuccâcın ṭabları eşvât-ı tuyûra ḳıyâsen bâḳî ḳalup mübâḥ oldu. Ve nây daḥi âlât-ı şürbden ma‘dûd olmadığı için eşnâ-yı zikre maḥşûş olduğundan ibâḥatine zâhib olundu. Bi-şart-ı ân ki lehv ḳaşdı olunmaya. Ve def daḥi velîmelerde i‘lân için mübâḥ oldu.”⁸⁰⁹ “Bunlara sened-i ḳavî oldur ki Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Medîne-i Münevvere’ye teşriflerinde muğanniye cevârîler ve ğilmânlar inşâd-ı şî‘r defle ve elḥânla istikbâl edüp Ḥâce-i kâ’inât ve ekmelü’t-taḥiyyât Efendimiz için şenlikler etmeleriyle bu ebyâtı ḳırâ‘at etdiler.

Beyt

[Bahr-i Hecez: Fe’ilâtün Fe’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

Ṭale‘a’l-bedru ‘aleynâ [142^b] min şeniyyâti’l-vedâ‘ı

Vecebe’ş-şükru ‘aleynâ mâ de‘â lillâhi dâ”⁸¹⁰

Kemâ zekerahu’l-Ḳastallânî fi *Şerhi’l-Buḥârî*. “Resûl-i Ekrem ḥazretlerinin ḳudûmü için ehl-i Medîne-i Münevvere sürûr etdiler. Her ḳâdimin ḳudûmünde ve her

261; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 293.

⁸⁰⁷ Ve bir hadîste daḥi Hz. Dâvûd’un medhi mahallinde buyurur: “Tahkîk ol Dâvûd güzel sadâlıydı. Nefsi üzere niyâhe eylemede ve daḥi inde tilâveti’z-Zebûr hattâ ins ve cin ve vuhûş ve tuyûr onun sadâsını istima‘ eylemek için müctemi‘ olurlardı.” Sâfi Arpağuş, “Hüccetü’s-semâ”, s. 389.

⁸⁰⁸ Ve bir hadîste daḥi Ebû Mûsâ el-Eş‘arî’nin medhinde buyurur: “Yâ Ebû Mûsâ, Sen Hak cânibinden i‘tâ olundun. Dâvûd düdüklerinden bir düdük i‘tâ olundun.” Buhârî, “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, 5048.

⁸⁰⁹ Sâfi Arpağuş, a.g.m., s. 390.

⁸¹⁰ “Vedâ tepelerinden üzerimize bir dolunay doğdu. Onun Allah’a dâveti sebebiyle Cenâb-ı Hakk’a şükretmek bize vâcip oldu.” Sâfi Arpağuş, a.g.m., s. 398.

sebeb-i mübâhın esbâb-ı sürûrunda veliyy-i kâmilin şevk-i iştiyâkı hâlinde bu mu‘âmelenin icrâsı cây-ı ta‘accüb değildir.”⁸¹¹ “**Ve ammâ** kavluhu ‘aleyhi’s-selâm “**İnnellâhe harrame’l-muganniyete ve bey’uhâ ve ta’lîmuhâ.**”⁸¹² **el-Cevâb** fe’l-murâdu bihi el-câriyetu’lletî taganniye li’l-füssâki fi meclisi’s-şarâbi. Fe-lâ yufhimu tahrîmehu min hâze’l-hadîsi.⁸¹³ Sâlifü’l-beyân zîkr olunan beyt bunu mü’eyyiddir. F’efhem. **Fe in kulte** mâ tekûlu fi kavlihi ‘aleyhi’s-selâm “**İstimâ’u’l-melâhî fışkun ve’l-istilzâzü bihi küfrun.**”⁸¹⁴ **el-Cevâb** evvelen hadîsin şihhatinde şübhe vardır. Şihhati taqdîrince e’imme meyânında ihtilâf vardır. ‘İnde’s-Şâfi’î bu hadîş tahrîm-i semâ’a delâlet etmez. Zîrâ semâ’ lehvden ma’dûd değildir. Huşûşan ki sema’ rûhânîdir. Ve mülâ‘abe bi’l-ehl cismânîdir. **Pes** nefsanî mübâh olup da rûhânî niçün mübâh olmaya. Eger fışk ile olursa hürmetinde kat‘â iştibâh yoktur.⁸¹⁵ **Ba‘dezâ** eltâf-ı ilâhîdendir ki ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm hazretlerine şeb-i mi‘râcda üç nev‘ ‘ilim i‘tâ olundu ki mecmû‘u toksân biñ kelimât idi. **Evvelkisi** şer‘at ki anı âmm u hâşş u havâşu’l-havâşa telkîn eyledi. Zîrâ cümlelin isti‘dâdında aña kâbiliyyet var idi. **Nev‘-i şânî** ma‘rifetdir ki anı hâşş olanlara [143^a] ta‘lîm buyurdu. Zîrâ fehmi ‘umûm ehlinin dâire-i idrâkesin den bîrûn idi. **Nev‘-i şâliş** hakîkatdir ki anı ehaşşu’l-hâşşa ta‘yîn buyurdu. Zîrâ ‘âmm u hâşşın havşala-i isti‘dâdına guncâyış mertebesinden dûr idi. Bu ecilden Huzeyfetü’l-Yemânî⁸¹⁶ hazretlerin şâhib-i sır ittihâz buyurup kıyâmete kadar vukû‘ bulacak umûru aña i‘lâm buyurmuş idi. Hazret-i ‘Ali kerremellâhu vechehu hazretleri dañi bu esrâra âgâh olup ‘adem-ı şabrından bir çâha ‘arz eyledi ol çâhın şuyu kan oldu.

Beyt

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Varuban çâha Alî bir ‘hû didi

Özge sırlardan ne ol ne bu didi”⁸¹⁷

⁸¹¹ Sâfi Arpağuş, “Hüccetü’s-semâ”, s. 398.

⁸¹² “Allah Teâlâ muganniye olan câriyenin bey‘ini ve ta‘lîmini haram kıldı.” Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 3195; İbn Mâce, “Ticârât”, 2168.

⁸¹³ “el-Cevâb, pes bundan murâd şol câriye ki meclis-i şarâbda füssâk için tegannî eyleye. Bu hadîsten mutlaka semâ‘ın tahrîmi münfehim olmaz.” Sâfi Arpağuş, “Hüccetü’s-semâ”, s. 393.

⁸¹⁴ Hz. Peygamber’in “Melâhînin istima‘ı fışktr ve istilzâzü küfüdür” buyurduklarını sorarsan... Sâfi Arpağuş, a.g.m., s. 394.

⁸¹⁵ a.g.m., s. 395.

⁸¹⁶ Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî (ö. 36/656). Hz. Peygamber’in sırdaşı olan sahâbî.

⁸¹⁷ Dede Ömer Rûşenî, *Neynâme* (haz. Mustafa Uzun), İstanbul 1990, s. 35. Beyit yazmada şu şekildedir:

Ve ‘alâ rivâyetin ol kıyudan kâmiş huşûle gelüp şobânîñ biri anı kâṭ’ edüp kaval çaldı. Hâzret-i ‘Ali istimâ‘larında işbu şobân esrâr-ı Hâzret-i ‘Ali’yi söyler buyurdular. el-‘Uhdetü ‘ale’l-râvî.⁸¹⁸ **Pes** zıkr olunan toḡsan biñ kelimâtîñ sırrına Hâzret-i Qur’ân nâtık oldu ki zâhiri şerî‘at ve bâṭını ma‘rifet ve ḡaḡıkatdır. Bu cihetden Qur’ân’ıñ bâṭınından ḡaberdâr olanlardan ‘ahd u mîşâk aḡz olunmuşdur ki anı erbâb-ı isti‘dâddan ḡayrıya ifşâ etmeyeler. Zîrâ ‘uḡûl-i za‘îfeye ḡalel getirür. Ve şerî‘at ḡâline fesâd verür. Ve nizâ‘a bâ‘iş olur. **Su‘âl** olunursa ki ḡaḡıkat göñül ḡâlidir nice ta‘lîm ḡabûl eder? **el-Cevâb** ḡaḡıkatîñ bir nev’i vardır ki işâretle ta‘lîm ḡabûl eder. Hâzret-i Hızır ve Mûsâ ‘aleyhime’s-selâm kışşasında olduḡu gibi. **Fe-ammâ** nefsi [143^b] ḡaḡıkat zevḡ ḡâlidir ki ânın zevâtı telaffuz olunur. Velâkin kendi lisâna gelmez. **Kâle** Ebû Hureyre raḡıyallâhu ‘anhu ḡafîztü ‘an Resûlillâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “**Vi‘â’eyni fe-emmâ aḡaduhumâ fe-beşeṡtühu ve amme’l-âḡaru fe-lev beşeṡtühu le ḡaṡa‘a minnî ḡâze’l-bul‘ûmi.**”⁸¹⁹ **Kâle** İbn ‘Abbâs fî tefsîri[hi] “**Haleḡa seb‘a semâvâtin ve mine’l-arṡı mişlehünne**”⁸²⁰ lev zekertü tefsîre ḡâzihi’l-âyeti ‘alâ ḡaḡıkatın le-racemtümünî.⁸²¹ **Kezâ** fî’l-*Fütûḡât*.^{*}

Ol ‘Ali çâha vardı bir “hû” dedi

Özge sevdâlardan gör ki ne o dedi ne bu dedi.

⁸¹⁸ Sorumluluk râvînidir.

⁸¹⁹ Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlallah’tan iki kap ilim belledim. Bunlardan birini neşrettim. Diğeri gelince, onu neşretseydim, benim şu boğazım kesilirdi.” Buhârî, “İlim”, 120.

⁸²⁰ “Allah, yedi kat göḡü ve yerden bir o kadarını yaratandır.” (Talâk 65/12.)

⁸²¹ İbn Abbâs “Allah, yedi kat göḡü ve yerden bir o kadarını yaratandır.” âyeti hakkında “Bu âyeti hakkıyla tefsîr etseydim, beni taşlardınız” demiştir. İbnü’l-Arabî, *Fütûḡâtü’l-Mekkiyye*, I, 32; a.mlf., *Fütûḡâtü’l-Mekkiyye* (trc. Ekrem Demirli), I, 77.

* Varak kenarlarındaki notlar: [143^b] Kâle’l-İmâm ‘Aliyyü kerremallâhu vechehu “Lev ḡaddeṡtüküm mâ semî‘tü min femi Ebî Kâsımî le-ḡaractüm min ‘indî ve entüm tekûlüne enne ‘Aliyyen min ekzebi’l-kâzibîn ve efseḡu’l-fâsikîn.” Ve kâd şebete ‘inde ‘ulemâ’i’ṡ-ṡarîḡati ve meşâyiḡi’l-ḡaḡıḡati bi’n-naḡli’ş- şaḡihî ve’l-keşfi’ş-şarîḡi enne emîre’l-mü‘minîn ‘Aliyye’bni Ebî ṡâlib raḡıyallâhu anhu kâme ‘ale’l-minberi bi’l-Kûfeti ve huve yaḡṡabu, fe-ḡâle: “Bismillâhirraḡmânirraḡîm. Elḡamdu lillâhi Bedî‘i’s-semâvâti ve nâfizihâ ve sâṡihî’l-medḡhiyyâti ve vâzirihâ ve nâhiyi’l- ḡavâşıfî ve âmirihâ ve müzeyyini’s-semâ’i ve zâhirihâ ve müdebbiri’l-eflâki ve müyessirihâ ve muḡassimi’l-menâzili ve muḡaddirihâ ve münşiyi’s-seḡâbi ve müsahḡirihâ ve müvellici’l- ḡanâdisi ve münevvirihâ ve muḡaddişi’l-ecsâmî ve muḡarririhâ ve mükerriri’d-deḡûri ve mükeddirihâ [144^a] ve mevridi’l-umûri ve maşdarihâ ve zâmini’l-erzâki ve müdebbirihâ ve muḡyi’i’r-rufâti ve nâsirihâ. Aḡmeduhu ‘alâ âlâ’ihî ve evâşırhâ ve şḡuruhu ‘alâ na‘mâihî ve tevâtürihâ. Ve eşhedu en lâ’ilâhe’illallâhu vaḡdehu lâ şerike lehu, şehâdeten tü’eddî ile’s-selâmeti zâkiruhâ ve tü‘minü [mine’l]-‘azâbi zâḡiruhâ. Ve eşhedu enne Muḡammeden şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ve ‘alâ âlihi el-ḡâtemu lemmâ sebēka mine’r-risâleti ve fâḡiruhâ ‘abdühu ve resûlûhu el-fâṡihü lemmâ istaḡbele mine’d-da‘veti ve nâsiruhâ, erselehu ilâ ümmetin ḡad şefera bi- ‘ibâdeti’l-evşâni şâ‘iruhâ. Fe’bleḡa Şallallâhu ‘aleyhi ve selleme fi’n-naşihâti ve vâfiruhâ enâre menâru a’lâmi’l-hidâyeti ve menâbiruhâ. Eyyühe’n-nâsu sâre’l-mişlü ve ḡaḡḡaḡa’l- ‘amelü ve aḡdeme’l-vecelü ve iḡterabe’l-ecelü ve şamete’n-nâṡıḡu ve zehaḡa’z-zâḡıḡu ve ḡaḡḡaḡa’l-ḡaḡâ’ıḡu ve’l-teḡaḡa’l-lâḡıḡu [144^b] ve şekuleti’z-zuhûru ve tefâḡameti’l-umûru ve ḡacebe’s-sürûru ve aḡceme’l-maḡrûru ve erḡame’l-mâliḡu ve menâ‘ati’l-mesâliḡu ve seleke’l- ḡâliḡu ve heleke’n-ḡâliḡu ve ‘amereti’l-ferrât ve keşüreti’l-ḡaserât ve ekkedeti’l-ḡamerât ve ṡalebeti’d-düyyün ve ḡtelefe’l-‘arabu ve nekese’l-harbu ve beketi’l-uyûn ve fetenü’l-meftûn ve sekete’l-maḡbûn ve zelzeleti’l-arzi ve ketemeti’l-emânetü ve bedeti’l-ḡıyânetü ve kâme’led‘iyâ‘u ve nâle’l-eşḡıyâ‘u ve taḡademeti’s-süfehâ‘u ve te‘aḡḡaretü’ş-şulāḡâ‘i ve âbu’z- zâḡibi ve zâbu’z-zâ‘ibi ve’n-necmü’ş-şâḡıbi ve vaşıbu’l-vâşıbi ve ezverü’l-Kur’âni ve aḡmeru’d-deberân südüsi’s-seretâni ve rub‘ü’z-

zeberkân ve şülüşü'l-hameli ve sâhimu zühali ve tenebbes's-gevl ve gâzibe'l-feşeli ve yaħrabûne'l-horasâne ve yehdüne'l-ħuşûni ve yezharûne'l-maşûni. [145^a] Şümme iltefete yemînen ve şimâlen ve teneffese's-şu'adâ'e imlâlen ve te'evvehe enînen ve te'effefe ħazînen ve teveccede esefen ve teneffese ħuşû'an ve tegayyara ħuzû'an. Fe-kâme ileyhi Süveydü'bnü Nevfel el-Hilâlî fe-kâle "Yâ Emîre'l-mü'minîn e ente ħâzîrun mâ zekerte ve âlimün bihi ve bi-te'vîli mâ aħbarte?" Fe'tefet ileyhi 'an keşbin ve rammaħahu bi-'ayni'l-gâzabi. Şümme kâle lehu: "Şıkletüke's-sevâkilü ve nezelet bike'nnevâzilü yâ İbne'l-Ĥayyâni'l-ħâbişi ve'l-mükezzibu'n-nâkişi seyaķşuru bike't-tûlu ve yağlibuke'l-gûlü. Ene sırru'l-esrâri, ene şeceretü'l-envâri, ene delîlü's-semâvâti, ene neyyirü'ssübuhâti, ene ħalîlü Cebrâ'ile, ene kâ'idü'l-emplâki, ene semendilü'l-eflâki, ene sâ'iku'r-ra'di, ene şaffıyyü Mîkâ'ile, ene şâhidü'l-'ahdi, ene ħafızu'l-elvâhi, ene şerefu'd-devâ'iri, [145^b] ene şerîfü'z-zâti, ene muħaddıšu's-şitâti, ene'l-evvelü ve'l-âħiru, ene'l-bâtinu ve'z-zâhiru, ene sakfu'l-merfû'î, ene Beytû'l-Ma'mûri, ene imâmu'l-maşşeri, ene sâkiyu'l-kevşeri, ene ya'sûbu'd-dîni, ene ebu'l-e'immeti'l-berereti, ene kâli'u'l-bâbi, ene imâmu'l-müteferisîn, ene muħkemü't-tavâsîni, ene emânetü Yâsîn, ene cânibü't-Tûr ene zevcü'l-Betül, ene ħâmilü'r-râyeti, ene kenzü esrâri'n-nübüvveti, ene kuţbu'l-aķtâbi, ene vallâhu esedü'llâh, ene kâşifu'lkurbi, ene Aliyyü'bnü Ebî Tâlib. Kâle: Feşâha's-sâ'ilü şâĥîħaten 'azîmeten ħarra meyyiten. Fe-'aķabu Emîrü'lmü'minîn bi-en kâle'l-ħamdulillâh bâriyü'n-nesemi ve zâriyü'l-ümemi ve's-şalâtü 'alâ ismi'la'zâmi ve'n-nûri'l-aķvemi. Şümme kâle: Selûni 'an ħuruki's-semâ'i fe-inni a'lemu bihâ min ħuruki'l-arzi. Selûni kâle en tefekķadûni fe-inne beyne cenbî 'ulûmen keşireten ke'l-bihâri'z- zevâĥiri. Şümme kâle:

Le-ķad ħaztü 'ilmü [146^a] el-evvelîn ve innenî
Zanînü bi-ilmî'l-âĥirîne ketümu

Ve kâşeftü esrâre'l-guyûbi bi-ehlihâ
Ve 'indî ħadîşün ħadîşün ve ķadîmu

Ve innî le-ķayyûmun 'alâ külli kayyimin
[Muħîţun bi-küllî'l-'âlemîne 'alîmu]

Şümme kâle lev şî'tü le-evķartü min tefsîri'l-Fâtîħati seb'îne be'ıran kezâ ve kezâ. İntehâ. Kâlellâhu Te'âlâ "Merace'l-bahreyni yeltakıyân. Beynehumâ berzahun lâ yebğıyân. Yeħrucu minhume'l-lü'lü'ü ve'l-mercân." (er-Rahmân 55/20-22.) Muħammed, 'Alî, Hasan ve Hüseyin. Fe'l-ferdu işâratün ile'l-bahri'l-ebedi ve'l-berzahu işâratün ilâ sırrı'l-Muħammedî yaħrucu min bahri'l-ezeli el-lü'lü'ü ve min bahri'l-ebedi el-mercânü en-Nebıyyü 'aleyhi's-selâm huve şüretü'l-manşûri'l-a'zami ve'l-İmâmu 'Aliyyün huve şüretü'l-âķli'l- külliyyi ve huve ķalemu'l-a'lâ li-ħâze'l-âlimi. Ve Fâtımâtü [146^b] hiye şüretü'n-nefsi'lkülliyyeti. Ve hiye'l-levhü'l-maħfûzi. Ve'l-Hasanu huve şüretü'l-'arşi. Ve'l-Hüseynü huve şüretü'l-kürsiyyi. Ve evlâduhu şüretü'l-burûci. Ve Ebü Bekri's-Sıddıķ ve 'Ömerü'l-Fâruk ve 'Osmânü'zinnûreyni ve Tâĥatü ve Zübeyru ve Sa'du ve Sa'ıdu ve Ebü 'Ubeydetü şüretü ħameletü'l-'arşi rağıyallâhu 'anhum.

İmâm Ali (k.v.) şöyle söylemiştir: "Şâyet size Ebü Kâsım (s.a.v)'in ağızından duyduğum her şeyi anlatsaydım beni yanınızdan kovar ve 'Ali yalancıların en yalancısı ve fâsikların en fâsığıdır.' derdiniz." Tarikat âlimleri ve hakikat şeyhleri nezdinde sahîh haber ve sarîh keşf yoluyla sâbit olduğu üzere Ali bin Ebî Tâlib Kûfe'de minbere çıkarak şöyle hitâb etmiştir: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Gökleri yaratan ve onlara hükmeden, yeryüzünü yayıp döşeyen ve onu ayakta tutan, şiddetli rüzgarları engelleyen ve onları yöneten, gökleri süsleyen ve güzelleştiren, felekleri tedbir eden ve onların devrini kolay kılan, menzilleri paylaştıran ve takdir eden, bulutları yaratan ve bir yerden başka bir yere sevk eden, yıldızlara nüfûz edip onlara ışık veren, cisimleri ölçüsü ile evsâfiyla halk eden, zamanı döndüren ve içiçe katan, hâdiselerin kaynağı olan ve onları ortaya çıkaran, rızıkları tekeffül eden ve tedbir eden ve ölüleri diriltten Allah'a hamd ederim. Nimetlerine ve nimetlerinin bolluğuna hamd ve o nimetlerin devamlılığına şükür ederim. Ortağı olmayan Allah'ın birliğine şâhitlik ederim, öyle bir şâhitlik ki şâhitlik edeni selamete götürür ve azaptan emin kılar. Ve yine şâhitlik ederim ki Muhammed O'nun resûlüdür, resûllerin hâtemi ve en faziletlisidir; O'nun kuludur Hak olan dâvetin fâtîhi ve yayıcısıdır. Allah o yüce zâtı öyle bir ümmete gönderdi ki, onların şâirleri putlara övgü yazarlardı. Allah onu nasihat ile gönderdi, hidâyet sancakları ve minberleri onunla aydınlandı. Ey insanlar! Daha nice bunun gibi şeyler zuhûr etti, ameller gerçekleşti, derken endişe ortaya çıktı ve ecel yaklaştı. O gün öyle bir gündür ki konuşan susacak, geçip gidenler konuşacak, hakikat gerçekleşecek, olanlar olacak, müşküller büyüyecek, tehlikeler artacak, sevinç gölgelenecek, mağrûr olanlar geri çekilecek, mâlikler halkı zorlayacak, tutulan yollar yasaklanacak, karanlık bir yol izlenecek, helâk olan yok olup gidecek, bir hengâme içine düşülecek, zarar ziyân artacak, tûfanlar kaçınılmaz olacak, borç talep edilecek, Araplar ihtilâf edecek, savaştan kaçılacak, gözler ağlayacak, meftûnlar büyülenecek, şaşkınlık susacak, yer depremlerle sarsılacak, emânet gizlenecek, hıyânet ortaya çıkacak, iddîalar çoğalacak, eşkıyâ galip gelecek, sefihler öne çıkacak, sâlihler geride kalacak, su akıp gidecek, eriyen eriyecek, yıldız kaybolacak, kalıcı olan sürüp gidecek, Kur'an sınırlanmaya ve saptırılmaya çalışılacak, Ay'ın menzilleri kızaracak, Yengeç burcu altı kat olacak, Zeberkân dört kat olacak, Koç burcu üç kat olacak, Zühâl kararacak, arı kovanına çomak sokulacak, Horasan'ı harâb edecekler, kaleleri yıkacaklar, korunmuşlar ortaya çıkacak. Sonra sağa sola döndü, içini doldurarak nefes aldı ve inleyerek nefesini boşalttı. Bu esnada Süveyd bin Nevfel el-Hilâlî kalktı ve şöyle dedi: "Ey Mü'minlerin Emiri, bu söylediğin şeyler olurken orada mıydın, haber verdiğini gözünle mi gördün, nereden biliyorsun?" deyince Hz. Ali ona dönüp hiddetle baktı ve şunları söyledi: "Keşke anan seni doğurmamış olaydı! Ey korkak, güvenilmez ve yalancı, ey kahrolası ve yok olası! Ben sırların sırrıyım, ben nûrların ağacıyım, ben göklerin deliliyim, nûrun ışığıyım. Ben Cebrâil'in dostu, ben meliklerin kumandanıyım, ben feleklerin semendeliyim, ben

Sirâc-ı Dîn-i Mübîn Olan Resûl-i Ümmîniñ Mi'râc-ı Şerîfidir-li-müellifihi

[Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilün]

Kimde kim ola 'aşk-ı Rabbânî

'Âkıbet cezbesi çeker anı

Kim ki şıdık ile râh-ı 'aşka gider

Kendüyi vaşl-ı yâre lâyıq eder

'Âşık olan ma'sûkına dolaşır

Mecnûn olan tağ başında eğleşir

Bir gece hem çü turre-i cânân

Karalar giydi Ka'be gibi cihân

Ehl-i 'aşka verdi vecd ile hâl

Hûbluk çehresinde hâl-i mişâl

Ol şeb-i kadri ol zamân-ı güzîn

Olmuş idi râh-ı dîde-i dîn

Pür nûr oldu ol âb-ı hayât

bulutların yağmuruyum, ben Mikâil'in arkadaşıyım, ahîdîn şâhidiyim, elvâhın muhâfızıyım, ben bütün devirlerin kemâliyim ve bütün zıtların kendinden ayrıldığı menbaım, Ben evvelim, âhirim, zâhir ve bâtınım. Ben safk-ı merfû' ve Beytül-ma'mûrum. Ben mahşerin imâmıyım. Ben Kevser'in sâkisiyim. Ben dînin reisiyim, Ben seçilmiş imâmların babasıyım. Ben kapıyı sökenim. Ben ferâset sâhiplerinin önderiyim. Ben sûrelerin muhkemiyim. Ben müşküllerin halledicisiyim. Ben Yâsîn'in emânetiyim. Tûr tarafıyım. Ben Betül Fâtıma'nın eşiyim. Ben sancağın taşıyıcısıyım. Ben nübüvvet sırrının hazinesiyim. Ben kutupların kutbuyum. Vallahi ben Allah'ın aslanıyım. Ben yakınlığın kâşifi, Ali bin Ebî Tâlib'im. Bu esnada soruyu soran şahıs bir feryat çıkararak bağırdı ve yere düşerek öldü. Hz. Ali devamlı şöyle buyurdu: "Rüzgârları yaratan, ümmetleri tasarruf eden Allah'a hamd eder, ism-i a'zâm ve nûr-ı akdem olan Muhammed ve âline salât ve selâm ederim. Bana göklerin yollarını sorunuz. Ben onları yeryüzü yollarından daha iyi bilirim. Beni kaybetmeden önce sorunuz. Göğsüm ilâhî ilimle denizler gibi çoşup taşı, bana istediğinizi sorunuz." Sonra şu şiiri söyledi: "İşte ben öncekilerin ilmine hâiz oldum ve sonrakilerin ilmimi gizledim. Ben ehil olana bütün gayb sırlarının kâşifiyim, geçmiş ve gelecek hepsi bendedir. Ben her küçük ve büyüğün kayyûmuyum. Öyle ki ilmim bütün âlemleri ihâtâ etmiştir." Hz. Ali daha sonra şöyle buyurur: "Şâyet isteseydim, Fâtıha'nın tefsîrinden yetmiş deve yükü kitap yazardım." Hz. Ali'nin sözleri burada bitti. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Birbirleriyle kavuşmak üzere iki denizi salıverdi. İkisi arasında bir engel vardır; birbirlerinin sınırını geçmezler O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar." (Rahmân 55/19-20-22) Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin. Her bir ferd ebedî denize, berzâh sırr-ı Muhammedîye işârettir. Ezel denizinden inci ve ebed denizinden mercan çıkar. Nebî (a.s.) en büyük zaferin sûretidir. İmâm Ali akl-i küllînin sûretidir, bu ilimle o kalem-i âlâdır. Fâtıma nefis-i küllînin sûretidir ve o levh-i mahfûzdur. Hasan arşın sûretidir. Hüseyin kürsünün sûretidir. Onun çocukları burcların sûretidir. Ve Ebû Bekir Sıddık, Ömer-i Fâruk, Osman-ı Zinnüreyn, Talha, Zübeyr, Sad, Saîd ve Ebû Ubeyde (r. anhum) arşın direklerinin sûretidir. bk. Süleyman b. İbrâhim Baba Kelan el-Kunduzi Belhi, *Yenâbü'l-mevedde*, İstanbul 1302/1884-85, s. 404-406; Yunus Ramazan, *Bugyetü't-tâlib fi ma'rifeti Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1413/1993, s. 407-409; Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybi, *Şerhu Hutbeti'l-beyân* (haz. M. Saffet Sarıkaya), Isparta 2004, s. XIX-XXII.

Aña târîk-i leyl idi zulumât

Sözünü ol melek edince tamâm
Hakḫ'a şükr eyledi o Faḫru'l-enâm

Şevḫ ile cümle şâbit u seyyâr
H'âb-ı ğafletden oldular bîdâr

Gice târîk-i tâze sünbül idi
Gökde her biri encümiñ gül idi

Bir gecede olmuş idi ol âbu'l-iḫsân
Hâne-i Ümmühânî'de mihmân

Berḫ-i ḫâtîf gibi 'ale't-ta'cîl
Bir Burâḫ ile geldi aña Cibrîl

[144^a] Kıldı yüz biñ tevâzu'la nigâh
Dedi luṭf eyle yâ Nebiyyellâh

Hakḫ Te'âlâ saña selâm etdi
Da'vet-i ḫâşş u 'âm etdi

Gel süvâr ol Burâḫ'a devlet ile
Varalım Hakḫ'a emr-i ḫazret ile

Gel buyur saña ideyin ḫidmet
ḫidmetiñ oldu cânıma minnet

Bârekallâh zehî ḫabîb-i cemîl
Faḫr ede ḫidmet ile ḫazret-i Cibrîl

Şevket ile Burâḫ'a oldu süvâr
Kıldı şevḫ ile 'azm-i cânib-i yâr

Kıldı tayy-i mekân anıñla Burâḫ
Nitekim 'aşḫ ile dil müştâḫ

Eyleyüp Hakk'ı maqsad-ı aqşâ
Menzili oldu Mescid-i Akşâ

'İzzet ile o muqtedâ-yı enâm
Oldu ervâh-ı enbiyâya imâm

Tırdı ervâh yollarına kamu
Cennet açıldı kapandı ol tamu

Göğü ol şems-i kudret eyledi cây
Tırdı envâr ile o şırca sarây

Feleği anı etdi eyledi zeyn
Mâh ile oldu tâbıku'n-na'leyn

Encüm olup cemâline müştâk
Tırdular her biri yolunda çerâğ⁸²²

'İzzet edüp aña sipihr-i berîn
Eğilüp karşısında öpdü zemîn

Varıcak ol Resûl-i mülk ü melek
Birbirine girdi çerh-i felek

Hıdmet etdi görünce anı semâ
Tırdı geldi yerinden etdi du'â

Vardı evvelki göge verdi selâm
Kamer eksikliğin eyledi tamâm

Kâtib-i çerha erdi çün ol nûr
Yazdı gönlünü eyledi mesrûr

Gördü ol şems-i dîni çünki 'ayân
Yire çaldı tâcını Zühre hemân

⁸²² Metinde çerâk şeklinde yazılmışsa da “çerâğ” olması daha muhtemeldir.

[144^b] Utanup âfitâb-ı ‘âlem-tâb
Yüzüne burc-ı hâki kıldı niķâb

Gökde Merîh hayrete batdı
Kılıcın şeb niyâmına katdı

Açdı ol nûr-i pâke çünkü gözün
Müşterî ayağına sürdü yüzün

Nûru kesb etdi oldu müşkil-i hâl
Kararup kalmış idi gökde Zuhal

Kavs-i eflâkden geçüp ol ân
‘Arşa toğruldu tîr gibi hemân

Sünbül gibi boyun bükdü hûr u ğilmân-ı tuvâ
Şânında nâzildür “**Mâ zâġa’l-başaru ve mâ taġa**”⁸²³

‘Arş-ı a‘lâya bakdı sürdü şafâ
Dedi “**Sübhâne rabbiye’l-a‘lâ**”⁸²⁴

Sidre’ye erdi ol kerem-kânı
Geçdi rahmet yeli gibi ânî

Gördü kim kurb-ı hazrete erdi
Peyk-i Hakk’a Burâk’ını verdi

Dedi Cibrîl sefâret oldu tamâm
Var devlet ile huzûra ey hümâm

“**İnne hâzâ maķâmî le’sterahtü
Lev denevtü haķveten le’htaķtû**”⁸²⁵

⁸²³ “Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.” (en-Necm 53/17.)

⁸²⁴ Ey Yüce Rabb'im! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.

⁸²⁵ “Benim makâmım burasıdır. Buradan bir adım dahi ileri geçersen yanarım.” Benzer bir rivâyet için bk. Taberânî, Mu’cemu’l-evsat, VI, 278, nr. 6407; Ebu’ş-Şeyh İsfahânî, el-Azame, II, 699,677; Münâvî, Feyzü’l-kadîr, IV, 78, nr. 4610.

Dedi Resûl cân dirîğ etmez pervâne şem‘ine
Yanarsam tek ben yanayım saña ne

Cânımı cânân ister minnet cânıma
Cân nedir kim ânı kurbân etmeyem cânânıma

Ƙodu Cibrîl‘i Sidre‘de ol ân
Oldu iqlîm-i lâ mekâna revân

Yüzünü ferş edüp ana Refref
Buldu anıñ yüzü şuyuna şeref

Zikri medhi ism-i a‘zam idi
Fikri ol zât-ı pâk-i ekrem idi

Gitdi Mevlâ‘ya ‘arş-ı a‘lâdan
Geçdi hep mâ‘adâ-yı Mevlâ‘dan

Oldu meyâncı-yı ‘alem-i fânî
Berţaraf etdi mülk-i imkânı

Ƙaldı cümle maķâm-ı ‘illiyyîn
Erdi çâķ Zât-ı zü‘l-cemâle yaķtîn

[145^a] Nitekim zıkr-i zâkirân-ı cihân
Haķķ‘a erişdi bir nefesde hemân

Bir ün geldi kulağına “Udnî udnî yâ Eba‘l-Ƙâsım”
Çünkü sen olduñ ins ü cinne hâsim

Yücedür gâyet ile kurb-i vişâl
Ermez aña kemend-i fikr-i hayâl

Yücelerden yücedür işbu devlet ey püser
Naşib olmadı her halîle illâ hayre‘l-beşer

Ol maḳāma varup Ḥabîbu'llâh
Gördi kim leyse fi'l-vücûdi sivâh

Kendi varlığı oldu anda 'adem
Var olan Ḥazret-i Ḥaḳḳ idi o dem

Oldu nûru tecelliye lâyıḳ
Gördü ma'sûḳı 'âşık-ı şâdıḳ

Çünkü şıfâtını şıfât-ı Ḥaḳḳ'da etdi ifnâ
Zâtını zât-ı Ḥaḳḳ'da eyledi imhâ

Aña 'arz eyledi cemâlini Ḥaḳḳ
Nûr-i dîdâra oldu müstaḡraḳ

Bî lafz u bî hurûf dedi aña Ḥaḳḳ
Yarlıḡadım ümmetiñi ey eḳaḳ

Gördü bu luḡfu Ḥaḳḳ Te'âlâ'dan
Diledi ümmetin o Mevlâ'dan

Vardı Ḥaḳḳ'a du'â ki ol ân
Geldi mânend-i raḫmet-i Raḫmân

Dedi Ḥaḳḳ sen olmasan "**Lemmâ ḫalaḳtü'l-eflâk**"⁸²⁶

Dedi Resûl "**Ente ene terektü mâ'adâk**"

Bunca yıllık yola ol şems-i cihân
Vardıḡı geldiḡi bir oldu hemân

'Ayn-ı vaşlı muḫıbb-i müştâḳıñ
Az olur 'ömrü gibi 'uşşâḳıñ

Dedi bu mâcerâyı aşḫâba
Açdı raḫmet ḳapısın aḫbâba

⁸²⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 192, nr. 2123.

Dedi aşhâb ehlen ve sehlen merhabâ
Merhabâ yâ Muştafâ yâ müctebâ yâ merhamâ

Bu beşâret haberler ile o dem
Kıldı Şiddik'ı gül gibi hurrem

Şâh-ı kevneyne etdi çünki nazâr
Nûr-ı Hakk ile toplu 'ayn-i 'Ömer

[145^b] Keşf-i râz eyleyince Fahr-i cihân
Şâdimân oldu Hâzret-i 'Osmân

Vâkıf oldu bu gizli râza 'Alî
Andan öğrendi 'ilm-i lem yezeli

Açdılar hamd-i zü'l-celâle dehen
'Âişe Fâtıma Hüseyin ü Hasen

Şiddik ile edelim ol rûh-i pâke eş-şalâtü ve's-selâm
'Âciz oldu medhinde zebân hâşıl-ı kelâm

Recâ oldur ki yârân-ı şafâdan
Bu defter kim değil hâlî haţâdan

Haţâ-pûş olanlar zeyl ü keremle
'Aţâ-pûş olanlar lütf ü himemle

'Uyûbun edeler lütf ile mestûr
Meşeldür çünki “el-me'mûru ma'zûr”

Ümmîd oldur ki her yere kim ere
Du'âlar edeler bu **Râsim** fakîre

Fa'lem “enne'r-rü'yete 'alâ vecheyne. Rü'yetü cemâlillâhi Te'âlâ fi'l-âhireti
bilâ vâsıtati'l-mir'âti ve rü'yetü şifâtihi bi-vâsıtati mir'âti'l-ğalbi bi-nazari'l-fu'âdi⁸²⁷

⁸²⁷ Metinde “yenziru'l-fu'âdu” şeklinde geçmektedir.

min ‘aksi envâri’l-cemâli kemâ Kâlellâhu Te‘âlâ “**Mâ kezebe’l-fu‘âdu mâ ra‘â.**”⁸²⁸ Kemâ kâle ‘aleyhi’s-selâm “**el-Mü’minü mir‘âtü’l-mü’mini.**”⁸²⁹ Ve’l-murâdu bi’l-mü’mini’l-evveli kalbu’l-mü’mini ve mine’l-mü’mini’s-şânî hüvellâhu Te‘âlâ, “**el-Mü’minü’l-Müheyminü.**”⁸³⁰ Fe-men ra‘â şifâtehu fi’d-dünyâ yerâ zâtehu fi’l-âhireti bilâ-keyfin. Ke-ğavlihi ‘Aliyyi rağıyallâhu ‘anhu “Lem a‘bud Rabben lem erâ.”⁸³¹ Ve kavlu ‘Ömer rağıyallâhu ‘anhu “Ra‘â kalbî Rabbî.”⁸³² Fe-li-zâlike küllühu müşâhedetü’s-şifâti. Ve ammâ rü’yetü zâtî’llâhi Te‘âlâ fe-hiye fi’l-âhireti bilâ vâsıtati’l-mir‘âti -inşâallâhu Te‘âlâ- bi-nażari’s-sirri ve hüve’l-müsemmâ bi-tıflı’l-ma‘ânî. Kemâ Kâlellâhu Te‘âlâ “**Vücûhun yevme’izin nâzıratün ilâ rabbihâ nâzıratün.**”⁸³³ Ve le‘alle’l-murâdu min kavlihi ‘aleyhi’s-selâm [146^a] “**Ra’eytü Rabbî ‘alâ şüreti şâbbin emredin.**”⁸³⁴ **eğ-Tıflü’l-ma‘ânî** ve yetecelle’r-Rabbu ‘alâ hazıhi’s-şüreti fi mir‘âti’r-rûhi [bilâ] vâsıtatin beyne’l-mütecellâ ve’l-mütecellâ lehu ve illâ fe’l-Hakku münezzehun ‘an şüretin ve’l-mâddeti.”⁸³⁵ Fe’fhem. “Kâle’l-İmâmu’l-Ğazzâlî ‘Yecûzu en yura’r-Rabbu fi’l-menâmi ‘alâ şüretin cemîletin.’ Ve fi *Şerhi’l-Müslimi* ‘Yecûzu rü’yetü’llâhi fi’s-şüreti’l-beşeriyeti’n-nûrâniyyeti kemâ tecellâ bi-Mûsâ fi şüreti’n-nâri mine’s-şecereti ve kâne tilke’n-nâru nûran. Lakinne sümmiyet nâran ‘alâ idrâki Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ve talebihi li-enne Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm kâne fi talebi’n-nâri ilâ zâlike’l-hîni. **Ve amma’r-rü’ye’l-ğasetü** min ahlâkı’l-mağmûdeti. Ve lâkinne’r-rü’ye’lletî hiye min ahlâkı’z-zemîmeti min şifâti’l-emmâreti ve’l-levvâmeti. Ve hiye en yerâ mine’s-sibâ‘âti ke’n-nemri ve’l-esedi ve’d-dubbi ve’z-zı’bi ve’l-kelebi ve’l-hınzîri ve mişli’l-ernebi ve’s-

⁸²⁸ en-Necm 53/11.

⁸²⁹ “Mü‘min mü‘minin aynasıdır.” Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4918; Taberânî, *Mu‘cemü’l-evsat*, II, 325, nr. 2114.

⁸³⁰ el-Haşr 59/23

⁸³¹ “Ben görmediğim Rabb’e ibâdet etmem.”

⁸³² “Kalbim Rabbimi gördü.”

⁸³³ el-Kıyâme 75/22-23.

⁸³⁴ Taberânî, *Mu‘cemu’l-kebîr*, XXV, 143, nr. 346; Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât* (thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî), Cidde 1413/1993, II, 363, nr. 938.

⁸³⁵ “Ru’yet iki çeşittir: 1. Âhirette, kalp aynası vasıtası olmaksızın, Allah’ın cemâini görmek. 2. Dünyada, kalp aynası vasıtasıyla gönül gözü ile O’nun cemâl nûrlarının aksinden olan sıfatlarını görmek. Nitekim Allah Teâlâ : “(Kulunun) kalbi, gördüğünü yalanlamadı.” Buyurmuştur. Nebî (a.s.) da “Mü‘min, mü‘minin aynasıdır” buyurur. Bu hadîste geçen ilk “mü‘min”den kasıt, “mü‘min kulun kalbi”dir. İkinci “mü‘min” ile de “Allah Teâlâ” kastedilmiştir. Allah kendisini “îmân bağışlayan ve doğru ile yanlışın tek belirleyicisi” âyetinde görüldüğü gibi “el-Mü‘min” olarak vasıflandırmıştır. Dünyada O’nun sıfatlarını görenler, âhirette nasıllığı olmaksızın Zâtını görecekler. Hz. Ali (r.a.) “Ben görmediğim bir Rabb’e kulluk eymem.” Derken; Hz. Ömer (r.a.) da “Kalbim, Rabbimi (yani O’nun nûrunu) gördü.” demiştir. Bu sözlerdeki “görmek” ile, “Allah’ın sıfatlarının müşâhedesi” kastedilmektedir. Allah Teâlâ’nın zâtının görülmesine gelince, bu inşâallâh tıflı’l-meânî denilen sır nazarı ile ayna vasıtası olmaksızın âhirette olacaktır. Nitekim bir âyet-i kerîmede “O gün Bazı yüzler Rablerine bakarken mutlaka parlayacak.” buyrulmaktadır. Peygamber (a.s.)’ın “Rabbimi (rüyamda) yeni yetme bir delikanlı sûretinde gördüm” hadîsiyle kastedilen, muhtemelen tıflı’l-meânîdir. Rab, rûh aynasında, tecellî eden ile tecellî olunan arasında vasıta olmaksızın bu sûrette tecellî eder. Yoksa Hak Teâlâ sûretten ve maddeden münezzehdir.” Abdülkâdir Geylânî, *Sırru’l-esrâr*, s. 86-89. Tercüme için bk. a.mlf., *Sırru’l-esrâr* (trc. Mehmet Eren), s. 53-55.

şa'lebi ve'l-hirreti ve'l-fehdi ve ğayri zâlike mine'l-mü'ezziyâti fe-hâzihi's-şifâtu'z-zemîmeti yecibu'l-ihtirâzi 'anhâ. **Ve ammâ bâtnuhâ** 'an tarîkı'r-rûhi. Fe-ammâ'n-nemrû şifâtü ta'accübün 'ale'llâhi ve'l-kibri 'ale'n-nâsi. Ve'l-esedu min şifati'l-kibri ve't-ta'zîmi 'ale'l-halkı. Ve'z-zı'bu min şifati ekli'l-cerâdi ve's-şübühâtü min ğayri temyîzi. Ve'l-kelbu min şifati hubbi'd-dünyâ. Ve'l-hınzıru min şifati'l-hıkdı'l-ğasedi ve'l-hırşı 'ale's-şehvâti. Ve'l-ernebu min şifati'l-hîleti ve'l-mekri fi mu'âmeleti'd-dünyâ. Eş-şa'lebu eydan. Ve lâkin fi'l-ernebi el-ğafletü ğâlibetün. Ve fi'l-fehdi min şifati'l-ğayreti'l-câhiliyyeti ve hubbi'r-riyâseti. Ve fi'l-hirreti min şifati'l-buğli ve'n-nifâki. Ve'l-hayyetü min [146^b] şifati'l-îzâ'i bi'l-lisâni ke'z-zemmi ve'l-ğıybeti ve'l-kızbi. Ve'l-aqrebu min şifati'n-nemîmeti. Ve'z-zenbûru min şifati ezâ'i'l-halkı bi'l-lisâni hafıyyen. Ve'l-hayyetü 'ale'l-'adâveti mine'n-nâsi."⁸³⁶ **Ķâle's-Şeyh Necmüddînü'l-Ğaytî**⁸³⁷: el-Burâku dâbbetün ebyazun, tavîlun fevka'l-hımâri ve düne'l-bağli, yeza'u hâfirehu 'inde müntehî tarafehu, muğtaribe'l-üzüneyni izâ etâ 'alâ cebelin irtefe'at riclâhu ve izâ hebeğa irtefe'at yedâhu. Lehu cenâhâni fi fahzeyhi yehfezü bihimâ ricleyhi fe'staş'abe 'aleyhi. Fe-vaza'a Cibrîlü yedehu 'alâ ma'rifetihî. **Şümme Ķâle** "Lâ testahyî Yâ Burâk fe-vallâhi mâ rekebeke halkun ekreme 'ale'llâhi minhu." fe'stahyî hattâ erfeda 'arağen. **Ey** cerâ 'arağuhu ve sâle ve Ķarra hattâ rekibehâ. Ve kâneti'l-enbiyâ'u terkebuhâ Ķablehu. **Ve Ķâle** Sa'îdü'bnü'l-Müseyyebi: Ve hiye dâbbetü İbrâhîmi 'aleyhi's-selâmi'lletî kâne yerkebu 'aleyhâ fe'nğaleğa bihi ve Cibrîlü 'an yemînihi ve Mîkâ'îlü 'an yesârihi. Fe-sârû hattâ belegü arzan zâti nahlin. Fe-ğâle lehü Cibrîlü "Enzil fe-şalli hunâ" fe-şalli⁸³⁸ şümme rakibe fe-ğâle "E tedrî eyne şalleyte?"

⁸³⁶ "İmâm Gazzâlî şöyle der: "Rüyada Rabbin güzel bir sûrette görünmesi mümkündür." Sahîh-i Müslim'de ise şöyle açıklanmıştır: "Allah Teâlâ'nın, nûrânî beşerî bir sûrette görünmesi mümkündür. Nitekim Mûsâ (a.s) için ağaçta ateş sûretinde tecelli etmiştir. Mûsâ'nın gördüğü nâr aslında nûr idi. Ama Mûsâ'nın idrâkından ve talebinden dolayı ona nâr (ateş) denmiştir. Bunun arkasında idrak edenler için derin bir sır vardır. Güzel rüyâ ahlâk-ı hamîdedendir. Emmâre ve levvâme sıfatından olan kötü huylardan dolayı görülen rüyâlarda; kaplan, aslan, ayı, kurt, köpek, domuz gibi yırtıcı hayvanlar ile tavşan, tilki, kedi, pars gibi zarar verici mahlûkların görülmesi söz konusudur. Rüyada bunların görülmesi, rûhun yolundan izale edilmesi gereken kötü huyların sıfatından neş'et etmektedir. Kaplan Allâh'a karşı kibir ve insanlara büyüklenme demektir. Aslan, kibir ve halka üstünlük taslama sıfatındandır. Kurt, çekirge ve bunun gibi şüpheli şeyler yeme sıfatındandır. Köpek, dünya sevgisi sıfatındandır. Domuz, kin, haset ve şehvî hususlara hırs gösterme sıfatındandır. Tavşan, alçak dünya işlerinde hıyanet ve hile yapma sıfatındandır. Tilki de böyledir. Ancak tavşanda gâflet yönü ağır basmaktadır. Pars, câhilî şeref duygusu ve yönetme sevgisi sıfatındandır. Kedi, cimrilik ve nifâk sıfatındandır. Yılan, sövme, gıybet ve yalan gibi dil ile zarar verme sıfatındandır. Akrep, laf taşıyıcılık sıfatındandır. Büyük eşek arısı, gizli olarak insanları incitme sıfatındandır. Rüyada yılan görmek bazen insanlarla düşmanlığa işâret eder." Abdülkâdir Geylânî, *Sırru'l-esrâr*, s. 135-139. Tercüme için bk. a.mlf., *Sırru'l-esrâr* (trc. Mehmet Eren), s. 93-95.

⁸³⁷ Necmüddîn Muhammed b. Ahmed el-Gaytî (ö. 981/1573-1574). Şâfiî âlimi olduğu bilinen Necmüddîn Gaytî'nin eserleri arasında *Behcetü's-sâmîn ve'n-nâzirîn bi-mevlidi Seyyidi'l-mürselîn* isimli mevlidi ve *el-Mi'râcu'l-kebîr* isimli mi'râca dâir bir risâlesi bulunmaktadır.

⁸³⁸ "fe-fe'ale"

Qāle “Lâ.” Qāle “Şalleyte bi-Ṭaybete ve ileyhe’l-mühâcireti.” Fe’ntaleku’l-Burâka yehdî bihi yeza’u hâferahu hayşü edreke tarafehu fe-qāle lehu Cibrîlü “Enzil fe-şalli”, fe-fe‘ale, şümme rakibe. Fe-qāle lehu Cibrîlü “E tedrî eyne şalleyte?” Qāle “Lâ.” Qāle “Şalleyte bi-Medyene ‘inde şecereti Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm.” Şümme rakibe fe’ntaleka’l-Burâku yehvî bihi. Şümme qāle “Enzil fe-şalli”, fe-fe‘ale, şümme rakibe fe-qāle “E tedrî eyne şalleyte?” Qāle “Lâ.” Qāle “Şalleyte bi-Ṭûri Sînâ’i hayşü kellemellâhu Mûsâ şümme beleğa arzan bedet lehu minhâ kûşûru.” Fe-qāle lehu Cibrîlü “Enzil fe-şalli”, fe-fe‘ale, şümme rakibe fe’ntaleka’l-Burâku yehvî bihi [147^a] fe-qāle lehu Cibrîlü “E tedrî eyne şalleyte?” Qāle “Lâ.” Qāle “Şalleyte hayşü vulide ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm.”⁸³⁹

li-mütercimihî

[Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün]

Min evvel rûy-i siyâhım kim iderem derd ile âhı

Benim derd-i derûnuma yetişdir gel devâ’ın

Hevâ-yı nefsi şeytâna giriftârem gece gündüz

Çü kıldım zulmet içinde baña gel ver ziyâ’ın

Münevver ola bu qalbim kerem lütf u ‘aâtân ile

‘Înâyetler hidâyetler erişe çün be-hâlin

Ki ya’nî dâr-ı dünyâda dañi ‘uqbâda ey şâhım

Cemâlinle müşerref kıl içür cennet şarâbın

⁸³⁹ Necmüddîn el-Gaytî şöyle söylemiştir: Burak, beyaz renkli, eşekten büyük, katırdan küçük, adımını, gözün erişebileceği yerin ötesine atan bir binek hayvanıdır. Dağa rastlayınca arka ayakları yükselmekte, inişe geçince ön ayakları yükselmektedir. Ayrıca onu ayakların gidemeyeceği kadar hızlı götüren uyluklarına bitişik iki kanadı vardı. Sonra Cebrâil’in elini onun sırtına koyup “Çekinme ey Burak, sana bu zamana kadar ondan daha faziletli bir kimse binmedi.” demesi üzerine utandı ve ter döktü. Bunun üzerine sakinleşti ve Hz. Peygamber ona bindi. Hz. Peygamberden önce ona diğer peygamberler de binmişti. Saîd İbn Müseyyeb şöyle demiştir: Burâk, Hz. İbrâhim’in, sağında Cebrâil, solunda Mikâil ile bindiği binitiydi. Hurmayla kaplı bir araziye varıncaya kadar gittiler. Cebrâil Hz. Peygamber’e: “İn ve burada namaz kıl.” dedi, o da namaz kıldı. Sonra tekrar bindi. Cebrâil: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” diye sorunca “Hayır.” dedi. Cebrâil: “Sen hicret edeceğin Taybe’de namaz kıldın” dedi. Yine hayvan göz ucuyla görebildiği uzaklığa adım atarak onu sür’atle götürdü ve bir yere geldiler. Cebrâil: “İn ve burada namaz kıl.” dedi, O da öyle yaptı. Sonra tekrar bindiler. Cebrâil ona sordu ki: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” O da “Hayır” dedi. Cebrâil: “Sen Medyen şehrinde, Mûsâ (a.s.)’ın ağacı altında namaz kıldın” dedi. Yine hayvan göz ucuyla görebildiği en son yere ayağını atarak onlar hızla götürdü. Bir yere vardıklarında Cebrâil: “İn ve burada namaz kıl” dedi, o da kıldı. Sonra tekrar bindiler. Cebrâil: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” diye sordu. “Hayır” dedi. Cebrâil: “Sen Allah Teâlâ’nın Mûsâ ile konuştuğu Tûr-i Sînâ’da namaz kıldın” dedi. Sonra sarayları görünen bir yere ulaştılar. Cebrâil: “İn ve burada namaz kıl” dedi. O da kıldı ve tekrar bindiler. Cebrâil: “Nerede namaz kıldığını biliyor musun?” dedi. O da “Hayır” dedi. Bunun üzerine Cebrâil: “Sen, İsâ (a.s.)’ın doğduğu şehirde namaz kıldın” dedi. Necmüddîn el-Gaytî, *el-Mi’râcu’l-kebîr*, yy. ty., s. 56-57. Ayrıca bk. Bezzâr, *Müsned*, VIII, 409, nr. 3484; Taberânî, *Mu’cemu’l-kebîr*, VII, 282, nr. 7142.

Eger a‘mâl-i bi’s-sû’im ki ‘afv olmaz ise irte
Su’âl eyliyecek Rabbim nice verem cevâbın

Benim cürm-i keşîrime nihâyet yok nideyim âh
Eyâ ‘allâm eden sensin su’âlin

Ki inkâra mecâlim yok velî mu‘terif-i zenbim
Dağî kaç‘-ı ümîd etmem ki var havf u recâ’ın

Günehkârım velî şeb rûz ederem her gün âhı ben
Esirge merhamet eyle baña verme hiçâbın

Sen ol Settâr u Ğaffâr’sın Habîb’in hürmetine yâ Râb
Çün etdiñ ümmeti anıñ dûzağdan ver necâtın

Ezel üstâd-ı feyzden sebağ aldım verüp ikrâr
Bu dil okur anı her dem eder inşâ kitâbın

‘Aceb midür eyâ rûhum düşersem vâdi-i ‘aşka
Elest bezmi kuruldukda çün içdi mey u şarâbın

O lezzet bâkîdür şimdi henüz cânım dimâğımda
Ânıñ zevk u şafâsından durur çeşm-i humârın

Düşenler vâdi-i ‘aşka dem-â-dem zıkr eder yârin
Yoluna şarf idüp mâlın eder medh u şenâsın

‘Aqıl hayrân gönül vîrân ciğer büryân dil sûzân
Olup ‘aşk ile sergerdân çeker âh u şudâ’ın

Mîn evvel mestân-ı ‘aşkam kim gelüp ferden bu dünyâya
Ki yârimden cüdâ düşdüm baña hemdem firâğın

Irâğ oldukça gülşenden ben ol bülbül gibi gûyâ
Figân ile döküp eşkim dü çeşmimden devâmın

Arayup Mısr ile Şâm’ı dağî hem ‘Arab ile Rûm’u

Gezerem şâg u şahrâyı bulam deyu vişâlin

[147^b] Münevver rûyını ‘arz eylese ol şems-i dü ‘âlem ger

Bu men zerre n’olur bulsam tesellimi tamâmın

Men ol küstâh-ı bî-‘ârem fakîr u bî-kes u zârem

Ġarîbem ħastadur gönlüm şabîbâ kıl ‘ilâcın

“Elâ ey server-i maĥbûb mine’l-eyni ile’l-eyn

Güzel yüzünü ‘arz eyle götür gözden ĥicâbeyn”⁸⁴⁰

Ki geldi řapuña bu güneĥkâr **Râsim**

‘Îlâc ister şefâ‘atle edüben daĥĥ-ı bâbın

Vefâtü’n-Nebiyi Şallallâhu Te‘âlâ ‘Aleyhi ve Sellem

Gel berü ey ‘aşĥ-ı ihvân-ı vefâ

Gel berü erbâb-ı ‘irfân-ı řafâ⁸⁴¹

İşbu firĥatlü⁸⁴² sözi ĥuş idelüm

Derd ile âĥ eyleyüp⁸⁴³ cûş idelüm

Aĥıdalum gözümüzden yaşları

Tâzelensün baĥrumuzuñ başları

Aĥlayup âniñ için görmez olan

Yârin oldur Ĥaĥĥ cemâlini gören⁸⁴⁴

Pes bu naĥl ile rivâyetdür ĥaber

Çün fânî mülkde ol Ĥayru’l-beşer

Vaĥt irişdi dünyâdan kıla sefer

⁸⁴⁰ Yazıcıoĥlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioĥlu), yy ty, II, s. 267; İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu’r-rûĥ* (haz. Mustafa Utku), İstanbul 2002, III, 213.

⁸⁴¹ Bu beyit Neclâ pekolcay’ın neşinde řı şekildedir:

“Gel berü ey ashâb u ihvân-ı şafâ

Gel berü erbâb-ı irfân u vefâ” Bundan sonraki farklılıklara dipnotlarda tırnak içinde verilerek işâret edilecektir.

⁸⁴² “göynüklü”

⁸⁴³ “idüben”

⁸⁴⁴ Bu beyit Neclâ Pekolcay’ın neşinde yer almaz.

Ol güneş yüzlü ol alnı kamer

Her kim⁸⁴⁵ ol Sultân için yaş indire

Yaşı anuñ tamu odın söndüre⁸⁴⁶

Altmış üç yaşına tâ girdi Habîb

Ol Şerîf ü ol Laîf⁸⁴⁷ u ol Hasîb

Geldi Cebrâ'îl Hakk' dan emr ile

Söyledi anda Resûl'e luğf ile

Didi saña Zü'l-celâl etdi selâm

Söyle bilsün didi⁸⁴⁸ ol Hayru'l-enâm

Ben ana key⁸⁴⁹ katı müştâk olmuşam

Cümle halkı ana bende kılmışam

Bu sözi çün kim işitdi ol Emîn

Qalbi maḥzûn oldu ol şâhuñ hemîn

Ma'lûm ola ki Şallallâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz Baḳî'den 'avdet ve ferdâsı [148^a] gün ser-i sa'âdetlerine baş ağrısı târî olup Hâzret-i 'Â'îşe raḳıyallâhu Te'âlâ 'anhâ ḥâne-i şerîfesine münḥarîfû'l-mizâc oldukları ḥâlde teşrîfe ragbet buyurmuşlar idi. Ol eşnâda bi't-teşâdüf Hâzret-i 'Â'îşe'niñ daḥi başı ağrıyup “Vâ re'sâh!” deyu enîn u şikâyet etmekde olmasıyla Re'îsü'l-mürselîn Efendimiz daḥi mücerred laḳife-i celîle kaşdıyla “Bel ene vâ re'sâh!” buyurduḳdan soñra “Yâ 'Â'îşe saña baş ağrısından ne zarar terettüb eder **eger** benden muḳaddem vefât eylerseñ ben seni techîz ve tekfîn edüp namâzıñ kılip defn eylerem.” buyurunca Hâzret-i 'Â'îşe bu laḳife-i seniyyeyi cidde ḥaml birle “Vâ şüklâh! Yâ Resûlallah murâd-ı ḥümâyûnuñuz ben ravza-i beḳâya 'azîmet etdikden soñra Cenâb-ı sa'âdet-me'âbıñız hemân ol gün ba'z-ı evzâc-ı tâhirâtıñızla benim hücremde ḥalvet ve şoḥbet buyurmaḳdır.” gibi vuḳû'a

845 “ki”

846 “tamuyı söyündüre”

847 “Nesîb”

848 “Dir ki söyle bilsün”

849 “Kim ana ben”

gelen telâşı ve tekellümleri ol ma‘den-i hilm u hikmete mûceb-i tebessüm olmuş idi. Ol hengâmda ‘Abdurrâhmân bin Ebî Bekri’ş-Şiddîk rağıyallâhu ‘anhumâ huzûr-ı hümâyûnlarına celb ile “Üzerine yazı yazılacak bir şey’ getir tâ ki benden sonra Ebû Bekir hakkında ihtilâf olunmamağ bâbında vaşıyyet-nâme taħrîr edeyim.” buyurduğda ‘Abdurrahmân emr u fermân buyurulan şeyleri getürmek için hemân yerinden hareket eylediğinde yine Sultân-ı enbiyâ hazretleri “Yâ Ebâ Bekir! Hazret-i Rabbü’l-‘âlemîn ve gürûh-i mü‘minîn seniñ hakkında ihtilâfâtıdan ibâ etmişlerdir.” nutğ-ı hümâyûnunun şeref-sudûruna binâ‘en ihzâr-ı kalem ve devâtdan şarf-ı nazâr olunup müte‘âkıben [148^b] bir huṭbe-i belîğa kırâ‘at ve aşhâb-ı kirâm meyânelerinde fazl u meziyyet-i Şiddîk-ı Ekber’i ta‘dâd ve beyân ve cümleye işâ‘at ve i‘lân buyurmuşlar idi. Huṭbe-i mezkûre taħrîri murâd buyurulan vaşıyyet-nâmeye bedel olmağ üzere tilâvet buyurulmuş olduğunu ehl-i siyer beyân eylemişlerdir. Yine bu emr u fermânlarından sonra bir başka gün nezd-i mübârekelerinde bulunan aşhâb-ı güzîn hazarâtına “Kalem ve devât getirün siziñ için vaşıyyetnâme taħrîr edeyim tâ ki benden sonra tarîk-i hağğdan ‘udûl etmeyesiz” buyurduklarında Fârûk-ı A‘zam hazretleri “Mücerred vücûd-ı bihbûd-ı Hazret-i nübüvvet-penâhîyi şıyâneten tab‘-ı laṭîf-i Seyyid-i ‘âlem bu şüretle râhatsız ve âzürde iken bu zahmete hâcet yokdur, bize Qur‘ân-ı Kerîm kifâyet eder.” dedikde huzzârıñ kimisi bu kelâma muvâfağat ve kimisi muḥâlefet ile ba‘zı mertebe kıyl ü kâl peydâ olduğda def‘-i mağâl için huzzârıñ nezd-i hümâyûnlarından çıkmaların emr u irâde buyurdular. Ba‘dehu mübârek yed-i sa‘âdetlerin Hazret-i Murtaẓâ ile Fazl bin ‘Abbâs’ıñ rağabelerine vaz‘ edüp ve Hazret-i ‘Abbâs daħi öñünce yürümekde bulunmuş olduğu hâlde şiddet-i za‘f u neḥâfetden nâşî kadem-i sa‘âdetlerin sürüyerek dâ‘ire-i şerîfe-i Hazret-i ‘Âişe’ye teşrîf buyurmuşlar idi. Vağ‘a-i Hayber’de tenâvül buyurulan zehirli koyunun eşer-i semmi cism-i mübârekelerinde kaldığı ve mertebe-i şehâdet şerefine daħi nâ‘il olmağ için ol eşnâda mezkûr semmiñ âşârı şiddet üzere zuhûr eylemişken sâlıfu’l-beyân müte‘âkıben hücre-i sa‘âdetden hareket ve mağdem-i mübârekiyle Mescid-i Şerîf’i matla‘-ı [149^a] mihr-i münîr ve bâlâ-yı münîri daħi maḥsûd-ı sipihr eşîr edüp dergâh-ı ahâdiyyete tağdîm-i ḥamd u şenâ ve şühedâ-yı Uḥud için ḥaylî istigfâr ve du‘â ve ümmeti hağğında nice nice cevâhir-i girân-bahâ-yı neşâyıḥ beyân buyurduğdan sonra “Cenâb-ı Hağğ kullarından birini dünyâ ile likâ-i Rabbânîsi

meyânında taḥyî⁸⁵⁰ buyurup kulu daḥî likâ-yı rahmet iltikâsını ihtiyâr eyledi.” buyurdukda bu ‘ibâre-i ‘âliye zât-ı hâtemiyyet şifâtlarının dâr-ı beḳâyâ teşriflerini müş‘ir olduğu cihetle Ḥazret-i Şiddîk-ı Ekber ağlayarak “Yâ Resûlallah nefislerimiz ve evlâdımız zât-ı mekârim-şifâtınıza fedâ olsun.” deyince Seyyidü’l-‘âlemîn Efendimiz “Te’ennî kıl yâ Ebâ Bekr!” buyurdıklarını müte‘âkıb “Ey ma‘şer-i nâs şoḥbet ve mâl cihetleriyle cümleden ziyâde Ebû Bekr’iñ memnûniyyetim. Ehl-i arzdan bir kimseyi ḥâlîl ittiḥaz etmek lâzım gelse Ebû Bekr’i ittiḥaz ederim.” buyurmuş ve Mescid-i Şerîf’e açılmış olan kibâr-ı aşḥâbıñ kapuları sedd olarak yalnız Ḥazret-i Ebû Bekr’iñ kapusu ‘alâ ḥâlihi küşâde ḳalmaq bâbında emr u fermân ve minber-i sa‘âdetden nüzûl ile hücre-i mübâreklerine ‘avdet-i seniyye erzân buyuruldu. **“el-Yevme ye’ise’l-lezîne keferû”**⁸⁵¹ âyet-i kerîmesiniñ nüzûlünde aşḥâb-ı kirâm mesrûr olduklarında Şiddîk-ı Ekber bükâ etdiler. Sebeb-i bükâsından su‘âl olundukda buyurdular ki bu âyet-i kerîme Resûl-i Ekrem’iñ dâr-ı beḳâyâ teşriflerine işâretidir. Fi’l-ḥaḳîḳa seksen bir gündün soñra ‘âlem-i ḳudse pervâz etdiler. Ma’nâ-yı âyet-i kerîme **“el-yevm”** bu günde ki rûz-i ‘arefe ve cum‘adır, [149^b] **“ye’ise’l-lezîne keferû”** şanâdîd-i Ḳureyş kefere-i bed-me‘âş ve sâ’ir firenk-i ḳallâş ḳat‘-ı ümîd eder oldular. **“Min dîniküm”** ey mü’min muvaḥḥidler siziñ dîniñizi ibtâl etmeden, zîrâ keşret-i müslimîni ve ‘ulüvv-i İslâm’ı müşâhede ḳıldılar. **“Fe-lâ taḥşevhum”** aşla siz anlarıñ galebe ve fitnesinden ḥavf etmeñiz. **“Va’ḥşevnî”** ancak benden ḥavf u ḥaşyet ediñiz. **“el-Yevm”** bugündür ki yevm-i ‘arefe rûz-i cum‘adır. **“Ekmeltü leküm dîneküm”** siziñ için dîniñizi tamâm ḳıldım **ya’nî** ḥelâl ve ḥarâmı itmâm eyledim. **“Ve’tmentü ‘aleyküm ni‘meti”** daḥî siziñ üzeriñize dîn ve dünyâyâ müte‘allıḳ olan luṭf u iḥsânımı tevfir eyledim. **“Ve razîtü lekümü’l-İslâme dînen.”** Siziñ için İslâm dîni ihtiyâr eyledim. Allâhu a’lem bi murâdihi. **Mervîdir ki** ‘illet-i ḥilkat-i cihân olan vücûd-i hümâyûnlarıñ za’f u ḥarâreti müştred olduğda enşâr-ı kirâm ḥazarâtı âteşe düşmüş evzerlik toḫumu gibi muztarib ve perîşân ve şu‘le-i cevvalé-şifat Mescid-i Şerîf’iñ eṭrâfında pûyân olduklarında Ḥazret-i ‘Ali ve ‘Abbâs ve Fazl ḥazarâtı enşâr-ı kirâmıñ aḥvâl-i izṭrâb-iştimâllerini ḥuzûr-ı hümâyûnlarına ‘arz u i’lâm eylemeleriyle Seyyidü’l-enâm ḥazretleri luṭfen ve merḥameten kemâl-i zahmet ve meşakkatle firâş-ı sa‘âdetlerinden ḳıyâm ve Cenâb-ı Murtaẓâ ve Fazl’iñ raḳabelerine ittikâ ile Mescid-i Şerîf’i gayret-i dâru’s-selâm ve minber-i sa‘âdetiñ en aşâḳı

⁸⁵⁰ Metinde “taḥsîr” şeklinde yazılmış.

⁸⁵¹ el-Mâide 5/3.

kademesine vaz' buyurdukdâ ol demde ol bülbül-i hoş nevây-ı bâğ-ı belâğ hazretleri dergâh-ı vâhid-i [150^a] bî-hemtâyâ taqdîm-i hamd u şenâdan soñra “Ey ma‘şer-i nâs, mesmû‘um oldu ki benim dâr-ı beğâyâ irtihâlimden havf u telâş edersiniz. Eslâf-ı enbiyâ-i ‘izâmîdan birisi ümmeti meyânında muhalled oldu mu ki ben dañi siziñ meyâneñizde muhalled olayım? Ma‘lûmuñuz olsun ki ben Hazret-i Hak̄k’a lâhık olacağım şeref-i lühûka cümleden ziyâde müsteħak̄kım. Size vaşyyetim oldur ki muhâcirîn-i evvelîne hürmet ve ri‘âyet eylesiniz. Ve muhâcirîne dañi vaşyyetim budur ki siziñle hüsn-i zindegânî eylesiniz.” buyurdukları ‘aķabinde “**Ve’l-‘aşr**” sûre-i şerîfesini tilâvetle “Ey muhâcirîn ve enşâr kâffe-i umûruñ cereyânı dest-i kazâ ve kudret-i Perverdigâr’da menûtdur. Mü‘eccel olan **ya’nî** vaqt-i merhûnu gelmeyen bir maķşûd ve murâda şimdi nâ’il olayım diyerek ta‘cîlin fâ’idesi yokdur. Hak̄k Sübhânehu ve Te‘âlâ ferd-i âferîdeniñ ‘acele etmesiyle ta‘cîl eylemez. Ve her kim ki kazâ-yı ilâhiye gâlib olma hevâsında ola beher hâl mazhar-ı kahr-ı zü’l-celâl olacağı âzâde-i şek ve eşkâl ve zu‘munca Cenâb-ı Hak̄k’a hîle ve hud’a etmek sevdâsında olanlar elbette kendüleri aldanıp qarîn-i hizlân olacağları vâreste-i kıyl u kâl.” buyurdukdan soñra “**Fe-hel ‘aseytüm in tevelleytüm**”⁸⁵² ilâ âhirihi âyet-i kerîmesin kırâ’atle “Ey ma‘şer-i muhâcirîn sizlere enşâr haķķında vaşyyet ederim ki anlar haķķında dâ’ima güzel mu‘amelede olasız. Zîrâ anlar size ikrâm ve ihsân ve sizleri diyârlarına götürüp meskenlerinde iskân ve cihet-i ma‘îşetlerinde teşrîk ve kendileri emr-i ta‘ayyüşde kemâl-i iztirâb ve müzâyâkâda buldukları hâlde sizleri nefisleri üzere hâkim ve vâlî [150^b] olursa gerekdir ki anlarıñ muhsinleriniñ a‘mâl-i hasenesini kabûl ve sehv u kusûr edenleriñ haţâ ve seyyi‘âtlarını ‘afv eylesiniz. Ben size ra’ûf u müşfikim. Ve sizler yine baña lâhık olacağsız, havz-ı Kevşer’den nûş ve baña mülâkât etmek taleb ederseniz mâlâyâ’nîden yedini ve lisânını kef ve men‘ eylesün. Lâ mâhâle günâh ve ma‘şiyet sebeb-i tağyîr-i ni‘met ve mûcib-i nokşân-ı rızķ ve kısmetdir. **Eger** halk evâmîr-i ilâhîye muţf’ olursa pâdişâh ve vâlîleri dañi ol şıfat üzere zuhûr eder. **Ve eger** halk fısk u fücûr üzere olur ise kezâlik pâdişâh ve vâlîleri dañi ol hâl üzere zuhûr eyler. Benim hayâtım siziñ haķķınızda hayr olduğı gibi kezâlik memâtım dañi hayırdır.” **Ve ba‘dehu** minberden aşığı inüp hulûl etmiş olan namâz-ı vaķtı edâ ile tekrâr minber-i sa‘âdete şu‘ûd edüp bi-tekrâr bir huţbe-i belîğ kırâ’at buyurdukdan soñra imâmeti Hazret-i

⁸⁵² “Geri dönerseniz, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya ve akrabalık bağlarını kesmeye dönmüş olmaz mısınız?” (Muhammed 47/22)

Şiddîk'a ihâle ve tefvîz edüp emr-i ğaslin Cenâb-ı Murtażâ'ya vaşıyyet buyurdular. Hazret-i Şiddîk on yedi vakit namazda cemâ't-i müslimîne imâmet edüp hattâ şalât-ı fecriñ rek'at-ı şâniyesinde bi'z-zât muĳtedâ-yı enâm hazretleri daĳi iĳtidâ ve rek'at-ı ûlâyı münferiden edâ buyurduĳdan soñra "Bir resûl ümmetinden birine iĳtidâ eylemedikce rûhu ĳabz olunmadı." buyurmuşlar idi. **Enes** rağıyallâhu 'anh hazretlerinden mervîdir ki Seyyidü'l-'âlemîn hazretleriniñ vâşıl-ı likâ-yı refîĳ-i a'lâ oldukları ĳün ki mâh-ı reb'ü'l-evvelin on ikinci mübârek pâzâr ertesini ĳünü halk şalât-ı şubĳa şürû' [151^a] edüp Hazret-i Şiddîk'a müte'allıĳ buyurulan emr u irâde-i seniyyeleriyle imâmet etmekde iken Seyyidü'l-beşer hazretleri Mescid-i Şerîf tarafına olan der-i sa'âdet-maĳarrın perdesini ĳaldırıp nazar buyurdular. Gördüm ki mübârek vech-i sa'âdetleri kâĳıda dönmüş şaf ender şaf ümmetiniñ seccâde-i 'ibâdet üzere oldukların lede'l-müşâhede be-ĳâyet münbasiť olup tebessüm buyurduĳda cemâ't-i müslimîn dîdâr-ı lâmi'u'l-envâr-ı Seyyidü'l-mürselîn göricek farť-ı sürûr ve ferahlarından nâşî namâzdan inĳirâf ile taraf-ı eşreflerine teveccühe meyl etdiklerinde maĳamlarında şâbit ve itmâm-ı şalât etmek üzere işâret-i 'aliyye şudûrıyla yine perde-i sa'âdeti ĳekdiler. Vücûd-ı şerîflerine yine kemâl-i şiddet târî oldukları zamânda Hazret-i Fâtıma rağıyallâhu 'anhâyı nezd-i hümayûnlarına celb edüp ĳulaĳlarına ĳafıyyen terk-i dünyâ buyuracaklarını ifâde buyurunca Hazret-i Fâtıma müfâraĳat-ı peder edüp 'arş-ı maĳarrdan nâşî pek ĳok ağlayup maĳzûn ve mükedder olduĳu manzûr-ı hümayûnları olduĳda tekrâr yine nezd-i mübâreklerine ihzâr evvelki gibi ĳulaĳlarına gizlice "Ehl-i beytim içinde cümleden evvel baña sen mülâĳî olacaksın, maĳzûn olma." deyu tebşîr-i mülâĳât buyurmalarıyla Hazret-i Fâtıma bu müjde-i cihân-bahâya nâ'il olduĳdan soñra terk-i bükâ fi'l-ĳaĳıka intikâl-i pâdişâh-ı ĳişver-i levlâkden altı ay soñra ehl-i beytin cümlesinden evvel müşârun ileyhâ hazretleri terk-i dâr-ı fenâ etdiler. Cum'aertesi ĳünü berîd-i vahy-i celîl, Cenâb-ı Cibrîl 'aleyhi's-selâm nâzil olup "Yâ Resûlallah Hazret-i Rabbü'l-'İzzet beni zât-ı risâlet-me'âbıñıza [151^b] irsâl edüp ĳâliñi senden a'lem iken teşrîfen ve tekrîmen mizâc-ı sa'âdetiñi istifsâr buyurdular. ĳâliñ nice dir?" diyerek edâ-yı ĳidmet-i 'ibâdet eyledikde Hazret-i Resûl-i Ekrem "Yâ Cibrîl, pek ziyâdesiyle giriftâr-ı kerb u endûhem" buyurdular. İkinci def'a olarak pâzâr ĳünü yine ĳelüp ke'l-evvel su'âl-i ĳâtır eyleyüp ve cevâb-ı evvel ile ĳicâb olduĳu ĳâlde 'avdet ve pâzâr ertesini ĳünü üçüncü def'a olarak ĳâbızu'l-ervâĳ Hazret-i 'Azrâ'îl 'aleyhi's-selâm ile berâber ĳelüp ve Hazret-i 'Azrâ'îl ĳapuda ĳalup Cenâb-ı Cibrîl nezd-i sa'âdete duĳûl ile yine

ke'l-evvel istifsâr-ı hâl ve hâtırdan ve ümmet-i merhûmesi hakkında dil-h'âh-ı celîl-i nübüvvet-penâhîleri vech ile teblîğ-i müjde-i mağfîret etdikden sonra Hazret-i 'Azrâ'îl izn-i şerîflerine intizâren kapuda olduğunu ve Cenâb-ı hâtemiyyet-me'âblarından başka bu 'âlemde ferd-i âferîdeden bu şüretle istîzân vâkı' olmadığını ifade buyurdıklarında duhûlüne izn-i şerîf-i peygamberî şâdir ve mûcibince Hazret-i 'Azrâ'îl dahi huzûr-i hümâyûnlarına dâhil olup merâsim-i tahîyyet ve teslîmi ba'de'l-'arz "Yâ Resûlallah Cenâb-ı Hakk beni cenâb-ı rif'at-me'âbınıza irsâl edüp emr u fermân buyurdular ki irâde-i 'aliyye-i risâlet-penâhîlerine imtişâl edeyim. Rızâ-yı yümn-iktizâ-yı risâlet-penâhîleri olur ise tâ'ir-i rûh-ı pür-fütûhuñuzu âşiyân-ı a'lâ-yı 'illiyîne îşâl eyleyem. Ve illâ rücû' edüp gideyim." diyecek Hazret-i Seyyidü's-şekaleyn "Böyle midir?" buyurdukda Cenâb-ı 'Azrâ'îl dahi [152^a] "Ne'am, böylece me'mûrum yâ Resûlallah" dedikde Seyyidü's-sâdât hazretleri Cenâb-ı Cibrîl-i Emîn tarafına 'atf-ı nazar buyurunca Hazret-i Cibrîl "Yâ Resûlallah Hudâ-yı 'azze ve celle likâ-yı şerîfiñize müştâktır." kelimâtıyla tebşîr-i vuşlat buyurdukda Sultânü'l-enbiyâ hazretleri "Yâ 'Azrâ'îl me'mûr olduğun emri icrâ eyle." buyurdıklarını müte'âkıb eşahha göre rebî'u'l-evvel ayının on ikinci pâzârtesi günü sinn-i mübârekleri altmış üçe bâliğ olduğu ve kitâb-ı şerîf-i Buhârî ve Müslim'de beyân buyurulduğu üzere âhir-i kelâm-ı sa'âdetleri "**Rabbi'ğfirli ve'l-hıknî bi'r-refîki'l-a'lâ**"⁸⁵³ 'ibâre-i mağfîret ifâzası bulunduğu hâlde.

li-Muḥarririhî

[Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

Murğ-ı rûh-ı Resûl-i Rab-i Hudâ

Oldu 'arş-ı berîne bâl-küşâ

Ṭayerân ile temâşâ-gâh-ı kurb-ı akdesse pervâz eylemişdir 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ilâ kıyâmi's-sâ'at. Mervîdir ki ol cân-ı cihân vâşıl-ı 'âlem-i cân olunca muḥadderât-ı muṭahharât ve âl-i ṭâhirât nâle ve zâre âgâz ve nevḥa-i taḥammül-güdâza dem-sâz olup âvâze-i feryâd u fiğânları Mescid-i Şerîf'de bulunan aşḥâb-ı kirâmın mesmu'ları olduğda cümlesi âşüfte ve ḥayrân ve dembeste ve ser-gerdân olup kimi lâ ya'kıl kimiñin lisânı tütulup ve kiminiñ aklı muḥtel ve müşevveş olmağla mecnûn gibi

⁸⁵³ "Allah'ım günahlarıma mağfîret et ve beni Refik-i Âlâ'ya dâhil et." Buhârî, "Megâzî", 4440; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 44.

ne söylediklerini bilmez oldular. Ve'l-hâşıl bu haber-i ciğer-sûzdan aşhâb-ı güzîn hazarâtının gûyâ ki başlarına kıyâmetler kopup hattâ Fârûk-ı A'zam hazretleri serâsîme ve medhûş olduğu hâlde kıyâm edüp "Hudâ hakkı için Seyyidü'l-kâ'inât hazretleri vefât eylemedi. Zümre-i münâfıkîniñ [152^b] ellerini ve dillerini kaç' eylemedikce iklîm-i bekâya 'azîmet buyurmazlar. Her kim Hazret-i Resûl-i Hudâ vefât etdi der ise tu'me-i sitîz-i şimşîr ederem. Belki Mûsâ 'aleyhi's-selâm münâcâta 'azîmetde ana dañi vefât eyledi demişler idi hâlbuki kırk gün sonra Hazret-i Mûsâ 'avdet buyurdu." Ol vech ile aşhâb vefât etdi kelâmını tefevvühdan men' u tahvîf ederler idi. Ol hengâmda Hazret-i Şiddîk-ı Ekber bu haber-i mükedderi istimâ' edince kemâl-i sür'atle gelüp sultân-ı enbiyâ hazretleriniñ ruhsâr-ı mübârekelerin feth edüp cebîn-i münîrlerine "**Bi-ebî ve ümmî tıbte hayyen ve meyyiten**"⁸⁵⁴ diyerek yüzlerini sürdükten sonra ezvâc-ı muṭahharâta ve âl-i aşhâba tesliyet şuları serpüp fevka'l-gâye teskîn eyledi. **Ba'dehu** minbere şu'ûd edüp bir hutbe-i belîga inşâd ve "**Yâ eyyühe'n-nâs men kâne ya'budü Muhammeden fe-enne Muhammeden kad mâte.**"⁸⁵⁵ **Ve mâ Muḥammedün illâ resûlün kad halet min kablihi'r-rusûl**"⁸⁵⁶. İlâ. Âyet-i kerîmesini kırâ'at edüp Fârûk-ı A'zam hazretleri bu âyet-i kerîmeyi istimâ'ında ayılıp "Hudâ hakkı için gûyâ ki bu âyet-i celfleyi ben aşlâ istimâ' eylememiş gibi hâtırimdan çıkmış idi." deyüp artık izhâr-ı rızâ ve sükûnetle halkı tahvîfdan ferâgat ve sâ'ir aşhâb-ı kirâm dañi intikâl-i Hazret-i Resûl-i efheme i'tikâd edüp "**İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün**"⁸⁵⁷ âyet-i kerîmesini tilâvet etdiler. **Ba'dehu** kabir-i sa'âdeti hafır u tanzîm ba'de'l-gasl ol genc-i girân-kadr-i risâlet ve defîne-i 'azîme-i şefâ'ati hâlen Ravza-i Muṭahhara 'üvnân-i 'âlîsi ile [153^a] meşhûr-ı 'âlem olan türbe-i mu'aṭṭara derûnunda tevdi'-i hâk-i rahmet-i Hudâ ve kabir-i celîl-i mübârekini dañi kütüb-i mufaşşala-i siyerde beyân olunan minvâl-i ma'lûm üzere binâ ve inşâ ile emr-i tedfîni resîde-i hadd-i intihâ eylediler. **Allâhumme şalli** ve sellim 'aleyhi ve'ḥşurnâ ma'ahu veledeyhi. Âmîn. Seyyidü'l-beşer ve Şeff'-i rûz-i maḥşer.

⁸⁵⁴ "Anam babam sana fedâ olsun, hayâtında da temizdin ölümünde de temizsin." Buhârî, "Menâkıb", 3667.

⁸⁵⁵ "Ey insanlar! Sizden kim Muhammed'e kulluk ediyorsa bilsin ki Muhammed öldü." Buhârî, "Menâkıb", 3668, "Megâzî", 4454; İbni Mâce, "Cenâ'iz", 1627.

⁸⁵⁶ "Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." (Âl-i İmran 3/144.)

⁸⁵⁷ "Biz Allah'ın kullarıyız ve O'na döneceğiz." (el-Bakara 2/156.)

Hâzihi Kaşîdetü'l-Münciye⁸⁵⁸

[Bahr-i Basît: Müstef'îlün Fe'îlün Müstef'îlün Fe'îlün]

El-ḥamdu lillâhi münşî'ü'l-ḥalkı min 'ademin
Şümme's-şalâtü 'ale'l-muhtâri fi'l-kıdemi

Mevlâya şalli ve sellim dâ'imen ebeden
'Alâ ḥabîbike ḥayri'l-ḥalkı küllihim⁸⁵⁹

Allâhu yeşhedü enne's-şabbe münkeẓimün
Mine'l-ğarâmi ve fî aḥşâihi elemün
Ke-enne fâhu mine'l-kitmâni mültecimün
Ve dem'ü 'ayneyhi min cefneyhi münsecimün
Min ḥarri nârin lehâ fî ḳalbihi ḳaramün
[E yahsebu'shabbu enne'l-ḥubbe münketimün
Mâ beyne münsecimin minhu ve muẓtarimi]⁸⁶⁰

Allâhu yüzhîbu mâ bi'l-ḳalbi min 'ilelin
Ve min sıḳâmin ḥaşâ'l-aḥşâ'e min ğulelin
Ve min dumû'in ceraḥne'l-ḥadde min belelin
Bi-zevretin li-ferîdin ḥalle fî ḥulelin
În ḥallehâ müznibun aḥlethu min ḥalelin
[Levle'l-hevâ lem türîḳ dem'an 'alâ ḫalelin
Ve lâ erîḳte li-zikri'l-bâni ve'l-'alemi]⁸⁶¹

⁸⁵⁸ Bu kasîde Kâdı Ömer el-Beyzâvî'nin İmâm Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-bürde*'sine yazdığı tesbî'idir. Müellif buraya dördüncü bentten başlayarak seçtiği bazı kısımları almış, *Kasîdetü'l-bürde*'den olan beyitleri ise almamıştır. Biz köşeli parantez içinde bu beyitleri metne ekledik. Ayrıca metni *Tesbî'u'l-kasîdeti'l-bürde*'nin diğer nüshaları ve bu kasîde üzerine yapılmış çalışmalarla karşılaştırdık, ortaya çıkan farklılıklara dipnotlarda işaret ettik. krş. Kâdı Beyzâvî, *Tesbî'u'l-kasîdeti'l-bürde*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 872, vr. 3^a-59^a; Kâdı Beyzâvî, *Kevâkîbü'd-dürriyye tesbî'i bürdeti'l-Bûsîriyye*, Kâhire ty, s. 7-40; Ahmed Hüseyin Muhammed es-Sâdânî, "Tesbî'u'l-bürdeti'l-Bûsîrî", *Mecelletü'ebhâsi Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-İslâmiyye*, III/2 (Musul 2006), s. 240-268. Kasîde-i Bürde tercüme için bk. Âbidin Paşa, *Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi* (Sdl. Ömer Faruk Harman), İstanbul 2004.

⁸⁵⁹ Mahlûkâtı yokluktan var eden Allah'a hamd olsun. En önce seçilmiş nebi olana salât ve selâm olsun. Allah'ım! Yarattıklarının en hayırlısı ve senin sevgilin olan Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'e ebediyete kadar salât u selâm eyle.

⁸⁶⁰ Allah şâhittir ki âşık iştiyâkının şiddetinden ötürü sessizdir ve onun derûnunda elem vardır. Onun dudağı sırrı saklaması için âdetâ mühürlenmiştir. Bu yüzden âşığın gözyaşları mütemâdiyen akmaktadır ve içindeki ateşin harâretinden dolayı kalbinde bir yangın yeri vardır. "Bir tarafta akan gözyaşı, diğer tarafta yanan kalp varken, âşık, sevgisinin gizli kalacağını mı sanmaktadır?"

⁸⁶¹ Allah, kalbi her türlü illetten, şevkin çokluğu sebebiyle derûnu dolduran marazlardan, sürekli aktığı için iz bırakıp

Allâhu yuţfî'u nâran bi'l-ḥaşâ itteḳadet
Eseltü dem'î mine'l-ecfâni mâ ḥamedet⁸⁶²
Eşâra ḳalbî li-ṭarfî⁸⁶³ 'inde mâ veredet
Şuhûdu vecdî 'alâ ḥaddî bi-mâ vecedet
Fe-kem işâretü vecdin minke ḳad vucidet
[Fe-keyfe tünkiru ḥubben ba'demâ şehidet
Bihî 'aleyke 'udûlü'd-dem'î ve's-siḳami]⁸⁶⁴

Allâhu yerḥamu şabben bi'l-hevâ efte[te]nâ
Mâ ḥâlefe's-sühde ḥattâ ḥâlefe'l-vesenâ
Ve ente tuḥfiye'l-hevâ ve'l-vecde ve'l-ḥazenâ
E leyse ḳad fûhte 'an esrârihim 'alenâ
[153^b] Ve ḳulte ḳad niltü min hicr[âni]him miḥenâ
[Ve eşbete'l-vecdü ḥaṭṭaye 'ibretin vezanâ
Mişle'l-bahâri 'alâ ḥaddeyke ve'l-'anemi]⁸⁶⁵

Allâhu 'an ḥayyi ehli'l-ḥayyi efreḳanî
Ve hemme hemmî bi-aḥzânî yuḥarriḳunî
Ve'l-ḡammu 'amme ve hem'u'd-dem'î aḡraḳanî
Fe-ḳultü lemmâ etâ nevmî li-yesruḳunî
Ve't-ṭayfu ḍayfî etâ bi'l-lütfî yetruḳunî
[Ne'am serâ ṭayfû men ehev fe-errauḳunî
Ve'l-ḥubbu ya'terizu'l-lezâti bi'l-elemi]⁸⁶⁶

çehreyi yaralayan gözyaşlarından kurtarsın! Tüm bunlar o emsalsiz sevgilinin mukîm olduğu mahalden uzaklık sebebiyledir. Bir günahkâr o mahalle girse dostluk ve samimiyetten ötürü hâli deḡişir. “Eğer sende bu sevgi olmasaydı, ne bu harabelerde gözyaşı döker, ne de Bân denilen latif ağacı ve Âlem denilen yüksek daḡı hatırlayıp uykusuz kalırdın.”

⁸⁶² “Eseltü zarfî min cefâni mâ ḥamedet”

⁸⁶³ “ṭarfî li-ḳalbî”

⁸⁶⁴ Allah sînede tutuşmuş olan bu alevi söndürsün! Ben o alevi söndüren yaşımı gözlerimden sel misâli akıttım. Gözyaşlarımın çehremde bıraktığı izden ötürü vecdim âşikâr görüldüğü zaman kalbim bu hâli kendi gözlerimle görmem için bakışıma işâret etti. Halbuki kendinde bulunacak olan nice vecd alâmeti vardır! “Gözyaşın ve hastalığın âdil bir sûrette aleyhine şehâdet ederken sen nasıl olur da aşk ve muhabbetini inkâr edersin!?”

⁸⁶⁵ Allah sevda ile paramparça olan âşıḡa merhamet etsin! O âşık ki uykusuzluk âdeti olmuştur, ufak bir iç geçmesi bile onun için sözkonusu deḡildir. Sen şimdi sevdâyı, vecdi ve kederi gizlemektesin ama sırlarını âşikâr bir şekilde dillendiren ve onun ayrılığından gelen ızdırlar içine düştüm desen olmaz mıydı? “Gönül elem ve ateşi iki yanağın üzerine, biri kanla karışık gözyaşından, diğeri ise hastalığın verdiği sarılıktan hâsıl olan sarı ve kırmızı iki çizgi çekti. Öyle çizgiler ki onlardan biri Bahar denilen sarı gül, diğeri ise Anem denilen kırmızı renki ağaçtır.”

⁸⁶⁶ Allah ben biçâreyi sevdiğinin kabilesinden ayrı düşürdü. Bu ayrılık tasamı çoḡalttı, hüznlerle beni yakıp

Allâhu elkâ umûrâtin muḳaddereten
Fî levhîhi kıdemâ kânet müsattâraten
Ḳulûbu ehli'l-hevâ eḳḥat mükessereten
Dumû'uhum bi'd-dimâ bâtet mükeddereten⁸⁶⁷
Ve hâlühüm⁸⁶⁸ eşbaḥat bi'l-vecdi muḥbireten
[Yâ lâ'imî fi'l-heve'l-üzriyyi ma'zireten
Minnî ileyke ve lev anşafte lem telümi]⁸⁶⁹

Allâhu levve'anî⁸⁷⁰ bi'l-ḥubbi min şıgarî
Fe-lâ meferre mine'l-maḥtûmi fi'l-ḳaderi
İlâ meta'l-levmü yâ hâlî mine'l-fikeri
Elâ tera'd-dem'a min 'ayneyye ke'l-maḥari
Ve'l-cismu zâbe mine't-tebrîhi ve'l-giyeri
[Adetke hâliye lâ sırrî bi-müstetiri
Ani'l-vüşâti ve lâ dâ'î bi-münḥasimi]⁸⁷¹

Allâhu sırru'l-hevâ fi'l-ḳalbi yûdi'uhu
Mene'llezî yâ lâ'ime'l-levmi yemne'uhu
Yâ lâ'imî keyfe ḳalbü's-şabbî yûci'uhu
Mine'l-melâmi ve leyse'l-levmu yerdü'uhu⁸⁷²
Se'eltüke'llâhe inne'l-levme yeşde'uhu
[Meḥḥazatni'n-nuşḥa lâkin lestü esme'uhu
İnne'l-muḥibbe 'ani'l-uzzâli fi şamemi]⁸⁷³

yandırdı; gam her şeyi kuşattı, akan gözyaşlarım doldu taşı. Artık uykum geldiğinde “keşke beni benden alsa, rüya misâfirim olsa ve lutfederek beni alıp götürse” der oldum. “Evet, sevdiğimin hayâli, gece gelip beni uyandırdı. Sevgi ise, berâberinde getirdiği elemle, lezzet ve zevklere mâni oluyor.”

⁸⁶⁷ “mu'akkereten”

⁸⁶⁸ “Ricâluhum”

⁸⁶⁹ Allah, âlemdeki işleri kadîm levhasında satır satır yazarak takdîr etmiştir. Orada yazdığı üzere sevdâ ehlinin kalbleri kırık, gözyaşları kan ile karışık ve onların hâlleri kendinden geçmenin habercisidir. “Ey Uzreoğulları nâmiyle tanınan kimse! Şiddetli aşka mübtelâ olan beni niçin kınıyorsun? Bak, özrümü gör. Eğer insafılı olsaydın beni kınamazdın.”

⁸⁷⁰ “delle”

⁸⁷¹ Allah beni küçüklüğümden beri aşka mübtelâ kıldı. Kaderde tâyin edilmiş olandan bir kaçış yoktur. Ey dostum! Beni ne zamana kadar çeşitli fikirlerle kınamaya devam edeceksin? Gözlerimden yağmur misâli akan yaşı görmüyor musun? Bedenim de elemden ve aşkın türlü türlü hâllerinden ötürü artık eriyip gitmiştir. “İşte benim gerçek sırrımı öğrendin. Zâten benim, ne kınayanlardan saklı bir sırrım, ne de derdime dermânım var.”

⁸⁷² “yenfe'uhu”

⁸⁷³ Allah aşkın sırrını kalbe tevdi etmiştir. Hâl böyleyken kınayanın azarlaması aşka bir engel teşkil etmez. Ey

Allâhu ercû[hu] bi't-tevhîdi yahtimu lî
'Înde'l-memâti ve hâzâ müntehâ emelî
Mezâ zamânî ve lem uşliḥ bihi 'amelî
Ve câ'e nuşḥî meşîbu'r-re'si min ecelî
Ve lestü uşġi li-nuşḥin minhu va'ḥcelî
[İnni't-tehemtü naşîḥa'ş-şeybi fî 'azelin
Ve'ş-şeybu eb'adu fî nuşḥin 'ani't-tühemi]⁸⁷⁴

Allâhu yülhimu nefsi'r-rüşde in vu'izat
Ve yaştâfihâ bi-kavli'ş-şıdkı in lefazat
Kem û'iztü ve hiye li-va'zi mâ leḥazat
Ve küllemâ ḳultü rikḳî li'n-nühâ ġalüzat
Ve fî merâḥi'l-hevâ nâmet ve mâ yaḳazat
[Fe-inne emmâretî bi's-sû'i me't-te'azat
Min cehlihâ bi-nezîri'ş-şeybi ve'l-hiremi]⁸⁷⁵

[154^a] Allâhu yaḥcubu 'anhe'l-'ucbe ve'l-beṭarâ
Li-ennehâ terâkatnî fî'l-hevâ sekirâ ⁸⁷⁶
'Aceztü fî⁸⁷⁷ emrihâ kem aḳdeḥi'l-fikerâ
Ve leyse teḳra'u lî⁸⁷⁸ min ḳablihâ seṭarâ
Mine'l-mülûki ve ehli'l-'ilmi ve'l-fuḳarâ
[Ve lâ e'addet mine'l-fi'li'l-cemîli ḳıreye
Ḍayfın elemme bi-re'sî ġayra muḥteşimi]⁸⁷⁹

kınayan kişi! Bu tavrınla âşıkın kalbine nasıl bir elem verebilirsin!? Azarlamak âşıkı yolundan alıkoymaz. Ben Allah'tan bu tavrı gidermesini, kınayanın bu hâli aşmasını niyâz ederim. "Sen samimî olarak bana nasihat ediyorsun. Fakat ben o nasihatleri duyacak değilim. Çünkü âşık, kendisini azarlayanları ve medhedenleri duymaz."

⁸⁷⁴ Allah'ım! Ben tevhid ile son nefesimi vermeyi arzu ederim, bu en büyük emelimdir. Çünkü ömrüm geçti gitti ve ben aslâ amelimle ıslâh olmam. Şu ak saçlı başım bana ecelim hakkında nasihat olarak geldi, fakat ben onun nasihatine kulak asmadım ve bundan ötürü pek mahcûbum. "Başımdaki beyaz saçların nasihatini kötüye yordum. Halbuki beyaz saç, nasihatinde yalan ve töhmetlerden uzaktır."

⁸⁷⁵ Allah nasihat edildiği zaman nefsinde rüşd ilhâm etsin ve bir şey söylediği zaman doğru sözle onu seçsin. Çünkü nice vakitler nasihat verildi de nefsim onu görmezden geldi. Her ne zaman esâretimi akl-ı selim sâhiplerine arzettiysen nefsim daha da katılaştı, güçlendi. Kendi şehvetinin taşkınlığı içinde gaflet uykusuna daldı ve bir daha uyanmadı. "Benim nefsi emmârem câhilliği sebebiyle beyaz saç ve ihtiyarlığın ikaz ve öğütlerini dinleyip ona göre hareket etmedi."

⁸⁷⁶ "fî'l-verâ semerâ"

⁸⁷⁷ "an"

⁸⁷⁸ "tetlûlî"

⁸⁷⁹ Allah nefsimden ucub ve kibri alıkoysun! Çünkü nefsi beni şehvet içinde sarhoş bıraktı. Onun sefil fikirleri ve

Allâhu ercûhu enne'z-zenbe yağfiruhu
Ve kesra albiye bi'l-ufrâni yecburuhu
Mezâ zamânu's-sıbâ vallâhu yestûruhu
Ve câ'e şeybi'illezî ad küntü azeruu
Muabbiran enne 'ömrî râa ekseruhu
[Lev küntü a'lemu ennâ mâ uvairuhu
Ketemtü sırren bedâ lî minhu bi'l-ketemi]⁸⁸⁰

Allâhu yarusu nefsî min 'amâyetihâ
Le'alle tazâ bi-ayrin fî nihâyetihâ
Kem ameletnî zünûben fî bidâyetihâ
Ve kem terûmu mezîden 'an kifâyetihâ
Ve leyse te'muru ayran fî vilâyetihâ
[Men lî bi-reddi cimâin min avâyetihâ
Kemâ yuraddu cimâû'l-ayli bi'l-lücümü]⁸⁸¹

Allâhu yafezûhâ min sût'i kebvetihâ
Bi-hefveti'l-lehvi iz⁸⁸² tehvî bi-ıvetihâ
Hinhâ ve zerhâ ve lâ terken li-zirvetihâ
Ve in da'atke li-emrin da' li-da'vetihâ
[Fe]-hiye'lletî araatnî sût'u asvetihâ
[Fe-lâ terum bi'l-me'âî kesre şeyvetihâ
İnne't-a'âme yuavvî şeyvete'n-nehimi]⁸⁸³

desîseleri karşısında ben âciz kaldım. O bana evvelce geçen hükümdarlardan, ehl-i ilimden ve dervişlerden hiçbir haber duyurmamakta, ibret almama engel olmaktadır. "Nefs-i emmârem, misâfire güzel amellerden hiçbir ziyâfet hazırlamadı. İ'zâz ve ikrâm olunmamış misâfir de başıma indi."

⁸⁸⁰ Allah'ım! Ben günâha mafîret etmeni ve kırık kalbimi affınla onarıp düzeltmeni niyâz ederim. Gençlik zamanı geçti artık, kendisinden sakındığım ihtiyarlık çıkageldi. O ihtiyarlık ki ömrümün ekseriyetini zâyî ettiimin habercisidir. "O misâfire gereken ikrâmı yapamayacağımı bilseydim, o misâfirin bana verdiği sırrı Ketem isimli siyah boya ile kaplardım, yani o sırrı saklardım."

⁸⁸¹ Allah nefsimi dalâletten muhâfaza buyursun! Olur ki ömrünün nihâyetinde bir hayır elde eder. Gerçi bidâyetinde beni pek çok günâha taşıymıtı. Zâten o hep kendi istiâb haddinin fazlasını ister ve kendi hükümrânlığında hayra dönük bir emir vermez. "Azgın atların dizginle durdurulması gibi, vücut ve arzularımı çeitli kötülüklerden uzak tutmayı kim tekeffül edebilir?"

⁸⁸² "Bi-hefvetin li'l-hevâni"

⁸⁸³ Allah nefsimi kötüyeye meyilden ve sürçmeden, bedbahtlığa yöneldiğinde mâlâyânî ile megûliyet çukurundan korusun! Nefsî elinden geldiince engelle, onu terk et ve aslâ ona itimâd etme! Eer seni bir şey için dâvet ederse onun çağrısından yüz çevir! Çünkü nefs kasvetinin kötülüü ile seni ateine yandırmıtır. "Nefs-i emmâre ve şeyvetin inhâsını günah ve kötülükler arama. Zira yemek, aç olanın arzusunu şiddetlendirir."

Allâhu yerfe‘u ‘anke’z-zurra ve’l-elemâ
İn ente haqqak̄te mâ ye’tî bihi ni‘amâ
Ve in tekun bi-cemîli’s- setri⁸⁸⁴ mu‘teşimâ
Fe-ğaddimi’l-ğavfe ve’c‘al hemmeke’n-nedemâ
Ve muk̄leteyke ‘ale’t-tefrîti suh̄hahumâ
[Ve h̄âlifi’n-nefse ve’s-şeytâne va‘şihimâ
Ve in humâ mağğazâke’n-nüşha fe’ttehimî]⁸⁸⁵

Allâhu yūzhibu ‘anni’l-vecde ve’l-vecelâ
İzâ eteytü li-yevmin ħalle⁸⁸⁶ f̄ihi belâ
Ve k̄tle h̄âze’llezî lem yeslûki’s-sübülâ
Eğülü yâ Rabbi hâ ħad ci’tü mübtehilâ
Ve leyse ħaddemtü lî ‘ilmen ve lâ ‘amelâ
[Zalem̄tü sünnete men aħya’z-zalâme ilâ
Eni’ştek̄et ħademâhu’z-zurre min veremî]⁸⁸⁷

Allâhu ħayyerahu fe’l-ħayru ħîretühu
Ve’l-‘adlî ve’l-bezlü ve’l-iħsânü sîretühu
[154^b] Ve’l-‘afvu ve’s-şaf̄hu ve’l-inşâfu mîretühu⁸⁸⁸
Kem kâne yaṭvî ve fi’l-in‘âmi cîretühu
Ve leyse taşbu’d-dünyânâ serîretühu
[Ve ekkedet zühdehu fihâ zarûretühu
İnne’z-zarûrete lâ ta’dû ‘ale’l-‘işami]⁸⁸⁹

Allâhu Rabbu’l-‘ulâ bi’l-ħükmi⁸⁹⁰ münferidün

⁸⁸⁴ “sırrı”

⁸⁸⁵ Sana gelen nîmetlerle tahakkuk etti isen, Allah senin üzerinden elem ve zararı kaldırır. Eğer sen güzel bir sûrette O’nun emrine sarıldıysan havfî her şeyin önüne al, nedâmet fikrini taşı ve gözlerini ziyâdesiyle sakınmaya bak. “Nefs-i emmâre ile şeytana karşı koy ve isyân et. Onlar sana güzel öğütlerde bulunsalar bile sen yine kabul etme!”

⁸⁸⁶ “amme”

⁸⁸⁷ Allah, muşbetin ziyâde olduğu bir gün başıma geldiğinde benden vecdi ve korkuyu gidersin! Bu daha önce gidilmemiş bir yoldur denildi bana. Ben diyorum ki: Yâ Rab! Ben yalvararak huzûruna geldim; ilim ve amelce takdim edecek bir şeye de mâlik değilim! “Ben, ayakları şişinceye kadar namaz kılarak, gecelerini ibâdetle ihyâ eden Resûlullah’ın sünnetine uymayarak kendime zulmettim.”

⁸⁸⁸ “sîretühu”

⁸⁸⁹ Allah, âlem içre Peygamberimiz’i ihtiyâr etti ve hayır onun güzelliğidir. Adâlet, lütuf ve ihsân onun ahlâkı; af, kerem ve insâf onun hâlidir. Nicesini cömertliğiyle kuşatmış, kendisine komşu edinmiştir. Ancak döşeğini bu dünya üzere kurmadı. “Resûlullah’ın içinde bulunduğu fakr u zarûret, onun altın dolu dağlardan kaçınmasını daha da kuvvetlendirdi. Çünkü yokluk, doğru yol ve güzel huylara galebe çalamaz.”

Lâ zevce lâ vâlidun kellâ ve lâ veledün
Evhâ ile'r-rusüli âyâtin lehâ mededün
Yefîzu minhâ 'ulûmun küllühâ reşedün
Ve küllühum bi-Resûlillâhi mu'temidün
[Nebiyüne'l-âmiru'n-nâhî fe-lâ ahadün
Eberru fî kavli lâ minhu ve lâ ne'ami]⁸⁹¹

Allâhu erselehu ve'l-'ilmü münderisün
Ve'n-nâsu fî fetretin ve'l-vaqtü mün'akisün
Etâ bi-nûri'l-hüdâ ve'l-emru⁸⁹² mültebisün
Vecâde bi'l-cûdi hâyşü'l-cûdu münhabisün
Fe-mâ mine'r-rüsli illâ minhu muqtebisün
[Ve küllühum min resûlillâhi mültemisün
Ġarfen mine'l-baħri ev reşefen mine'd-diyemi]⁸⁹³

Allâhu câ'ilühu baħran li-müddehimi
Fe-müz şafâ kad-şafâ⁸⁹⁴ meşrûbu virdihimi
Cemî'uhum şeribû minhu bi-cehdihimi
Fe-nâlehum vecdu sâmi fevka vecdihimi
Fe-lâzimû mezhebe'l-hâdî li-kaşdihimi⁸⁹⁵
[Ve vâkıfûne ledeyhi 'inde ħaddihimi
Min nuqţati'l-'ilmi ev min şekliti'l-ħikemi]⁸⁹⁶

Allâhu kemmele men fillâhi⁸⁹⁷ ğayretühu

⁸⁹⁰ "bi'l-mülki"

⁸⁹¹ Rab ve Ma'bûd olan Allah hükmünde ve takdîrinde yegânedir. Ne eşi, ne pederi, ne çocuğu vardır, bunların cümlesinden münezzehtir. Meded eriştiren âyetleri peygamberlerine vahyetti ki o âyetlerin her birinden kemâle erdiren ilimler neşrolur. Peygamberlerin ve ilimlerin cümlesi Hz. Peygamber'e dayanırlar. "Kâinâtın medâr-ı iftihârı olan Peygamberimiz, iyilikleri emredici, kötülükleri ise nehyedicidir. Hiç kimse onun "evet ve hayır" diye ifade ettiği emir ve nehiyelerinde ondan daha isâbetli olamaz."

⁸⁹² "Ene bi-nûrin ve inne'l-emra"

⁸⁹³ İlim tamâmen yok olmuş, insanlar fetret üzere ve vakit pek tâlihsiz iken Allah onu gönderdi. Mertebeler birbirine karışmış bir hâldeyken o hidâyet nûruyla geldi. Kerem ve cûd kesintiye uğramışken cömertliği âleme eriştirdi. Hiçbir peygamber yoktur ki nûrunu ondan iktibâs etmiş olmasın! "Peygamberlerin hepsi, Resûlullah'ın irfân deryâsından bir avuç veya kerem yağmurundan bir yudum su isterler."

⁸⁹⁴ "fe-şafâ"

⁸⁹⁵ "bi-kâşdihim"

⁸⁹⁶ Allah karanlıklar için onu bir rehber kılmıştır. O saf olduktan beridir feyiz şarabları da saf olmuştu. Bütün âlem o saf kaynaktan mücâhedeleri nisbetinde içip kandılar. Böylece kendi çabalarıyla varabilecekleri vecdlerin çok daha üstünde bir vecde ulaştılar, hidâyet tarîkine azimleri ve irâdeleriyle can ü gönülden sarıldılar. "Diğer bütün nebiler, Resûlullah'ın ilmi yanında bir nokta, onun resûllere lâıyk hikmeti yanında da bir hareke gibi kalırlar."

Ve lem tezel fî rıza'l-mevlâ başîratühu
Ve leyse tebdû li-râcîhi zarûretühu
Ve ferrakat 'uşabe'l-aḫzâbi şevretühu
Min ba'di mâ ḫaḫkaḫa'l-be'sâ 'aşîratühu
[Fe-huvellezî temme ma'nâhu ve şûretühu
Şümme'stafâhu ḫabîben bâri'u'n-nesemi]⁸⁹⁸

Allâhu mellekehu a'lâ ḫazâ'inihi
Fe'staḫrece'd-dürre yezhuve min me'âdinihi
Ve zaḫzaḫa's-şirke⁸⁹⁹ ḫaḫkan min mesâkinihi
Ve demmere'l-küfra fî aḫşâ emâkinihi
Ne'am vecâde 'aleynâ min meyâminihî
[Münezzehün 'an şerîkin fî mehâsinihi
Fe-cevheru'l-ḫusni fîhi ḡayru münḫasimi]⁹⁰⁰

Allâhu şaffâ li-ḫalbi'l-Muştafâ⁹⁰¹ fe-şufî
Ve zâdehu rif'aten min fevḫi külli şafî
Ne'am ve şarrafehu fi'l-kâ'inâti vefî
Cennâti 'adnin bihâ li'l-mü'minîne yefî
[155^a] [Fe]zidhu medḫan fe-ine'l-fazle ḡayra ḫaffî
[Ve'nsüb ilâ zâtihi mâ şî'te min şerefîn
Ve'n-süb ilâ ḫadrihi mâ şî'te min 'izami]⁹⁰²

Allâhu enzele fî âyâtihî ḫikemâ

⁸⁹⁷ “minellâhi”

⁸⁹⁸ Allah kendi yolunda gayret ve mücâhede edeni kemâle erdirdi. Bu yüzden onun basîreti Mevlâ'nın rızâsından bir an bile zâil olmaz ve kendisine yönelen için bundan başka bir zarûret bulunmaz. Onun kuvveti, aşiretinin kötülüğü ortaya çıktıktan sonra kendisine düşman olan grupları bölerek birbirinden ayırdı ve zafere erişti. “O öyle bir peygamberdir ki, bâtnî ve zâhirî, rûhî ve cismânî varlığı gelişip tam kemâl noktasını bulunca, Cenâb-ı Hak onu kendisine sevgili ve nebî seçti.”

⁸⁹⁹ “za'za'a's-şirke”

⁹⁰⁰ Allah onu hazinelerinin en kıymetlisine sâhip kıldı ve mâdenlerinden parıldayan bir inci misâli ortaya çıkardı. O, şirki bütün zuhur mahâllerinden çıkarıp attı ve küfrü mümkün olan en uzak yerde dahi yok etti. Böylelikle kendi saâdet ve bereketini üzerimize saçtı. “Fahr-i Kâinât Efendimiz'in iyi ahlâk ve üstün vasıflarda eşi ve benzeri yoktur. Öyle ki, ondaki iyilik ve güzellik cevheri taksim olunmuş değildir.”

⁹⁰¹ “şaffâhu min ekdârihi”

⁹⁰² Allah habîbi Mustafâ'nın kalbini sâf kıldı, o her türlü noksandan pâk kılındı. Mertebe îtibariyle sâf olmakla nitelenen her şeyden daha üstün oldu. Allah âlem içre onu seçip ayırmıştır ve adn cennetlerinde mü'minler üzerindeki nîmeti yine onunla tamamlar. Öyleyse onun medh ü senâsını dilediğin gibi ziyâdeleştirebilir, çünkü fazileti gizli değil her şeye ayandır. “Hristiyanların kendi peygamberleri hakkında ileri sürdükleri iddiâları bir tarafa bırak da, Fahr-i Kâinât Efendimiz'i, onun dışında, dilediğin şekilde medh ü senâ et.”

‘Ale’n-nebiyyîne el-ķavhâ ile’l-‘ulemâ
Fe-küllühum atnabû fi medħihi ķıdemâ
Ve ħâvelû⁹⁰³ en yekûnû li’n-nebiyyi ħademâ
Lâkin bihillâhu ‘ıķde’r-rüsli ķad ħatemâ
[Lev nâsebet ķadrahu âyâtühu ‘ızamâ
Aħye’smuhu ħîne yud‘â dârise’r-rimemi]⁹⁰⁴

Allâhu âtâhu sırran fe-huve müstetiru
Me’l-‘aķlu fi künhihi me’l-fehmu me’l-fıķru
Me’l-fecru fi⁹⁰⁵ nûrihi me’ş-şemsü ve’l-ķameru
Me’ķ-tallu fi cûdihi me’l-baħru me’l-maķaru
Men şâ’e yuķnibu ve men şâ’e taħtaşıru
[Fe-meblaĝu’l-‘ilmi fihi ennehu beşeru
Ve ennehu ħayru ħalkı’llâhi küllimi]⁹⁰⁶

Allâhu minhu ileyne’l-ħayru müstebıķu
‘Alâ lisâni nebiyyin vechuhu ķalıķu
Ve’ş-şemsü min nûrihi ve’l-bedru ve’l-feleķu
Ve’l-miskü min rîħihi fi’l-ufķi ya‘tebıķu
Ve’l-cûdu min keffihi fi’l-ħalkı mündefıķu
[Ekrim bi-ħalkı nebiyyin zânehu ħulukun
Bi’l-ħüsni müştemilün bi’l-bışri müttesimi]⁹⁰⁷

Allâhu nercûhu yervînâ bi-ķevşerihi
İz eteynâ cemî’an taħte menberihi

⁹⁰³ “tâvelû”

⁹⁰⁴ Allah peygamberlere verdiği âyetlerinde hikmetleri inzâl etti ve peygamberler o hikmetleri âlimlerin nezdine iletti. Âlimler onun medhi hususunda evvelden beridir söz çoĝalttılar, mübâlaĝa yaptılar. Aslında bununla peygambere hizmetkâr olmayı amaçladılar. Çünkü Allah onunla peygamberlerin halkasını mühürlemiştir. “Eğer Resûlullah’ın mücizeleri, onun gerçek büyüklüğünü aksettirebilseydi, onun ismi her anılışında, çürümüş kemikleri diriltirdi.”

⁹⁰⁵ “ma’a”

⁹⁰⁶ Allah ona gizli bir sır verdi ki o sırrın künhünde akıl, idrâk ve fikir bir mânâ ifâde etmez; nûruyla ne sabahın aydınlığı ne de güneş ve ayın ışığı bir tutulmaz; cömertliği karşısında şebnem, yağmur ve deniz kıymetsizdir. Öyleyse onu medh ü senâ etmede dileyen sözü uzatsın, dileyen kısa tutsun. “Peygamberimiz hakkında beşerin bildiği, onun sâdece bir insan ve Allah’ın mahlûkatının en hayırlısı olduğudur.”

⁹⁰⁷ Allah ezelde sebkât eden hayrı mütebessim çehrelî peygamberin lisânı üzere bize ulaştırmıştır. O peygamber ki, güneş, ay ve yıldızlar onun nûrundandır; misk onun melteminden ufukta koku verir; cömertlik yaratılmışlar üzerine onun elinden çağlamıştır. “Allah o peygamberini ne güzel yaratmıştır. Bütün iyi ve makbul huylar onun mübârek zâtını süslemiş, o güzelliklerle bezenmiş, güleryüzlülükle temâyüz etmiştir.”

Huvellezî neslühu sâdû bi-mefhârihi
Kezâke âbâ'ûhu bâhû bi-menverihî
Ne'am ve zâhiruhu yünbiye bi-muzmerihî⁹⁰⁸
[Ebâne mevlidühu 'an tîbi 'unşurihi
Yâ tîbe mübtede'in minhu ve muhtetemi]⁹⁰⁹

Allâhu hayyerahum fî zulmeti's-sedefi
Lemmâ bedâ Seyyidu'l-eşrâfi ve's-şerefi
Ete'l-müvekkilü bi'n-nîrâni fî şegâfi
Ve kâle câ'e'llezî tahşevne min telefî
Ve mâ'u sâvete ba'de'l-ceryi fî neşefî
[Ve'n-nâru hâmidetü'l-enfâsi min esefin
'Aleyhi ve'n-nehru sâhi'l-'ayni min sedemi]⁹¹⁰

Allâhu fî leyletin emset mübecceleten
Erâke mülken ve âyâtin müfaşşaleten
Raḥalte min Mekketin li'l-Ḳudsi merḥaleten
Müz⁹¹¹ kaddemetke cemû'r-rüslü⁹¹² muḳbiletin
Ḳad ḥuzte ḳadren vefî'an ḥalle maḥmedeten⁹¹³
[Ve bitte terkâ ilâ en nilte menziletin
Min kâbe ḳavseyni lemi tûdrek ve lem tûremi]⁹¹⁴

[155^b] Allâhu vâlâke yâ men câ'e bi'l-'acebi
Fazlen ve faḥren 'ale'l-A'câmi ve'l-'Arabi

⁹⁰⁸ "bi-mazharihi"

⁹⁰⁹ Allah'tan cümleten onun minberi altında toplandığımız zaman bizi Kevser suyuyla kandırmasını niyâz ederiz! O peygamber ki tıpkı ecdâdı nûrunun aydınlığından asâlet bulması gibi nesli de iftihâr vesîlesi olan hasletleri sebebiyle siyâdet sâhibi olmuştur. Elbette onun zâhiri derûnunda olanı haber verir. "Peygamberin dünyaya gelişi, özündeki iyilik ve güzelliği ortaya çıkardı. İyiliklerin başlangıcı ve bitimi ona bağlıdır."

⁹¹⁰ Allah, şerefîn ve şeref sâhiplerinin Efendisi zuhûr ettiği zaman kâfirleri zulmetin zifiri karanlığı içinde şaşkın bıraktı. O kadar ki mecûsî ateşinin vekili gelip telaş içinde "ateşi yok etmesinden korktukları artık geldi" dedi; ve Sâve'nin suyu çekilip kurudu. "Sâve şehrindeki ateşperestler, gölün kurumasına çok üzüldüler. Göle su almaya gidenler, su bulamadan öfkeyle geri döndüler."

⁹¹¹ "Ve"

⁹¹² "ve'r-rüslü"

⁹¹³ "Eḏaḥat şalâtükümü'l-garrâ'u muḳbiletin"

⁹¹⁴ Allah mübârek kılınmış bir gecede sana melekûtunu ve âyetlerini âşikâr bir şekilde gösterdi. Bir anda Mekke'den Kudüs'e yolculuk ettin. Bütün peygamberlerin Kudüs'te seni öne geçirip imâm edinmeleriyle her yönden övülmeye değer bir yüce mertebeye erdin. "Ey Fahr-i Kâinât! Sen geceleynin Hakk'a iki yay miktarı yaklaşılana bir yere çıktın. Oraya ne kimse çıkabilir, ne de çıkmak isteyebilir."

Ve huzte mertebeten cellet ‘ani’-t-talebi
Lemmâ ‘alevte ‘ale’l-eflâki ve’l-hucûbi
Ve füzte bi’s-sem‘i ve’r-rü’yâ bi-lâ te‘abi
[Ve celle miqdâru mâ vülleyte min rütebi
Ve ‘azze idrâkü mâ ûlîte min ni‘ami]⁹¹⁵

Allâhu [şâhidü] husnin min berâ‘atihi
İnne’l-merâhime min sâmi biğ â‘atihi
Mâ zâle yebkî ve yed‘û fî zarâ‘atihi
Hattâ istücîbe du‘âhu fî cemâ‘atihi
Ve nâle mâ nertecîhi fî şefâ‘atihi
[Lemmâ da‘a’llâhe dâ‘înâ li-tâ‘atihi
Bi-Ekreml-rüsli künnâ ekreme’l-ümemi]⁹¹⁶

Allâhu haşşahum bi’n-naşri ve’z-zaferi
Ennâ yekûnû fe-lâ yahşev mine’z-zarari
Kem cehfelin mezzaķû bi’l-mürhefi’z-zükeri
Şehîdühum fâze min mevlâhu bi’l-vağari
Ve haşmuhum bâ’e bi’l-ihrâki fî sağari
[Ve len terâ min veliyyin ğayri münteşiri
Bihi ve lâ min ‘adüvvün ğayri münkaşımı]⁹¹⁷

Allâhu yehdiye’llezî râķat⁹¹⁸ meşâribuhu
Ve’l-cehru bi’s-sû’i fî d-dünyâ yücânibuhu
Fe’l-‘abdu lem ye’tihi yevmen me’âribuhu

⁹¹⁵ Ey hayret verici şeylerle bize gelen peygamber! Allah seni dost edindi; Araba ve Arap olmayana fazilet ve iftihar cihetinden üstün kıldı. Sen taleb ve gayret edilerek ulaşılmaktan yüce bir mertebeye sâhip oldun. Mi’râcda feleklere ve diğer varlık kayıtlarına üstün geldiğinde hiç külfete girmeksizin işiterek ve görerek Allah ile doğrudan muhâtab olmaya muvaffak oldun. “Ey Habîb-i Hudâ! Sâhip olduğun rütbelerin miktarı çok büyüktür. Sana verilen nîmetleri bilmek de güçtür.”

⁹¹⁶ Allah güzellik bakımından onun emsalsizliğinin şâhididir. Merhametin her türlü su onun kıymeti kıyas kabul etmeyen sermâyesinden gelir. O ise hâlâ tevâzusu ile ümmeti hakkındaki duâsı makbûl kılınmış diye gözyaşı dökmekte ve duâ etmektedir. Şefâati hakkında umduğumuzun bize ulaşmasını dileriz. “Hak bizi kendisine itâate dâvet eden Hz. Muhammed’e resûllerin en üstünü deyince biz de ümmetlerin en üstünü olduk.”

⁹¹⁷ Allah onun ashâbına nusret ve zaferle ayrıcalık verdi. Bu yüzden onlar kendilerine bir zarar ve noksan erişmesinden korkmadılar. Nitekim nice büyük ordular keskin kılıçlarıyla darmadağın oldu. Onların şehidi Rablerinden arzu ettiklerine erişti; düşmanı ise cehennem ateşiyle başbaşa kaldı. “Ashâb-ı kirâm ve dostlarından Resûlullah’tan yardım görmemiş hiçbir kimse ve perişan olmamış hiçbir peygamber düşmanı göremezsin.”

⁹¹⁸ “rakât”

Şi‘run ve hırşun bi-ömrin dâ‘a gâlibuhu
Ve kalbu minhumâ dâkât mezâhibuhu
[İz kaledânî mâ tuḥşâ ‘avâkıbuhu
Ke-ennenî bi-himâ hedyün mine’n-ne‘ami]⁹¹⁹

Allâhu yuncî fu‘âdî min gavâ‘ilihi
Li-ennehu kad temâdâ fî tecâhulihi
Lâ yestetî‘u necâten min muḳâtilihi
Bâ‘a’l-cinâne bi mâ yecnî bi-bâtılıhi
Ve‘stebdele’l-ḥulde bi’l-fânî ke-câhilihi
[Ve men yeb‘ âcilen minhu be-‘âcilihi
Yebin lehu’l-ğabnü fî bey‘in ve fî selemi]⁹²⁰

Allâhu yemḥû bi-fazlin minhu seyyi’etî
Li-ennehu dâ‘imen‘avnî⁹²¹ li-telbiyetî
Bi-câhi men fîhi evşâfî ve eşniyetî
Fe-yâ sürûrî bihi yâ tûle tehniyetî
Bi-aḥmedin ertecî fi’l-ḥaşri temniyetî
[Fe-inne lî zimmeten minhu bi-tesmiyetî
Muḥammeden ve huve evfe’l-ḥalkı bi’z-zememi]⁹²²

Allâhu yuḫfî lehîben zâde fî kebedî
Bi-câhi ḥayri’l-vera’l-meb‘uşi bi’r-reşedi
[156^a] Zenbî ‘azîmün ve minhu kad vehâ celedî
Yâ ḥâliḳa’l-ḥalkı yâ sitrî ve yâ senedî
Ve yâ melâzî ve yâ zühri ve mu‘temedî

⁹¹⁹ Allah huyları letâfet bulana ve dünyâda alenî kötülükten ictinâb edene hidâyet etsin! Şiir ve tamahkârlığın ömrünü zâyi ettiği kulun istekleri aslâ yerine gelmez. Çünkü ikisi de onun kalbine darlık vermiştir. “Çünkü şiirlerim ve amellerim, boynuma neticesi çok kötü öyle bir halka taktılar ki, o şeyin büyüklüğü ve âkıbetinden bende bir korku hâsıl oldu. Sanki ben kurbanlık bir deve gibiyim.”

⁹²⁰ Allah kalbimi fesat ve şerrinden necâta erdirsin! Çünkü o kendi cehâletini bilmezden gelmede ısrarcıdır ve düşmanından kurtuluş bulmaya takâti yetmez. Halbuki cenneti düşmanımın abes hilesine uyarak sattı; câhilliği sebebiyle ebedî olanı fânî olanla değiştirdi. “Kim âhireti dünya ile değiştirse yaptığı satış ve selemde zarardadır.”

⁹²¹ “ğavşî”

⁹²² Allah ondan gelen bir lütuf ile kötülüğümü ve noksanlığımı gidersin! Çünkü o, benim itâat etmem için dâimî bir inâyettir. Ey sürûrum ve ey devâm eden bereketim! Bütün medh ü senâlarımın kendisine dönük olduğu o zât hürmetine ve taşıdığım Ahmed ismi vesilesiyle haşir gününde talebimin yerine gelmesini umarım. “İsmim Muhammed olduğu için Peygamber’den hususî bir ahdim daha var. Zira Resûlullah sözüne en çok bağlı olandır.”

[İn lem yekün fi me‘âdî âhîzen bi-yedî
Fazlen ve illâ fe-ķul yâ zellete‘l-ķademi]⁹²³

Allâhu yüzhîbu ‘an ķalbî me‘âşimehu
Li-ennehu lem yezel bi‘l-‘afvi râhimehu
Yâ men yehâfu ğaden⁹²⁴ ħavfî cerâ‘imehu
Tes‘â binâ naĥve men nercû merâhimehu
Nebķi li-yubķi mübeķķânâ ğamâ‘imehu
[Ĥâşâhu en yaĥrime‘r-râcî meķârimehu
Ev yerci‘a‘l-câru minhu ğayra muĥteremi]⁹²⁵

Allâhu azharahâ li‘l-‘ucmi ve‘l-‘Arabi
Ke‘ş-şemsi nûran ve ke‘l-aķmâri ve‘ş-şühubi
Minha‘ktesebânâ ‘ulûme‘d-dîni ve‘l-edebi
Şümme‘ğterefne‘llezî nercûhu min talebi
Ve ĥaķķihâ ķasemen mâ fütü bi‘l-keżibi
[Mâ ĥûribet ķaţtu illâ ‘âde min ĥarebin
A‘de‘l-e‘âdî ileyhâ mülķiye‘s-selemi]⁹²⁶

Allâhu bâbu‘r-recâ lâ zâle fâtiĥahu
Bi-fazli men ķad ete‘l-Ķur‘ânü mâdiĥuhu
Huve‘llezî lem yezel bi‘l-fazli mâniĥahu
Fe-innehu yemmu fażlin ‘amme sâbiĥuhu
Medĥî lehu tûle ‘ömrî len ubâriĥahu
[Ve münzü elzemtü efķârî medâ‘iĥahu

⁹²³ Allah, hidâyet ile gönderilen ve yaratılmışların en hayırlısı olan Efendimiz hürmetine ciĝerimde şûlelenen bu alevi söndürsün! Günâhım pek büyüktür ve günâhımdan ötürü bedenim bitâb düşmüştür. Ey âlemin Hâlik‘ı, ey noksanımı setreden ve ey yegâne güvendiĝim! Sığınaĝım! Sermâyem ve dayanaĝım! “Eĝer Resûlullah âhirette, fazl ve keremiyle elimden tutup şefâat etmezse, sen o zaman bana, ey ayaĝı kaymış biçâre, vay senin hâline, neredesin de.”

⁹²⁴ “kemâ”

⁹²⁵ Allah kalbimden günâhları gidersin! Çünkü O‘nun afvı, merhâmeti aslâ zevâl bulmaz. Ey tıpkı benim gibi yarınki günün korkusunu çeken! Bizimle merhamet ve lutfunu umduğumuzun tarafına doğru koşarsın da onun huzûrunda bizi bulutlarından nimetlendirmesi için birlikte ağlarız. “Ĥâşâ, Peygamber ne isteyenden lutfunu esirger, ne de ilticâ edeni şefâatinden mahrum eder.”

⁹²⁶ Allah onu Arap olan ve olmayan herkes için, nûru bakımından güneş, aylar ve diĝer ışıklı gök cisimleri misâli âlemde var etti. O nûrlardan din ilimlerini ve edebi elde ettik; sonra taleb edip ermeyi umduğumuza fazlasıyla erdik. Onun hakkı için bu sözde ben yalan söylemedim! “Kur‘an âyetlerine hiçbir zaman karşı konmadı. Onlara karşı düşmanlık yapanların en güçlüleri bile uğradığı güçlülere dayanamayarak o âyetlere boyun eğip acizyetlerini itiraf ettiler.”

Vecedtühu li-ḥalâşî ḥayra mültezimi]⁹²⁷

Allâhu yerḥamu rûḥan bi'l-hevâ telifet
Ve leyse illâ 'alâ aḥbâbihâ 'aḫafet
Fe-lâ melâme izâ mâ muḳletî ve kefet
Fe'r-rûḥu râḫatuhâ illâ izâ vekâfet
Bi-bâbi men cûduhu minhu'l-verâ ğarafet
[Ve lem ürid zehrete'd-dünye'lleti'ḳtetâfet
Yedâ Züheyri bi-mâ eşnâ 'alâ herimi]⁹²⁸

Allâhu 'allâke yâ men huve ecellu nebiyyi
Yâ men yuraccâ [limâ] ercûhu min ḫalebi
Yâ zâkiye'l-aşli ve'l-evşâfi yâ 'Arabî
Ente'ş-şefî'u li-zenbî yevme münḳalebî
Ve ente ğavşî izâ mâ dıḳtü fî neşebî]⁹²⁹
[Ve len yeziḳa Resûlallahî câhuke bî
İze'l-kerîmu teḫallâ bi'smi münteḳimî]⁹³⁰

Allâhu yüzhibu 'an nefsi ma'arratehâ
Ve yeşaffihâ ve yu'tihâ meserretehâ
Le'allehâ en terâ fi'l-ḫaşri ḳurretehâ
Ve esteġşü bi-men yenfi mazarratehâ
[156^b] Yâ Seyyide'r-rüsli âti'n-nefse nuşretehâ
[Fe-inne min cûdike'd-dünyâ ve zarratehâ
Ve min 'ulûmike 'ilme'l-levḫi ve'l-ḳalemi]⁹³¹

⁹²⁷ Allah ümit kapısıdır ve Kur'an kendisini medhedici olarak gelen Efendimiz'in fazlıyla o kapıyı açık tutar. Efendimiz'in fazl u lutf ile ihsân ediciliği zevâl bulmaz, çünkü kendisine dalmış olanı gark eden bir fazilet deryâsıdır. Benim medh ü senâm ömrüm boyunca sürse ben aslâ onun kemâline erişemem. "Bütün fikirlerimi Fahr-i Kâinât'ın medh ü senâsına hasrettiğim zamandan beri, Resûlullah'ı kurtuluşumun yegâne hâmisî buldum."

⁹²⁸ Allah, sevdâsı uğruna telef olan ve sevdiklerinden başkasına meyletmeyen şu rûha merhamet etsin! Gözlerimden yaş aktığımda artık azar ve itâb yoktur. Rûhun rahatı yalnızca cömertliği bütün âleme saçılan sevgilinin kapısında durduğu zamandır. "Ben, bu yaptığım medihlerle Şâir Züheyri'nin Herem adlı emîri medhederek elde ettiği dünyâ malını, süsünü aslâ istemedim."

⁹²⁹ "sebebî"

⁹³⁰ Ey peygamberlerin ulusu, Allah seni yüceltsin! Ey taleb ederek umduğum şey her hâlükârda yalnız kendinden umulan! Ey aslı temiz, sıfatları nezih olan! Ey nebiyy-i Arabî! Sen mahşer günü günâhım için şefâatçisin ve varlığında daraldığım zaman mededimsin! "Yâ Resûlallah! Hak Müntakim ismiyle tecellî etse de, benim yüzümden senin yüce makâmın daralmaz."

Allâhu yerhamu nefsi ennehâ eşimet
Kem hammeltenî mine'l-evzâri kem zalemet
Ve kem tecerret 'ale'l- âşâmi⁹³² ve'cteremet
Fe-ķultü lemmâ ra'eytü'n-nefse ķad nedimet
'Ale'l-ħaţâyâ ve bâbe'llâhi ķad lezimet
[Yâ nefsi lâ taķneţî min zelletin 'azumet
İnne'l-kebâ'ire fi'l-ġufrânike'l-lememi]⁹³³

Allâhu yemħû zünûben lestü a'lemuhâ
Ve in 'alimtü fe-uħfihâ ve'ktümuhâ
Li-enne 'indî mine'l-âşâmi a'zamuhâ
Ve leyse ercû sive'r-Raħmâni yerhamuhâ
İzâ eteytü limen bi'l-fazli yen'amuhâ
[Le'alle raħmete Rabbî ħîne yaķsimuhâ
Te'tî 'alâ ħasebi'l-'ışyâni fi'l-ķısemi]⁹³⁴

Yâ Ķureyşu ħıyâru Benî Âdem
Ve yâ ħayru Ķureyşi Benû Hâşim
Ve yâ ħayru Benî Hâşimi Aħmed
Resûlu'l-ilâhi ile'l-'âlemi⁹³⁵

[Bahr-i Kâmil: Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün]

⁹³¹ Allah nefsimden ayıp ve kusuru gidersin; ve pâk kılarak sâadet ve kemâlini ona ihsân etsin! Belki mahşerde senin görmen onu ferahladıracaktır. Ben nefsin zarar ve ziyânını hükümsüz kılan vesîle için meded isterim. Ey resullerin efendisi! Nefs için ona nusret olacak her ne ise onu eriştir! "Yâ Resûlallah! Dünyâ ve zıddı âhîret, senin cömertlik ve ihsânından, Levh-i Mahfûz ve Kalem'in ilmi de senin ilmindedir."

⁹³² "enâmi"

⁹³³ Allah nefsi me rahmet etsin, çünkü günâha garkolmuştur. Nice zaman beni veballere sokmuş, nice zaman bana zulüm etmiş, nice kere günahlara çekerek zarar vermiştir. Ben nefsimi hatâlarına nedâmet getirmiş ve Allah'ın bâbına tutunmuş bir hâlde gördüğüm zaman ona dedim ki: "Ey nefsim! İşlediğin büyük günahlardan dolayı ümitsizliğe düşme. Zira Hakk'ın mağfîretinde büyük günahlar küçük günahlar gibidir."

⁹³⁴ Allah bilmeyip ettiğim günahları mahvetsin! Velev ki bilsem bile ben o günahları gizlerim, çünkü bende günahların en büyüğü vardır. Ancak Rahmân'ın rahmetinden gayrısını ummam. Fazl ile nîmet verenin huzûruna geldiğim zaman: "Ümit ederim ki Rabbimin rahmeti taksim edilirken günahlara göre gelir, günahları çok olanlara rahmet-i ilâhî daha çok gelir."

⁹³⁵ "Ey Kureyş! Ey Âdem evlâdının en hayırlıları! Ve ey Kureyş'in hayırlısı olan Benî Hâşim! Ve ey Benî Hâşim'in hayırlısı, Allah'ın âleme resûlü olan Ahmed!" Münâvî, *et-Teysîr*, I, 433.

Yâ men yucîbu du'â'e'l-'abdi fi'z-zulemi
Yâ kâşife'd-đurri ve'l-belvâ ma'a's-sekâmi
Kad nâme vefduke havle'l-beyti ve'ntebehu
Ve ente ya Hayyu yâ Kayyûmu lem tenumi
Ed'ûke Rabbî hazînen râciyen ferecen
Fe'rham bükâ'î bi-hakkı'l-beyti ve'l-haremi
Ente'l-gafûru fe-ekrimnî bi-mağfiretin
Va'tuf bi-cûdike yâ ze'l-cûdi ve'l-keremi
În kâne 'afvuke lâ yercûhu zû zelelin
Fe-men yecûdu 'ale'l-'âşîne bi'n-ni'ami⁹³⁶

Eteytü ileyke Rabbu'l-'âlemînâ
Ve halakte'l-halâ'ika ecma'înâ
Ve ci'tü ileyke kaçden yâ ilâhî
Fe-ente's-su'ûle hâdî'l-müznibînâ
Ci'tü bi-bâbi 'afvike yâ recâ'î
Li-terhamenî bi-fazlike yâ Mu'înâ
[157^a] Ve entellâhu zü'l-ikrâmi haqqan
Ve ente'l-muvânisu'l-müstevhişînâ
Elâ yâ eyyüha'l-me'mûlü fi külli hâcetin
Şekeptü ileyke'd-đurra fe'rham şikâyetî⁹³⁷

Elâ recâ'î ente kâşife kürbetî
Fe-heb lî zünübî küllehâ ve'kđı hâcetî
Fe-zâdî qalîlun lâ erâhu meblağî
Li'z-zâdi ebkî ev li-bu'dî mesâfetî
Eteytü bi-a'mâli kabâyihî rü'yeten

⁹³⁶ Ey zulmetler içine kalan kulun duâsına icâbet eden! Ey zararı, musîbeti ve ıztrâbı gideren! Sana gelenler beytin etrafında uyudu kaldı ve sonra uyandılar. Fakat sen ey Hayy ü Kayyûm aslâ uyumazsın. Yâ Rabbi! Ben hazin bir edâ ile ferah ve sürûr ümidiyle sana niyâz ediyorum. Evin Kâbe ve Harem beldesi hakkı için gözyaşlarıma merhamet et! Sen Gafûr'sun, bana mağfiretini ikrâm eyle! Ey cûd u kerem sâhibi, lutfun ve ihsânınla merhamet buyur! Âsilere bile nîmetleri sen verirken bir günahkâr nasıl rahmetini ummaz.

⁹³⁷ Ey bütün mahlûkâtı halkeden Rabbü'l-'âlemîn, sana geldim. Lutfunu umarak geldim Allah'ım! Sen istekleri geri çevirmeyen ve günahkârları doğru yola iletensin. Ey yeğâne emelim! Ey Muîn! Fazlınla bana merhamet buyurmanı dileyerek af ve mağrifet kapına geldim. Sen ikrâm sâhibisin Allah'ım! Bunda aslâ şüphe yok. Ve Sen kederli ve çâresizlerin dostu ve yârenisin.

Ve mâ fi'l-verâ halkun cenâ ke-cinâyetî
Etahrukunî bi'n-nâri yâ gâyete'l-münâ
Fe-eyne recâ'î şümme eyne mehâfeti⁹³⁸
“İn nilte yâ rîha'ş-şabâ leylen ilâ harami
Bellig selâmî ravzate'n-Nebiyi'l-muhteremi”⁹³⁹

Çad küntü garîben fi'd-diyâri'l-'Acemi
Şirtü mahzûnen mahşûren fi dâri'l-elemi
İn kâne iznen lenâ mine's-selemi
Çad tayyertü kübben fi leyleti'z-zulemi
Efruşu bi-'aynî ve lihyetî bi-dârihi'l-mu'azzami
Ercû mine'llâhi mevtî fi haremi'l-mufahhâmi
Huz fi yevmi'l-mahşeri min yedi'l-cürumi
İşfa' lenâ fihi yâ zellete'l-çademi⁹⁴⁰

Fazlıñla tut destimi vaqt-i zeelde benim
Luţf eyle bârî baña yâ zellete'l-çademi

Biñ üçyüz üçüñ şehr-i şıyâmı idi

Tahrîr-i tercümeden sildim çodum çalemi

Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ kıl **Râsîmi** muhteremi
Dünyâda 'uqbâda hem verme çam u elemi

[157^b] Muçaddeme-i Vaşf-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn Rıd vânullâhi 'Aleyhim

Ecma'ın

[Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

Bir dem erişdi bâğa faşl-ı hazân

'Aşıkâ fi'l-mişl dem-i hicrân

⁹³⁸ Ey her türlü hâcette rahmeti umulan! İçinde olduğum zarar ve ziyânı sana arz ediyorum, bu şikâyetime merhamet buyur. Ey ümidim! Sen sıkıntımı giderensin! Geç günahlarımın tamamından, hâcetimi revâ kıl! Azığım pek yetersiz ve ben sermâyemi görmüyorum. Kâh azığımın yetersizliğinden kâh mesâfenin uzaklığından ötürü ağlıyorum. Kabahat dolu amellerimle geldim huzûruna, belki âlem içre benim gibi günâh işlemiş bir kimse yoktur. Ey en büyük emelim! Beni ateşe yandırır mısın? Öyleyse nerede benim korkum ve ümidim!?

⁹³⁹ “Ey Sabâ rüzgarı! Bir gün Harem-i Şerîf toprağına ulaşırsan, içerisinde o muhterem Nebî'nin bulunduğu Ravza'ya selâmımı ulaştır.”

⁹⁴⁰ Acem diyârında garip kaldım, elem yurdunda mahzun ve mahsur oldum. Eğer bize Selem civârına ermek için imkân olsaydı, ben herşeyimi verir, karanlık gecede yüzüstü bir vaziyette giderdim. Gözümle ve sakalımla onun mübârek meskenini temizler, Allah'tan o harem beldesinde ölmeyi isterdim. Yâ Resûlallah! Mahşer gününde bu günahkâr eli tut, bize şefâat eyle, yoksa hâlimiz yamandır.

Beñzi zer oldu sebzeniñ gûyâ
‘Aşk ile rûy-i ‘âşık-ı şeydâ

Ƙaldı eşcâr cümleten ‘üryân
Şanki dîvâne-i gam-ı cânân

Hayret ermiş idi serv-i âzâde
Yâsemin olmuş idi üftâde

Lâleniñ tâcın aldı bâd-ı fenâ
Ƙaldı Mecnûn mişâli başı Ƙabâ

Gül cemâline çekmiş idi niƘâb
Bûlbülüñ olmuş idi hâli ħarâb

Sebzeniñ Ƙaddi lâm olmuş idi
Şararup ‘aşƘ ile bükülmüş idi

Zer u sîmi ki bâğı derc etdi
‘Aşk yoluna cümlesin ħarc etdi

Hâşılı cümle sebze-i dünyâ
‘Aşk-ı HâƘƘ ile bulmuş idi fenâ

Bile ağlardı ağlasañ enhâr
Bile iñler idi iñlesañ kuhsâr

Cem‘ olup bir yere nice yârân
İder iken bu ‘âlemi seyrân

‘AşƘa maĥşûş idi olan kelimât
Mürde dil olana verirdi ħayât

Biri ta‘rîf edüp dedi Ferhâd
Ƙodu şoñunda ‘aşƘ ile eyü ad

Biri Mecnûn durur dedi ol dem
Tekye-i ‘aşka pür pîş-i kadem

Biri ederdi ‘aşk ile Vâmık
Oldu ‘âlemde ‘âşık-ı şâdık

İşidüp sözlerin dedim ne ‘aceb
Baña hoş gelmedi bu sözleri hep

Bir alây pey-mezâk-ı zenpâre
Bir alây derd-mend gulâmpâre

Ne bilür sırr-ı ‘aşk-ı pinhânı
Ne bilür vecd-i hâl-i cânânı

[158^a] Lâyık oldur ki hiç olmaya naql
Kıssa-i ‘aşk-ı nâkışâtu’l-‘aql

‘Âşık oldur ki ‘aşkı ile müdâm
Eyleyüp uyhuyu gözüne harâm

Seve bir servi boylu maḥbûbu
Derd-i ‘aşkıniñ ola meftûnu

Vere mir‘at-i cism u câna cilâ
Bir cilasun civâna bende ola

‘Aşk-ı maḥbûb ile kim olsa ḥazîn
Añlamaz anı Hüsrev u Şîrîn

Ġamze-i ḥûba kim olur meftûn
Oldu menfûru Leylâ vü Mecnûn

‘Âşık olanda şabr olur pîşe
Öpmek ve çoçmaq olmaz endîşe

‘Âşık-ı şâdık olana muṭlak
Merḥabâdır vişâl-i yâr ancak

Andan artuğa yokdur destûr
Gılzet olmaz bu bâbda ma‘zûr

Bu sözü söyleyince anda hemân
Sözüme kâ‘il oldu hep yârân

İçlerinden birisi kıldı nidâ
Dedi ey ma‘rifetle bî-hemtâ

Yürü var baḥr-i nazma ol gavvâş
Getür ortaya nice gevher-i ḥaş

Bir kitâb eyle ‘aşk ile peydâ
Anı el üzere tutalar zurefâ

Diñle ‘aşkıñ hikâyetini
Söyle bir zâtıñ rivâyetini

Gül gibi söyle tâze bir dîvân
Ağlaya oldukça bülbül-i cân

Ola cümle ḥurûfu pür sevdâ
Kendin zeyn ide ‘aşk ile peydâ

Elifi incelikde ola ḥayâl
Kâmet-i ‘âşık u za‘îf u mişâl

Şekl-i **cîm** ol kitâb-ı ra‘nâda
Beñzeye Şîrîn ile Ferhâd’a

Dâl ola derd-i ‘aşka her dalı
Derd-i dilberden olmaya ḥâlî

[158^b] Râları beñzeze hilâle tamâm

Artura bu cünûn-ı ‘aşkı müdâm

Ağlamakdan gam ile dîde-i şâd

Ağara şanki dîde-i Ferhâd

‘Aynı Mecnûn’ a beñzeze gûyâ

Başî bülbüller âşiyânı ola

Kûh-ı verd ola anda her bir **ķāf**

Kāfı ‘aşk arasından ola şikāf

Lām ķüllâb-ı ‘aşk-ı dilber ola

Mîmi bir kâkûl-i mu‘anber ola

Vâdi-i gamda nitekim Mecnûn

Dâmen-i hüznü ķomaya her **nûn**

Baħr-ı nazmıñ ki oldu bir deryâ

Keşti-yi hayret ola **yâlar** ana

Baka bu resme pend edince cân

Cûşa geldi nitekim baħr-i revân

Şun‘ için luḡfunu izhâr eyledi

Âb u kilden gör ne dîdâr eyledi

“**Küntü kenzen**”⁹⁴¹ dedi bu hikmet nedir

“**Fîhi min rûhî bihi**”⁹⁴² bu ‘izzet nedir

Ey gönül pâzârı bu gavgañ ile

Hayret oldu hâşılı sevdâñ ile

⁹⁴¹ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 155-156, nr. 2016.

⁹⁴² “Fe-izâ seveytühu ve nefahtü fihi min rûhî vega’û lehu sâcidîn.” (Ona şekil verdiğim ve ona rûhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!) el-Hicr 15/29.

Şevk ile odu ‘âlemi yakmış durur
Mümkinâta çaķmak çaķmış durur

Ba‘dezâ baş-ı makâl eyleyelim
Sebeb-i nazmı nedir söyleyelim

Çünkü bu ‘abd-i za‘îf-i aķķar
Girdi medħe kıldı sefâretle sefer

Sütûn u mescid u mihrâb u minber
Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Osmân u Hâyder

Medħine şürû‘ edelim ol çehâr yârın
Yoluna kurbân olalım ol yâr-ı ğârın

Besmele ile aldım elime kalem
İbtidâ eyledim vaşfına o dem

Der Beyân-ı Medħ-i Şiddîķ-ı ‘Atîķ Rağıyallâhu ‘Anhu Veliyyü’t-Tevfîķ

Dâr-ı dünyâyı şanma cây-ı sürûr
Olasın tâ muzaffer u mansûr

[159^a] Tolmada cürm ile nâme-i a‘mâl
N’ola ħâlîñ olunca vaķt-i nüşûr

Toķunur nâvek-i ecel âħir
Saña oldu nişâne ehl-i kubûr

Şıdķ ile ümmet-i Muħammed isen
Şalâvâtı diliñden eyleme dûr

Çâr yâre maħabbet eyleye gör
Tâ ki saña maħabbet ede Ğafûr

Oldu Ebû Bekir efđal-i ümmet
Ve ‘aleyhi rivâyetü’l-cumhûr

**Kâne ba‘de’n-Nebiiyi ‘ale’t-tahkîk
Efd alü’l-halkı ‘indene’ş-Şiddîk⁹⁴³**

Ol Hudâ-i Müheymin u Mûte‘âl
Zât-ı pâkine viridi fazl-ı kemâl

Ana dört yâr oldu cümle muftı‘
Bârekallâh zehî huçeste-hişâl

Ahmed’e yârı ol olmuşdur
Ol elif kâmet mübârek ü fâl

Ol ki bâlâ-nişîn-i ümmetdür
Oldu adındaki elif ana dâl

Lafz-ı nâmı üçünden efzûndur
Fazîlet n’ola olsa istidlâl

**Ol şiddîk ile efd al u evlâ
Refe‘allâhu kadrahu ebedâ⁹⁴⁴**

Bedr idi alını yañağı hürşîd
Şa‘şa‘a oldu ana haţt-ı sefid

Çehresin kılmış idi nûrânî
Pertevi nûr-ı vahdet u tevhîd

Naql edüp bu hadîsi râvîler
Buyurupdur Resûlullâh-ı mecîd

Gelse mîzâne halkın îmânı
Anın îmânı ola idi mezîd⁹⁴⁵

⁹⁴³ Hz. Peygamber’den sonra indimizde efdal-i mahlûkât Hz. Ebûbekir’dir.

⁹⁴⁴ Hz. Ebûbekir sıdkı ile efdal ve evlâdır. Allah Teâlâ onun kadrini ebediyen artırsın.

Ġâr içinde ııırdı pâyini mâr
Cânına irdi pür cefâ-i hadîd

[159^b] Vâkıf oldu bu hâle şâhid-i Hakk
Dedi âhir seni bu ede şehîd

Allah Allah nedir bu fazl u kemâl
Oldu halk-ı cihân içinde ferîd

Yâr-ı ġâr-ı Muhammed-i Muhtâr
Şâniye'sneyn iz hümâ fi'l-ġâr⁹⁴⁶

Ķıldı hükmi-i hükûmeti nice yıl
Oldu 'ömr-i 'azîzi müsta'cil

Eyleyüp ârzû-yi 'îd-i vişâl
Ķıldı cânâna cânını vâşıl

Gönlü mânend-i cennetü'l-me'vâ
Dâr-ı dünyâyâ olmadı mâ'il

Evliyâ ile enbiyâyâ daġi
Kalmaz imiş zamâne ey ġâfil

Ma'siyet câyı şimdi **Râsîmi**
Etdi hayrân u mest u lâ ya'ķıl

Vây eger añlamazsa aġvâlin
Rûz-i maşerde aña ve'l-hâşıl

Devlet anıñ ki ola ol şâhın
Âsitânında bende-i muķbil

⁹⁴⁵ Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, I, 143, nr. 35; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 194, nr. 2130.

⁹⁴⁶ Hz. Ebûbekir, Hz. Muhammed Muhtâr'ın mağaradaki arkadaşı, (hicret sırasında sığındıkları Sevr daġındaki mağarasında bulunan "iki kişiden ikincisidir." (et-Tevbe 9/40)

Gülşen-i dîni kıldı şıdık ile zeyn
Rağıyallâhu ‘anhu fi’ d-dâreyn

Der Beyân-ı Medh-i ‘Ömer Mâ Tala‘ati’s-Şemsü Ve’l-Kamerü⁹⁴⁷

Rağıyallâhu ‘Anhu

Ey gönül bu kıbâb-ı çerh-i ‘ikâb
Oldu seyl-i fenâda hemçü hâb

Berğ-i hâtıfveş olmayup handân
Âğla ‘işyânını mişâl-i şehâb

Hâliñ arkası olur ey gâfil
Cürmüne göre olursa ‘azâb

Yürü eyle günâha istiğfâr
‘Ârif iseñ budur cinâna şavâb

Rağmete lâyıq eyle kendi özüñü
Ğafleti kılma cân gözüne hicâb

[160^a] Oku medh-i Resûlü cismiñi hem
Çâr yâr eşiğinde eyle türâb

Kıl du‘â rûh-ı Hâzret-i ‘Ömer’e
Oldu çün ol halîfe-i aşhâb

Ekmelü’l-halk hâkim u ‘âdil
Efdalü’l-halk ‘âlim u ‘âmil

Dedi şâh-ı rusûl olaydı ‘Ömer
Gelse bir daği halka peygamber⁹⁴⁸

⁹⁴⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 3684; Bezzâr, *Müsned*, I, 194; Hâkim, *Müstedrek*, III, 96, nr. 4508.

⁹⁴⁸ Tirmizî, “Menâkıb”, 3686; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 624, nr. 17405; Taberânî, *Mucemu’l-kebir*, XVII, 180, nr. 475; Hâkim, *Müstedrek*, III, 93, nr. 4495.

Geldi Şehr-i Medîne'de bir gün
Rm'dan ana kşid-ı sefir

Dedi gelsün ol kşid-ı b-dn
Kşıda heybet ile kıldı nazar

İçine korku düşdü kffârn
Her biri küfrü oudu ezber

Grnp gözlerine kavı-ı kaz
Cnlarına erişti tr-i kader

Çıkdı dvrdan bir el ngh
Kayser-i Rm'u kıldı zr u zeber

Nice günlük yola edüp te'sr
Zhir etdi vilyetin ol emr

Bakdı hrşde bir gün anı 'ayn
'şıkn şanki mihr u mihribn

Hışm ile döndü kıldı çünki nazar
Kpara oldu mihr-i nr-efşn

Gz göre gökyüzünde oldu siyh
Fi'l-meşel hl-i 'rz-ı cnn

Sidreden yere ol nefı-ı Cibrl
İndi mnend-i raşmet-i Raşmn

Dedi luşf eyle y Reslallah
Çok selm eyledi saņa Selmn

Gönül alçaklıgn edüp Frk
Oşsasun şemsi eylesün işsn

Yohsa böyle kalur kıyâmete dek
Nitekim rûy-i ‘âşiyân-ı cihân

Gördü ‘âlem vilâyetini tamâm
Ayağı toprağına oldu gulâm

‘Adl u dâdıyla ol emîr-i ricâl
Râh-ı dîn içre kılmadı ihmâl

[160^b] Erba‘în oldu anıñla tamâm
Oldu mîm-i mübârek ana dâl

Manzar-ı ‘ayn-ı ‘adl u dâd oldu
Kimseye eylemezdi zılm u d alâl

Gün gibi tıg ile açdı dehri
Oldu Bû Cehl mükedderu’l-aşvâl

Sünnet-i Ahmed’i edüp icrâ
Hayr işe eylerdi isti‘câl

Ṭâḳati kalmayıp kaçardı hemân
Görse İblis gölgesini fi’l-hâl

Ḳıluben biñde birini tafşıl
Eyledim vaşfını ‘ale’l-icmâl

Ki odur zübde ol ulû’l-ebvâb
Yâr-ı şânî güzîde-i aşhâb

Hâba varmış idi bir gece ol hümâm
Girdi rû’yâsına Resûl-i enâm

Da‘vet edüp ana hiṭâb etdi
Yâ ‘Ömer dedi ‘ömrün oldu tamâm

‘Âlem-i ‘ulvîye ‘urûc eyle
Cây-ı süflîde yeter etdin maqâm

Vaktidür gel bize mülâkât ol
Verdi ‘adliñ cihâna cümle tamâm

Çün uyandı o nûr-ı dîde-i dîn
Kıldı aşhaba hâlini i‘lâm

Emr-i Hakk ile âhiri oldu şehîd
Rûh-ı pâkine Hakk’ dan ola selâm

Çünkü âhir ölümdür ey **Râsim**
İ‘timâd etme dehr-i dûna müdâm

Verdi İslâm’a ‘adl ile revnağ
Artıra rahmetini Hazret-i Hakk

**Der Beyân-ı Medh-i Câmi‘u’l-Şurân Hazret-i ‘Osmân bin ‘Affân
‘Aleyhi’r-Rahmetü’l-Şufrân**

Fânî dârı gönül cihân fânî
Bekleme bûm-veş bu vîrânı

Halka taqdirini havâle eder
Añlamaz kimse sırr-ı Sübhân’ı

[161^a]Nice naql etdi diñle ‘âlemden
Çâr yâr-ı Resûl-i Yezdân’ı

Oldu tâ ki şehîd Zî’ n-nûreyn
Hâke düşdü o pür-nûrânî

Görünen şanma ebr u bârândur
Eyleyen gökyüzünü zulmânî

Kimseniñ yurduñ değildir bu mekân
Bir temâşâcı hümâsın sen hemân

Gönlünü bağlamağil bu menzile
Key şaķın aldanmağil bir mekr ile

Kim bu gülzârıñ bekâsı yokdurur
Terk eder seni vefâsı yokdurur

Gel ey sâķı berü vergil müdâm
Çünkü ben cândan gulâmım her müdâm

Ver tehî dest ne tütarsıñ bendegî
Kıl bu mesti zehî mest-i zindegî

Çünkü urduñ cânıma şimşîr-i ‘aşķ
Ki tamâm et anı ey şîr-i ‘aşķ

‘Aşķıñ sevdâsı başdan gitmedi
Şovuk ıssı kuru başdan gitmedi

Destmâl tutup yüzüne felek
Aęlar añup o vird-i ĥandânı

Vâh ki mânend-i lâle-i goncân
Kana ğarķ oldu Ĥazret-i ‘Oşmân

Kan değildir akan o demde revân
Taķdı boynuna sübhâ-i mercân

Kırmızı güller ile taldurdu
Koynunu şanki ol emîr-i cihân

Düşdü şehir-i vücûduna âteş
Gerdeninden ‘alevler oldu ‘ayân

Aña fetḥ olmağa tılısm-ı beḳā
Verdi bu ḥânḳāhda ḳurbân

Maṭla‘-ı mihrine erişdi hilâl
Şafaḳı zâhir eyledi ol ân

Dest-i ḳudret cemâli muşhafına
Sürḥıyle yazdı âyât-ı Ḳur’ân

[161^b] Şunar iken ana şarâb-ı ṭahûr
Bir zeyn dökdü üstüne Rıd vân

İrdi ol meyden ana keyfiyyet
Ḳana mest etdi sâḳî-i vaḥdet

Cânıma geṭti nâvek-i efkâr
Nice kıydı ‘aceb ana aḡyâr

Buldular çün künc o pinhânı
Ḥânesi oldu bir nice ḡaddâr

Yalnız gördüler ol nûru
“Leyse fi’ d-dâri ḡayruhu deyyâr”⁹⁴⁹

Ḥaḳḳ rızâsını boynuna aldı
Ḥavf edüp ḳılmadı o demde firâr

Ser verüp sırrı vermedi âḥir
Dîni oldu maḡzenu’l-esrâr

Olmasun aña ḳaşd eden yâ Rab
Bâḡ-ı Firdevs içinde bir ḥârvâr

Ḳaralar giydi bu ḡam ile leyâl
Yaḡalar çâk eyledi esmâr

⁹⁴⁹ “Evin içindeki ev sahibinden başkası deḡildir.” mânâsında bir kelâm-ı kibâr.

Gördü çün kim bu hâleti aşhâb
Dedi “**Tûbâ lehum ve hüsnü me’âb**”⁹⁵⁰

Eyledi anı ol Kerîm u Raḥîm
Aḥsen-i ḥulḳ ile ḥalîm u selîm

Utanırdı anıñ ḥayâsından
Cümle kerrûbiyân-ı ‘arş-ı ‘azîm

Oldu âyine-i vücûdu anıñ
Mazḥar-ı nûr-ı “**aḥseni taḳvîm**”⁹⁵¹

Anda ḥatm oldu âyet-i Ḳur’ân
Ḥalka Ḳur’ân’ı eyledi ta’lîm

Düşdü hep nâr-ı ḥayrete aşhâb
Nâgehân oldu çün bu emr-i ‘azîm

Terk edüp bu maḳâm-ı dünyâyı
Oldu dâru’l-maḳâm içinde muḳîm

Ḥaḳḳ yoluna olup o dem ḳurbân
Ḳıldı cânâna cânını teslîm

[162^a] Bu durur re’y-i ḥayra fikr-i şaḥîḥ
Oldu ol pâdişâha zulm-i şarîḥ

Yatdığı yeri Ḥaḳḳ cinân etsün
Ravza-i ‘arşı âşiyân etsün

Ericcek taḥt-gâh-ı Firdevs’e
Şühedâ leşkerine ḥân etsün

Ehl-i İslâm’a çün ḥalîfe idi
Anda da şâh-ı kâmurân etsün

⁹⁵⁰ “İnanan ve yararlı iş işleyen kimseler için hoş bir hayât ve dönülecek güzel bir yer vardır.” (er-Ra’d 13/29)

⁹⁵¹ et-Tîn 95/4.

Sûre-i Fâtiha şevâbın anıñ
Rûh-i pâkine armağan etsün

Anı kim sevmez ise kahr edüben
İki ‘âlemde nâtüvân etsün

Bu du‘â-nâmesini **Râsim**’iñ
Cümle dillerde dâsitân etsün

İşiden sûz-i nâk sözlerini
Yağalar çâk edüp fiğân etsün

Ne fiğân kendü özün helâk etsün
Âsitânında cismi hâk etsün

Kâşif-i esrâr ü dâna-yı zamîr
Çünkü sensin ey Hudâ-yı destgîr

Kendi lutfuñla beni şâd eylegil
Gönlümün vîrânın âbâd eylegil

‘Aqıl verdiñ gaflet ile geçerem
Çapun açık ben yabâna kaçaram

Çok yavuzluk eyledim iyilik şanup
Gelmedim çapuna bir yol utanup

Rahm kıl bu gaflet ü nâdanlığa
Çoma beni böyle sergerdânlığa

İşbu **Râsim** Tañrı’niñ bir kuludur
Çulluğunda bende-i yoğsuludur

Der Beyân-ı Medh-i Esedullâhi’l-Ğalib ‘Aliyy’ibni Ebî Tâlib

Kerremellâhu Vecchê

[162^b] Olma Mecnûn gibi gel ey gâfil

Nağşına ver ‘âlemiñ mâ’il

Mihnet oldu maħabbet-i dünyâ
Lezzetini hemîşe zillet bil

Yürü kesb-i ‘ibâdet eyleyüben
Emr-i ma‘rûf ve nehy-i münker kııl

Rûhuna çâr yârın eyle du‘â
Sünnet-i Aħmed ile ol ‘âmil

Tâ ki maķbûl olan du‘âyı sen
Olasın ķurb-ı Hâzrete mâ‘il

Esedullâhdır biri anıñ
Oldu haķķında “**hel etâ**”⁹⁵² nâzil

Ya‘nî serdâr-ı zümre-i aşhâb
Kuṭb-ı aķṭâb u mürşid-i kâmil

Mâh-ı devrân emîr-i ‘izzet u câh
Şâh-ı merdân ‘Ali veliyyullâh

Hâtem-i enbiyâ gibi meşelâ
Oldu fazl ile hâtem-i hulefâ

Zâtı ħurşîd-i çerĥ-i çârumdur
Ki esed burcun eyledi me’vâ

Adı gibi olup mübârek u fâl
Âdet idi aña sehâ’ vü ‘atâ

Oldu üstünde hâzır u nâzır
‘Ayn-ı ‘ilm-i ‘inâyet-i Mevlâ

Devr-i ‘âlemde çâr yâr-ı güzîn
Ancaķ otuz yıl oldular hulefâ

⁹⁵² “Hel etâ”dan kasıt İnsân sûresidir. Bu sûre ile ehl-i beytin cennetle müjdelendiğine inanılır.

Göz göre Hâzret-i ‘Alî’deki lâm
‘Aynı ile işâret etdi aña

Cihânda yog idi mişli
‘İlm ile oldu “Kenzün lâ-yefnâ”⁹⁵³

Ya‘nî kenz-i ma‘ârif-i ‘izzet
Bâb-i ‘ilm-i medîne-i hikmet

Ey kamer-‘at u esed-kevkeb
Şâh-ı A‘câm u muqtedâ-i ‘Arab

[163^a] Oldu alçak gönlü hâk gibi
Bû Tûrâb olsa saña kelâmı laqab

Zât-ı pâkiñdurur hasîb-i nesîb
Bârekellâh zehî ‘inâyet-i Rab

N’ola erdikce yürüse kanber
Rûz-i nevrûz ile nitekim şeb

‘Âlemiñ yüzü şuyu sensin
Sâkî-i kevşer olduñ ümmete hep

İbn-i ‘amm-i Resûl-i fahr-i cihân
Bildiler sensin ey emîr-i ‘Arab

Nâ’ib-i Âhmed u İmâm-ı müctebâ
‘Âlim-i ‘âlem ü sırr-ı fuzalâ

Zülfikârıñ eliñde ey gül-i ter
Bâg-ı cennet meyvesine beñzer

Hâmil-i cebe beñzerse n’ola
Zülfikâr oldu saña çün şimsîr

⁹⁵³ “el-Kanâ’atü kenzün lâ yefnâ” (Kanâat bitmez bir hazînedir.) Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, II, 119, nr. 1900.

Keffiñe dedi mecma‘-ı bahreyn
Göricek zülfikârı nazar

Zat-ı pâkiñ durur sefine-i ‘ilm
Baħr-ı keffinde oldu ol lenger

Oldur inkâr ede vilâyetiñe
Naşş-ı kâti‘ yeter o tîğ-ı hüner

‘Anteri iki biçdikse n’ola
Oldur a‘dâya ejderhâ-i dû ser

Dostuna düşmana yarar ol tîğ
Verdi İslâm’a nef‘ u küfre zarar

Gelmedi cihâna böyle bir fetâ
Kim derse geldi etdi ħaħâ

Çılcı altında bozuldu Rüstemi ‘atâ
Denildi şânında “**Lâ seyfe lâ fetâ**”⁹⁵⁴

Âferîn itdi melekler saña ey Murtażâ
Dediler dâmâd u hem ibn-i ‘amm-i Muştafâ

Ol gül-i gülistân-ı fazl u kemâl
Olmuş idi Resûl’e ħayru’l-âl

[163^b] Li-mütercimihî

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Ĥamdulillâh bu hediye-nâmeñ ey **Seyyid Râsim**
Buldu şehr-i şıyâm âħirinde intihâ

⁹⁵⁴ ”Lâ seyfe illâ zülfikâr ve lâ fetâ illâ ‘Ali.” Aclûnî, *Keşfü’l-ħafâ*, II, 447, nr. 3069.

Târîh biñ üç yüz üçde hitâm buldu
Oldu vergil rûhuna lâyıķ selâm bî-ḥad şenâ

Âl u aşḥâb u tevâbi‘ hem daḥi çâr yârîñ
Cümlesinden luṭf ile râzı ola Hudâ

Hem geçen mü‘minler ile mü‘minât ervâhına
Âb-ı rahmetiñ yetiştir fazlıñ ile Rabbenâ

Kim okuyup yazar ise bu hediye-nâmeyi
Ver ḥurûf-ı sağışınca cennet içre ḥûr aña

Ol Ḥabîb’iñ ḥürmetiyçün daḥi hem Beytû’l-Ḥaram
Bu niyâzım kıl muvâfık sen rızâña Rabbenâ

Biz gedâyız ismiñ oldu yâ Ğafûr
Hem dediñ “**Lâ taḳneṭû min rahmetillâh**”⁹⁵⁵ yâ Hudâ

Ḳorḳarız ḳahrıñdan ammâ yine ümîd ḳaṭ‘ etmeyiz
Kâfidir Ḥaḳḳ’a ‘ibâda beyne ḥavf ile recâ

“**Yâ ‘ibâdî!**”⁹⁵⁶ demişken Ḥaḳḳ kelâmında bize
Maḥv olur mu levḥ-ı maḥfûzdan ḳalem ki anı yaza

Levḥa maḥtûm olan isme olur ‘izzet müdâm
Müşkil olur levḥa-i sultâna geçmeye gedâ

El açup kim derse bu du‘âya âmîn
Anıñ etbâ‘ına Ḥaḳḳ rahmet etsin

“Yâ Rabbi lâ teslûbennî ḥubbehâ ebedâ
Fe-yerḥamullâhu ‘abden ḳâle âmînâ”⁹⁵⁷

Âmîn bi-ḥürmet-i Seyyidi’l-kevneyn ve şefi‘i’l-müznibîn şallallâhu ‘aleyhi ve

⁹⁵⁵ “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!” (ez-Zümer 39/53)

⁹⁵⁶ “Bugün size korku yoktur. Sizler üzölmeyeceksiniz de.” (ez-Zuhrûf 43/68)

⁹⁵⁷ Rabbim! Beni onun sevgisinden sonsuza dek ayırma! Allah bu duâya âmin diyerek rahmet etsin. Kays b. Mülavvah, *Divânü Mecnûnı Leylâ*, s. 197.

sellem teslîmen keşîran ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihî ecma‘în ve selâmun ‘ale’l-mürselîn ve’l-ḥamdulillâhi Rabbi’l-‘âlemîn.

[164^a] el-Ḥamdulillâhi Rabbi’l-‘âlemîn. Ve’ş-şalâtü ve’s-selâmu ‘alâ Resûlinâ Muḥammedin ve âlihî ve aşhâbihî ecma‘în. Ketebehu’l‘abdu’z-ẓa‘îf er-râcî ilâ rahmeti Rabbihi’l-laṭîf es-Seyyid İsmâ‘îl Ḥaḳḳı Sivâsî el-‘Ârif bi-Yâzıcızâde ‘afellâhu ‘an seyyi’âtihi bi-hürmeti *Mevlidi’ş-Şerîf*. Sene şelâsetü ve şelâsete mi’ete ve elf min hicreti men lehu’l-‘izzu ve’ş-şeref ‘aleyhi’t-taḥiyyeti elfü elf.

SONUÇ

Çalışmamızda Hocazâde Râsim Efendi'ye âit olan *Tuhfetü'l-âşıkîn hediyyetü'l-ma'sûkîn* isimli *Mevlid* şerhinin metnini ortaya çıkarmaya, muhtevâsını ve şekil özelliklerini tanıtmaya, müellifin faydalandığı kaynakları tespit etmeye çalıştık. Râsim Efendi hakkında ulaşabildiğimiz mâlûmatı özetleyip müellifin kaynaklarını, şerh metodunu, dil ve üslûbunu ele alarak metnin anlaşılır olmasına gayret ettik. Eserde yer alan konuları müellifin ele aldığı şekilde özetleyerek eserin muhtevâsı hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalıştık.

Tuhfetü'l-âşıkîn yazarı Râsim Efendi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Malatya'da doğmuş, iyi bir eğitim görmüş, Anadolu'nun çeşitli mahkemelerinde görev yapmış, "ashâb-ı ma'lûmât"tan olmakla nitelenmiş bir âlimdir. Râsim Efendi üstlendiği hukukî vazîfesini Mevlevî müntesipliği veya muhipliği ile kendi şahsında bir araya getirmiştir. Hayâtının büyük bir çoğunluğunu Malatya, Konya, Kayseri, Sivas, Diyarbakır gibi Anadolu şehirlerinde mahkeme reisliği görevini icrâ ederek geçiren Râsim Efendi bir ayağı ile de İstanbul'da olmaya devam etmiş, bu şekilde üst kültürle kurduğu ilişkiyi sürdürmüştür. Râsim Efendi'nin bilinen önemli yönlerinden biri gençlik yıllarında Serkurenâ Hamdi Paşa'nın kütüphâne hizmetinde bulunmuş olmasıdır. Bu hizmet vâsıtasıyla müellifin gençliğinden itibaren kitaplarla sıkı bir ilişki kurduğu, dönemindeki birçok eseri okuduğu, literatürü ve konuları tâkip ettiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Râsim Efendi şahsî ilgi ve hevesleri doğrultusunda İslâmî ilimlerde kaynak kabul edilen metinlerin dikkatli bir okuyucusu olmasının yanında bu metinlere dâir eserler ortaya koyabilmiş, okuduğu pek çok metni zihninde bütünleştirerek farklı derlemeler sunabilmiş bir müelliftir. Bu bakımdan Râsim Efendi aynı zamanda okuduğu bu eserleri açıklamaya çalışan bir şârihtir. Onun şerhettiği metinler arasında *Füsûsu'l-hikem*, *Mesnevî*, *Sahîh-i Buhârî*, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, *Mültekâ* ve *Vesîletü'n-necât* sayılabilir. Râsim Efendi bu eserleri şerh ederken orijinal metinler ortaya koymamış, yeni bir üslûp te'sis etmemiş; ancak okuduğu kaynakları bir araya getiren dikkat çekici derlemeler meydana getirmiştir.

Râsim Efendi hukukçu olması, birçok fikhî esere şerh yazması ve bu alanda risâleler ortaya koymuş olmasına rağmen yaptığı derlemelerde tasavvufî yönüyle öne

çıkılmaktadır. *Mevlid* şerhi onun bu yönünü gösteren en âşikâr örneklerden biridir. *Tuhfetü'l-âşikîn* Türk-İslâm coğrafyasında toplumun birçok kesimi tarafından bilinen ve en çok okunan metinlerinden biri olan *Mevlid*'in kapalı kalmış yanlarını, tasavvufî mânâlarını gün yüzüne çıkarmaya gayret eden, bunu yaparken de ana kaynaklardan istifâde eden bir eserdir. Kültürümüzde köklü bir yere sâhip olan *Mevlid* Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygının bir neticesi olarak toplum içinde ciddî bir etki alanına sahip olmuştur. Bazı âlimler tarafından bid'at olarak kabul edilip onaylanmasa da halk tarafından kandillerde, doğum, evlilik, ölüm vs. sebeplerle toplanan cemâat arasında okunmaya devam edegelmiştir. Diğer taraftan Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı *Mevlid* metni kendinden sonra yazılan dinî, tasavvufî, edebî birçok esere de kaynaklık etmiştir. Tasavvufî çağrışımlarla örülü bir metin olan *Vesîletü'n-necât* çeşitli şerh çalışmalarına konu olmuştur. *Tuhfetü'l-âşikîn* Râsim Efendi'nin sâhip olduğu farklı neşveyi ve tasavvufî-ilmî birikimi ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Râsim Efendi'nin *Tuhfetü'l-âşikîn*'de görülen en temel vasfı *Mevlid* metnini *Mevâhibü'l-ledünniyye*, *Seyfü'l-meslûl*, *Kasîde-i Bürde* ve tesbîleri, *Mesnevî*, *Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Sırru'l-esrâr*, *Hadîkatü's-süedâ* gibi tasavvufî kültürün farklı örnekleriyle içiçe düşünebilen bir isim olmasıdır. Râsim Efendi istifâde ettiği bu kaynakları mümkün olduğu kadar geniş bir çerçevede tasavvufla ilişkilendirir. Eserde menkıbevî tarzda anlatımlar da yer alır, tasavvufun en derin metafizik konuları da işlenir. Râsim Efendi'nin sürdürdüğü bu anlayış aynı zamanda onun *Mevlid*'e bakış açısını da göstermektedir. Ona göre *Mevlid* köklü bir geleneğin ürünüdür ve bu geleneğin getirdiği birikimle okunmalıdır. *Mevlid*'e muhâtab olan biri aynı zamanda hem sîret literatürünü hem de hakikat-i Muhammediyye anlayışını bir arada düşünebilmelidir. Müellifin yukarıda zikredilen kaynakları da bunu göstermektedir. Nitekim bu eserler arasındaki ortak nokta Hz. Peygamber'i târihî birtakım olaylar etrafında bedenî-cismânî bir varlıkla sınırlandırmamalarıdır. Bu eserlerin özünde olan düşünceyi Râsim Efendi de sürdürmektedir. Râsim Efendi sâhip olduğu farklı ilgileri neticesinde pek çok eser, isim, konu sunarak tasavvufî bir çerçeveden bakıp muhâtablarına farklı kapılar açar. *Mevlid* metnini anlamaya, anlatmaya, sâhip olduğumuz bu büyük gelenekle *Mevlid* arasındaki ilgiyi açıklamaya çalışır.

KAYNAKLAR

- Abdürrezzâk, *Musannef* (thk. Habîburrahman el-A'zamî), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 1403/1982-83, I-XI.
- Âbidin Paşa, *Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi* (sdl. Ömer Faruk Harman), Kalem Yayınları, İstanbul 2004.
- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ* (thk. Abdülhamîd b. Ahmed), Mektebetül'l-Asriyye, Beyrut 1420/2000, I-II.
- Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1421/2001, I-XLV.
- Aksoy, Hasan, "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/9 (İstanbul 2007), s. 323-332.
- _____, "Şemseddîn Sivâsî Hayâtı, Eserleri ve Mevlid'i", *İlim ve Kültür Târihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*, Sivas 2011, s. 141-159.
- Algül, Hüseyin, "Mevâhibü'l-ledünniyye", *DİA*, XXIX, 421.
- Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefââtih*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1422/2002, I-IX.
- Alkan, Ercan, *İbn Arabî'nin Hal'u'n-na'leyn Şerhi* (doktora tezi, 2014), Marmara Üniversitesi SBE.
- Ankaravî, İsmâil Rusûhî, *Minhâcü'l-fukarâ* (haz. Sâfi Arpaguş), Vefâ Yayınları, İstanbul 2008.
- _____, *Hüccetü's-semâ*, Rızâ Efendi Matbaası, İstanbul 1286/1869.
- Aras, Veli, "Hilye ve Hilyeler", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981, IV, 235-238.
- Arpaguş, Sâfi, "Hüccetü's-Semâ", *Marife*, VII/3 (Konya 2007), s. 369-399.
- Aslantürk, Hümeýra, "Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Kur'anî Kaynakları", *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2010, s. 259-273.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005, I-III.
- Bağdâlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn* (tsh. Kilisli Rıfat Bilge-İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1955, I-II.
- Bâkî, Mahmûd Abdülbâkî, *Meâlimü'l-yakîn fi sîreti Seyyidi'l-mürselîn*, Dâru't-Tibâati'l-Âmire, İstanbul 1326/1908, I-II.
- Başoğlu, Tuncay, "Zürkânî", *DİA*, XLIV, 580.

- Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ, *Mesâbihü's-sünne* (thk. Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlı vd.), Daru'l-Mârife, Beyrut 1407/1987, I-IV.
- Belenkuyu, Bekir, "Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî ve Esmâ-i Nebî Metinleri", *Turkish Studies*, X/4 (Ankara 2015), s. 167-196.
- Berzencî, Cafer b. Hasan b. Abdülkerim, *el-Berzencî*, el-Ezher Mecmaü'l-Buhusi'l-İslâmiyye, Kahire 1433/2012.
- Berzencî, Câfer ibn İsmâil, *Şerhu Mevlidi'n-Nebî bi'l-kevkebü'l-enver ale'l-ıkdî'l-cevher fî mevlidi'n-nebiyyi'l-ezher* (thk. Nâdi Ferec Derviş), Merkezu'l-Attar li't-Türas, yy. ty.
- Beyhakî, Ebû Bekir, *Beyânu Hatâi men ahta'e ale's-Şâfiî* (thk. Şerîf Nâyif Daîs), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1402/1983.
- _____, *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Abdülmü'tî Kal'acî), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, [Beyrut] 1408/1988, I-II.
- _____, *el-Esmâ ve's-sifât* (thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî), Mektebetü'l-Sevâdî, Cidde 1413/1993, I-II.
- _____, *Şu'abu'l-îmân* (thk. Abdulali Abdülhamîd Hâmid), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1423/2003, I-XIV.
- Bezzâr, Ebû Bekir, *Müsned* (thk. Mahfûz er-Rahmân Zeynullah), Mektebetü'l-Ulûmi'l-Hikem, Medîne 1988-2009, I-XVIII.
- BOA, DH.Said.d.,nr. 4/458.
- Bursevî, İsmâil Hakkı, *Ferahu'r-rûh* (haz. Mustafa Utku), Uludağ Yayınları, Bursa 2012, I-X.
- _____, *Rûhu'l-beyân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty., I-X.
- _____, *Rûhu'l-beyân: Kur'an Meâli ve Tefsîri* (trc. Hasan Kâmil Yılmaz, Ali Namlı vd.), Erkâm Yayınları, İstanbul 2007, I-XIX.
- _____, *Şerh-i Pend-i Attâr*, Daru't-Tibâati'l-Âmire, İstanbul 1250/1834.
- Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey, *Îzâhu'l-merâm alâ vilâdeti Seyyidi'l-enâm* (haz. Ozan Yılmaz), Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.
- Câmî, Abdurrahman, *Evlîyâ Menkıbeleri* (haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara), Pinhan Yayınları, İstanbul 2011.
- Cebeci, Lutfullah, "Mefâtihu'l-Gayb", *DİA*, XXVIII, 348-350.
- Ceylan, Ömür, "Şerh" (Türk Edebiyatı), *DİA*, XXXVIII, 565-568.

- _____, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 25-33.
- Ceyhan, Semih, “Yakaza”, *DİA*, XLIII, 270-271.
- Çelebi, İlyas, “İnşikâku'l-kamer”, *DİA*, XXII, 343-345.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen, *Sünen* (thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî vd.), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1424/2004, I-V.
- Dârimî, Ebû Muhammed el-Fazl, *Sünen* (thk. Hüseyin Selîm Esed el-Dârânî), Dâru'l-Muğnî, Suudî Arabistan 1412/2000, I-IV.
- Dede Ömer Rûşenî, *Neynâme* (haz. Mustafa Uzun), İstanbul 1990.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Târîhi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2009, I-II.
- Demirci, Mehmet, *Nûr-ı Muhammedî*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.
- Derviş Mahmud Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, (haz. Hüseyin Ayan, Gönül Ayan, Erdoğan Erol), Rûmî Yayınları, Konya 2007.
- Deylemî, *Firdevs* (thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, I-V.
- ed-Dımeşkî, Muhammed bin Sâlih, *Peygamber Külliyyatı* (ed. Yusuf Özbek), Ocak Yayınları, İstanbul 2011, I-XIII.
- _____, *Sübülü'l-hudâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd* (thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Ma'vaz), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1414/1993, I-XII.
- Dihhudâ, Ali Ekber, *Lugatnâme* (haz. Muhammed Muîn), Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1377/1999, I-XXVIII.
- Divânü İbn Fâriz* (haz. Heysem Hilâl), Dâru'l-Marife, Beyrut 2008.
- Döner, Nuran, *Sûfîlere Göre Hz. Peygamber*, İnsan Yayınları, İstanbul 2014.
- Durmuş, İsmail, “Mevlid” (Arap Edebiyatı), *DİA*, XXIX, 480-482.
- Ebû Ya'lâ el-Mavsîlî, *Müsned* (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Dımeşk 1401-1984, I-XIII.
- _____, *Mu'cem* (thk. İrşâdü'l-Hak el-Eserî), İdâretü'l-Ulûmi'l-Üsriyye, Faysalâbâd, 1407/1986-87.
- Emirikci, Süleyman Hilmi, *Tenbîhu'l-gabî fi rü'yeti'n-Nebî Adlı Eserde Söz Dizimi* (yüksek lisans tezi, 1997), Pamukkale Üniversitesi SBE.
- Emre, *Terceme-i Pend-i Attâr* (haz. Azmi Bilgin), Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.

- Erdinç Ahatlı, “Şakk-ı Sadr”, *DİA*, XXXVII, 309-310.
- Ertürk, Mustafa, “Havz-ı Kevser”, *DİA*, XVI, 546-549.
- Fâhir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1964.
- Feridüddîn Attâr, *Evlîyâ Tezkireleri* (trc. Süleyman Uludağ), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.
- Fuzûlî, Mehmed b. Süleyman, *Hadîkatü's-süedâ* (haz. Şeyda Güngör), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Ganîzâde, Mehmed Nâdirî, *Ganîzâde Nâdirî ve Dîvânından Seçmeler* (haz. Numan Külekçi), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Geylânî, Abdülkâdir, *Sırru'l-esrâr* (thk. Hâlid Muhammed, Muhammed Gassân) Dâru's-Senâbil, Dimeşk 1415/1994.
- _____, *Sırru'l-esrâr* (trc. Mehmet Eren), Gelenek Yayınları, İstanbul 2006.
- Görgün, Tahsin, “Mukaddime”, *DİA*, XXXI, 118-120.
- Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî*, el-Mecmuatü's-Sekafî, Abudabi 2004, I-III.
- Hâkânî Mehmed Bey, *Hilye-i Hâkânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1307/1890.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek* (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, I-IV.
- Halebî, Ebu'l-Ferec, *İnsânu'l-uyûn fî sîreti emînü'l-me'mûn* (thk. Nebîl b. Hâşim el-Gamrî), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1427/ 2006, I-III.
- _____, *Tercüme-i Siyerü'l-Halebî* (trc. Mütercim Âsım Efendi), Bulak Matbaası, Bulak 1248/1832-1833.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2011
- Hargûşî, *Şerefü'l-Mustafâ*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Mekke 1424/2003-2004, I-VI.
- Hâşim Velî, *Esrâr-ı Mevlidü'n-Nebî*, Karagöz Matbaası, İstanbul 1326/1908.
- Hatipoğlu, İbrahim, “Mesâbîhu's-sünne”, *DİA*, XXIX, 258-260.
- Hazret-i Ali Divânı* (trc. Müstakimzâde Süleyman Saadeddîn Efendi), Ana Yayınevi, İstanbul 1981.

- İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Ebû Tenîm Yâsir b. İbrâhim), Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1423/2003, I-X.
- İbn Ebî Âsım, *Kitâbu's-sünne* (thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî), Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1400/1979-80, I-II.
- İbn Ebî Şeybe, *Müsned* (thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî), Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, I-II.
- İbn Esîr, *en-Nihâye fi gâribi'l-hadîs* (thk. Tâhir Ahmed ez-Zârî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979, I-V.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (tsh. Muhammed Fuâd Abdûlbâkî-Muhibbüddîn el-Hatîb), Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1379/1959-1960, I-XIII.
- İbn Haldun, *Mukaddime* (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, I-II.
- , *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib/haz. Yavuz Yıldırım, Sami Erdem, Halit Özkan, M. Cüneyt Kaya), Klasik Yayınları, İstanbul 2008, I-III.
- İbn Hibbân, *Sahîh* (thk. Şuayb al-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988, I-XVIII.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Dâru Sâdır, Beyrut 1329/1930-31, I-IV.
- , *el-Fütûhât-ı Mekkiyye* (trc. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul 2010, I-XVIII.
- , *Nefsini Bilen Rabbini Bilir* (trc. Esat Erbilî/ haz. Ercan Alkan), Hayy Kitap, İstanbul 2012.
- , *Varlık Ağacı* (trc. Hüseyin Şemsi Ergüneş/haz. Ercan Alkan, Osman Sâcid Arı, M. Nedim Tan), İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- İlhan, Avni, *Mehdîlik*, Beyan Yayınları, İstanbul 1993.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- İsfahânî, Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Muhammed Revvâs Kal'acî, Abdülber Abbâs), Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1406/1986.
- İsfahânî, Ebu's-Şeyh, *el-Azame* (thk. Rızâullah Muhammed İdris el-Mübârekfûrî), Dâru'l-Âsime, Riyâd 1408/1987-88, I-V.
- , *Hız. Peygamber'in Edep ve Ahlâkı* (trc. Naim Tandoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2009

- İzgi, Cevat, “Halebî”, *DİA*, XV, 232-233.
- İzmirli İsmail Hakkı, “Mehdî Meselesi” (haz. Ali Duman), *Hikmet Yurdu*, III/6 (Malatya 2010), s. 339-346.
- Kādı Beyzâvî, *Kevâkibü’-d-dürriyye tesbî’i bürdeti’-l-Bûsîriyye*, Dâru’l-Ensâr, Kâhire ty.
- _____, *Tesbî’u’-l-kasîdeti’-l-bürde*, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 872, vr. 3^a-59^a.
- Kādı İyâz, *eş-Şifâ*, Dâru’l-Fikr, Ammân 1409/1988, I-II.
- Kandemir, M. Yaşar, “Münâvî”, *DİA*, XXXI, 572-575.
- _____, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yayınları, İstanbul 2014, I-III.
- Kaplan, Orhan, “Son Dönem Osmanlı Müelliflerinden Roma Sefâreti İmamı Hâşim Velî’nin Mevlid Şerhi: Esrâr-ı Mevlidü’n-Nebî”, *Dîvan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, IX (İstanbul 2012), s. 111-138.
- Kara, İsmâil, *İlim Bilmez Târih Hatırlamaz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- Karaca, Yusuf, *Süleyman Nahîfî Efendi ve Mevlidi* (yüksek lisans tezi, 1997), Ankara Üniversitesi SBE.
- Karacabey, Salih, “Vesîletü’n-necât’ın Hadîs Açısından Analizi”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2010, s. 274-291.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibü’-l-ledünniyye bi’l-minahi’-l-Muhammediyye*, Mektebü’t-Tevfikiyye, Kahire ty., I-III.
- Kâşânî, Abdürrezzâk, *Te’vilât-ı Kâşâniyye* (trc. Ali Rızâ Doksanyedi/haz. Vehbi Güloğlu), Kadioğlu Matbaası, Ankara 1987, I-III.
- Katz, Marion Holmes, *Mevlid: İslâm Dünyasında İbâdetler ve Dindarlık* (trc. Sidar Bayram), Açılım Kitap, İstanbul 2014.
- Kays b. Mülavvah, *Divânü Mecnûmı Leylâ* (thk. Yûsuf Ferhat), Dâru’l-Kütübî’l-Arabî, Beyrut 1412/1992.
- Kırmızı, Abdülhamit, “Üsküdar’da Medfun Ramazanoğulları’ndan İsmet Paşa ve Oğlu Hüseyin Rızâ Paşa”, *Üsküdar Sempozyumu II*, İstanbul 2004, s. 576-580.
- Konuk, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın vd.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, I-XIII.
- _____, *Füsûsu’-l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın),

İFAV Yayınları, İstanbul 2014, I-IV.

Kortantamer, Tunca, “Teori Zemîninde Metin Şerhi Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII (İzmir 1994), s. 1-10.

Kök, Bahattin, *Nûreddîn Mahmûd b. Zengî ve İslâm Kurumları Târihindeki Yeri*, İşâret Yayınları, İstanbul 1992.

Köksal, Fatih, *Mevlid-nâme*, TDV Yayınları, Ankara 2011.

Kraus, Christina Shuttleworth, “Şerhleri Okumak/Bir Okuma Olarak Şerhler” (trc. Vildan Serdaroğlu Coşkun), *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Te’lif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 419-451.

Kurnaz, Cemâl-Mustafa Tatçı, *Hüseyin Vassâf: Hayâtı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Levend, Âgah Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sâdeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara 1972,

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (haz. Nûri Akbayar), Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, I-VI.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Mesnevi-i Mânevî* (haz. Tevfik Sübhânî), İntişârât-ı Revzene, Tahran 1378/2000.

Mevlid Hikâyeleri (haz. N. Ahmet Özalp), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2014.

Mevsûatü’l-hadîsi’s-şerîf el-Kütübü’s-sitte: Sahîhu’l-Buhârî, Sahîhu’l-Müslim, Sünenü Ebû Dâvûd, Câmiü’t-Tirmizî, Sünenü’n-Nesâî, Sünenü İbn Mâce, Dâru’s-Selâm, Riyad 2000.

Most, Gleen W., “Şerhlere Kuramsal Bir Bakış” (trc. Murat Umut İnan), *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Te’lif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayınları, İstanbul 2014, s. 452-465.

Muhammed el-Mehdi b. Ahmed b. Ali b. Yusuf, *Metâli’ü’l-meserrât bi-cilâ’i Delâ’ili’l-hayrât*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1426/2005.

Münâvî, Zeynüddîn Muhammed, *et-Teysîr fî Şerhi Câmi’-s-sagîr*, Mektebetü’l-İmâm Şâfi’î, Riyad 1408/1988, I-II.

_____, *Feyzü’l-kadîr şerhu Câmi’-s-sagîr*, Mektebetü’t-Ticâriyye, Mısır 1356/ 1937-38, I-VI.

Namlı, Ali, “Rûhu’l-beyân”, *DİA*, XXXV, 211-213.

en-Nebhânî, Yûsuf, *Hüccetullâh ale’l-âlemîn fî mu’cizâti Seyyidi’l-mürselîn*, Mektebetü’l-İslâmiyye, Diyarbakır ty.

- _____, *Peygamber Efendimiz'in Mûcizeleri* (trc. Abdülhalık Duran), İslâmî Neşriyat, Konya ty., I-II.
- Necmüddîn el-Gaytî, *el-Mi'râcu'l-kebîr*, yy. ty.
- Nevevî, Muhammed b. Ömer, *Tergîbu'l-müşâkîn li beyânî manzûmeti's-seyyid el-Berzencî*, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Kahire ty.
- Nevevî, Muhyiddîn, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392/1972, I-XVIII.
- Nizâmi-i Gencevî, *Hüsrev u Şîrîn*, Müessesesi-i Matbuât-ı İlmî, Tahran 1960.
- _____, *Hüsrev ve Şîrin* (trc. Sabri Sevsevil), Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- Okiç, M. Tayyib, "Çeşitli Dillerdeki Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlid'inin Tercümelere", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, I (Erzurum 1975), s. 17-78.
- Ökten, Sadettin, "Mevlid veya Bir Medeniyet Beyannâmesi", *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara 2010, s. 31-48.
- Özcan, Nûri, "Mevlid" (Mûsikî), *DİA*, XXIX, 484-485.
- Özek, Ali, "el-Keşşâf", *DİA*, XXV, 329-330.
- Özen, Şükrü, "Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/5 (İstanbul 2005), s. 249-378.
- Purcevâdî, Nasrullah, *Gökyüzünde Ayın Görülmesi* (trc. Ahmet Çelik), İnsan Yayınları, İstanbul 1999.
- er-Râzî, Fahreddîn, *Tefsîr-i Kebîr* (trc. Suat Yıldırım-Sâdık Kılıç vd.), Akçağ Yayınları, Ankara 1988. I-XXIII.
- _____, *Tefsîrü'l-kebîr*, Darü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1420/1999-2000, I-XXXII.
- Sâdânî, Ahmed Hüseyin Muhammed, "Teskî'u'l-bürdeti'l-Bûsîrî", *Mecelletü ebhâsi Külliyyeti't-terbiyyeti'l-İslâmiyye*, III/2 (Musul 2006), s. 233-271.
- Sağman, Ali Rızâ, *Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1951
- Saliş, Nefise, *Muhibbî, Hayâtı, Eserleri ve Mevlid'i* (yüksek lisans tezi, 2013), Marmara Üniversitesi SBE.
- Saraç, M. A. Yektâ, "Şerhler", *Türk Edebiyatı Târîhi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, II, 121-132.

- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, Sidre Yayınları, Samsun 1997.
- Savran, Ömer, “Mehmed Râsim’in Mesnevî’nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı”, *Türkiyat Araştırmaları* (IV/6 2009), s. 387-406.
- Schimmel, Annemarie, *Halifenin Rüyâları* (trc. Tuba Erkmen), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *İslâmın Mistik Boyutları* (trc. Ergun Kocabıyık), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Ve Muhammed O’nun Peygamberidir* (trc. Okşan Nemlioğlu Aytolu), Profil Yayınları, İstanbul 2007.
- Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti’l-beyân* (haz. M. Saffet Sarıkaya), Fakülte Kitabevi, Isparta 2004.
- Sinanoğlu Zaîfî, *Sinanoğlu Mevlidi: Ümîdü’l-müznibîn* (haz. Abdullah Uçman, Hanife Koncu, Müjgan Çakır), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.
- Süleyman b. İbrâhim Baba Kelan el-Kunduzî Belhî, *Yenâbü’l-mevedde*, Ahter Matbaası, İstanbul 1302/1884-85.
- es-Süyûtî, Celâleddîn, *el-Hasaisü’l-kübra ev kifâyetü’t-talibi’l-lebîb fî hasaisi’l-habîb* (thk. Muhammed Halil Herras), Dâru’l-Kütübî’l-Hâdise, Kahire 1967, I-III.
- _____, *Peygamberimiz’in Mûcizeleri ve Büyük Özellikleri* (trc. Ömer Temizel), Uysal Kitabevi, Konya 1994.
- Sühreverdî, Ebu’l-Hafs, *Avârifü’l-maârif* (thk. Edib el-Kemdânî vd.), Mektebetü’l-Mekkiyye, Mekke 1422/2001, I-II.
- _____, *Tasavvufun Esasları* (trc. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, Mustafa Uzun), Erkam Yayınları, İstanbul 1990(?).
- Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Neclâ Pekolcay), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, *Vesîletü’n-necât: Mevlid* (haz. Ahmet Ateş), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954.
- Şeker, Mehmet, “Mevlid” (Osmanlılar’da Mevlid Törenleri), *DİA*, XXIX, 479-480.
- Şeker, Züleyha, *Hocazâde Muhammed Râsim Efendi’nin Kâşifü’t-te’vilât İsimli Eserinin Transkripsiyonu ve İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 2009), Marmara Üniversitesi SBE.
- Şemseddîn Sivâsî, *Dîvân* (haz. Recep Toparlı), Gurbet Yayınları, Sivas 1984.
- Şensoy, Sedat, “Şerh”, *DİA*, XXXVIII, 555-558.

- Şimşek, Halil İbrahim, *Mehmed Emîn-i Tokâdî: Hayâtı ve Risâleleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım, *Mu'cemu'l-ıvsat* (thk. Tarık b. Muhammed-Abdulmuhsin el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, Kâhire ty., I-X.
- _____, *Mu'cemu'l-kebîr* (thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî), Mektebetü İbni Teymiyye, Kâhire 1415/1994, I-XXV.
- Tahâvî, Ebû Câfer, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (thk. Şuayb el-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1415/1994, I-XVI.
- Takıyyüddîn es-Sübkî, *Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Resûl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Bölümü, nr. 319, vr. 66^a-67^b; Hacı Beşir Ağa Bölümü, nr. 657, vr. 196^a-197^a; Yeni Câmi Bölümü, nr. 209, vr. 54^a-55^a; Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 790, vr. 107^b-110^a.
- _____, *Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Resûl* (thk. İyâd Ahmed el-Gavc), Dâru'l-Feth, Ürdün 1421/2000.
- Tanrıverdi, Eyyüp, "Hüseyn Rızâ Paşa ve Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, II/11 (İstanbul 2007), s. 77-96.
- Tarlan, Ali Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981.
- Taşdelen, Hasan, *Hassân b. Sâbit Hayâtı ve Sanatı*, Emin Yayınları, Bursa 2010.
- Tatçı, Mustafa, "Gülzâr-ı Aşk, Vesiletü'n-necât'ı Anlama Çabasıdır", *Orta Sayfa Sohbetleri I* (haz. M. İhsan Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 381-395.
- Tatlı, Bekir, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 2008.
- Tek, Abdurrezzak, "Mevlid'de Hakikat-i Muhammediyye Vurgusu", *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, Uludağ Yayınları, Bursa 2007, s. 175-181.
- Tergib, Ayhan, *Bâkî'nin Meâlimü'l-yakîn Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi (Metin-Sözlük)* (doktora tezi, 2010), İstanbul Üniversitesi SBE.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed, *Şemâilü'l-Muhammediyye* (thk. Seyyid b. Abbâs el-Celîmî), Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke 1413/ 1993.
- Uğur, Müctebâ, "el-Câmiu's-sağîr", *DİA*, VII, 113-114.
- Uludağ, Süleyman, "Avârifü'l-maârif", *DİA*, IV, 109-110.
- _____, "Kâşânî", *DİA*, XXV, 5-6.
- _____, "Nûr", *DİA*, XXXIII, 244-245.

- _____, “Rü’yet”, *DİA*, XXXV, 310-311.
- _____, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1976.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2012.
- Uzun, Mustafa, “Hilye”, *DİA*, XVIII, 44-47.
- _____, “Mi’râciyye”, *DİA*, XXX, 135-140.
- _____, *Mehmed Fevzi Efendi ve Dînî Mesnevîleri*, Mârifet Yayınları, İstanbul 1996.
- Ünlü, Osman, “Klasik Türk Edebiyatında Edebî Şerhlerin Yazılış Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Te’lif, Tercüme ve Şerh*, İstanbul 2014, s. 149-167.
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin, *Mevlid Şerhi: Gülzâr-ı Aşk* (haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner), H Yayınları, Ankara 2013.
- Yardım, Ali, *Peygamberimiz’in Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.
- Yavuz, Kemal, “Mevlid’in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, *Süleyman Çelebi ve Mevlidi*, Uludağ Yayınları, Bursa 2007, s. 61-86.
- Yavuz, Sâlih Sabri, “Mi’râc”, *DİA*, XXX, 132-135.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “*Delâilü’n-nübüvve*”, *DİA*, IX, 117-118.
- _____, “Mehdî”(İslâm İnançında Mehdî), *DİA*, XXVIII, 471-474.
- _____, “Akâidü’n-Nesefî”, *DİA*, II, 217-219.
- Yazar, Sadık, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (doktora tezi, 2011), İstanbul Üniversitesi SBE, I-II.
- Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), Tercüman Yayınları, yy ty, I-IV.
- Yeniterzi, Emine, “Dîvân Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Nebî”, *Kutlu Doğum Haftası II*, TDV Yayınları, Ankara 1992.
- _____, *Dîvân Şiirinde Na’t*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- Yeşilyurt, Temel, “Rü’yetullah”, *DİA*, XXV, 311-314.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yayınları, Ankara 2000.
- Yılmaz, Ozan, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/9 (İstanbul 2007), s. 271-304.

Yunus Ramazan, *Bugyetü't-tâlib fî ma'rifeti Ali b. Ebî Tâlib*, Müessesetü'l-âlemi li'l-Matbuat, Beyrut 1413/1993.

Yusuf b. Yakub el-Halvetî, *Tenbîhu'l-gabî fî rü'yeti'n-Nebî* (sdl. Ali Eren, İsmâil Güleç), Bedir Yayınları, İstanbul ty.

Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî, *Şerhu alâ Mevâhibi'l-ledünniyye*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, I-XII.

TIPKI BASIM:

TUHFETÜ'L-ÂŞIKĪN HEDĪYYETÜ'L-MA'ŞŪKĪN

اولسه لوظهرت الحقایق لبطلت الشرایع • سرتی ظهوره کلد کده
شان شریعت مطهریه خللا برات ایدر بوایسه حکمته مخالفدر •
که برکیمسه دیسه که بنده اولان حال قصه حضرت موسی و خضر علیهما
السلام کبیدر فقد کفر • زیرا قصه خضری فاروق قرآن عظیم الشاندر
بویمجه سائر قصه لر قیاسا و نماز فافهم کما ذکر فی شرح سلسله الذهب
لمولانا جامی قدس سره الشامی • در بیان احوال مهدی
مهدینک خروجی حقه ائمه حدیث احادیث عدیده تخریج و روایت
ایدوب دعوا الرینجی ثبات و احتجاج ایتدیلر و علمادن بعضیلری دخی
مهدینک خروجی نکا ایدوب نقل اولنان احادیثی جرح و طعن ایدوب
احادیث مذکوره به معارضه و مقابله ایتدیلر • سادات متصوفه دخی
خروج مهدی حقه کشف و شهود ایله استدلال ایتدیلر • و طائفة
شیعی دخی مهدی الان بر حیاتدر دیو بر طاق او هامة ذاهبا و لدیلر
معلوم اولر که کتب سته دن سنن ابی داود بو بایده اشبو حدیث تخریج
ایتدیکی • حدثنا مسدد ان عمر بن عبید حدثهم و حدثنا محمد بن العلاء
حدثنا ابوبکر حدثنا یحیی عن سفیان حدثنا احمد بن ابرهیم حدثنا
عبدالله بن موسی کلهم عن عاصم عن زر عن عبد الله بن مسعود عن
البتی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • قَالَ لَوْلَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا الْاَيُّوْمِ قَالَ زَائِدَةٌ
لَطَوَّلَ اللهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَبْعَثَ فِيهِ رَجُلٌ مِنِّي وَمِنْ اَهْلِ بَيْتِي بُوَاطِي وَبَنُو
اسْمِي وَاسْمُ اَبِيهِ اسْمُ اَبِي يَمْلَأُ الْاَرْضَ قَيْسَطًا وَعَدَّ لَأَكْمَلِيَّتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا

اشبو حدیث شریفی عاصم حضرت تلمیذی زر بن جیشدن اول دخی عبدالله
 بن مسعود حضرت تلمیذدن اول دخی جناب فخر عالم افندیز حضرت تلمیذدن
 روایت ایدوب بیوردور لکه اگر عالم دیناده جمیع ایام منقضی اولوب
 انجق برکون باقی قالسه روایت احادیثدن زائده روایتی اوزره جناب
 حق اول باقی قلان کونی تطویل ایدوب تا اول غایته دک متد ایدر که
 اول کونده اهل بیتدن امت مرحومه یه برر جل بعث ایدر که کنذی اسمی
 بنم اسممه و بابا ساسی اسمی بابام عبداللهک اسمنه مطابق اولور دیو
 بو حدیث شریفی وجه مذکور اوزره ابوداود نقل و روایت ایدوب
 رجالی حقیقده سکوت ایلدی طرف منکریندن جواب ویرلیدی اعلام
 محدثین و حفاظ اقد مین بخاری ایله مسلم ذکر ایتدی بجی احادیث شریفک
 صحتنه اجماع و اتفاق ایدوب والی هذا الان علماء ملت و عظمای امتک
 متأخرینی دخی احادیث صحیحین قبول ایله تلیق و مضمون منیقلر ایله عمله
 اجماع متصل ایله اجماع و اتفاق ایتملر در اشبو خصوصده فرد واحد
 صحیحنه دخل و تعرض ایده کلما مشدر • اثابوا یکنک غیریده سند لرینه
 دخل و تعرض اوله کلما مشدر • ولها عند الاصولین عاصمدن روایت
 اولنان حدیثک جمله سی سئی الحفظدر و حفاظ محدثیندن دخی معدود
 دکلدر • وینه بو بابده تخریج اولنان احادیثندر که قال ابوداود
 فی سننه عن علی بن نفیل عن سعد بن المسیب عن ام سلمة قالت سمعت
 رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول المهدی من عترتی من ولد فاطمة

بنی مهدی بنم عتره طاهر مدن و دختر سعد اخترم حضرت فاطمه نك
 اولاد ندر حدیث مذکورى ابوداود وجه مشروح او زمره نقل و روایت
 ایدوب سکوت ایلدی ● وابن ماجه دخی من ولد فاطمه لفظنه قصر
 ایدوب من عترت کلمه سننی روایت ایتدی مخالفین جواب ویردی لری که
 اشبو حدیث تدلیسند در تدلیس ایله متهم اولان را ویدر که عند المحققین
 مقبول ولامسنه اتفاق ایتدی لری اصل را ویکه علی بن فضال در ● وینه
 ابوداود ک تخريج ایتدی کی حدیث شریفکه حد ثنا موسی بن اسمعیل
 حد ثنا وهب حد ثنا داود عن عامر عن جابر بن سمره قال سمعت
 رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا ینزال هذا الدین عزیزاً
 الی اثنی عشر خلیفه تا ان فکبیر الناس ثم قال کلمة خفیة قلت لابی ابة
 ما قال قال کلهم من قریش یعنی بوامردین قیام ساعته دك قائم و
 ملت اسلام دائم اولوب قریش النسب اون ایکی خلیفه کرسی نشین
 خلافت اولور ● اشبو حدیث دن استدلال ایدوب بر مقتضای حدیث
 شریف خلفای ارشدیندن صکره حضرت امام حسن خلیفه اولوب
 بعده تاج خلافتی حضرت معاویه یه قصرید ایتدکه او توز سنیه منتهی
 اولغله اول خلافت معاویه ده منقضی اولوب معاویه خلفانک التجسی
 اولور ویدنجسی ملوک امویة نك افضلی واعدلی اولان عمر بن العبد العزیز
 اولوب باقی بشر نضر خلیفه دخی اهل بیت نبوتدن و سلاله علیه علیدن
 مهدی وجوده کلور تختگاه قیصره روم اولان مدینه قسطنطنیه یی

فتح و تسخیر ایدوب قِیَمَ الامیر امرها ونعم الجیشُ ذلك الجیش •
 مدیحہ سندہ منظر اولور بتمش سنہ مہدینک مدتی خلافتی اولوب باقیسی
 اندنصرکہ مسند نشین امامت اولان خلفای اربعہ باقیہ نک وقت حکومتک
 اولور دیو حدیث تاویل یندیلر • و ذکر فی الجامع الصغیر عن ام سلمة و اسنادہ
 حسن المہدی من ولد العباس عمی • یند بو بایده امام طبرانی طلحہ
 بن عمرو بن یوحنا حدیث تخریج ایدوب قان طلحہ افتاب مشرق رسالت
 علیہ افضل التیجۃ حضرت لری مهاجرین و انصارین برکروہ پرشکوه ایلہ
 انجن پیرای صحبت اولوب علی بن ابی طالب جانب یسار لرزده و حضرت عبّاس
 جنب ینیلرندہ حاضر ایدیلر ناکاه حضرت عباس ایلہ انصار دن برکیمسه
 بر خصوصہ منازعہ و مباحثہ ایدوب رجل انصاری حضرت عباسہ
 عنفا ایلہ معاملہ ایتدکده حضرت نبی صلی الله علیہ وسلم حضرت عباسک
 و حضرت عینک یدلرینی اخذ ایدوب بیوردیلرکم شونک صیلندن بر شخص
 ظهور ایدوب صحیفہ جہانی ظلم و جور ایلہ ملو ایدر و بوزک نسلندن
 دخی بر شخص خروج ایدوب وجه ارضی انوار عدلی ایلہ منور ایدر •
 منکرین طرفندن جواب و بردیلرکہ حدیثین میانندہ توفیق ممکن اولوب
 صرف تناقض اولدیغندن ما عدا راویلری ضعیف اولوب نقل و روایتی
 اعتباردن ساقط در ایستہ مہدینک خروجی انکار ایدنلر ذکر سبقت
 ایدن حدیث لری طعن و جرحدن سالم قیلدیلر منکرینک دبلاری از جمله
 محمد بن خالد الجندی ابان بن صالح دن اولدخی ابی عیاشدن اولدخی

حسن بصریدن اول دخانیس بن مالکدن حضرت انس دخی صلی الله
 علیه وسلمدن بر حدیث شریف روایتایدوب سلطان ملائک سپاه
 صلی علیه الاله بیوردیلرکه آخر زمانده ظهوری موعود ومنتظر اولان
 مهدی انجق عیسی بن مریم علیهما السلام اولوب حضرت عیسی دن غیر
 مهدی اولدیغی بیان بیوردی بو حدیثک صحتی حقهده یحیی محمد حقهده
 موثوق اولماق اوزره شهادتایدوب لکن امام بیته حدیث مذکور
 نقلده محمد بن خالد متفرّد در آندن غیر کیسه دن مروی دکلد
 دیدی • نسابوری دخی بو نقلی محمد بن خالده نسبت ایتیبوب محمد بن
 ادریس شافعی به نسبت ایتدی بو دخی طعن دن سالم اولدی مقرب
 مهدینک وجودی حقهده نقل اولنان احادیث ایله مابینتی جمع ایچون
 دیدیلرکه حدیثده وارد اولان لفظ مهدی ایله مراد کهواده معنا سنه
 اولان مهدی اطفاله نسبت اولوب • لَمْ يَهْدِيْ اِلَّا عَيْسَى • بی وقت
 صباه تکلم ایدن طفل صغیر انجق حضرت عیسی علیه السلام در
 دیو حدیث تاویل ایتدیلر • منکرین اشبوتاً وایلی مردایدوب دیدیلرکه
 اطفاله نطق و تکلم وقوعی حضرت عیسیایه مخصوص اولیبوب بنی اسرائیلده
 جریح حکایه سنه ذکر اولنان طفلك و حضرت یوسفک تبریم ساحه
 زمینی ایچون شهادت ایدن صغیرک نطق و تکلمی بعضی اقوالده ثابت
 اولمغله حدیث مذکور ایچون ذکر اولنان تاویل صحیح اولماز دیو
 جواب ویردیلر • طَائِفَةٌ شِيعَةٌ دَخِي مَهْدِيٍّ يَه مُنْتَظَرِ الْآنَ بَرَبْرِيَّةِ دَه

سرداب نام موضعده موجود در دیومجد بن حنیفه در کوزدن پنهان
اولش در دیوهرسته باشند. موقع مزبور جمع اولوب خروج ایله
دیوندا ایدر لر جقمدی دیوسنه آیهیه ترک ایدر لر. • شلالت شیعه
دخی تناسخه قائل اولوب ائمه اثنا عشره نك بعد الوفاات ینه بو عالم کلوز
عالمی اصلاح ایلر دیور جعتننه ناهب ولدیلر • و بعض شیعه دخی زعلری
اوزره احادیثه مذکور مسیح ایله مراد مهدی اولوب آل محمد و اهل
بیت بنودن ظهور ایدن مشایخ زکینه نك مسیحیدر • لامهدی الایحس
حدیثی بو وجهله تاویل ایدوب دیدیلر که مهدی دکلدرا الایحسی علیه
السلام مقامنده اولان مهیدر شوپله که حضرت عیسی کثر
احکامده شریعت موسایه تابع اولوب تکمیل دین موسی ایچون مبعوث
اولدینی کی حضرت مهید دخی آخر زمانده تکمیل دین اسلام ایچون ظهور
ایدوب علی مابنغی اجرای احکام شریعت ایله حکم و حکومت ایدر ما...
صوفیه دخی یکی فرقه اولوب بر فرقه سی بونک اوزرینه در که مراسم دین
وملتی مجدد بر مرد کاملک ظهورینه اشادت ایدوب نسل و نسبنی تعیند
دخی اختلاف ایدوب بعضیلری اولاد فاطمه الزهری دن اولق اوزره ادعا
وبعضیلری دخی علی الاطلاق ظهورینی دعوی ایدر لر • د بر فرقه سی دخی
وقت تعیین ایدوب سکر بوز تار یخنده و یا خود بیک تار یخنده ظهور
ایدر دیو انا اکرم عندالله من ان یترکنی فی التراب الف سنه خبر
موضوعیله استدلال ایلدیلر تاریخ مذکور دخی مورایدوب عوالتدن

بر شئی ظهور ایدہ کلامشدر ● روایت اولنورکہ التیوز لہقسان تاریخندہ
 طائفہ غمارہ دن عباس نام بر شخص ظہور ایدوب مہدی یم دیوادی عاید کردہ
 قبیلہ غمارہ دن جمع کثیرا بتاع ایدوب علی الغفلة مدینہ پارسہ دخول
 واسواقنی احراق ایلوب نیجہ نیجہ ممالکہ استیلا ایدوب جانلری یاقدی
 عاقبت انجام مکرو حیلہ ایلہ قتل واعدام اولنوب عالم سترندن خلاط ولکم
 ودخی وجہ مذکور اوزرہ نیجہ وقایع کثیرہ ظہور ایدوب نیجہ یکسہ لہ
 بوخلیای بی مال ایلہ ہلاک اولدی لہر الان اولمدہ در لہ ● اثنا شیخ الاکبر
 حضرت لری مہدینک ظہورینہ وقت تعیین ایدوب فلان وقت خروج ایدوب
 دیو علی ہریق الجفر بیان ایتمشلرایسہ دہ تعیین وقت کندی الہامنہ
 واجتہاد نہ موقوف ولوب مجتہد کی اجتہاد نہ خطابہ احتمالی وارد ر
 وحسابی دخی حساب تقریبی ولوب حساب تحقیقی دکلد ● العلم عند اللہ
 دیو بیان ایتمشلردر ● واحصاء مہدی حقنہ اولان حدیث لہر نفدر
 بخاری ومسلکہ موجود دکلیسہ دہ کتب ستہ دن ابوداود
 وابن ماجہ روایت ایتد کلری حدیث اوزرہ اکثری محدثین عند نہ
 مہدی موعود ومنتظرک خروجہ ذاہب ولشلردر ● اثنا بخاری
 ومسلم دہ مہدی حقنہ اولان حدیثک موجود اولدیغی بودر کہ
 صحیحین متفق علیہ حدیث لری بیان ایدوب مختلف فیہ اولان حدیث لردن
 اصلا بحث ایتمشلردر ● ولہذا آیہ کریمہ دنصکرہ نص بخاری شریفدر کہ
 محدثین عظام کعب بخاری بہ واصل ولدیغدن ہیج برسندینہ لغز ایدوب

مطلب

دَرَبَيَانِ اَحْوَالِ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ

معلوم اوله كه كتب صحاحده تحقيق اولند بختي وزره دجال خروج ايدوب
 بعده سائر اشراط ساعات بيدر في ظهور ايدرد ● ودخمهديد نصكره
 حضرت عيسى عليه السلام سمان زمينه نزول ايدوب دجال قتل
 واهلاك ايدرد ● و ذكر في جامع الصغير حمده عن ابى هريرة عن النبي
 عليه السلام قال ينزل عيسى بن مريم اى من السماء اخر الزمان عند
 المنارة البيضاء ● قال المنادي في رواية واضعا يديه على اجنحة ملكين شرفي
 دمشق قال الحافظ وهو الاشهر في موضع نزوله ورد في بعض الاحاديث
 ان عيسى عليه السلام ينزل بيت المقدس ● وفي رواية بالاردن وفي
 رواية بعسكرا المسلمين ● معنای حديث حضرت عيسى دمشق الشامك
 طرف شرفي سنده واقع منارة بيضا قنده بر محله نازل اولوب اذ لرينه
 حلجان دن زعفران ايله مصبوع ايكي حله زرد فام مطبوع وكفلى
 ايكي ملك مكر ملك جناحلى وزره موضوع اوله وجه شريف لرنده خالدر
 كيرا اولوب وحامدن جقمش آدم عمر قريرا ولفله مبارك رأس شريف لرين
 جانب زمينه اماله ايتد كده عرق تقا طرا ايدرد ● وينه حديث آخر ده
 وارد اولديكه اندام دلکش خراملى طويل و قصير مياننده معتدل
 ومتوسط اولوب سيمای لطافت پيرالرى حرت و بياضه مائلدر بعض
 علماء مكان تخصیص اولسنه قائل اولد بلكه عصر سعادتده شامده مسجد
 و مناره يونغیدی شام شريف حضرت عمر الفاروق رضی الله عنه

زماننده فتح اولندی جواب اشبو حدیث شریف معجزه فخر عالم در که
 قیامت قدر وقوع عیافتة اولان قضیتہ لری خبر ویر مشر در و لیکن اشبو
 حدیث شریف بخاری و مسلم ده موجود دکدر انجو صحیحین ده موجود
 اولان ینزل عیسی بن مریم من السماء یکسر الصلیب و یقتل الخنزیر و یرفع
 الجریة بیور لمشدر بوقدیرجه حضرت عیسی علیه السلام سمان زمینہ
 نزولی متفق علیہ در تعیین مکانہ اختلاف اولنمشدر • و تخصیص زمانہ
 دائر حقندہ بر اثر وارد اولہ کلامشدر • انجو نزولی اشرط ساعتدن
 معدود اولغله تشدیق لری مقرر در • و ینہ حدیث آخر مختلف فیہدہ
 وارد اولمشدر که حضرت مسیح علیه السلام نزول ایتدکده غربدہ اهل
 بادیه دن برینک دخترین تزویج ایتملرینہ و بعد التزویج اولاد لری اولوب
 فرقی سنہ ارضدہ تعیش ایدوب بعدہ وفات ایدوب و اصل حیات
 ابدیہ اولور • و ینہ خبرده وارد اولدیکه حضرت مسیح علیه السلام
 مدینه منوره ده حرم سرای لاهوتہ تشریف ایدوب دوضه مطهرده
 حضرت عمر الفاروق رضی الله عنہما درینک مقبره لری جانبنه دفن اولنور
 حتی حضرت ابی بکر و عمر رضی الله عنہما رسول علیه السلام ایله حضرت
 مسیح میاننه دفن اولنغله ایکی نبی مکرمک میانندن حشر اولنور لری
 دیوخبرده وارد اولدی • **الْمَجْدُكَ بِتَيْمًا فَأَوْى** • بجدک علم معنا سنہ
 اولان وجود دندر تیباً مفعول ثانیدر یا خود تصادفہ معنا سنہ در
 تقدیر اول وزیره عبداً خالص نبیاً مخصم سنی یتیم بیلوب دخیسکا پناه

عن سعد
 قال النبی صلی الله علیه و آله
 من حج من بی
 بصره من بی
 امه / غسلی
 من فضة
 الا ان غسلی
 الا ان غسلی
 سلطانا ثم یغاب
 بضم اوله
 علیه اویترع
 منه فیغیر الی
 الروم فیا ف
 ینزل الی الانکدر
 زینة فغایک
 اصل الاسلام
 بها فذلک اول
 الاملاهم وجاء
 فی روایتہ انه یقال
 له التوکید یعل
 فی امتی عمل فرعون
 فی قومه کذا
 جامع التفسیر

ویرمدیمی تقدیر ثانیه کوره معاذات نبوتماکی بنیم حالنده بولوب
 سکا نجاه ویرمدیمی • **وَوَجَدَكَ ضَالًّا هَدًى** • ضلالت لفظنده
 مفسرین عظام اختلاف ایتشردر ابن عباس باب بلاغته غواص
 رضوالله عنهما رب الناس قال ای عن معالم النبوة اشبو تفسیری
مَا كُنْتُ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ • قول شریفی مؤید در بعضی
 یا محمد قبل الوحی سن ذات مطهرک قرآن باهرة الثانی قرأت و معانی
 منیفه سنه درایه کاملك اولیوب و خلقی ایمان نیجه دعوت ایدوب
 طریق هدایتہ محاط علم عالیك اولما مشیدی ایدی باوحی ربانی
 انلره تعلیم دین ایدوب قعرینه درایت کاملك اولدی • قول ثانی
 ضلالتن مراد عبودیت طریقیدرکه کا قال علیه السلام ضللت
 عن جدی عبدالمطلب **وَأَنَا صَبِيٌّ حَتَّى كَادَ الْجُوعُ يَقْتُلُنِي فَهَدَانِي اللَّهُ** یعنی
 اوانی صبا و تده جدم عبدالمطلب دن تفریقوا یله یول یا کلام بجا جوع
 غلبه ایدوب درجه هلاکه قریب فلمشیدی بعد ما جناب حق بنی هدایتہ
 واصل قیلوب طریق مستقیم بولدم بو حدیث شریف اشبو معنای مؤید
 • **ثالث عند العرب ضل الماء، فاللبن دیرلر معناسی ماتحت لبنه رجوع**
 ایتمکنن کتایه در شوپله که مکه مکرمه ده صناید قریبش کفره بد معاش
 کو یاسکا غلبه کو ستر مشلرایدی جناب حق جسم پاکیکه قوه و نور نبوتک
 مزداد و دین مبینکی اظهار ایتدی • **رابع طائفه عرب بر صحرا ده بالکر**
 بردانه شجر بتمشا ولسه طائفه عرب کا ضل تسمیه ایدر لر بو تقدیر جه

معنادیمک اولورکه مکّه مکرمه اول زمانده اول بریایانم بکوزایدیکه
 آنده شجر بیتیمه بنه بسندن غیر ایمان و معرفه الله میوه سی کتورور شجره
 یوقایدی ایتمک مکّه مکرمه صحرا سنده ذات ستوده شیمک بر شجره
 ستره فریده سنکه جمله عالم ثمره عالیلرندن فاندن مندا اولوب هدایت
 بولورلر • خامس گاه اولورکه ضال سیده خطاب اولنور و قومی مراد
 اولور • ای وجد قومک ضال آهدی معناسی مراد اولنور • سادس
 ضال دن مراد محبا معرفتی دن کایتدر بوقول دخی عطادن مرویدر
 ولهدا قال الله تعالی انک لقی ضلالک القدیم آیه کریمه سنده ضال دن
 مراد مجتدر زیرا بولکلامی حضرت یوسفک فرندا شلری حضرت یعقوبه
 بیان ایتمشلا ییدی اگر مراد اولاد یعقوب ضال فالین اولایدی
 کافرندن اولمق لازم کلورایدی بوتقدیرجه دیمک اولدیکه ضلالک
 القدیم محبتک القدیم دیمک معناسنه اولدی • سابع وجدک
 ناسیا فذکرک دیمکدر یغنه لیله معراجده هیبت مستولی اولوب
 رسول اکرم مطلوبی در خاطر ایده مدیکندن جناب حق کیفیتتی
 شانی هدایت ایدوب بیلیدردی • ثامن وجدک بین اهل ضلال
 فغصم من ذلک وهداک للإیمان والی ارشاد هم یعنی جناب حق سنی
 صنایدید قریش کفره بد معاش اولان ضال قومنک ادا سندن ممتاز
 ایدوب ضلالدن حفظله ایمانم و آنلره ارشاده هدایت ایتدی
 ما ضل صا حجتکم وما غوی • آیه کریمه سی دخی بو آیتتی مؤیددر •

قَامَا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ
 فَحَدِّثْ • یتیم ضعیفک مالنه غلبه واستلادن و فقیر سائل منع و
 زجر دن نهی ایندی تعالی و تقدس حضرت تیرنیک نعمتی تعداد ایله دیو
 امر بیوردی زیرا نعمتی ذکر ایتمک آنک شکریدر عند البعض نعمتن مراد
 نبوت و تحدیثن مراد آنی تبلیغدر الله اعلم بمراده • صَلَّى اللهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افندیزک لیله معراجہ تشریف لرینی مفسرین عظام
 محدثین کرام تحقیق و تدقیق ایدوب نص شریف و حدیث منیف ایله
 اثبات ایتشلردر شویله او تو زدرت دفعه معراج وقوع بولوب
 او تو ز او حجر و حانی بردانه سیکه جسد شریفیله امهانی خانه سعادتندن
 مسجد حرم دن مسجد اقصایه تشریف لریکه اشبونصرا ایله ثابتدر •
 منکرى مطلقا تکفیرا و لنور مسجد اقصا دن سموات سبعه یم تشریف لری
 بخاری و مسلمک بیان ایتدکلری حدیث متواتر ایله ثابتدر بونک
 دخی منکرى کافر در عرش اعظم دن تشریف لری حدیث مشهور ایله
 ثابتدر بونی منکر اولانک کفر نده بین المحدثین اختلاف واقع اولمشدر
 حضرت رسولک جناب حق رؤیتی دخی حدیث احاد ایله مثبتدر
 بونک منکرى دخی کافر اولیوب مبتدع و اهل هوی و بدعتدر وینه
 محدثین عندنده رؤیتدن مراد بصر میدر یوخسه بصیرت میدر بوباید
 دخی اختلاف کثیره وقوع بولمشدر من اوله الی آخره بروجه تفصیل
 ذکر و بیان اولنور • قَالَ الْقَاضِي فِي تَفْسِيرِهِ رُؤْيَا اللَّهِ فِي الْجَمَلِ جَائِزٌ

ایدیکه دلیل وارد در زیر اطلب مستحیل نبیادن محالدر خصوص صا که
 جهل باللہی اقتضایلیه ولہذا جناب حق لَن تَرَانِی بیوروب لَن اری
 بیورمدی یعنی جناب حق کورمک جائز اولسه حضرت موسی طلب
 ابتدکی زمانده سن بنی رؤیت ایدہ مزسک بیورمازایدی بلکه بن
 کورنزم بیورورایدی بوندن مستبان اولدیکه دیلدیکي قولنه دیلدیکي
 اوانده کورمک جائز اولمش اولدی • اَمَّا طَائِفَةٌ مَعْتَرَى لَن کلمه سنی
 مؤبدہ حمل ایدوب نہ دنیاده ونہ آخرتده رؤیت اولنوردیوخللا کلام
 ایتدیلر • وَاَمَّا اَهْلُ سُنَّتٍ لَن کلمه سنی مؤکده حمل ایدوب جواز نہ
 دلالت ایدن آیتلرسرد ایتدیلرکه وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ اِلَى نَاطِرَةٍ
 قول شریفیدر ولیکن بوقدر واردرکه حضرت موسی همان اول ساعتہ
 کورمک جائز اولورظن ایتمشیدی جناب حق جوابنده شمدی کوره مزسک
 یاموسی دیمک ایدی حضرت موسی کله جکده کورمک دبلہ مدیکه نفی
 مآله صرف اولنه یعنی کله جکده کوره مزسک دیمک اولہ بوتقدیرجه
 جواب سؤالہ مناسب اولدی لکن سیدنا سیدالکل و ہادی السبل
 صلی اللہ علیہ وسلم حضرت تارینہ رؤیت اثبات ایدن ذوات متکلمینک
 عموم کلامندہ داخل اولماز یعنی حضرت رسالت بوندن مستنادر
 یعنی حضرت موسی کورمکله صاحب رسالت کورمک لازم کلمز •
 مثلا خواص حرم سلطانیدن برذات طشرہ چیقوب ارباب دیوانہ
 بوکون بادشاہ کورلمزدیو خبر ویرسه بوکلامندن بن دخی کورمزم

ديمك لازم كلن انجق حضرت رسالتك معراج شريفه باش كوزيله محي
 كوردى يوخسه كوكل كوزيله محي كوردى بين المحدثين اختلاف بونده در
 حضرت عائشه رضى الله عنها دن مرويدركه **مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا**
رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ عَظِمَ الْفِرْيَةُ يعني اول كيمسه كه تسكام محمد جناب محي كوردى
 ديو خبر وي ره تحقيقاً اول كذبي بيوتدى ديمكدر • امام نوري بو
 روايه جواب ويرد يكه حضرت عائشه رؤيتك وقوعنى حديث مرفوع
 ايله نفى ايتدى • اگر كندينك خاطر نده حديث مرفوع اولايدى آنى
 ذكر ايدى همان آيه كريمه نك ظاهرينه اعتماد ايلدى حال بوكم
 صحابه كرام دن بعضيسى بوكلامده حضرت عائشه يه مخالفت ايلمشد
 شويكه اصحاب دن بزات بر كلام ايراد ايلسه اصحاب دن بعض آخر
 اكا مخالفت ايلسه اول كلام اكا حجت اولد يغنه علمانك اتفاق وارد
 بوكلام حضرت صديقه نك بالذات كندى اجتهاد يدر • بومقوله
 امورده صحابه كرام دن اتفاق واقع اولور سه اول قول بز حجت
 اولوب اكا كوره اعتقاد و عمل ايدده دز و برندن مخالفت واقع اوله
 اول قول حجت اولماز • وليكن ابن مردويه طريق عطادن ابن عباس
 رضى الله عنهما حضرت تارندن • **لَمْ يَرَهُ** • رسول الله صلى الله عليه وسلم
وَأَمَّا رَأَى بِقَلْبِهِ ديوروايت ايلمشدر بوتقدير جه ابن عباس
 رضى الله عنهما نك اثباتيله حضرت عائشه رضى الله عنها نك نفين جمع
 ايتك بونده توفيق ممكندر يعنى حضرت عائشه رضى الله عنها كورمده

دید یکی باش کوزیله کورمدی دیمکدر • ابن عباس رضی الله عنهما
حضرت نرینگ کوردی بیوردیغی کوکل کوزیله کوردی دیمکدر • ولكن
امام طبرانی وسطنده ابن عباس رضی الله عنهما حضرت نردن رجال ثقاته
اسناد ایله دوایت ایتمشدر که **إِنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَبَّهُ**
مَرَّتَيْنِ مَرَّةً يَبْصُرُهُ وَمَرَّةً يَفُودُهُ • • بعد قلب ایله کورمکدن
مراد مجرد حصول علم دکلدز زیرا فخر عالم حضرت نری علی الدوام عالم بالله
ایدی بلکه مقصود اکا حاصل اولان رؤیت قلبشریفده خلق اولندی
غیر یله حاصل اولان رؤیت کوزلرنده خلق اولدیغی کی دیمکدر و عقلاً
رؤیته آلت مخصوصه اولق لازم دکلدز یعنی اگر چه بحسب العاده
رؤیت کوز ایله اولور و لكن جناب حق قادر در که چتمده وضع ایتدیکی
حالتی بر آخر عضوه وضع ایله انکله رؤیت حاصل اوله • **أَمَّا إمام**
قربطی مفهم اسمیله مستی اولان کابنده بو خصوصده توفقی ترجیح
ایتمشدر آولی بودر که بو مسئله ده بر جانبه جزم ایتمیوب توقف
ایدلر زیرا بو بایده دلیل قطعی یوقدر و **تمسكك اولان ظواهر متعارضه**
هر بری قابل تاویلدر • و مسئله عملیاندن دکلدز که بونده ادله ظنییه
ایله اکتفا اولنه بلکه اعتقاد یاندن در بونکله اکتفا اولنمز الأدلیل
قطعی ایله اولنور • مادامکه دلیل قطعی اولیه بر جانبه اعتقاد جائز
دکلدز • **وهذا عند علماء الظاهر •** • تا ارباب شهود عندند کن ترانی
آیه کریمه سنده بر سر عظیم واردر که نور حق بو ظاهر کوزینه استیلا

ایدوب بودیده بشریتہ اول قابلیتت ویردکده چشم سرعین سر
 اولوب ظاهر و باطنک و باطن ظاهرک عینی اولدقده بوکوزایله جناب
 حقّ مشاهده یه قادر اولور • وَاَمَّا اهل ظاهر بومعنايه رضا کوستر مزلر
 زیرا عقول مجرّده یه خلل و فکر اعوامه اعوجاج حاصل اولوب تعریفی
 حوصله خام ادا و احدن بیروندر • اهل تحقیق بیورور لکه سن سن
 اولد یفک جهندن بنی کور مرسک و الا اگر ذاتکی ذاتمه و صفات
 و افعالکی صفات و افعالده فنا قیلد قده رائی و مرئی حقیقتده بن
 اولوب غیریت مابینندن دفع اولد قده ذاتمی مشاهده ایده دم
 دیمکدر • و لهذا قال الجید قدس سره • رَأَيْتُ رَبِّي بِرَبِّي فَقَالَ مَنْ
 انتَ فقلت انتَ تفسیر قاشانیده بومعنايه دال باشارته تفسیر
 بیورور لکه حضرت موسی ایام موعوده نک عشر اولنده افنای افعال
 ایدوب و عشر ثانیده افنای صفات و عشر ثالثده افنای ذات
 ایتدکده اما ذاتنده بقیته بشریت قالمغله مع تلك البقیته یعنی بیجمع
 المشاهده مع تلك البقیته مشاهده ایده مرسک دیمک اولور اما سیدنا
 سید الکمل فدیمر حضرت لری بالکلیه افنای ذات ایتدیکندن مشاهده
 رؤیت میسر اولدی • وَ لَکِنْ اَنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ نَظْرًا یله سن جبل طوره
 اشارتی • اَنْظُرْ اِلَى جَبَلِ وِجُودِکَ • فَاِنْ اسْتَقَرَّ مَکَانُهُ • اگر جبل طور
 مکاننده مستقر اولورسه • فَسَوْفَ تَرَانِي • عن قریب سن بنی
 کورورسک اشارتی • فَاِنْ اسْتَقَرَّ وِجُودُکَ فِی مَکَانِهِ امكنت

رؤیتک ایامی و ذلك من باب التعلیق بالحال زیرا مادامکه وجود باقی
 اوله مشاهده ذات میسر اولماز • فَلَمَّا جَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ • و فاکه رب
 موسی جبل طوره و یا جبل وجود موسایه تجلی بیوردیسه جَعَلَهُ دَكَاةً
 امدکوکا متلاشیئا لا وجودله اصلا اشارتی جناب عثرت وجود جبل
 موسی بی متلاشی قیلدی • وَخَرَّ مُوسَى • اسقط موسی عن درجه
 الوجود • صَبَقًا • مَغشِيًّا عَلَيْهِ و فانیاً انتهى کلامه •

در بیان رُؤْيَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عَالَمِ الْمَعْنَى

قال امام مسلم في روايته مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَتَيَّرَ اِنِّي فِي الْبَقِيَّةِ لَا يَمُوتُ
 الشَّيْطَانُ بِنِي يَعْنِي بِرَذَانِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَضْرَتْلَرِي مَنَامِدَه كُورِسَه
 تحقیق صحیح آنی کور مشدر • زیرا شیطان صورت نبیه دخول ایدیه من
 چونکه بنی کورن صحیح کور مشدر شیطان بنم صورتتمه دخول ایدیه من
 دیمکدر • شویلمک رسول اکرم حضرتلری فی الحقیقه نه صورتده ایسه
 شیطان اول صورتده دخول ایدیه من یوخسه صورتلردن بر صورتده
 کیروب منامده بر کیمسیه کند وی بنی مکرم صورتنده کو ستر ملک
 جائزدر حقی دارا آخرتمه نه صورتده تشریف بیوردیلر سه اول صورتده
 رؤیت ایتک لازمدر • ابلیسک صورت انبیایه عدم تمثلی بودر که
 انبیاء کرام نور الهیدن خلق اولوب جمال اسمنه مظهر اولمشلردر •
 شیطان جسم ناری اولوب مضل اسمنه مظهر اولد یغندن جمال
 وهادی سمرینه دخول ایدوب کند و سنی صورت نبی و سیرت

رسوله کو ستره مز صورت دن منزّه اولان جناب حق صورت ندّه
کند و سنی کو ستر و ب بن جناب حقم دیو عالم معناده بنجه کیمسه لری
اضلال ایدر زیرا ماضل اسمنه مظهر اولدیغندن بو وجهله جسارت
ایدر دیو محققون بیان بیور مشلردر حفظ الله من شتره نعوذ بالله
من حیله • فسیرانی فی الیقظه • قاض عیاض عند ندّه یقظه ده •
رؤیت ایدر دیمه نك معناسی بنی آخرتده رؤیت ایدر دیمکدر •
ابن بطال بومعنایه رضاداده اولدیلمکه آخرتده جمیع امت صلی الله
علیه وسلم افندیلمز حضرت لری بنی رؤیت ایدر بوکاجواب ویردیلمکه
عصاة امت ایچون بروقت رسول اکرم اولامته کورنمز بعدما کورینوز
دیدیلر سه ده بودخی ابن بطال عند ندّه مردوددر عند البعض یقظه لی
قبرده حضرت رسولی کوروردیو تفسیر ایندیلم • وبعضلردخی
تشبیهه حمل ایندیلمر یعنی بر کیمسه بنی و یاده کوردی تحقیق بنی رؤیت
ایتمش اولدی باطل دکلد رحقدر و یقظه ده بنی کور مشر کبی اولدی
فکائما رأی فی الیقظه روایتی دخی بومعنا ی مؤیددر • و یا خود ابن
عباس حضرت لری عالم منامده حضرت رسول اکرمی کورد کده خالته سی
اولان میمون رضی الله عنهایه رؤیا سین نقل ایند کده اول دخی خواجه
کائنا تک آینه سین ید عباسه صوند قده اول دخی آینه به نظر ایند کلرنده
درون آینه ده صورت رسول اللهی رؤیت اینمکله اشبو حدیث شریف
بو قوله اشارتدر دیدیلر • اما ابن حجر بو تفسیر غایتله بعیددر

بیوردی بو خصوصده بوتاً و بل بجا دوکه رسول اکرم حضرت لری
 برآینه مجلا در که آنده اصلا کدورت اولیه اکانظر ایدن ذات کدی
 صورتنی مشاهده قیله کوزل ایسه کوزل کورینه قبیح ایسه کنگد فاحتن
 مشاهده ایلیه ● وعند البعض عصر سعادتده بولنوبده صلی الله علیه
 وسلم حضرت لری نیک وجه سعادتن کور میان امت حقیقه در که نیم زمان
 سعادتده بولنوبده بنی کور میان عن قریب بنی کور و در لر معنا سنه
 محمود لر ● قاضی ابو بکر بن العربی عندند صلی الله علیه وسلم کور مک
 شمائل شریفه مطابقتی شرطدر والا کور ممشل و لور بیوردی لر امام
 غزالی احیاده بیوردی لر که هر کس درجه و قربیت اعتباریله رؤیت
 ایدر شمائل شریفه مطابقت ایدر سه درجه سی عالی ولد یغنه اشارتده
 مطابقتدن نقصان کور سه درجه سی ناقصدر مثلاً عالم معناه
 فخر کائنات حضرت لری ندن بر کلام استماع ایدوب اول کلام سنت
 شریفه موافق ایسه صحیحدر مخالف و لور سه اول خلل سامع جابنده
 ● ذات شریفن کور مک حقد و مخالفت و نقصان واقع اولور سه
 کورن کیمسنگ حالیدر ● بعض علما بیور مشدر که رسول اکرم حضرت لری
 پیرشکلنده کور مک غایت صلحه دلالت ایدر و شاب صورتنده
 کور مک محاربه دلالت یلر ● کوزل صورتده کور مک کورن کیمسنگ
 اعمال حسنه سنه دلالت ایدر ● اعضای شریفندن برین نقصان
 کور مک عملنده نقصان دلالت ایدر ● ابن منصور رساله سنده

حضرت

بیان ایدر که شیخ ابوالعباس حضرت تری روضه مطهره بی زیارتده
 أَخَذَ اللَّهُ بِيَدِكَ يَا أَحْمَدُ • دیوندا بیوردیلر یعنی یا احمد جناب حق
 دستیکرک اوله دیمکدر • عوارف المعارفه مذکوردر که عبّاسی
 کیلانی حضرت یلرندن حکایت ایتشدر که رسول اکرم تابکاتزوج ایله دینه
 نیجه بن تزوج ایتدم بیورمشلر وینه ذکر ایدرلر که برکون جامع شریفه
 حال یقظه ده کوردیم یا بنی جماعته وعظ ونصیحت ایله دیورفرمان
 بیوردیلر سه بن دخی جماعته وعظ ایلدم بیورورلر بوتقدیرجه بونی
 منکراولان کیمسه بوندن خالی دکلدر که اولیانک کرامتن تصدیق ایلیه
 یا ایلیه اگر تصدیق ایلمز ایسه انکله بحث جائز دکلدر • اگر تصدیق
 ایلر سه کذلک مباحثه نک لزومی یوقدر زیرا اولیا، کرام عالم علویده
 وسفلیده نیجه سنندی خارق عاده طریقی ایله مشاهده ایدرلر انلرک
 کوزلرندن حجاب زائل اولوب اشیا منکشف اولور کشف طریقیله خواجه
 کائنات افندی میزی مشاهده ایدرلر بو طریقی ایله کلام شریفن دخی
 استماع ایدرلر • بدرالدین حضرت تری رؤیت مسئله سنه بیورمشدر که
 بو خصوص اولیا، کرامه واقع اولدیغی کی متواتر اولمشدر لکن بو حال
 بعضیلرینه وجد و مراقبه عالمنده واقع اولور کوزلرین قهارلر مشاهده
 ایدرلر زیرا کندیلرینه بر حال کلور که اول حالکه عباره ایله ضبط اولنغه
 قابل کلدراشبور ویتده دخی مراتب تفاوت اوزره در اکثری برویلرند
 غلط واقع اولور وغیر معتمد کیمسلر دن کذب دخی جائزدر بوتقدیرجه

رسول اکرمی یقظه ده باش کوزیله کورمک فاسد ایدوکی دلائل
 عقول ایله ادراک اولنور زیرا لازم کلورکم بعدا لاریحال قبر شریفندن
 خروج ایدوب طریقده مروریله خلق ایله مکالمه ایلیه قبر شریفی جسد
 شریفندن خالی قاله ناس مجرّد خالی قلان قبری شریفی زیارت ایده لر
 بوکه نامعقولدر عقل قبول ایده جک شیء دکدر امام قوطبی دخی بونک
 فسادنه اشارت ایدوب ادنی عقلی اولان بونی سویلر خصوصاً که
 فی زماننا باش کوزیله کوردم دین شخص عقلا دن هیچ برفرّد تصدیق
 ایلمز اما صلحادن اندر نادر ریاضت و مجاهده ایله کندی مراقبیری
 عالمنده قلب کوزیله مشاهده معناسنی کیسه انکار ایلمز بودخی
 وقت حاله کوره در زیرابونده دخی ورع شرطدر اکل و شریده
 غایت پرهیز لازمدر بوتقدیرجه • فسیرانی فی الیقظة بیوردیفنک
 معناسنی بنم مشاهده می تصور ایلمر دخی نفسنی بنم عندمه حاضر
 اولق منزله سنه نزیل ایلمر برحیثیتله که آداب و سننم دائره سنن
 خروج ایتمز منهاج شریعت و طریقتم اوزره سلوک ایلمر دیمک اولور
 شیخ ابوالعباس المرسی رحمه الله علیه لَوْ حَجَّ عَنِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَرَفَةَ عَيْنٍ مَا عَدَدْتُ نَفْسِي مُسْلِمًا • دیوبیوردیفنی •
 مؤولدر یعنی رسول اکرم حضرتلری طرفه العین مقداری بدن
 مستور و غائب اولم ایدی و بن رسول الله مشاهده قیلیا ایدم
 کندی می مسلم عدا ایتمز ایدم دیمکدر • اهذل حضرتلری بوکلامی ابو

العباسیون بعد الحکایة بونده تجوز وارد ردیو بوند امثالی کلام
 مشایخ کرامدن واقع اولور حضرت شیخک مرادی کو حجاب غفلت
 ونسیان ایله محبوب و مستورا ولیدی اندن قلبم بر لحظه غافل اولیدی
 کذیمی مسلمان عدا بتمزایدم دیمکدر یوخسه روح شخصیه سندن
 محبوب اولوق معناسی مراد دکدر زیر اول محالدر دیو یوردی والله اعلم بالصواب

● در بیان فضیلت صلاة و سلام علی روح محمد علیه السلام ●

معلوم اولمکه ابوداود نقلنده ابی هریره رضی الله عنه حضرتلرندن
 مرویدرکه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ● ما من مسلم یتسلم
 علی الارذة الله علی روحی حتی اردد علیه السلام یعنی امت اصحابمدن
 هر بر مؤمن و مسلم موحد بکا صلات و سلام ایلیه البته جناب
 حق و فیاض مطلق حضرتلری روح پرفتوحی بکارد و اعادیه امر
 و فرمان بیورد بن دخا اول اتمک صلات و سلامنی کارد ایدرم
 و اولوجهله ممنون اولورم دیمک اولور ● وینه ابن ابی شیبه روایتند
 ابی هریره رضی الله عنه حضرتلرندن مرفوعا روایت ایدرکه ● من صلی
 علی عند قبری سمعته ● و من صلی علی نایباً بلغته ● یعنی بکا قبرم نزدنده
 اتمدن بر ذات صلات ایلیه بنانی سماع ایدرم و دیگر اتمم دخی بکا
 آخر دن نایب اولوب صلات ایلیه اول صلات بکا و اصل اولور
 دیمکدر بومعاده شک و شبهه یوقدرکه انبیاء علیهم السلامک
 حیاتلری ثابته و مستمره در خصوصها که فخر عالمک حیاتی سائر

انبیادن اتم واکمل اوله • ابوداود حدیثنده • **إِلَّا رَدَّ اللَّهُ رُوحِي**
 لفظ شریفندن بو مخالف معنی فهم اولنسون زیرا بوندن مراد دائمارد
 سلام ایتک ثبوتله وصف حیات ثبوتنی علامدر حاصلی سببی مستمر
 و دائم اولنق حسبیله مستببی دخی مستمر و دائمدر هیچ برآن یوقدرکه
 آنده ملائکه وانسرو جندن سید کائنات علیه افضل الثجیات
 حضرتلرینه صلوات و سلام اولنیه بلکه هرآنده نیجه بیک محلدن
 صلوات و سلام اولنور ایمدی لازم کلورکه اصلا حیاتدن خالی
 اولیه اولیاء عظامدن برینه سؤال ایتدیلرکه فخر عالم حضرتلری کدینه
 مشارق و مغارب ارضدن صلوات و سلام ویرنلرک سلاملرین
 نه کونم ردایلر اول دخی بو الطیبک بو ابیاتله جواب ویردی
كَا لَمْ يَسْجُدْ وَمَنْظَرُ اسْمَائِيلَ • يَغِيثِي الْبِلَادَ مَشَارِقًا وَمَغَارِبًا •
 یعنی کئش کیدرکه وسط سماده طورور دخی نوری مشرق و مغربده
 اولان جمیع بلادی حاظه ایلر دیمکدر نیکم عزرائیل علیه السلام
 وقت واحده یوز بیک روح قبض ایلر بر قبضه بر قبضه مزاحم اولمز
 جمله سنه و اصل اولور مع ذلك ینه جناب حقه تسبیح و تقدیسنه
 مشغولدر جناب فخر عالم دخی بر حیات اولوب جناب حقه عبادته
 مشغولدر خطاب حقی سماع ایدر • **ابن مسیب رضی الله عنه ایتدیلرکه**
 برکون وقت صلوات ظهر تقرب ایتدکده روضه مطهر دن اذان
 استماع ایتدم بعده ایکی رکعت نماز قیلدم بعده اقامت ایشتمدم

اوپله نمازین ادا ایلدم ● حتی بن قیبه دید کلری ظالم مدینه منوره بی
 حصار ایتد کده هر نماز وقتی کلد کده قبر مقدس دن اذان واقامت
 سماع اولنوب اوج کون اوج کیجه مرورایدنجه بویلجه واقع اولدی
 دیور وایت ایدر ● مناوی مرحوم بو حدیث شریفی امام احمد وطبرک
 و ابوداود و بیهقی ابوهریره رضی الله عنه حضرت لرندن روایت ایدر لر که
 حدیث شریفک مفاد ظاهر بیسی هر بر صلات و سلام ایدن امت
 مرحومه نك صلاتی بکان بکان عرضنه روضه معطر اولنور و روح
 فیوض فتوح حضرت فخر دود دارینک ذات عالی برینه اعاده قلنه رق
 طرف باهر الشرف لرندن هر بر امت صلات خوانه دو سلام عنایت
 بیوریلور دیمکدر ● بو حدیث شریفده توهم اولنان اشکال رفع
 اولنور که فخر کائناتک روح شریف لری مفارقت ایتمکله قبر منور لرند
 دائماً حیاد لر و لهند ادر سلام ایچون اعاده اولنان روح دن مراد
 ذکر ملزوم و اراده لازم طریقله مجاز مرسل اولم رق نطقدر ●
 انبیاء عظام عالم قبرده احوال ملکوت ایله مشغول اولد قلرندن ●
 بالفعل ناطق دکل ایسه لرده بالقوه ناطق لر در و در سلام ایچون
 مأذونک عن الرتب تعالی شاننه بالفعل نطق ایدر لر بو صورتده برآنده
 روضه مطهره بی عرض سلام امتدن خالیه اولیوب بلکه برآنده
 حسابه کلنز صلوات عرض اولمغله حدیثک ظاهری دلالت ایلدیکی
 اعاده عادیه مستحیل اولمغله دائماً روح بدن ابلرنده باقی اولسی

مقتضی و لور بوايسه • الٰردا الله على روحی • قول شریفنه مخالفدر
ورد روح دخی صلی الله علیه وسلمك روضه انور لرنده حی و لاملرینی
مستدعیدر نم آنکه بویله در بو تقدیرجه خاطر بوراسی کلورسه
بعلا لرتحال انبیانك ارواح شریفلری قبر انور لرنده جسد شریفلرنده
دنیاده اولدیغی حالت اوزره میدر • یا خوداعلای علینده میدر
یا خود جای والای دیکرده میدر دیوسؤال اولنورسه الجواب
ارواح انبیایمجون جز ما بر مقرر معین تعیین اولنمیوب انجق احیالردر
واجساد لری قبور لرنده در و حیاتلرنیک درجه سی حیات شهدا ^{سنک} درجه
فوقنده اولر رق طاعة الله تلذذایمجون نماز قیله رق قرآن او قورلر
وتسبیح ایدرلر • بو وجهله عند الله فضیلتلری زیاده لنور دیو
اعتقاد اولنمق واجیدر • و عبادت مذکورلری تلذذ قصد یله
اولدیغندن آخرت دار تکلیف دکلدردیو اعتراضدخی وارد
اولماز کما قال علیه السلام • الانبیاء والاولیاء یصلون فی
قبورهم کما یصلون فی بیوتهم • والمراد به الصلاة الجسمانی وقال
بعضهم الروحانی ای لبارکانا المعالومة و لا بافعال المخصوصة •
فافهم • ایمدی بو صورتده قبور لرنده اجساد شریفلرنده
ارواح طیبه لری ولتق و قبر شریفلرنده اولدقلری حالده خارق
عاده طریقیله عالم ملک و ملکوتده سیران ایله مستغملوب
بعده جناب حق فیاض مطلق دیلدیکی وقتده قبور لرنه عودت

ایلیری و اجساد شریفی قبرا نود لرنده بلا روح جناب حقا
حین مشیتنه قدر احیا اولق وارواح شریفی اعلا ی علین
ویا خود رفیق اعلا و یا خود فردوس و یاد یکر مقام معلا ده اولق
شقلرندن هر بریسی جائز در که بوجوازه اخبار صحیحه دلالت
ایدوب مذکور اتدن بریسی بالخصوص مقر لری اولوب آخر تده اولامسینه
مقتضی کلدرد • زیرا ارواح مقدس لرینک بر حال دن دیکر حاله نقلری
جائز اولدینی و یا خود روحک شان بدنه مغایر برشانی اولدینی
ایچوند که روح مکان مذکور اتدن بریسی اولدینی حاله قبر سعادت لرنده
رد سلام ایدرد • اشبو جواز لری دخی بن القیم و امامی سیوطی
رساله لرنده بیان بیور مشلردرد دیور وایت ایدرد • ودخی سید ناسید
الکلی صلی الله علیه وسلم لیله معراجه تشریف لرنده سیدنا موسی
علیه السلامی قبر شریف لرنده نماز قیلار اولدیقلری حاله مشاهده دن
صکره مسجد اقصاده سائر انبیا ایله کند ولرینه اقتدا ایلدیکلرین
رؤیت ایتدیلر • بعده سماء سابعه ده آنلری وسائر انبیا عظامی
رؤیت ایدوب مصاحبت قیلدیلر و اشبو ذکر اولنان اقوال
واحادیث صحیحه نکه مدلولیدر فخر کائنات افندیمرک روضه
مطهر لری مطلقا اوج کوندن و یا فرق کوندن صکره ذات شریف لرند
خالی اولدیغنه دائر اولان احادیث یا ضعیفه و یا خود موضوع
ویا باطله در هر نقد السنه ناسده اوسقوله اخبار موضوعه یه

وبالله یم استناد ایتدیلر سه ده آنلره تعویل و تمسک جائز دکلدر که
 ضعیفی و تاویللیه بیله ● اَنَا أَوَّلُ مَنْ تَشَقَّعَ عَنْهُ الْأَرْضُ حَدِيثٌ صَحِيحٌ
 ایله یوسف علیه السلامک مصره اولان روضه شریفه سندن
 شام شریفده اولان آباء کرامی مقبره منورلرینه نقل اولندیغی ●
 حدیث کبی انبیاء کرامک قبر شریفلرینه بقاسنه دلالت ایدن ●
 احادیث صحیحجه به معارض اولمز ● وینه بخاری شریف نقل ایتدیگی
 اوزره ● قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ● رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ بِيَوْمِ مَشَدٍّ
 یعنی موضع شریفبینه جتته نقل اولنوب جتت روضه لرندن
 بر روضه اوله ویا خود آنده عبادت ایتک صاحبنه جتته بر روضه
 ویرملک ایجاب ایدر دیمک اوله موجودر که ایکی وجه بیله واقع اوله
 زیرا ما بینده منافات یوقدر بودر چی جائزدر که الان ریاض جتندن
 بر قطعه اوله بونده حکمت خفیه صلی الله علیه وسلم حضرتلری علم یانیدر
 سبقت ایتشدر که جمیع مخلوقاتک اشرفی اوله وهر شیئکه اکانسبت
 ایلمه سی اوله اول شیئ کندی جنسی اوزرینه تفضیل اولنور وقتاکه
 مشیت الهی به اقتضا ایتدیگی انک بر بیتی اوله و بر منبری اوله خواهه
 کائنات حضرتلری منبرله بیت شریف ما بینده کثرت تلذذ بیوره
 یعنی موضع مذکوره کلوب کتمه سی چوقجه واقع اوله زمانه هجرتد
 حین ارتحال بقایه وارنجه اول موضع پاکده طاعات و عبادت ملاز
 ود وام ایلیه لازم کلور که شرف و منزلنده کندی جنسندن

اوله نك جمله سندن ترفع ایده حتی روضه من ریاض الجنة اوله
بوجهندن اول موضع مطهره مواضع مسجدن سائرینك اوزرنه
تفضیل و لنمشدن • و مسجد شریف موضعی طشره ده اولان
مواضعدن تفضیل و لنمشدن • و نفس مدینه منوره سائر
بلاد دن مفضل قلمشدر باخصوص وجود سعادت مسرایدن
تراب شریف عرش و کرسدن افضلدر دیوعلما، اتفاقا یتشدر
کرجه طین سعادت بیت شریفدن قبض و لنمشدن و لکن طوفان
نوحه تراب شریف اول روضه مطهره ده قرار کیرا و مغله فضیله
اول موضع مطهره به تخصیص و لنمشدن • وجود سعادت دیگر
ترابه وضع اولنوب مقتضای عقل اول تراب دخی سائر ترابدن
افضل اولق لازم کلوردی دیو سؤال مندفع اولدی • بهذا
معلوم اوله که روضه مطهره فی زیارت ایتما اعظم طاعات و اشرف
عبادتدن معدود در بونیک خلافت معقد اولان شخص جناب
حقه و رسولنه و جماعت مسلمینه مخالف تابدوب ربقه اسلامدن
منخلع اولمشدر العیاذ بالله تعالی • امام مالک عندنده زیارت
قبر شریف واجبدر دیو اطلاق ایتشدر • اما قاضی عیاض زیارت
روضه مطهره سنن مرسلندن بر سنت مجمع علیها و بر فضیلت
مرغب فیها در دیو بیان ایتشدر • دارقطنی روایتنده ابن عمر
رضی الله عنهما حضرتلرندن مر ویدر کم • مَنْ ذَارَنِي وَجَبَّ لَهُ شَفَاؤُهُ

بیور مشلر اجماع مسلمین بونک اوز سرینه درکه زیارت روضه
 مطهره مستحب اوله • اشبو زیارت دخی عموم و خصوصاً وزره مطلوب
 ایدیکی ثابتدر بعضی علما هر نقد رطائفه نسانک زیارته جواز
 ویرمیوب مکر و هدر دیو ذاهب اولمشلر ایسه ده علی الاتفاق
 تعظیم الشانه رجال ایله نسا بیننده فرق یوقدر دیو فتوای شریف
 ویرمشلردر • معلوم اولکه جناب حق و قیاض مطلق رسول اکرم
 حضرت بلرینک شفاعتی سایه سنده جنت اعلا یه دخولزده اعظم
 نعیم جنت و اتم لذائذ دارالکرامه • مشاهده جمال رب عزت و
 مطالعه وجه کریم حضرت احدیتدر جمال کمال عظیم المثلدرکه
 هیچ افریده نکه آینه تصورنده جلوه کرا و لوق محالدر • اولزمانکه
 اهل ایمان قرین رحمت رحمان و منظر عنایت یزدان اولوب روضه
 رضوانه دخولایده لر خزنه جنت انواع اجلال و اعظام ایله قارشو
 کلوب سلام علیکم فاذا خلوها خالیدین • دیو نحتت و اکرام ایده لر
 جناب حق جانندن • سلام علیکم عبادی لاخوف علیکم الیوم
 ولانتم تحزنون • خطاب یله خلعت سرور و شادمانی در زانی بیور یله
 بعده جناب حق یا عبادی بوکون سزه انعام و احسانم قدرتی
 کشاده در بدن نه دیلر سکر دیلکر دیو بیوره آنلردخی یارب
 پاک کدن مراد عاجزانه مزدیدار شریف کورمک و روضه
 رضا که ایرمکدر دیلر • جناب حق دخی بشارت بیورب شاد

اولککه بن سزدن راضی ولدم دیه آندن رفح مجابایدوب تجلی
 قیله همان اهل جنت جمیعا سجده یه وارده لر جنا بحق ای قولرم باشکر
 سجده دن رفح ایلك سجده محلی دکلدر بن سزی دعوتدن مراد ربوبیتیم
 مشاهده دیدارم ایله مفتنم اوله سزیده یا عبادی سزدن جمیع وجهله
 راضی ولدم بیورد قده اهل جنت دخی • **أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا
 الْحُزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ** دیوحد و ثنا ایلیله شعر •

بَدِيهِ لَفِظِلَه ذَا نِيلٍ وَلَانَ إِيمَانٍ نَيْلَسِينِ
 أَدَاتٍ مُبْتَمِلَةٍ وَصَفِيَّةٍ اسْتِحْسَانِي نَيْلَسِينِ
 بُو بُو زَدَنْ طَالِبِ نِيَا وَلَوْ بَعْنَا نَيْلَسِينِ
 حِدَالٍ وَامْتِحَانٍ وَعِلْمِي عَمْرِفَانِي نَيْلَسِينِ
 دَرُونِيكَ صَفْحَه سِنْدَه صَهْرَه بِي جَانِي نَيْلَسِينِ
 بُو بَا زَادِي تَعَلَّقَدَه تَهِي دُكَانِي نَيْلَسِينِ

فَقِيهَا ظَنَّ بِأَيْلَه دَعْوَايِي بَرَهَائِي نَيْلَسِينِ
 أُصُولِيْلَه فُرُوعِكِ أَصْلٍ وَفَضْلِي إِيمَانِي نَيْلَسِينِ
 مَوَالِي مَدِينَتِي قَاضِي شَهْرًا وَلَمَقْدَرٍ مَطْلَبِ
 نَفْعٍ وَيَرْمَزُ عُلُومٍ مَا سِوَايِي أَيْلِدِيكَ تَحْصِيلِ
 كَيْدٍ وَأَشْكَالِ نَفْسِي مَا سِوَايِي لَوْحِ خَالِقِي دَنْ
 مَعْلَمِ خَانِيهِ أَدْرَاكِي سِدَائِيْلَه أَيِ خَوَاجِه

• **ذَا سَمَا مَكْتَبِي عَمْرٍ فَا نَهْ كُلِّ مَشْقَايْتِ سَبَقِ خَوَانِ أَوْلِي**
سَوَادِ خَامِه سَرِ صَفْحَه صَبِيَايِي نَيْلَسِينِ

اشبوا شعاردن مراد فقیهک علمنه دخل و تعرض خاطر و خطود ایتمیه
 مراد ارشاده ارانیه فی طریقدر چونکه علوم شرعیّه علم تفسیر •
 علم حدیث علم فقهدر علوم مذکوریه تحصیلدن مقصد جناب حقّه
 قربیتدر بوقربیته دخی موفق اولق ظواهری سالف البیان علوم
 شریفیله مهذب • باطنی علوم حقیقتله متحلی درونی ماساوردن متحلی بر

ناطقه موقوفه در که علوم ثلثه نك معنای باطن نطقه کتور و بفقیری
 مزبور صورت ظاهرین علی حسب العمل تزیین و درونی دخی غلغشتدن
 تبریه برله قَدَمِ حقیقته قَدَمِ باصدیرسین فقیهاسن دیمکه ارباب قلوب
 هب کتدی و عشق شهر ویران اولدی درایت فقیهانکر اولدی بیکه
 جهانک هر گوشه سنده بر شمس تبریزی وارد ● لکن قانی منلای روم
 کبی بر فقیری جوهر صرافکه تحک دانشله جیب جاننده طوقیدنی
 کوهرین بیلوب و آئی المغه نسی و ارایسه ویره اشبو قضیه فحواسنک
 کال کشفی بو حکایه مرغوبیه موقوفه در شویله اولدر معارفک
 صدقی و زالال آب حیات توحیدک طرف کشته خنجر هنرک تمیزی
 اعنی به حضرت شیخ شمس تبریزی چونکه معارفدن کنوز الهی واصل
 لطایفدن رموز صوفیه یم نائل و مرام اولدی ● مراد ایلدی که بو کنجی
 دفن اینمکه بر کنج کافی و بود در یتیمی درج قیلغه بر صدف صافی بولوب
 آنده اضماریده ● چونکه بونیت و مرام اوزره خطه تبریزدن سیر
 ایدرک ولایت رومدن فونیه نام شهر فرمانه قدم رنجیده اولوب
 تشریف لرنده عارفانه شهر مذکورک اطراف واکنافن تماشایدرکن
 ناکاه منظور عین ولایت لری بر مرد منلای فقیهی نابوده تصادف
 ایتدکه ناصیه سنده فقاها کاله رسید اولوب نحو یلک دخی
 وجه سعادتده حصول پزیرا و لمغله محویک دخی درونند ظاهرینه
 لمعان ایدر صورتی جیه دستار ایله پر استرمار بانه سوار اولوب

وکجھ مرد غاشیہ وار سعادت شعار و بین و یسارندہ مردمان
 صلاح آثار لر و طغیان نحوی جوش ایدوب جریان و قطرات ایلہ
 رکاب فقاہتندہ نیچہ موالی برلم و قارا و زره سیر و حرکت ایدر لر ●
 چونکہ حضرت شمس موالی مومی الیہمدن بر ذات عالیدن استفسار
 ایتدیلر کہ بو ذات قدر عالی فنی اشجارک خطیبی و فنی مدرسہ نیک
 بللی و فنی تکر نیک عندلیبی و فنی نخلک اثماری و فنی مرشدک صید
 الجواب شہر فونہ انفاس قد سیئہ سی سفرہ سندن شعبان شعبان
 اولمش بر فرد فاضل و عالم عامل بدندہ ید بیضای حاوی عصا شعبان
 اعنی بہ مناجلال الدین الرومی ابن سلطان العلماء البلخی جالاسعادتہ
 مدرسہ سیادت مدار و دراست انوردہ زمرہ طالبینہ تعلیم علوم
 دینیہ بدأ ایتکہ عزیمت ایدر لر ● حضرت تبرینک نور و لایتہ خاطر
 نور مفاطر لینه بولایج اولدیکہ آیا بزم مقصود مز اولان سینہ
 صافی اشتیاق وافی دراغوشمرہ کافی بو اولمی ● و عجبا شمس تبریز
 بونک کمی و ج عظمتہ اولان ہماشانی حنیض مسکنندہ دامہ صلامی
 دیوتفکر و ملاحظہ ایدرکن رکاب سعادت لر نیچہ بر قاج خطوہ کیدرکن
 در عقب خدعان ایدوب ایتدی ای حضرت منلای روم وای کاشف
 مشکلات خصوص و عموم جناب ذات شیمہ ملائک قد سیلرندن
 بو مشکلک حلنہ جواب صواب رجا مندا و لنور کہ حضرت محمد مختار
 بزرگست یا بابازید بسطامی بزرگست حضرت مولانا من کل الوجوہ

اولان بواشکال موجب کلالی کوشهوشیله سماع ایتدکده فجأة
 عتاب میزایله اخذ عنان ایدوب ای درویش عیش بونه جای
 اشکالدرکه ایدرسین وهنوز یادیکه کلوب معلوم فطانتک اولمادیکه
 بایزید حضرت خرد وجهانک خرمن معارفدن براد نادانه چین ●
 وباب مطبخ سماحتدن جوینده نان برمسکین کتردر ● اولدمده حضرت
 شمسافاده مرام ایلدیکه یامولانا نم اویله در ولیکن سبب ندرکه
 حضرت سیدالبشر شفیع روزعشر اوج عظمتده زروه اقصاده
 یکن اظهارعجزقیلوب وجهه اعتذاری طین مزنته وضع ایدوب
 لا اُحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ كَمَا أَتَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ بیوردیلر وبایزند
 حسیضد نائنده ومسکتنا حققرنده کائن ایکن ● سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ
 شاینی دیوجولان ودوران ایلدی ● چونکه حضرت مولانا درویش
 ذی فنونک کلام یکای سعادت لرندن بوی مشک معارفی شم ایدوب
 ایتدی ای دتر و مرشدرویش قدم رنجیده بیوروب جلوت خانه
 فقیر تشریفه رغبت ایدیلورسه جواب صواب ایله ریان اولوب
 بزدخی قد و سکز ایله مشرف اولوروزدیو ● ان جئت لیلاً کعبه کلورسک
 ● قابلیت خالی هم اوده تنها ● کویان اولوب ولدخی فدا جی نهاراً
 کوندز کلورم فالقواد عاری هم کوکلده ادها دیو خدمت درست
 ادا اولد قد نصکره سعادت خانه لرینه عزیمت ایتد کلرنده حضرت شمس
 طالب جوابی حاضر بولوب بیوردیلرکه ای شمس تبریزی حضرت

خواجه کائنات علیه اشرف الصلوات افندیتمک علی بر بجز کراندر
 فضلا امتدن کبرای جماعتدن بر فرد فرید ساحلنه واصل اولوب
 نهایت وغایتدن خبر ویرمدی اثابایزید وجود کوزه سین
 اول دریایه بر اقوب طولد قره حوصله قلبی متحمل اولمایوب علوم
 محمدیه نک جمله سنه وارث اولمق طئیله کوزه جودی غلغلایدوب
 سبحانی ما اعظم شانی لافین اوروب جولان ایلدی • اما حضرت
 رسالت سفینه وجود شریفترین دریای وحدته غرق ایدوب
 و قطره سین عمانه اولشدیر معین وجود پر جودندن اثر کوستروب
 هضما لنفسه • لا اخصی ثناء علیک • اعتراف ویردی اولدمده
 حضرت منلای رومک اشبو مقدمات مسلمه سندن نسخه مقبوله
 ظهور ایتدی شمس تبریز خد متلرنده مشار الیهک جوابندن •
 النَّاسُ مَعَادِنٌ كَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ • مصداقجه بوی
 استعداد شم ایدوب وصفای نهادندن قابل ارشاد اولدیغی
 معلوم اولوب لاجرم بونک کبی همای همای شکار ایتک ارزوسنده
 اولوب من بعد دانه کلمات شوقانیکیز و توجه تام دل آویز لر بله
 دام طریفنه صالمق ارزوسنده بناء عشق بر قرار و سریر محبت
 استوار اولسون دیو قاعده صیادین و مرغ دل صید ایتک
 اوزره حضرت شمس تبریزی خطه رومدن پروا زایدوب سعادتله
 جانبی تبریزه سوار اولد بلر • و نسا که حضرت مولانا من کل الوجوه

اولانا پای طلب ایله قرار قیلمیوب جناب شمس تبریزدن دورا ولدی
ایسه صحن صحرایه دوشوب نه آینده دن برشان ونه رونده دن
نشان طویدی. رسم طلبده جست وجوی ایدوب اول حده بالغ
اولدیکه بر شخص مولانا یه دیسه که حضرت شمس فلان موضعده
کوردم جبهه دستارین مرده ویریرایدی حتی اول مرتبه یه واصل
اولدیکه کتب خانه لرینه عنکبوت پرده دار و بومیان پاسبان
اولمشیدی • اشبو غزل ورد ز بانلری اولوب مانند عدلیه فریاد ایدر

مترن

دوشلدن مکتب عشقه اوندنم دیر فوآ	کیر و بیجانیه دیرده یکلدم زهد تقوای
کوکلو خنده یازلیدن محبت نامه سیم شیم	کوردنم چشمه اوراق سجده آغ و قارایی
اولوب فرماننه محکوم اسیر اولدک دل عشق	محبت کاتبی نده یازلیدن خون طغرای
کودم باشی کی کوکلردوان در بی قرار اولد	ارار مقصودنی بولماز گز بی جاره هر جای
کهی یا نقده یم کاهی غم بقبحر هجرانم	دخانم کوکلره جقه باشم برلده آرای

بو طرفدن مولانا ننه پای فراری ونه بر فراری اولدیغی نور ولایتله حضرت
تبریزک معلوم جناب لری اولدی ایسه شفقت شمس خروشا ایدوب
جانیم مولانا یه خبر ارسال بیوردیلر که مولانا شمسینه مطلعدن طلب
ایتسون و شهر تبریزده بزی محله ذر و غ زاننده یعنی یلانجیلر محله سنده
طلب ایتسونکه بزم مسکن و ما و امرا و اسیدر چونکه بوخبر سرور
انجام سمع عالی رینه واصل اولدی هماندم جانب تبریزه شتاب ایدوب

باب هفتم یوردوب و اشبو مضمونی ورد زبان ایلدی • • •

صوله شم کاسه جشمه نوله یوللریکی	عزیم بوکه در ایله مرخان اوله
---------------------------------	------------------------------

اشای راهده سفره مشقتدن آه فریاد ایدوب دو دماغ ککره آسما صغود

عاشقم دیرسک بلای عشقده آه ایله	آه ایدوب عیاری سارکد آگاه ایله
--------------------------------	--------------------------------

عشق سلطانیه فرمان ایشه کوشتر نیل	اجیناب بجه تنفر قیلمه اکر آه ایله
----------------------------------	-----------------------------------

حاصلی شد رحل ایدوب هماندم سیر جزیده خطه ایرانه واصل اولوب
 قنده در بونده دروغ زنان محله سی دیوسوال ایدکده هر کس سخر تیه
 ایدوب کولش دیر اطراف کافی دور ایدرکن • إذا تحیرتم فی الامور
 فاستعینوا من اهل القبور • مصداق یادنه کلوب کورستانه روان
 اولوب ارواح مقدس دن بو خصوصه استمداد ایدوب سیر ایدرکن
 کور و درلرک برکور خانده بر ذات شریف قعود ایدوب انوار روی
 کورستانه ضیا ویرمش دقله نظر قیلده کور و درلرک حضرت شمس
 تبریزنه تبریز بلکه آفتاب همه و شهر دین در عقب اختیار روی ذلتی پای
 عزت لرینه وضع ایدوب ایندی • شعر •

شکر کیم اولدیم مشرف دولت ایدرک	دیدم خونبار می آجدم کل خنبارک
--------------------------------	-------------------------------

اولدی ضایع عدم منزله لرین قطع ایدرک	واصل اولدم پرنوی خورشید عالنا بک
-------------------------------------	----------------------------------

رسم ملاقات علی حسن الحالات ادا اولندقد نصیحه تبسم کمان یوردیلر
 یا مولانا نه عجب غلط ایتدک و محله معهوده باکلدک دروغ محله سی
 اشبو کورستان درک بونده یانلرا اشبو دیارک تخت و سرب و مزارع

وقراسی باغ و بوستان بلکه صحرای و فضا سی هب بنمرد دیو دَعَمَوی
 اید نلردر • بوجمله نك صاحبلری محكمه قضا و قدرده مالک الملک
 مخصوص لمن الملک خطاب مستطابی مستبان اولدقه شدی بونلرک
 کذبلی ظهور ایدوب خاموش اولمشلردر • بعدذا وارثلرینه انتقال
 ایلدکده انلردن بعضیلری دخی شرع شریفده شو بنمدر شوسنک دیو
 نزاع و دیگری دخی طریقتده هم سنکدر هم بنم دیو هم جهت اولوب
 اتفاق ایتمشلر • اَمَا انلرکه حقیقتده نه سنکدر نه بنم دیو لمن الملک الْيَوْمَ
 لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ • آیه باهرة الشانی یادلرینه کتوروب تمکلرین فراموش
 ایله ماسوایدی مرو نلردن اخراج جانب تجریده یوزطونوب خلاصیاب
 اولمشلردر دیو بیورد قد نصکره حضرت شیخ مولانا نالک حسن اختصار
 و آیین اداد تنده صدق و خلوصین صفحه رخساردن اوقیوب جهه
 پرانوادلردن طیوب و مولانا دخی نخاسر قلبین یکا کره تسلیم ایندی •
 ایسه لاجرم حضرت تبریز دخی خراین همتلرین فتحه اغاز و باب اکسیری
 بازا ایدوب عطیه مالا یحصی لرینه منظر قیلدیلرکه ناکاه کدا ایکن شاه
 و شاه ایکن پرانتباه اولوب کاهی افتخار و کاهی ترتم ایدوب اشبو
 ابیاتی کویان اولور اولدی لر • سته نر است
 بیک چند زینت و زیور کشتیم • دراهل شبایک چند فی انین دفر کشتیم
 کردیم حساب چون و افین زینجه ابر کشتیم • نقش نیست در آبر ترک اگر دیم قلندر کشتیم
 زدشتی بی خودی می آید • آذوزن آداب دورم •

جنون کر گم ای شهیر یاز • از هوش مغذ و دم و ز کوش گشتم

ای فقیه بازم بلا ده جام عشق شهادت نوش ایتم که هنوز سکانوبت کلام

عن قریب سن دخی آلت خطا بن کوشا بدوب بوش ربی عشق ن نوش

ابدوب اولدمه نقلت وجود دن فارغ البال اولوب زمره عشاقه

ملحق اولغله مراد کجه بوخوان عشق دن نصیب السک کر کرد • محتره

قُولَاغِه کَلْمِی حَقْدَن بَیْرِنْدَا | یَا نَدِی مَحْوَا اَوْلَدِی بُوْرَا سِم کَدَا

فَدَاکِ اَبِی وَا مَحَبِّ یَا جَدَا | دُوْنَمْنَمْ عَشْقِکَدَن نَبَه دُوْنِیْم

درد فیرا فکله باشدن یانه یم

کوکل بر سینه اشترکه فراق اودینه یا نیشدا

اگردومک مراننده کور سیم بن دلاری

وجودم نای کبی صرخه صرخ اولسه آه ایتم

عاشقم معشوقم روی شمعانه یم

که شرحه شرحه اولمشدا یا نوبه رود دلاری

رو اینده روان ایدم سمرقند بخارای

محببتن دم اوردم بلی بدیم بلا دلاری

چه بر لایم کراپازسه شاهمازای

حکایه

لیلانک نیمه سی هر نه موضعه رکز اولسه بجنون ذی فنون • رؤیه

المعشوق نار تحرق لعاشق حیث رأی • مصداقجه لاجرم مخفیجه •

خیال لیلایله قناعت قیلوب لیلایله طرفندن اولان • ستر و یا صنوبر

یا ام القیلان بریده نظر ایدوب لیلانک الیوم لاجرم بوکه نظری

طوقم نشدر دیوانک رؤیتن غنیمت بیلوب اوقات کرا ایدینو ایدی

رباعی • بودر عشاق ایچنده دایجادت که اولماز رؤیت عاشقه طاقت

وَ لِي أَنَا لَمْ أَبْدُوبَ تَنْشُمُ • قِيلُورِ مَرَّآتَدَه عَكْسِيْلَه قَنَاعَت
 دِيوَبُوَا فَكَادَ عَمِيْقَه اِيْلَه سِيْرُو تَمَاشَا اِيْدِرْ كَن نَاكَاهْ بِرْ شَخْصَه تَصَادِف
 اِيْدُوْب اِيْتَدِي اِي مَجْنُونِ تَابِعِ الظَّنُونِ بُوْنْدَه تَنَهَا وَيَا لَكْرَنَه طُوْرُوْرِسُو
 لِيْلَا بُوْنْدَن رَحْلَت اِيْدَه لِي چِنْدَرُو زَاوَلْدِي چُون لِيْلَانِك رَحْلَت
 خَبْرِي سَمْعَنَه وَا صِلَا وِلْد قَدَه هِمَانْدَم كُو كَلْ مَرِغ قَفْسَدَن اُو چَدِي
 رَحْلَت تَدَارِكَن كُو رُوْب بِر نَاقَه بِه سُوَا رَا وِلْد قَدَه چِنْدَانِكَه جَانِب لِيْلَا بِه
 تُوْجَه اِيْدِر اَوَّل نَاقَه عَاقَه عَكْسَنَه كِيْدِر چُوْنِكَه سُوَا رَا اِيْلَه رَوَانَه اَوْلَادِي
 هِمَان نَاقَه دَن نَزُوْل اِيْدُوْب وَ زَمَام نَاقَه دَسْتَنَه اَلُوْب جَبْر اِيُوْرْتَدِي
 وَ بِر مَسَافَه قَطْع اِيْدُوْب بِالضَّرُوْر عَرِي كَتَدِي اَوَّل نَاقَه مَسْكِيْن
 اَيْنِن وَ حَزِيْن اِيْدِرْ كُ مَجْنُونِك يَدْنَدَن خَلَا صَا وِلُوْب مَقَام اَوَّلَه كَلْدِي
 اَشْبُو حَال وِزْمَره كَرَات وَ مَرَات عَكُوْس خَطُوَات وَا قَع اَوْلْد قَدَه •
 مَجْنُون حِيْرْت فِزُوْن كُوْر دِي كَه نَاقَه ضَعِيْفَه نَك بِچَه سِي خَانَه دَه بَغْلُو
 وَ بُوْنجَه اَيْنِن وَ حَزِيْن اَنْدَن اِيْمَش بِبِيْت هُوِي نَاقَتِي خَلْعِي قُدَا اِمِي اَلْهُوِي
 اَلْهُوِي • وَا تِي وَا يَاهَا اَلْمُخْتَلِفَانِ وَ بُو حِيْرْتَدَه تَفَكَّر اِيْدِرْ كَن حِيْت
 عَشَق لِيْلَا قَلْب قَالِبْنَه بُوْنِي الْقَا اِيْلِدِي كِي • اِي مَجْنُونِ بِي غِيْرْت • وَا ي
 ضَعِيْف بِي حِيْت بُوْنَه هَمْت سَزَلْ كُدْرَكَه بِر حِيُوَان لَا يَفْرَم بِچَه اِرْضُو سِيْچُوْن
 بُو قَدْر سِرْ كَشْت لِك اِيْدُوْب سِنِي مَقْصُوْد عَزِيْزْ كَدَن اَلِي قُوِيَه وَ سَنَآ نِي
 بُو كَا دَا وِزْمَره رَام اِيْتِيَه سَن • بَعْد نِيْنَه نَاقِيَه بِه سُوَا رَا وِلُوْب تَا زِيَا نَه
 هَمْت وَ سُوْطَه غِيْرْتَلَه بِر مَقْدَار تَلْقَاء مَدِيْن مَقْصُوْدَه تُوْجَه اِيْتَدَكَه

ناقه عاقه نك يورديسى محبتى ينه غلبه ايدوب وبالضرورى سبرى
 معكوس طوتوب كند وهو اسنه تابع اولدى بيت اى فلك بركون
 بنم رايمله دوران ايتمدك دزد چوق ويردك ولى درده درمان ايتمدك
 هيچ منزله بنم مخلصام جمع اولدك • كبر ايكيز ايله اول جمعى هر پشان ايتمدك
 لاجرم مجنون غيرت فزونك فكرت همتى بوكه منجر اولديك بالاخره ناقه دن
 كچه و پياده جه مقصود طرفنه اوچه • بو وجهله اول مجنون آگاه سر كاف
 و فون ديديكه اى ناقه انكيز ايكزده دو عاشق ايز بن ليلايه سن چچه يه
 الصندان لايجتمعان • ديوب كند وسنى ناقه عاقه دن بر سنكستان •
 محله آندى كورديكى استخوانى شكسته لشمش قدم رنجيده و راسى مجروح
 وجهه سندن دم كلكون روانده در • ايدى اى ليلا كچه بايم شكسته
 و استخوانم انكسارده و دمى روان اولمش ايسه ده ينه محبتك
 جسمه مانند فان و بدنده روح رواندر • بيت يارب لا تسلبني
 جها ابدا • فيرحم الله عبدا قال امينا • اولم بركون ينام بيل بيل نيم
 تراب وله كلي • محبت قوقوسى كله بيل سد كچه مزار مدن • يارك
 آيريلغى يكد ربنم قلمده محمدر • يا بيلور جسمه فان كى جيقوب كتمز طهار مدن
 ايسته طوب و چوكان كى يوزم اوزر ينه بايطون نكر كى كى
 حضور عصمتك دخالت ايلرم ديو يوفار لنه رق كد كده ناكاه كوردى
 خيام ليلى روز روشن كى نمايان اولمش اولدمه شاد و خرّم اولدى
 نكته خفته مجنون دن مراد عارف بالله ليلادن مراد محبت مولا

ناقه دن مراد جسم پچه دن مراد علائق دنیا سنکستاندن مراد
 سلطنت جهان شکسته دن مراد ناسک انقطاع رغبتی چونکه چنون
 ناقه دن فاقه یه ودر مسلکدن شکسته لکه تنزل ایتمد لکه سفری غایتنه
 و سیری نهایتنه واصل رؤیت خیام لیلایه قرین العین و ذومرام
 اولمادی ● عاشق صادق دخی وارین ویرمدین مجازی یارینی ترک
 ایتمدین یار حقیقیه وصلت میسر اولمز یعنی ناقه جسم جانندن کچمدین
 و مخالف اولان ناقه جسمدن اوچمدین انفساً فاقده محبوب ندر
 انی بیلمدین محبوبی حقیقی بولنده سعی وجود و بزل وجود و صرف
 مقدرت ایتمدین حقه واصل اولمق فتی مشکدر ● بیست
 حقه واصل استرسک خلفه منفور اولمادن پادشاه قونم سراجانه معوا اولماد

● نایمه ● نهم و در حقه انفساً آثاره ●

ای نفس جناب حقا سکا احسان بیوردیغی رزق مقسومه قناعت
 ایدوب منعه تشکر ایله هیچ بر فردک ثروتنه و دولته حسد ایلمه ●
 رضینا قسمه الجباری ورد زبان ایله بیت رزق چکه غمی غمنا
 کوزت ● قوله اعلامه نه حاجت در مولای کوزت ● کسمه به ظلم
 و تعدی ایلمه ظلم ایلمه هر کسک انچه سنی ثوب سرایلر بنیاد ایلمه ●
 ظلم ایلمه معور اولان عدل ایلمه اولور خراب پرده داری عنکبوت
 اولوب بیغوشه ویران ایلمه ● رزایت اولمشدر که رسول اکرم
 صلی الله علیه وسلم حضرتلر نیک مبارک دست شریفلر نده برچوپ

۷
 ایچون

پاره سی ولوب آنکله استیاءک وهم کروه منافقینک قلوبیرینه القای
 روع ایدر ایدی جبریل امین نازل ولوب یا محمد دست مباره ککرده
 اولان چوپ پاره ایله امتک قلوبنی کسر و روع و رعبا یله مملو ایلدک دیو
 خبر و یردی یا نفس سنکه مأموریتکده ضعفاء رعیتک پرده نامورین
 هتک و خونلرین دیزان و خانلرین خراب و ماللرین اخذ ایلدیکنک
 حالده عجبار و زمحشرده حالک نیجه اولور • ینه مکحولدن روایت
 اولنورکه رسول اکرمک طرف باهر الشرفلرندن من غیر عمد براعرابیه
 طرناق پاره سی صابت ایلوب قصاصد عوا اولندقد جبریل امین
 نازل ولوب یا محمد جناب حق سنی جبار و متکبر بعث ایلدی دیدکد
 در عقب اعرابی دعوت و بندن قصاصکی اخذ ایله بیورد فلرنده
 اعرابی یا رسول الله ذات نبوتما بکره حلال ایلدم ایدی مطلوب ایلیم
 دیدکده خواجه کائنات اعرابیه دعاء خیر ایلدی لر • ینه روایت
 اولنورکه بروالی و حاکم یوقدرکه امور مسلمیندن برشی کند و یه
 تفویض اولنه الا یوم قیامتده یدلری رقبه لرینه ربط اولم رقی کلوب
 ناردن برکوپری اوزرنده توقیف اولندقد نضکره کوپری مذکور •
 اول حاکمی بر مرتبه تحریک ایدرکه مجموع اعضاسی بر بردن تفریق
 اولنوب محاسبه سی رؤیت اولنور • اکر احساسی ظهور ایدر سه
 نجاه بولور • اکر ستیانی ظهور ایدر سه اول صراط پاره پاره اولوب
 نادجمیه داخل ولوب یتش سنه تعذیب ولنور رواه ابو ذر رضی

تعال عنه یا نفس بودار فنا بر کارگاه امتعه اعمال در کم آمد و رفت ایدن
 ناسدن بعضی یارین روز بازار قیامتده راجع و کند و به نافع کالای
 خلوص تمغای اعمال خیریه استحصال و استصحاب و نقل چار سوی
 ملک عقبا ایتکله اکتسابه سود بی پایان ایدر و بعضیسی دخیمر دؤ
 سوداگران محشر و کند و سنه زیان و ضرر اوله جق پلاسپاره سیتانی
 جمع و نقل ایله عزم بدرگاه عقبا ایدر ■ یا نفس اگر سن بوکرو همدن
 اولد یغک حالده اقبال سریع الزوال دنیای چند روزه ایله غروری
 حالنده بفته گرفتار سر پنجه اجل و لغله سرمایه سعادت عقبا
 اوله جق نفود حسنا تدن محروم و ملوم اوله رق بو عالم فانیدن
 گذران و اعذار و اهیه مقبول اولیه جق دیوان عدل عنوان حضرت
 حکیم مطلقه روان اولوب جمع ایلدیک سیتانی زبانی جهتمه با فتر
 مفردات تسلیم ایلرسک یارین ارتحال حضور رب عزت و عظمت کلدکده
 سکا زاد راه آخرت اوله جق ضایع حسنه یه سعی و اهتمام و بذل وجود
 و اقدام ایله بوسوق فانیده بذل نفود عمر نازه نین ایدرک بازار
 عقباده کاسدا اولان کالای معیوب و ورطه هولناکی ایجاب ایدر جک
 سیتانه خریدار اولورسک شمدیدن بونلری فکر و ملاحظه ایدوب
 جرس اجل فریاد ایتدین کندیکه بر حصن متین و پناه اوله جق حالکه
 جسیان بر جای تدارک قیلکه بیجا اولسون یوخسه بو کدیش و بوروش
 سنی عاقبت بر ورطه هولناکه و برغول فعر جاهه دوشروب درون

جاهده تعذيب اولسك كركدر انتهى • محدثين كرام شمال شريفى
 حديث مرفوع دن معد ود قيلش لرد كه وليكن صلى الله عليه وسلم
 افنديمزدن قولاً و فعلاً و تفريراً صدور ايتما مشدرد • عن عمرو بن
 العاص وهو حديث صحيح • ان الله تعالى خلق آدم من قبضة من متعلقة
 بخلقهاى ابتدائية اى ابتداء خلقه من قبضة • قبضتها من جميع الارض
 اى من جميع اجزائها او المراد انة عزرائل عليه السلام قبضها حقيقة
 بامر الله تعالى • فلما اراد الله تعالى خلق آدم فامر الله جبريل لقبض تراب
 آدم فلما اراد قبضها فتضرع الارض من قبضها ان كان الانسان يخلق
 منى وانا اكون سبباً بعصيانه ويكون الانسان عاصياً بالله تعالى
 يفسق و يجر و يقتل على فوق فيغضب الله تعالى بى وانا اخوف من الله تعالى
 فوجع جبريل منها تضرع الى الله فامر الله بميكائيل واسرافيل كذلك تضرع
 فوجعا الى الله تعالى ثم امر الله عزرائيل فقبض عزرائيل التراب من جميع
 الارض كذا كذا • ابن عباس قبض عزرائيل تراب آدم عليه السلام •
 من اقليم الدنيا فراسه من تربة الكعبة و صدره من تربة الدهناء و بطنه
 و ظهره من تربة الهند • و يديه من تربة المشرق و رجله من تربة المغرب
 و قال غيره اخذ من ستين نوعاً من انواع الارض من التراب الابيض و الاسود
 و الاحمر و الاصفر و غيرهم من الالوان • فجاء بنوا آدم على قدر الارض •
 على نوعها و طبعها • جاء منهم الاحمر و الابيض و الاسود اى
 من البيضاء من لونه ابيض و من الحمراء من لونه احمر و من السوداء من

لون اسود • وَبَيِّنَ ذَلِكَ اى من جميع الالوان • وَالسَّهْلُ اى اللين المنقأ
 وَالْحَزَنُ بفتح الحاء المهملة وسكون الزاى اى الغليظ الطبع الخشن اليابس
 من حزن الارض وهو الغليظ الخشن • وَالْحَيْثُ وَالطَّيْبُ اى جاء الحَيْثُ
 من الارض الحَيْثُ والطَّيْبُ من الارض الطَّيْبَةُ اريد بالحَيْثُ من الارض
 السبخة ومن بنى آدم الكافر وبالطَّيْبُ من الارض العذبة ومن بنى آدم
 المؤمن وقد ضرب الله مثل المؤمن والكافر والطَّيْبُ والحَيْثُ فمثل
 المؤمن مثل البلد الطيب الزاكى يخرج نباته اى زرعه باذن ربه سهلاً
 واذا ذى خبث مثل الكافر كمثل الارض السبخة الطينة التى لا يخرج نباتها
 الا نكدًا اى عسراً قليلاً ومشقة • وكذا المؤمن من يعطى العطاء
 بسهولة كسهولة طبعه والبخل لا يعطى الا بتكلف كبيراً وما احسن قولنا
 النَّاسُ كَالْأَرْضِ مِنْهَا هَبُوا • مِنْ خُشْنٍ فِي النَّسْرِ أَوْ لَيِّنٍ •
 فَتَبَدَّلَ تَدْمِي بِهِ أَرْجُلُ • وَأَسْمَدٌ يَجْعَلُ فِي الْأَعْيُنِ •
 قال المناوى قال الحكيم وكذا جميع الدواب والوحوش فالحيَّة ابدت
 جواهرها حيث خانت آدم حتى لعنت واخرجت من الجنة والفارقض
 حبال سفينة نوح والغراب بدا جواهره الحَيْثُ حيث ارسله نوح من
 السفينة لياثته بغير الارض فاقبل على جيفة وتركه • وَبَيِّنَ ذَلِكَ •
 يحتمل ان المراد به المؤمن من المرتكب المعاصى قبض عزرائيل تراب نبيًا
 صلى الله عليه وسلم من تراب كعبة المكرمة ومن اى محل اخذ تراب احد
 دفن في هذا المحل فان قلت اخذ تراب صلى الله عليه وسلم من الكعبة

ودفن في المدينة المنورة قانا جاء التراب في طوفان نوح بجريات
 الماء في المدينة المنورة وقرن في روضته المطهرة فدفن فيها ومستر
 وجوده الشريف ولهذا كان ترابه افضل من سائر التراب تفوق العلماء
 هذه التراب افضل من العرش والكرس وهذه من خصائص النبي صلى الله
 عليه وسلم كذا في نرح جامع الصغير • مملوه اولكه صلى الله عليه وسلم
 افنديم جميع انبياء كرامدن افضل اولديغه اصلاً وقطعاً شك و
 شبهه يوقدر كذلك رسل عظامدن دخی على الاتفاق افضلدر •
 حضرت موسى عليه السلامدن افضل اولديغی مصر حدركه حضرت
 موسى يه دعوت طور سيناده واقع اولوب رؤيت ميستر اولدى
 اما خواجه كائنات افنديمه عرش اعلان نور بساطده واقع اولوب
 ديدار حوايله شرفياب اولدى حضرت موسى خضر ايله ملاقاتده
 علوم لدني تحصيل ايلدى اما سيدنا سيدنا لكل اوتيت جوامع الكلم
 بيوروب رسل كرامك علومني جامع قيلدى بوامتني مرحومه ده
 نيجه نيجه خضر كيمي وليلر ظهوره كلديكي اظهر من الشمسدر حضرت موسى
 وعيسى عليهما السلام انحق قومنه مبعوثدر صلى الله عليه وسلم
 رسول الثقلين اولوب عالم مبعوث اولديغندن ماعداد وجهانه
 مبعوث رحمت ايله شافع اولدى وبرده قوم موسى وعيسى عليهما
 السلامده بر كاهده بولنديقلى وقت توبه لر ينك قبولي قتل نفسلرينه
 موقوف ايدى وينه خانم وصحرا ده صلوات جائزا اوليوب انحق مجد

خانیه منحصر ایدی امتی احمدیّه ده توبه ایله نگاه ساقط اولوب
 هر بر محله صلواتک جواز یله معاً پاک اولان تراب ایله تیمم ایتک دخی
 فرض اولدی بری دخی انبیاء عظامه مال غنایم حرام اولوب صلی الله
 علیه وسلم افندیزه حلال اولدی • دیکری دخی جن و شیاطین نور لکل
 سایه صعود ایدوب بر طاقم حوادث ایله نوع بشری طریق ضلالت
 سوق ایدر لر ایدی بونلر دخی کور نیوب سایه صعود لر نده طرد و تبعید
 اولدیلر • وینه امم سالفه ده عصیانلری سببیله سمان ضفدع
 و قتل و دم کبی شیلر نزول ایدوب معذب اولور لر ایدی بو دخی سایه
 حضرت محمدیده رفع اولدی و بو کبی نیجه نیجه تکلیف مالایط اقلر ایله
 مخاطب اولور لر ایدی بونلر دخی سایه حضرت رسالنده بالکلیته دفع
 و رفع اولدی • حضرت عیسی علیه السلامه حوار یون و ذرا اولدی
 ایسه صلی الله علیه وسلم افندیزه دخی خلفاء راشدین و ذرا اولدی
 حضرت عیسی والده سی ایچون مهد ده تکلم ایتد یسه نخر عالم افندیزه
 دخی حین ولاد تنده امتی امتی بیوردیلر کما قالوا قد مات نبینا محمداً
 علیه السلام تکلم فی وائلها ولد وضع جبهته علی الارض قال فی سجوده
 امتی امتی و علی روایه مص ندیه حلیمه قال الله اکبر وهو اول کلامه
 و آخره • انته انت الرقیق الاعلی • حضرت عیسی جناب حقندن •
 حضرت رسالته امتا و لمقلغین استرحام ایلبوب اول جهتد آخر
 وقتده سمان نزول یله علی حسب لولایه تجدید دین احمدی ایدیه جکی

کتب حدیثہ مصترحدر • حضرت عیسیٰ جسد شریفیہ سماہ صعود
 ایتدیلر سہ جناب فخر کائنات دخی جسد سعادت لر یلہ صعود ایتدکری
 نصر قاطع ایله ثابتدر • اولد عوت مخصوصه یه انبیادن بریسی موقق
 اوله کلما مشدر بنا، یرین حضرت جبریل بو خصوصه تحیرده قالدیغنی
 اشبو حدیث شریف مؤیددر • قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَرْتُ لَيْلَةً
 أُسْرِي بِالْمَلَأِ الْأَعْلَى وَجِبْرِيلُ بِكَ كَأَنَّكَ لَيْسَ الْبَابُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ تَعَالَى
 جبریل امین دخی • لَوْ دَنَوْتُ خَطْوَةً لَأَحْرَقْتُ • دیوا اظهار عجز ایتدکری
 عند المحدثین مثبتدر • ایشته بو وصفه قلم عاجزی کسرا ولوب فریاد
 ایلدی مرکب دخی بوز سوروب وصفه طاقت کتوره میوب
 فغانلرایدوب قورودی • اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا عَلَى دِينٍ اَلْاِسْلَامِ
 وَجَعَلَنَا مِنْ اُمَّةٍ مَحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ •

دُکدی خور میای او ایشاهی جهان • دُکدی کی ساعهت مشر ویردی همان

معلوم اوله که معجزه دیوا انبیا علیهم السلامک صدقنه دلالت ایدن
 امر خارق العاده یه دیر لکه تحدی یه مقرون اوله یعنی بر فعلدر که
 عادتہ مخالف اوله وصادرا ولدیغنی زمانده خلقدن طلب معارضنه
 ایدر لر بن شو یله ایلدم سزده قادر ایسه کر. بونک مثلن ایتان ایدک
 دیر لر ومعجزه نک بر شرطی دخی بودر که تحدی ایدن کیمسنگ ایتدیکی
 فعلک مثلنی بر کیمسه دخی قادر اولیه • اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَسَلِّمْ

حضرت نردن صادر اولان شق قمر و سائر معجزاتی کبی و تحدی
 قیدیله کرامات اولیا که تحریز اولور انلر خارج قالور و تحدی به مقارنت
 شرطیله اول نسنه لکه مقدم واقع اولور صلی الله علیه وسلم اوزرینه
 بولوت سایبان اولوب سایه صالمق کبی و بولنلک امثالی نه وارایسه
 خارج قالور و بر شرطی دخی اولدر که تحدی ایدن یکمسه نك دعواسنه
 موافق اولوق کرکدر • مثلا بر یکمسه دعوی نبوت ایدوب اظهار معجزه
 محتمله بهایمدن شو حیوانی بن تکلم ایندیره بیلورم دیسه واقعا اول حیوان
 دخی تکلم ایلسه اما کذبنه شهادت ایدوب بود دعواسنده کاذب دیسه
 بینه معجزه اولماز زیرا تصدیق ایتک لازمدر نیکیم مسیلمة الکذاب دعوی
 نبوت ایدوب بر قیونک صوبی کثرت بولوق ایچون درون قیویه توکورده
 قیوده که صوقورودی و بر شخصک کوزینه توکوردی کوزلری اعمی
 اولدی بو شرطلر موجود اولمق سزین دجالک دعواسنه موافق بر
 نیجه امور عظام ظهور ایتسه کرکدر دینلور ایسه جواب بودر که
 دجال لعین رسالت دعواسی ایتمز ربوبیت دعواسی ایلر کرچه جناب
 حَقِّک امریله حکمته موافق آنک یدنده بعضر نسنه ظهور ایلر آمانه
 صدقنه دلالت ایتمز • روایت اولنور که معجزه حقتده تفصیله شروع
 اولنسه عمر لرا خرا اولوب نهایتنه وصول میسرا اولماز نیکیم بومغاده
 بیورمشلر بیت • وَعَلَى تَفَانٍ وَاصْفِيهِ بِحُسْنِهِ • یعنی الزمان
 وَفِيهِ مَا لَمْ يُوصَفْ • یعنی حسنیله آنی وصف ایدنلرک وصفی اوزر زمان

فانی اوله اول حالده که آمده وصف اولمدق بعض سنسنه قال دیمکرد
 حاصلی انقراض مانه دکین واصفله وصف ایتسلرهنوز تمام ایدمه لر
 بیت • مَا شِئْتَ قَلْفِيْدِ فَأَنْتَ مُصَدِّقٌ • فَالْحُبُّ بَقِيْضٌ وَالْمَحَاسِنُ تَشْهَدُ
 یعنی آنک وصفتده هرنه دیلرسک سوبله سنی کیسه تکذیب ایتمز • سن
 تصدیق اولمش اولودسک عاشقک محبتی قضا ایلر وآنک محاسنی شهادت
 ایدر امام ترمذی حضرتلرنندن روایه حدیث صحیحده وارد اولمشدرکه
 جناب فخرکائنات افندیمر اولدن خطبه بیوردیغی وقنده جمعه کونی اول
 مبارک ظهر سعادتلرین مسجد شریفده رکز اولمش بر جذعه استناد
 ایدوب اصحابه خطبه ایدرایدی بعهده بر منبر وضع اولنوب آنک اوزرینده
 قعود ایدوب خطبه یم میاشترنده اول جذع صلی الله علیه وسلم
 حضرتلرنندن افتراق اولدی ایسه حزن وکدرندن صبحی اوازی کبی اوازی
 ایدوب بکا ایلدی وصوت حزینندن مسجد شریف رقصه کلدی •
 جده فخرکائنات افندیمر منبردن نزول ایدوب دراغوش ایلدی اول حالده
 جذع دخی اوازدن سکوت ایتدی صلی الله علیه وسلم قسم بالله العلی
 الْأَعْلَى ایدوب بیوردی • اکر بو جذعی دراغوش ایتما ایدم تا قیامت
 قدر بوبله اوازا ایدرایدی نند نصکه امر بیوروب اول جذعی فن ایتیلر
 • بر روایتده جذعی نیا ابله آخرت میاننده مختبر قیلدی جذع دخی
 آخرت اختیار ایتدی وبونک تفصیلی بودرکه صلی الله علیه وسلم •
 حضرتلری اول جذعی دراغوش ایدوب بیوردیلرکه اکر دیلرسک اول

اولدیغک باعجه یه ددایده ایم آنده ینه دال و بوداغک بته و پیراقلنه سک
 اثمار ویره سک اگر دیرلر سک سنی جسته دکر ایده ایم اولیاء الله سنک
 اثمار کدن اکل ایده لر ● جذع ایتدی یار سول الله بنی جسته دکر ایدوب
 اهل الله بنم یمشمن اکل ایتسونلر و بر مکانده اولامکه فنا بولیا ایم دیک
 یقین اولان اصحاب کرام جذعک بو کلامنی استماع ایتدی لر فخر کائنات
 افندی مزدخی قد فعلت دیو بیوردی بویه اختار دار البقاء علی دار
 الفناء دیو بیوردی ● یعنی جذعه نوله سنی آنده دکر ایده ایم دیو بیورد قد
 صکره اصحابه خبر و یروب جذع آخرتی دینا اوزرینه اختیار ایتدی دیو
 بیوردی حسن بصره حضرت لری بو حدیث شریفی نقل ایتدی کی زمانده
 اغلرایدیکه براغاج باره سی صلی الله علیه وسلم حضرت لرن دن افتراق ایتمکل
 ناله و فریاد ایلر ایدی ای معاشر مسلم نولدی سزه که آنک لقاسنه
 مشتاق اولغه سزا ایکن خاب غفلته قالوب بیدار اولوب فریاد و فغانلر
 ایتمز سکر: واه واه ● دروی بخاری و نسائی و ابوداود علی الاتفاق
 عن جابر رضی الله عنه قال کان النبی علیه السلام اذا خطب استند
 الی جذع نخلة من سواری المسجد فلما صنع له علیه السلام المنبر فاستو
 علیه السلام علیه ای علی المنبر بالقعود فصاحت النخلة الّتی کان یخطب
 علیه السلام عندها ای عند النخلة حتی کادت ان تنشق فنزل علیه السلام
 حتی اخذها فضمها الیه ای النخلة فجعلت الی النخلة تأن این الصبی الذی
 یسکت حتی استقرت قال النبی علیه السلام بکت علی ما کانت ای سامعاً

من ذكر الله على البعد والمفارقة سَمِعُ من الذكراى ذكر الله قال بعض
 العلماء هذه مؤل سمع النبي والاصحاب بسمع الباطن والاصح سمعوا
 بسمع الظاهر وهذه معجزة للنبي عليه السلام • لترجمه •

<p>جَنِيمٌ وَجَانٌ وَمَالٌ تَرَكَ إِلَهَهُ خَلِيلَ اللَّهِ يَا مَلِكُ حَقِّ حَقِّهِ تَسْلِيمٌ وَلِدِينِ بَيْدِكَ اِبْسَاءُ بَلْبَلِي كُوْرِيحِهِ اِبْرَاهِيمَ اِيْلَهُ دُوْشْدِي اُوْدَهُ كَلُّ بُوْكَوْنٍ ظَلَمْتَهُ قَالَتْهُ كِهَيْكُ اِبْرُكُوْنْدَزَه بُوْكَوْنُكُ يَا رِيحِي وَلِيْسُدْ رُصْبِي اِحْرَتِ نَازَه نَازَه عَجَبَه لَرَجَمِ اِيْلَهُ بَاغِ فَيَصِدْنَ</p>	<p>بَقَى نَوْجَهْلَه جَعَلِي يَا لِيْسُدْ اَكَا حَقِّ وَا رِيحِي قُوْكَوْنِدِيكِي يُوْقُوْلِقُ اُوْدِيْنَه لَمُوْزَمَه يَا اِيْلَكَ اِبْرَاهِيْمُ صَحِيْحٌ كَلَمْتَهُ اُوْقُوْنِيكُ رِيْسَبَقِ صَاغٌ وَصُوْلُكَ فَرَقِي اِيْدَه وَا رَا يَكُنْ جَانِدْنَ اَزْ قَالْدِي فَا لِقَى اِلْاِصْبِي اِحْرَتِ اِيْدَه فَوْرِي شَقِ پِيْر اِبْرَاهِيْمَ كِنْدَه رَا سَمَا نِيْلَسِيكُ اِلَهَه كُلِّ طَبِيْقِ</p>
--	--

تدبره نعت النبي عليه السلام وشمائله وفضائله بالقرآن والمحدث
 والاجماع والقياس • وفيه اربعة فصول • الفصل الاول •
 فِي تَعْظِيْمِ اللَّهِ تَعَالَى وَنِزَائِهِ عَلَيْهِ فِي الْقُرْآنِ تَالَا اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ
 مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ
 وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ
 وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ • وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى
 لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ • وَقَالَ اللَّهُ
 تَعَالَى وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ • وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ
 شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَذَاعِيًّا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا • وَقَالَ
 اللَّهُ تَعَالَى أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ أَلَمْ يَك

أَنْفَضَ ظَهْرَكَ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ • قال قتادة رفع الله قدرك في الدنيا
 والأخرة فليس خفيب ولا متشهد ولا صاحب صلاة الا يقول اشهد
 ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله • وقال الله تعالى واطيعوا الله و
 اطيعوا الرسول وامنوا بالله ورسوله • فقرن طاعته بطاعته وجمع بينهما
 بواو العطف ولا يجوز جمع هذا الكلام في حق غيره • وقال الله تعالى اني الله
 وملائكته يصلون على النبي يا ايها الذين امنوا صلوا عليه وسلموا تسليما
 وقال الله تعالى من يطيع الرسول فقد اطاع الله • وقال الله تعالى
 قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله ويغفر لكم ذنوبكم والله غفور
 رحيم • وانا لله تعالى قل اطيعوا الله والرسول • وقال الله تعالى
 يا ايها النبي انا ارسلناك شاهدا ومبشرا • الآية فلم يخاطبه باسمه
 في شيء من القرآن بل قال يا ايها النبي يا ايها الرسول وخاطبه غيره باسمه
 يا ادم يا نوح يا موسى يا عيسى • وقال الله تعالى الذين يتبعون الرسول
 النبي الامي الآية • وقال الله تعالى وكذلك جعلناكم امة وسطا
 لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا • وقال الله
 تعالى فكيف اذا جئنا من كل امة بشهيد وجئناك على هؤلاء
 شهيدا • وقال الله تعالى وبشرا الذين امنوا ان لهم قدم صدف
 عند ربهم • قال قتادة والحسن وزيد بن اسلم قدم صدف هو
 محمد صلى الله عليه وسلم يشفع لهم • وقال الله تعالى لعمرك انهم لفي
 سكرتهم يعمهون • اتفق اهل التفسير ان قسم من الله تعالى بمدة حياة

النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • تبارك أبو الجوزا ما قسم الله بحياة أحد غير محمد
 صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لأنه أكرم البرية عنده • وتبارك ليس قسم قسم الله تعالى
 به قيل إن مخلوق السماء والأرض بالفي عام • وقال النفاش لم يقسم الله لأحد من
 أنبيائه بالرسالة في كتابه إلا له وقيل معناه يا سيد ولا يخفى ما فيه من التقدير
 أيضا وقد قال صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنا سيد ولد آدم • وقال الله تعالى
 لَا أُقِيمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ • وقال الله تعالى وَالضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا
 سَجَى إِلَى آخِرِ السُّورَةِ ولا يخفى ما فيها من التنويه والتعظيم • وقال الله تعالى
 وَالتَّجْوِيدِ إِذْ هَوَىٰ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ مُحَمَّدًا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقال هو قلب
 محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولا يخفى ما في هذه السورة من أولها إلى آخرها من عظيم
 قدر النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وما شاهده مما لم يتفق ذلك لغيره من
 الأنبياء ومشاهدته من عجائب الملكوت ما لا يحيط العبادات وتقدمه
 على الملائكة وسائر الخلق وما حصله من الخصائص • وقال الله تعالى
 ن وَالْقَلِيمِ وَمَا يَنْتَظِرُونَ إِلَى آخِرِهَا وَمَا فِيهَا مِنَ الثَّناء عَلَيْهِ وعلى خلقه
 وبيان عظيم قدره • وقال الله تعالى إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِيُغْفِرَ لَكَ
 اللَّهُ السُّورَةَ كُلَّهَا وكذلك السورة التي تليها سورة الحجرات فيتنا من البيب
 ما فيها من التعظيم لهذا النبي الكريم مما لو بسط لكان مجلدات ولزوم الأدب
 معه والتوقير والاحلال • وقال الله تعالى طه مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ
 لِتَشْقَى • ولا يخفى ما فيه من الشفقة عليه والأكرام له • وكذلك قوله تعالى
 فَلَمَّا كَلَّمَكَ مَا خَفَىٰ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ أَنْ يَوْمِنَا بِهِ نَحْنُ السَّافَهُونَ وَقَوْلُهُ تَعَالَى

لم

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ • وقوله تعالى وَلَقَدْ نَعَلْنَاكَ
يَعْنِي صَدْرَكَ بِمَا يَقُولُونَ • وقوله تعالى فَإِنَّهُمْ لَا يَكْتُمُونَكَ وَلَكِنَّ
الظَّالِمِينَ بَيِّنَاتٍ اللَّهُ يَجْعَدُ وَاي لست عندهم ممن يكذب بلانهم يعلمون
صدقك واما نعتك واما محمدهم بآيات الله حملهم على التكذيب • وقال
الله تعالى وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْتَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبْرًا وَعَلَى مَا كُذِّبُوا
وَأَوْذُوا حَتَّى تَأْتَاهُمْ نَصْرُنَا قُلْ مَكِّي سَلَامَ اللَّهُ تَعَالَى وَهُوَ عَلَيْهِ وَعَلَّمَهُ
أَنْ مِنْ تَمَادَى عَلَى ذَلِكَ يَحِلُّ بِهِ مَا حَلَّ مِنْ قَبْلِهِ وَالْقُرْآنُ مَحْشُوبٌ بِذَلِكَ طَافِحٌ بِهِ •
وقال الله تعالى وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ الْآيَةُ • قال
ابو الحسن الفايضي اختص الله محمداً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بفضله لربوته غيره
وهو ما ذكره في الآية قال المفسرون أَخَذَ اللهُ الْمِيثَاقَ بِالْوَحْيِ فَلَوْ بَعِثَ نَبِيًّا
الاذكر محمداً وبعثه واخذ عليه ميثاقه ان ادركه ليؤمنن به وان يبينه
لقومه وياخذ ميثاقهم ان يبينوه لمن بعدهم قال علي بن ابي طالب رضي الله
عنه لم يبعث الله نبياً من آدم فمن بعده الا اخذ عليه العهد في محمداً صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لان بعث وهو حي ليؤمنن به ولينصرتنه وياخذ العهد بذلك
على قومه ونحوه عن الشدي وقتادة • وقال الله تعالى وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ
النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ • وقال الله تعالى إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ الْآيَةُ عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال
بابي انت وامتي يا رسول الله بلغ من فضيلتك عند الله ان بعثك آخر الانبياء

وذكر كفاؤهم لقد بلغ من فضلك عنده ان اهل النار يودون لو كانوا
 اطاعوك وهم بين اطبا فها يعذبون يقولون يا ليتنا اطعنا الله واطعنا الرسول
 وعن الكلبي في قوله تعالى **وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ** ان الها عابدة الى محمد
 صلى الله عليه وسلم • وقال الله تعالى **وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ**
 وقال صلى الله عليه وسلم انزل الله امانين لامتي فاذا مضت تركت فيهم الاستغفار
 وقال بعضهم الرسول صلى الله عليه وسلم هو الامان الاعظم ما عاشت وما دامت
 سنننه نافية فهو باق فاذا اميت سنننه فانتظر البلا والفتن • وقال الله
 تعالى **سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا بَعْدَ كَيْلِنَا مِنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى**
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وما نضمت
 هذه القصة من العجايب • وقال الله تعالى **وَأَلَّهُ بِعِصْمِكَ مِنْ نَوَاسِرٍ** قال
 الله تعالى **إِلَّا تَضُرُّوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ** • وقال الله تعالى **إِنَّا عَظَمْنَاكَ**
الْكُوثُرَ فَضِيلَ لِرَبِّكَ وَأَخَّرْنَا إِنَّ شَأْنَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ • وقال الله تعالى
وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ • وقال الله تعالى
الَّتِي أُولِي بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ • وقال الله تعالى **عَنَى اللَّهُ عَنكَ**
لِمَ آذَنَتْ لَهُمْ وفي هذه الاية من الملاطفة والادب ما ينظره لا والابصار
 فانه كان مخيراً صلى الله عليه وسلم فاختر احدى الخصلتين الجائزتين
 وهما الاذن فانت الاية الكريمة ببيان ما كان يظهر من حالهم لو لم ياذن
 لهم وصدرت بالعفو لئلا يحتمل صلى الله عليه وسلم على قلبه من ذلك
 في ذلك ما لا يخفى من الملاطفة والادب وكم في القرآن من آية لا يستطيع حصرها

متا فيه تصرايح وإشارة إلى علو قدره صلى الله عليه وسلم مما ذكرنا بكبر
 فسبحان من كرمه وشرقه وعظمه على سائر الخلق وصلى الله وسلم على هذا
 النبي الكريم وحشرنا في زمرة ومن نحب بمتة وكرمه • الفصل الثالث
 في آية صلى الله عليه وسلم جمع المحاسن كلها خلقا وخلقا وكله الله تعالى
 صورة ومعنى وما من خصلة من خصال الخير يتفاضل الخلاق بها ويفخر
 بشئ منها إلا وقد جعلها الله تعالى في كمال خلقته وجمال صورته وقوة عقيله
 وصحة فهمه وفصاحة لسانه وقوة جنانه وحواسه وأعضائه واعتدال
 حركاته وشرف نسبه وعزّة قومه وكرم أرضه واحوال بدنه في عاداته
 ونومه وملبسه ومنكحه ومسكنه وماله وجاهه وأخلاقه العلية وآداب
 الشريعة في دينه وعلمه وحلمه وصبره وشكره وعدله وزهده وتواضعه
 وعفوه وعفته وجوده وشجاعته وحيائه ومروته وصمته ونودته •
 ووفائه وصدق لهجته ورحمته وحسناديه ومعاشرته وغير ذلك مما لا يحصى
 من صفات الكمال التي إذا وجدت واحدة منها في واحد من عصر من الأعصار
 ضرب به المثل وصار يعظم بها على ممر الدهور والأعصار فكيف بمن
 اجتمعت فيه كلها على أقصى درجات الكمال هذا مع الخصال التي لا مطع لبشر
 في شئ منها في فضيلة النبوة والرسالة والمحبة والمثلة والأصطفا والآياد
 والروية والقرب والدنو والوحي والشفاعة والوسيلة والفضيلة والدرجة
 الرفيعة والمقام المجود والمعراج والبعث إلى الأحمر والأسود والصلوة بالأنبياء
 والشهادة بين الأنبياء والأمم وسيادة ولد آدم ولواء الحمد والبشارة والندارة

والمكانة عند ذى العرش والطاعة ثم والامامة والهداية ورحمة للعالمين
 واعطاء الرضى والسؤل والكوثر وسماع القول واتمام النعمة والمغفرة لما تقدم
 وما تأخر وشرح الصدر ووضع الورد ورفع الذكر وغرة النصر ونزول السكينة
 والتأييد بالملائكة وايتاء الكتاب والحكمة - والتسبع المثاني والقرآن العظيم
 وتزكية الامة والدعاء الى الله تعالى وصلواة الله والملائكة والحكم بين الناس
 بما اراه الله ووضع الاصر والاعلال عنهم والقسم باسمه وعلى رسالته
 واجابة دعوته وتكليم الجمادات والعجم وحياء الموتى واسماع الصم ونبع الماء
 من بين اصابعه وتكثير القليل واشتقاق القمر وردد الشمس وقلب الايمان
 والنصر بالرب والاطلاع على الغيب وظل الغمام وتسييح الحمصى وابراد الالكه
 والعصمة من الناس ورؤيته من خلفه كما يرى امامه وانه لا ينام قلبه وحل
 الغنایم لامته وجعل الارض كلها لهم مسجداً وطهوراً الى غير ذلك من
 صفات الكمال التى لا يحيط بها الا الله تعالى الذكواتاها اياها وفضله بها الا غيره
 ما عدله فى الآخرة من منازل لكرامة ودرجات القدس ومراتب السعادة
 والحسنى والزيادة التى لا تنقف دونها العقول ومجاد دون اداها الوهم
 وهذا الذى اجملناه و اشرنا اليه مفصل مشروح كله فى السير والشمائل ودلائل
 النبوة والشفاء للقاضى عياض شكر الله سعيه وغيرها ونشر الى شئ منها
 واما صفة صلى الله عليه وسلم فكان اذهر اللون ابيض مشربا حمره
 عظيم الهامة اعتر رجل الشعران انفرقت عقبته فرق والا فلا يجاوز شعره
 شحمة اذنيه (ذا هو وفره واسع الجبين ازج الحواجب سوانع فى غير قرن بينها

عرق بدره الغضب وقالت امر معبد اقرن قلعله قرن خفي ادعج عظيم
 العينين اشكل وهو حمره في بياض العين اهدب الاشفار سهل الخد مستدير
 الوجه فخماً فخماً بتلاوء وجهه تلالوء القمر ليلية البدر ليس بالمطهم
 ولا المكلم احسن الناس لونا وجهه مثل الشمس والقمر بل احسن منهما كان
 الشمس تجمره في وجهه كثر اللحية تملأ صدره تام الاذنين صليح الفم
 حسنه اقنى العينين له نور يعلوه محسنه من لم يتأمله مفح الاستان
 اشب كان عرقه في وجهه اللولو كان عنقه حد منه في صفاء الفضة
 طويل المسربة زيقها وهو شعر من لبته الى شرتة تجمره كالقضب
 ليس في بلنه والاصدره شعر غيره واسع الصدر عظيم المنكين ●
 ضمها بعيد ما بينهما عظيم الشاعدين ضمها العضدين اشعر الذراعين
 والمنكين طويل الزندين رجا الراجلين سطر العصب سنن الكفين
 والقدمين سايل الاطراف حليل المساس ضمها العظام انور المجرد
 معتدل الخلق بادن متماسك ابيض الكشجين سنن الاطراف حليل المساس
 والكبد حصان الاحمسين مسيح القدمين سوا عنها الماء اذا ذل زال
 قلعا وقيل ليس باحصر وهو محمول على انه ليس بشديد المحصر بل معتدله ●
 يخطون كحياً وبمشى هو ناد ربح المشيئة اذا مشى كأنما يخط من صبيب
 واذا التفت التفت جميعاً خافض الطرف نظره الى الارض طول من نظره
 الى السماء جبل نظره الملاحظة ليس بالطويل التباين ولا بالقصير
 واذا مشى صلى الله عليه وسلم مع طويل طاله ظاهر الوضاعة ابلج

الوجه حسن الخلق لم تعب به نخله ولم تزره صعلة وسيم قسم في صوته
صحل شديد سواء الشعر ان صمت فعليه الوقار وان تكلم سما وعلاء
البهاء اجمل الناس وابها، من بعيد واحسنه واحلاء من قريب حلو
المنطق فضل لا يزر ولا هذر كان منطقهم حرزان نظم لا تسوء من طول
ولا تقصمه هين من قصر غضن بين غضنين فهو انظر الثلاثة - منظر
واحسنهم قد رآه رفقاء يحفون به اذا قال استمعوا لقوله وان امر
تبادروا امره محفو محشوه لا عابس ولا مفند بسوق اصحابه بيد
من لقي بالسلام متواصل الاخران دايم الفكر ليست له داحة لا يتكلم
في غير حاجة طويل السك يفتج الكلام ويختمه باشداه ويتكلم بجموع
الكلم صلى الله عليه وسلم صلاة اهل السموات والارضين ليس
بالجاني ولا المهين لا يضحك الا بتسما بين كفيه خاتم النبوة وهو
خاتم النبيين اجود الناس كفاً واخرى الناس صدراً واصدق الناس
لهجة واوفى الناس بذمة والينهم عريكة والزهم عشرة من رآه
بديهته هابه ومن خالطه معرفة واحبه لم يكن فاحشاً ولا منغشاً
ولا صخاباً في الاسواق معظم النعمة وان دقت لا يذم منها شيئاً لا يذم
ذواقاً ولا يمدحه ان اشتهاه اكله والتركه لا تفضبه الدنيا وما
كان لها فاذا تقوطى الحق لم يعرفه احد ولم يقم لغضب شئ حتى ينتصر
لا يغضب لنفسه ولا ينتصر لها وانما ينتصر لله اذا اشار اشار بكفه
كلها واذا تعجب قلبها واذا اتحدث فصل بما يضرب براحة اليمنى

بالطن ابهامه اليسرى واذا غضب اعرض واساح واذا فرح غض
 طرفه يفتر عن مثل حب الغمام اذا آوى الى منزله جزا دخوله ثلاثة اجزاء
 جزء لله تعالى وجزء لاهله وجزء لنفسه ثم جزء جزئه بينه وبين
 الناس فيرد ذلك العامة بالخاصة ولا يدخر عنهم شيئا فكان من سيرته
 في جزء الامة اشار اهل الفضل باذنه وقسه على قدر فضلهم فالدين ففهم
 ذوا الحاجة وذو الحاجتين وذو الكواجج فيتشاغل بهم ويشغلهم فيما اصطلح
 والامة من سئلته عنهم واخبارهم بالذي ينبغي لهم ويقول يبلغ الشاهد
 الغائب وبلغوني حاجة من لا يستطيع ابلاغني حاجته فاتي من ابلاغ سلطانا
 حاجة من لا يستطيع ابلاغها اياه ثبت الله قدميه يوم القيمة لا يذكر
 عنده الا ذلك ولا يقبل من احد غيره يدخلون روادا ولا يفترقون
 الا عند ذواق ويخرجون اذلة يخزن لسانه الامما يعينهم ويولفهم ولا
 يفرقهم ولا ينفهم بكرم كل كريم كل قوم ويوليه عليهم ويحذر الناس
 وتحريبتهم من غير ان يطوى عن احد سره ولا حلقه يتفقد امتحابه
 بسال الناس عما في الناس بحسن الحسن ويقويه وبقبح القبيح وبوهيه
 معتدل الامر غير مختلف لا يعقل مخافة ان يعقلوا لكل حال عنده عناد لا
 يقصر عن الحق ولا يجوزه الذين بلومنه من الناس من خيارهم افضلهم
 عنده واعمرهم نصيحة واعظمهم عنده منزلة احسنهم مواساة وموازرة
 لا يجلس ولا يقوم الا على ذكر لا يوطن الا ما كن وينهى عن اباطتها فاذا
 انتهى الى قوم جلس حيث ينتهي به المجلس ويأمر بذلك يعطي كل جلسائه

نضيبه لا يحسب جلسه ان احدا اكرم عليه منه من جالسه او قامه
في حاجة صارة حتى يكون هو المتصرف ومن ساله حاجة لم يرد الا
بها اذ يسود من القول قد وسمع الله بين بسطه وحلقه فصار لهم ابا
وصاروا عنده في الحق سوا مجلسه مجلس وحياء وصبر وامانة لا ترفع فيه
الاصوات ولا يوثر فيه الحرم ولا يثنى فلما تته متعادلين يتفاضلون فيه
بالتقوى متواضعين يوقرون فيه الكبير ويرحمون فيه الصغير ويثرون
ذ الحاجة ويحفظون الغريب وكان صلى الله عليه وسلم دايماً البشر
سهل الخلق لين الجانب ليس بفظ ولا غليظ ولا صخاب ولا فحاش
ولا عابس ولا عتاب ولا مداح يتغافل عما يشتهى ولا يونس منه
ولا يجيب فيه قد نزل نفسه من ثلاث المراد والاكثر وما يعينه ونزل
الناس من ثلاث لا يذم احداً ولا يعبره ولا يطلب عورته ولا يتكلم الا
فيما رجا ثوابه اذا تكلم اطرق جلساؤه كما نما على رؤسهم الطير واذا سكت
تكلموا لا يثار دعون عنده الحديث من تكلم انصتوا له حتى يفرغ حديثهم
عنده حديث اولهم يضحك مما يضحكون منه ويعجب مما يتعجبون منه و
يصبر للغريب على الحفوة في منطقته ومسيلة حتى ان كان اصحابه يستقبلونهم
ويقول اذ ارايتهم طالب حاجة يطلبها فارقدوه ولا يقبل الشاء الا من
مكافي ولا يقطع على احد حديثه حتى يكون هو الذي يقطع بانتهاء او قيام
وكان سكوتة صلى الله عليه وسلم على اربع على الحلم والحذر والتدبير والتفكر
فاما تدبره ففي تسوية النظر والاسماع من الناس واما تفكره فيما بين يتي

وجمع له الخلم في الصبر فكان لا يعضبه شيء ولا يستغفره وجمع له الخدر في
 اربع اخذه الحسن ليقتدى به وتركه البقيح لينتهي عنه واجتهاده الراي
 فيما صلح امته والقيام فيما جمع لهم من امر الدنيا والاخرة لا ياخذ احدا بقول
 احد ولا يصدق احدا على احد وكان اوقر الناس في مجلسه ولا يكاد يخرج شيء
 من اطرافه كان اكثر جلوسه محسنا وربما تريع وربما جلس القرفصا لا يتكلم
 في غير حاجة ويعرض عن تكلم بغير جميل في كلامه ترسيل وترسل يقولنا عنه
 لرا قبله ولا نعبده مثله صلى الله عليه وسلم والاحاديث في بسط صفة مشهورة
 كثيرة فلا تطول بذكرها وقد تفق الحكماء على ان الصفات التي نقلت في خلقته
 صلى الله عليه وسلم تقتضي ان يكون اعدل الناس مزاجا واكملهم اعتدالا
 فاز وهب ابن منبه قرأت في احد وسبعين كتابا ان النبي صلى الله عليه وسلم
 ازحج الناس عقلا وافضلهم رايًا وفي رواية اخرى فوجدت في جميعها
 ان الله تعالى لم يعط جميع الناس من بدء الدنيا الى انقضائها من العقل في جنب
 عقله الا الحكمة رمل من رمال الدنيا انتهى • وهذه نكتة ذكرناها نستدل
 بها على كمال خلقته صورة ومعنى وان بشره زايدة على من سواه من البشر
 مع زاده الله على ذلك من خواص النبوة والرسالة والمعارف الربانية والانوار
 الالهية وما خصه الله به قوة حواسه حتى قيل انه كان يرى الثريا احد عشر
 نجما واختلف في ولادته مخنونان في الناس من انكره ومنهم من قال ولد
 مخنونًا مقطوع السرة وكانت رايحته وعراقه اطيب من المسك يضع راسه
 على راس الصبي فيعرف من بين الصبيان بريحتها ولم يمر في طريق فيتبعه احد

الاعرف انه سلكه من طيبه وكان اذا اراد ان يتغوط انشقت الارض فابتلعت
 غايطه وبوله فاحت لذلك رايحة طيبة وشرب بوله ام ايمن وشربا دمه على
 بن ابي طالب وابن عباس رضى الله عنهما وهذا يوتد قول ابي جعفر الترمذى
 من اصحابنا بطهارة فضلاته صلى الله عليه وسلم وورد حديث مرفوع ان
 الارض تبلع ما يخرج من الانبياء فلا يرى منه شئ وانا اختار في هذه المسئلة
 قول ابي جعفر الترمذى بالطهارة وان كان المشهور عند اصحابنا خلافه
 لحديث اتي شرب بوله وهو صحيح التزم الدارقطنى الشيخين اخراجه ولم يامر
 بغسل فيها فدل على طهارته وكان صلى الله عليه وسلم تنام عيناه ولا ينام
 قلبه فلا ينتقض وضوءه بالتورم وكذلك الانبياء وقيل انه كان يرى في الظلمة
 كما يرى في الضوء وكان بالمحل الاقصى في فصاحة اللسان وجزالة القول
 وصحة المعاني وقلة التكليف مخصوصا بديع الحكم وعلم السنة العرب
 مخاطبا كل امة بلسانها قال له اصحابه رضى الله عنهم ما راينا افسح منك
 قال ما يمنعني وانزل الله القرآن بلساني وفي رواية بيدي من قبش ونشأت
 في بني سعد فجعل له بذلك قوة عارضة البادية وحزالها وفصاحة الفاظ
 الحاضرة وروفق كلامها وهذه احدى الحكم والغوايد في رضاعته صلى
 الله عليه وسلم في البادية ومن فوايدها ايضا تفجيل المولود وتقويته
 وقد كان صلى الله عليه وسلم اوتي قوة اربعين رجلا صارع دكانة
 فصرعه النبي صلى الله عليه وسلم ثلاث مرات في وقت واحد وكان
 دكانة من اشد الناس قوة ولاجل قوته صلى الله عليه وسلم طاف على

نساءً في ليلة واحدة وجمع النبي صلى الله عليه وسلم بين تسع نسوة
 مات عنهن واللاتي دخل بهن غيرهن واللاتي عقد عليهن ولم يدخل
 بهن أكثر من ذلك وفي كثرة تزوجه حكم وفوايد منها معرفة كماله في طهور
 البشرية كما هو كامل في خصائص الرسالة • ومنها أنه صلى الله عليه وسلم
 شديد التعلق بجانب الربوبية والملكوت الاعلى وكل وقت يترقى في ذلك و
 فخا لفته للبشر تقتضي لأجل المناسبة التفانا اليهم وفي معاشره النساء
 جذب الى ذلك • ومنها أنه صلى الله عليه وسلم كامل في ظاهره وباطنه
 وخلوته والرجال علموا بذلك ونقلوه في اوقات الخلوة الظاهرة وبد كثره
 نساءً ليعلمن وينقلن كماله واحواله في الخلوة الباطنة وما يحصل فيها من
 الاحكام • ومنها ان في النسوة من قتل اباهما واخاهما واعدى اهلها
 والطباع البشرية يقتضي ميل المرأة الى اهلها واطلاعهم على احوال زوجها
 ومع ذلك كانت الواحدة منهن لا تعدل برسول الله صلى الله عليه وسلم
 احدًا حتى طوت ارجبيه فراش رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يجلس
 عليه ابوها وهذا انما يصد عن اطلاع على كمال عظيم لا يقدر قدره
 فسبحان من تكلمه ظاهرا وباطنا صلى الله عليه وسلم ومما خصه الله تعالى
 به شرف نبيه فلم يزل ينقلب من آدم الى عبد الله الى بلطن امه في نكاح
 صحيح كنكاح الاسلام لم يشبه شيء من سفاح ولا من انكحة الجاهلية
 بل منتقلا من الاصلايا الكريمة الى الارحام الطاهرة وهو اشرف الخلق فانه
 خيار بنى هاشم وبنو هاشم خيار قريش وقريش خيار كنانة وكنانة خيار

العرب والعرب خيار بنى آدم وجميع الانبياء كاملون في انسابهم وصفاتهم
وانما بعث الله نبياً في ذروة قومه • عن اب هريرة قال الشيخ حديث صحيح انما محمد
بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصي بن كلاب بن مرة
بن كعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالك بن النضر ابن كنانة ابن خزيمة ابن
مدركة ابن الياس بن مضر ابن نزار هذا هو النسب الصحيح المتفق عليه وما
فوق ذلك مختلف فيه وما افرق الناس فرقتين الا جعلن الله في خبرهما
فاخرجت من بين ابوي فلم يهين شئ من عهد الجاهلية وخزجت من نكاح
ولم يخرج من سفاح من لدن آدم حتى انتهت الى ابى داحي فانا خيركم نسباً
وخيركم اباً فوه كذا في جامع الصغير • بيان المناوي • فريش خيار بنى آدم
وخير فريش بنو هاشم • وخير بنى هاشم حمد • رسول الاله الى العالمين
واما هذه صلى الله عليه وسلم واجتهاده في العبادة وخشيته من الله تعالى
وتوكله عليه وصبره ورضاه وسففته على الخلق وسائر صفاته القلبية التي
ما اطلع الناس الا على بعضها وحسن شمائله وبدائع سيره وحكم حديثه وعله
بما في التوراة والانجيل والكتب المنزلة وحكم الحكماء وسير الامم الخالية وايامها
وضرب الامثال وسياسات الانام ونقير السير الشرايع وتاصيل الاداب
النفسية والشيم الحميدة وفنون العلم التي اتخذها لها كلامه عليه السلام
قدوة واشاراته حجة كالعبارة والطب والحساب والفرائض والنسب
وغير ذلك فذلك قدمه الا الدواوين والدفاتر واستودن الاقلام والمحابر
ولم يبلغ الناس منه معشار عشره على كثرة ما اقر من دثر بحره هذا مع كونه

صلى الله عليه وسلم قبل النبوة ما طلع كتابا ولا جالس على باب بني أمية ولم يعرف
 بشيء من ذلك حتى شرح الله صدره بالقران واتاه الوحي والنبوة وتقاطع
 البرهان وهذا بحر لا ساحل له فلتقتصر منه على هذا القدر اليسير **الفصل**
 في ما ورد من الاحاديث من تعظيم الله تعالى له وشأنه عليه والايات
 المعجزات الظاهرة وسر الحاكم في المستدرك واليهوتي في دلائل النبوة أن آدم
 عليه السلام قال يا رب أسألك بحق محمد لما عرفت لي فقال الله تعالى يا آدم
 كيف عرفت محمدًا ولم اخلقك قال يا رب أنك لما خلقتني بيديك ونفخت في من
 روحي رفعت راسي فرايت على قوائم العرش مكتوبًا لا اله الا الله محمد رسول الله
 فعلت أنك لم تصف الى اسمك الا احب الخلق اليك فقال الله عز وجل صدقت
 يا آدم انه لا احب الخلق الي واذا سألتني بحقه فقد عرفت لك ولولا محمد
 ما خلقتك قال الحاكم هذا حديث صحيح الاسناد وهو اول حديث ذكرته
 لعبد الرحمن بن زيد بن اسلم في هذا الكتاب وفي المستدرك ايضا عن ابن عباس
 رضي الله عنهما قال اوحى الله تعالى الى عيسى السلام يا عيسى من بمحمد
 ومر من ادركه من امتك ان يؤمنوا به فلولا محمد ما خلقت آدم ولولا محمد ما
 خلقت الجنة والنار ولقد خلقت العرش على الماء فاضطرب فكبت عليه
 لا اله الا الله فسكن قال الحاكم هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه و
 الاثار التي وردت في فضل التسمية بمحمد أكثر من ان تحصى وعن النبي صلى الله عليه
 وسلم انه قيل له متى وجبت لك النبوة قال وادم بين الروح والجسد واه الترمذي
 في المناقب من حديث ابى سلمة عن ابى هريرة رضي الله عنه قال حديث حسن غريب

وعنه صلى الله عليه وسلم قال ناكروم ولد آدم على رقبتي لا فخر وانا اكرم الاولين
 والاخرين ولا فخر وانا سيد ولد آدم يوم القيمة ولا فخر وعنه صلى الله
 نانا في جبريل فقال قلبت مشارق الارض ومغاربها فلم ادر رجلا افضل
 من محمد ولم ادر نبيا افضل من بنى هاشم ولما اتى النبي صلى الله عليه وسلم
 بالبراق ليلة اسرى به فاستصعب عليه فقال له جبريل عليه السلام يا محمد
 تفعل هذا فاركبك احد اكرم على الله عنه فادف عن عرفاه وعنه صلى الله
 عليه وسلم قال قال الله تعالى سل يا محمد فقلت ما اسئل ياربنا اتخذت
 ابراهيم خليلا وكلمت موسى تكليما واصطفت نوحا واعطيت سليمان
 ملكا لا ينبغي لاحد من بعدك ففان الله تعالى اعطيتك خيرا من ذلك
 اعطيتك الكوثر وجعلت اسمك مع اسمي ينادى به في جوف السماء وجعلت
 الارض طهورا لك ولا تمسك وغفرت لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر
 فانت تمشي في الناس مغفورا لك ولم اصنع ذلك لاحد قبلك وجعلت قلوب
 امتك مصاحفها وحيات لك شفاعتك ولم اخباها النبي غيرك وفي حديث
 آخر بشراني يعني ربه ان اول من يدخل الجنة من امتي سبعون الفا ليس عليهم
 حساب واعطاني ان لا تجوع امتي ولا تغلب واعطاني النصر والعز والريغ
 يسى بين يدي امتي شهرا وطيب لي وامتى الغنائم واحل لنا كثيرا مما شدد
 على من كان قبلنا ولم يجعل علينا في الدين من حرج ● وعنه صلى الله عليه وسلم
 قال ما من نبي من الانبياء الا وقد اعطى من الايات ما مثله آمن عليه البشر
 وانما كان لذي اوتيت وحيا او حيا الله الى فارجوا ان اكون اكثرهم تابعا

يوم القيمة معناه بقاء معجزته ما بقيت الدنيا ومعجزات الانبياء ذهبت
 ومعجزة القرآن باقية يقف عليها كل من يأتي قرناً بعد قرن عياناً لا خبراً
 الى يوم القيمة وعنه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اني عبد الله وخاتم النبيين وان
 آدم لمخدل في طينته ودعوة ابي ابراهيم وبشارة عيسى بن مريم وعن
 ابن عباس رضي الله عنهما ان الله فضل محمداً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على
 اهل السماء على الانبياء صلوات الله عليهم وعنه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 انادعوة ابي ابراهيم بنى قوله ربنا وابعث فيهم رسولا منهم وبشري
 عيسى وسموات امي حين حملت به انه خرج منها نوراً اضاءت له قصور
 بصرى من ارض الشام واسترضعت في بني سعد فبينما انا مع اخ لي
 اذ جاني رجلان عليهما ثياب بيض وفي حديث آخر لانه رجال بطشت
 من ذهب مملوءة ليجأ فاخذاني فشقا بطني من نخري الى مراق بطني
 ثم استخر جامنه قلبي فشقا فاستخر جامنه علقه سوداء فطرحاها
 ثم غسلا بطني وقلبي بذلك الثلج حتى انقياه ^{تبارك} في حديث آخر ثم تناول
 احدهما شيئاً فاذا اتخاتم في يده من نور يجار الناظر دونه ففتح به قلبي
 فامتلا ايماناً وحكمة ثم اعاده مكانه وامر الاخر يده على مفراق صدري فالسام
 وفي رواية اخرى ان جبريل قال قلب وكعب اى شديد فيه عينان يبصران
 واذا نان سميعان ثم قال احدهما لصاحبه زنه بعشره من امته فوزني
 فوججته ثم قال زنه بمائه من امته فوزني بهم فوزنتهم ثم قال زنه
 بالف من امته فوزني بهم فوزنتهم ثم قال دعه عنك فلو وزنته بامته

لوزنها تيار في الحديث الآخر ثم ضموا في الصدورهم وقبلوا رأس وما بين
عيني ثم قال يا حبيب لم ترع أنك لو تدري ما يراد بك من الخير لقرت عيناك
ما أكرمك على الله عز وجل أن الله معك وملائكته فاهو إلا أن وليا عني
فكانما أرى الأمر معاينة • قال على الشبكي غفر الله له ولوالديه ولسائر
المسلمين ينبغي للعاقلة أن يتأمل هذه الخلقة الشريفة ثم تطهير القلب ثم إبداء
ذلك النور العظيم كيف يكون صفاؤه ومعارفه واحواله والواحد منا
مع دنسه إذا صفا له وقت يسير ينفخ لقلبه فيه بارقة بدى الأكواد وونه
فكيف بهذا القلب الممتلي نوراً من غير دنس يعتره في شيء من الآفات وقد جاء
أن شق الصدر ليلة الأسر وذلك تخليط من يربك راوى الحديث وإنما كان
شق الصدر وهو صبي عند حليلة • ومنه عجزاً لله صلى الله عليه وسلم
وما أكرمه الله به من الأسراء وقد نطق القرآن به واجمع المسلمون على
صحته ووقوعه والحق الذي عليه جمهور المسلمين من السلف والخلف
أنه أسرى بالجسد والروح في اليقظة وهو قول ابن عباس وجابر وأنس
ونخديفة وعمر وابي هريرة ومالك بن صعصعة وابي حية البدرى
وابن مسعود وضحاك وسعيد بن جبير وقتاده وابن المسيب وابن شهاب
وابن زيد والحسن وابراهيم ومسروق ومجاهد وعكرمة وابن جريج وهو
دليل قول عائشة وهو قول الطبري وابن حنبل وجماعة عظيمة وهو قول أكثر
الفقهاء والمحدثين والمتكلمين والمفسرين وعن معاوية أنه أسرى بالروح
وأنه دروا في المنام وروى الانبياء حق وأشار الى هذا محمد بن اسحق ونقل عن

الحسن ولكن المشهور عنه خلافه وقالت طائفة ثالثة كان الاسرى
 الى بيت المقدس بالجهد والى السماء بالروح والتصحيح المشهور الاول
 واما الثاني فيقطع ببطلانه لانه لو كان كذلك لما انكرته قريش وعجبان
 صح ذلك عن معاوية وكذا من قال اسرى جسده بانما وقلبه حاضر قول
 باطل ما ورد من صلواته بالانبياء ونحو ذلك وقد تضمن الاسرار انواعاً
 من الكرامات والاسرا دق المعراج كانا في ليلة واحدة واختلف في تاريخه
 مع الاجماع على انه كان في مكة والذي كان يختاره شيخنا ابو محمد الدمي
 انه قبل الهجرة لسنة وهو في ربيع الاول ولا احتفال بما تضمنته
 التذكرة الحمدونية انه في رجب وباحيا، المصر بين ليلة السابع
 والعشرين منه لذلك فان ذلك بدعة متضمنة الى جهل. ولنذكر حديث
 الاسراع عن انس رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قال نيت بالبراق وهو ذاته ابيض فوق الحمار وودون البغل يضع حافره عند
 منتهى طرفه قال فركبته حتى نيت بيت المقدس فربطته بالحلقمة التي تربط
 بها الانبياء ثم دخلت المسجد فضليت فيه ركعتين ثم خرجت فجا، جبريل
 باناء من خمر واناء من لبن فاخترت اللبن فقال جبريل اخترت الفطرة
 ثم عرج بي الى السماء فاستفتح جبريل فقيل له من قال جبريل قيل ومن
 معك قال محمد قيل وقد بعث اليه قال قد بعث اليه ففتح لنا فاذا ابادر
 صلى الله عليه وسلم فرحب بي ودعاني بخير ثم عرج بي الى السماء الثانية
 فاستفتح جبريل قيل ومن معك قال محمد قيل وقد بعث اليه قال بعث اليه قيل

مرحبا به ونعم المجيأ، ففتح لنا فاذا انا بن الخالة عيسى بن مريم ويعيى
بن زكريا صلى الله عليهم اجمعين ودعو الى بخير ثم عرج بي الى السماء
الثالثة فذكر مثل الاول ففتح لنا فاذا انا يوسف عليه السلام واذا
هو قد اعطى شطر الحسن فرحب بي ودعالي بخير ثم عرج بنا الى السماء
الرابعة وذكر مثله واذا انا بادرليس فرحب بي ودعالي بخير فلان الله تعالى
ورفعناه مكانا عليا ثم عرج بي الى السماء الخامسة فذكر مثله فاذا انا
بدون فرحبت بي ودعالي بخير ثم عرج بي الى السماء السادسة فذكر
مثله فاذا انا بموسى فرحب بي ودعالي بخير ثم عرج بي الى السماء السابعة
فذكر مثله فاذا انا براهيم مسندا ظهره الى البيت المعمور واذا هو يدخله
كل يوم سبعون الف ملك لا يعودون اليه ثم ذهب الى سدرة المنتهى
فاذا اوراقها كاذان القبلة واذا ثمرها كالقلال فلما غشيها من امر الله
ما غشيها تغيرت فيا احد من خلق الله يستطيع ان ينعتها من حسنها
فاوحى الله الي ما اوحى ففرض على خمسين صلاة في كل يوم وليلة فنزلت
الى موسى فقال ما فرض ربك على امتك قلت خمسين صلاة قال ارجع
الى ربك فاساله التخفيف فان امتك لا يطيقون ذلك فاني بلوت بنى اسرائيل
وخبرتهم قال فرجعت الى ربى فقلت يا رب خفف عن امتي فحط عني خمسا فوجعت
الى موسى فقلت حط عني خمسا قال ان امتك لا يطيقون ذلك فارجع الى ربك
واساله التخفيف قال فلم اذل ارجع بين ربى تعالى وموسى حتى قال يا محمد
هن خمس صلوات في كل يوم وليلة بكل صلاة عشر فتلك خمس صلوات ومن

هم بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة فان عملها كتبت له عشرين ومن هم
 بسئة فلم يعملها لم تكتب وان عملها كتبت سيئه واحدة قال فنزلت حتى
 انتهيت الى موسى فاخبرته قال ارجع الى ربك فسئله التخفيف فقال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت قد رجعت حتى سحيت منه هذا
 حديث صحيح متفق عليه وفي رواية فيه قول كل نبي مرحبا بالنبي الصالح
 والاخي الصالح الا آدم و ابراهيم فقالا الابن الصالح وفي رواية
 ابن عباس رضي الله عنهما ثم عرج بي حتى طهرت بمسئوي سمع فيه صرير
 الاقلام وفي رواية ابى هريرة رضي الله عنهما وقد رايتني في جماعة من
 الانبياء فحانت الصلوات فامتهم فقال يا محمد هذا مالك خازن النار
 فسلم عليه فلتفت فبداني بالسلام وفي بدءة مالك له بالسلام مع بدءة
 هو لغیره لطيفة واشارة الى سلامة امته من النار واختلف السلف
 في رؤيته صلى الله عليه وسلم لربه في تلك الليلة بعين راسه فذهب الى
 ذلك ابن عباس وجماعة من الصحابة ومن بعدهم وابو الحسن الاشعري
 واحمد ابن حنبل ومن حكى ذلك عنه ابن مسعود وابو هريرة وابو ذر
 والحسن وقال سعيد بن جبیر لا اقول رآه ولا لم يره وعن احمد بن حنبل
 انه رآه قال بقلبه وجبن عن القول برؤيته في الدنيا بالابصار وتابع هو لا
 على التوقف في ذلك طائفة قال القاضي عياض رحمه الله والمحق الذي
 لا امتراء فيه ان رؤيته تعالى في الدنيا جائزة عقلا ولكن وقوعها من
 الغيب لذى لا يعلم الا من علمه الله ووجوبه لنبينا صلى الله عليه وسلم

والقول بان رأه بعينه ليس فيه قاطع ولا نص اذ العول فيه على آية التمجيم
 والنبا والنزاع فيهما ما ثور والاحتمال لهما ممكن ولا اثر قاطع متواتر عن النبي
 صلى الله عليه وسلم بذلك فان ورد حديث نص بين في الباب اعتقد ووجب
 المصير اليه قات وليس من شرطه ان يكون قاطعا ومتواترا منى كان حديث
 صحيح ولو ظاهرا وهو من رواية الاحاد جازان يعتمد عليه في ذلك لان ذلك
 ليس من مسائل الاعتقاد التي يشترط فيها القطع على ان السنا مكلفين
 بذلك والجزم فيه باحد الطرفين لاعلماء ولا طائفة • واما المناجات وقوله تعالى
 فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ فقال القاضي عياض اكثر المفسرين على ان الموحى
 الله تعالى الى جبريل وجبريل الى محمد صلى الله عليه وسلم الاشد وذامنهم
 فذكر عن جعفر الصادق رضي الله عنه قال اوحى اليه بلا واسطة ونحوه
 عن الواسطي والى هذا ذهب بعض المتكلمين ان محمداً كلم ربه في الاسرا
 وحكى عن الاشعري وحكى عن ابن مسعود وابن عباس رضي الله عنهم
 وانكر آخرون • قلت - وهذا الانكار غير متجه ولا دليل بعضده والمختار
 انه كلمة بلا واسطة كما حكى عن الاشعري وغيره فان ذلك ظاهر المراجعة
 التي جرت بينه وبين موسى وغير ذلك مما تضمنه الاسرا نعم لا بد ان يكون
 من وراء حجاب اما على القول بعدم الرؤية واما على القول بالرؤية
 وغير وقتها اوفى وقتها كما يشاء الله تعالى مع المحافظة على قوله تعالى
 وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وُحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا
 فَيُوحِيَ بآذَانِهِ مَا يَشَاءُ • واما الدنو والتدلى فعبارة عن نهاية القرب

ولطف المحل وانفتاح المعرفة وتسهيل الدنو والتدلى حسا من الله تعالى
ومنة ضينه صلى الله عليه وسلم في القيمة ما دل عليه قوله انا اول الناس
خروجا اذا بعثوا وخطبهم اذا وفدوا ومبشرهم اذا بسوا لواء الحمد بيدى
وانا اكرم ولد آدم على رزقي ولا فخر وفي رواية وقايدهم اذا وفدوا وخطبهم
اذا انصتوا وشفيعهم اذا احبسوا ومبشرهم اذا بسوا لواء الكرم بيدى وفي
حديث آخر انا سيد ولد آدم يوم القيمة وبيدى لواء الحمد ولا فخر وما من نبي
يؤمنه آدم من سواه الا تحت لوائى وانا اول من تنشق عنه الارض واول
شافع واول مشفع وانا اول من يحرك خلق الجنة فيفتح لي هو صلى الله عليه وسلم
سيدهم في الدنيا والاخرة وانما قال يوم القيمة اشارة الى تفرده بالسودد
وظهور ذلك الفضل العظيم والمقام المحمود وان لا يدنو للشفاعة غيره
كقوله تعالى لمن الملك اليوم وحديث الشفاعة مشهور لا يحتاج الى ذكره
وفيه لطيفة نبته عليها القاضى عياض رحمه الله في عصمة الانبياء فانهم
اعتذروا باشيا وعدوها ذنوبا وليس منها الاماله محرر فلو كان شئ
غيرها لذكروه ونحن نوافق القاضى عياض على اختيار ان الانبياء معصون
من الكبائر والصغائر عمدا وسهوا • ومما اكرمه الله به المحبة والخلة اما
الخلة فقوله ولكن صاحبكم خليل الله • واما المحبة فمن رواية ابن عباس
رضي الله عنهما الا وانا خبيب الله • ومما اكرمه الله به الوسيلة والدرجة
والرفيعة وهى علاء درجة في الجنة لا تنبغى لغيره والكثرة وهو نهر من الجنة
يسيل في حوضه صلى الله عليه وسلم وقد ورد القاضى عياض هنا اذا تقررت

من دليل القرآن وصحيح الاثر واجماع الامة كونه اكرم البشر و افضل
الانبياء فامعنى الاحاديث الواردة بنهيه عن التفضيل كقوله ما ينبغي لعبد
ان يقولنا خير من يونس بن متى وقوله لا تفضلوا بين الانبياء وقوله
لا تخبروني على موسى وقوله ولا اقول ان احدا افضل من يونس بن متى
وقوله من قالنا خير من يونس بن متى فقد كذب ولما قيل له يا خير البرية
قال ذلك ابراهيم عليه السلام واجاب بان للعلماء فيها تابات ويلات احدها ان نهية عن
التفضيل كان قبل ان يعلم انه سيد ولد آدم قلت وهذا ضعيف لان النهي
من رواية الجهريرة رضى الله عنه وهو متأخر والنبي صلى الله عليه وسلم
علم فضله على غيره قبل ذلك الاثر الى حديث الاسراء فيه جملة تدل على ذلك
الثاني انه على طريق التواضع قال وهذا لا يسلم عن الاعتراض الثالث
لا يفضل بينهم تفضيلا يودي الى تقيص بعضهم • الرابع منع التفضيل في حق
النبوة والرسالة فان الانبياء فيها على حد واحد اذ هي شئ واحد لا يتفاضل
وانما التفاضل في زيادة الاحوال والخصوص والكرامات والرتب والالطاف
اما النبوة نفسها فلا تفاضل فيها وانما التفاضل بامور اخرى وكذلك
منهم من كالم الله ورفعه بعضهم درجات • خامس ان يكون انا راجعا
الى القايل نفسه اى لا يظن احد وان بلغ من الذكا والعصمة والتهارة
ما يبلغ انه خير من يونس بن متى لاجل ما حكاه الله عنه فان درجته افضل
واعلا وتلك الاشياء لم تحط عنها حبة خرد له ولا ادنى • اقول في قوله
لا تفضلوا بين الانبياء جواب سادس وهو في ضمن كلام عياض ولكن ابسطه

واقول المعنى لا تفضلوا انتم وان كان الله ورسله العالمون بحقايق الاحوال
يفضلون لان التفضيل يحتاج الى توقيف ومن فضل بلا علم فقد كذبوا وزل
فالنهي للنخاطب على سبيل التاديب لما هو الغالب من حالهم من الجهل بمقدار الانبياء
ولا يدخل في ذلك من فضل بعلم واخذ التفضيل من الكتاب او السنة ومن
ضامه صلى الله عليه وسلم اسماؤه وقد جاء في الصحيح انه قال لي خمسة
اسماء ولم يجعل العلماء ذلك للمحصر بل ذكروا غيرها فمن اسماه صلى الله عليه و
سلم التي ذكروها وقد صنف فيها ابو الخطاب عمر بن حسن بن علي بن دحية
مجلدين منها • أسماء النبي صلى الله عليه وسلم •

محمّد • واحمد • والرسول • النبي • الامت • الاوّل • الاخر
الامين • التقي • الاعلم بالله • امام النبيين • اكثر الانبياء تابعا • اجمع الناس بالعبادة
ابح الناس عقلا • الاخذ بالحجرات • احسن الناس اجود الناس • اشجع الناس
البشير • برهان • بيات • باطن • بليغ • البر • قليطس
التقي • التالي • الهامى • ثانياً • ثانياً • الحق المبين • بيته من الله •
الابطي • المباشر • حامل لواء الحمد • الحليم • حم • حليم •
حميد • حافظ • حجة • حريص • حنيف • حم عسق • حفيظ •
حسيب • حطاب • حام • حامد • خاتم النبيين • الخاتم • الخبير •
خليل الله • داعي الله • ذوالوسيلة • ذوالعجرات • الذّاكر • رؤوف •
رحيم • الرسول • رحمة للعالمين • رحمة مهداة • راكب الجبل • الراضى •
الرفيع • الذّاكر • الزكي • زين من وافا القيمة • طه • الناس • المكى •

مرغمة • المدنى • المقدس • المهين • المشقع • المزمل • محمود • المنيم
المرسل • المنير • المتوكل • المبشر • المزمل • المذثر • مشفع •
بالتين المعجزة والفاء والحاء المهملة • الماحى • المفقى • مقيم السنة • مطهر •
المص • المر • المتجيا • المامور • المذكور • الميين • المولى • محلل • محرم •
مؤمن • مهاجر • ماجد • مؤمن • معقب • المنصف • المكرم •
المهدى • المصطفى • المطاع • المنذر • المرفع • الدرجات • المعزز •
الموقر • المبلغ • النذير • نعمة الله • التور • التبتى • المرحمة • نبى المحممة
النجدي • ثاقب • التبتى الصالح • الصادق • المصدوق • الصفوح •
صاحب القضيبة • صاحب لتاج • صاحب لكوثر • صاحب الهراة
الصاحب • صاحب لمنير • صاحب الوسيلة • صاحب قول لا اله الا الله
الضموك • عبدالله • العاقب • العظيم • العفو • العروة الوثقى • الفيف
العدل • العرى • العالم • الغالب • الفنى • الفيت القادر • فليط البحر •
الفاخ • الفرط • فضل الله • قبه القتال • قدم صدق • قاسم • القايم
الفرسى • السراج • سيف الله المسلول • الشاهد الشهيد • الشفيع
الشافع • الشكور • الهادى • الواعظ • الولى • يس • وكنيته •
صلى الله عليه وسلم المشهوره ابو القاسم وقد كنى ايضا بابى الارامل
وقيل كنيته ابو القاسم لانه يقسم الجنة بين الخلق يوم القيمة • فان قلت
اكثر هذه صفات لا اسماء • وقلت المراد بالاسما ما يشمل النوعين الا ترى
الى اسماء الحسنى وهى مشتملة على الصفات • فان قلت من هذه الاسماء

ما هو من أسماء الله تعالى قدت من أسماء الله تعالى ما يستمي به المخلوق والمخلوق
 وذلك من باب الاشتراك اللفظي ليس بينهما قدر مشترك فكما ان ذاته تعالى
 لا تشبه الذوات كذلك صفاته لا تشبه الصفات وتركها شرح هذه
 الاسماء اختصاراً ولانها لا تخفى ومن العلوم ان محمداً مبالغته في كونه محموداً
 واشتماله على صفات الخير ● واحمد مبالغته في كونه حامداً فلا احمد لله تعامنه
 ومن معجزاته صلى الله عليه وسلم القرآن وهو اعظم المعجزات وهو
 مشتمل على اكثر من سبعين الف معجزة لان النبي صلى الله عليه وسلم
 تحدى بسورة منه واقصر السورة انا اعطيناك الكوثر فكل آية
 وايات منه معدودها معجزة ثم فيها نفسها معجزات من جهات حسن
 تأليفه والتام كلمه وفضاحته ووجوه انمازه وبلاغته الحاذقة عادة
 العرب الفصحاء وصورة نظمه العجيب والاسلوب الغريب الذي حارت فيه
 عقولهم وتدلّت دونه اخلاقهم وما انطوت عليه من الاخبار بالمغيبات
 وما انبأ به من اخبار القرون السالفة والشرايع القديمة مما كان لا يعلم منه
 القصة الواحدة الا الفذ من احاد اهل الكتاب الذي قطع عمره في تعلم ذلك
 فيورده النبي صلى الله عليه وسلم على وجهه وياق به على نصبه فهذه اربعة
 انواع من الاعجاز في ذلك العدد الكثير فلا يعلم قدرها في القرآن من المعجزات
 الا الله تعالى مع بقائه على ما مرّ الدهر يشاهده ويسمعه المتأخرون كما
 شاهده وسمعه الاولون لا تنقضي عجائبه ولا يخلق عن كثرة الردة وهو
 متواتر مقطوع به في اقصى درجات التواتر ما من بلد من البلاد الا وفيها

من شيوخها وكهولها وصبيانها من جلته عدد لا يعلمهم إلا الله وما فيه
من ما تحدى به من الامور الخاصة فجز عنه المحاطون وما يحصل في قلوب
سامعيه من الهيبة والروع والخشية وتبیر حفظه والامن من تغييره
ولو شرحنا هذه المعاني لجاءت مجلدات • ومن معجزاته صلى الله عليه
وسلم انشقاق القمر طلب منه اهل مكة اية فاراهم القمر فبقين فرقة فوق
الجبل وفرقة تحته وجرى بينهما • ومنها انه كان يوحى اليه ورأسه في حجر
على رضى الله عنه حتى غربت الشمس فقال صليت يا على قال لا فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم اللهم انه كان في طاعتك وطاعة نبيك ورسولك
فارد د عليه الشمس قالت اسما بنت عميس فرايتها غربت ثم رايتها طلعت
بعد ما غربت ووقعت على الجبال والارض وذلك بالصهبا في خيبر
رواه الطحاوي وقال القاضي عياض ان رواه ثقات وقال احمد بن
صالح المصري لا ينبغي لمن سبيله العلم الخلف عن حفظ حديث اسمائه
من علامات النبوة وقال ابو الخطاب بن دحية انه موضوع وهو من رواية
فضيل بن مرزوق عن ابراهيم بن الحسن عن فاطمة بنت حسين عن اسماء
وابراهيم بن الحسن هذا لا يعرف والتخيل من فضيل بن مرزوق • ومنها
نبع الماء من بين اصابعه وذلك صحيح لا شك فيه • ومنها تكثير القليل
بركته صلى الله عليه وسلم وذلك في وقايح كثيرة في غير تبوك وفي بئر
الهدبية وفي الميضاة وفي مزاد في المرأة والادوات ولما ضرب بقدمه
الارض فخرج الماء وتكثر الطعام بركته ودعائه وفي حديث جابر يوم

الخندق اطعم الفرجل من اقراص شعير وعناق واطعم سبعين او ثمانين
 من اقراص جاء بها ان تحت انتطه وصنع ابويوب طعاما يكفي الشبي
 صلى الله عليه وسلم و ابا بكر رضي الله عنه فاطعم منه مائة وثمانين رجلا
 واتي بقضعة فيها لحم فتعاقبوها من غدوة حتى الليل ولما دعى ببقية
 الازواد وحدث ابى هريرة في شرب اهل الصفة وقرصام سليم وغير
 ذلك من الوقايح الكثيرة المنتشرة • ومنها كلام الشجر وشهادتها له بالنبوة
 واجابتها ودعاها لما طلبها وحين الجذع وتسيب الحمصي في كفه وتسليم
 الاجساد عليه وقولها له انت رسول الله وتكليم الحيوانات له الضب والغزال
 والذئب والجل وتسخير الاسد لسفينة مولاة • ومنها احياء الشاة الميتة
 المسمومة حتى كلمته وقيل ان الكلام وجد منها من غير حياة وهذا قول
 المنكلمين هل الحياة هل لوجود الحروف والاصوات اولاً • ومنها ابرأ
 المرضى ودوى العاهات ورتة عين قتادة بعد ان وقعت على وجنت فكانت
 احسن عينيه والاعمى الذي توصل به فكشف الله عن بصره والذي تفل في
 عينيه فابصر فكان يدخل الخيط في الابرة وهو ابن ثمانين ورمى كلثوم
 في نحره فبصق رسول الله صلى الله عليه وسلم فيه فبرأ وتفل على شحة
 عبد الله ابن انس فلم تمد وتفل في عيني على يوم خيبر وكان مرمداً فابصح
 بارياً ونفت على صرته بساق سلمة يوم خيبر فبرأت ووقايح كثيرة غير هذه •
 ومنها اجابة دعائه وهذا باب واسع لا ينحصر وكان اذا دار رجل ادركت
 الدعوة ولده وولد ولده • ومنها انقلاب الاعيان وبركته فيما لمسه بيده

اوغرسه اوركبه • ومنها بركته في درور الشاة والموابل باللبن الكثير
 كشاة ام معبد وغنم حليلة وشاة انس وغيرها • ومنها ما اطع عليه
 من الغيوب وهو باب واسع جدًا يحتمل مجلدات • ومنها عصمة الله له من
 الناس وكفايته من اذاه • ومنها معارفه وعلومه الباهرة • ومنها اخبار
 مع الملائكة والجن وامداد الله له بالملائكة وطاعة الحق له • ومنها اخبار
 الرهبان والكهان والاخبار وعلماء اهل الكتاب من نغته وصفته واسمه
 وعلاماته وذكر الخاتم الذي بين كفيه ونظيل الغمام له • ومنها ما ظهر
 من الايات عند مولده واخباره هو انفالجان بمكة • ومنها حراسة السماء
 بالشهب وقطع رصد الشياطين ومنعهم استراق السمع وما نشأ عليه من
 بعض الاصنام والعفة عن مور الجاهلية وما خصه الله به من ذلك و
 حماه واختاره في وفاته واعلم ان معجزاته صلى الله عليه وسلم صنف
 الناس فيها كتباً مطولة كابي نعيم والبيهقي وغيرها ولم يستوعبوا ونحن
 هنا انما قصدنا الاشارة الى شئ منها مما يزيد المؤمن محبة واعتقاداً
 الفصل الرابع فيما يجب على الانام من حقوقه صلى الله عليه وسلم
 فيجب الايمان به والاعتراف بنبوته ورسالته بالقلب واللسان لا يمتنع
 اسلام ولا ايمان الا بذلك واجمع العلماء على ان من وحد الله تعالى
 ولم يعترف بالرسول فهو كافر غير عارف بالله فيجب تصديق النبي صلى الله
 عليه وسلم في جميع ما جاء به ونطق اللسان بذلك واختلف العلماء فيمن
 لم يتمكن من النطق ولكن امن بقلبه واخترته الميتة قبل اتساع وقت

الشهادة بلسانه فمنهم من قال لا يتم الايمان ومنهم من قال يتم ويستوجب
 الجنة وهو الصحيح • اما القادر على النطق فلا بد منه ونقل القاضي عياض
 خلافاً غير بعيداً في انه كافر او عاص وهذا غير المحل الذي نقلنا فيه الاجماع
 اولاً فان ذلك فيمن وجد ولم يعترف بالرسل لا بقلبه ولا بلسانه وقد
 بلغت دعوتهم فلا شك انه كافر بالاجماع وهذا فيمن اعترف بالله ورسوله
 بقلبه ولم يترك التلفظ عن ريب ولا عناد ولكن اهمالاً والصحيح انه كافر
 ونجب طاعته على الله عليه وسلم في جميع ما جاء به واتباعه وامثال
 سنته والافتدابهديه والانقياد لحكمه والتسليم ظاهراً وباطناً
 حتى لا يكون في القلب حرج من قضائه وترك مخالفته في قول او فعل
 ومحبتة ولزوم سنته لا يتجاوزها الى بدعة وان يكون احباً لنا
 من انفسنا والصادق في حبه من نظر علامته ذلك عليه واقلها الاقتداء
 به واستعمال سنته واتباع اقواله وافعاله وامثال اوامره واجتناب
 نواهيه والتدابير بادبه في عسره ويسره ومنشطه ومكرهه واظهاره
 شرعه وحظ عليه على هوى نفسه وموافقته شهوته واستحاطة العباد في
 رضاه فن انصف بهذه الصفة فهو كامل المحبة • ومن خالفه في بعض هذه
 الامور فهو ناقص المحبة ولا يخرج عن اسمها ودليله قوله عليه الصلاة
 والسلام للذي حده في الخمر انه يجب الله ورسوله • ومن علامات محبتة
 كثرة ذكره وكثرة شوقه الى لقائه وتعظيمه وتوقيره عند ذكره واظهار
 الخشوع والانكاش مع اسماع اسمه ومحبتة لمن احبه ولمن هو من آل

بيته وصحابته والمهاجرين والانصار وعداوة من عاداهم وبعض من
 ابغضهم وسبهم فمن احب شيئاً احب من يحب • حبيب الى قلبي •
 حبيب حبيبي • ومحبة القران الذي اتى به ومحبة سنته والوقوف
 عند حد ودها والزهد في الدنيا وايقار الفقر وانصافه به وحقيقة
 المحبة الميل الى ما يوافق آما الاجمال صورة واما الحسن سيرة واما الوصل
 الى احسان النبي صلى الله عليه وسلم جامع لذلك كله لما عرف من جمال
 صورته وحسن سيرته ولا اعظم من احسانه الينا ومنه علينا لاحد
 من الخلق وتجب مناصحته صلى الله عليه وسلم فالدين النصيحة لله بصحة
 الاعتقاد والرغبة في محابه والبعد من مساخته والاخلاص في عبادته
 والنصيحة لكتابه بالايمان به والعمل بما فيه ونحسين تلاوته والتشع عند
 والتعظيم له وتفهمه والتفقه فيه والديت عنه من تأويل العالين وطعن
 الملحدين والنصيحة لرسوله بالتصديق بنبوته وبذل الطاعة له فيما امر به
 ونهى عنه وموارده ونصرتهم وحمائته حيا وميتا واجاؤه سنته بالقلب
 والذبت عنها ونشرها والتخلق باخلاقه الكريمة وادابه الجميلة والدعوة
 الى الله والى كتابه والى رسوله والعمل بها وبذالتفس والاموال دونه
 ومجانبة من رغب عن سنته وبغضه والتحذير منه والشفقة على امته
 والبحث عن تعرف اخلاقه وسيره وادابه والصبر على ذلك وما يجب له
 صلى الله عليه وسلم توقيره وبره وان لا يتقدم بين يديه ولا يرفع
 الاصوات فوق صوته وبغض الصوت عنده ولا يجعل دعاه كدعاء

بعضنا بعضاً وتعزيره بالمبالغة - في تعظيمه ونصرته واعانته وعادة الصحابة
 رضی الله عنهم في ذلك المبالغة ولو استقصينا ما ورد عنهم في ذلك لطال
 وهم وان بالفوا في ذلك فلم يبلغوا ما هو حقّه صلى الله عليه وسلّم وما احد
 من البشر بطيوا القيام بحقّه على التمام لكن بحسب طاقته وحرمة صلى الله
 عليه وسلّم بعد موته وتوقيره وتعظيمه لازم كما كان في حياته وذلك عند
 ذكره وذكر حديثه وسنته وسماع اسمه وسيرته ومعاملته آله وعترته
 فواجب على كل مؤمن متى ذكره او ذكر عنده ان يخضع ويخشع ويتوقر
 ويسكن من حركته ويأخذ في هيئته واخلاقه بما كان يأخذ به نفسه
 لو كان بين يديه ويتأذّب بما ادبنا الله به وهذه كانت سيرة السلف الصالح
 والائمة الماضين رضی الله عنهم وكان صفوان بن سليم رضی الله عنه
 اذا ذكر النبي صلى الله عليه وسلّم بكما فلا يزال يبكي حتى يقوم الناس عنه و
 يتركوه وكان مالك بن النسر رحمة الله عليه لا يحدث بحديث رسول الله صلى الله
 عليه وسلّم الا وهو على وضوء لاجلاله وروي انه كان يغتسل ويتطيب ويلبس
 ثيابا جددًا وساحة ويتعمّم ويضع على راسه دداءه ويلبسه منصبة فيخرج
 ويجلس عليها وعليه الخشوع والايزال بنجر بالعود حتى يفرغ من حديث
 رسول الله صلى الله عليه وسلّم ولم يكن يجلس على تلك المنصبة الا اذا حدث
 عن رسول الله صلى الله عليه وسلّم • من توقيره صلى الله عليه وسلّم
 توقير اصحابه والامساك عما شجر بينهم وتوقير مشاهده من مكة والمدينة
 ومعاهده ومالمسه او عرف به وافتي مالك فيمن قال تربته المدينة رديّة

يضرب ثلاثين درة وامر يجسده وكان له قدر وقال ما اخرجته الى ضرب
 عنقه نربة دفن فيها النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يزعم انها غير طيبة
 ومما يجب له صلى الله عليه وسلم الصلاة عليه صلى الله عليه وسلم
 نقل القاضي عياض الابعاع على وجوبها واختلفوا هل يكفي في العمرة او كل
 ما ذكره وفي كل صلاة على ما عرف بين العلماء وقول الطبري ان عمل الآية
 على الندب بالابعاع محمول على ما زاد على ذلك وقد جمعنا الفاظ الصلاة
 في كتابنا المسمى شفاء السقام في زيارة خير الانام ●

هذا قصيدة انام الشبكي لمولد النبي علي بن الصلوة والسلمة

لسرى من نحو امر القرى
 ففاضت دموعى مما جرى
 وفي القلب من ذاك ما اضمر
 وعن فقد عيني لذيد الكرا
 ودع ما سمعت وخذ ما ترى
 وفيض دموعى لن تحسرا
 ولا ان سمعت به مخبرا
 غدت لا تباع ولا تشتري
 بتلك الربا وبذاك الثرى
 وبثوا لها شوقى الاكبرى

تملك قلبى بسهم سرى
 وهيجنى نشره اليثرى
 ففي القلب من ذاهوى مزعج
 فلا تسلىنى عن حالتى
 وعن جسمى الناحل الماحل
 فقلبى من حرق فى لظا
 وما ان عهدت لهوى هكذا
 ولكن قتلى هوى نطية
 فبالله صجبان جزتم
 افيضوا مدامعكم عندها

ووالوا عبيدكم الاصفرا
 فقد شفه الشوق مما يرى
 يوم بنا المنهج الاقصرا
 فقاصد احمد لن بفضرا
 وعن شل نطية لن بصبرا
 وما كنت اكنتم قد اظهرا
 ولا لايم في هواها يرى
 ولا تنيا في اغتنام الشرى
 واهدت لنا سكما الاذقرا
 فلم ننى الرياحين والعنبرا
 فله نطية ما اعطرا
 وجادت لضيغانها بالقرا
 علا قدرها بمنبع الذرا
 وكعبتها نبهر المنظرا
 ركوب الفيا في وجدت الشرا
 ومن يقم اليوم لن يعذرا
 وحطم الخطم بقلبي سدا
 وناد فوادى به وانظرا
 او الزكن او زمزم او حزا

وقولوا ارحموا مد نفا فكم
 وجودوا بوصل على جسمه
 وبالله قولوا لهذا الدليل
 ولا تخش من فرط طول المسير
 عد متا صطبارى فالى قرار
 واقتدموعى شرى المصون
 وبعث بوجدى ولهذا الهوى
 خليلي جدا وحث المطا
 فظبية اعلامها قد بدت
 وفاح شميم عبير بهكا
 وغطرت الكون من نشرها
 وراحت رباها وحساتها
 ومكة من شرف بادح
 وحرمتها عظمت في القلوب
 فهل بعد هذا الصب سوى
 وهل ينبغي بعد هذا مقام
 فوادى العقبوسى مهجتي
 فبالله يا صاح قف بالصففا
 والا ففى الحجر او فى المقام

وطوف بها مشعرا مشعرا
وسهلا فيوشك ان ينظفرا
امامك اعظم ان يحصرا
فلو شاهدت عينيك المنظرا
وابصرت منظرها الاذمرا
وحلف الخبز قد اقصرا
ولاعشر الخبز المنظرا
يبين ومن حبه مفترا
وتفنى فيبقى الدم الاحمرا
فقد ربح صفقة المشترا
ومن لي اطمع ان يغفرا
ومن لي اذا ورد المحشرا
وثقت بمجبل وثيق الغفرا
فيا ضيعة العرما اخسرا
فقد اعذرا اليوم من انذرا
وبالمصطفى منجدا موثرا
واعطى الجزيل وما انظرا
بك الله اذهب عنا المدا
فيك احمد قدرك لن يقدا

قلك المشاعر لا تعدها
ويا قلب رفقا يجي الخيل
دويدك هذا الهوى فالذي
تملك قلبك ما قد سمعت
وقبر الثبي وتلك الرياض
رايت مقاما يفوت المقال
ولم تر قولابه قد وفي
هنالك من حبه صادق
هنالك ندري مصون الدموع
وان فرت منه بنيل المنا
والا فيا عشرة الانفال
ومن ار تجي نفعه في المعاد
اذا اخذ المصطفى بيدي
وان صدعني وحاشا الكريم
ففسدك لم واخصصن بالعتاب
ولكن نظني بربي جميل
فقد مرت بالجود قبل السوال
فيا انها التبتد المجتبي
ويا شهر مولده قد بدا

بخير البرايا هدى منذ مرا
 بمولده قبل ان يظهر ا
 وانجيل عيسى به بشرا
 وايوان كسرى به كسرا
 بنورجينك اذا سفرا
 ومن قبل قد كنت منتظرا
 فزنت البناء لمن ابصرا
 من لدن ادم عنصرا عنصرا
 وسدتم معشرا معشرا
 الى هاشم مطهرا مطهرا
 على بنت نوفل قدا بصرا
 ونالك به الشرف الاكبرا
 ومن كل انثى به اجدرا
 وفي ذلك القول لا يمترا
 ولا شعت بالذي قد عرا
 حملت بسيد هذا الورى
 على الارض الا به خبرا
 وطرفك نحو السماء مبصرا
 بشين وذا القول لا يفترا

ويا يوم الاثنين قد جئتنا
 فقتس واشياعه خبروا
 وتوراة موسى بها ذكره
 ونارا لمجوسى خبت عنده
 وبالشام منك اضات قصوا
 ولدت مكل دين الادله
 واكملت بنيان قصر المللك
 علوت باصل رفيع الذرى
 وحزت الفخار على كل قوم
 تناقل نورك من ادم
 الى والدك لما عندا
 فنالته امنة بنت وهب
 وكانت حق واولى به
 واولت بنى زهرة رفعه
 فما وجدت ثقل حمل به
 الى ان اناها من الله آت
 ولم يبق جن ولا كاهن
 سجدت على الارض لما ولدت
 فاننا المبراد من كل ما

وانت الذي كانت السماء
حليمة مذاخذتك رضيعا
وسعدني سعد اذ انت فيهم
هناك شق فوادك ثم
وبانت لك المعجزات التي
فصلى الاله عليك كما

به عمت البلد الا فقرا
بدا يحجها قبل ان تصدرا
عظيمه ولولاك لم يذكر
ملى حكمة بعد ان ظهر
تدل عليك بغير امترا
يليق بقدرك ان يذكر

مِعْرَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كل برأى عشق اودينه يا نجى
دكاه كل معراجن اول شاهه عيان
بردوشينه كجه سى تحقيق خبر
اول همايون بخت اول قدیر بوجه
انده ايكن ناهان اول بوزى اق
برمرصع تاج بر حله كمر
اول جبيمه ايلت ينسون انى

كند وى معشوقه عاشق صابنجى
عاشق ايسك عشق اودينه نور ميان
ليله قدر ايدى اول كجه مكر
امهانى اوينه واردي كجه
جنته وارديدا جبرائيله حو
همدنجى آل بر براق معتبر
عرشى سيرا بلسون كورسون بنى

معلوم اوله كه امام بخارى روايتنده قتاده و انس بن مالك رضى الله
عنهماد ن روايت اولد قد نصكره فتح البارى صاحبى بن حجر روايتنده
خواجه كائنات صلى الله عليه وسلم حضرت نرلى ام هانى خانم سنده

یا منشا یدى اول کجه سقف البیت شقا و لندی محل مذکور دن حضرت
 جبریل نزول ایدوب خانه سعادتن الوب مسجد حرامه کتوروب
 اوراده یا فنا و زهره یا توردی هنوز فخر کائنات حضرت لری خواب آلود
 ایدی مسجد حرامدن دخی الوب براق شریف بنیردی قول شهر واقوایه
 کوره بعثت سنیه نک اون ایکنجی سنه سی شهر رجب شریفک یکر می یدنجی
 لیله مبارکه سنده مکان وجهندن منزله اولان حق سبحانه و تعالی
 حبیب محترمنی تشریف و تعظیماً عجائب ملک و ملکوتی سیرایتدوروب
 کوستر ملک ایچون سموات سبع اوزره چقاره رقان مرتبه عروج
 رسالتناهی واقع اولمشدرکه یدبسی سموات سبعة و سکرنجسی
 سدرة المنتهایه طقوزنجسی قلام عالیانک صدر الری ایشدیلدیکه مستوی
 دینلان محل مقدسه و اونجسی عرش عالیله واردنجه به قدر ایدی ●
 تفصیل کیفیتک اجمالی شویله درکه کرسی نشین عرشی برین افندی مخرم
 قدس شریفه و اندن عالم بالایله عروج همایونلری نص شریف قان واحادیث
 صحیحه حقابق بیان ایله مرتبه ثبوت و تحقیقه و اولکجه شرفصدور
 ایدن امر و فرمان الهی منطوق منیغی اوزره حضرت جبریل علیه السلام
 استصحاب بیوردیغی براق سعادت نطق ایله صفا ایله مروه میاننده
 کائن خانه سعادت آشیانه حضرت امهانی فی بالشریف برقوله کوره
 جناب میکائیل علیه السلام دخی برابر اولدیغی حالده اول مغر سکنه
 زمین و آسمان براق شریف رکوب ایله کتب مفصله و معتبره ده بالا طرف

جبرائیل ابتدا

بیان اولدنی و جهله ابتدا قدس شریفه بعده سموات سبعیه و اندن
سدرة المنتهی به بعده قرب سرا پرده عز و علایه دین رفاقت و بعده
یا رسول الله بنم مقام سدرة المنتهی ایدی بورایه قدر مجرد ذاتکزه
تعظیم و احترام ایجون کلام • لَوَدْنُوْتُ خَطْوَةَ لَأَحْتَرَفْتُ هِبَارَه سبيله
ایلرویه کتمکه بردرلو مقتدر اولمیه جفندن بمثله بسط جناح معذرت
ایتمشیدی معناسی اکر بورادن بر بار مق و یا خود بر خطوه اوته کیدرسم
انوار اسرار الهی و تجلیات جلیله سبحانی پر بالمی احراق ایدوب
ینارم دیمکدر اندن اوته دخی لسان قال و قلم ایله نخر پر و توصیفی
ممکنه اولیه جق صورتده دها نیجه نیجه محال منوره و آثار مقدسه
کوریلور جوق اسرار عظیمه ربوبیت و آثار جلیله الوهیت بیوردلقد نصیحه
ارتق زبردان سعادت نلرند بولنان براق شریفه مجال سیر و حرکتی بنمش
اولدنی جهته او دخی و راده قاله رق اشبو مقام معلادن اوته عروج
بیوریله جق محال مقدسه و مبارکه ده سیر و حرکت فابل و رکاب مستطاب
مخصوص اولان رفر فر روح رفتارده سوار ایله ملائکه مقرین غاشیه
کشی و خواص سکنه عرش برین نصیله خوان پس و پیشی اولد قلی
حالده عرش اعظم و اعلایه و اندن دخی طرف قدس هویتدن شرف صد
ایدن یا محتمد اذین میثی خطاب شرفضابنه امثالاً تا مقام معلای
قَاب قَوْسَیْنِ اَوَادَنی به عروج و ترقی و عوارض ماسوی الله اولان
کیف و کم مسافدن بالکلیه بری و منزله اوله رق قرب جلیل جناب

مولایه و نعمت تجلیات مخصوصه علیایه نیل و تلوایله رَأَيْتُ رَبِّي فِي أَحْسَنِ
 صُورَةٍ • مصداق شریفی و زمره تک و منها اول جیب خدا و محرم خاص
 الخاض خلوتسرای دیدار کبریا و منظر سرفا و وحی الی عبده ما اوحی
 اولدیفنی حالده بی حرف و بی صوت انواع خطاب و جواب و مناجات
 و استماع کلام و کشف حقیقی و مشاهده دیدار سبحانی ایله کسب کمال
 شرف و امتیاز بیور مشدر • بعض فضلا ی سلافک فخر عالم افندیزله
 رؤیت دیدار الهییه تصویرتله نائل اولدیفنی متضمن نظم اولدیفنی بیات
 لطیفه فارسیته دن ایکی بیته هر نه قدر مبتدینک تمامیله اکلایه جفی
 شیء دکل ایسه ده بو خصوص حقتده ایضاح مرامه زیاده سبیله
 موافق کورلدیکنه بناء بو محله درج اولنمشدر • متحد در مکان یکمانی
 بدیدانجانشان بی نشانی کلام سرمدی بی نقل بشیند
 خداوند جمانز بی جهت دیده • اول رفر فران عرصه لاهوت هنوز
 طرف سمایه عروج بیور مزدن مقدم بیتا لمقدسه کائن مسجد
 اقصاده تجمع ایدن ارواح انبیاء عظام و نیجه بیک ملائکه کرامه
 امام الاصفیاء حضرت لری مقدا اولوب ایکی حرکت نماز د خرقیلدیر ^{میش}
 و بعده سموات سبعه ده ینه کتب معتبره ده بیان بیور یلان تفصیلا
 وجهله انبیاء عظام علیهم السلام افندیز ایله ملاقات و مکالمات ^{مکالمات}
 سنیه لری و فوعبولشایدی حاصل کلام جمهور محدثین و متکلمین
 و فقها، محققین اقوال موثوقه و مذاهب معتبره لری بالاده بیان

اولندیغی اوزره اول شهسوار مضمار اسرا اولابراق سعادت نطقه
 و صکره رفر ف نادیده رفتاره بنوب تاجمالکاه جناب حق خلوسرای
 خاصر الخاصنه قدر عروج و ترقی ایله جانب واجب الوجود دن بیان
 کیفیت مقدسه و حالت منزله اوزره مبارک کوز لریله مشاهده
 و قادر لایزال حضرتلری دخی بی حرف و بی صوت حبیب کریمله اسرار
 ربوبیت و حقایق موجوداته متعلق بک چوق مکالمه ایلد کدن و امت
 مرحومه سی حقیقه دلخواه عالیلری وجهله وعد جلیل و مرثه عظیمه
 نائل اولد کدن و بشرف نمازک قلنسی امر و فرمانی دخی الدقد نصکره
 شایان بیوریلان رخصت جلیله موجبنجه ینه لیلله مذکوره ده سالف
 البیان خانة حضرت تهانی به شرف بخش عودت بیور مشلردر ●
 بخیرایه حضرتلری کيف تحيي الموتى آیه کریمه سنک تفسیرنده بیور لر لرکه
 مشاهیر انبیادن اوج مرسل طلب رؤیت قیلوب آرینی دیدیلر و هربری
 نام محبوبی سترایدوب و طلبده ادب رعایت ایتک اندازه سیله هر برینه
 بر درلو جواب کلدی اول حضرت خلیل جلیل علیه السلام رَبِّ اَرِنِي
 كَيْفَ تَحْيِي الْمَوْتَى دیدی حضرت ابراهیم هَذَا رَبِّي دیمکدن مرادی طلب
 رؤیت ارضوسنده ایدی کتمه مهابت عظمت جلال مانع اولوب
 سکوت ایدر ایدی و سؤاله فرصت کوزه دیر ایدی پس تقدیر احسن
 تدبیره سوقایدوب ناگاه نمرود مردود دیدیکه ● مَنْ رَبُّكَ يَا اِبْرَاهِيمُ
 چونکه حضرت علیم بذات الصدور ضمیر خلیلده مضمر اولسه ●

ظهور بولدیرمقا چون لسانه بونی اجرا ایتدیکه ● اَلَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ
 نمرود ایتدیکه حی اولدیغنی کوزکله کوردیکی پس حضرت خلیل نمرود دن
 بو مقالی رخصت سؤاله فرصت بولوب و دروننده موجود اولانی
 بهانه سیله بو سؤالده درج ایدوب رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ دِيدَ
 اگرچه بؤ کلامی نمروده جواب و لوق صورتنده سوق ایتدی لکن مراد
 شریفلری یارب سنی بکا کو ستر دیمک ایدی ستر حال ایچون كَيْفَ تُحْيِي
 الْمَوْتَىٰ شکلنده کو ستر دی ذکر مستبب اراده سبب وجهیله زیرا
 حقیقت حیاة مشاهده ذاتله اولوردیمک مراد ایتدی اگرچه مخاطب
 بورمزه اعلم ایدی و لکن ناکرمدن مرادین ستر قلوب ● كَيْفَ تُحْيِي
 الْمَوْتَىٰ دیدی ● اما مرادی رؤیة الله ایدی زیرا حضرت خلیل کاسه
 وصلندن کرارا و مراداً شراب خلت نوشا نیمکله وجود شریفلری انوار
 تجلیاته متمکن و شراب مشاهداته متوطن اولمشیدی بناء علی ذلک
 طلب رؤیتده ادب مالک اولدی ایسه لاجرم حضرت حقه خوش
 کلوب ● وَكَذَلِكَ نُزِّي اِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ دِیونسل بیوردی
 یعنی یا ابراهیم بونده بزنی بو کوز ابله کورمک قنده اولور لکن سکا
 سلکوت نماشاسین ایتدوره لم بیوردی ● اِنَّا حضرت موسیٰ صلی الله
 علی نبینا شراب ملاطفاتی کاسات مکالمات دن وعای ذنله فتح
 ایتدی ایسه قلبی سکران و لپی حیران اولغله غلبات شوق دن
 حشمت مرتفع و سلبات عشق دن هیبت منتفع اولوب طلب رؤیتده

کمال تصریح ایله رَبِّ ارِنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ دیدی حضرت محبوب مطلقه
 اشبو تصریح خوش کلامك کبی اولور ایسه هماندم عصای کلامله
 نادیب و پیام حرمان مرامله تعریک ایدوب لَنْ تَرَانِي بیوردی
 یعنی یاموسی بزى کورمك قنده و ملکوتمز سیرنده هنوز فروماند سین
 وَلَئِنْ أَنْظُرُ إِلَى الْجَبَلِ یعنی عالم ملکه زبیر نام طاعنه باق دیو جواب
 حرمان و عتاب اعلان واقع اولدی • اَمَّا جَنَابِ سَيِّدِنَا وَسَيِّدِ الْكُلِّ
 حضرت محمد هادی التسلی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشبو طبلده خضوعی
 رعایت وادبده خشوعی حمایت قیلوب بیوردیلرکه الهی اذنا الانشیا
 کماهی یعنی الهی اشیا بی بزه اولدیغی کبی کویستر • اگر چه کلام شریفی
 بو اسلوبه سوقا یندی و لکن مراد شریفلری الهی سنی بزه کویستردیمک
 ایدی زیرا جمله اشیا نك وجودی و بقاسی حضرت حقك جل شانہ
 قیومیت صفتله تجلی اتمه سیله در اشیا بی کماهی بزه کویستردیمک
 معناسی مرآت اشیا ده قیومیتك صفاتن کویسترکه اول واسطه ایله
 ذاتک مشامده ایدم دیمکدر • نهایت بو خصوصده هظما لنفسه
 عدم لیاقت اشعار ایدوب الهی بزه سنی کورمك نیجه اولور لکن
 مخلوقکی اولدیغی کبی کوره یم دیمه کی اظهار قیلوب ادبده رعایت ایلدی •
 فلاجرم طالب صادق چونکه طلب رؤیتده مرادینا خفا ایدوب مطلوب
 علمله اکتفا کویستروب کمال نکسارله عرض مرام قیلدیسه بو وصفی حضرت
 محبوب حقیقیه خوش کلوب جمال بی چونن کویسترمک ایچونده عَوَّالِنِغْی

منضمته آیه کریمه انزال ایدوب سبحان الذی انشری بیوردی صلی الله
 علیه وسلم انواع اعظام واصنافا فخاله معراجہ دعوت اولنوب
 سعادتله نه طباقی زیر بانیده قلوب واولکم سیرینه عالم اسفله مسجد
 الاقصی یہ افظا وطارم اعلا ده سدره المنتهی یہ منتهی اولوب بلکه
 لی مع الله وقت لا یسعی فیہ مملک مقرب ولا نبی مرسل صدق ظهور
 بولوب حرم اسرار محرم محترم ومهمان خانہ آیت عند ربی ده
 ضیف مکرم اولدقه جناب حقن وقیاب مطلقن خطاب عزت
 وارد اولدیکه ای جیبم اشبودم مهمان محترم سین سکا بروجهله
 امتیاز ویرمک مراد ربوبیت مدرکه نوع بنی انبیادن بر نبی یہ اعطا
 اولنما مش اوله وبوساحه عزتدن بر مراد عزیمت ایدیه سین
 وبو خصوصه ذات نبوتما بک محبر اوله ومراد اتکدن ما فی الفواد
 ساحه وحضور عظمتیه عرض قیل پس جیب عالیجناب بو خطاب
 مستطابک بویندن رواج حصول مرامی شم ابتدی مکرمه بو خاطر
 دائما خاطر عاطر لرده مرشم اولوردیکه عزت بنده عبودیتیه
 کوره دره وجناب فیاض مطلقک کفی بالمرأعزان یکون لی عبدا
 دیو بیوردنی خبر قدسیسی بو مرامه شاهد در آیا حضرت رب
 الارباب بو قولنه عبدم دیمک شرفی میسرا اولورمی اولم دیر لرایدی
 لاجرم بو فرصتی غنیمت بیلوب ابتدی ای حضرت خدا بنده پروردی
 ذات پر عطای بهتر بو قولک بوندن اعظم مرادی بو قدرکه بکا

عبد اطلاقاً تمك عزتيله معزز قيله سلكه بونده نك اقصای شرفی
 عبودیت سلطانه و خدمت جانانده در مراد عاجزانم بودر که
 رایه عزتمی فوق العاده نصب بیوروب و منشور حرمتمی عرش اعلا ده
 ثبت ایدوب قولم دیه سین • چونکه حضرت قوس اخلاص دن بتر
 رجایی تلقای مدین هدف رضایه پران ایتدی هماندم مهبت
 اجابتدن ریاح استجابت هبوب ایدوب چپینک بو خلقله متخلع
 و سر پرده غیبده بوقناعله متفتیح اولدیغین عامه عبادنه اعلان
 ایچون عقیب المعراج اشبو آیات سعادات نمایاتی و بیئات سیادت
 نهاییاتی انزال بیوردی • سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ • و بو تشریفه
 علاوه اولمق ایچون حضرت حق بیورر که جیبیم چونکه سکا دنیاده
 و عقباده سن بنم قولم اولمغله اعتذار ایتدک عزت و جلال حرمینون
 سکا دنیاده و عقباده بر عزت و یرد مکه اصلا بر فرده اعطا اولنما مشر
 اوله و دنیاده که اولور که سنک نامکی کلمه شهادته بنم ناممله مقارن
 قیلام و سکا ایمان کتور میه نك بکا ایمان کتور تمسی مقبول اولیه
 مادامکه سکا ایمان کتورمز و سنک دینک جمله ادیانی ناسخ و کتابک
 همه کتبی ناسخ اولدیغدن غیر شریعت غراک الی قیام الساعته موبد
 قیلوب امتک لساینله روی زمینه کلمتی شهادت ایریشنه و دار عقباده
 اولدر که فزع الاکبر حالتی ظهور ایتدکه جمله انبیاء امتیله سنک
 شفاعتک منتظر اوله و سن امتکله جسته کیر مینجه ساثر ام سالفه

جشته د خولایتمیه بوندن مستبان اولدیکه جناب حق بر قولنه
 عبدا طلاقایتمک موجب کمال عزت و مستوجب عنایت و حرمتا بمیش
 فافهم • وینه معلوم اوله که حضرت خلاق عالم بر مقتضای حکمت
 خلقت سمواتی اوج علا و کمال بهاده و صورت زمینی حسیضرا د ناده
 قیلدی • چونکه آسمان رفیع الشان شرف عنوانه یکران اولوب وزمین
 مهمانه حقارتله نظر قیلوب دیدیکه ای خسا است طبعله پست اولان
 زمین مهین بکناکه ایله که مکانه عالی اولد یغندن غیر محمل قضینه
 علا و محفل محکم کبری بنم و آفتاب عالم تاب قرعالی جناب و سبعة
 سیارات کواکب نیران قوسی بدن اولد یغندن ماعدا نفوس رزیکه
 ملکیه قدسیه وارواح مقدسه انسیه که • یُسْتَجْوَن اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
 لَا يَفْتُرُونَ • آنلرکه حج فضائل لرینه امضا و شمس در هب بنده ساکنلر
 و ساحة شرفیاب و عرصه عزت قبا بده مقدار شبر یوقدر که انلر دن
 بر کانه قائم و راکع یا ساجد یا خاضع اولیه و یا ارض انصاف ایله
 نظر ایله که سنک رو یک سیاه طبعک تباه اولد یغندن غیر اکثر
 سکان دکانک کفار فجار و فستاق بی کار در که دخان معاصیلری
 جانب علای ژنکاره پرغبار ایلدی یا ارض بنده چشمه و اشمه لر
 وار و هر طرف دن انهار ا قار و باغ و بوستان صنوف گلستان
 اشجار و ثمار انواع ادهاب اجناس نباتات طیبات منافع غایات
 و اصناف حیوانات و کثرت برکات واردیر سک هنوز بیلدی که

بوجه منافع بنم طرفدن نزول یدرد • اگر بنده سحاب اغلحه سنده
 چمن کولمز ایدی چونکه طفل اغلدی طایه مشفومه ویردی بوجه
 بدن اگر یا غمسه سنده ظهور ایتز ایدی دیو کند و سنی مدح و
 زمینی قدح ایتکله وجودینی اوج عظمتده طیار وارض مسکینی حسیض
 حقارتده خار زار طوند قدده ارض حقیرک بوجه مقدمات مسلمه
 و کلمات مقومه یه جواب صواب و فصل الخطابی اولما سنی چار و ناچار
 مسکت و ایدیسنده قرار طوتوب • رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ دِیو اعتراف
 قصور و کسور و مذلتده زار اولد قدده ناکاه شول زمانه ایردیکه
 اول حضرت منشاء مکونات مفرکائات شفیع عصاة سیدنا
 سیدالکمل اعنی جناب محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم قدوم
 سعادت لر یله روی زمینی رشک جنان و غبطه عرش رحمان
 قیله همان حضرت مثان افریده ارضه خطاب مستطاب یله و ح
 ایدوب بشارت بیوردیکه یا ارض سر نجلتی آسمان عزتیه قالدیر •
 و دیده حسرتی تلفای مدین مرامه الدرکه لالعلک شمس برج سعادت
 طوغمق و آنک سبب یله اوستکه باران رحمت یا غمق وجهانندن •
 کفر و شقاق ظلمتی مرتفع اولوب نور ایمان بسیلد زمینی منور و برضیا
 قیلق محلی کلمشدر اول حبیبیه سنی مثنوی و مسکن ایدوب سنک اوزرکد
 غزای سزال قیلوب اعداء دینه بس الخیر ایره جکدر و اول غمزه جانک
 کونده بش نوبت صلاه خمسہ آذانی صداسی قباب آسمانی زلزلیه

و جناب عرش رحمانی و لوه لیه ویره جکدر و یا ارض اول حبیبم
 سنده مدفون اولوب انک وجود شریفین مس ایدن تراب عرش
 و کرسدن افضل اولم جقدر دیو حضرت جبار عالم جراحات ارضه
 مرهم صادر قده بو خبر سرور باران جوور کوش زمینه ایرشد کده
 زمین تیره حرین بویشا شتله کولدی لاجرم اسمان رفیع البنیات
 ارضه بویشا تگ کوشندن پریشان ورعد برقله نالان و بوور شکله
 ابرغمدن اشک افشان اولغله ارض او زرنده سیلر قپورد قده
 دریای رحمت رحمان سماحتنده چوشش ایدوب بورسمه
 خطاب مستطابله تسلیه وارد اولدیکه ای سما نادر غبطایله نالان
 و بار غیرتله کریان اولمه اول حبیبی معراجیه دعوت قلوب یمن
 قدومیله سموات و عرشی مشرف قیله کرب دیو وعدیوردی
 و قفا که اول پادشاه فرشته سپاه سلطان تخت لی مع الله صل علیه
 الاله تشریف معراجیه عرش اعظمه قدم باصمق مراد ایلدیسه قدم
 سعادت بلرنده اولان نعلینی اخراج ایتک مراد ایتدکده سرادقات
 عترتدن و قباب عظمتدن لاتخلع نعلیک یا بالاقاسم لیکلایترشح
 عرش بغبار نعلیک فان عرشی منتظر بقدم و ملک خطاب مستطاب
 واقع اولد قده اول جناب سید البشر شفیع روز محشر عرض
 مراد ایتدیلمکه ای بنم پروردکار مرزکادم حضرت موسی

حَفَنْدِه فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى • بیوردک و اول
 وجهه بو عبد اخلصک دخی امثالاً للامر العالی نعلینہی اخراج ایتدم
 دیو عرض بیان ایتدیلسه قال الله تعالی یا محمد موسی کلہی وانت
 حبیبی فالحبیب اولی من الکلیم • اشبوخت قد مکده اولان عرشک
 سن اولمسک ایدیک نہ افلاک ونہ ملک ونہ دہ عرش و کرسی خلق
 ایتمزایدیم دیو فرمان جباری صادر اولدی کنکہ خفیہ دمرعراج
 معلوم اوله که فخر الدین رازی تفسیر کبیرده ذکر ایدر که صَلَّى اللهُ
 علیه وَسَلَّمَ روح و جسد شریف لیلہ جناب حق مسجد حرام دن
 مسجد اقصایہ اسرا بیورد یغنه دلالت ایدن قرآن کریم و حدیث
 شریفده • اَمَّا قِرْآنُ عَظِيمٍ • سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ يَوْمَ رُؤِوسِ
 زَبُرَ عَبْدٌ لَفْظِي رُوحٌ مَعَ الْجَسَدِ كَمَا سَمِعْتُ كَذَلِكَ أَسْرَى بِعَبْدِهِ
 بیوردی و لهذا جناب رسول اکرم دخی اسری بی دیو بیوردی
 یعنی بنی کعبه ایله الوب کتوردیلر دیمکدر • کَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 مَرَرْتُ لَيْلَةً أُسْرِيَ بِالْمَلَائِكَةِ الْأَعْلَى وَجِبْرِيلَ بِي كَمَا لِحْلِسِ الْبَابِ
 مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ تَعَالَى • اَمَّا حَضْرَتِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَضْرَتِكَ
 مَا فَقَدَ جَسَدًا شَرِيفًا • یعنی مبارک جسم لطیفی اصلاً مقامندن
 تفریق اولندی کلامری خواجه کائنات افندیزده او توزاوج
 دفعه معراج شریف وقوع بولوب بریسی جسمانی که امهاتیه خانه

سعادت نرندۀ اولان معراجدرکہ آیتہ کریمہ نازل اولدی دیکر لریکہ
 روحانیدر حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نیک کلامی معراج روحانی
 بیاندیر • مولانا سعد الدین تفتازانی بیودر لریکہ حضرت عائشہ •
 صدیقہ رضی اللہ عنہا قولنک معناسی جسد شریف روحی پر
 فتوح لرندن آیرلمدی بیلہ ایدی معراج روح و جسد ایله جمع اولدی
 و یقظہ ده جسد ایله بیت المقدسه واصل اولوب اندن دخی
 روح پاکی فلاکہ صعود ایتدی اشبو آیتہ کریمہ ایله استدلال ایدوب
 مسجد اقصی اسرایه غایت اولدی • اگر جسد شریف ایله آندن ماوراء
 شریف ایشیش اولسه ایدی جناب حق آنی غایت ایلر ایدی و مدحه
 دخی ابلغ اولور ایدی بوکا مفسرین عظام جواب ویرد بلرکہ •
 مسجد اقصای تخصیصک حکمتی بوایدیکه صنادید قریش مسجد
 اقصانک علامت لرندن سؤال ایتدی لر فخر کائنات اقدیمز دخی
 مشاهده بیورد قرینی یکان یکان خبر ویرد کرده موافقت ایدوب
 ملزم اولدی لر • صاحب کشف و بیضاوی آیتہ کریمہ ده کینلاً
 ذکرینک نکتہ خفیه سی تنکیر ایله اسری زماننک قلننه دلالتد
 بعضا قرآنده من اللیل وارد اولمشدر بعض اللیل مراد در جناب
 حق مکاندن منزله اولوب اول حضرت سموات اوزره ترفیعی مجرد
 شریف و تعظیم ایله بعض عجایب ملک و ملکوتن سیرایتدی بر مک
 ایجون ایدی کی معلوم اولدی • فلما عرج النبی علیه السلام

قال في سدره المنتهى • آيَةُ بَانَءٍ مِنْ خَيْرِ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ
 مِنْ عَسَلٍ فَأَخَرَتْ لَلَبَنِ فَقَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ الَّتِي أُتِيَتْ عَلَيْهَا •
 وَأُمَّتُكَ ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَى الصَّلَاةِ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ
 فَرَجَعْتُ فَمَرَدْتُ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ بِمَا أُمِرْتُ قَالَ أُمِرْتُ
 بِخَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنْ أُمَّتُكَ لَا اسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلَاةً
 كُلَّ يَوْمٍ فَأَرْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ فَرَجَعْتُ
 فَوَضِعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضِعَ
 عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضِعَ
 عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ بِمَا أُمِرْتُ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ
 كُلَّ يَوْمٍ قَالَ أُمَّتُكَ لَا اسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَإِنِّي جَزَيْتُ النَّاسَ
 قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ شَدًّا لِلْمَعَالِجَةِ فَأَرْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ
 التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ قَالَ سَأَلْتُ حَتَّى اسْتَجِيبْتُ وَلَكِنْ أَرْضِي وَأَسْلَمْ قَالَ
 فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادَى مُنَادٍ امْضِي فَرِيضَتِي وَخَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي
 • بَعْدَ ذَلِكَ خَرَجَ عَالَمُ تَرْكِيبٍ وَتَدْبِيرٍ مَفَارِقَتْ أَيْدِي كَدِّهِ أَيْدِي
 مَجَانِسِ قَالِيُوبٍ وَجُودِ سَعَادِ تَلْرِيْنِهِ وَحَشْتِ كَلُوبِ هَيْبَتِ مُسْتَوَلِي
 أَوْلِغْلِهِ أَيْدِي حَالِدِنِ بَرِي يَارِغَارِي وَمَصْحَابِ وَهُوَ أَدَارِي أَوْلَانِ
 صَدِيقِ أَكْبَرِ لِسَانِدِنِ دَفْعِ وَحَشْتِ أَيْجُونِ نَدَا كَلْدِيكِهِ يَا مُحَمَّدَ قِفْ
 إِنَّ رَبَّكَ يُصَلِّي • نَتِكِمِ جَنَابِ حَقِّ وَحَشْتِي دَفْعِ أَيْجُونِ مَقْدَمِ مَا أَيْدِي سِوَالِي

عبادن حضرت موسیٰ یہ سوال بیوروب و ما تِلْكَ بِجَمِينِكَ يَا
 مُوسَىٰ بیوردی بکی فخر عالم دخی وحشتنی صدیق لسانہ مشابہ
 لغت ایله ازالہ بیوردی یوحسه حقیقت او زره ندای صدیقود کل ایدی
 اول مقامده فخر عالم قال إِنَّ رَبِّي لَغَنِيٌّ عَنْ أَنْ يُصَلِّيَ فقال الله تعالى
 أَنَا الْغَنِيُّ عَنْ صَلَاتِكَ وَأَنَا أَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّيَ رَحْمَتِي عَلَىٰ غَضَبِي
 ● ایتمده بوراسی معلوم اولدی ایسه شرعا صلاة ارکان معلوم
 و افعال مخصوصه دن عبارتدر ● و انا علی طریق الحقیقت صلوات
 شویله بیان اولنود که ابتدای صلاة شروع اولنود که افتتاح بکبیرند
 اللَّهُ أَكْبَرُ دینمک معناسی ماسوای ترک ایتمد نفسا ماره مح
 حضور عالیده ذبح ایلمد دیمکدر ● کما قال علیه السلام ●
 الصَّلَاةُ قُرْبَانٌ كُلِّ تَقِيٍّ ● قال ابن اثیر فی النهاية الاتقیاء من
 الناس یتقربون إلى الله ● و قال علیه السلام ● الحرمة الأولى
 خیر من الدنيا وما فیها ● معناه الله اکبر من کل شیء ● و انا عند
 العارف اکبر من ان يعرف کنه ذاته بو مقامده دلالت التزامیله
 دلالت وارددر که ● معناه بالفارسی ● ای خدا پیش تو قربان کردم
 نفسی ● چونکه جناب حق ● قیاض مطلق ● صلاتی عبدیله کندی
 ذات پاکی بیننده تقسیم بیور مشلردر عبد جناب حقه نیاز
 ایله و جناب حق دخی عبدنه کلام مستطاب ایله خطاب ایله
 عبدک رجا و نیازی ظاهر در ● انا جناب حقه کلامی خفیدر

هر کس آنی فهمه طاقت کتوره مز الازباب کمال بخاری و مسلم
 وارد اولش در رکه • ابوهریره رضی الله عنه حضرت تری روایت
 ایدر لرکه جناب حق حدیث قد سیده بیوررکه • قَسَمْتُ الصَّلَاةَ
 بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِ نِصْفَيْنِ فَنِصْفُهُا لِي وَنِصْفُهُا لِعَبْدِي يَعْنِي
 بِنِ عَظْمَتِ شَاخِمِ صَلَاةٍ قَسَمْتُ قِيْلَمُ ذَاتِ يَٰكِيْمِ اَيْلَهُ عِبْدِمُ بَيْنِنْدَه
 نِصْفِي بِنِ اِيْجُونِ وَنِصْفِي بِيْكَرِي عِبْدِمُ اِيْجُونِ • فَاِذَا قَالَ الْعَبْدُ
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ • يَقُوْلُ اللّٰهُ ذَكَرْتَنِي عَبْدِي • وَاِذَا قَالَ
 الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ • يَقُوْلُ اللّٰهُ حَمَدْتَنِي عَبْدِي • وَاِذَا قَالَ
 الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ • يَقُوْلُ اللّٰهُ مَجَّدْتَنِي عَبْدِي بُو تَخْصِيصَاتِ اِنْجُوْ جَنَابِ
 حَقِّهٖ مَخْصُوْصِدَر • وَاِذَا قَالَ الْعَبْدُ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ •
 يَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالٰی هٰذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ بَيْنِي
 نَعْبُدُ جَنَابِ حَقِّهٖ مَخْصُوْصًا وَلَا نَدْر • وَنَسْتَعِيْنُ عِبْدَهٗ عَابِدًا وَلَا نَدْر
 وَاِذَا قَالَ الْعَبْدُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ
 عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّيْنَ • يَقُوْلُ اللّٰهُ هٰذَا الْعَبْدِي
 وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ يَعْنِي بُو فِقْرَهٗ صَافِي عِبْدِمُ اِيْجُونْدَر وَعِبْدِمُ
 اِيْجُونِ طَلَبِ اَيْنِدِيْ كِيْ مَرَادٍ وَاِذَا قَالَ زِيْرَا الْمُصَلِّيْ يُنَاجِي رَبَّهُ فَيُؤَسِّجُهٗ
 مُصَلِّيْ هُرُوْفَتَهٗ جَنَابِ حَقِّهٖ بُو يَلَهُ مَنَاجَاتِ اَيْلَمَهٗ دَر وَعَرَضِ حَاجَاتِ
 اَيْلِيُوْبِ مَكَالَهٗ قِيْلَقْدَهٗ دَر كَر كَدْر كَهٗ عِبْدِ سَيِّدِيْ حَضُوْرِنْدَهٗ خُضُوْعِ
 وَخُشُوْعِ اَوْزَرَهٗ اَوْلَهٗ يَمِيْنِ وَشِمَالَهٗ التَّفَاتِ اَيْتِيْمَهٗ وَقَلْبِيْ جَنَابِ حَقِّدَنِ

غير به كمينه تا كيم عتاب حقه مستحق اوليه • دوى عن ابى هريره
 رضى الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم • اذا قام العبد
 الى الصلوة فانه بين يدي الرحمن • فاذا التفت العبد قلبا او قالبا
 قال له الرب الى من تلتفت من هو خير لك متى يا بن ادم اقبل انى
 فانا خير لك ممن تلتفت اليه • فانت عائشه رضى الله عنها
 كان النبى عليه السلام يحدثنا ونحدثه فاذا حضرت الصلوة
 فكأنه لم يعرفنا ولم يعرفه اشتغالا بعظمة الله تعالى وكان يصلى ووفى قلبه
 ايزيد كازير المرجل قالت ما الحال يا رسول الله قال لو تعلمون ما اعلم
 لبيكم كثيرا ولضحككم قليلا وما اكلتم طعاما على شهوة ابدأ ولا شربتم
 شرابا على شهوة ابدأ ولادخلتم بيتا استظلون فيه ولم يرم على الضعدات
 تلدمون صدوركم وتبكون على انفسكم ثم سئل عن خصومه ملاء
 الاعلى فاجاب النبى عليه السلام عنهم كما قال عليه السلام رايت برئى
 فى احسن صورة وقال فيم يختصم الملاء الاعلى يا محمد قلت انت اعلم
 قال فوضع كفه بين كتفى اى ابصالي فيضه اليه فوجدت بردها
 بين ثديي اى عن نزل الرحمة الربانية على قوادىه وانصباب العلوم
 الوجدانية الى صدره • فعليت ما فى السماء والارض اى ان وصول
 ذلك الفيض اليه صداد سببا لعله • ثم قال فيم يختصم الملاء الاعلى
 يا محمد اى على عادات السؤال بعد التعليم قلت فى الكفارات قال
 وما هن اى الكفارات قلت المشى على الاقدام الى الجماعة والجلوس

في المساجد خلف الصلاة ابلغ الوضوء ما كنهه اى مع الفرائض
 والستة في المكاريه اى في شدة البرد • رواه معاذ رضى الله عنه
 كما ذكر في المصابيح في باب المسجد • قال فخر الدين رازى في تفسير الكبير
 ان الصلوة مفراج العارفين • اعلم انه كان لرسول الله صلى الله عليه
 وسلم معرجان احدهما من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى والاخر
 من الاقصى الى الملاء الاعلى فهذا ما يتعلق بالظاهر • واما يتعلق
 بعالم الارواح فله معرجان احدهما من عالم الشهادة الى عالم الغيب
 والثاني من عالم الغيب الى عالم غيب الغيب وهما بمنزلة قاب قوسين
 وهو المراد فكان قاب قوسين او ادنى اشارة الى فناءه في نفسه
 • اما الانتقال من عالم الشهادة الى عالم الغيب ويصير كل عالم الارواح
 هم سكان درجة الكرسي ثم انتقل الى ارواح المقدسة وهم الذين
 طعاهم ذكر الله وشرابهم محبة الله كما نودي من سرادق العزة
 اختر هذين القدحين يا محمد قال اخترت اللبن واختبأت الخمر لا خيار
 ائمتي وانسهم بالثناء على الله ولذتهم في خدمة الله اذا عرفت
 هذا فلنرجع الى المقصود فنقول ان محمداً عليه السلام لما وصل الى
 القرب واراد ان يرجع الى وطن الظاهري قال رب العزة انا المسافر
 اذا اراد ان يعود الى وطنه احتاج الى محمولات يتخف اصحابه واحبابه
 فقبل من قبل الله له ان تخفف امتك الصلوة وذلك لانها جامعة
 بين المعراج الجسماني والروحاني • اما الجسماني فبالافعال

واما الروحاني فبالاذاكار فهذه المقام مقام القدس فاذا اردت
 ايها العبد المشروع في هذا المقام فتطهر نفسك اولا لان المقام مقام
 القدس فليكن ثوبك طاهرا وبدنك طاهرا لانك بالواد المقدس
 طوى كما قال الله تعالى • فَأَخْلَعْنَا لِيَلْبَسَهُ الْبَدَنَ الطَّيِّبَ •
 اي فاترك زوجتك وولدك واترك الدنيا والاخرة فاشتغل برضائي
 ووجه قلبك وروحك وسترِكَ وعقلك وذكركَ وفكركَ الى الله •
 كما قال عليه السلام • اَلدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى اَهْلِ الْاٰخِرَةِ وَالْاٰخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى
 اَهْلِ الدُّنْيَا وكلاهما حرامان على اهل الله رواه ديلبي ثم اذا نظمت
 فارفع يدك ذلك الرفع اشارة الى توديع عالم الدنيا وعالم الاخرة
 فاقطع نظرك عنهما باكليتة ووجه قلبك وروحك الى الله تعالى
 ثم قل اللهُ اَكْبَرُ اي انه اكبر من كل الموجودات واعظم من كل
 المعلومات ثم قال • سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ • وفي هذا المقام
 تجل نور سبحات الجلال ثم ترقيت من التسبيح الى التمجيد ثم قال
 وَتَبَارَكَ اسْمُكَ • في هذا المقام انكشف لك نور الازل والابد
 لان قوله تبارك اشارة الى الدوام المنزه عن الافناء والاعدام وذلك
 يتعلق بمطالعة حقيقة الازل في العدم ومطالعة حقيقة الابد في البقاء
 ثم قال وَتَعَالَى جَدُّكَ وهو اشارة الى انه اعظم من ان تكون صفة
 جلاله ثم قال • وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ • وهو اشارة الى ان كل صفات الجلال
 لاغيره فهو الكامل الذي لا كامل له الا هو والعقل ههنا ينقطع والنسب

يعتقل والفهم يتبدل ولخيال يتحير فهو معراج الملائكة المقربين
وهو المذكورة في قوله • وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ • وهو معراج
نبينا عليه السلام ثم اذا فرغت من هذه الحالة فقل اعوذ بالله
مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ • لتدفع ضررا لعجب من نفسك • واعلم ان الجنة
ثمانية ابواب ففي هذا المقام انفتح لك باب من ابواب الجنة وهو باب
المعرفة • والباب الثاني باب لذكر وهو قولك بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ •
والباب الثالث باب لشكر وهو قوله • الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ •
والباب الرابع باب للرجاء وهو قولك الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ • والباب الخامس
باب للخوف وهو قولك • مَا لِكِ يَوْمَ الدِّينِ • والباب السادس
باب لاخلاص المتولد من معرفة العبودية وهو قولك اِيَّاكَ نَعْبُدُ
وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ • والباب السابع باب للدعاء والتضرع وهو اِهْدِنَا
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
وَلَا الضَّالِّينَ • ثم اجعلها منجية للتار بالركوع فقل • سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ
ثم اتركها مرة اخرى فان هذا الدين متين واذكر ربك بغاية العلو
وقل • سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى • فاذا اتيت بالسجدة الثالثة فقد حصل
لك ثلثة انواع من الطاعة الركوع الواحد والسجودان وبها تنجو من
العقبات الثلث فبالركوع تنجو عن عقبة الشهوات وبالسجود الاول
تنجو عن عقبة الغضب وبالثاني عن عقبة الهوى وتخلصت عن هذه
الدركات فقد وصلت الى الدرجات العاليات ثم قال النَّجَّاتُ

اللَّهُ أَيُّ بِاللِّسَانِ • وَالصَّلَوَاتِ أَيُّ بِالْجَنَانِ ثُمَّ قُلِ السَّلَامُ عَلَيْكَ
 أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ • فعند ذلك يقول محمد عليه السلام
 السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ • وكانت قبل ذلك فهذه الخبرات
 بأى وسيلة وجدتها وبأى طريق وصلت إليها فقل بقولى أشهدُ
 أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فقبلك أن محمدًا
 هو الذى هداك اليه فانى شئى هديتك له • فقل • اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ • فقبلك أن ابراهيم عليه السلام هو الذى طلب من الله
 ان يرسل اليك مثل هذه الرسول فقال رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ
 فَاجْزَأْ وَاوْدَلَهُ • فقل كما صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فَيَقَالُ لَكَ
 فكل هذه الخبرات من محمدًا ومن ابراهيم ومن الله فقل بل من محمد المجد
 إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ • ثم يقول العبد عن يمينه وعن شماله • السَّلَامُ عَلَيْكُمْ
 وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ • فلا جرم انه اذا دخل الجنة الملائكة يدخلون
 عليه من كل باب فيقولون • سَلَامًا عَلَيْكُمْ يَا صَبْرًا • فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ •
 انتهى كلام الرازى • وفتاكة جناب فخر عالم حضرت تليينه جنت وما فيها
 استقبال يلد يلايسه اصلا وقطعا منظور عين نبوتلى ميل يلدى
 كما قال الله تعالى مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى • مَا زَاغَ اِدْنِي مِيلًا يَلِدُ
 الْبَصَرُ بِصِرِّ مُحَمَّدِي • وَمَا طَغَى حَدِيثِي دُخَى تَجَاوَزَ اِلْدَى زِيَارَ اِمْرَادِ شَيْفَلِي
 شاه مطلق تماشاسى ايدى عدم التفانندن اهل جنت ما يوسر اوليد
 ايسه رجا والتماس ايتديلكم يارسول الله بزله نظر بيورمد يغيركون اوله

کجا امتدن برینه بزلی احسان ایله اولد مدده حضرت بلال حبشی مسجید
 سعادتم کیدرکن نعلنک صداسنی کوش ایندکده بیوردیلرکه سزلی
 امتدن بلال احسان ایلم کاورد فی حدیث الصبح یا بلال حدثنی
 بارح عمل عملت فی الاسلام فإني سمعت دَقَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ •
 اهل جنت عرض مرام ایتدیلمکه یا محمد بزلی برغلام آسوده احسان
 بیورد بیگز جای تعجدر • رسول اکرم بیوردیلرکه محسنات حسندن
 سزلیک وجهنده خالرقصاندر حضرت بلالک یوزنده اولان
 سیاهلق خال ولوب سزله تقسیم اولسه کرکدر • ومن العجائب جناب
 فخر عالم معراجدن رجعتلنده اول بلال حضور رسالته افاده ما
 فی الضمیر ایدرلرکه یا رسول الله بو بلال ولقدر اسیر نفس اولدیکه حور
 وغلمان بکا احسان بیوردیک • منوی عشق قهارست ومن مفرود عشق
 • چون شکر شیرین شدم از شور عشق • یعنی عشق قهاردر
 وبن عشق مفهوریم چون شکر کبی شیرین اولدم عشقک شوردن
 یعنی تلخ ایکن شیرین زبان اولدم چونکه بنم عشقم جناب حقم ورسولتم
 عشق دیکران هباء منشوردر • قال الشيخ الاکبر قدس سره الا
 فی الفتوحات المکی فوضوء الظاهر وصلاته موقه لكل يوم ولیله
 بنم صلوات بخلاف وضوء الباطن فانه مؤبد فی عمره واما بیان
 صلاة الشریعة فقد علمت بهذه الایة • حافظوا علی الصلوات • المراد
 منها ارکان الجوارح الظاهرية بالحركات الجسمانية • مثل القيام والقراءة

والركوع والسجود وأما صلاة الطريقة مع الشريعة فهي صلاة القلب
وعلمت هذه الآية • وَالصَّلَاةُ الْوَسْطَى • أي صلاة القلب لأن القلب
خلق في وسط الجسد بين اليمين والشمال وبين العلوى والنوراني و
السفلى الظلماني وبين السعادة والشقاوة كما قال عليه السلام
إِنَّ قَلْبَ بَنِي آدَمَ كُلِّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ يَقْلِبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ
والمراد من الإصبعين صفة القهر واللفظ فهذه الآية والحديث
يعلم أن الأصل صلوة القلب فاذا اغفل القلب على صلواته فسدت
صلواته وصلاته جوارحه • كما قال عليه السلام • لِأَصْلَوَةِ الْإِبْجُضُورِ
الْقَلْبِ المراد منه نفي ثواب الصلاة وفضلتها لأن في صحتها إذا اجتمع
صلاة الشريعة والطريقة ظاهرا وباطنا فقد تمت الصلوة أي اجر
عظيم في القربة والدرجة بالجسمانية فيكون المصلّي عابدا في الظاهر
وعارفا في الباطن انتهى كلامه • أمّا حضرت مناجلال الدين رومي
قد سره • كفت پنج وقت آمد صلوة قائمون • عاشقان را في صلوة
دائمون • يعني قائم اولان عامته ناسك صلاتي بيش وقت كل مشدر
وقت خمس مفروضه ادا ايدوب كندی كارلرينه مشغول اولورلر •
أمّا عاشقلا يجوز صلواته دائم اولورلر يعني نوافله دخي مداومت
ايدرلر قلبنده مريض اولان بعض ملحد مشرب اولانلر اشبو بيتي
سند اتخاذا ايدوب زعم فاسد لرنجيه بز مشاهده حقه واصل اولديق
اوقات خمس مفروضه به احتياجز يوقدر ديو كافرا اولورلر

نعوذ بالله من شرورهم حتی مشنوی شریفده کفت حضرت پیر ●
 باز فرمان می رسد بردار سر ● اذ رکوع و پاسخ حق بر شمر ●
 اشبو بیتک تفصیلی بود رکع بعد نمازه شروع ایدوب ● اِيَاكَ نَعْبُدُ
 دیدکده قال الله تعالی انت کاذب انت کاذب ● وقال العبد
 وَاِيَاكَ نَسْتَعِينُ ● فيقول الحق انت کاذب انت کاذب ● وَاَمَّا قَالَ
 العبد العارف حصراً لذاته الکریم ● قال اِيَاكَ نَعْبُدُ وَاِيَاكَ نَسْتَعِينُ
 فيقول الحق انت صادق يا عبدی ● وفناکه عبد عارف خوفدن ناشی
 قیامدن رکوعه وارد فده خطاب عزت واقع اولور که ای عبدم باشکی
 رفع ایله رکوعدن حقه جواب ویر تعداد ایله نه فعلده بولندک عبد
 مذکور باشنی رکوعدن رفع ایندیکی حالده ینه کیرو یوزی او زربنه
 دوشر خام اولان کاردن طولای بتکار فرمان الهی کلور رفع ایله راسکی
 سجود دن دیناده ایندی یک عملدن خبر ویر ● کاردی عن ابن مسعود
 رضی الله عنه قال لا يزال قدما ابن آدم يوم القيامة حتى يسأل
 عن خميس عن عمره فيما آفنى ● وعن شبابه فيما ابتلاه وعن ماله
 من أين اكتسبه وفيما أنفقه نلح ● یند باشنی رفع ایله شرمسار اولدیغی
 حالده کیرو ینه یوزی او زربنه دوشر مار و حیه کی ● ینه خطاب عزت
 واقع اولور که رفع ایله راسکی سو یله کم بن استرم سندن قلیل و کثیر
 دیناده نه عمل ایندی کز ایسه جناب حقل خطابک هیبتندن عبد مذکور
 قیامه طاقت کوره میوب نشهدا بچون قعود ایلدی ● ینه خطاب عزت

واقع اولورکه شمدی حال قعود ده اولوب راحت ده سک سوبله که
 دنیاده بن سکانمت ویردم قنی سنک شکوک و سکا سرمایہ وجود
 و مال ویردم قنی ریخ و نماسی عبد مذکور حیرتدن صاع طرفنه سلام
 و یروب انبیادن شفقت طلب ایدر و حصول طرفنه دخی سلام و یروب
 کراما کاتبیندن یدلین و جهنه رفع ایدوب **يَا اِلَهَ الْعَالَمِينَ يَا عِيَاذَ
 الْمُسْتَغِيثِينَ اَعِثْنَا اَعِثْنِي • بُولَيِّمِ** اولان سیاه عبدی مؤاخذ بیور
 زیرا ایاغی قایوب کناهه غرق اولمشدر جمله دن قطع امید ایدوب
 درگاه عترتکه یوز سوره کلام لطف بیوروب عفوایله بیت
 باد شاه جرم ماد در گزار • ما کنه کاریم تو آمرز کار •
 وقتا که سبقت رحمتی علی غضبی جوشه کلوب شفاعت بشافعله
 عفو بیورور • روی عن ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی علیه
 السلام **لَوْ لَمْ تَذَرِيْنَا لَجَاءَ اللهُ بِقَوْمٍ يُذَيَّبُونَ وَيَغْفِرُ لَهُمْ •** وقال
 الله في حديث القدسي **أَطْلُبُ الْعِلَّةَ كَيْ أَعْفُرَ الذَّلَّةَ** قال الله تعالى
يَا مُحَمَّدُ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ الْمَذْنِبِينَ يَا بَنِي عَفُورٍ • وَأَنْذِرِ الصِّدِّيقِينَ
يَا بَنِي عَبُورٍ • وقال عليه السلام **إِنَّ رَبَّكُمْ حَتَّى كَرِيمٌ يَسْتَحْيِي
 مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا ثُمَّ يَغْفِرُ لَهُمُ وَالنَّاسُ
 يَتَجَبَّوْنَ •** كذا في تفسير القاشاني • سالف البيان صلاة حقیقتکه
 صلی الله علیه وسلم اقدمزده گاه گاهی وقوع بولور ایدی شویلیکه
 ذات رسالتلرندن بشرتیت زائل اولوب عالم ملکوت قدم با صدقند

آرْحُنَا يَا بِلَالُ ديو خطاب بيورد قلزنده حضرت بلال الله أكبر ديدكده
 اصحاب خواص مست اولور لرايدى • اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ • ديدكده
 فقر عالم افدمز عالم قدسه توجه بيورد لرايدى اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ
 ديو او از خوب ايتدكده حضرت بلال دخي مست اولور ايدى •
 عند المشايخ بوكا ليله عرايس تسميه ايدر لر عالم ملكوتيت كند ولرن دن
 سلب اولد قده حضرت عائشه رضى الله عنها نك خانه سعادت لرينه
 تشریف بيوروب كَلِمَتِي يَا حَمِيْرًا بيورد لرايدى واحيانا دخي حبت
 الهيدن طولاي نواجد وقوع بولور ايدى • فان قلت التواجد بدعة
 والبدعة ضلالة • فان لا نسلم ان التواجد بدعة وكيف يكون بدعة
 وقد صدر عن النبي عليه السلام كما صرح السهروردى اورد في الباب
 الخامس والعشرين من عوارف المعارف في قول التمام • روى حديثاً
 مسنداً الى انس بن مالك رضى الله عنه قال تكلمت عند رسول الله صلى الله
 عليه وسلم اذ انزل عليه جبريل فقال يا رسول الله فقرأ اُمِّتِكَ
 يد خلون الجنة قبل الاغنياء بنصف يوم وهو خمسة عام ففرح
 رسول الله عليه السلام فقال افيكم من ينشدنا فقال بدوى
 نعم يا رسول الله فقال عليه السلام هات فانشد البدوى شعراً
 • قد لسعت حبة الموى كبدى • فلا طيب نفسا ولا راق •
 • الا الحبيب الذي شفقت به • فعنده رقيتي وترياق •
 حضرت انس رضى الله عنه بيورد وركه بز حضرت رسول اكرمك حضور

سعادته حاضر ايدرك جبريل امين نازل اولوب يارسول الله جناب
ذات جل وعلا رسوله سلام بيوروركم فقراء امتك قبل الاغنيا جئت
اعلايه داخل اولورل نصف يوم مقداري يعني بشيوزسنه مقداري
اوله پس جناب رسالت مسرور اولوب امر بيورديلر كه اى صحابيم
سزدن برذات وارميدر كه اشعار و منظوم كلام تكلم ايليه نعم يارسول الله
وادر امر بيورلد ايسه مذكور اولان ابياتي اول اصحاب قرأت ايلد ايسه
فَوَاجِدَ رَسُولَ اللَّهِ وَتَوَاجَدَ لِاصْحَابِ مَعَهُ حَتَّى سَقَطَ رِذَاؤُهُ عَنْ مَنْبِكَيْهِ
فَلَمَّا فَرَّغُوا أَوَى كُلٌّ وَاحِدًا إِلَى مَكَانِهِ قَالُوا مَعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سَفْيَانَ مَا أَحْسَنَ
لُعْبَتِكُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَهْ مَهْ يَا مَعَاوِيَةَ لَيْسَ بِكَرِيمٍ
مَنْ لَمْ يَهْتَرِعْ عِنْدَ ذِكْرِ الْحَبِيبِ • نَتَمَّ الْحَدِيثُ ثُمَّ قَسَمَ رِدَائَهُ عَلَى مَنْ حَاضَرَ
بِأَرْبَعِ مَائَةٍ قِطْعَةٍ وَهَذَا حُجَّةٌ لِلصُّوفِيَّةِ كَذَا ذَكَرَهُ أَمَامُ الْغَزَالِيِّ وَنَحْمُ الدِّينِ
الدَّايَةَ وَذَكَرَ فِي الْفُتُوْحَاتِ الْمَكِّيِّ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ شَدَادٍ الْمَعْرِيُّ الْمَوْصِلِيُّ
قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الْقَاضِي قَالَ حَدَّثَنَا يَوْسُفُ بْنُ أَبِي الْغَنَمِ الدِّبَارِيُّ
بَكْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَمَالُ الْإِسْلَامِ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ قُرَيْشِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا
أَبُو الْحَسَنِ الْكَرْمَنِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ فَضْلِ التَّهَامِيِّ وَنَدَى قَالَ
سَمِعْتُ شَيْخِي الْجَعْفَرَ الْحَلَوِيَّ يَقُولُ كُنْتُ مَعَ الْجَنْبِذِيِّ فِي طَرِيقِ الْحِجَازِ حَتَّى
صَعَدْنَا إِلَى الْجَبَلِ طُورِ سَيْنَا فَلَمَّا وَقَفْنَا فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي وَقَفَ فِيهِ
مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَعَتْ عَلَيْنَا هَيْبَةُ الْمَكَانِ مَعْنَا قَوْلًا يَا شَارِبُ
الْجَنْبِذِيِّ قَدْ سَرَّهُ أَنْ يَقُولَ شَيْئًا فَقَالَ الْقَوَالِ بَيْتًا فَلَمَّا سَمِعَ الْجَنْبِذِيُّ

تواجد وتواجدنا معه حتى لم يدر احد متا في السماء هوام في الارض
بعده بزه قريب بركليسا وارايدى انده برراهب اولوب بزله ندا
ايلديكي يا فضل لطفابك اجواب اعطا ايلدك ديدكده بربرمز جوابم قفند
اولمديق مرزه ثاينده ينه ندا ايلدى ينه جواب وبريليبوب تاكه سماعن
بزله فتوركلدكده حضرت جنيده بعدا فاداة القضية با امر شيخ اول
راهب حضور شيخه كلكده سلام ويردى وميانم كزده سردار كز
يكمدر ديدكده بزله دخي حضرت شيخه اشارت ايتديكمزده ايتدى
يا شيخ اشبو سماعي نيت اوزره ايدر سكر ديدكده حضرت شيخ
بيوردى اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ آية كريمه سى لذتيله ونه قصدايله صحوه كلوز سز
الجواب عبدك حقه اجابت ايمه سى قصدايله ذيرا صحوه كلنجه عبد
رته اجابت ايتمز راهب ايتدى صادق سيبك سكا شيخ بيوردى كي
ياراهب نه دليل ايله معلوم اولديكه بن قولمه صادق ايتدى
بن انجيل شريفده كوردم امت محمدك فضيلت وخاصه لر بنى وانلر كه
علماء عاملدر لر بنى اسرائيلك انبيا سى مقامنده درلرد بو اول كلمه
منجيه ايله ختم كلام ودار بقايه رحلت ايلدى رحمه الله عليه وشيخ
عطار حضرت لرى دخي بو قصه بى فارسى العبارة تذكره اوليا سنده
مفضلا بيان بيورمشلردر ● وفي الحديث مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا
حَسَنَ الصَّوْتِ ● وفي الحديث في معرض المدح لداود عليه السلام
إِنَّهُ كَانَ حَسَنَ الصَّوْتِ فِي النَّبَاةِ عَلَى نَفْسِهِ وفي تلاوة الزبور

كان يجتمع الانسان والجن والوحوش والطيور الى سماعه وفي حديث آخر
 في مدح ابي موسى الاشعري لقد اعطيت يا ابا موسى مزمرا من زمير
 آل داود • معاوم اولكه اواز خوش مخارج اعتباريله اوج قسمدر چونكه
 صوت موزونه يا جمادات اولور مثلا دودك وقيل سازرينك اوازي كبي
 وطنبور ودر باب وطبل وبقاره واما لهم • ويا خود زوجان اولانلك
 بوغازندن جيقار اولكه يا انسان ويا خود بلبل وقربلكي وطيورن
 خوش اوازا اولان طيورلكي بونلرا استماع اولماسي مباحدر كذلك
 ناي ودف و قدوم دخي بويله در • الا قيل واوتار و مزمرا منع اولند
 بونلر كه شعرا اهل شركدندر • نتكيم برا جنبى خاتون ايله خلوت
 حرام اولدى زيرا مقدمه جماعتن معدود اولديغندن ايچون مزمير
 واوتار وقيل سازلى دخي حرام اولدى مجلس خمره تعلقا يتد يكندن ايچون
 غازيلرك و حجاجك طبللرى اصوات طيوره قيا سا باقى قالوب
 مباح اولدى و ناي دخي آلات شربدن معدود اولديغنى ايچون اثنائى
 ذكره مخصوص اولديغندن ابا حتنه ذاهب اولندى بشرط آنكه
 لهو قصدى اولنيه و دف دخي وليمه لرده اعلان ايچون مباح اولد
 بونلره سند قوى اولدر كه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • مدينه منوره يه
 تشریف لريزده مغنيه جواريلر و غلمانلر انشاد شعر دقله و للعائله
 استقبال ايدوب خواجه كائنات و اكمل التحيات افندي مزا ايچون
 شينكلرا ايتملريه بو ابياتى قرأت اينديلر بيت طلع البدر علينا

مِنْ ثُنَيَاتِ الْوَدَاعِ • وَجِبَّ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَانِيهِ ذَائِعٌ • كَمَا ذَكَرَهُ
 الْقَسْطَلَانِي فِي شَرْحِ الْخَارِي • رَسُولُ الْكَرَمِ حَضْرَتِ تَلْرِيْنِكْ قَدُومِي اِيْجُون
 اهل مدينه منوره سرور ايتديلر هر قادمك قدومنده وهر سبب
 مباحك اسباب سرورنده ولي كاملك شوق اشتياق حالنده بو
 معامله نك اجر اسي جاي تجب دكلدر • وَاَتَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ الْمَغْنِيَةَ وَبَيْعَهَا وَتَعْلِيمَهَا • الْجَوَابُ فَالْمُرَادُ بِهِ الْجَارِيَةُ
 الَّتِي تَغْنِي لِلْفَسَّاقِ فِي مَجْلِسِ الشَّرَابِ فَلَا يَفْهَمُ تَحْرِيمَهُ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ
 سَالِفِ الْبَيَانِ ذَكَرَ أَوْلَانَانِ بَيْتَ بُونِي مُؤَيَّدِ دَرِّ فَا فَرَمَ • فَانْ قَلَّتْ
 مَا تَقُولُ فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ اسْتِمَاعُ الْمَلَاهِي فَسُقٌ وَالْأَسْتِذْاذُ بِهِ
 كُفْرٌ • الْجَوَابُ أَوْ لَا حَدِيثُكَ صَحِّحْتَهُ شَبِيهَهُ وَارْدَرِ صَحَّتِي تَقْدِيرِ نَجْمِ
 ائمة مياننده اختلاف واردر عند الشافعي بو حدیث تحریم سماعه
 دلالت ایتمز زیرا سماع لهودن معدود دكلدر خصوصاً كه سماع
 روحانیدر و ملاعبه بالاهل جسمانیدر • پس نفسانی مباح اولوبده
 روحانی نیجون مباح اولمیه اگر فسق ایله اولور سه حرمتنده قطعاً
 اشتباه یوقدر بعد ذالطاف الهی دندر كه علیه الصلاة و
 والسلام حضرت تلرینه شب معراجده اوج نوع علم اعطا اولندیکه
 مجموعی طقسان بیلک کلمات ایدی • اؤلکسی شریعت که آنی عام و
 خاص و خواص الخواصه تلقین ایلدی زیرا جمله نك استعدادنده
 اكا قابلیت و ارایدی نوع ثانی معرفتدر که آنی خاص اولانلره

تعلیم بیوردی زیرافہمی عموم اہلنک دائرۃ ادراکہ سندن بیرون ایدی
 نوع ثالث حقیقتدرکہ آنی اخص الخاصہ تعیین بیوردی زیراعام و
 خاصہ خصوصہ استعداد نہ کجائیش مرتبہ سندن دورایدی
 بواجلدن حدیفہ الیمانی حضرتلین صاحب سرائخا ذبیوروب قیامتہ
 قدر وقوع بولہ حق اموری اکا اعلام بیورمش ایدی • حضرت علی
 کرم اللہ وجہہ حضرتلری دخی بو اسراده آگاہ اولوب عدم صبردن
 برجاہہ عرض ایدی اول جاہک صوی قان اولدی • بیت
 اول علی جاہہ واردی برہود ایدی • اوزکہ سو دلردن کورکہ نہ او دیدی
 نہ بود ایدی • و علی روایت اول قیودن قوش حصول کلوب شوبانک بری
 آنی قطع ایدوب قوال جالدی حضرت علی استماعرندہ اشبو جو بان
 اسراری حضرت علی یے سویلر بیوردیلر • العہدۃ علی الراوی •
 پسند کرا و ننان طقسان بیک کلماتک سرینہ حضرت قرآن ناطق
 اولدیکہ ظاہری شریعت و باطنی معرفت و حقیقتدر بوجہندن
 قرآنک باطنندن خبردار اولانلردن عہد و میثاق اخذ اولمشدرکہ
 آنی ارباب استعداد دن غیر یہ افشا ایتیمہ لر زیراعقول ضعیفہ یہ
 خلل کتورود و شریعت حالنہ فساد و پرور و نزاعہ باعث اولور •
 سوان اولنورسکہ حقیقت کوکل حالیدر نیجہ تعلیم قبول ایدر •
 الجواب حقیقتک برنوعی وارد کہ اشارتہ تعلیم قبول ایدر حضرت
 خضر موسی علیہما السلام قصہ سندن اولدیغی کبی • فآتانا نفس

قال الامام علي كرم الله وجهه لو حدثتكم ما سمعت من فم
ابن القاسم لرجمت من عندي وانتم تقولون ان عليا
من اكذب الكفاذيين وافسق الفاسقين

حقيقت ذوق حاليد در كه آنك دواقي تلفظ اولنور ولكن كندی
لسانه كلنر • قال ابوهريره رضي الله عنه حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • وَعَيَّائِينَ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَبِشْتُهُ • وَأَمَّا الْآخَرُ
فَلَوْ بَشْتُهُ لَقَطَعْتُ مَتَى هَذَا الْبُلْعُومُ • قال ابن عباس في تفسير
خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ • لو ذكرت تفسير هذه الآية
على حقيقته • لَرَجَمْتُونِي • كذا في الفتوحات •

فبقية
نور
بلسر

سيراج دين بين اولان رسول امينك معراج شريف نورد لمؤلفه

عَارِقَتِ جَذْبَةَ سِيِّ حِكْمَةِ آفِي
كَنْدُوبِي وَصَلَّ يَارَهُ لَا يَنْقُ أَيْدُرُ
مَجْنُونُ أَوْلَانِ طَاعَ بِأَشْنَدِهِ أَكَلَشُورُ
قَرَهُ لَرُ كَيْدِي كَعْبَهُ كَبِي جِهَانِ
خُوبَلِقِ جَهْرَمَ سِنْدَهُ خَالِ مِثَالِ
أَوْلِيشِيدِي زَاهِ دِيدَهُ دِينِ
أَكْ نَارِيكِ لَيْلِ أَيْدِي ظَلَمَاتِ
حَقَّهُ شُكْرُ أَيْدِي أَوْفَرِ الْأَسَامِ
خُوبِ عَفَلْتَنِّ أَوْلِيدِي بِيْدَارِ
كُوكَدَه هَرَّ بَرِي أَجْمَلِكِ كُلِّ أَيْدِي
خَانَةِ أَمَهَانِيدَه مِهْمَانِ
بِرُّبْرَا قِبَلَه كَلْدِي أَكَا جَبْرِيَلِ

بِمُدَّةِ كَيْمِ أَوْلِهِ عَشِقُ رَبَّائِي
بِكَيْدِكَ صَدِّقَهُ دَاهِ عَشَقَهُ كَيْدُرُ
عَاشِقُ أَوْلَانِ مَعْشُوقَتَهُ دَوْلَانُورُ
بِرُّبِكِيهِ هَمَّجُوطَرُو جَانَانِ
أَهْلِ عَشَقَهُ وَبِرْدِي وَجَدِلَهُ حَالِ
أَوْلِشَبِّ قَدْرِي أَوْلِ زَمَانِ كَرِينِ
بِرُّنُورِ أَوْلْدِي أَوْلِ آبِ حَيَاتِ
سُوزِنِي أَوْلِ مَلِكِ أَيْدِي نَجَهَ تَمَامِ
شَوْقِهِ جُمْلَه ثَابِتُ وَسَيَادَه
كَيْجَه نَارِيكِ نَادَه سُنْبُلِ أَيْدِي
بِرُّبِكِيهِ دَه أَوْلِيشِيدِي أَوْلِ آبِ الْأَحْسَانِ
بِرُّقِ خَاطِفِي كَبِي عَلِي النَّعْجَبِ

و قد ثبت عند علماء
الطريقة و شايخ
الحقيقة بان نقل الشيخ
والكشف الصحيح ان
امير المؤمنين علي بن
ابي طالب رضي الله عنه
قام على المنبر بالكوفة
وهو يخضب فقا
بسم الله الرحمن الرحيم
الله يدع السموات
و نازنها و صلح
الهدية و وارزها
و ناطق العوالم
و امرها و مزين
السماء و رازوها
و مدبر الافلاك
و سيرها و مقم
انزال و مقدرها

و هشتي اسباب و سخرها و مولج الحماس و منورها قيدي
و محدث الامم و مقدرها و مكر الدور و مكرها

ومورد الا سور ومصدرها وضامن الارزاق ومدبرها ومحى الرفات
وناسرها الحمد على الاله واواصرها واشكره على نعمته وتواترها

و نهبدان لاله

الا اله وحده
يشيانه له شرمادة
تودي الى سلفه
ذاكرها وتومن
العذاب واضرها
واشهدان محمد
صلى الله عليه وسلم
وعلى آل الحاتم لما
سبق من الرسالة
وناشرها عبده
ورسوله الغاشم لما
استقبل من الدعوة
وناشرها ارسلي
الامة قد شرف بها
الادب من شرفها
فابلق صلى الله عليه
في الدنيا ووافرها
وانما رما عسر
الهدية وسابرها
ايها الناس

<p>ديدي لطف آيله يا نبى الله دعوة و خاص وعام ايدي واده لم حقه امر حضرته خد ميه اولدي جانمه منت فخر ايد خد ميه حضرت جبريل قيلدي شوقيله عزم جانب ياز نينكم عشقه دك مشتاق منزلي اولدي مسجد اقصي اولدي ارواح انبياء امام جنت جلدي قباندي اول طمو طولدي انوارله اوضرجه سرفي ما هيله اولدي طابق لتعلين طونديلر هر بيدي بونده جراق اكلوب فارشوسنده اوپدي زمين بزبرينه كيزدي جنر خ فلک طوري گلدي بيزدن ايدي دعا قمر اگي نکل ککن ايلدي تمام يازدي كوكليني ايلدي مسرور يزه جالدي ناچني زهره همان</p>	<p>قيلدي يوز بيك تو اضعله نكاه حق تعالى سكا سلام ايدي كل سوار اول براق دولته كل يوز سكا ايد بن خد مت بارك الله زهي حبيب جميل شوكته براق اولدي سوار قيلدي طي مكان اينكله براق ايلوب حتى مقصد اقصي عزتيه او مقتداي اسام طوزدي ارواح يولرينه قو كوكي اول شمس قدرت ايلد عاي فلكي اني ايدي ايلدي زين انجم اولوب جمالنه مشتاق عزتي ايدوب اكسپهر بدين وار جوق اول رسول ملك وملك خد مت ايدي كورنجه اني سما وازدي اولكي كوكه ييزدي سلام كاتب جرخه ايزدي چون اول نور كوزدي اول شمسين ديني چونك عيان</p>
--	---

سائله وحق العن واقدم الوجمل واقرب الاجل
وحت الناطق وطق سرائق وحق الحنائق والحق الحق

ونقلت الظهور وتفاقت الامور وحجب السرور واجم المفرور وارغم
 الملك ومنعت السار وسلكت الحالك وملك الهاكك وعمرت
 الغزات وكثرت الهبات واكثت الغزات وطلبت الديوث والذئاب

يُوْزِيْنَهُ بَرْجُ خَاكِي قَيْلِدِي قِيَابُ	اُوْتَانُوْبُ اَفِيَابِ عَالِمِ ثَابُ
قَلِيْمِيْنِ سَبْتِ نِيَا مِيْنَهٗ قَانْدِي	كُوْكِدَهٗ مَسْرِيْحِ حَيْرَهٗ تَهٗ يَا تَدِي
مَشْتَرِيَا يَغِيْنَهٗ سُوْرْدِي يُوْزِيْنُ	اَحْدِي اَوْلُ نُوْرِيَا كَهٗ جُوْنِيْكَ كُوْزِيْنُ
قَرَهٗ رُوْبِ قَالْمِشْرَا يَدِي كُوْكِدَهٗ زَحْلُ	نُوْرِيْكَسْتِ اِيْنْدِي اَوْلْدِي مُشِيْكَ حَلُ
عَرَشَهٗ طُوغْرِ لَدِي تِيْرِيْ هِمَانُ	قُوْسِيْ فَا لَا كِيْدُنْ كَجُوْبُ اَوْلَايْتُ
سَانِيْدَهٗ نَا زَلْدُ رَمَا زَاغِ الْبَصْرُ وَمَا	سُنْبُلُ كِيْ يُوْنُ بُوْكِدِي حُوْر غِلْمَانُ
دِيْدِي سُبْحَانَ رَبِّيْ اَلْاَعْلَى	عَرَشِيْ اَعْلَا يَهٗ يَا قَدِي سُوْرْدِي صَنْفَا
كَجَدِي رَحْمَتِيْ يَلِيْ كِيْ اِنِي	سِيْدَرَهٗ يَهٗ اِيْزْدِيَا وُلُ كَرْمُ كَانِي
بِيْلِي حَقَهٗ بَرَا قِيْنِي وِيْزْدِي	كُوْرْدِي يَكِيْمُ قَرِيْبِ حَضْرَهٗ اِيْزْدِي
وَاَزْدُوْ لِيْلَهٗ حَضُوْرَهٗ اَيُّ هُمَامُ	دِيْدِي جِيْرِيْلُ سَفَارَتِ اَوْلْدِي تَمَامُ
اُوْدُوْتُ حَطُوْةً لَّا حَتْرَفْتُ	اِنْ هَذَا مَقَامِي لَّا سَتْرَحْتُ
يَا نَارِسْمُ تَلْ بِنِ يَنْبِيْمِ سَكَانَهٗ	دِيْدِي رَسُوْلُ جَانِ دِيْرِيْعِ اِيْمِيْرُوْ اَنَهٗ
جَانُ نَدْرُكِيْمُ اَيُّ قُرْبَانِ اِيْتِيْمُ جَانَانَهٗ	جَانِي جَانَانِ اِسْتَرْمِيْتُ جَانِمَهٗ
اَوْلْدِي قَلِيْمِ لَّا مَكَانَهٗ رَوَانُ	قُوْدِي جِيْرِيْلُ سِيْدَرَدَهٗ اَوْلَايْتُ
بُوْلْدِي اَيْلُ يُوْزِي صُوِيْنَهٗ سَرَفُ	يُوْزِيْنِي فَرَشَا يَدُوْبُ اَكَا رَفْرَفُ
فِكْرِي اَوْلَايْتِ يَا كُ اَكْرَمُ اِيْدِي	ذِكْرِي مَدْحِي اِسْمِ اَعْظَمُ اِيْدِي
كَجَدِي هَبْ مَا عَدَايْ مَوْلَادُنْ	كِيْدِي مَوْلَا يَهٗ عَرَشِيْ اَعْلَا دُنْ
بِرَطْرَفِ اِيْنْدِي سَلِيْكَ اَمْكَانُ	اَوْلْدِي مَا يَجِيْ عَالَمِي فَا لِي
اِيْزْدِي جَا قِ ذَاتِ ذُو الْجَاهِلَةِ بَقِيْنُ	قَالْدِي جَمْلَهٗ مَقَامِ عَلِيْبِيْنُ

العرب ونكص الهرب
 وبكت العيون
 وفتن المغنوت
 وسكت المعجون
 وزلزلت الارض
 وكنت الامانة
 وبيت اليا
 وقم الادعياء
 ونال الاشقياء
 تدمرت الاموال
 وتاخرت الصلحاء
 وآب اليا
 وآب الذايب
 وجران قب
 ووسب اليا
 وازور القران
 ويا حمراء البران
 وسدر السرطان
 وربع الزبرقان

وتنت الحبل وسامع زحل وتنفسه الشون وغضب النخل
 ويخربون الخرافات فيهدون الحصى ويظهرون الهدى

ثم التفت يميناً وشمالاً وتنفس الصعداء اسلماً رتاً وه آيناً
 يا قف حزناً وتوجداً فاً وتنفس شوعاً وتغير خدوى فتور

ننكيم ذكر ذاكر ان جهات
 براون كلد قولاً غنه افر اذني بابا القفا
 بوجه در غايتله قرت وصال
 بوجه لردن بوجه در اشد وقت اي بمر
 اول مقامه واروب جيب الله
 كدي وارلغي اولدي مانده عدم
 اولدي نوردي تجليه لايف
 چونكه صفاي صفاي حقه ايتي اينا
 اك عرض ايلدي جمالني حق
 بي لفظ وبي حروف بي اكا حق
 كوزدي بولطفي حق تعاليدن
 واردي حقه دغاكي اول آن
 دي حوقسرا ولسا سلا خلفت الافلا
 بوجه بيليق يوله اول شمس جهان
 عين و صهلي محبت مشتاقك
 ديدي بوما جراي اصحابه
 ديدي اصحاب اهلا وسهلا مرجبا
 بولشارت خبر ليله اودم
 شاه كونيته ايدي چونكه نظر

حق ايرشدي يرتقسه همان
 چونكه سن اوليك ايسر وجه حاسم
 ايرمز اكا كند فكري خيال
 نصيب اولدي مهر خيله الاخير البشر
 كوزديكم ليس في الوجود سواه
 واز اولان حضرت حق ايدي اودم
 كوزدي معشوق عاشق صادق
 ذاتي ذات حقه ايلدي محبا
 نوردي بداره اولدي مستغفر
 يار لغادم امتيكي امي احق
 ديدي امين او مولادن
 كدي مانند رحمت رحمان
 ديدي رسول انت انا تركت ماعلاك
 وارديني كديكي برا اولدي همان
 از اولوز عمري كي عشاقك
 اجدي رحمت قوسن آحابه
 مرجبا يا مصطفي يا محبا يا مرحبا
 فيدي صديقي كل كي خرم
 نور حقبيله طولدي عين عسر

اليه سويد
 نوفل الهلاك
 فقال يا اهل الكونين
 اءنت عا شرا
 فذكرت وعالم به
 دبتا ديس ما اجرت
 فالفتت اليه عن
 كتب ورمضه بين
 الغضب ثم قال
 شكلك النواهل
 ونزلت بك النوازل
 يا ابن الحيات
 الحيات والكذب
 انك انت س قسبر
 الصور ويقديك
 القول ان سهرار
 ان شجرة ان نار
 ان دليل السموات
 ان ايسر اجوات
 ان خيل جبرائيل
 ان صفى ميكايل

ان قائد الملائك ان سمندك ان فرات ان اساق الرعد
 ان نبت المهد ان حفيدك ان ذرة ان بيت المهدور ان شرف المهدور

انا شريف الذات انا محدث السمات انا الاون والار انا الباطن و
 الرضا صر انا سف المشرق انا بيت المهور انا اعلم المشرق انا في الكون
 انا يعوب الدين انا ابوالاكمة البررة انا قانع باب انا اعلم المتغربين

كشفر اذ ابلنجه فخر جهان واقف اولدي بويكز لو رازه على اجدير حمد ذو الجلاله وهن صدقه ايدلم اولوح باكه الصلاه والسلا رجا اولد ذكيره ياران صفادت خطا بوش اولاندر زيبل كرمه عيون ايدمه لر لطيفله مستور	شادمان اولدي حضرت عثمان اندن اوكرندي علم لم يترلي عائشه فالصه حسين وحسن عائزه اولدي مدخده زبان حاصل كلام بود فتر كيم دكل خالي خطادت عطا بوش اولاندر لطيف هممه مشدر جونكه المامور معذور
---	--

اميد اولد ذكيره هريره كينه ابيده دعالم را ابيده لزو بوراسم فقيره

فاعلم ان الرؤيه على وجهين رؤيه جمال الله تعالى في الاخرة بلا واسطه
 المرأت و رؤيه صفاته بواسطه مرأت القلب ينظر القواد من عكس
 انوار الجمال كما قال الله تعالى ما كذب القواد ما راي كما قال
 عليه السلام • المؤمن مرأت المؤمن • والمراد بالمؤمن الاقل قلب المؤمن
 ومن المؤمن الثاني هو الله تعالى المؤمن المهيمن فن راي صفاته
 في الدنيا يري ذاته في الاخرة بلا كيف كقوله على رضى الله عنه لم اعبد
 دبا لم اره وقوله سر رضى الله عنه راي قلبى سرية فلذلك كله مشاهده
 الصفات • واما رؤيه ذات الله تعالى في الاخرة بلا واسطه المرأت
 ان شاء الله تعالى ينظر السر وهو المستهي يطفل المعاني كما قال الله تعالى
 وجوه يومئذ ناظرة الى ربها ناظرة • ولعل المراد من قوله عليه السلام

انا محكم الصواسين
 انا اعلمه يس
 انا جانب اور
 انا زوج البتول
 انا حامل الراية
 انا كثر اسرار
 النبوة انا قلب
 الاون انا واه
 انا كافر
 انا على
 انا طالب قال
 فصاح السائل
 صيحة عظيمه وخر
 ميتا نعق امير المؤمنين
 بان قال الحمد لله
 الفهم و ذرى الامم
 والسلا ف على اسم
 الا اعظم و النور
 الا توم ثم
 قال سلون عن
 طرق السماء فانه

اعلم بل من طرف الارض سلون بل ان تفقدوني فان بين راي
 ذيرت علوا كثيرة كالبحار انزوا فر ثم قال - امه حضرت علم

لاولين وانني ضنين بعلم الاغريب كقوم وكاشفت اسرار الغيوب
 بانها وعندى حديث حادث وقديم وان اتيوم على كل قيسم
 محيط بكل العالين عليهم

ثم قال لو شئت
 لا وترت من سير
 امانة سبعين
 بعير كذا وكذا
 انتهى
 قال له كعب بن
 البرزخ يلتقيان
 فيها برزخ لا
 يفتيان بخرم
 اللؤلؤ والبرزخ
 محمد
 علم
 حسن و
 حين
 فالفر دات ر
 الى البحر الا بدم
 والبرزخ اث رة
 الاسر المحمد يخن
 من بحر الازاب
 اللؤلؤ، ومن بحر
 الابد ارجان
 وما
 وفا

رأيتُ ربي على صورة شاب مرد • انظرن نعاني وتبجلى الرب على هذه
 الصورة في مرآت الروح واسطة بين المتجلى والمجلى له والا فالحق منزّه
 عن الصورة والمادة فافهم • قال الامام الغزالي يجوز ان يرى الرب
 في المنام على صورة جميلة • وفي شرح المسلم يجوز رؤية الله في الصورة
 البشرية التوراتية كما تجلى بموسى في صورة النار من الشجرة وكان تلك
 النار نور لكن سميت ناراً على ادراك موسى عليه السلام وطلبه
 لان موسى عليه السلام كان في طلب النار الى ذلك الحين فان ما
 وراء ذلك سرّاً عميقاً يدركه اهله • واما الرؤيا المحسنة من
 اخلاق المحمودة ولكن الرؤيا التي هي من اخلاق الذميمة من صفات
 الامارة واللؤامة فهي ان يرى من السباع كالنمر والاسد
 والذئب والذئب والكلب والخنزير ومثل الارنب والثعلب والهمرة
 والفهد وغير ذلك من الموزيات فهذه الصفات الذميمة يجب
 الاحتراز عنها • واما باطنها عن طريق الروح فاما النمر صفة تجب
 على الله والكبر على الناس والاسد من صفة الكبر والتعظيم على الخلق
 والذئب من صفة اكل الجراد والشبهات من غير تمييز • والكلب من صفة
 حب الدنيا • والخنزير من صفة الحقد والحسد والحصر على الشهوات
 والارنب من صفة الحيلة والمكر في معاملة الدنيا • والثعلب ايضا
 ولكن في الارنب الغفلة غالبية وفي الفهد من صفة الفرة الجاهلية
 وحب الرياسة • وفي الهمرة من صفة البخل والنفاق • والحمية من

والنبي عليه السلام صورة العنصر الاعظم والاسد
 صورة الفحل الطيب والقلم الاعلى لهذا الاسم

هي صورة انس الرامة وهي اللوح المحفوظ والحن هو صورة
 العرش والحن هو صورة الكرسي واولاده صورة ابراهيم وابو
 بكر الصديق وعمر الفاروق وعثمان الذنورين وطلحة وزبير وسعد وسعيد

وابو عبيدة صورة
 حلة العرش رفره
 عن ٣

صفة الايذاء باللسان كالذم والغيبة والكذب ● والعقر بين صفة
 النبوة ● والرتب نور من صفة اداء المخلوق باللسان خفيًا والحيمة على
 العداوة مع الناس ● قال الشيخ نجم الدين الغيطي البراق دابة ابيض
 طويل فوق الحمار وودون البغل يضع حافره عند منتهى طرفه مضطرب
 الاذنين اذا اتى على جبل ارتفعت رجلاه واذا هبط ارتفعت يداه له
 جناحان في فخذه يحفز بهما رجليه فاستصعب عليه فوضع جبريل
 يده على معرفته ثم قال لا تستحي يا براق فوالله ما ركبك خلق اكرم
 على الله منه فاستحي حتى ارفض عرفا اى جرى عرفه وسال وفر حتى
 ركبها وكانت الانبياء تركبها قبله ● وقال سعد بن المسيب وهي
 دابة ابراهيم عليه السلام التي كان يركب عليها فانطلق به وجبريل
 عن يمينه وميكائيل عن يساره فسادوا حتى بلغوا ارضنا ذات نخل
 فقال له جبريل انزل فضل هنا فضل ثم ركب فقال تدرى ابن صليت
 قال لا قال صليت بطيبة واليها المهاجرة فانطلق البراق يهدى به
 يضع حافره حيث ادرك طرفه فقال له جبريل انزل فضل ففعل
 ثم ركب فقال له جبريل تدرى ابن صليت قال لا قال صليت بمدين
 عند شجرة موسى عليه السلام ثم ركب فانطلق البراق يهوى به
 ثم قال انزل فضل ففعل ثم ركب فقال تدرى ابن صليت قال لا قال
 صليت بطور سيناء حيث كلم الله موسى ثم بلغ ارضنا بدت له منها
 قصور فقال له جبريل انزل فضل ففعل ثم ركب فانطلق البراق يهوى به

فقال له جبريل تدرى اين صليت قال لا قال صليت حيث ولد عيسى

مترجمه

عليه السلام

مَنَّا وَلَمْ يَرِ سِيَاهِمْ كَيْمٌ اَبَدَهُ رَمٌ ذُو بِلَا هِي
 هَوَايَ نَفْسِ شَيْطَانٍ كَرِفَنَادَمْ كَيْجَه كُو نُدُز
 مَنُوَرَاوَلَه بُو قَلِيم كَرَم لُفُف وَعَطَا كَيْلَه
 كِه بَغِي ذَارِ دُ نِيَادَه دَخِي عَقْبَادَه آي شَاهِم
 اَكْرَا عَمَالِ بِالِشُّوْمِكُ عَفُوَاوَلَمَا زَسَه اِيْرَم
 بِنِم جُرْم كَثِيْر مِه نِهَابِت بُو قُ نِيْدِم آه
 كِه اِنكَارَه بَجَالِم بُو قُ وَبِه عَفِيْرَه دُ نِيْم
 كِه نَكَارِدَمْ وَبِلِ سَبْ رُو زَا اِيْدَه رَم كُو نَا هِي بِن
 سَن اَوْلَسْتَارِ عَفَا رَسِيْن حَيْبِكُ حَرْمِيْنَه
 اَزَلْ سِتَادِ فَيَضَدَنْ سَبُوَا لِدَمْ وَيْرِيَا قُوَا
 عَجِيْمِيْدَرْ اِيَا رُوْم دُ وُشْرَسَمْ وَا دِي عَشْفَه
 اَوْلَدَتْ بَا فَيْدَرْ شِيْمِدْ هَنُو ذَجَانِم دِي مَغْدَه
 دُ وُشَلَرْ وَا دِي عَشْفَه دَمَا دَمْ دُ كُرَا اِيْدَرْ
 عَقْل حَيْرَان كُو كَلِ وِيْرَان جِكِر بَرِيَان دِل سُوْرَا
 مِيْن اَوْلَسْتَانِ عَشْمُ كَيْم كَلُو بِيْرَه بُو دُنِيَا
 اِرَاغ اَوْلَدَجَه كَلَشْدَنْ بِن اَوْلِ بِلُ كِي كُو بَا
 اَرَا بُو بِيْضِرِيْلَه سَنَامِي دَخِي هَم عَرِيْلَه رُو

بِنِم دَرِدُ دَرُوِيْمَه بِيْتَشِيْدَرْ كَلِدَ وَا اِيْن
 حُو قَالِدَمْ طَلْت اِيْحِيْدَه بَكَا كَلِ بَرِضِيَا اِيْن
 عِنَا يَتَلَرْ هِيْذَا تَلَرْ اِيْرِيْشَه حُوْن بَحَا اِيْن
 جَمَا لِكَلَه سَشْرَفِيْلِ اِيْمُوْرَجَتَتْ شُرَا اِيْن
 سُوَا لِ اِيْلَجَلِ رِيْم نِيْجَه وَيْرَمْ جَوَا اِيْن
 اِيَا عِلَام اِيْدَنْ سَن سِيْن سُوَا اِيْن
 دَخِي قَطِيْع اَمِيْدَا بِنِم كِه وَا دُ حُوْفِ حَرَا اِيْن
 اِيْرَكِه مَرَحَّتْ اِيْلَه بَكَا وَيْرِمَه حَجَا اِيْن
 حُوْن اِيْن دِيْكَ اَمِيْ اِيْن دُ وُزَخْدَنْ وَيْرَحَا اِيْن
 بُو دِل اَوْ قُوْرَا نِي هَرْدَمْ اِيْدَا اِيْشَارَا كَمَا اِيْن
 السَّبْرِيْمِي فُوْر لَدَقَه حُوْن اِيْشِيْدَمْ وِي سُرَا
 اِيْن دُ وُ قِصْفَا سِيْنْدَنْ دُ وُ رَجِيْم حَا اِيْن
 بُو لِيْنَه صَرْفَا اِيْدُ وِي مَالِيْن اِيْدَرْ مَدْح وُ نَا اِيْن
 اَوْلُوْبِ عَشْقِيْلَه سُرَكْرَدَانِ جَكْرَا هَ صَدَا اِيْن
 كِه يَا رَمْدَنْ جُدَا وُ شَدَمْ بَكَا هَدَمْ وَا اِيْن
 فَعَا نِيْلَه دُ وُ كُوْبِ اَشْكِرَمْ دُ وُ جِيْمِدَنْ دُ وَا اِيْن
 كُرَا رَمْ طَاع وُ صَحْرَايِ بُوْلَمْ دِي وُو صَالِيْن

مَنْوَرُو بِنِي عَرَضَ اَيْلَسَه اَوْل شَمْسُو وِعَالَمِ
مَنْ اَوْل كَسَاخ بِي عَادَم فَقِيرُو بِي كَسِي زَادَم
اَلَا اَيْسُرُو مَحْبُوب مِّنَ الْاَبْنِ اِلَى الْاَبْنِ

بُو مِّن دَرَه نُو لُو رُو بُو لَسَم تَسْلِي تَمَامِين
عَر بِي م حَسَه دُرُو كُو لُو م كَبِي اَقِيل عَلَان
كُو زَل بُو زِي عَرَض اَيْلَه كُو نُور كُو زِدَن حِيَابِين

كِه كَلْدِي قَابُو كِه بُو كَتَه كَار رَا سِي م
عِلَاج اِسْتَر شَفَاعَتَه اِي دُو بِن دِق بَابِين

وَفَاتُ الشَّيْخِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كَلْبَرُو اَمَى عَشِق اِي خَوَانِ وَفَا
اِسْبُو فِر قَلُو سُو زِي كُو شَا بِي دَه لِم
اَقِي دَه لِم كُو زِي مَز دَن يَا شَلَرِي
اَغْلُو بِنَا نِك اِي چُون كُو زَمَر اَوْلَان
بَسَن بُو تَقِيلَه رُو اَيْتَدُر خَبَر
وَقْت اِي رِشْدِي دُنِيَا دَن قِيلَه سَفَر
هَر كِي م اَوْل سُلْطَان اِي چُون يَا شَان دِي سِرَه
اَل كَمِش اُو چ يَا شَه نَا كِي رِي جَبِي ب
كَلْدِي جَبَر اَبِي ل حَقْدَن اَمْرَه
دِي دِي سَكَا ذُو الْجَلَال اَيْ دِي سَلَام
بِن اَكَا كِي قَتِي مُشْتَا ق اَوْل مِشَم
بُو سُو زِي چُون كِي م اَيْشْتَدِي اَوْل اَمِين

كَلْبَرُو اَز بَاب عِر قَارِن صَفَا
دُر دِي لَه آه اَيْلُو ب جُو شَا بِي دَه لِم
تَا ذَه لَسُون بَغِي مِي زَك يَا شَلَرِي
يَا رِي ن اَوْل دُر حَق جَمَا لِي نِي كُو رَان
چُون قَانِي مُسَكَدَه اَوْل خَيْرُ الْبَشَر
اَوْل كُو نَش بُو زُو لُو اَوْل اَلِي قَسَر
يَا شِي اَنِي ك لَهَا مَو اُو دِي ن سُو دُرَه
اَوْل شَرِي ف اَوْل لَطِي ف اَوْل حَسِي ب
سُو يَلْدِي اَنْدَه رَسُو لَه لَطِي فَه
سُو يَلَه بِلَسُون دِي دِي اَوْل خَيْرُ الْاَنَام
جُمْلَه خَلْق اَكَا بِنْدَه قِيلِ مِشَم
قَلْبِي مَحْرُو ن اَوْل دِي اَوْل شَاهِد هَمِين

مَعْلُوم اَوْل كِه صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَقْدَمِي مِي بَقِي عَه دَن عَوْدَت وَفَرَا بِي

کون سرسعاد تلرینه باشاغریسی طاری اولوب حضرت عائشه رضی
 الله تعالی عنها خانه شریفه سنه منحر المزاج اولدقلری حالده تشریف
 رغبت بیور مشلرایدی اول ائشاده بالتصاف حضرت عائشه نك
 دخی باشی اغریوب واراساه دیو اینن وشکایت تیمکده اولسلیله
 رئیس المرسلین افندی مزدخی مجرد لطیفه جلیله قصدیلله بلانا واراساه
 بیورد قدنصرکه یاعائشه سکا باشاغریسندن نه ضرر ترتباید
 اکر بدن مقدم وفات ایلسک بن سنی تجهیز وتکفین ایدوب نمازک
 قیلوب دفن ایلم بیورنجه حضرت عائشه بولطیفه سنیه بیجده حمل
 برله ● وانکلاه ● یادسول الله مرادهایونکر بن روضه بقایه عزیمت
 ایتدکنصرکه جناب سعادتمابکر همان اول کون بعضا زواج لاهرانکر
 بنمجرمه خلوت وصحبت بیورمقدربکی وقوعه کلان تلاشی و تکلملری
 اول معدن حلم وحکمه موجب تبسم اولمشیدی اولهنکامده عبدالرحمن
 بن ابی بکر الصدیق رضی الله عنهما حضورهایونلرینه جلب ایله اوزرینه
 یازی بازلیله حق برشی کتور تاکه بندنصرکه ابوبکر حقنده اختلاف
 اولنماق بابنده وصیت نامه تحریرایدیم بیورد قد عبدالرحمن
 امر وفرمان بیوریلان شیلری کتورمک ایچون همان برندن حرکت
 آیلدیکنده ینه سلطان انبیا حضرتلری یا ابابکر حضرت رب العالمین
 وکروه مؤمنین سنک حقکده اختلافندن ابا ایتمشرد نطقهایونک
 شرفصدورینه بناء احضار قلم ودواتدن صرف نظر اولنوب متعاقباً

برخبطه بلیغه قرأت و اصحاب کرام میانه لرنده فضل و مرتبت صدیق اکبر
 تعداد و بیان و جملیه اشاعت و اعلان بیور مشلرایدی خطبه مذکور
 تحریری مراد بیوریلان وصیت نامه یم بدل اولقا و زمره تلاوت بیورلمش
 اولدیفی اهل سیر بیان ایلمش لردرینه بو امر و فرما نلرندن صکره برلشقه
 کون نزد مبارکه لرنده بولنان اصحاب کرین حضراتنه قلم و دوات گوردک
 سزک ایچون وصیتنامه تحریر ایدیم تاکه بند نصکره طریق حقندن
 عدول ایتیه سز بیورد قلرنده فاروق اعظم حضرت لری مجرّد وجود بهود
 حضرت نبوت پناهی بی صیانت طبع لطیف سید عالم بو صورتله داخسره و آذین
 ایکن بو ذمته حاجت بو قدر بزه قرآن کریم کفایت ایدرد بدکده حضارک
 کیمسی بو کلامه موافقت و کیمسی مخالفت ایله بعض مرتبه قیل و قال پیدا
 اولدوقده دفع مقال ایچون حضارک نزد هما بولنلرندن چقلرین امر و اراده
 بیوردیلر بعده مبارک ید سعادت لیرین حضرت مرتضی ایله فضل بن
 عیاسک رقبه لرینه وضع ایدوب و حضرت عیاس دخی و کنجه یوریمکده
 بولنمش اولدیفی حالده شدت ضعف و نحافندن ناشی قدم سعادت لیرین
 سوریه دک دائره شریفه حضرت عائشه یه تشریف بیور مشلرایدی
 وقعنه خیبرده تناول بیوریلان زهره لری قیونک اثر سیمی جسم مبارکه لرند
 قالدیفی و مرتبه شهادت شرفنه دخی نائل اولقا ایچون اول شاده
 مذکور ستمک آنادی شدت اوزره ظهور ایلیمشکن سالفالبیان
 منعاقباً حجره سعادت دن حرکت و مقدم مبارک یله مسجد شریفی مطلع

مهر منبر و بالای منبری دخی محسود سپهر اثر ایدوب درگاه احدینه
 تقدیم حمد و ثنا و شهدای اُحد ایچون خلی استغفار و دعا و امتی حقیقه
 نیجه نیجه جواهر کرانههای نضاح بیان بیورد قد نصیحه جناب حق
 قولرندن برینی دینا ایله لقاء و بانسی میاننده تخسیر بیوردوب
 قولی دخی لقای رحمت التقاسنی اختیار ایلدی بیورد قد بوعبارهُ
 عالیه ذات خاتمت صفا تلرینک دار بقایه تشریف لرنی مشعر اولدنی
 جهنله حضرت صدیق کبر اعلیه رقی یارسول الله نَفْسُ لِرِنِزِ و اولادیز
 ذات مکارم صفا تکره فدا اولسون زنیجه سید العالمین افندیمن
 تائنی قیل یا ابابکر بیورد قلرینی متعاقب ای معشر ناس صحبت
 و مال جهنلریله جمله دن زیاده ابوبکرک منونیتیم اهل ارضدن بر
 یکمسه بی خلیل اغذا ایتک لازم کلسه ابوبکر ای اغذا ایدرم بیورمش
 و مسجد شریفه اچلمش اولان یکار اصحابک قبولری سدا اولد رقی یلکز
 حضرت ابوبکرک قیوسی علی حاله کشاده قالمق باینده امر و فرمان
 و منبر سعادتن نزول ایله حجرهُ مباد کلرینه عودت سنیه ارزان
 اوتولق بیوردی • اَلْیَوْمَ یُنْسِیْ الَّذِیْنَ کَفَرُوا آیة کریمه سنک نزلنده
 اصحاب کرام مسرور اولد قلرنده صدیق اکبر بکا ایتدیلسبب کاسندن
 سؤال اولد قد بوردیلرکم بوآیة کریمه رسول اکرمک دار بقایه
 تشریف لرنیه اشارتدر فی الحقیقه سکسان برکوندن صکره عالم قدسه
 پرواز ایتدیله • منای آیة کریمه • اَلْیَوْمَ • بوکونده که روز عرفه و جمعه در

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدَّقُوا بِدِينِهِمْ كَمَا كَفَرُوا وَسَاءَ مَا يَكْفُرُونَ
 فَلَا تَقْطَعُ أَيْدِيَهُمْ وَأَفْوَاهَهُمْ مِمَّا قَدَّمُوا بِغَيْرِ حِسَابٍ مِمَّا كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ • مِمَّا كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ
 دِينَكَ بِمَا كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ وَتِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَنْ يَسْأَلَكَ عَنْهَا أَحَدٌ مِنْكَ
 فَلَا تَحْزَنْهُمْ • اصْلَا سِرَّاتَكَ عَلَيْهِ وَفَتْنَهُ سَدَنَ خَوْفِ أَيْمَانِكَ
 وَأَخْشَوْنِي • ابْجُودْ بَدَنَ خَوْفِ وَخَشْيَةِ يَدَيْكَ • الْيَوْمَ بُو كُونْدَرَكْ
 يَوْمَ عَرَفَةَ رَوْزِجَمَهْ دَر • أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ • سِرَّكَ إِجْمُونِ دِينَكَ فِي تَمَامِ
 قِيَامِكَ • بِمَعْنَى حَلَالٍ وَحَرَامٍ تَمَامِ أَيْلِدَمِ • وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي دَخِي
 سِرَّكَ أَوْزِرِيكُمْ دِينَ وَدُنْيَا يَهْ مَتَعَلَّقِ أَوْلَانَ لَهْفِ وَاحْسَانِي
 تَوْفِيرِ أَيْلِدَمِ • وَرَضَيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا • سِرَّكَ إِجْمُونِ إِسْلَامِ
 دِينِي إِخْتِيَارِ أَيْلِدَمِ اللَّهُ اعْلَمْ بِمَرَادِهِ • مَرُودِ بَدْرَةِ عَلَتْ خَلْقَتْ جِهَانِ
 أَوْلَانَ وَجُودِ هَمَا بُونُورِيكَ ضَعْفِ وَحِرَادَتِي مُشْتَدَا وَلِدَقْدَهْ أَنْصَارِ
 كَرَامِ حَضْرَاتِ آتَشَهْ دُوشَمَشِ وَأُزْرَلِكْ تَخْمِي كَبِي مَضْطَرِبِ وَبَرِيْشَانِ
 وَشَعْلَهْ جَوَالِ صِفْتِ مَسْجِدِ شَرِيْفِكَ اطْرَافِنْدَهْ بُو بَانِ أَوْلَادِ قَلْبِنْدَهْ
 حَضْرَتِ عَلِي وَعَبَّاسِ وَفَضْلِ حَضْرَاتِي أَنْصَارِ كَرَامِكْ أحوالِ اضْطِرَابِ
 اِسْتِمَالِ لِرَبِي حُضُورِ هَمَا بُونُورِيْنَهْ عَرْضِ وَاعْلَامِ أَيْلِرْلِيْلَهْ سَيِّدِ الْاِنْسَانِ
 حَضْرَتِ لِي لَطْفَا وَمَرْحَمَةً كَالْزَحْمَتِ وَمُسْتَقْتَلَهْ فَرَا شِ سَعَادَتِ لِرِنْدَنِ
 قِيَامِ وَجَنَابِ مَرْتَضِي وَفَضْلِكَ رَقِبَهْ لَرِيْنَهْ اِنْكَ اَيْلَهْ مَسْجِدِ شَرِيْفِي غَيْرَتِ
 دَارِ السَّلَامِ وَنَبِي سَعَادَتِكَ الْاِسْأَغِي قَدَمَهْ سِيْنَهْ وَضَعِ بِيُورِدَقْدَهْ
 اُولِ دَمَدَهْ اُولِ بَلْبَلِ خَوْشِ نَوَايِ بَاغِ بِلَاغِ حَضْرَتِ لِي دَر كَاهِ وَاحِدِ

بی همتایه تقدیم حمد و ثنای نصیحه ای معشر ناس مسموعم اولدیکه بنم
 دار بقایه ارتحال مدن خوف و تلاش ایدر سکر اسلاف انبیا، عظامدن
 بر بی امتی میانده مخلص اولدی می که بن دخی سزک میانه کرده مخلص اوله ایم
 معلومکر اولسونکه بن حضرت حقه لاحق اوله جنم شرف لحوقه جمله دن
 زیاده مستحکم سزه وصیتیم اولدر که مهاجرین اولینه حرمت و رعایت
 ایلیه سز و مهاجرینه دخی وصیتیم بودر که سزکله حسن زندگانی ایلیه سز
 بیورد قری عقبنده والعصر سورته شریفه سنی تلاوتله ای مهاجرین وانصاف
 کافه امورک جریانی دست قضا و قدرت پروردکارده منوطدر مؤجل
 اولان یعنی وقت مرهونی کلیمان بر مقصود و مراده شمدی نائل اوله ایم
 دیرک بچیلک فائده سی یوقدر حق سبحانه و تعالی فردا آفریده نک
 عجله ایتمه سیله تعجیل ایلمز ● و هر کیمکه قضای الهیه غالب و ملق هوأ^{سند}
 اوله بهر حال مظهر قهرزد و الجلال اوله جفی ازاده شک و اشکال و زعجنه
 جناب حقه حبله و خدعه ایتمک سود اسنده اولانلر البته کند ولری
 الدانوب قرین خذلان اوله جقلری وارسته قیل و قال بیورد قد نصیحه
 قُلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اِلَىٰ آخِرِهِ آيَةً كَرِيْمَةً سَيَنْتَظِرُ الْاِيْمَانُ الْاِيْمَانُ
 سزله انصار حقه و وصیت ایدر مکه آنلر حقه دائما کوزل معامله
 اوله سز زیرا آنلر سزه اکرام و احسان و سزلی یاردرینه کتور و مسکنلر
 اسکان و جهت معیشتلرنده تشریک و کند یلری امر تعیثده کالاضراب
 و مضایقه ده بولند قری حالد سزلی نفسلری اوزره حاکم و والی

اولورسه کمر کدرکه آنلرک محسنلر نیک اعمال حسنه سنی قبول
 وسه و قصور ایدنلرک خطا و سنیاتلرینی عفو ایلیه سز بن سز مه
 رؤف و مشفقم و سز لرینه بکالاحق اولم جقسز حوض کوثر دن نوش
 و بکاملاقات ایتمک طلب ایدر سکر: ما لایعیندن یدنی ولسانی کف
 و منع ایلسون لامحال کناه و معصیت سبب تغیر نعت و موجب نقصان
 دزق و قسمتدر آرخلق و امر الهی یه مطیع اولورسه پادشاه و والیری
 داخلی اول صفت اوزره ظهور ایدر و اگر خلق فسق و فجور اوزره
 اولور ایلسه کذلک پادشاه و والیری داخلی اول حال اوزره ظهور
 ایلر بنم حیاتم سزک حقیق کزده خیر اولد یغنی کبی کذلک مما تم دخی
 خیردر ● و بعد منبردن اشاعی انوب حلول ایتیشرا اولان نماز وقتی
 اداء ایله تکرار منبر سعادت مهعود ایدوب بتکرار بر خطبه بلیغ قرأت
 بیورد قد نصکره امامتی حضرت صدیق عالم و تفویض ایدوب امر عسین
 جناب مرتضی یه وصیت بیورد یلر حضرت صدیق اول یدی وقت
 نمازده جماعت مسلمینه امامت ایدوب حتی صلاة فجرک رکعت ثانیه سنه
 بالذات مقتدای نام حضرت لری دخی اقتدا و رکعت اولایی منفرد ادا
 بیورد قد نصکره بر رسول امتندن برینه اقتدا ایلد کجه روحی قبض
 اولمندی بیورد مشلر ایدی ● نَسَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت لردن مرویدر که سید
 العالمین حضرت لرنیک واصل لقای رفیق اعلا اولد قلمری کونکه ماه ربیع
 الاولیک اون ایکنجی مبارک بازار ایرته سی کونی خلق صلاة صبحه شروع

ایدوب حضرت صدیقہ متعلق بیوریلان امر و ارادہ سنیہ لرلیہ امت
 ایتمکده ایکن سید البشر حضرت لری مسجد شریف طرفہ اولان ددر سعادتمنک
 پردہ سنی فالدیروب نظر بیوردیلر کورد مکہ مبارک وجه سعادتک
 کاغده دونمش صف اندر صف امتک سجادہ عبادت اوزر اولق
 لدی المشاهده بغایت منبسط اولوب تبشیم بیورد قدہ جماعت مسلمان
 دیدار لامع الانوار سید المرسلین کور بچک فرط سرور وفرح لردن ناشی
 نمازدن انحراف ایله طرف اشرف لرینه توجهه میل ایتد کلرنده مقام لرینه
 ثابت و اتمام صلاہ ایتمک اوزر اشارت علیہ صد وریله یینه پردہ سعاد
 چکدیلر وجود شریف لرینه کمال شدت طاری اولد قلری زمانده حضرت
 فاطمه رضی الله عنہا یی نزد همایون لرینه جلب ایدوب قولای لرینه خفیا
 ترک دنیا یوره جقلرینی فاده بیورنجه حضرت فاطمه مفارقت پدرا یوب
 عرش مقردن ناشی بک چوق اغلیوب محزون و مکدر اولدیغی منظور
 همایون لری اولد قدہ تکرار یینه نزد مبارک لرینه احضار اولک کبی قولای لرینه
 کینز لوجه اهل بیت ایچنده جمله دن اول بکاسن ملاقی اوله جقسیک محزون
 اوله دیو تبشیر ملاقات بیور ملریله حضرت فاطمه بو مرده جمانه
 نائل اولد قد نصرکه ترک بکاف الحقیقه انتقال پادشاه کشور لولا کدن
 الی ای صکره اهل بیتک جمله سندن اول مشار ایله حضرت لری ترک
 دار فنا ایتدیلر جمع ایرتمه سی کونی برید وحی جلیل جناب جبریل علیه السلام
 نازل اولوب یارسول الله حضرت رب العزیز بنی ذات رسالت مابکره

ارسال ایدوب حالکی سندن اعلم ایکن تشریفاً و تکریماً مزاج سعادتکی
 استفسار بیوردیلر حالک نیجه در دیه رک ادای خدمت عبادت
 ایلدکه حضرت رسول اکرم یا جبریل پک زیاده سیله کرفار کرب
 واندوهم بیوردیلر ایکنجی دفعه اولم رق بازار کونی بنه کلوب کالاول
 سؤال خاطر ایلوب و جواب اول یله حجاب اولدیغی حالده عودت
 و بازار ایتیه سی کونی اوغنجی دفعه اولم رق قابض الارواج حضرت
 عزرائیل علیه السلام ایله برابر کلوب و حضرت عزرائیل قبوله قالوب
 جناب جبریل نزد سعادتده دخول ایله بنه کالاول استفسار حال
 و خاطر دن و امت مرحومه سی حقننده دلخواه جلیل نبوتینا هیلری
 و جمله تبلیغ مرده مغفرت ایتدکد نصیحه حضرت عزرائیل اذن شریفینه
 انتظارا قبوله اولدیغنی و جناب خاتمت ما بلندن بشقه بو عا لمدک
 آقیده دن بو صورتله استیدان واقع اولدیغنی افاده بیورد قلمنده
 د خولنه اذن شریف پیغمبری صادر و موجنیجه حضرت عزرائیل
 دخی حضورهای یونلرینه داخل اولوب مراسم تحیت و تسلیمی بعدالعرض
 یا رسول الله جناب حق بنی جناب رفعتاً بکره ارسال ایدوب امر
 و فرمان بیوردیلرکه اراده علیه رسالتینا هیلرینه امثال ایده یم ●
 رضای یمن اقتضای رسالتینا هیلری اولور ایسه طائر روح پرفقو حکم
 آشیان اعلای علیینه ایصال ایلیم و الارجوع ایدوب کیده یم دیمک
 حضرت سید الثقلین بویه میدر بیورد قدده جناب عزرائیل دخی

نعم بویلده مأمورم یار رسول الله دید که سید السادات حضرت لری
 جناب جبریل امین طرفنه عطف نظر بیورنجه حضرت جبریل یار رسول الله
 خدای عزوجل لقای شریفکه مشتاق در کلماتله تبشیر و صلبت بیورد قد
 سلطان الانبیاء حضرت لری یا عزرائیل مأمورا ولد یغیا امری اجرائیله بیورد
 متعاقب اصحه کوره ربیع الاول اینک اون ایکنجی با زار ایرته سی کونی سینه
 مبارک لری التمش و وجه بالغ اولدینی و کتاب شریف بخاری و مسلم
 بیان بیورد لینی و زمره آخر کلام سعادت لری • رَبِّ اغْفِرْ لِي وَالْحَقَنِي بِالرَّفِيقِ
 الاعلی • عبارته مغفرت افاضه سی بولندینی حالده • لمحسره
 مرغ روح رسول رب خدا • اولدی عرش برینه بال کشا
 طیرانله تماشاگاه قریب قدسه پروا زایلشد در علیه الصلاة والسلام
 الی قیام الشعاعه مرویدر که اول جان جهمان و اصل عالم جان اولنجه مخدرات
 مطهرات و آل طاهرات ناله و زاره آغاز و نوحه تحمل کدازه دمساز
 اولوب او اوزه فریاد و فغان لری مسجد شریفده بولنان اصحاب کرامک
 مسموع لری اولد قدسه جمله سی اشفته و حیران و دمبسته و سرگردان
 اولوب کیمی لایعقل کیمیک لسانی طوبولوب و کیمیک عقلی مختل و مشوش
 اولغله مجنون کیمی نه سویلد کلرینی بیلز اولد یلر • والحاصل بو خبر جکر سوزدن
 اصحاب کرین حضرت تک کویا که باشلرینه قیامت لرقوبوب حتی فادوق
 اعظم حضرت لری سراسمه و مد هوش اولدینی حالده قیام ایدوب
 خدا حقیقون سید الکائنات حضرت لری وفات ایلدی زمره منافقینک

اللہ ربی و دلربی قطع ایلد بکھ اقلیم بقایہ عزیمت بیورمازلر هرکیم
 حضرت رسول خدا وفات ایندی دیرایسه طعمه سبیر شمشیر ایدرم
 بلکه موسی علیه السلام مناجاتہ عزیمتده اکادخی وفات ایلدی دیشلر
 ایدی حال بوکه فرق کون صکره حضرت موسی عودت بیوردی ●
 اولوجهلہ اصحاب وفات ایندی کلامنی تفوهدن منع و تخویف ایدرلر
 ایدی اولهنکامده حضرت صدیق اکبر بوخبر مکذری استماع ایدنجہ
 کالسرعتله کلوب سلطان انبیا حضرت تیرینک رخسار مبارکه لرین فتح
 ایدوب جبین منیر لرینه بابی وامی طبت جتا ومیتا دیرک بوز لرینی
 سوردکد نصکره ازواج مطہراتہ وآل واصحابہ تسلت صولوی سرپوب
 فوق الغایہ تسکین ایلدی بعک منبره صعود ایدوب برخطبه بلیغہ
 انشاد ● و یا ایہا الناس من کان بعید محمدًا فان محمدًا قد مات
 و ما محمدًا الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل الخ آیت کریمہ سنہ
 قرأت ایدوب فاروق اعظم حضرت لری بوآیت کریمہ بیاستماعندہ آیلوب
 خدا حقیقون کویاکر بوآیت جلیله ی بن اصلا استماع ایلمامش کبی
 خاطرمدن چغمشیدی دیوب ارتقاظہار مرضا وسکونله خلق
 تخویفدن فراغت وسائر اصحاب کرام دخی انتقال حضرت رسول
 الفخمة اعتقاد ایدوب ● انا لله وانا الیه راجعون ● آیت کریمہ سنہ تلاوت
 ایتدیلر بجاہ قبر سعادتی حضور و تنظیم بعد الغسل اولکنج کرانقدر
 رسالت و دینہ عظیمہ شفاعتی حالاروضہ مطہرہ عنوان عالسیله

مشهور عالم اولان تربیة معظمه دروننده تودیع خالاک رحمت خدا
 وقبر جلیل مبارک کنی دخی کتب مفضله سیرده بیان اولنان منوال معلوم اوزره
 بنا وانشا ایله امر تدفینی رسیده حدانتهما ایلدیلر اَنَّهُمْ صَلَّوْا
 سَلَّمَ عَلَیْهِ وَاخْشَرْنَا مَعَهُ وَلَدَیْهِ آمین سید البشر وشفیع روز محشر

هذه قصيدة المنجية

أَلْحَدُ لِلَّهِ مَنْشَى الْخَلْقِ مِنْ عَدَمٍ مَوْلَايَه صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا اللَّهُ يَشْهَدُ أَنَّ الصَّبَّ مُنْكَطِمٌ كَانَ فَاهُ مِنَ الْكِتَابِ مُلْجِمٌ	ثُمَّ الصَّلَاةُ عَلَى الْمُخْتَارِ فِي الْقِدَمِ عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كَلِمِ مِنَ الْغَرَامِ وَفِي آخِشَائِهِ أَلِيمِ وَدَمْعُ عَيْنَيْهِ مِنْ جَفْنَيْهِ مُنْسَجِمِ
---	--

مِنْ حَرِّ نَارِهَا فِي قَلْبِهِ ضَرَمٌ

اللَّهُ يَذُوبُ مَا بِالْقَلْبِ مِنْ عِلَالٍ وَمِنْ دُمُوعِ جَرْحِنِ الْخَدَمِ مِنْ بَلَالٍ	وَمِنْ سَقَامِ حَسَنَاءِ الْأَخْشَاءِ مِنْ خَلَالٍ بِزُورَةٍ لِفَرِيدِ حَلِّ فِي حَلَالٍ
--	---

إِنْ حَلَّهَا مَذْنِبٌ أَخْلَتْهُ مِنْ خَلَالٍ

اللَّهُ يَطْفِئُ نَارًا بِأَحْسَنَاءِ انْفَعَدَاتِ أَسَارِطِرْفِ لِقَلْبِي عِنْدَ مَا وَرَدَاتِ	أَسَلَّتْ ظُرْفِي مِنْ جَفَانِ مَا مَحَدَاتِ شُهُودِي وَجَدِي عَلَى خَدِّي بِمَا وَجَدَاتِ
--	---

فَكَمْ آيَاتُهُ وَجَدِي مَيْكَ قَدْ وَجَدَاتِ

اللَّهُ يَرْحَمُ صَبَبًا بِالْهُوَى أَفْتِنَا وَأَنْتَ نَجْوَى الْهُوَى وَالْوَجْدِ وَالْخَوْنَا	مَا خَالَفَ الشَّهْدَ حَتَّى خَالَفَ الْوَشَاءِ الْيَسْرِ قَدْ فَهَتْ عَنْ سُرَارِهِمْ عَلْنَا
---	---

وَقُلْتُ قَدْ نِلْتَ مِنْ هَجْرِهِمْ مِحْنًا	
وَاللَّيْفُ صَبِيغًا نِي بِاللَّيْفِ يَطْرُقُ فِي	اللَّهُ عَنِ حَيِّ أَهْلِ الْحَيِّ أَفْرُقْنِي وَالنَّعْمُ عَمَّ وَهَمَّ الدَّمْعُ أَنْفَرُقْنِي
اللَّهُ أَلْقَى مُورَاتٍ مَعْدَرَةً قُلُوبِ أَهْلِ الْهَوَى أَصْحَتْ مَكْسَرَةً	وَالنَّعْمُ عَمَّ وَهَمَّ الدَّمْعُ أَنْفَرُقْنِي
رِجَالَهُمْ أَصْبَحَتْ بِالْوَجْدِ مُخْبِرَةً	وَاللَّيْفُ صَبِيغًا نِي بِاللَّيْفِ يَطْرُقُ فِي
اللَّهُ دَلَّ عَنِّي بِالْحُبِّ مِنْ صَغَرِي إِلَى مَتَى اللَّوْمُ يَا خَالِي مِنَ الْفِكْرِ	فِي لَوْحِهِ قَدَمًا كَانَتْ مَسْطَرَةً دُمُوعُهُمْ بِاللِّدْمَاءِ بَاتَتْ مَعْكَرَةً
وَالْجَسْمُ ذَابَ مِنَ التَّبَرُّجِ وَالْغَيْبِ	رِجَالَهُمْ أَصْبَحَتْ بِالْوَجْدِ مُخْبِرَةً
اللَّهُ سَرَّ الْهَوَى فِي الْقَلْبِ يُوَدِّعُهُ يَا لَأَمْبِي كَيْفَ قُلِبَ الْقَبِّ يُوَجِّعُهُ	فَلَا مَقْتَرٍ مِنَ الْخَوْفِ فِي الْقَدْرِ الْأَتْرَى الدَّمْعُ مِنْ عَيْنِي كَالْمَطَرِ
سَأَلْتُكَ اللَّهُ إِنْ اللَّوْمَ يَصُدُّعُهُ	وَالْجَسْمُ ذَابَ مِنَ التَّبَرُّجِ وَالْغَيْبِ
اللَّهُ أَرْجُو بِالْتَّوَجِيدِ يَخْتُمُ لِي مَضَى مَا بَنِي وَلَمْ أَصْلِحْ بِهِ عَمَلِي	مِنْ الَّذِي يَالِإِيْمُ اللَّوْمُ يَنْفَعُهُ مِنْ الْمَلَامِ وَلَيْسَ اللَّوْمُ يَنْفَعُهُ
وَلَسْتُ أَصْبَغِي النَّصْحَ مِنْهُ وَأَجْمَلِي	اللَّهُ أَرْجُو بِالْتَّوَجِيدِ يَخْتُمُ لِي مَضَى مَا بَنِي وَلَمْ أَصْلِحْ بِهِ عَمَلِي
اللَّهُ يَلْهَمُ نَفْسِي الرِّشْدَانَ وَعَظَّتْ كَمْ أَوْعَظْتُ وَهِيَ لِلْوَعِظِ مَا لَحَظَّتْ	عِنْدَ الْمَمَاتِ وَهَذَا مِنْهُنَّ أَمَلِي وَجَاءَ بِنُصْحِي مَشِيبَ الرَّأْسِ مِنْ أَجَلِي
وَفِي مَرَايِحِ الْهَوَى نَامَتْ وَمَا يَنْقُطُ	وَلَسْتُ أَصْبَغِي النَّصْحَ مِنْهُ وَأَجْمَلِي

اللَّهُ يُحِبُّ عَنَّا الْعَجَبَ وَالْبَطْشَ عَجَزَتْ عَنَّا مَرَاهِمُكُمْ أَقْدَحَ الْفِكْرَا	لَا نَهَاتِرُ كُنْتِي فِي الْوُدَى سَمَرَا وَلَيْسَ تَلَوَا لِي مِنْ قَبْلِهَا سَطْرَا
مِنَ الْمُلُوكِ وَأَهْلِ الْعِلْمِ وَالْفُقَرَا	
اللَّهُ أَرْجُوهُ أَنَّ الذَّنْبَ يُغْفِرُهُ مَضَى رَمَانَ الصَّبَا وَاللَّهُ سِرَّهُ	وَكَسَّرَ قَلْبِي بِالْفُغْرَانِ يَجْبِرُهُ وَجَاءَ شَيْبِي الَّذِي قَدُنْتُ أَحْذَحُ
مُخْتَبِرَا أَنْ عَمْرِي رَاحَ أَكْثَرُهُ	
اللَّهُ يَحْرُسُ نَفْسِي مِنْ غَمَائِبِهَا كَمْ حَمَلْتَنِي ذُنُوبًا فِي بَدَائِبِهَا	لَعَلَّ تَحْطَا بِمُخْتَبِرِي فِي نَهَايِبِهَا وَكَمْ تَرُومَ مَزِيدًا عَن كِفَائِبِهَا
وَلَيْسَ تَأْمُرُ خَيْرًا فِي وَلَايِبِهَا	
اللَّهُ يَحْفَظُهَا مِنْ سُوءِ كِبُوتِهَا هِنَهَا وَذَرَهَا وَلَا تَرْكُنْ لِذُرُوتِهَا	بِهَفْوَةٍ لِلهُوَانِ تَهْوِي بِشَقُوتِهَا وَإِنْ دَعَيْتَكَ لِأَمْرٍ دَعِ لِدَعْوَتِهَا
هِيَ الَّتِي أَخْرَقْتَنِي سُوءَ فَسُوتِهَا	
اللَّهُ يَرْفَعُ عَنكَ الصَّرَّ وَالْأَلْسَا وَإِنْ تَكُنْ بِجَيْلِ السِّرِّ مُعْتَصِمَا	إِنْ أَنْتَ حَقَّقْتَ مَا يَأْتِي بِهِ نِعْمَا فَقَدِمَ الْخَوْفُ أَجْعَلَ هَمَّكَ لِنَدْمَا
وَمُقْلِكَ عَلَى التَّفْرِيطِ سَتِحْمَا	
اللَّهُ يَذْهَبُ عَنِّي الْوَجْدَ وَالْوَجَلَا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي لَمْ يَسْأَلْكَ الشُّبْلَا	إِذَا آتَيْتُ لِيَوْمٍ عَمَّ فِيهِ بَلَا أَقُولُ يَا رَبِّ هَا قَدْ جِئْتُ مَبْتَلَا
وَلَيْسَ قَدَمْتُ لِي عِلْمًا وَلَا عَمَلَا	
اللَّهُ خَيْرُهُ فَالْخَيْرُ خَيْرُ نَسْأَلِهِ	وَالْعَدْلُ وَالْبَدَلُ وَالْإِحْسَانُ سَيَرْتَهُ

وَالْعَفْوُ وَالصَّفْحُ وَالْإِضَافُ سِيرَتُهُ	كَمْ كَانَ يَطْوِي فِي الْإِنْعَامِ جِيرَتُهُ
وَلَيْسَ يَصْبُو إِلَيْنَا سِرَّتُهُ	
اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِ بِالْمَلِكِ مُنْفَرِدُ	لَا زَوْجَ لَأَوَالِدٍ كَلًّا وَلَا وَلَدُ
أَوْحَى إِلَى الرَّسُلِ آيَاتِهَا مَدَدُ	يُفِيضُ مِنْهَا عَلَومَ كُلِّهَا رَشَدُ
وَكَلَّمَهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ مُعْتَمِدُ	
اللَّهُ أَرْسَلَهُ وَالْعِلْمُ مُنْدَرِسُ	وَالنَّاسُ فِي قَتْرَةٍ وَالْوَقْتُ مُنْعَكِسُ
أَنَا بِنُورٍ وَإِنِ الْأَمْرُ مُتَلَبِّسُ	وَجَادَ بِالْجُودِ حَيْثُ الْجُودُ مُتَحَبِّسُ
فَأَمِنَ الرَّسُلَ الْأَمِينَهُ مُقْتَبِسُ	
اللَّهُ جَاعِلُهُ بِحَرَائِمِهِمْ	قَدْ صَفَا فَصَفَا مَشْرُوبٌ وَبِرْدِهِمْ
جِيَعَهُمْ شَرَبُوا مِنْهُ بِجَهْدِهِمْ	فَنَالَهُمْ وَجَدُ سَامٍ فَوْقَ وَجَدِهِمْ
فَلَا زَمُوا مَذْهَبَ الْهَادِي لِقَبْدِهِمْ	
اللَّهُ كَمَلَمِنْ اللَّهِ غَيْرَتُهُ	وَلَمْ تَنْزَلْ فِي رِضْنَا الْمَوْلَى بَصِيرَتُهُ
وَلَيْسَ تَبْدُؤُ لِرَاجِيهِ ضُرُورَتُهُ	وَقَرَّتْ عَضْبُ الْأَحْزَابِ صُورَتُهُ
مِنْ بَعْدِ مَا حَقَّقَ لِبِاسَاعِشِرَتُهُ	
اللَّهُ مَلِكُهُ اعْلَا حَزَائِنِهِ	فَأَسْتَخْرَجَ الدَّرِيزَهُوَا مِنْ مَعَارِينِ
وَدَعَرَ عَ الشَّرْكَ حَقًّا مِنْ مَسَاكِينِهِ	وَدَقَّرَ الْكُفْرَ فِي أَقْصَى أَمَاكِينِهِ
نَعْمَ وَجَادَ عَلَيْنَا مِنْ مِيَاهِ مَمْتِنِهِ	
اللَّهُ صَفَاهُ مِنْ أَكْدَارِهِ فَصُفِي	وَزَادَهُ رِفْعَةً مِنْ فَوْقِ كُلِّ صَفِي
نَعْمَ وَصَرَّفَهُ فِي الْكَلِمَاتِ وَفِي	جَنَاتِ عَدْنٍ بِهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بَنِي

زِدْهُ مَدِيحًا فَإِنَّ الْفَضْلَ عَمْرُوفِي	
عَلَى النَّبِيِّنَ الْقُوَاهِ إِلَى الْعِلْمَا وَوَطَاوَلُوا أَنْ يَكُونُوا لِلنَّبِيِّ خَدَمَا	اللَّهُ أَنْزَلَ فِي آيَاتِهِ حِكْمًا فَكَلِمُهُ أَطْبِئُوا فِي مَدْحِهِ قَدَمَا
لَكِنْ بِهِ اللَّهُ عَقَدَ الرُّسُلَ وَرَحْمَتًا	
مَا الْعَقْلُ فِي كُنْهِهِ مَا الْفَهْمُ مَا الْفِكْرُ مَا الطَّلُ فِي جُودِهِ مَا الْبَحْرُ مَا الْمَطَرُ	اللَّهُ أَنَا سِرٌّ فَهُوَ مُسْتَبْرٌ مَا الْقَمَرُ مَعَ نُورِهِ مَا الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
مَنْ شَاءَ يَطِيبُ وَمَنْ شَاءَ يَخْتَهِرُ	
عَلَى لِسَانِ نَبِيِّ وَجْهَهُ طَلِقٌ وَالْمِسْكُ مِنْ رِيحِهِ فِي الْأَفْقِ يَغْتَبِقُ	اللَّهُ مِنْهُ إِلَيْنَا الْخَيْرُ مَسْبُوقٌ وَالشَّمْسُ مِنْ نُورِهِ وَالْبَدْرُ وَالْفَلَقُ
وَأَجُودٌ مِنْ كَفِّهِ فِي الْخَلْقِ مُنْدَفِقُ	
إِذَا آتَيْنَا جَمِيعًا نَحْتَمِسُّ بِرِهِ كَذَلِكَ أَبَاؤُهُ بَاهُوا بِمَنُورِهِ	اللَّهُ نَزَّجُوهُ يَرُوبِنَا بِكُوشِرِهِ هُوَ الَّذِي نَسَلَهُ سَادُ وَبِمُخْرِهِ
نَعْمَ وَظَاهِرُهُ يَنْبِي بِمَطَهَّرِهِ	
لَمَّا بَدَأَ سَيِّدُ الْأَشْرَافِ وَالشَّرِيفِ وَقَالَ جَاءَ الَّذِي يَجْشُونَ مِنْ تَلْفِ	اللَّهُ خَيْرَهُمْ فِي ظِلْمَةِ الْأَسْرَفِ أَتَى الْمُؤَكَّلُ بِالْبِرَّانِ فِي شَفَفِ
وَمَا سَاوَةٌ بَعْدَ الْحَرَمِ فِي شَفَفِ	
أَرَاكَ مُلْكًا وَآيَاتٍ مُفَضَّلَةً وَقَدْ مَلَكَ الْمَلَأَ وَالرُّسُلَ مُقْبَلَةً	اللَّهُ فِي لَيْلَةٍ أَمَسَتْ بِمَجْلِبِهِ دَخَلَتْ مِنْ مِكَّةَ لِلْقَدِيسِ مَرَحَلَةً
أَضَحَّتْ صَلَاتُكُمْ الْفَرَاءَ مُقْبَلَةً	

فَضْلًا وَفَخْرًا عَلَى الْأَعْجَامِ وَالْعَرَبِ لَمَّا عَلَوْتَ عَلَى الْأَفْلَاكِ وَالْمَجَبِ	اللَّهُ وَلَاكَ يَا مَنْ جَاءَ بِالْعَجَبِ وَحَزَنَتْ مَرْنَبَةٌ جَلَّتْ عَنِ الطَّلَبِ
وَفَزَّتْ بِالسَّمْعِ وَالرُّؤْيَا بِإِلَاتِ الْعَبِ	
إِنَّ الْمَرَّاحِمَ مِنْ سَامِي بِيضَاعِيهِ حَتَّى اسْتَجِيبَ دُعَاؤُهُ فِي جَمَاعِيهِ	اللَّهُ مِنْ حَسْبِي بِسَرَاعِيهِ مَا زَالَ يَنْبِكِي وَيَدْعُو فِي ضِرَاعِيهِ
وَنَالَ مَا يَرْتَجِحُهُ فِي شَفَاعِيهِ	
أَنْ يَكُونُوا فَلَا يَخْشَوْنَ مِنَ الضَّرِيهِ شَهِيدُهُمْ فَازَ مِنْ مَوْلَاهُ بِالْوَطَرِ	اللَّهُ خَصَّمَهُم بِالنَّصْرِ وَالظَّفَرِ كَمْ حَجَفِلَ مَرْقُوبًا بِالْمَرْهَفِ لَذِكْرِ
وَخَصَّمَهُمْ بَاءً بِالْإِحْرَاقِ فِي سَفَرِ	
وَالْجَهْرِ بِالسُّوءِ فِي الدُّنْيَا بِجَائِيهِ شِعْرًا وَحِرْصًا بِعِرْضِ ضَاعِ غَائِيهِ	اللَّهُ يَهْدِي الَّذِي رَفَّتْ مَشَارِبُهُ فَالْعَبْدُ لَمْ يَأْتِهِ يَوْمًا مَأْرِبُهُ
وَقَلْبٌ مِنْهَا ضَاقَتْ مَذَاهِبُهُ	
لِأَنَّهُ قَدَّمَ أَدَى فِي تَجَاهِلِهِ بَاعَ الْجَنَانَ بِمَا يَجْنِي بِسَاطِلِهِ	اللَّهُ يَنْجِي قُوَادِي مِنْ عَوَائِلِهِ لَا يَسْتَلْبِغُ نَجَاةً مِنْ مُعْتَائِلِهِ
وَاسْتَبَدَلَ الْخُلْدَ بِالْفَانِ بِجَاهِلِهِ	
لِأَنَّهُ دَائِمًا عَوَى لِتَبْلِيغِي فِي أَسْرُورِي بِأَطْوَلِ نَهْنِيغِي	اللَّهُ يَحْمُو بِفَضْلِ مِينِهِ سَيْبِي بِحَاةٍ مِنْ فِيهِ أَوْصَافِي وَأَنْبِيغِي
بِأَحْمَدِ أَرْجِي فِي الْحَشْرِ تَمْنِيغِي	
بِحَاةٍ خَيْرَ الْوَرَى الْمَبْعُوثِ بِالرُّشْدِ	اللَّهُ يُطْفِئُ لِهَيْبَا زَادَ فِي كَبْدِي

ذَنْبِي عَظِيمٌ وَمِنْهُ قَدْ وَهِيَ جِلْدِي	يَا خَالِقَ الْمَخْلُوقِ يَا سَتْرِي وَيَا سَنَدِي
	وَيَا مَلَاذِي وَيَا ذُخْرِي وَمُعْتَمِدِي
اللَّهُ يَذْهَبُ عَنْ قَلْبِي مَا مَثَهُ	لِأَنَّهُ لَمْ يَزَلْ بِالْعَفْوِ رَاحِمَهُ
يَا مَنْ يَخَافُ كَمَا خَوْفِي جَسْرَائِمُهُ	لَسَعَى بَيْنَا نَحْوُ مَنْ تَرْجُو مَرَامَهُ
	تَبْكِي لَيْسَ بِي مِثْلَ نَاعِمَائِمُهُ
اللَّهُ أَظْهَرَهَا لِلْجَنِيمِ وَالْعَرَبِ	كَالْتَمَسِ نُورًا وَكَأَلَا قَمَارِ وَالتَّهْبِ
مِمَّا أَكْتَسَبْنَا عُلُومَ الْبَدِينِ وَالْأَدَبِ	ثُمَّ اعْتَرَفْنَا الَّذِي تَرْجُوهُ مِنْ طَلَبِ
	وَحَقِّهَا قَسَمًا مَا فَهْتُ بِالْكَذِبِ
اللَّهُ يَا بَا الرَّجَالِ أَدَالَ فَاتِحَهُ	بِفَضْلٍ مِّنْ قَدَاتِي الْقُرْآنِ مَا دَرَحَهُ
هُوَ الَّذِي لَمْ يَزَلْ بِالْفَضْلِ مَا نَحَهُ	فِي أَنَّهُ يَمُّ فَضْلٍ عَمَّ سَابِحَهُ
	مَدَحِي لَهُ طَوْلُ عَمْرِي لَنْ أِبَارِحَهُ
اللَّهُ يَرْحَمُ رُوحًا بِالهُوَى تَلَفَتْ	وَلَيْسَ إِلَّا عَلَى أَحْبَابِهَا عَطَفَتْ
فَلَا مَلَامَ إِذَا مَا مَقَلْتِي وَكَفَفَتْ	فَالرُّوحُ رَاحَتُهَا إِلَّا إِذَا وَقَفَتْ
	بِبَابِ مَنْ جُودُهُ مِنْهُ الْوَرَى عَرَفَتْ
اللَّهُ عِلَّاكَ يَا مَنْ هُوَ أَجَلُ نَيْبِي	يَا مَنْ يَرْجُو أَرْجُوهُ مِنْ طَلَبِ
يَا زَاكِي الْأَصْلِ وَالْأَوْصَافِ يَا عَمْرِي	أَنْتَ الشَّفِيعُ لِدَنْبِي يَوْمَ مُنْقَلَبِي
	وَأَنْتَ عَوْفِي إِذَا مَا ضَفْتُ فِي سَبَبِي
اللَّهُ يَذْهَبُ عَنْ نَفْسِي مَعْرِفَتَا	وَيَصْطَفِيهَا وَيُؤَيِّتُهَا مَسْرَتَا
لَعَلَّهَا أَنْ تَرَى فِي الْحَشْرِ قَرَّتَا	وَاسْتَعَيْتُ مِنْ يَنْفِي مَضْرَتَا

يَا سَيِّدَ الرَّسُولِ إِلَى النَّفْسِ بَصُرَتَهَا

اللَّهُ يُرْحَمُ نَفْسِي إِثْمًا أَثِمْتُ
وَكَمْ تَجَرَّتْ عَلَيَّ الْأَثَامُ وَاجْتَرَمْتُ
كَمْ حَمَلْتَنِي مِنَ الْأَوْزَارِ كَمْ ظَلَمْتُ
فَقَلْتُ لِمَا رَأَيْتُ النَّفْسَ قَدْ نَدِمْتُ

عَلَى الْخَطَايَا وَبَابُ اللَّهِ قَدْ لَزِمْتُ

اللَّهُ بِمَحْوُ ذُنُوبِي لَسْتُ أَعْلَمُهَا
لِأَنَّ عِنْدِي مِنَ الْأَثَامِ اعْظُمَهَا
وَإِنْ عَلِمْتُ فَأَخْفِيهَا وَأَكْتُمُهَا
وَلَيْسَ أَرْجُو سِوَى الرَّحْمَنِ يَرْحُمَهَا

إِذَا آتَيْتُ لِمَنْ بِالْفَضْلِ يَنْعِمُهَا

يَا خَيْرَ بَنِي خَيْبَرَ بَنِي آدَمَ
وَيَا خَيْرَ بَنِي هَاشِمٍ أَحْمَدُ
رَسُولُ إِلَهِهِ إِلَى الْعَالَمِ

يَا مَنْ جُبِّبَ دُعَاءُ الْعَبْدِ فِي الظُّلَمِ
قَدْ نَامَ وَفَدَكَ حَوْلَ الْبَيْتِ وَأَنْبَتَهُ
أَدْعُوكَ رَبِّي حَرْبِيًّا رَاجِيًّا فَرَجًا
أَنْتَ الْغَفُورُ فَأَكْرِمْنِي بِمَغْفِرَةٍ
أَنْ كَانَ عَفْوُكَ لَا يَرْجُوهُ ذُو زَلَلٍ
يَا كَاشِفَ الضَّرِّ وَالْبَلْوَى مَعَ السَّقَمِ
وَأَنْتَ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ لَمْ تَنْمِ
فَارْحَمْ بَكَائِي بِحَقِّ الْبَيْتِ وَالْحَرَمِ
وَاعْظِفْ بِجُودِكَ يَا ذَا الْجُودِ وَالْكَرَمِ
فَنْ يَجُودَ عَلَى الْعَامِسِينَ بِالرِّعَمِ

أَيُّتُ إِلَيْكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ
وَجِئْتُ إِلَيْكَ فَصَدِّ يَا إِلَهِي
جِئْتُ بِبَابِ عَفْوِكَ يَا دَجَائِي
وَخَلَقْتَ الْخَلَائِقَ أَجْمَعِينَ
فَأَنْتَ السُّؤْلُ هَادِي الْمَذِينِينَ
لِتَرْحَمَنِي بِفَضْلِكَ يَا مُعِينًا

وَأَنْتَ

وَأَنْتَ اللَّهُ ذُو الْاِكْرَامِ حَقًّا

وَأَنْتَ الْمُوَالِسُ الْمُسْتَوْحِشِينَا

الْأَيَّامِهَا الْمَأْمُولُ فِي كُلِّ حَاجَةٍ
الْأَرْجَائِي أَنْتَ كَمَا شِيفَ كَرُّ بَنِي
فَرَادِي قَلِيلٌ لَا أَرَاهُ مَسْبَلْفِي
أَتَيْتُ بِأَعْمَالٍ قَبِيحٍ رُؤْيِي
أَعْرِفُنِي بِالسَّارِ يَا غَايَةَ الْمُنَى

شَكْوَتِ إِلَيْكَ الْفَقْرَ فَأَرْحَمِ شِكَايَتِي
فَهَبْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا وَأَقِضْ حَاجَتِي
لِيَزَادَ أَبِيكَ أَوْ لِيُعْدِي مَسَا فَنِي
وَمَا فِي الْوَدَى خَلْقٌ جُنَايَكُنَايَتِي
فَأَيْنَ رَجَائِي ثُمَّ آيَتِ مَحَا فَنِي

إِنْ نِلْتَ يَا بَيْعَ الصَّبَا لَيْلًا إِلَى حَرَمٍ
قَدْ كُنْتُ غَمْرًا بِيَا فِي لَيْلِ يَارِ الْعَجَمِ
إِنْ كَانَ إِذْنَا لَنَا مِنَ السَّلَامِ
أَفْرُشَ بَيْتِي وَبِحَيْثِي بِدَارِهِ الْمُعْظَمِ
خُذْ فِي يَوْمِ الْحَشْرِ مِنْ يَدِ الْجُرْمِ
فَضْلِكَ طَوْتُ دَسْمِي وَقَدْ لَدَيْتُمُ
بِيَا أَوْ حَيُّوزًا أَوْ جَلَّ شَهْرَ صَبَايَا بِيَا

بَلِّغْ سَلَامِي وَرَوْضَةَ النَّبِيِّ الْمُحْتَرَمِ
صُرْتُ مَحْزُونًا مَحْضُورًا فِي دَارِ الْأَلَمِ
قَدْ طَبَّرْتُ كُبًّا فِي لَيْلَةِ الظُّلَمِ
أَرْجُو مِنْ اللَّهِ مَوْتِي فِي حَرَمِ الْمُغْنَمِ
اسْتَفْعَ لِنَافِيهِ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ
لُطْفًا يَا بَارِي بَكَ يَا ذَلَّةَ الْقَدَمِ
تَحْرِيرَ رَجْمِهِ دَنْ سَبِيلِهِ قُودَمِ قَلْبِي

يَا رَبَّنَا يَا رَبَّنَا قَبِيلَ رَا سَمِي مُحْتَرَمِي

دُنْيَا دَهْ عُقْبَادَهُ هَمَّ وَيَرْمَهُ غَمَّ أَلْمِي

مقدمه وصف چهار یادکنن رضوان الله عليهم اجمعين

بردم ابرشدهی باغم فصل خزان بگری ذرا ولدی سبزه نیک کویا قالدی اشجار جمله عمر بان حیرت ابرمشدهی سرو آزاده لاله نیک تاجن آلدی بار فنا کل جمالینه چکمشده نصاب سبزه نیک قدی لام اولمشیده ذرو سیمی که باغ دسرج ایدی حاصلی جمله سبزه دنیا بیله آغلمدی آغلا سنک آهناد جمع اولوب زریره نیجه یاران عشقه مخصوص ایدی اولان کلاما یری تعریف ایدوب دیدی قرهاذ یری مجنون دزر دیدی اول دم یری ایدردی عشقه دامق ایشیدوب سوزلرین دیدیم نه عجب بزالایک مذاق زنگاره نه بیلور سیر عشق پنهنای	غاشقه فی المثل دم هجرات عشقه روی عاشق سیدا صانکه دیوانه غم جانان یاسمن اولمشیدهی افتاده قالدی مجنون مثالی باشی قبا بلبلک اولمشیدهی حالی خراب صره روب عشقه بوکولمشیده عشق یولنه جمله سین خرج ایدی عشق حقیله بولمشیدهی فنا بیله ایکلر ایدی کله سنک کهار ایدز ایکن بو عالمی سیران مردده دل اولانه ویرردی حیات قودی صوکنده عشقه ایوآذ تکبه عشقه بر پیش قدم اولدی عالمده عاشق صادق بکه خوش کلدی بوسوز لری هب برالای دزد مند غلام پاره نه بیلور وجد حال جانانی
--	---

لَا يَبْقَا وَوَلَدُكَ هَبْجَ أَوْلِيَهُ نَقَلَ
 عَاشِقًا وَوَلَدُكَ عَشِقًا إِلَهُ مُدَامَ
 سَوَاهِ تَسْرُوبِ بُوَيْلِي مَحْبُوبِي
 وَبِرَهْ مِرَاتِ جِسْمِ وَحِبَانَةِ جِلَا
 عَشِقِ مَحْبُوبِ إِلَهُ كَيْمِ أَوْلَسَه حَزِينِ
 عَمْرُهُ خُوبَهُ كَيْمِ أَوْلُوزِ مَفْتُونِ
 عَاشِقِ أَوْلَسَه صَبْرًا أَوْلُوزِ بَيْسَه
 عَاشِقِ صَادِقِ أَوْلَانَسَه مُطْلَقِ
 آندَنِ آدِنُوعَه بُوَقْدَرِ دَسْتُورِ
 بُوَسُوزِي سُوَيْلِنَجَه آندَه هَمَانِ
 اِبْجَلِرِنْدَنِ بَرِبِسِي قَيْلِدِي بِنْدَا
 بُوَدِي وَازِجَرِ نَظْمَه أَوْلِ عَوَاضِ
 بِرِ كِتَابِ إِلَهُ عَشِقِيْلَه بَيْدَا
 دِي كَلَه عَشِقِي كِحَا بَيْتِنِي
 كَلِ كَبِي سُوَيْلَه تَا زَه بَرِ دِي وَانِ
 أَوْلَه جَمْلَه حُرُوفِي هِرِ سَوُدَا
 اَلْفِي بِنَجَه لِكِدَه أَوْلَه خِيَالِ
 شَكْلِ جِيمِ أَوْلِ كِتَابِ رَعْنَادَه
 دَالِ أَوْلَه دَرْدِ عَشِقَه هَرِ ذَالِي

قِصَهُ عَشِقِ نَاقِصَاتِ الْعَقْلِ
 اَيْلِيُوبِ وَبُحُوبِي كُوزِنَه حَرَامِ
 دَرْدِ عَشِقِيكَ أَوْلَه مَفْتُونِ
 بِرِ جِلَا سِنِي جِوَانَه بِنْدَه أَوْلَا
 اَكْمَزِ اِنِي حُسْرَ وَسَبِيْرِنِ
 أَوْلْدِي مَفُورِي لَيْلَا وَبُحُوبِ
 أَوْلَمِكَ وَفَوْجِقِ أَوْلَمَارِ آندِيشَه
 مَرَجَبَادِرِ وَصَالِ بَارَا بَجَقِ
 غَلِظَتِ أَوْلَمَارِ بُوَيْبَادَه مَعْرُورِ
 سُوَزِيْمَه قَائِلِ أَوْلْدِي هَبِ يَارَانِ
 دِي دِي اَمِي مَعْرِفَتَه بِي هَمَانِ
 كَمُورِ أَوْزَنِيَه بِنَجَه كُوْهَرِ خَاصِ
 اِنِي آلِ أَوْزَرَه طُوْتَه لَرِ ظَرَفَا
 سُوَيْلَه بَرِ ذَاتِكَ رِوَايَتِنِي
 اَغْلِيَه أَوْلْدِ فَجَه بَلْبَلِ جَانِ
 كَذِبِنِ زَيْنِ اِيْدَه عَشِقِيْلَه بَيْدَا
 قَامَتِ عَاشِقِ وَضَعِيْفِ وَمِثَالِ
 بَكْرِيَه شِيْدِنِ اِيْلَه فَرَهَادَه
 دَرْدِ دِلْبَرْدَنِ أَوْلِيَه خَالِي

زاروی بگزیه هلاله تمام
 اغلقدن عمیله دیدیه صاذا
 عینی مجنون بگزه کویک
 کوه و سرد اوله آنده هر بز قاف
 لام قلاب عشق دلبز اوله
 وادی غمده نیتکیم مجنون
 بحر نظیم که اولدی بر دزیا
 بکا بور ستمه بند ایدر نجه جان
 صنع ایچون لطیفی اظهار ایلدی
 کنت گزگا دیدی بو حکمت ندر
 آی کوکل پاذا ربوعوغا کله
 سؤیک اودی عالمی یاقیشدرد
 بعدا بسط مقال ایلیم
 چونکه بو عبید ضعیف حقیر
 ستون مسجد محراب و منبر
 مدحنه شروع ایدیم اولجه بار بار
 بسمله ایله آلدیم آیمه قلم

از توره بوجون عشقی مدام
 اغرم صانیکه دیدیو فرهاد
 باشی بلبل لر آشیانی اولا
 کافی عشق آره سیندن اوله شکاف
 میهی بر کاکل معنبر اوله
 ذامنی حزنی قومیه هر بون
 کشتی حیرت اوله یالر آکا
 جوشه گلدی نیتکیم بحر روان
 آب وکلدن کوزنه دیدار ایلدی
 فیو من روحی به بو عزت ندر
 حیرت اولدی حاصلی سودا کله
 نمکاته چاقوق جاقیشدرد
 سببی نظیم ندر سوبلیه لیم
 کیردی مدحه قیلدی سفارتله سفر
 ابوبکر عمر عثمان و حیدر
 یولنه قر بان اولم اول یار غارک
 ابتدا، ایلدیم وصفنه اودم

رضی الله عنه ولی التوفیق

در بیان مدح صدیق عینو

اوله سین تامظفر و منصور

دارد نیایی صائمته جای سرور

<p>نُؤْلُهُ حَالِكٌ اَوْلَجُهُ وَقِيْتُ نُسُوْرُ سَكَا اَوْلْدِي نِسَانَمَ اَهْلُ قُبُوْرُ صَلَوَاتِي دِلِكْدَن اَيْلَمَه دُوْرُ نَاكِه سَكَا مَحَبَّتِ اَيْدِه عَفُوْرُ وَعَلَيْهِ رِوَايَةُ الْجُمْهُوْمُرُ</p>	<p>طُوْلِمَادَه جَرْمِيْلَه نَامِمَا عَمَّاك طُوْقِيُوْرُ نَاوِكُ اَجَلْ اِحْرُ صِيْدَقِيْلَه اُمَّتِ مُحَمَّدٍ اَيْسَكُ جَارِ يَا رَه مَحَبَّتِ اَيْلَمَه كُوْرُ اَوْلْدِي اَبُو بَكْرٍ اَفْضَلُ اُمَّتِ</p>
<p>كَانَ بَعْدَ النَّبِيِّ عَلَى التَّخْفِيفِ اَفْضَلُ الْخَلْقِ عِنْدَنَا الصَّدِيقُ</p>	
<p>ذَاتِ يَا كِيْنَه وَيَرْدِي فُضْلِكَ كَاك بَارِكْ اَللّٰهُ زَهِي خَجَسْتَه خِصَاك اَوْلَا لَيْفِ نَامَتِ مُبَارَكُ فَاك اَوْلْدِي اَدِنْدَه كِي لَيْفِ اَكَا ذَاك فَضِيْلَتِ نُؤْلُهُ اَوْلَسَه اِسْتِيْدَلَاك</p>	<p>اَوْلُ خُدَاوِ مُهْمِيْنُ وَمُتَعَاك اَكَا دُرْتِ يَا ز اَوْلْدِي جُمَّلَه مُطِيْع اَحْمَدَه يَا رِي اَوْل اَوْلْمَشْتَدِرُ اَوْلِيْكَ بَا لَانِشِيْنُ اُمَّتُدُرُ لَفْظِ نَامِي اَوْجُنْدَن اَفْرُوْنُدُرُ</p>
<p>اَوْلُ صِيْدَقِيْلَه اَفْضَلُ اَوْلَا رَفَعَ اَللّٰهُ قَدْرَه اَبَدَا</p>	
<p>شَعْسَعَه اَوْلْدِي كَا حِطِّ سَفِيْدِ بَرْ تُوِي نُوْرُ وَحَدَه وَتُوْحِيْدِ بِيُوْرُ بَدْرُ رَسُوْلِ اللّٰهِ مَجِيْدِ اَيْلِكُ اَيْمَانِي اَوْلَه اَيْدِي مَزِيْدِ جَانِيْنَه اِيْرْدِي هَرْ جَفَاوِ حَدِيْدِ</p>	<p>بَدْرُ اَيْدِي اَلْبِي بِيْكَ اِيْ خُوْرُ شِيْدِ بَحْمَرَه سِيْنِ قِيْلَمِيْسِيْدِ نُوْرَا فِي نَقْلِ اَيْدُوْبِ بُوْحَدِ بِشِرْ اَوِيْلِرْ كَلَسَه مِيْرَانَه خَلْقِكُ اَيْمَانِي غَا رِ اِيْجِنْدَه اِصْرِدِي بَا اِيْنِي مَادِ</p>

واقف اولدی بو حاله شاهد حق
الله الله نه در بو فضل و کمال

دیدمی آخر سنی بو ایده شهید
اولدی خلق جهان ایچنده قوید

یار غار محمد مختار
ثانی اشین اذهما فی الغار

فیلدی حکم حکومتی نیجه بیل
ایلیوب آرزوی عید وصال
گو کلمه مانند جنة المسأوی
اولیا ابله انبیایه دخی
مفصیت جای شمدی راسمی
وانی اگر اکنما زسه احوالین
دولت آنیک که اوله اول شاهیک

اولدی عمر عزیز پی مستغجل
فیلدی جانانه جانینی واصل
دار دنیا یه اولمدی مایل
قالماز ایمش زمانه ای غافل
ایشدی حیران و مست لایعقل
روز محشر ده اکا و الحاصل
استاننده بندو مقبل

کلشین دینی فیلدی صد فله ذین
رضی الله عنه فی الدارین

در بیان مدح عمر ما طلعت الشمس و القمر رضی الله عنه

ای گوکل بو قباب چرخ عتاب
برق خالط و ش اولیوب خندان
خالک ارقه سی اولوز ای غافل
یوری اوله کناهه استغفار
رحمه لایوب ابله کندمی اوز بکی

اولدی سیل و ناده هم خواب
اغله عصیانکی مثال سحاب
جرمیکه کوره اولوز سه عذاب
غار فایسک بودر جانانه صواب
عقلتی فیله جان کوزینه حجاب

خَارِ يَارَا بِشِكْنَدَه آيَلَه سَرَاب
 اُولْدِي جُون اُول خَلِيقَه اصْحَاب
 اَفْضَلُ الْخَلِيقِ عَالِمِ عَامِلِ
 كَلْسَه بَرْدِ خِي خَلْقَه بِنِغَامْبَرِ
 رُوْمَدَن اَكَا قَاصِدِ سَفِينِ
 قَاصِدَه هَيْبَتِلَه قَيْلْدِي نَظَرِ
 هَرَبِرِي كُفْرِي اَوْ قُوْدِي اَزْبَرِ
 جَانَلَرِيَه اِبْرِشْدِي تِير قَدَرِ
 قَيْصِر رُوْمِي قَيْلْدِي زِي رُوْدَبَرِ
 ظَاهِر اِبْتِدِي وَايْتِن اُول مَبِيرِ
 عَاشِقَانِ صَانِكِه مَهْرُومِهَر بَانِ
 قَاب قَارَه اُولْدِي مَهْر نُوْر اَفْشَانِ
 فِي الْمَثَلِ حَالِ عَارِضِ جَانَانِ
 اِبْتِدِي مَا نَسْنِدِ رَحْمَتِ رَحْمَانِ
 جَوْقِ سَلَامِ اَيْلْدِي سَكَا سَلْمَانِ
 اَوْخَشَانِ سُونِ شَمْسِي اَوْ بَلَسُونِ اِحْسَانِ
 نَبِيكِيْمِ رُوْمِي عَاصِيَانِ جِهَانِ
 اَيَاغِي طَبْرَاغِيْنَه اُولْدِي عِلَامِ
 رَاهِ دِيْنِ اِبْجَرَه قَيْلْدِي هِمَاكِ

اَوْ فِي مَدْحِ رَسُوْلِي جِنْسِيكِي هَمِ
 قَيْلْدِي عَارُوْحِ حَضْرَتِ عُسْرَه
 اَكْمَلُ الْخَلِيقِ حَاكِمِ عَادِلِ
 دِيْدِي شَاهِ رُسُلِ اُولْدِي عُسْرَه
 كَلْدِي شَهْرِ مَدِيْنَه دَوْبَرِ كُوْنِ
 دِيْدِي كَلْسُونِ اُول قَاصِدِ بِيْبِنِ
 اِبْحِنَه قُوْر قُوْدِ وُشْدِي كُفَارِكِ
 كُوْر بِنُوْبِ كُوْر لَرِيْنَه قُوْسُ رَقْصَانِ
 جِيْدِي دِي بَوَازِ دَنِ بَرَالِ نَاكَاهِ
 نَبِيَه كُوْنَلِكِ يُوْلَه اَيْدُوْبِ تَابِيْرِ
 بَا قَدِي خُوْر شِيْدَه بَر كُوْنِ اِنِي عِيَانِ
 خِيْمَلَه دُوْنْدِي قَيْلْدِي جُوْنِكِه نَظَرِ
 كُوْر كُوْرَه كُوْر كُوْر يُوْر زَنْدَه اُولْدِي سِيَاهِ
 سِدْرَه دَنِ پَيْرَه اُول نَفْسِ جَبْرِ بِلِ
 دِيْدِي لُطْفِ اَيْلَه يَارِ سُوْلِ اَللّٰهِ
 كُوْمَلِ الْجَفَلِيْنِ اَيْدُوْبِ اَرُوْفِ
 يُوْخَسَه بُوَيْلَه قَالُوْر قِيَامَتَه لَكِ
 كُوْر دِي عَالَمِ وَايْتِنِي مَنَامِ
 عَدَلِ ذَا اَيْلَه اُول مَبِيرِ رِحَالِ

اَرْبَعِينَ اَوْلَدِي اَنْيَكَلَهَ تَمَامٌ
 مَنْظِرَ عَيْنِ عَدْلٍ وَذَا اَوْلَدِي
 كَوْنٌ كَيْتَمِغِ اَيْلَهَ اَجْدِي دَهْرِي
 سُنَّتِي اَحْمَدِي اَيْدُوبِ اِجْرَا
 طَاقَتِي قَالِيوُبُ فِجَارْدِي هَمَانُ
 قِيَلُوْبِنُ بِيكْدَهْ بِرِنِي تَنْصِيْلُ
 كِي اَوْدُرْ زُبْدَهْ اَوْلِي اَلْيَابُ
 خَابَهْ وَاَرْمِشِيْدِي بِرِكْبَهْ اَوْلَهَامُ
 دَعْوَتِ اَيْدُوبِ اَكَا اِخْطَابِ اَيْدِي
 عَالِمِ عَلُوْبِهْ عُرُوْجِ اَيْلَهْ
 وَفِيْدُرْ كَلِ بِيْزَهْ مُلَاقَاتِ اَوْلُ
 چُونِ اَوْ يَانْدِي اَوْ نُورِدِيْدَهْ دِيْنُ
 اَمْرِ حَقِيْلَهْ اَخِيْرِي اَوْلَدِي شَهِيْدُ
 چُونِكِهْ اَخِرَا اَوْلُوْمُدْرَايِ مَرِاسِمُ

اَوْلَدِي مِيْمِ مُبَارَكِ اَكَا دَا لُ
 كِيْمَسِّيَهْ اَيْلَمَزْدِي ظُلْمِ وَضَلَالُ
 اَوْلَدِي بُو جُوْهَلِ مَكْدَرِ اَلْاَحْوَالُ
 خَيْرِ اَيْشَهْ اَيْلَرْدِي اِسْتِجَالُ
 كُوْرَسَهْ اِبْلِيْسِ كُوْلِكِهْ سِنِي فِ اَلْحَالُ
 اَيْلِيْدِمُ وَصِفِنِي عَلَيِ اَلْاِحْمَالُ
 يَارِ ثَانِي كُزَيْدَهْ اَصْحَابُ
 كِيْرْدِي مَرْوِيَا سَنَهْ دَسُوْلَا سَامُ
 يَا عَمْرُوْدِيْدِي عُمُرْكَ اَوْلَدِي تَمَامُ
 جَايِ سَفْلِيْدَهْ بِتَرِ اَيْتِيْكَ مَقَامُ
 وَيْرْدِي عَدْلِيْكَ جِهَانَهْ جُمْلَهْ تَمَامُ
 قِيْلِدِي اَصْحَابَهْ حَالِنِي اِعْلَامُ
 رُوْحِ پَا كِيْنَهْ حَقْدَنِ اَوْلَهْ سَلَامُ
 اِعْتِمَادِ اَيْتَمَهْ دَهْرِ دُوْنَهْ مَدَامُ

وَيْرْدِي اَيْسَلَامَهْ عَدْلِيْهِ رُوْنُوْ
 اَرْ نُوْرَهْ رَحْمَتِيْ حَضْرَتِ حَقِّ

دَرْ بِيَانِ مَدْحِ جَامِعِ الْقُرْآنِ حَضْرَتِ عَثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْغَفْرَانَ

بِكَلِمَهْ بُوْمِ وَشَرُّ بُو وِسْرَانِ
 اَكْلَهْ مَزْ كِيْمَسَهْ سِيْرِ سُبْحَانِي

فَاِنِي ذَارِي كُوْلِكِ جِهَانَ فَاِنِي
 خَلَقَهْ تَقْدِيْرِنِي حَوَالَهْ اِحْدَرُ

نَجْمَهُ نَقَلَ يَدِي دِكَلَهُ عَالِدُنْ
 اُولْدِي نَاكِه شَهِيدِ ذِي النُّورَيْنْ
 كُورِيَانِ صَانَمَه اَبْرُو بَارَانْدُرْ
 كَيْم سَنِيك يُوَزْدِك دَكَلْدُرْ بُوْمَكَانْ
 كُو كُو كِي بَغْلَا مَغِيل بُو مَسْرِلَه
 كَيْم بُو كَلْزَارِك بَغَا سِي بُو قَدُرْ
 كَلْ اِي سَا قِي بَرُو وَيَرْكَل مَسْدَامْ
 وَيَرْتَهِي سَت نَه طُو تَرْسِيك بِنْدَه كِي
 چُونِكِه اُو زْدِك جَانَه شَمِشِيرْ عَشَقْ
 عَشَقْ سُو دَا سِي بَاشْدَنْ كَيْمْدِي
 دَسْت مَال طُو تُوْب بُو زِنَه فَلَكْ

چَار يَارِ رَسُوْل يَزْدَانِي
 خَاكِه دُو شَدِي اُو بَر نُو زَانِي
 اَيْلِيَان كُو ك يُو زِي نِي نَطْمَانِي
 بَر تَمَاشَا جِي هُمَا سِي ن سَن هَمَانْ
 كِي صَقِي ن اَلَا نَغِيل بَر مَكْرَلَه
 تَرْك اِي دَرْ سَنِي وَ فَا سِي بُو قَدُرْ
 چُونِكِه بَن جَانْدَنْ غَلَامْ هَرْمَدَامْ
 قِيل بُو مَسْتِي زَهِي مَسْتِي زِنْدَه كِي
 كِي تَمَام اِي تَانِي اِي شِيرْ عَشَقْ
 صَوُوق اِسِي فُو رِي بَاشْدَنْ كَيْمْدِي
 اَغْلَا كُوْب اُو وُزْد خُنْدَانِي

وَا هِكِه مَا نَسْنِدْ لَالِي غَنَجَانْت
 قَانَه عَرَقْ اُولْدِي حَضْرَتِ عُمَانْ

قَان دَكَلْدُرْ اَقَان اُو دَمْدَه دَرَوَانْ
 قِيْرْمَزِي كُو لَرَبِلَه طُو لْدِي رِدِي
 دُو شَدِي شَهْر وُجُو دِنَه اَلَشْشْ
 اَكَا فَنَحْ اُولْمَغَه طَلِيْسِم بَقَا
 مَطْلَع مَهْرِيْنَه اِي رِشْدِي هِلَالْ
 دَسْت قُدْرَتِ جَمَالِي مُصَحَّفَه

طَقْدِي بُو يِنَه سَبْحَه مَرْجَانْ
 قُو يِنِي صَانِكِه اَوْل اَمِيْر جِهَانْ
 كُرْدَه بِنْدَنْ عَلُو لَرَا اُولْدِي عِيَانْ
 وَيَرْ دِي بُو خَانِقَاه دَه قُرْبَانْ
 شَفَقِي ظَاهِر اَيْلْدِي اَوْل اَنْتْ
 سُرْخِيْلَه يَا زْدِي اَيَاتِ قِرَانْتْ

صُونَارَا يَكْنُ آكَ شَرَابِ طَهْرُوزُ
بِرَزِينِ دُو كُدِي اَوْ سَيْتَه رِضْوَانُ

اِبْرَدِي اَوْلَمِيْدَن آكَ كَيْفِيْتِ
قَانَه مَسْتِ اَيْدِي سَاقِي وَحَدْتِ

جَانِمَه كَجْدِي نَاوِيكِ اَفْكَارُ
بُوْلِدِيْلَرُ چُونُ كُنْجِ اَوْ بِنَهَايِي
يَا لَيْكُو: كُوْرْدِيْلَرُ اَوْلُ نُوْرِي
حَقِيْر مَنَاسِيْبِي بُوْنِيْنَه اَلْدِي
سَرُوِيْرُوْبُ سِرِي وَيْرَمَدِي اَخِرُ
اَوْلَمَسُوْنُ آكَ فَصْدِ اَيْدِنُ يَارَبُ
قَارَه لَرُ كِيْدِي بُوْعِمَلَه لِيَاكُ

نِيْجَه قَيْدِي عَجَبُ آكَ اَعْيَاْرُ
خَانَه سِي اَوْلَدِي سِرُ نِيْجَه غَدَاْرُ
لَيْسَ فِي الدَّارِ عَنِيْرَه دِيَاْرُ
خَوْفِ اَيْدُوْبُ قَلْبَه اَوْدَمَدَه فَرَاْرُ
دِيْنِي اَوْلَدِي مَحْرَنُ الْاَسْرَاْرُ
بَاغِ فِرْدُوْسِ اِيْمِنْجَه بِرُخَاْرُوَاْرُ
بِيْقَه لَرُ جَاكُ اَيْدِي اَسْمَاْرُ

كُوْرْدِي چُوْنِيْكُم بُو خَالْتِي اَصْحَابُ
دِيْبِي طُوْلُو لِيْمَه وَحَسَنُ مَابُ

اَيْلَدِي اَيَانِي اَوْلُ كَرِيْمُ رَحِيْمُ
اَوْ نَا نُوْرْدِي اَيَانِيكُ حَيَا سِيْنَدَنُ
اَوْلَدِي اَيِنَه وَجُوْدُ اَنِيكُ
اَنْدَه خْتَمُ اَوْلَدِي اَيْتِه قُرْآنُ
دُوْشْدِي هَبُ نَارِ حَيْرَتِه اَصْحَابُ
تَرَكَ اَيْدُوْبُ بُوْمَقَامِي دُنْيَايِي
حَقُّ يُوْلَنَه اَوْلُوْبُ وُدَمُ قُرْبَانُ

اَحْسَنُ خُلُقِه حَلِيْمُ وَسَلِيْمُ
جَمَلَه كَرُ وِبِيَانِ عَرْشِ عَظِيْمُ
مُظَهَّرِ نُوْرِ اَحْسَنِ تَقْوِيْمُ
خَلَقَه قُرْآنِ اَيْلَدِي تَعْلِيْمُ
نَاكُهَانُ اَوْلَدِي چُوْنُ بُو اَمْرِ عَظِيْمُ
اَوْلَدِي دَاْرُ الْمَقَامِ اِيْمِنْجَه مُقِيْمُ
قِيْلَدِي جَانَانَه جَانِيْنِي نَسْلِيْمُ

بُودُ دُرِّ رَايِ خَيْرِهِ فِكْرٌ صَحِيحٌ
 اُولَدِي اَوْلِ بِاِدِ شَاهِهِ ظَلَمٌ صَرِيحٌ

رَوْضَتُهُ عَرَبِيٌّ اَسِيَانِ اَيْسُونُ
 شُهَدَا الشُّكْرِيَّةِ خَانَ اَيْسُونُ
 اَنْدَه دَه شَاهِ كَامِرَانَ اَيْسُونُ
 رُوحِ بَاكِتِه اَرْمَغَانَ اَيْسُونُ
 اَيْكِي عَالِمَدَه نَا تُوَانِ اَيْسُونُ
 جَمَلَه دَلْكَرْدَه دَا اِسْتَانَ اَيْسُونُ
 يِقَه لَر حَاكِ اَيْدُوبِ فِغَانَ اَيْسُونُ

يَا بَدِيغِي بِرِي حَقِ جَانِ اَيْسُونُ
 اِبْرِيَجَلِ نَحْتِ كَاهِ فِرْدَوْسَه
 اَهْلِ سِلَامَه جُونِ خَلِيفَه اَيْدِي
 سُوْرَه فَاتِحَه تُوَايِنِ اَنْدَكُ
 اَبِي كَيْمِ سَوْمَرِ اَيْسَه قَهْر اَيْدُوبِنِ
 بُودُ عَا نَا مَه سِنِي رَا سِيْمِكِ
 اَيْشِدَن سُوْرِنَاكِ سُوْر لَر بِنِي

نَمِ فِغَانَ كَنْدُو اَوْزِيْنَ هَلَاكِ اَيْسُونُ
 اَسْتَانِيْدَه جِسْمِي خَاكِ اَيْسُونُ

جُونِكِه سَنَسِيْنِ اَيِ خُدَايِ سَتِيكِيْرِ
 كُو كَلِمِكِ وَيْرَايِنِ اَبَا دَا اَيْدِكِلِ
 قَا بُوْلِكِ اِحْقِ بِنِ يَسَا نَه قَا جَرَمِ
 كَلِمَدِمِ قَا بُوْلِكِ بَر بُوْلِ اُو تَا نُوْبِ
 قَوْمَه بِنِي بُوَيْلَه سَر كَر دَا نَلِغَه

كَاشِفِ اسْرَارِ وَ دَا نَايِ صَمِيْبِيْرِ
 كَنْدِي لُفِيكَلَه بِنِي شَا دَا اَيْدِكِلِ
 عَقِلِ وَيْرِيْدِكِ عَفْلَتِلَه كَجَرَمِ
 جُوْقِ يَا وَرْلِيْنَ اَيْلِدِمِ اَيْلِكِ صَا نُوْبِ
 رَحْمِ قِيْلِ بُو عَفْلَتُ نَا دَا نَلِغَه

اَيْشُبُوْرَا سِيْمِ تَكْرِيْبِكِ بَر قَوْلِيْدُرِ
 قَوْلِغِنْدَه بِنْدَه بُو خُسُوْلِيْدُرِ

دَسْر بَيَانِ مَلِيْحِ اَسْدِ اَللّٰهِ اَلْغَالِبِ عَلٰى اِبْنِ اَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ

أَوْلَاهُ مَجْنُونٌ كَيْ كُلَّ أَيْ غَافِلٌ
مَحْتًا وَأَوْلَىٰ مَحَبَّةً نَيْسًا
يُورِي كَسْبَ عِبَادَتِ أَبِي يُونُسَ
رُوحَهُ جَارُ يَارِكُ أَيْلَهُ دُعَا
تَاكِهِ مَقْبُولٌ أَوْلَانُ دُعَايَ سَنَ
أَسَدُ اللَّهِ ذُرِّيَّ أَيْلِكَ
يَعْنِي سَرْدَارِ زُمْرَةِ الْأَصْحَابِ

نَفْسِيهِ وَيَسْرُ عَالِمِكَ مَا بِلِ
لَدَنِّي هَيْمِي شَهْ ذَلَّتْ بَيْلِ
أَمْرٌ مَعْرُوفٌ وَهَيْ مَنِكِرٌ قِيلِ
سُنَّتِ لِحَمْدِ بَيْلِهِ أَوْلَىٰ عَا مِلِ
أَوْلَىٰ سِنَ قُرْبِ حَضْرَتِهِ مَا بِلِ
أَوْلَىٰ حَقِيقَتِهِ هَلْ أَيْ نَا زِلِ
قُطْبِ أَقْطَابِ وَمُرْشِدِ كَامِلِ

مَا وَ دَوْرَانِ امِيرِ عِزَّتِ وَجَاهِ
شَاهِ مَرْدَانِ عَلِيٍّ وَ لِيُّ اللّٰهَةِ

خَاتَمُ أَنْبِيَاءِ كَيْ مَثَلًا
ذَاتِي خَوْزِ شَيْدِ جَرِيحِ جَارِ مَدْرُ
أَدِي كَيْ أُولُوبِ جَارِكُ فَالِ
أَوْلَىٰ أَوْ سَيْنَدِهِ حَاضِرٌ وَ نَاظِرُ
دَوْرِ عَالَمَدِهِ جَارُ يَارِ كَرِيمِ
كُوزِ كُورِهِ حَضْرَتِ عَلِيٍّ هِ كِه لَامِ
جِهَانَدِهِ يُوغِيدِي مِثْلِي

أَوْلَىٰ فَضِيلِهِ خَاتَمِ خُلَفَا
كِه أَسَدِ بَرْجِنِ أَيْلِدِي مَا أُو
عَادَتِ أَيْدِي كَا سَخَا عَطَا
عَيْنِ عِلْمِ عِنَايَتِ مَوْلَا
أَبْحَقَا وَ نُوْزِ بَيْلِ أَوْلَدِي خُلَفَا
عَيْنِي بَيْلِهِ إِشَارَتِ أَيْدِي كَا
عِلْمِ أَيْلِهِ أَوْلَدِي كَرُ لَا يَفْنِي

يَعْنِي كَرُ مَعَارِفِ عِزَّتِ
بَابِ عِلْمِ مَدِينَةِ حِكْمَتِ

أَيُّ قَسْرٍ طَلَعَتْ وَ أَسَدُ كُوكَبِ
شَاهِ أَعْجَامِ وَ مَقْتَدَاءِ عَرَبِ

اولدی ای الحق کو کلو خاک کبی
ذات پاکیک دُرر حسیب بنسب
نوله آردیجه یورلیسه قنبر
عالمیک یوزی صوی سن سن
ابن عم رسول فخر جهان

بوترا ب اولسه سکا کلامی لقب
بارک الله زهی عنایت رب
روز نوروزلم نیتکم شب
ساقی کوشر اولدیک ائمه هب
بیلد یلر سن سن آئی امیر عرب

نایب احمد و امام مبداء
عالم عالم و سیر فضل

ذوالفقارک الیکده آئی کل تر
حامل وجه بکر سه نولا
کیفکه دیدی جمیع البحرین
ذات پاکیک دُرر سفینه علم
اولدُر انکار ایده ولایتیکه
عتر ایکی بجدیکسه نولا
دوستنه دوشمنه یاز اول تیغ
کلدی جهانه بویله بزمنا
قلبی سینده بوزلدی ستمی عضا
آفرین ایتدی مکلر سکا آئی مرضا

باغ جنت میوه سینه بکر ز
ذوالفقار اولدی سکا چون شمشیر
کوبیحک ذوالفقار نظر
بحر کیفکه اولدی اول لنگر
نصر فاطم پیر اوتیغ هتر
اولدُر اعدایه آذر هله دوسر
وپرد ای سلامه نفع و کفره ضرر
کیم دیرسه کلدی ایتدی خطا
دینلدی شانیده لاسیف لاف
دید یلر داماد هم ابن عم مصطفی

اول کل کستان فضل و کمال
اولمشیدی رسوله خیر الال

مَسْرُوحَتِهِ

بُولَدِي شَهْرِي ضِيَامِ اِخْرَنْدَه اِنْتِهَا
 اَوْلَدِ عَمِيرِ كَلْمِ رُوحِنَه لَا يُوَسِّلَانِي بَعْدَ
 جُمْلَه سِنْدَن لَطْفِيلَه رَاضِي اَوْلَه خُدَا
 اَبَرَحْمَتِكَ يَنْتَشِدُ رَفَضْلِيكَ رَتَبْنَا
 وَيَرْحُورِي مَاعِشِنَجَه جَنَّتْ اَبْحَرُ حُورَا كَا
 بُونِيَا زَمِ قَبْلِ مَوَافِقِ سَن رِضَا كَه رَتَبْنَا
 هَمْ دِيدِكَ لَا تَقْطَعُوا مِنْ رَحْمَتِ اللّٰهِ يَا
 كَافِدُ رَحْقَا عِبَادَه بَيْنِ خَوْفِيلَه رَجَا
 مَحْوَا اَوْلُورِي لَوْحِ مَحْفُوظَدَن قَلَمِ اَنْبِيَا
 مُشْكَلِ اَوْلُورِ لَوْحِه سُلْطَانِ كَجْمِيَه كَدَا
 اَنْكَ اَتْبَاعِنَه حَقِ رَحْمَتِ اَيْتَسِينِ

حَمْدُ لِلّٰهِ بُوَهْدِيَه نَامَكْ اَمِي سَيِّدِ رَاسِمِ
 نَابِخِ بِيكْ اَوْجُوزَا اَوْجَدَه خَتَامِ بُولَدِي
 اَلْ وَا صَحَابِ وَا نَوَابِخِ هَمْ دَخِي جَارِ يَارِكْ
 هَمْ كَجْنِ مَوْمِنَارِ اَيْلَه مَوْمِنَاتِ اَدْوَجَه
 كِيمِ اَوْ قِيُوبِ يَا ذَرِ اِسِيَه بُوَهْدِيَه نَامَه
 اَوْلِ جَبِيَلِ حُرْمِيَجُونِ دَخِي هَمْ بِنْتِ لَحْمِ
 يَرْكَدَا يَزِ اِسْمِكْ اَوْلَدِي يَا غُفُورِ
 قُوْرُ قَارِزِ قَهْرِكِدَن اَمَانِيَه اُمِيْدِ طَعِ اَبْرَارِ
 يَا عِبَادِي دِيمِشِكِنِ حَقِ كَلَامِنْدَه بَرَه
 لَوْحَه مَخْمُومِ اَوْلَانِ اِسْمَه اَوْلُورِ عَزِزِ مَدَامِ
 اَلْ اَجُوبِ كِيمِ دِيْرَسَه بُوْدُعَا يَه اَمِينِ

يَا رَبِّ لَا تَسْلِبْنِي حُبَّهُ اَبَدًا
 فَيَرْحَمُ اللّٰهُ عَبْدًا قَالِ اَمِينَا

وَسْتَفِيحِ الْمَذْنِبِينَ
 تَسْلِيمًا كَثِيرًا ●

اَمِينِ حُرْمَةِ سَيِّدِ الْكَوْنِيْنَ
 صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَعَلَى إِلَيْهِ وَاصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ
 وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
 وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

